TITUS POPOVICI

STRĂINUL

CAPITOLUL I

Rezemat de unul din stâlpii grosolani , care dădeau holului un aer de atrium de operetă, Andrei aştepta să sune de intrare. Nu era nici un pericol să fie descoperit, deoarece direcţiunea interzicea cu asprime elevilor să „murdărească" mozaicul şters al intrării principale ; prin contagiune, ordinul — vechi de cel puţin două generaţii — li se impusese şi profesorilor, aşa că intrarea principală era tot timpul pustie.

In penumbra coloanelor zăceau, claie peste grămadă, modelele pentru lecţiile de destn : un bust al lui Alexandru Macedón, cu capul aplecat elegant pe umărul stâng, profilul auster al lui Dante, un Voltaire cu surâsul ştirb şi viclean, planşe vechi, negre de praf, o bufniţă mâncată de molii şi câteva florete rupte şi ruginite ; talmeş-balmeş care sporea mereu şi provoca nopţi de nesomn lui Oancea, servitorul liceului. îi era însă lene să le care în pivniţă.

In colţul unde stătea Andrei, mirosea a hârtie mucegăită ; praful pudrase cenuşiu nasurile şi pomeţii busturilor, iar geamurile erau atât de murdare, încât, atunci când le străbătea o rază piezişă de soare, păreau nişte vitralii fanteziste.

Holul semăna cu un bazin de înot ; din cele patru colţuri urcau scări largi, mărginite de balustrade de fier forjat. De la intrare, privirile cădeau asupra ceasului, mare cât un dulap : la nouă şi un sfert arătătoarele alcătuiau, ciudat de precis, figura unui om cu mustăţi şi fălci pătrate. De aici se întindea liceul propriu-zis : laboratorul străjuit de o tablă de tinichea albă cu litere în relief : MUSEU, deasupra căreia un condor împăiat îşi desfăcea aripile protectoare ; coridoarele pardosite cu lespezi de piatră cenuşie şi neagră : pereţii spuziti de tablouri istorice : Dragoş Vodă cu buzduganul ridicat ostentativ, Alexandru cel Bun, căruia barba albă îi împrumuta o seninătate imperturbabilă, Ştefan cel Mare îngenunqjieat în faţa paraclisului, Mihai Viteazul eu barda în stînga, Carol I salutând salvele turceşti („*Asta-i musica ce-mi place"), Regina Maria, mama răniţilor ; planşe zoologice : dinosauri, archaeoptercşi şi mamuţi : planşe geografice : fauna fiecărui continent (lei măreţi alături de gazele delicate, pinguini şi urşi polari ridicaţi în două labe, crocodilii păzindu-şi ouăle în umbra piramidelor, pe marginea unui Nil de circumstanţă) ; litografii ' după toblourile lui Grigorescu. în sfârşit, deasupra sălii de festivităţi, portretul patronului liceului.

Ţintuit în cadrul de mahon, patronul scruta conştiincios depărtările istoriei. Era înbrăcat într-un costum unguresc de gală, cu brandemburguri, blăniţă, căciulă cu egretă de pietre scumpe şi spadă cu mâner de aur. Pictorul, domnul

profesor Baruţia, ieşit la pensie prin 1925, îşi concentrase toată atenţia asupra redării chipului, frunţii şi ochilor. Datele biografice din care reieşeau meritele patronului ar fi următoarele : fiu de ţăran din jurul Aradului, făcuse studii strălucite la Budapesta, la Jură. Teza lui de doctorat fu magistrală şi Cancelaria o reţinu spre analiză. Se intitula De iniquitate Unionis Trium, nationum si apăra cu tărie, într-o latinească aproape clasică, dreptul românilor de-a se bucura de aceleaşi privilegii ca toate popoarele de sub oblăduirea Regelui-împărat. După acest debut promiţăttor, patronul îşi deschise un birou avocaţial, dar nu pledà în multe procese, deoarece îndeletnicirea cu alcătuirea de trae pentru doctoranzii din marile familii buda-pestane era mult mai rentabilă. Averea îi crescu vertiginos şi, după revoluţia din 1848, în timpul căreia numai o boală gravă îl împiedicase să joace rolul strălucit ce i se cuvenea, fu ales în Parlament, unde susţinu o politică plină de cumpăt, la fel ca Emanoil Gojdu, mitropolitul Şaguna şi, mai târziu. episcopul Vasile Mangra. „In articulo mortis" îşi lăsă imensa avere spre înfiinţarea unei fundaţii care să-i poarte numele.
Operele sale erau adunate într-o monografie, scrisă de Domnişoara Veturia Pop-Ceica, doctorandă, şi cuprindea, pe lângă teza amintită, un lung memoriu în franţuzeşte, adresat „a la Sublime Porte", în care era vorba de pintenii lui Kossuth. precum şi de unele obscure afaceri consulare ; vreo zece scrisori către un cardinal la Vatican, iar în partea a doua şase pagini de amintiri : o călătorie la Blaj cu poştalionul, evocarea mamei, o diatribă împotriva episcopului Bob. Cu lux de amănunte erau comentate „versurile" in total vreo cincisprezece poezii — pe care patronul le lăsase într-un plic, înmânat pe patul morţii canonicului abate de Sin Giorz, cu specificarea de-a fi deschise la treizeci de ani după moartea lui. Poeziile erau ,,Varii" : un ,,madrigalle" închinat unei doamne romane, căreia îi muriseră toţi trei copiii, răpuşi de difterie :
Păssărellelle-au svoUatu
Spre Dominu Omnipateru.
şi care se încheia :
Consollă-a ta dollere Şi ariima-ţi redique !
Mai erau în plicul sigilat cu ceară şi inel un început de epopee : Divul Trajanus părăsind Roma cu gândul de-a da naştere poporului român, un curriculum vitae poetic şi versuri de iubire care au zguduit-o profund pe domnişoara Veturia Pop-Ceica, deoarece — patronul — începea aşa :
Din bumbuleul roşiu al sânului rotund Eu sug placieri...
în sfârşit, opera patronului mai însuma traducerea imnului austriac, dar — printr-un consens unanim al cercetătorilor — faptul acesta fusese trecut sub tăcere. Bătrânii care-şi mai aminteau imnul uitaseră de autor, dacă-l ştiuseră vreodată. Textul suna astfel :
Doamne ţine şi protege Austria şi pre Imperatu, Ca păzitu de sânta lege Să ne reagă luminatu !
Această complexitate, a unui caracter şi a unei vieţi, pictorul Baruţia o concretizase minuţios în tabloul patronului : fruntea lucioasă şi bombată, chelia socratică, şuviţele sure ce se încovrigau pe după urechi, sugerând un romantic îmbătrânit, sprâncenele ţepoase, argintii, dar mai ales ochii mari, umezi, negri, fără pupilă şi iris, barbetele imperiale, încremenite ca o spumă solidificată şi mâna albă, odihnindu-se pe scoarţele unui in-folio monumental, transmiteau privitorilor liniştea solemnă a versului horaţian săpat în somptuoasa ramă : „INTEGER VITAE, SCELERISQUE PURUS". Printr-un joc al cauzelor şi efectelor, prestigiul liceului consolidase faima patronului : instituţia se bucura în toată ţara de o bună reputaţie. Se studia în mod serios, severitatea era maximă, iar cu ocazia sărbătorilor naţionale serbarea ce se dădea pe scena Teatrului Regina Măria marca un eveniment. Corurile, foarte bine puse la punct, erau urmărite cu emoţie, deoarece publicul ştia că profesorul de muzică Toma

Corian se afla într-o stare de supremă ebrietate. Toată lumea aştepta cu inima strânsă o catastrofă, iar personalităţile din staluri auzeau limpede cum profesorul apostrofează sopranii, băieţii din clasele mici, care rămâneau cu gura căscată admirând candelabrele şi uitând să cânte : ,,Porcilor ! Vă ia mama dracului !... Când ţi-oi lipi una, te pupă doamna Munteanu rece !"
Punctul de atracţie, finalul, care încorona totul, era fără îndoială drama ..Ctitorul'", opera prbfesorului de română Silviu Burtea. Mai ales actul ultim. Patronul agoniza pe un pat de campanie (cu toată averea sa, el trăia sobru, ca un oştean al neamului, înconjurat de discipoli care-şi frân-geau mâinile cu disperare. Atunci uşa se deschidea şi un ofiţer al Curţii, strălucitor ca un curcubeu, îi aducea patronului cea mai înaltă decoraţie pe care autorul şi-o imagina că ar fi trebuit să existe în imperiul austriac : „Vulturul bicefal de aur, în grad de comandor, cu briliante şi spade". Pătruns de frigul morţii patronul se ridica într-un cot şi declama : „Văd... văd., cum din neguri se-nalţă o ţară ca soarele... Ea... singura mea dragoste... Toate puterile... toate... i le-am închinat... Vor mai veni clipe grele... da !... vor veni... Fraţii vor mai fi vremelnic despărţiţi... Dar... Niciodată !... niciodată nu ne vor robi barbarii !" Şi expira cu un surâs plin de încredere pe buzele vinete, în timp ce corul, din culise, intona „Deşteaptă-te române !"
Profesorul, băiat tânăr, timid şi încurcat, primea felicitări din toate părţile şi trăia beţia succesului ; de aceea, în fiecare an rescria piesa, când în-versuri, când în proză, păstrând însă liniile mari ale primei acţiuni, pe care-o îmbogăţea în permanenţă cu noi fapte, izvorâte din nesecata-i veneraţie.
în ungherul unde rămăsese. Andrei simţea că înţepeneşte de frig. Soarele primăvăratic de afară părea aici neverosimil. Pielea scorojită a genţii se jilăvise. încercă să facă un pas, dar colile de desen foşniră, scuturându-i pe ghete un praf fin ca polenul. Rămase nemişcat, ascultând zgomotele stinse ale liceului : o uşă se trânti undeva (probabil Drăgan a dat afară pe cineva din clasă), un geam, uitat deschis, se bălăbănea scârţâind ; din curtea interioară răsunau zbierete (vreun profesor lipseşte de la cursuri). Dinspre locuinţa de la demisol a lui Oancea venea în valuri miros de ceapă prăjită. Se rezemă de stâlp şi-şi închise ochii. N-avea rost să nutrească speranţe absurde, că-l vor ierta sau că vor ţine cont de notele din catalog. Privi spre ceas : douăsprezece jumătate... încă treizeci de minute... Cu un zâmbet amărât, îşi aduse aminte de bucuria cu care însemnau pe colţul din stânga al tablei zilele ce le mai rămâneau până la vacanţă. Unii puteau să spună în orice clipă cât mai aveau până la Paşti, în secunde şi minute. Nu, nici la asta nu trebuia să se gândească. Ca să facă ceva îşi deschise geanta şi scoase toate cărţile, învelite conştiincios în hârtie albastră. Le cumpăni în palmă, apoi le aşeză pe jos şi le acoperi cu coli de desen reprezentând pe Laocoon şi fiii lui înlănţuiţi de şerpi. în geantă mai erau două felii de pâine cu unt şi magiun de prune, acrişor. Muşcă maşinal, dar nu izbuti să mestece. Ştia : după primele momente de revoltă, de deznădejde, vor urma consolările : „Nu-i nimic, puiul mamei, lasă, dreptatea va ieşi la iveală !" Pentru mama lui, orice lucru rău sau neplăcut i s-ar fi întâmplat, nu putea fi decât urmarea unei nedreptăţi, ori a invidiei celorlalţi, că el, copil de oameni săraci, era premiantul liceului. Unu fără douăzeci. Desigur, prietenii îl vor admira un timp... îi recapitula, inutil : Lucian... Dan, vărul său — şi atât. Traian Mărieş se va bucura făţiş. Scapă de un rival, premiul întâi e asigurat, poate şi o bursă pentru Universitate. Celorlalţi le bănuia reacţii obişnuite : — „Un îngâmfat, bine că i s-a înfundat !" — ,,Săracu, Andrei, tocmai el să facă una ca asta !" — „Trebuie să mă mut din bancă ! De la cine mai copiez eu ?" Pe urmă o să-l uite. Normal. îi urâ pe toţi, în bloc, deşi acum ar fi vrut să schimbe cu oricare, cu cel mai umil repetent. ,,Şi totuşi, ce dracu stau aici, ca un ocnaş ?" Era unu fără un sfert. Păşi apăsat şi placheurile de alamă sunară neplăcut pe

pardosea. Urcă treptele şi începu să se plimbe pe coridoare, trăgând cu urechea la zgomotele înfundate din clase. In clipa aceea, cineva-i puse mâna pe umăr. Tresări şi se întoarse. Lucian Varga încerca să-i zâmbească. In dosul ochelarilor bătrâneşti, înrămaţi cu sârmă de aur, privirea lui avea o curioasă intensitate. Nu -ştia ce să facă cu mâinile şi-şi trosnea degetele pătate cu cerneală.
— Andrei... te-am aşteptat azi. Nici n-am fost la primele ore...
— E un act de curaj, azvârli Andrei, indiferent, apoi se sperie. S-ar fi putut prea bine ca Lucian, jignit, să-i întoarcă spatele şi să plece, lăsându-l acolo. Ei, în orice caz, aşa ar fi făcut.
— Te-am căutat şi acasă... de dimineaţă, urmă Lucian cu un ton şi mai blând. Apoi, îngrijorat : ai tăi ştiu ?
— Nu ! se răsti Andrei şi păli uşor. ,
— Şi ce-ai de gând să faci ? Vocea lui Lucian tremura.
— Habar n-am.
— Andrei... Cu un gest temător, stângaci, Lucian îi puse mâna pe umăr, apoi o retrase repede : Să nu faci vreo prostie, auzi ?
Andrei izbucni în râs. Niciodată nu-i fusese mai drag Lucian decât acum, cu degetele pătate de cerneală, cu ochelarii aburiţi, cu părul tuns reglementar şi pieptănat sever, cu cărare : imaginea elevului bun. Buza de sus, mare, făcea ca orice zîmbet să pară sfios, ca o scuză. Lucian urmă :
— îmi pare aşa de bine că te-am întâlnit ! Ce faci după masă ? Tăcu speriat. întrebarea, banală, căpătase o gravitate stupidă.
Andrei ridică din umeri. Tocmai se gândea : „De azi o să pot fuma liniştit, pe faţă".
— Pentru dumnezeu. Andrei ! Lucian îl apucă de mâini şi-l scuturâ : Dar nu te lăsa aşa... Nu... n-are... Nu găsea cuvintele dar trebuia să vorbească. Se va face ridicol, tot una-i acum : In fond nici nu ştii ce hotărâre au luat.
— Ştiu.
— De unde ? Ai aflat ceva ?
Curiozitatea asta îl supără pe Andrei. Răspunse tăios :
— încerc să fiu logic.
Lucian oftă. Aruncă o privire spre ceasornicul-brăţară şi spuse grăbit :
— Acum trebuie sa sune.. Se apropie de el, cu o înfăţişare gravă, ca şi cum ar fi.vru să-i spună un secret : Andrei, dar te rog... nimănui. Răducanu are să te apere. Mi-a spus ieri : ,,N-aveam dreptul să-l lăsăm. Andrei e o conştiinţă curată"... Andi, nu eşti singur... La ce oră ?
— La unu, voi fi punctual.
Acum îi părea bine că Lucian îl aşteptase. Singur, măcinând întrebări, acum fără rost, s-ar fi apropiat de un fel de capitulare. Aşa, impresionându-l pe Lucian, nimerise o atitudine. De aceea făcu un gest teatral : îşi scoase chipiul de licean şi-l azvîrli pe geam afară, urmărindu-l cum zboară, înfoiat. Râse. Lucian îl privea cu ochii mari.
— Ascultă... după ce... după ce... am să te aştept... Noi nu luăm masa decât la trei jumătate, când vine tata de la fabrică. Dar, dacă vrei, am să rămân toată ziua cu tine. Am
ceva bani... o să mergem la restaurant ! Dacă vrei chiar la Fallace ! Pe urmă la un film — pe urmă, dacă vrei... şi se opri, ro-şind. Atinsese graniţele libertăţii *ultima Thüle...*
— Bine, acceptă indiferent Andrei. Inima îi bătea dezordonat. Acum trebuie să sune.
Lucian se lipi de el şi-i strânse umerii cu braţul. Se întoarse şi fugi cu paşi repezi, caraghioşi. Andrei se gândi la cuvintele lui Lucian : ,,Nu eşti singur... Răducanu are să te apere". Până în clipa când izbucnise scandalul, Răducanu le

fusese diriginte. Era un om mic, cu faţa măslinie, foarte vesel, deşi de multe ori părea că râde şi glumeşte silit. După ce isprăvise cu chiu cu vai liceul, plecase în Franţa, călătorind clandestin. Urmase la Sorbona şi, ca să poată studia, se angajase spălător de vase în „boîtes"-ele Cartierului Latin, făcuse pe ghidul la Louvre, pentru românii dornici să vadă Gioconda şi pe Venus din Milo, dăduse meditaţii. îndată ce nemţii intraseră în Paris, se întoarse acasă, şi directorul Lucaci — care voia să aibă un corp didactic de elită — îi obţinu numirea ca profesor de naturale. Răducanu îl simpatiza pe Andrei, deşi acesta n-avea aptitudini speciale pentru materia lui. Şi atunci, în '43, când îl bătuse pe Horciony, Răducanu muşamalizase afacerea. Poate... Andrei ridică din umeri.
Clopoţelul sună de recreaţie. într-o clipă, coridorul se umplu de copii. Profesorii treceau gravi, cu catalogul sub braţ, fără să-l observe pe Andrei, părintele Crăioc apăru maiestuos, păşind solemn (suferea de podagra) şi ciupindu-şi arar, distrat bărbuţa cenuşie, din pricina căreia era poreclit „Ţapul". Un băieţaş din clasa I se ţinea scai de el, trăgându-l din când în când de sutană. Plângea cu lacrimi amare :
— Domn' părinte, vă rog... Do... horn... pă... hă... rinte... Mă bate tata !...
— Bine ţi-a face ! Meri în treabă-ţi.
— Dom' părinte... da' n-am făcut nimic !
— Am gătat. Ti-am pus on patru. Micuţul găsi un argument neobişnuit :
— Dom' părinte, popii trebuie să ierte...
— Ho, bată-te... măăi ! îşi rostogoli basul obosit părintele Crăioc. Se întoarse cu greu şi ridică mâna, mare cît un mai, cu frînghioarele albăstrii ale vinelor puternic reliefate : Ai de grijă, măi Popăscule, că cînd mi-oi băga mânurile în coama ta te las fără păr, auzitu-m-ai ? Ciuruc şi gunoi omenesc !
Andrei îşi dădea seama că trebuie să apară colegii lui şi porni spre cancelarie, ca să nu-i întâlnească. în colţul coridorului se ciocni piept în piept cu Traian Mărieş, pârâtorul clasei. Acesta păli şi schiţă gestul de-a se depărta grăbit, dar Andrei îi tăie calea. *
Ce mai faci, preote ?
— Bine... Dar tu ? Şi Traian începu să râdă. Avea un râs nechezător, care mima veselia şi de multe ori Andrei se stăpânea cu greu să nu-i tragă o palmă, numai ca să vadă cum ar reacţiona.
Fâstâcit, Mărieş învârtea între degete cartea de latină. Era îmbrăcat în acelaşi costum negru, lucios şi înverzit în coate, o fostă reverendă a părintelui Potrà ; dedesubt purta un jerseu gros de păr de capră, din care răsărea gulerul boţit al cămăşii, sucit parcă în jurul gâtului subţire ca un vrej, unde se înşuruba un obraz mare, osos, cu maxilarele uriaşe. Tăcerea dintre ei doi i se părea că-l ameninţă, de aceea râse iarăşi. Buzele, mereu umede şi roze, se întinseră până spre urechi, dezvelindu-i gingiile şi dinţii mărunţi, foarte albi. Andrei se încruntă :
— Şi altfel... ce mai faci ? îl întrebă surd.
— Uite, mă, învăţ, răspunse dulceag Mărieş. La latină... Ce zici ? Frumoasă-i latina, mă ! *Vides ut alta stet nive candidum*
Andrei îi întoarse spatele. „Toţi sunt nişte Mărieşi, se gândi răzbunător. Idioţi şi filistini. Probabil dacă aş "cădea în genunchi şi aş începe să plâng... Să plângă mamele lor !"
— Hei, mă ! îl strigă pe Mărieş, care se răsuci cu o promptitudine amicală. „Mă, pe asta o stil ?... *et ipse notus in fratres animi paterni ?*" - Dar Mărieş îi făcea semne disperate să se întoarcă : în uşa cancelariei stătea inspectorul sosit de la Bucureşti, un om între două vârste, mărunt, bondoc, cu trei rânduri de guşi, drapat în faldurile unui veston larg şi lung, foarte modern. Il chema Ionescu. De celălalt nume Andrei nu-şi aducea aminte ; în orice caz ştia că era istoric şi sunător : Hanibal sau Herodot. Inspectorul privi critic coridorul, îşi consultă

ceasul de aur pe care-l scoase dintr-un toc de piele de căprioară, tuşi impozant, apoi intră în cancelarie. Andrei rămase în anticameră ; privi pe geam spre Mureş, dar nu văzu nimic. Competiţia latină cu rivalul său îl înviorase,

Note:
' Vezi cât de înaltă se aşază neaua curată (lat.).
...însumi sunt cunoscut pentru grija părintească faţă de semenii wiei (lat.).

dar îndată îl năpădi un regret amarnic după acele ore plictisitoare, acum — probabil — pentru totdeauna pierdute. *„Tu no quesieris, scire nefas, guem mihi quem tihi, finem di dede-runt, Leuconoe..." .* Leuconoe... nume tulburător, deşi — aşa reieşea din faimoasa odă XI, Horatius certa, pentru superstiţie şi practici magice ieftine, vreo matroană la menopauză...
Auzi uşa deschizându-se. Răsuflă adinc, dar nu pe el îl chemau. Ieşise numai domnul Corian.
— Ce vrei ? strigă acesta ascuţit, repezindu-se spre Andrei. Nu ştii că nu-i permis în cancelarie ? Apoi, recunoscându-l, se îmblânzi subit : A ! „dumneata" erai ? îndată, îl linişti politicos... (Din tonul lui, Andrei înţelese că decizia fusese luată.
Corian se apropie de geam şi intră în ungherul pe care-l făcea dulapul condicilor de prezenţă. Scotoci, fără jenă, în buzunarele lăbărţate ale hainei verzi, în carouri, se înfurie, mormăi ceva, apoi scoase cu satisfacţie din buzunarul de la spate al pantalonilor o ploscă de metal, plată, ca un revolver. Deşurubă dopul, care putea folosi şi drept păhăruţ, şi trase o duşcă.
— Aşa am eu obiceiul în pauza mare, sţuse jovial. Sufăr puţin de stomac şi... Un tonic ! Ii întinse plosca lui Andrei : Nu pofteşti ? De acum... ţi-e tot una... Ştii — se aplecă el confidenţial — eu n-am fost de acord, în forul meu interior, dar ceilalţi domni profesori parcă n-au avut tinereţe... Tinereţea e romantică... Dacă ne vom întâlni cumva în societate, să nu-mi porţi pică. Eu — surâse el indulgent — im profesor de muzică. Muzica... *ancilla pedagogiae* Noroc !
Il privi pe Andrei cu milă sau poate numai cu o trecătoare înduioşare şi intră în cancelarie.
Prin uşa deschisă. Andrei văzu masa ca o potcoavă, dulapul cataloagelor şi caietelor de teză. Uşa închisă repede stăvili valul de fum de ţigară.
Pe geam pătrundeau, calde, fierbinţi aproape, razele soarelui de început de mai. Uşa s-a deschis din nou. „Gata. Pe mine mă cheamă !"
— Să poftească Sabin Andrei, se auzi vocea fonfăită a profesorului de caligrafie, care îndeplinea benevol rolul de majordom al cancelariei.

Note:
*** Nu căuta să afli, legile n-o îngăduie, ce sfârşit ne-au hărăzit zeii, ţie şi mie, Leuconoe... (lat.)**
2 Slujnica pedagogiei (lat.).

prudenter agas et réspice finem îşi aminti el dictonul preferat al lui Potra. iezuitism... sau poate... De ce nu încep ăştia odată ? De s-ar termina cât mai repede "
Răducanu examina un tablou mai mic al patronului, uînăr de data asta. îşi ţinea mâinile la spate şi-şi trosnea degetele. Se întoarse pe neaşteptate. Era palid şi nervos, dar când întâlni privirile lui Andrei zâmbi larg, cât putu mai larg şi îşi înălţă repede mâinile strânse într-un salut de boxer.
Viniciu Lucaci se ridică de pe scaun, luă în mână hârtiile din faţa lui şi începu, cu voce răguşită :

— în urma conferinţei noastre de ieri după-masă, ne-am adunat deCi să comunicăm elevului Sabin Andrei din clasa a VII-a... — încă este elev... — concluziile noastre.
Buzele palide şi subţiri începură să-i tremure, şi atunci se întâmplă un lucru neaşteptat : directorul începu să strige. înfioraţi, toţi se întoarseră spre el. Suslănescu bătu repede din pleoapele-i albăstrii, Drăgan rămase cu ţigara suspendată în aer, părintele Crăioc, răsucindu-se nedumerit, făcu să scârtâie scaunul.
— Săcătură ! zbieră Lucaci, nemaiputându-se stăpâni. Să-cătură ce eşti ! Ce te-a apucat ? La ce-ai făcut asta ? Hai ? Unul dintre elevii cei mai buni ai acestui liceu... La ce ? Tat-tu are moşie să te poată ţine ? După câte ştiu, e un pârlit de chefe-rist ! Şi-a supt de sub unghii să te poată ţine la şcoală, să-ţi cumpere cărţi, dobitocule !
— Domnule director..., sugeră inspectorul, un ton mai civilizat.
— Da ! strigă Lucaci, frământând hârtiile de pe masă. Inspectorul, speriat că ar putea fi distrus corpul delict, se intinse într-o rină şi le culese delicat din raza mâinilor directorului. „Ce te-a apucat ? Hai ! Spune ! " Colţurile gurii lui Lucaci atârnau, ca şi cum directorul ar fi luptat împotriva unui plâns nervos. Speriat de această ieşire neaşteptată, Andrei îşi auzea bătăile inimii, ca într-o mare tăcere. — Ce-o să faci de acum înainte ? Unde o să te duci ? Conţopist ? Unul dintre cei mai buni elevi ai liceului ! urlă el, întors în parte spre Drăgan.
— Elev-bun, pocni acesta din buze, sacadat. Completă mintal : *N'est-ce pas ?*
— Şi încă de le-ai fi ţinut, dracului, acasă ! Dar să le citeşti în clasă, să faci paradă... De ce ai făcut paradă ?

Note:
' Tot ce faci, fă cu prudenţă, având în vedere sfârşitul (lat.).
,,Şi tu ai fost francmason, ştie toată lumea", îşi spuse Andrei, dar răspunse stupid...
— Nu ştiu...
— Nu ştii, bodogăni părintele Crăioc... Nu ştie... Fătul meu, eu, carele feciorul meu Mihail Dante au căzut la cotul Donului...
Nu mai continu. îi dădură lacrimile. Inspectorul prinse ocazia şi, simulând sau simţind o indignare îndureratâ, întrerupse avalanşa strigătelor lui Lucaci :
— Vezi, Sabin, suferinţa acestui părinte ţi-ar putea da de gândit asupra monstruozităţii gestului tău. Un tânăr român să facă asemenea lucruri, pe care numai un jidan, da, un jidan şi le poate permite. Să citeşti în clasă, în clasă, da, în clasă, aceste... pagini...
Andrei nu mai asculta. Sângele i se urcase în obraji şi îi era foarte cald. Aceste pagini... Doamne, de câte ori, în nopţile săptămânii acesteia, nu nădăjduise ! Dacă ar arde liceul, dacă Lucaci ar pierde caietul, dacă totul n-ar fi decât...
— Acum, când neamul nostru se află încleştat în lupta pentru existenţa lui... Când imperiul ceasului de faţă ne porunceşte să ne uităm pe noi înşine, tu, în loc să-ţi vezi de studii, te apuci să...
Inspectorul, asudat, se opri, îşi trase batista albă, din buzunarul de la piept, dar, aducându-şi aminte că avea alta, folosită, o puse la loc şi-şi şterse sudoarea de pe frimte, cu palma, ca un hamal ostenit.
— Tu, Sabin...
— Vă rog să nu mă tutuiţi, se auzi atunci glasul schimbat al lui Andrei.
Geograful se opri din calcule şi holbă ochii, Răducanu zâmbi iarăşi, ca pentru sine. Directorul ciocănea absent cu degetele în tăblia mesei. Demontat, Ionescu rămase cu gura căscată. Obrajii umflaţi i se făcură stacojii ; înghiţi în sec, apoi urmă extrem de calm :

— De comun acord, noi am hotărât să nu dăm urmarea cuvenită acestui gest al dumitale, ţinând cont de faptul că eşti român.
îngrozit, Andrei se rezemă de perete. Cu palmele întinse pipăi zidul neted, umed sub degetele lui. Buzele începură să-i tremure.
— Nu vă bateţi joc de copilul acesta, spuse cu nespusă blândeţe părintele Potra : Andrei, ai fost eliminat din toate şcolile din ţară ; domnul inspector voia să spună...

— Voiam să spun — mârâi înăbuşit inspectorul — că n-am voit să-ţi distrugem viaţa, să căutăm de unde pot să-ţi vină „dumitale" aceste ,,idei". Cred că părintele „dumitale", om simplu după câte am auzit, nu era în stare să-ţi inculce asemenea „teorii". Ne-am informat, ştim că este un bun român, funcţionar conştiincios şi modest.
— Pardon că-mi permit să vă întrerup, se ridică Stan, sociologul. Privi cercetător prin cancelarie, apoi, dând cu ochii de Răducanu, tresări, ca şi când până atunci nu l-ar fi observat, îndată ce s-a descoperit „cazul Sabin", am avut cinstea de-a fi numit dirigintele clasei a VII-a, până atunci condusă de domnul Răducanu. Jalnic, ce-am descoperit. Un liberalism pedagogic înfiorător, şi, din păcate, nu numai pedagogic, ci şi politic. Cuvântul trebuie rostit ! Departe de mine, nu-i aşa, gândul de-a nega meritele şi studiile domnului Răducanu. Franţa... Franţa plăteşte şi va plăti democraţia ei de inspiraţie... internaţională !
— Da, spuse trist părintele Crăioc, deoarece i se părea că aceste consideraţii înalte micşorează oarecum vina ,,ateismului", da, da ! Pre mine, de o pildă, m-o întrebat Sabin odată : „Dumnezeu seamănă cu Pithecantropus erectus ? Că doară l-au făcut pe om dupre chipul şi asemănarea Sa".
— Intervenţia sfinţiei tale mă întăreşte, continuă Stan, îmbujorându-se de plăcere. Aş dori să-l rog pe domnul Răducanu să ne spună câteva cuvinte, dacă domnia sa domnul inspector Ionescu e de acord, bineînţeles. Ce crede domnul Răducanu despre „lucrarea" lui Sabin ?
— Să auzim, încuviinţă inspectorul.
Toţi se întoarseră spre Răducanu. Acesta făcu un pas înainte. Vocea-i tremura :
— Aş fi vorbit, chiar fără invitaţia dumitale atât de binevenită... *camarade* Stan.
— Heeei ! făcu inspectorul.
Toată lumea ştia că Stan fusese legionar, dar, cu toate acestea, nu i se întâmplase nimic după rebeliune, deoarece publicase o *mea culpa* zguduitoare, ori avea vreun protector influent.
— Dumneavoastră n-aţi fost tineri niciodată ? strigă Răducanu. Niciodată n-aţi simţit elanurile generoase ale celor optsprezece ani ? Nu v-a încălzit nimic ? N-aţi avut elanuri, aspiraţii ?
— Ba da, dar nu aspiraţii neromâneşti ! se răsti Stan.

— Dacă setea de adevăr e o aspiraţie neromânească.... şopti Răducanu. Inspectorul începu să se frământe pe scaun. Şî mai mult — urmă Răducanu, plimbându-se de-a lungul covorului — oare întrebările care-l frământă pe Andrei, acest eminent elev al liceului nostru, nu vă frământă şi pe domniile voastre ? Domnule director ! Domnule Suslănescu ! Domnule Blaga ! Părinte Potra ! în discuţiile *noastre* nu v-aţi exprimat *anumite* păreri ? Vă rog, dacă nu-mi puteţi răspunde, dacă vă sfiiţi s-o faceţi, gândiţi-vă că e totuşi ceva profund cinstit, tineresc şi curat, să nu admiţi compromisurile cu propria ta conştiinţă.

— Destul ! sări în picioare Ionescu, aproape de apoplexie. Destul ! Văd că în acest liceu nu e numai un caz Sabin! După ce isprăvim, o să discutăm puţin şi despre domnul Răducanu ! Probabil la Paris l-au influenţat discursurile domnilor Blum, Mandel şi ale altor francezi *pur sange!* Se întoarse spre Andrei :
— Ţi-aş putea da exemple din istoria acestui neam...
— Nu e nevoie, spuse foarte încet Andrei. Posed anumite cunoştinţe istorice.
Inspectorul mai mult ghici cuvintele, după mişcarea buzelor. Continuă cu o furie rece :
— Tăria acestui neam, domnule Sabin, constă în faptul că a ştiut întotdeauna să-şi strânga rândurile în momentele tragice ale existenţei sale, că a ştiut să-şi tacă sau să-şi infrângă îndoielile. Noi trăim asemenea momente tragice ! exclamă el, ridicându-şi braţele prea scurte.
— Nu sunt eu vinovat, murmură Andrei.
— în consecinţă, ca să nu mai lungim această scenă dureroasă şi pentru noi, îţi comunicăm că eşti eliminat din toate şcolile din ţară, pentru totdeauna, din cauza manifestărilor politice şi agitaţiei politice, contrară regulamentelor şcolare în vigoare. Politica şi şcoala, domnule Sabin, sunt două noţiuni incompatibile !
In clipa aceea se auzi, înfiorător de puternic, zumzetul avioanelor şi imediat sirena de deasupra liceului începu să urle plângăreţ şi uman. Era ora unu şi un sfert.
Ionescu se dădu înapoi şi icni: î-îhî ! Scaunul, lovit, căzu fără zgomot pe covor. Cu o sprinteneală nebănuită, părintele Crăioc ajunse primul la uşă, o deschise smucit : ,,La adăpost !" şi, în mod ciudat, vocea lui avea accentul cald cu care începea liturghia : „Domnului să ne rugăm". De la parter răzbătea înnebunitor zăngănitul besmetic al clopoţelului tras din toate
puterile de Oancea. Profesorii se repeziră la uşă, îmbrâncin-du-se, încercând să-şi facă loc cu coatele. Cineva spuse ,pardon". Prin geamul deschis se auzea zbieretul de spaimă al oraşului : de pe acoperişul prefecturii, primăriei şi Palatului Cultural, sirenele se văitau : ouuuuaaauuooouuuuuuuu... O maşină claxonând la nesfârşit trecu ca o săgeată, bubuind, cu eşapamentul deschis. Pe coridoare se auzeau tropăituri de paşi, ţipetele elevilor.
— Pe rând ! răcni Lucaci, repezindu-se în viermuiala de copii de la uşă, smucindu-i de umeri, de pulpanele vestoanelor. Diriginţii să plece la clasele lor ! Păstraţi-vă dignitatea, domnilor !
Andrei rămase lipit de zid. Suslănescu, trecând pe lângă el, îl înhaţă de mână şi-i şopti :
— Hai la adăpost. Andrei !
Atunci uşa cedă, scoasă din ţâţâni, şi profesorii se buluciră în anticameră. Se auzi, ca o implorare, vocea inspectorului Ionescu :
— Unde-i adăpostul ? E din beton ?
— Haide, Andrei, îl târâ Suslănescu livid.
Andrei îl urmă maşinal. Pe coridoare, copiii goneau spre ieşire. înhăţaţi, pierduţi în mijlocul lor, profesorii îl urmau pe Crăioc.
— în ordine ! Fiţi liniştiţi ! striga Lucaci, în zadar, deoarece toată lumea, amestecată, se repezi pe scări în jos. Andrei, pe care Suslănescu îl strângea convulsiv de braţ, rămase în urmă. Păşea nenatural de încet, pipăind, ca orbii, fiecare treaptă. Agăţat de lanţul clopoţelului, Oancea trăgea mereu. Când profesorii trecură pe lângă el, repezindu-se spre intrarea principală, ţipă ceva ; văzând că nu au auzit, făcu un gest brusc cu mâna stângă, în timp ce cu cealaltă smucea mereu lanţul : dzing ! diling ! dling!
împins, purtat aproape pe sus, părintele Crăioc îşi strivi burta de uşa mare, grea, sculptată. Gemu scurt, se învineţi, apoi încercă să-şi facă loc cu dosul, ca să poată deschide poarta. Dar elevii se înghesuiau mereu sufocându-l.

— Fa... ha... ceti... loc !
— La adăpost !
— Unde-i adăpostul ? întreba Ionescu, pe toată lumea. In spatele lor se auzi un zgomot de sticlă spartă.
— Uuua ! ţipă un copil.
— Poarta e incuiata ! zbieră Oancea şi se atârnă de lanţul care se rupse. Clopotul zăngăni pe ciment.

Lucaci, care în înghesuială rămăsese la urmă, azvârli din mers câteva palme în stînga şi în dreapta, îşi făcu loc şi, sco-tocindu-se îh buzunarele vestei, scoase o cheiţă ruginită, îl împinse de la poartă pe Crăioc şi o deschise, apoi dispăru purtat de valul de copii care se repezise în stradă. Lumina îi izbi, orbitoare. Tropăind, incepură să traverseze, îndreptându-se spre adăpost.
„Unde-i Dan ?" se întrebă Andrei, apoi începu să strige :
— Dan ! Dan !
— Aici, aici, răsună din spatele lui vocea calmă a vărului
său.
Liniştit, cu ochelarii ridicaţi pe fruntea înaltă, foarte bombată. Dan purta vreo opt genţi lepădate de colegi. Clipi glumeţ şi nu-şi grăbi pasul. Ajuns în stradă alături de Andrei şi Suslănescu, se opri, îşi puse mâna streaşină la ochi şi privi cerul sinistru de senin.
— Ce dracu, doar trec în fiecare zi, mormăi el.
— Intraţi în adăpost ! le strigă din uşă Corian, care gesticula nestânjenit cu plosca de metal.
— Uite-le, constată Dan, ridicind mâna. Uite-le. Zumzăitul crescu : câteva licăriri argintii fulguiră o clipă
în dreptul soarelui.
— Copii, e periculos, se răsti Suslănescu. „Scârbe — se gândi —fac paradă de curaj."
Un camion apăru după colţ. Vira, gata să derapeze, apoi se năpusti drept spre grupul celor trei, pironit în mijlocul trotuarului. Andrei îl trase pe Dan şi alergară spre adăpost.
în tranşeea săpată de premilitari era zăpuşeală. Andrei trecu printre copiii îngrămădiţi lângă pereţii de pe care bulgări de pământ se scurgeau cu un fîşîit uşor. „Trebuie să ajung lângă ei, îşi spuse, să-i privesc în ochi. *Acum.*"
Profesorii se îngrămădiseră în fundul adăpostului şi aşteptau. Lui Andrei i se părea că groaza le modela obrazuri groteşti, ca măştile. Ionescu îşi lărgea convulsiv gulerul cămăşii. Un nasture mic, Ide sidef, pocni şi se rupse, sărind ca o insectă. Andrei se aplecă, îl culese şi-l înmână inspectorului.
— Mersi, bîlbîi acesta. îţi mulţumesc foarte mult... Oare... âpoi nu mai spuse nimic.
Vocea bătrânească, încă frumoasă a popii Crăioc psal-lodia :
— Doamne şi stăpânul vieţii mele, duhul adevărului, carele ipretutindenea eşti şi toate le plineşti...

Părintele Potra îl strângea pe Mărieş lângă el. Buzele lui Traian albiseră şi mărul lui Adam i se urca şi cobora spasmodic. Potra îi trecu degetele subţiri peste părwl ţepos :
— Nu-ţi fie frică, dragule, nu te teme.
— Mamă ! începu să plângă un copilaş dintr-a I-a.
— Taci ! se răsti Lucaci. Taci odată ! Intimidat, copilul îşi înghiţi lacrimile.
Andrei se rezemă cu spatele de pământul zgrunţuros. Nu-i era frică, pentru că toate câte se petrecuseră astăzi erau atât de ireale... Ar fi vrut numai ca Ionescu să nu-şi poată dezlipi privirile de la el, de aceea tuşi de câteva ori.

— Coboară deasupra gării ! strigă cineva de afară. Grohăitul avioanelor se auzea acum distinct, parcă
deasupra capetelor. Inspectorul îşi acoperi faţa cu palmele.
— Vi-e frică, domnule inspector ? întrebă Andrei, dar acesta nu-l înţelese, deoarece în clipa aceea începură să tragă tunurile antiaeriene din cetate. Andrei păli. Oare într-adevăr o să fie bombardament ? Avioanele americane treceau doar în fiecare zi, venind dinspre sonde şi îndreptându-se spre Debreţin. Părea că oraşul o să fie cruţat. Ca să nu-l provoace pe inamic, antiaeriana nu deschidea focul. Şi acum...
Pe neaşteptate, părintele Crăioc începu să plângă :
— De câte ori am cunoscut asemenea încercări, sărmanul meu copil, pe front... Doamne... du-mă lângă dânsul...
— Taci ! îi porunci directorul.
îngroziţi şi mai mult de plânsul popii, copiii începură să zbiere. Andrei porni spre ieşire.
— Unde mergi ? îl întrebă Suslănescu.
— Afară.
— Andrei ! Făcându-şi loc cu coatele, Răducanu veni lângă el, îl strînse în braţe şi-i spuse cu vocea tremurândă : Nu fii necugetat ! Rămâi aici... Şi să ai răbdare e o formă de curaj... Va trebui să înveţi asta !
— Dă-mi drumul !
Se smuci din braţele lui şi, călcând peste picioarele celorlalţi, împingându-l din cale pe Drăgan, care rămăsese în mijlocul adăpostului, cu coatele îndepărtate de trup, ieşi. Dan stătea in genunchi înapoia unui boschet de lemnul cîinelui şi privea cu ochii mari spre cer. Când îl văzu pe Andrei, şopti excitat :
— Uite !

Deasupra gării, un avion argintiu se lăsase foarte jos ; în urma lui plutea o coadă de fum cenuşiu, gros, neaşteptat de drept, ca o linie trasă cu grijă.
— Atins ? întrebă Andrei.
— Nu. Marchează gara.
Norişorii de vată ai exploziilor antiaeriene punctau cerul. Avionul se întoai'se : fumul se frânse într-un unghi drept.
Zburând in formaţie de câte cinci, avioanele apărură exact deasupra patrulaterului de fum : păreau nişte solzi de argint.
Uruitul înnebunise cerul ; o limbă de flacără ţâşni foarte sus, împreună cu un fum negru, care se vălătucea. Pământul începu să se zbată. Andrei nu mai auzea nimic. Văzu doar cum prima escadrilă trece lin deasupra oraşului, apoi apăru alta. Flăcările ţâşneau : o clădire cu trei etaje se scurse încet în pământ, lăsând în locul ei o cascadă de praf alburiu-roşcat.
Deasupra gării şi fabricii de vagoane se sfîşia în răstimpuri un nor rostogolitor : limbi de flăcări albe îl străpungeau ascuţite. Bombele cădeau mereu. Se auzea un şuierat prelung, apoi urma o tăcere scurtă, grea, care plesnea îndată într-o detunătură năucitoare. Andrei văzu cum un arbore înalt se ridică în aer, apoi se abate şi dispare în dosul acoperişurilor în flăcări. Bombardează parcul. Acolo e adăpostul principal al funcţionarilor şi muncitorilor din cartierul gării.
„Acolo... acolo e tata !" se cutremură el.
Sări in picioare şi căută clădirea direcţiei C.F.R., dar n-o văzu. în locul unde fusese, spumega un ghem de flăcări şi fum. Ameţit, Andrei se clătină de câteva ori. Se rezemă de umărul lui Dan. Acesta îşi ridică spre el ochii mari, tulburi :
— Unchiul Octavian !
— Mă duc acolo, spre Andrei, sugrumat.
— Haidem, se ridică Dan, greoi.
— Nu... gîfâi Andrei. Singur... Mergi acasă... îi spui mamei... 'otul e în regulă...

O nouă bubuitură îl asurzi. Dan îl strînse de mână.
— Şi tu ? Ce ţi-au făcut ?
— Am fost eliminat... Plec, şi începu să alerge de-a lungul terenului de sport.
Sări peste gardul de sârmă împletită, pornind în goană pe bulevardul pustiu. Auzi în urma lui ţignalul unui poliţist. Sudoarea îi inundase fruntea, faţa ; o simţea curgându-i fierbinte pe spate. Se înecă şi începu să tuşească. Prin aer pluteau fluturaşi de cenuşă neagră. Mâinile îi erau ude şi negre. Mai mult din instinct se urcă pe dig, bănuind că pe aici
va putea intra în gară. Jos, lângă Mureş, sub sălcii, erau culcaţi pe burtă oameni în cămăşi, femei în capoate. Din goana-i dezordonată, ridică ochii spre cerul egru. Avioanele dispăruseră. Câte-un şrapnel, tras la întâmplare, plesnea ca o capsulă de bumbac. Avioanele au plecat... Dar dacă se întorc ? Cât să fie ceasul ? Se împiedică de-o piatră şi căzu cât era de lung. Simţi arsura palmelor şi în genunchi îl săgeta o durere ascuţită. Se pipăi grăbit. Pantalonul era rupt şi îi curgea sânge din picior. îşi adună puterile şi începu să fugă iar. Coborâ în goană de pe dig şi o luă pe o străduţă îngustă, care dădea în şoseaua principală. La colţ se opri, sfârşit, şi rezemându-se de un zid îşi scoase vestonul. In faţa lui, gara, căminul cel nou de ucenici, direcţia C.F.R. ardeau învăluite într-o perdea groasă de fum. Magazinul lui Buznea se prăbuşise. Faţada gării de autobuze n,u mai exista. Şi el nu mai putea să meargă. Picioarele începură să-i tremure. „Tata e acolo", se gândi înfrigurat. Nu mai recunoştea cartierul : casele, făcute zob, erau muşuroaie de cărămizi ; hotelul Astoria, tăiat în două, părea un decor de teatru, cu camere vopsite grosolan, albastru palid, roz, galben ; o masă spânzura agăţată de grilajul înroşit de foc al unui balcon. O luă la fugă prin mijlocul străzii care ducea spre gară. Sărea peste sârmele de telegraf ce se încolăceau în mijlocul drumului, ocolea stâlpi culcaţi de-a curmezişul străzii. Deodată, la vreo trei sute de metri în stînga, o casă sări în aer. Suflul bombei întârziate îl doborâ la pământ, cu faţa în jos. Se zvârcoli de câteva ori, ameţit. Moloz şi praf îi intrară în gură. Rămase aşa, cu obrazul lipit de pământul fierbinte, uscat. Când se ridică, buimac, în patru labe, văzu cum sudoarea de pe obraz îi întipărise profilul în praf. împle-ticindu-se, târându-şi picioarele, începu să fugă iar. Acum, neputincios, plângea de-a binelea. Auzi, pe cealaltă stradă, claxonul unei ambulanţe a salvării, apoi sirenele începură să sune încetarea, prelung, egal, fără modulaţii. ,,Trebuie să ajung înainte ca poliţiştii să bareze intrarea în gară", se gândi, ca o detaşare nefirească. „Parcă de asta le mai arde acum !" l se păru ciudat că nu vede pe nimeni, dar, întorcându-se, zări într-o grădiniţă de flori — singurul lucru care mai rămăsese dintr-o căsuţă cu acoperişul roşu şi cu iederă — o bătrână moartă. Era încovrigată ca un melc, cu capul culcat pe pieptul scofîlcit şi cu un picior răsucit în afară, nemăsurat de lung. Tresări şi, fără voia lui, se apropie, dar nu îndrăzni să intre în grădiniţă. Fumul, acum albăstrui, îi zgâria gâtlejul. Privi împrejur. Strada se umpluse de oameni : un bărbat între două vârste, cu o cămaşă înnegrită de funingine, îşi smulgea părul din cap. ,,Sidi ! Sidi !"' striga neştiind încotro s-o apuce ; pe geamul unei case se aruncau afară plăpumi, perne sfîşiate din care se împrăştiau fulgii în toate părţile, o fetiţă cu fruntea plină de zgârieturi îşi sugea degetul zdrobit. O birjă întoarsă cu roţile în sus bara strada. Calul era culcat într-o băltoacă de sânge şi birjarul îl înjura că nu se scoală ; în dreapta lui Andrei, acoperişul unei case se prăbuşi într-o ploaie de scân-tei : departe, dincolo de gara de triaj, săriră în aer câteva depozite de benzină. Ca beat. Andrei trecu prin mijlocul mulţimii. Auzea numai frânturi de vorbe. Toată lumea striga :
— Marineassca e moartă... acolo în curte... cu copiii...
— Unde-i mama ?
— ...slavă Domnului, noi...

— Când a început să sune alarma...
— Giigooooreee ! cine l-a văzut pe Gligoree ?
— ...n-am intrat în adăpost. Tocmai acolo a căzut...
Trecu prin faţa unei tranşei, în mijlocul căreia explodase o bombă. Un tufiş sfârtecat îşi tremura frunzuliţele pistruiate cu sânge, iar de sub el răsărea ghetuţa ruptă a unui copil, şi mai încolo, rostogolit în praf, capul unei femei blonde.
Din parcul alăturat pluteau valuri fierbinţi de fum., coaja copacilor trosnea des, un om cu părul, sprâncenele şi mustaţa arse şedea în mijlocul drumului, prostit, şi-şi lega şireturile ghetelor. Cineva îl înhaţă de umăr pe Andrei :
— Vino... în pivniţă... trebuie să-l scot... Andrei se simţea sfârşit, şi-şi repeta mereu, mişcând din
buze : ,,Tata e în gară, tata e în gară".
— Ce spui ?
— Nimic.
— Vino odată ! strigă omul care-l ţinea strâns de rnânecă. N-auzi ?
— Unde ?
— Haide... haide... pentru Dumnezeu... N-avea putere să i se împotrivească.
— Aici... aproape... câţiva paşi... gemu omul, făcând gesturi largi.
— Nu mă duc ! se smuci Andrei. Tata e în gară ! Nu înţ(iegi ?
O luă la goană, urmărit de înjurături. înţepaţi de arşiţă şi de fum, ochii îi lăcrimau mereu. Şi-i frecase cu mâinile murdare şi îl usturau. Un abur umed, puturos, îl lovi în obraz : alunecă pe un povârniş şi se trezi înfundat până la genunchi
într-o băltoacă verzuie, cleioasă. Ieşi, căţărându-se, şi se pomeni în faţa gării. Aici bombele căzuseră una lângă alta. Andrei călca în picioare cioburi de sticlă, sfărîmături de «fărămidă, scânduri, bucăţi de porţelan, cârpe, schije fierbinţi, cu margini zimţate. Din gară rămăsese doar un perete înalt, acoperit de o dantelărie neagră de fierărie ; restul era înghiţit de fum.
„Pe unde să intru ?" se întrebă deznădăjduit. Acum era sigur că tatăl său murise.
Intr-un loc, prin spărtura zidurilor, se ivi o clipă peronul. Un tren de persoane surprins în gară fusese aruncat de pe linii : geamantane, fiare, roţi, mâini şi picioare erau împrăştiate claie peste grămadă.
— Unde mergi, mă? se auzi strigat, dar nu se întoarse. Punându-şi batista la gură şi închizând ochii, se avântă în spăr- tură.
— Staaai ! auzi un răcnet răguşit şi ceva îi fluieră pe la ureche.
Fusese de atâtea ori pe aici, dar acum nu mai recunoştea nimic. Scările interioare, consumate pe jumătate, se răsuceau în gol ; o grindă căzu de la înălţime, bubuind. Un fum negru, acru se stârnise printre ruine. Lovindu-se de bolovani, de mese, de scaune rupte, simţi că o să se prăbuşească, şi atunci, încordându-şi ultimele puteri, se repezi drept înainte. îl izbi în faţă un val puternic de apă, silindu-l să dea înapoi. Orbit, căzu în genunchi, dar sări iar în picioare. în faţa lui, un pompier îl stropea cu furtunul.
— Ţi s-au aprins hainele !
— Da ?
De-a lungul peronului se înşiruiau pompierii stropind inutil rămăşiţele gării. Pe un zid mai atârna un afiş pe jumătate ars, reprezentând un soldat S.S. in bluză de camuflaj proiectat pe ruinele unui oraş.
Peste tot, sticlă pisată mărunt scârtâia sub ghete. Căruţa de colete a poştei stătea intactă, încărcată cu geamantane, lăzi, baloturi. Lângă ea, întins pe spate, un ceferist mort cu braţele în cruce şi gura căscată, plină de sânge închegat. Andrei se apropie. îl recunoscu. Era Vodă, impiegat la Oficiul II. Trecea adeseori pe la ei. Andrei rămase aşa multă vreme, cu mâinile

spânzurând inerte, fără să-şi poată dezlipi privirea : uniforma albăstrie era ruptă în multe locuri şi sub piept i se lăţise o pată de singe cafeniu. Se întoarse şi-l văzu în mijlocul pompierilor pe Orban, şeful gării. în cămaşă, cu mânecile

suflecate, făcea gesturi sacadate, arătând încotro trebuia îndreptat furtunul. Andrei se repezi spre el şi-l apucă de braţ :
— Unde-i tata ?
— Ce-e ? se întoarse buimac Orban, apoi, cu. un tic care-i sălta o jumătate de obraz, întrebă stupid : Ce mai faci ? A ! Tatăl dumitale ? Da, gara a ars. Eu eram tocmai înăuntru şi totuşi am scăpat. E acolo, la magazie, spuse el repede. Ai să-l găseşti. Şi el a scăpat. Noi toţi am scăpat, repetă, apoi se încovoie şi-şi prinse obrazul în palme.
Mormăia mereu, dar Andrei nu-l mai auzi. Clătinându-se, se îndreptă spre magazia al cărei perete galben-cenuşiu răsărea din când în când din perdeaua de fum ce se tira deasupra peroanelor. Dar nu a putut ajunge acolo : podul suspendat care trecea peste liniile de cale ferată se rupsese şi-i închidea drumul. Trebuia să sară peste şine, să ocolească un vagon de marfă, plin cu coteţe de găini. Schijele rupseseră sârmele şi găinile Leghorn, mici, albe, cotcodăceau printre roţi. Aici morţii erau îngrămădiţi, în toate părţile, unii peste alţii. îl izbi goliciunea mată a unei femei robuste, întinsă pe burtă, cu rochia adunată ghem deasupra capului.
Câteva vagoane se încălecaseră. In jurul lor, în chipurile cele mai neaşteptate, erau semănaţi călători, mecanici, un soldat german aşezat parcă în poziţie de tragere ; geamantane deschise răspândiseră pe jos o mulţime de nimicuri : truse de bărbierit, cravate, o carte cu filele împrăştiate. Dinspre magazie, învăluită încă în fum, auzi un glas cunoscut :
— Nu acolo, măi, neisteţule ! Dincolo ! Dincolo îţi spun, mai e un loc f
— Bine, dom' Sabin, dar...
— Prinde-l cumsecade, Panteo, că-ţi trag o palmă. Nu-i bine !
,,Tata !" ţipă de bucurie Andrei. „Tata dirighează". Fără să privească unde calcă, se repezi înainte, ocoli o loco-lotivă răsturnată, din cazanul căreia, găurit în mai multe ari, se scurgeau aburi alburii. Atunci îl zări pe taică-său : lărunt, gras, cu părul rar lipit de fruntea asudată, gesticulând afuriăt. Funcţionarii cărau răniţii şi-i înşiruiau pe căruţele de isport. Lângă peretele magaziei, toate coletele erau aşezate ordine şi un impiegat tânăr, năucit de groază, se cocoţase în îrful grămezii, de unde striga :
— Dom' Sabin, să dăm un telefon ! Vă rog, să nu ne luăm spunderea ! Să dăm un telefon, vă rog !

Sabin se încruntă, îl înjură, scurt, de mamă şi îndată se îndreptă spre o doamnă tânără care târa un geamantan de piele galbenă de porc, în timp ce cu mâna cealaltă îşi ţinea ciorapul de mătase, scăpat din jartieră :
— Luaţi loc, aici, stimată duduie, îndată trebuie să vină domnul doctor.
— Tată ! strigă Andrei şi se repezi spre el. Octavian Sabin îl cuprinse în braţe, uluit.
Ce cauţi aici ? îngăimă el. Ce cauţi aici, dragul tatei ?
— Am venit să... să...
Nu mai putu urma. Bătrânul, ras proaspăt, mirosea a apă de colonie şi a ţuică de prune şi asta-i aduse aminte — atât de nepotrivit cu locul unde se afla — de serile târzii când taică-său venea cam cherchelit, silindu-se să ascundă asta

sub avalanşa de poveşti ; se întâlnise cu un domn controlor de la Cluj şi au luat o ţwică. „Numai o ţuiculiţă, mămică, dacă-ţi spun"... Apoi scotea kilogramul de mandarine : „Uite, Andrei, pentru tine".
— Ce cauţi aici ? bolborosi bătrânul. Ţi-a fost frică pentru tata ? Nu ştii că tata nu poate muri ?
— Domnule Sabin, strigă cineva. Domnule Sabin ! O fetiţă !
Andrei se smulse din îmbrăţişare şi-l privi pe tatăl, său de sus. Bătrânul era aproape cu un cap mai mic decât el. întrebă, voind să pară liniştit :
— Ei, ce-i de făcut pe aici ? Şi dintr-o dată, înspăimântat din nou : Şi acasă ? Mama o să...
— Fii liniştit. Am trimis pe cineva să spună mamei că totul e în regulă, cu ajutorul lui Dumnezeu.
— Atunci... îşi umflă pieptul Andrei.
— Hai cu tata. Avem de lucru.
Porniră amândoi, ocolind magazia. în timpul acesta Sabin îi povestea :
— Le-am spus : staţi liniştiţi, nu ne pot ei omorâ pe noi. S-au dus la adăpost şi tocmai acolo au bombardat. Apoi, văzându-l pe Caba, un om foarte gras, ştirb şi chel, care gonea spre ei, se încruntă : Ce-i, mă ?
— Dom' Sabin, e o fetiţă acolo... şi... Bună ziua, domnişor, rìse el larg. Iaca, am scăpat. Că dacă nu ascultam pe domnul controlor, tatăl dumneavoastră, nu mai eram vii. E o fetiţă — urmă el — şi nu vrea să vină.
Copilul stătea în mijlocul liniilor împrăştiate şi phngea. Sabin se duse acolo şi se lăsă pe vine în faţa ei :
— Ce-i, domnişoară ?
— Tata ! ţipă fetiţa. Tata ! Tata ! Tata !
Sabin o ridică în braţe. întorcându-se spre Andrei, cu obrazul răvăşit de furie :
— Bată-i bată unul Dumnezeu ! Dacă şi ăsta-i război... Lasă, dragă, o să-l găsim pe tata. Acum. hai cu nenea.
Andrei tropăia fără rost în urma tatălui său. Văzându-l pe Caba care împingea un cărucior cu geamantane, i se alătură, să-l ajute.
— Ce tată aveţi ! spuse prosteşte Caba. Pita lui Dumnezeu şi om de corajie. Când or început să boncăluie aeroplanele, mai că nu ne-am scăpat pe noi. Adică, ăştia, fiţăngăii. Fiindcă eu şi cu tatăl dumneavoastră, noi nu ! Am ciulit amândoi urechile şi am zis : e lată ! Nu mergeţi în gropi, a zis domnu' Sabin, că ei gropile le caută mai ales. Şi nu ne-am dus. Or început să fiscure bombele. Mi-am făcut o sfântă cruce, dar nu m-am temut. Cât de cât. Căci eu am fost şi la Piave, unde m-o îngropat un şrapnel. Atunci o început să se scuture pământul şi coletele să sară încoaci şi încolo... Ho, uite că ne-am agăţat de şină.
Andrei se vârâ sub cărucior şi-l săltă cu umărul. Durârea pe care o simţi îi făcu bine. Caba povesti mai departe, în vreme ce înconjurau magazia :
— După aia nu ştiu ce-o mai fost. Parcă am surzit. Când am ieşit de subt berou, domnu' Sabin, alb ca hârtia, mi-o întins o glaje de palincă : „Bea, măi, — zice — că văd că ţi-ai pierdut firea". — ,,îmi pare rău, domnu' Sabin, că vorbiţi astfel", am zis, apoi am băut. Şi când o strigat la mucoşii ăştia, îndată or stat toţi hăptac. Oamenii din chefere nu mai sunt ca pe vremuri. Tulai, maica mea, ce de morţi ! Iaca, am ajuns. Aşa că nu mi-o fost frică.
Pe urmă. Andrei nu-şi mai dădu seama cum trece timpul. Mergea printre linii, aduna colete, geamantane, le încărca pe cărucior, îl împingea până la peronul magaziei, unde un tânăr blond, cu un început de chelie, le trecea pe o listă lungă, le dădea un număr, apoi scria pe ele cu cretă albastră. De fiecare dată Andrei îşi spunea : ,,Asta e cel din urmă", dar se întorcea din nou, încă o dată. Brancardierii mişunau prin gară, se căţă-rau în vagoanele sfărîmate şi scoteau morţii. Peronul larg, pardosit cu plăci galbene, era acoperit de cadavre, aşezate în şir ca într-o morgă. Echipe de soldaţi umblau cu detectoarele după bombe

rămase neexplodate. Dinspre partea cealaltă a gării, unde erau vilele, coborau trăsuri, cărucioare şi oameni ducân
du-şi boarfele. In urma lor rămâneau zidurile prăbuşite, înnegrite de flăcări, grădinile răvăşite, viile cu araci smulşi. Andrei îi văzu până târziu scurgându-se spre oraş. Era atât de obosit, încât abia se putea ţine să nu adoarmă. împingea mereu, fără să se uite pe unde merge. De câte ori se întâlnea cu taică-său, acesta îi spunea sever :
— Du-te acasă. Andrei. Vin şi eu imediat.
De la un timp începu să se gândească, detaşat : „Şi dacă m-au eliminat ? Poate ar trebui să-i spun tatii acum. Nu ! Pentru el asta ar fi mai grozav decât bombardamentul şi decât senzaţia că mâine poate să reînceapă totul, de la început... E ciudat : noi doi ne vorbim atât de puţin şi totuşi ne înţelegem... In general se spune că taţii iubesc mai mult... Prostii... Acum trebuie să împing căruţa asta cu boarfele cine ştie cui."
Ajuns pe peron se opri. Un şir lung de maşini „Mercedes" staţionaseră festiv, în semicerc, păzite respectuos de poliţişti în haine de gală, cu căşti caraghioase, prusace, în vârful cărora sclipea un ţugui de alamă. Andrei îl recunoscu pe generalul Belegea, prefectul judeţului, încorsetat în uniformă, înalt, strâns peste piept cu diagonala port-sabie. Se apropiase de gară şi cu mâinile la spate contempla dezastrul, făcând din buze : ţţţţ.
„S-ar putea să fiu remarcat pentru ajutorul benevol — se gândi Andrei — şi atunci... Iarăşi, iarăşi ? Ce-ar zice Lucian dacă mi-ar cunoaşte gândurile acestea laşe ?"
Rana de la genunchi îl ardea. O pipăi uşor cu degetele, apoi, şchiopătând, intră în magazie. Aici era aproape întuneric şi curent : geamurile se spărseseră, toate. Pe mese, pe birouri, gemeau răniţi, doamna cu ciorapul rupt "vorbea singură, gesticulând elegant, iar fetiţa în rochie roz adormise, cu gura deschisă. în mijloc, tatăl său şi ceilalţi se aşezaseră jos, în faţa unui jurnal întins în chip de faţă de masă, şi mâncau cimati cu pâine.
— Bine că ai venit, îi făcu semn Sabin să se aşeze lângă el. Noi ne-am terminat misiunea.
— Orban a turbat de frică, domnule Sabin, rìse Caba, căs-cându-şi gura tăbăcită de tutun. Să fiu al dracului. Umblă pe peron şi ţine discursuri.
— Mănâncă, îi întinse Sabin lui Andrei o felie mare de pâine de casă, pe care tăiase cu briceagul felii subţiri de cârnat ardelenesc, ardeiat. Eu nu mai pot de foame.
— îmi permiteţi, domnule, sări femeia elegantă şi se repezi să deschidă geamantanul. Degetele n-o ajutară, şi-şi rup
se unghia vişinie de la degetul mic. Ţipă delicat, pe urmă, for-ţându-se, deschise capacul şi scoase o sticlă de coniac.
— Permiteţi-mi să vă servesc. Aţi fost admirabil.
Sabin îşi umflă pieptul, luă sticla, se înclină şi trase o duşcă.
— *Courvoisier,* vă rog să scuzaţi, spuse competent.
— Exact. Apoi doamna îşi ţuguie buzele şi gemu graţios : îmi face impresia că mi-a ars părul...
— Până la rădăcină ! constată Caba. Dar creşte la loc.
— Am văzut o flamă orbitoare, am simţit o căldură grozavă la tâmple, pe urmă mi-am învelit capul cu mantoul. Pentru mine asta a fost tot bombardamentul, spuse ea nepăsă-toare.
— Nu-i nimic, dădu din cap Caba, mestecând cu nădejde. Doamne fereşte de mai rău.
„Cât de stranii sunt toate astea, se miră Andrei. Au scăpat, pe urmă au cărat pachete, şi acum mănâncă." Tatăl său îi mai întinse o felie.
— Nu mergem acasă ? şopti Andrei.

— Nu pot acum. Trebuie să aşteptăm ordine. Tu du-te.
— Nu...
— Nu-l supăra pe tata... Da' ăştia cine dracu-s ?
In cadrul uşii apăru statura înaltă a prefectului, urmat de primar şi de-o suită de ofiţeri. Orban, şeful gării, îşi pusese chipiul roşu pe creştetul capului, dar uitase să-şi ia vestonul. Cămaşa ruptă-ferfeniţă nu mai avea nici un nasture şi un crac al pantalonului era sfîşiat de sus până jos.
Oamenii săriră în picioare, înecându-se cu bucăţile nemestecate. Prefectul se uită circular, îşi vârâ mâna în cheutoarea vestonului şi clipi din ochi, supărat de întuneric :
— Aşa, da. Aici e ordine.
— Permiteţi-mi să vă' raportez, înainta Caba, cu mâinile pe vipuşcă şi pântecul împins înainte. Toate coletele or fost salvate.
— Bine, bine...
Prefectul îi strânse mâna scurt, sobru. Nu ştia ce să facă ; era atât de zăpăcit şi avea impresia că toată lumea îşi dă seama de asta. "Toate legăturile cu Bucureştiul fuseseră rupte şi echipele trimise pe traseu n-au făcut până acum nimic. Spitalele erau pline şi răniţii fuseseră aşezaţi pe coridoare, pe trepte, în stradă. Cu câteva minute înainte fusese ajuns de o delegaţie de preoţi din cartierul Sapientei : îi cereau permisiunea să deschidă o colectă, deoarece biserica se prăbuşise din

pricina suflului bombelor. Nevastă-sa, într-o criză de isterie, se instalase în biroul lui şi vorbea mereu, ca o nebună. Prefectul se întreba unde va mai merge de la gară şi de ce venise aici. O cizmă, încălţată la repezeală, îi provoca dureri teribile la gleznă.
— Domnilor ! — zise, făcând un pas înainte — ţara vă este recunoscătoare. Noi...
Tăcu, îşi plecă fruntea şi încurcătura aceasta produse mai mult efect decât toate cuvintele pe care le-ar fi rostit. El simţi asta, ridică pumnul spre tavan, pe care fumul desenase arabescuri fantastice, şi scrâşni :
— Canaliile... După o pauză scurtă zâmbi îndurerat : Misiunea dumneavoastră s-a sfârşit, astăzi. Pichete de militari au fost postate în toate părţile, aşa că nu e nici o primejdie. Vă rog. domnule şef, — se întoarse el spre Orban — să-mi daţi o listă de cei care au muncit cu abnegaţiune. încă o dată, vă mulţumesc.
Strînse mâna fiecăruia, apoi făcu stânga-mprejur şi ieşi clin-cănind argintiu din pinteni. Afară, nu-şi putu stăpâni un oftat de uşurare : se întoarse spre adjutant, a cărui faţă copilărească reflecta o deznădejde ascuţită, dar militărește reţinută, şi-l întrebă din priviri : „Ei, unde mai mergem ?"
— Şcoala nr. 5 a fost dărîmată de o bombă, răspunse acesta, răsfoind un carneţel cu scoarţe de piele kaki.
Prefectul făcu iarăşi : ţî-ţî !, îşi trase mănuşile de antilopă, apoi ridică din umeri, resemnat. Mai aruncă o privire asupra gării şi zări afişată pe rămăşiţele de ziduri o hârtie mare, pătrată, pe care scria cu litere roşii :
ATENŢIUNE ! ! !
Se atrage atenţiunea că conform cu ord. nr. 38.5921943 al Conducătorului statului, Mareşalul Ion Antonescu, orice jaf in cartierele bombardate se pedepseşte pe loc cu :
î m p u ş c a r e a ! ! !
Se mai atrage atenţiunea că : chiar proprietarii sau locatarii imobilelor avariate n-au dreptul să ridice nimic din aceste imobile, decât în prezenţa autorităţilor, pentru a se evita accidentele.
Prefect Primar

— Bine, dădu generalul din cap. Să se ia măsuri ca aceste afişe să fie puse la loc vizibil, în toate părţile ! Unde-i domnul primar ?
Primarul, îmbrăcat în negru, cu pălărie rotunda, tare, şi mănuşi albe de aţă, stătea de vorbă cu un grup de cetăţeni. Fost chestor de poliţie, avea ceva vulgar şi provocator, deşi în realitate era un om blajin : de aceea nu rămăsese în poliţie. Văzând că prefectul îl aşteaptă, strigă răguşit :
— Om lua măsurile de rigoare ! şi se urcă în maşină, pro-tejîndu-şi gambeta.
Maşinile demarară elegant şi mulţimea rămase prostită, înecată în aburii înţepători de benzină.
— Hai să plecăm şi noi, spuse Sabin.
Abia acum oboseala i se citea pe faţă. Mişcându-se greoi, îşi îmbrăcă vestonul demodat, la patru nasturi, cu care venea la birou, verifică dacă ceasul Omega era la loc, strînse mâinile colegilor şi se întoarse spre Andrei :
— Unde ţi-e haina ?
— Am pierdut-o...
Se simţea, copilăreşte, vinovat ; ştia că o duc greu cu banii. Tatăl său îi ghici stânjeneala şi dădu din mână, dar fără sinceritate :
— Bine că am scăpat noi. Haidem.
Porniră încet. Andrei abia păşea. Se lăsa seara, dar nu bătea nici un fir de vânt. Palele de fum atârnau, de undeva, de sus, ca nişte cortine zdrenţuite. Din când în când lăsau să se întrevadă albastrul intens al cerului de mai. Andrei nu mai recunoştea nimic : cartierul semăna cu o viziune de jurnal de război. Nepăsându-le de ordinul prefectului, oamenii scormoneau printre ruine, adunându-şi avutul. Pe trotuare se înşirau sobe de tuci găurite ca sitele, paturi desfăcute, mese cu picioarele rupte, dulapuri care-şi deschideau uşile. O femeie umbla în neştire, ţinându-şi rochia cu amândouă mâinile şi întrebând cu o voce abia auzită, pierită de atâta plâns : „N-aţi văzut-i cumva pe fata mea, pe Sida ? Unde poate fi Sida ? De ce s-a dus Sida la gară, tocmai azi, tocmai azi... tocmai... azi ? De ce am lăsat-o ?"
— Dacă şi ăsta-i război..., şopti Sabin, apoi trase cu coada ochiului spre Andrei.
. Acesta păşea mecanic, târându-şi picioarele. Cămaşa cadrilată era udă şi neagră, descheiată până la piept ; părul năclăit îi aluneca pe faţă şi el îl alunga mereu, cu o mişcare bruscă. Numai ochii îi străluceau, foarte verzi, înfundaţi în orbitele
încercănate. „Copilul rneu", se cutremură Sabin. îi pusp mâna pe umeri şi-l întrebă, îngrijorat :
— Nu ţi-e frig cumva ? S-a lăsat răcoare...
— Nu, tată...
— Uite, ia haina tatei.
— Dar nu mi-e frig ! se răsti Andrei,
— Nu-l necăji pe tata, îl rugă Sabin.
Păstrase un obicei, din vremea când Andrei era mic. Vor bea despre sine la persoana a treia şi asta avea o duioşie ciudată, ca şi cum ei doi ar fi fost fraţi şi-ar vorbi, respectuos, despre tatăl lor. „Andrei a crescut, e băiat mare. într-una din zile o să trebuiască să vorbesc cu el. N-are spirit practic, sea mănă cu mamă-sa... O să mergem împreună la restaurant şi... şi..." îşi aminti romanţa pe care o cînta la al cincilea pahar : „Şi de-ale lumii au vorbit, şi de amor şi de iubit..." Asta-l întrista. Parcă mai ieri venea de la birou, veşnic în întârziere, mânca grăbit şi, ca să pareze protestele soţiei, îl lua pe Andrei pe genunchi şi-i cînta, încet de tot, cu vocea lui caldă : ,,Hop, ţup, pui de lup, hai la tata să te ţuc", sau o cintare veche, de-a bunicului : ,,Mândră, dac-oi muri eu, nu mă-ngropa-n temeteu"... Andrei rămânea îngândurat şi-şi sugea degetul mare. Cât

s-a chinuit până l-a dezvăţat ! Acum însă băiatul a crescut şi s-ar fi putut foarte bine să nu-l mai vadă niciodată... îşi scoase vestonul şi i-l puse cu sila pe umeri.
— Tata e gras, nu simte frigul.
Un altfel de fum, cu miros de ierburi arse, de coajă de copac şi de frunze, îl izbi. îl trase pe Andrei de mânecă :
— Să nu mergem prin parc, spuse, înfiorându-se. Acoloi plin de morţi.
O luară pe artera principală a oraşului, care vuia. Pe străzi, patrule în ţinută de campanie. Dintr-o cârciumă, în faţa căreia staţionau vreo zece birji goale, ieşi un om clătinându-se. Se opri în faţa lor şi, ridicând o mână spre cer, bolborosi :
— Păcatele oamenilor multe-s şi mari... Hîc ! Aşa că acum vin păsările cerului şi se c... pe noi.
Sabin şovăi puţin, apoi, fără să-l privească pe Andrei, spuse indiferent :
— Să intrăm o clipă...
— Ne aşteaptă mama, protestă moale Andrei.
— Numai o clipă... sunt atât de obosit ! Aşteaptă-mă afară..:
— Vin şi eu.

Sabin tăcu, se încruntă, apoi scutură din mâna murdară :
— Ştii ce ? încercă să râdă. Dă-o dracului ! Astia n-au ţuică bună.
Andrei se rezemase de perete, cu ochii închişi. Atunci Sabin îşi dădu seama că băiatul trebuie să fie mort de oboseală şi de emoţie, şi văzând că tocmai iese un birjar din circiumă îi făcu semn :
— Care ţi-i trăsura, meştere ?
— Poftiţi, spuse birjarul cu limba împleticită. Poftiţi... Legănat pe arcurile moi. Andrei fu învăluit de-o moleşeală
amară ; parcă toate oasele i-ar fi fost sfărîmate cu maiul. în timp ce birjarul îşi îndemna calul, plesnind fără rost din bici şi mirându-se cu voce tare că a scăpat cu viaţă, ei nu-şi vorbiră. Numai când ajunseră aproape de casă. Sabin se aplecă spre el.
— Spune, Andrei, te-ai temut pentru tata ?
— Nu, răspunse el fără să se gândească, apoi îi păru nespus de rău. Dar bătrânul înţelesese altceva şi rìse înveselit :
— Nu pierim noi. Sabinii, aşa... cu una cu două. Sântem neam bun. Aici, spuse el, îmboldindu-l pe birjar cu degetul. Uite, la poarta aia verde. Cât îţi datorăm ?
— Apoi... Birjarul făcu ochii mari. Nimic ! Nimic ! O dată trăim. Hai, Elisabeto ! îşi biciui el calul slăbănog. Hai, că a venit sfârşitul pământului !
Auzind scârtâitul familiar al porţii. Andrei avu senzaţia că ajunsese la un liman. îi făcu loc tatălui său să treacă, apoi lăsă poarta să se trântească cu zgomot.
— Niciodată n-o închizi cumsecade, se supără Sabin. Andrei porni înainte, ocolind rondul de flori : gura leului,
petunii şi, în mijlocul lor, domestice, câte-o tufă de pătlăgele şi ardei. Deschise uşa coridorului şi strigă :
— Mamă ! Am venit !
în bucătăria mare, igrasioasă, pardosită cu ciment crăpat pe alocuri, mamă-sa îi aştepta, lângă plită. Când îi văzu, se încruntă :
— Dumnezeule, în ce hal sânteţi !
— Mamă, — se interesă Sabin îngrijorat — n-a venit omul de la gară ?
— Ba da, mi-a spus că sânteţi amândoi acolo.

Zăpăcită, se învârtea în toate părţile. Bărbia îi tremura uşor. Sabin se apropie şi o sărută stìngaci pe frunte.

— Era să nu ne mai vezi, spuse el, apoi, dându-şi seama că a făcut o gafă, începu să se agite : Unde-i ligheanul cu apă ? sunt mort de foame. Zău, mi-e atât de foame...
— Bine, bine, spuse Ana. Spălaţi-vă întâi.
„Şi-n vremea aceasta sute de oameni îşi plâng copiii morţi, casele dărîmate, se gândi înfuriat Andrei. La noi se discută despre ligheanul cu apă."
— Vino şi te spală, îi porunci Sabin, întinzându-i săpunul „Cheia". Dă-ţi jos cămaşa până la brâu.
în clipa aceea se auziră hohote de plâns şi amândoi se întoarseră în acelaşi timp : rezemată de perete, cu o mână adusă în faţa ochilor. Ana îşi muşcă buzele, silindu-se să se oprească :
— Am crezut... am crezut că... Eu aici... mereu singură... tu la gară... Să plecăm la Lunca ! Acolo n-au să vină, desigur...
— Nu se poate, mamă ! sunt funcţionar de stat, îi spuse Sabin, ca unui copil. Mai bin' dă-ne să mâncăm.
— Da, da, imediat, spuse ea, şi-şi şterse ochii cu şorţul. Andrei se lăsă să cadă pe pătuţul mic, acoperit cu o pătură
veche, roasă, cafenie. Mâncară în tăcere supă de cartofi şi tăiţei cu brânză. Ca de obicei. Sabin se supără că nu i se pusese şerveţelul şi-i aruncă lui Andrei o privire semnificativă : s-ar fi putut să am eu şerveţelul la îndemână ? Plictisit, Andrei întoarse capul. „Tata îmbătrâneşte", se gândi. îi era frig.
Mamă-sa stătea în faţa lor, curioasă. „Acum vor urma impresiile, poveştile. Ce bine că tata nu-i vorbăreţ !"
— Dan unde-i ? întrebă el.
— în dormitor. Citeşte. Ana clătină tristă din cap. „Copilul ăsta e atât de rece... Nu ştiu cui îi seamănă."
„Viaţa a intrat în matca ei obişnuită, ca şi cum nimic nu s-ar fi petrecut. Eu am fost eliminat din toate şcolile, oraşul a fost ars pe un sfert, şi toate astea parcă s-au petrecut cândva, la o mare depărtare în timp şi spaţiu..." Se sculă de la masă, spuse „mulţumesc", apoi trecu în dormitor. în vreme ce închidea uşa, îl auzi pe tatăl lui :
— Andrei s-a purtat foarte bine. îmi seamănă. Nu-i fricos ca ai voştri.
— Ai venit ? îl întrebă Dan. Stătea tolănit pe o canapea cu arcurile stricate si citea un roman poliţist.
— Da.
Dan îl pândea îngrijorat şi Andrei îi ghici întrebările : „Ce-o să facem acum ? Mâine, de pildă, când va trebui să porneşti spre liceu".
— Fă-mi loc.
Andrei îl împinse la o parte şi se culca lângă el. Il durea capul şi-i era cald, deşi în dormitor era răcoare.
— A fost o frumuseţe întreagă la şcoală, rìse ironic Dan. Parcă au turbat cu toţii. îndată ce-ai plecat, a venit directorul şi m-a înhăţat, ducându-mă în adăpost. Aici, sub conducerea popii Potra, uniţii au început să cânte în cor : „Mai aproape de tine. Doamne". Măries al tău scotea nişte sunete sinistre. Am cântat şi eu. îţi poţi închipui ce-a ieşit. Inspectorul ăla a făcut pe el.
— Nu zău, mormăi indiferent Andrei.
— Da, da, nu mă crezi ? Când m-a văzut rîzând, s-a scuzat : „Sânt suferind cu vezica urinară"... Cred că era pe jumătate tâmpit de groază.

Acum socoti că a vorbit destul, ca să abată gândurile lui Andrei. îşi luă romanul poliţist, dar îşi aduse aminte de ceva :
— A fost aici Lucian. în timpul bombardamentului s-a ascuns în pivniţa liceului. Ţi-a lăsat un bilet.
— Bine.
Andrei închise ochii şi începu să-şi numere încet, rar, fiecare respiraţie. Ştia că nu va ţine mult liniştea asta fizică şi că îndată va începe iar să se gândească, să evadeze din real, născocind probabilităţi absurde, dar favorabile. Părinţilor nu le putea spune nimic ; Dan s-ar fi silit să-şi exprime compătimirea propunându-i o partidă de şah. „După ce o să se culce toţi, am să mă furişez în bucătărie. Trebuie să fie în bufet o sticlă de ţuică şi am să mă îmbăt cui ; poate o să adorm." Dacă bombardamentul ăsta s-ar fi întâmplat ieri... Sau, dacă ar fi căzut o bombă deasupra adăpostului, după ce plecase el... „Dar Dan era acolo..." Surise chinuit : nici o evadare nu mai era cu putinţă.
în bucătărie se auzi glasul plângăreţ al nevestei lui 'lurcovici :
— Aţi venit, domnu' Sabin ? Am vrut să-l mân pe bărba-tu-meu după dumneavoastră. Nici azi... şi începu să plângă. Mai
;bine ar fi dat o bombă peste noi. Nici azi... şi niciodată... Nu-i om !
— Nu te necăji, spuse Ana. O da Dumnezeu odată bine. lUite, ştii, la noi se mănâncă aşa de puţin... Uite aici, a ră-'mas, şi...
— Săru' mâna, săru' mâna. Ce ne-am face fără...

Andrei îşi strînse pleoapele. „De ce-i umileşte ? De ce nu găseşte un alt mod să-i ajute ? E groaznic să-i faci pe oameni să se simtă cerşetori. Trebuie să vorbesc cu mama despre asta, cândva, când"... '
Aşteptă să plece femeia, apoi se sculă greoi, culese de pe masă plicul lui Lucian (pentru Andrei, personal), se duse în bucătărie şi-i spuse mamei sale că ar vrea să se culce. Octavian adormise pe pătucul de lemn şi sforăia.
— Mai bea un ceai cald, înainte de culcare, Andi. încearcă să dormi... Arăţi... îmbătrânit...
Andrei îşi bău ceaiul privind pe deasupra marginii ceştii. Şi mama îmbătrânise, n-o văzuse niciodată ca acum : părul cenuşiu îi scăpa în şuviţe de sub o broboadă multicoloră ; avea mâinile subţiri, albe şi degetele mâncate de leşie. Dacă ar fi singuri, i-ar spune totul şi ea l-ar înţelege. Mai mult : l-ar aproba; era sigur. Ar fi vrut să se scoale, s-o mângâie uşor pe mână şi gestul lui ar fi fost copilăresc şi nou totodată, dar n-o făcu, pentru că atunci i-ar fi dat lacrimile. Inghiţindu-şi un oftat, se sculă încet.
— Nu mai vrei nimic. Andrei ? Să vă desfac un compot ?
— Nu, răspunse el răguşit şi citi în ochii ei o mică durere, ca şi cum i-ar fi refuzat un lucru mult mai însemnat.
— sunt mort de oboseală — se sili să fie vesel —, am cărat cu tata o droaie de geamantane risipite prin gară, m-am lovit şi la genunchi.
— Du-te şi te culcă, atunci...
In aşternutul răcoros, cu miros atât de cunoscut de levăn-ţică, îi fu frig, un frig asemănător cu cel pe care-l simţise în holul mucegăit al liceului, aşteptând. Şi aşteptarea de acum era la fel, tulbure, încordată. Cu pleoapele strînse, încercă să închege trăsăturile Soniei, râsu] puternic şi totuşi puţin alintat, sclipirea perlată a dinţilor, gropiţa din obrazul stâng, dar acum nici asta n-avea nici un rost...

Mamă-sa, păşind uşor, veni să-l cheme pe Dan la cină. Din bucătărie se auzea sforăitul gros, de salahor, al lui Sabin. Ana şopti :
— Dan, e gata masa... încet, Andi doarme, sărăcuţul...
îi potrivi, fără rost, plapuma pe piept. Atunci Andrei deschise ochii şi zâmbi îndurerat.
— Dormi, îi şopti mamă-sa. încearcă să dormi şi să uiţi... Dar multă vreme înainte de a se cufunda în smoala somnului Andrei auzi zgomotele casei : clincănitul vaselor în bucatarie, mormăielile tatălui său, ţăcănitul comutatorului când

Dan stinse lumina şi foşnetul cărţii aruncate pe covor ; apoi vântul care scutura castanii de pe stradă, o maşină gonind în noapte... „Şi mâine ? Şi mâine ?"
Pe la miezul nopţii, avioanele trecură din nou, dar sirenele nu dădură alarma. Vuietul profund pluti zguduind tăcerea împietrită a oraşului, dar toţi erau obosiţi de emoţiile zilei în aşa fel, că nu se treziră. Numai Octavian se sculă în capul oaselor, ascultă buimăcit şi socoti că nu trebuie să le tulbure somnul. Plescăi din buze şi mormăi pentru sine :
— Lua-i-ar dracu', că nu lasă pe oameni să se odihnească cel puţin noaptea !

CAPITOLUL II

Mama lui Andrei nu-l trimise la şcoală în ziua următoare, îl lăsă să doarmă şi el nu se trezi decât atunci când Dan, întorcându-se de la liceu pe la unsprezece, strigă din uşă :
— S-au suspendat toate cursurile ! S-a sfârşit
anul şcolar !
Pe jumătate adormit. Andrei înregistra aceste cuvinte şi ele îi născură o imagine familiară : elevii năpădind în goană treptele scăldate în lumina sărbătorească a soarelui şi îndreptându-se spre malul Mureşului, unde urma tradiţionalul autodafé al manualelor de latină, matematică şi franceză. Apoi, într-o secudă, imaginea se şterse, lăsând loc senzaţiei următoare : bucuria vacanţei, întoarcerea în copilărie. Lunca, pusta înecată în albeaţa după-amiezii, apa molcomă a Teuzului târân-du-se leneşă pe sub răchiţile pleoştite ; îndată după asta nesiguranţa somnului îl învălui, ca un cearşaf umed. N-avu curajul să deschidă ochii, de teamă ca totul să nu fie decât o iluzie şi în cazul acesta ar fi vrut să mai doarmă multă vreme, dar Dan îl scutură de umăr şi-i şopti la ureche :
— Scoală, Andrei, am luat vacanţă !
Aşadar era adevărat. Se ridică în capul oaselor şi se strîmbă : toţi muşchii îl dureau. Dan se întinse pe plapumă şi povesti cum Drăgan încheiase situaţiile fiecăruia, punând note din burtă, după aprecierile sale pur subiective, dar imuabile.

strigase catalogul : „Avram Iancu ! (numele adevărat era An-toniu). Acesta este un idiot ! Media patru. Alexandrescu ! Tu... nu ! Patru ! Anton ! Acesta — mişcă ! Cfhci !" Şi aşa mai departe, până când ajunsese la Sabin. Aici Drăgan binevoise să zâmbească, privind cu complicitate clasa.
Trântit alături de Dan, Andrei fu emoţionat şi-l înghionti :
— Şi ? Şi ?
Dan îl imită mai departe pe Drăgan :

— ,,Sabin ! Unde este acesta ?" — „Absent !" am strigat eu. — „Măi ! (Dan izbutea să redea cel mai bine din tot liceul tonul sec şi maniera sacadată în care Drăgan îşi puncta gândurile.) Acesta, da ! Ze-ce !" ...Atunci s-a sculat Mărieş şi zâm-bind ca un bou a spus : — „Dom' profesor, Sabin a fost eliminat ieri, pentru totdeauna !" Drăgan l-a privit cu uimire, ca pe un necunoscut, s-a încruntat, a strîmbat din nas, apoi s-a răstit : — „Măi acesta, cine te-a întrebat ?" Mărieş s-a făcut alb, credeam că o să leşine de spaimă şi a râs. — „Pe tine cum te cheamă ?" — ,,Mărieş, dom' prof'sor"... Atunci Drăgan, furios, a început să răsfoiască catalogul filă cu filă — clasa tremura — pe urmă a întors foile în bloc şi cu aerul „viclean" pe care-l ştii a plesnit din buze : — „'rieş !" L-a căutat în celălalt colţ al clasei şi, când a dat cu ochii de el, s-a mirat : — „Tu eşti acela, măi ? ia s'vedem !" înghiţind găluşte, Mărieş a început să citească : *lelviră ma tu je un raport bien senseri, nă deghiz tu rien dă să căta di mon peri.* — „'stul" ! i-a ghilotinat Drăgan lectura. „Tu... nu ! Ei, la *grammaire !" — „Lio pase sampl",* a suspinat Mărieş. — „Măi ! l-a privit Drăgan foarte uimit. Tu, passé *semple ?"* — „Nu dom' profesor !" — „,Eu passé *semple* spun ? Crescendo. Aceştia... passé *semple ?* 'stul ! Trei cu minus. Media şapte, ba nu, stai... acesta... ai la mine un opt cu doi minus. Asta face şapte. Media şase. Jos !" Ei, ce zici ? începu să râdă Dan. Mărieş s-a aşezat în bancă, ca ameţit. Atunci s-a deschis uşa, a intrat servitorul cu condica. Cursurile s-au suspendat din cauza bombardamentelor. Gata ! Mâine plecăm la Lunca.

Andrei îşi căută hainele. Ii era grozav de foame.

— Să nu uit... Dan îşi coborâ glasul. După ce s-a sunat încetarea, Răducanu mi-a spus să-ţi comunic că are să treacă pe aici în zilele astea, spre seară. Mi-a spus că-ţi strînge mina şi... să fii tare... Aşa, şi pe urmă Teddie m-a rugat să-ţi amintesc că trebuie să mergem după-masă pe la, ei. E un fel de tămbălău. Zicea că are să-ţi facă bine, aşa... bolşevic cum eşti. Şi, redevenind timid. Dan adăugă repede : Eu nu mă duc !

— Nici eu, spuse grăbit Andrei, apoi se gândi : „De ce nu ?" Ba mergem amândoi, făcu el vesel. Am chef de dans, de...

— Ai pe dracu, se strîmbă Dan. Mie mi-e greaţă de toţi. Nu ştiu ce găseşti tu la ei, şi pe urmă — surâse el cu vinovăţie — eu, carele sunt un elefant...

— Să nu mă enervezi, gata !

Deşi nu ţinea neapărat să fie într-un loc cu Dan, insistă. Dacă s-ar fi dus singur, mamă-sa i-ar fi reproşat : „Nicăieri nu vrei să-l iei pe băiatul acesta, şi-i aşa de neajutorat ! Nu mă aştept de la tine să te porţi astfel, când ştii cât bine ne-au făcut. Distrează-l puţin, fă-l să mai uite... Un copil fără tată."

— Dacă ţii — mormăi Dan — am să vin, deşi iar ai să te înfurii pe mine.

— Andrei — se auzi din bucătărie vocea mamei lui — hai, dragă, e gata cafeaua. Ai şi o scrisoare.

„Sonia !" tresări Andrei. Zăpăcit, îşi trase cămaşa, ieşi în bucătăria spălată proaspăt şi luă plicul. Nu era scrisul ei şi o clipă voi să-l arunce în foc, fără să-l mai citească. Scoase totuşi un teanc de foi acoperite cu litere mici, neînchegate : recunoscuse scrisul afectat al lui Suslănescu : „Ce mai vrea de la mine !" In timp ce sorbea cafeaua începu să citească :

„Marţi, 2 V 1944

Lucrarea ta nu mă poate lăsa indiferent şi, deşi nu aveam deloc dorinţa de-a scrie, am fost nevoit să-mi las „umilele mele preocupări".

Gestul tău, în sine, îl privesc ca o simplă copilărie, ca o bravadă inutilă, făcută într-un moment când — probabil — nu aveai ceva mai bun de făcut, când un profesor, „banal ca majoritatea celorlalţi", te plictisea cu date, fapte şi întâmplări de minimă importanţă, cu o lucrare al cărei isubiect nu el l-a conceput şi care poate îl îndurera tot atât de mult ca şi pe tine.

Lămurind cauza acestui atât de original răspuns, voi trece la alte puncte ce oglindesc felul tău de-a vedea unele probleme, cele mai grave, prin care trece nefericitul şi mult încercatul nostru Neam.
„Lucrarea" ta nu va avea nici un fel de rezultat. După ce ai citit-o şi te-am dat afară din clasă (iartă-mă, te rog, dar vei vedea îndată de ce am făcut-o), am stat de vorbă cu colegii tăi, băieţi atât de buni, atât de inteligenţi, pe care tu. Andrei, îi dispreţuieşti global. Mi-a promis fiecare că nu va spune un cuvânt nimănui. Le-am cerut să-mi jure acest lucru ! Mi-au
jurat. In felul meu poate strimt de a vedea, am ştiut şi cred că ştiu încă să respect munca şi meritele tuturor celor egali sau mai mici ca mine.
Nu am dispreţuit pe nimeni şi nici nu voi dispreţul niciodată ! (este un răspuns la felul tău de a vedea pe alţii). Am îndurat prea mult ; în viaţa mea, nu a surâs niciodată primăvara şi nici tinereţea.
Am deschis ochii în faţa unui mormânt — al tatălui meu — am trăit în suferinţele unei mame ce a trebuit să-şi vândă casele şi pământul, şi adaug — poate singura oară cu oarecare mândrie şi totodată reproş faţă de tine : strămoşesc. Am văzut un trecut frumos ce s-a irosit într-o lume în care poate nu sântem înţeleşi ; am petrecut anii studenţiei citind cărţi care-mi sunt inutile, trăiesc cu o sfîşietoare intensitate drama ţării mele şi în sufletul meu s-a produs un gol, o neîncredere pe care caut s-o înlătur prin speranţa unui viitor mai bun, pentru mine şi pentru toată lumea, viitor pe care nu-l văd venind prin sânge, măceluri, dezbinare între fraţi, ură şi silnicie, ci din crearea imui echilibru sufletesc, al meu, interior, bine ce nu-l pot vedea şi adaug — nu vreau să-l văd venind prin revoluţii, ci de la noi înşine.
Am spus cuvântul revoluţie, deoarece numai asta poate fi concluzia teribilă a felului tău de a gândi. Dacă toţi oamenii ar da frâu liber nemulţumirilor lor...
în lumina acestei concepţii, ,,lucrarea ta", iartă-mă Andrei, îmi pare sinistră, crudă şi rea. Scrii :
„îmi cereţi să scriu despre război. Aş putea fabrica fraze sunătoare despre Decebal, Traian şi alţi eroi sfinţi, despre toate războaiele care de asemenea sunt sfinte, dar nu pot. Nu cred în toate aceste baliverne şi nu pot să mint. Cred că nu există mai mare înjosire a demnităţii umane decât să sileşti pe cineva să afirme ceea ce nu crede, să-l faci apologetul unor lucruri care-l scârbesc, să-l împingi până la ruşinea şi sila de el însuşi."
Ce contradicţie. Andrei ! Tu, un băiat atât de fin, de inteligent, nu înţelegi imperativele istoriei ? ! Haosul ei, sau poate ordinea secretă pe care o ignorăm ? ! România îşi urmează destinul ei firesc, de-a lupta împotriva barbariei, aşa cum a făcut-o secole de-a rindul. Nu-i iubesc pe nemţi, Andrei, le-am văzut insolenţa, aroganţa, le cunosc jafurile... Dar sântem alături de ei şi războiul îşi are legile lui, cavalerismul lui. Trebuie să mergem până la capăt, şi îţi jur : dacă ar fi să fim învinşi, aş lua arma în mână. Scrii :

„Poate totuşi aceste sforăitoare fraze ce ni se spun au un scop ascuns, care nu poate fi decât îndobitocirea unei generaţii, castrarea ei intelectuală." Andrei ! Trebuie ca oamenilor să li se dea un scop. Un scop nobil, transcendental. Iar cei mai inteligenţi, cei care înţeleg sau cărora li se pare că înţeleg mecanismele ce — ca în spatele unei cortine — funcţionează uneori în dosul acestui scop transcendent şi *necesar* (mă simt oarecum vinovat că te-am iniţiat în acest steril joc al minţii) trebuie să i se supună, *en toute connaissance des choses,* ca să nu se trezească azvârliţi în afara *neamului* care nu e alcătuit numai din „excepţii".
Citez mai departe din îngrijorătoarea ta lucrare :
„Iar noi, otrăviţi de tineri, oameni jefuiţi, ne sufocăm în regulile stupide ale unei societăţi imbecile. Şi cu toate acestea cred, cred din tot sufletul meu, că viaţa

trebuie trăită altfel, curat şi demn, în numele adevărului, singurul lucru stabil, deşi ascuns, într-o lume aiurea.
Poate oare viaţa să fie frumoasă în afara societăţii în care trăim ? Şi dacă societatea este atât de imbecilă cu regulile ei stupide (inclusiv cele şcolare şi deci obligaţia de a da lucrări al căror subiect este fixat de MINISTER), cum poate fi frumoasă viaţa ? în ce să mai nădăjduieşti ?"
Nu găsesc decât o explicaţie : tot ceea ce doreşti tu ai transformat, în imaginaţia ta, într-o certitudine, şi mai puternic doreşti ceva acum, în acest sfârşit de primăvară atât de îngrozitor pentru noi. Pentru noi, românii. Andrei ! Şi apoi, de unde ştii tu că societatea asta atât de imbecilă nu-ţi va da posibilitatea să te realizezi ? înţeleg, te inflamează marile iluzii romantice : libertate, dreptate pentru cei mulţi. Dar oare ei, cei mulţi, au nevoie de acest lucru ?
N-o să mă crezi. Eşti la vârsta când se nasc Danton-ii, Des-moulins-ii, Robespierre-ii şi Saint-Just-ii. Dar Danton a fost un trădător al revoluţiei, Desmoulins un palavragiu idealist, Robespierre o fiară plină de veninul impotenţei, iar Saint-Just, pe care-l admiri, figura angelică, omul pur, a fost, după caracterizările istoricilor *francezi,* nu ale mele :
Chénier : *Tigre altéré de sang*
Mignet : *Le monstre peigné .*
Remy de Gourmont : *La panthère .*

Note:
' Tigru însetat de sânge (fr.). 2 Monstrul pieptănat (fr.). Pantera (fr.).
Sainte-Beuve : *Jeune homme atroce et théâtral* Taine : *Un glaive vivant .*
Lamartine : *Rêve de la République de Dracon .* Michelet : *L'archange de la mort.*
Să nu uiţi, niciodată. Andrei, că toţi aceşti ,,idealişti", care voiau să mântuie omenirea, împotriva voinţei ei, s-au devorat, până la urmă, unii pe alţii, s-au ghilotinat reciproc. Logica, sau mai bine zis lipsa de logică a revoluţiilor, ca şi a cutremurelor, e lucrul cel mai sinistru din lume şi rog pe Dumnezeu — sau zeii tutelari — sau un hazard binevoitor, cum au apărut de atâtea ori în nefericita istorie a acestui neam — ca asemenea fenomen să ne ocolească :
Dar ce-ţi pasă ţie ? Trebuie să fie totul aşa cum doreşti tu în visele tale înfierbântate, de aceea renegi, alungi, respingi cu îndîrjire viaţa şi societatea reală, cea existentă, bună sau rea.
Aştepţi continuu realizarea lumii visate de tine — poate îmbrăcată în prea mult farmec livresc : Gorki sau alţii — şi îmi face impresia că, deşi n-o spui, tu vrei această realizare venind numai prin sânge, prin răzbunare, prin dezlănţuirea înspăimântătorului instinct gregar al mulţimilor oarbe.
Şi de se va întâmpla aşa ceva şi se va crea altă societate, tot nu va fi cea visată de tine.
Uiţi că, de când e lumea şi pretutindeni, unii au condus, iar alţii au fost conduşi. Că libertatea e o alegorie poetică şi nimic altceva.
Eu, ca să fiu sincer până la capăt, nu văd nicăieri o lume mti bună ; o accept cu resemnare pe cea în care trăiesc, o îmbogăţesc în sufletul meu cu imaginea făpturilor măreţe ale istoriei noastre şi ale Franţei.
Am visat ca elev şi student prea mult despre ,,minunăţiile vieţii" şi nu am realizat absolut nimic.
Ai să-mi răspunzi că aici vorbeşte laşul, dezertorul.
Prefer să mă înşel şi să-ţi dau ţie satisfacţia viitorului.
A. S.
P.S. Poţi să arzi această scrisoare.

Dar ceea ce este mai grav, Andrei, este că aceste idei ale tale m-au zguduit pentru tine."

Note:
*** Tânăr atroce şi teatral (fr.). O sabie vie (fr.).**
' Vis al Republicii lui Dracon (fr.).
Arhanghelul morţii (fr.).

Andrei citise atât de încordat, încât nu observase că mamă-sa îl privea curioasă. Vârâ hârtiile în buzunar, mototolindu-le.
— Cine-ţi scrie ?
— Suslănescu. Profesorul de istorie.
— Da ?
Bucuroasă şi mândră, mamă-sa nu-i mai spuse nimic.
Andrei se sculă de la masă şi ieşi în curte. Merse până în chioşcul de sub măr şi se cuibări printre lăzile vechi, coteţele stricate şi scaunele rupte care erau aruncate acolo. Scrisoarea îl tulburase şi îl mişcase, deşi îi venea greu să recunoască. „în fond, Suslănescu e sincer, îşi spuse şi adăugă îndată, întărâtat : Dracu să-l ia cu sinceritatea lui cu tot ! Prostii. Parcă ar vrea să se scuze... De ce ? Eu nu i-am cerut nimic, nici lui şi nimănui. Nimănui."
în seara zilei când dăduseră teza, se plimbase cu profesorul prin parc. Suslănescu vorbea cu o veselie nervoasă despre cauza principală a geniului lui Bonaparte : avea membrul dezvoltat, *sicut pueri...* Lui Andrei îi era ciudă şi totodată îi părea bine că Suslănescu nu aducea vorba despre lucrarea lui. Acum, când fierbinţeala satisfacţiei îi trecuse, era neliniştit. S-au despărţit brusc, de parcă ar fi vrut să fugă unul de celălalt. Asta a fost în 2 mai. Luă scrisoarea următoare.
„Miercuri, 3 V 1944
„Singura deosebire între oamenieste gradul lor de prostie." Dragă Andrei,
Te-am văzut aseară mai nepăsător decât oricând. Sau poate greşesc ?
Mai pierdut, mai departe de realitatea ce te înconjoară, mai atras în tine însuţi, în gândurile tale.
După ce ne-am despărţit, am rătăcit pe străzi şi întors deşii de târziu, în pervazul ferestrei mele parcă vedeam silueta structurată în umbra nopţii, prea degajată şi cu un aer pu-in cam blazat. Aproape că nu pot să-ţi spun tot ce am simptit şi gândit. Mă plimb prin odaie cu paşi mărunţi, în aşa fel i piciorul meu să cuprindă sub el o întreagă floare sau un pătrat de covor. Mă plictisesc.
Mă opresc şi privesc cele două tablouri de prost gust cu peisaj câmpenesc. ,,À la Fontainebleau", cu cer prea albastru, pete mari de nori albi şi flori de câmp de un roşu ţipător.

Ca să-mi treacă timpul, am început să scot cărţile din mica şi improvizata mea bibliotecă... Mai ales curţile privitoare la revoluţia franceză. Răsfoiesc cu spaimă paginile veline şi chipuri familiare mă privesc : Charlotte Corday — un fel de Andrei Sabin feminin —, Bailly, Mirabeau, Danton, Saint-Just... Cuvinte mari, splendide, răsună în odaia mea de burlac : *Pour vaincre il faut de l'audace, encore de l'audace et toujours de l'audace ! Est-ce qu'on emporte la patrie à la semelle de ses souliers ? Mon domicile ? Tantôt le néant... Mon nom ? Dans le Panthéon de l'Histoire* Am auzit, îngrozit, accentele sălbatice ale *Marseillaise-ei* la Valmy, când brutarii, măcelarii, pantofarii şi plebea Parisului au învins armatele puternice, coalizate, ale lui Brunswick. Am evocat figurile

graţioase ale marchizilor şi viconţilor cu nume răsunătoare, care au urcat scara ghilotinei...
Andrei, mă tem ! Am luat cărţulia aceasta şi am rupt-o în bucăţele mici, mărunte de tot. Spune-mi, tu crezi că într-adevăr lumea noastră, amintirile copilăriei, apele, munţii Carpati se vor prăbuşi ?
Probabil, în timpul plimbării noastre, aşteptai ceva de la mine, dar sufletul meu era atât de încărcat de ruşine şi spaimă ! Şi ţi-am vorbit, aiurea, de tomuri, de cărţile mele, de mine ; de iluzii pierdute înainte de-a se naşte...
După cum vezi, alfa şi omega conversaţiilor mele. Dar ce să fac ?
Iubesc prea mult cărţile (poate mai puţin conţinutul lor, cât forma, ediţia, anul, editura, raritatea, colbul de pe ele — de-formaţie profesională, ceva de şoarece de bibliotecă) şi trecutul.
Găsesc în trecut o puternică mângâiere şi un izvor de optimism pentru prezent şi pentru viitor. Oricum ar fi el. Şi, ca să închei, folosesc vorbele prietenului meu Corian : „Oamenii sunt cu picioarele în sus" — titlul pe care vrea să-l dea volumului său de memorii ; de altfel nu este original, a mai fost dat de un neamţ romanului său. Dar ce-are a face ? Aceasta nu va scădea cu nimic meritele lui Cori. De altfel, lumea a exprimat de mult, cu alte cuvinte, aceeaşi idee :
„Oamenii gândesc cu picioarele", sau mai plastic şi ***mal*** vulgar : „Oamenii gândesc cu c..."

Note:

1 **Pentru a învinge trebuie îndrăzneală, iarăşi îndrăzneală, mereu îndrăzneală ! Oare-ţi poţi duce patria pe tălpile pantofilor ? Domiciliul meu ? In curând neantul... Numele meu ? în panteonul istoriei... (fr.) (Cuvinte ale lui Danton).**

P.S. Te ro mult să nu arăţi nimănui această scrisoare ; ba s-o rupi ; e alcătuită într-o clipă de copilărie amarnică, într-o noapte fără cadru romantic — cântec de cucuvaie şi tic-tac de catedrală ce bate noaptea 12 punct.
Ora 2 noaptea
Mint, mint, mint, mint, mint, mint, mint, mint ! ! ! ! ! !
Andrei, s-a întâmplat o nenorocire. Andrei, te rog, încearcă să mă ierţi. Nu am vrut să ţi-o spun, nu am putut să ţi-o scriu, afti minţit pe tot parcursul scrisorii. Nu ştiu cine din clasă a vorbit. Probabil Mărieş, iezuitul acela scârbos, dezgustător. Astăzi, directorul m-a luat deoparte şi a zbierat la mine : „Ascultă ! Am auzit că la teza dumitale Sabin ar fi scris nişte tâmpenii şi dumneata l-ai pus să citească compunerea în faţa clasei şi erau nişte chestii comuniste acolo !"
A zbierat la mine, m-a ameninţat Că mă dă afară din liceu f
Andrei !
înţelege-mă ! Am o mamă bătrână care moare de foame, o soră pe care trebuie s-o întreţin la şcoală, să-i fac un viitor oarecare, am obligaţii faţă de aceste fiinţe scumpe. Dar nu e numai atât : am fost silit să-i dau hârtiile tale, voia să mă caute chiar în buzunare *!*
N-o să te mai pot privi în ochi niciodată. Dumnezeule ! Tot felul de gânduri absurde îmi trec prin minte. De ce ai făcut asta, Andrei, tocmai la ora mea ?
Andrei, n-am putut face altceva. Te rog, înţelege-mă !
Aştept de la tine un singur gest, numai unul, ca să-mi pot asigura o linişte sufletească relativă. De altfel, îţi jur, am să te ajut din toate puterile mele. Dacă vrei şi dacă s-o mai putea, la vară o să mergem amândoi la mare, ori la Sinaia.
Cuvintele sunt de prisos. sunt un mizerabil."
Andrei, înţepenit în poziţia incomodă în care citise, acoperi hârtia cu palma. Topica frazei, cadenţa ei plângăreaţă îi evocau figura lui Suslănescu ; obrazul

tras, gălbui, veşnic ne-***tas,*** ochii umezi şi rugători cu pleoapele bătând totdeauna speriate. Sărmanul Suslănescu ! Ce luptă între dorinţa lui de-a fi un. gentilom din secolul XVIII şi brutalitatea vieţii ! Oare toate pu sunt mai simple în realitate, aşa cum susţine Schwartz ?
Luă ultima scrisoare, mai scurtă :

„Vineri, 5 V 1944
Nu mai îndrăznesc să te numesc „prietene" şi nici să mă privesc pe mine însumi. *
Calmul tău, care de data asta nu era pozã, ci era ceva rece şi primejdios, m-a zdruncinat. M-a zdruncinat atât de mult, încât mă întreb dacă are rost să-mi târăsc şi pe mai departe existenţa asta mizerabilă şi meschină.
Te-am văzut înfruntând pe inspectorul venit special pentru cazul tău, te-am văzut în momentul în care a sunat alarma. M-am întâlnit acum câteva ceasuri cu Lucian şi mi-a spus că te-ai dus la gară şi că ai muncit acolo alături de domnul Sabin, până seara târziu, ca şi cum nimic nu se întâmplase, şi abia atunci am avut, clară, precisă, imaginea netrebniciei mele.
în adăpost, în timp ce tu, cum am aflat, alergai pe străzi spre gară, eu tremuram, năucit dé frică.
Andrei, s-ar putea ca tu să ai dreptate, nu ştiu. Aş vrea din toate puterile mele să nu fie aşa.
După ce m-am despărţit de Lucian, am intrat într-o circiumă unde oamenii, mai mulţi ca niciodată, vorbeau despre morţi, despre îngrozitorul dezastru ce s-a abătut asupra oraşului nostru. Şi vorbeau de asemenea de ceea ce ne aşteaptă. Erau mai mult oameni simpli, în salopete, murdari, neraşi, fără trăsături fine, patinate de vreme şi de fineţea stirpei şi m-am înfiorat. A câta oară. Doamne ? Am ascultat prefăcut interesat povestea unuia care fusese la gară, i-am plătit un sfert de rom şi m-am bucurat cu dezgustătoare laşitate când a acceptat. Am băut şi eu, m-am îmbătat. în drum spre casă am vomat, rezemat de un felinar orb.
Nu mai am ce să-ţi scriu.
Sânt singur şi m-a cuprins teama.
P.S. Am mai aflat că acum doi sau trei ani ai scris o lucrare remarcabilă şi remarcată despre război. Vorbeai de acest „măreţ fenomen" care permite Omului să se ridice deasupra sinistrei sale platitudini, te entuziasmai în faţa rezistenţei până la ultima clipă (Waterloo sau Thermopyles), tocmai pentru că e lipsit de finalitate. Dacă nu mă înşel, a fost chiar publicată în ziarul lui Vîslan. Nu ştiu care a fost drumul tău de atunci până azi, nu ştiu ce s-a întâmplat cu tine, nu ştiu nimic.
Răducanu a fost dat afară din liceu, mobilizat imediat. Şi asta mă chinuie. E şi asta o oglindă în care-mi văd mizerabila, înfiorătoarea, descurajatoarea mea condiţie umană !".
Andrei se ridică gânditor ; mărturisirile lui Suslănescu îl dezarmaseră : era în ele un fel de ciudat curaj invers — curajul de-a-şi asuma laşitatea şi o stranie voluptate secretă a unei sincerităţi umilitoare. Ar fi vrut să nu-l mai vadă pe Suslănescu niciodată ; era sigur că ar fi citit în ochii lui totdeauna, ori despre ce ar fi vorbit, aceeaşi întrebare mută : „M-ai iertat ? M-ai înţeles ? Aştept de la tine, oricât de straniu ar părea, o îmbărbătare."
Privi spre cer. Ieri, pe vremea asta, era în faţa comisiei, ori poate începuseră să sune sirenele. In fundul curţii, lipit aproape de gardul de ciment, era un plop, ca un fuior de fum verde. Aşa cum tremura scăldat în razele amiezii, părea că se

detaşează cu un dispreţ al înălţimii de ceilalţi pomi ai curţii, câţiva meri şi pruni piperniciţi. „Cum mi-a venit comparaţia asta ?" se întrebă descumpănit şi jenat, pentru că *ştia de ce* şi era de prost gust.
Intră în casă, trecu în sufragerie şi deschise dulapul în care-şi păstra cărţile. Dedesubt de tot erau hârtiile lui : o dramă în versuri, începută acum tei ani şi neterminată, jurnalul de zece ori părăsit, scrisorile lui Lucian, de la începutul prieteniei lor, şi un album mare, un Hogarth pe care-l primise de la Suslănescu de Anul Nou. In paginile lui, printre figurile groteşti şi tragice care chefuiau, se iubeau şi mureau, ascunse scrisorile acestea. Rămase multă vreme în faţa scrinului deschis, jucându-se distrat cu ciucurii covorului.

C A P I T O L U L III

Casa familiei Varga se afla pe o stradă dosnică, liniştită, ocolită de pietonii cărora le făcea impresia unei fundături. Lâ intrarea străzii, într-o mică piaţetă împrejmuită de un lanţ greu de bronz coclit, se ridica silueta neo-gotică a bisericii nemţeşti, una din curiozităţile foraşului, deoarece în 1917, când fusese zidită, un arhitect zelos săpase deasupra portalului ogival : *Gott strafe England ! K* Din 11940 inscripţia devenise iar actuală.

Note:

*** Doamne, pedepseşte Anglia ! (germ.)**

Casa Varga, construită de acelaşi arhitect, avea aerul unui „chalet" elveţian, dar în loc să se avânte spre cer se lăţea de-a lungul trotuarului pe vreo patruzeci de metri, părând mai degrabă un cătun alpin. Diverse turnuleţe, geamuri rotunde de mansardă, olane şi geamlîcuri colorate o împodobeau. Pe faţadă era un medalion rotund, reprezentând un fel de Siegfried sau SfântuL Gheorghe cu o spadă şi o balanţă în mână. Sculptorul avusese intenţia delicată să simbolizeze activitatea domnului Salvator Varga, naţionalist şi avocat cu renume.
Când fusese invitat prima oară. Andrei privise intimidat clădirea, iar Lucian îi declarase cu vehemenţă că n-o poate suferi, că e o casă dezgustătoare, de parvenit care vrea să-şi etaleze, impudic, opulenţa. „Noi am dorit o casă simplă, simplă de tot", minţise Lucian, simţind că Andrei o găseşte grozav de caraghioasă. Şi, într-adevăr. Andrei se întreba : „Oare cum s-a jucat Lucian, copil, în asemenea templu pompos ? Trebuie să fi umblat toată ziua în hăinuţă de catifea, cu guleraş de dantelă. Aici, spargerea unuia dintre aceste geamuri colorate ar fi devenit o tragedie".
De câte ori venea, se grăbea, uitându-se pe furiş împrejur, până la odaia încărcată de cărţi a lui Lucian, unde până la şase şi jumătate, când servitoarea le aducea ceaiul şi prăjiturile, Andrei îi spunea, cu o iritare a cărei cauză Lucian n-o bănuia, tot felul de lucruri pline de dinamită, după părerea lui : despre inexistenţa lui Dumnezeu, despre inutilitatea şcolii, a relaţiilor familiale, dreptul la amorul liber. în privirea indulgentă a lui Lucian era însă o anumită admiraţie, nu pentru banalităţile debitate de Andrei — erau locurile comune ale unei anumite revolte glandulare — ci pentru simplul fapt că le rostea cu glas tare.
Nu-l invita niciodată pe Lucian la el. N-aveau unde sta de vorbă, în linişte, deoarece totul s-ar fi auzit în bucătărie, unde mama lui Andrei croşeta ,,ca să nu-i tulbure pe băieţi", şi tatăl său sforăia, ostenit de serviciu, pe pătucul de

lemn. Sărăcia lor lustruită îl durea. îi era ruşine de prăjiturile ,,de casă", de cele câteva cuvinte pe care tatăl său se simţea dator să i le spună lui Lucian. Şi îl chinuia faptul că e atât de burghez — meschin şi-şi face probleme din toate astea când pentru Lucian conta doar prietenia lor.
Andrei sună de trei ori, apoi se întoarse spre Dan. Acesta se lipise de zid, culegând tot varul pe umeri. înţelegând reproşul vărului său. Dan bombăni ceva. Nu putea suferi societatea, prezenţa fetelor îl fâstâcea. Abia spre sfârşitul petrecerilor în

cepea să se simtă l largul lui, după ce-i cucerea pe toţi prin răspunsurile lui dure, neaşteptate, de timid incurabil.
Poarta se deschise şi o servitoare bătrână, zbîrcită, îi pofti să intre :
— Or şi vinit taţi domnişorii. Danţează.
Străbătură curtea mare, cu arcade pe care se încolăceau trandafiri agăţători, trecură printr-o alee mărginită de suliţe de leron, cu globuri de sticlă colorată în vârf, ocoliră piscina din faianţă verde (alături, un chioşc de tinichea aducea cu o cutie de conserve), apoi urcară pe terasa vastă cât un patinoar, plină de mese şi fotolii de paie şi intrară în sufrageria spaţioasă unde — cu toate geamurile înalte — era întotdeauna întuneric. Mobilele grele, Biedermayer, păreau nişte rinoceri tupilaţi în colţuri. Câteva tablouri în rame masive : un asfinţit violet, o natură moartă cu peşti, struguri şi o pipă, iar la loc de cinste portretul lui luliu Maniu, conceput de domnul Baruţia în stil Rembrandt. Umbre prin care străbăteau, secrete, luminile.
Uşa salonului se deschise şi Teddie Varga apăru în prag, bătând cu talpa groasă de plută ritmul unui blues. Era îmbrăcat ca întotdeauna după ultima modă : veston lung, fără talie, cu revere înguste şi umeri largi, căzuţi, pantaloni strimţi, sub manşeta cărora sclipea ciorapul alb ; cravata cu nodul cât o unghie.
— Hallo Andrei ! se agită el, sincer bucuros că-l vede. Te aştept. Banda nu-i în stare să asculte o muzică bună, fără să vrea să se bîtâie imediat. Declară solemn : Am cinci plăci noi, cu Louis Armstrong. Auzi ? Tocmai cînta „Ainf Misbehavin". Colosal ! Văzându-l pe Dan, îşi aminti datoria de amfitrion : Ce mai faci, Bufleo ?
— Am venit s-o f.,. pe mă-ta, răspunse Dan, calm. Teddie rîse vesel :
— Eşti grozav, măi, zău eşti grozav ! Ii luă pe amândoi de câte un braţ şi intrară : Marele erou André Sabin şi vărul său... Jules Verne, adăugă, negăsind altceva la repezeală.
Lucian, care asculta plictisit sporovăială a două fete, le părăsi şi se grăbi fericit în întâmpinarea lor.
— Credeam că n-ai să vii, îi şopti lui Andrei.
Fără să-i lase mâna, îl cercetă nerăbdător. Ar fi vrut să vorbească numai ei doi despre bombardament şi acum, după ce tensiunea trecuse, să-l întrebe pe Andrei de ce făcuse tocmai el, atât de lucid şi ironic de obicei, gestul acela nesăbuit... Dar nu se putea, cel puţin deocamdată, aşa că Lucian privi nervos şi dispreţuitor fetele şi băieţii care se trântiseră în fotolii, pe marginea mesei, sau — grămadă — pe divanul larg. Şi Andrei îi trecu în revistă repede : era Gigi Moldoveanu, ,.fiul librăriei Speranţa", robust şi bronzat. Olimpiu Hanganu, blond şi înfipt ca un „Hitlerjungend", Ionel Spinanţiu, mic, bondoc, pipăindu-şi cu îngrijorare alternativă părul gominat şi costumul nou, Micky Belega, băiatul prefectului, zvelt, şchiopătând cu distincţie (îşi rupsese de vreo trei ori piciorul stâng la călărie). Sorin Horciony, un urmaş degenerat al familiei „patronului ctitor", pricăjit, spuzit de coşuri pe frunte, cu lopă-ţelele omoplaţilor ca nişte aripi boante, şi Petre „Muggsy" Vă-gălău, celebrul repetent al liceului, feciorul unui morar bogat din Pecica, prietenul nedespărţit al lui Teddie Varga. între ei doi era un fel de simbioză : Teddie îl şlefuia pe bolovănosul „peizan", iar

acesta, boxer amator, îl apăra în bătălii pe care le provoca insolenţa nemărginită a mezinului familiei Varga. Pe urmă fetele : Gipsy Belega, înaltă, cu pielea arămie şi părul negru, cârlionţat şi aspru, Dia Moldoveanu, sora lui Gigi, durdulie şi închipuită, Lili Crăioc (Lili era pseudonim, deoarece numai unchiul şi naşul ei,- părintele Crăioc, îi ştia adevăratul nume : Salomeea) foarte drăguţă, blondă, cu un aer sportiv, pur întâmplător, fiindcă părintele, mentor spiritual, nu-i dădea voie decât cu mare greutate să frecventeze societatea : ,,Ai de grijă, scumpă, — îi spunea — căci bărbaţii vor să te *cunoască* pre tine". Lili nu ştia sensul biblic al cuvântului, de aceea evita orice nouă cunoştinţă. Adelina Botiş, fiica ajutorului de primar, masivă, împlinită, arborând veşnic tin surâs dispreţuitor şi distant, prin care-şi ascundea o dezarmantă prostie. Şi toţi aceştia, cunoscuţi şi prieteni de ani de zile, îl priveau tăcuţi, curioşi, cu o anumită iritare nedesluşită. El zâmbi sfidător, dar, când se întoarse spre Lucian, în ochi îi tremura o întrebare îndurerată : „De ce ai ţinut să viu ? Puteam tot atât de bine să..."
Lucian îl bătu pe umăr şi, cu toate că îşi dădea seama că nu face bine, gestul său avu ceva protector. Andrei se feri nervos. In fond, el venise s-o întâlnească pe Sonia, dar nu îndrăznea să întrebe dacă fusese şi ea invitată.
— Ei, nu ! Să nu credeţi că o să începeţi să-mi filozofaţi aici ! se sperie Teddie. Ce dracu, doar nu sântem la Academie !
— Teddie ! îl certă Lucian, cu indulgenţă.
— Nimic ! Pentru cine, dacă nu pentru marele specialist. Andrei Sabin, am alergat eu zile de-a rândul să fac rost de plăcile lui Armstrong ? Mă tem — murmură el mucalit — că tata va băga de seamă intervenţia mea în depozitul bancar de sub rufăria din dulap.

— Teddie e un personaj gidian, rìse Lucian.
— Aşadar, urmează măreaţa placă *„That's when I'll come* back *to y ou"* Louis Armstrong, Beethoven-ul muzicii de jazz !
Dan se prăvălise pe un scaun şi căsca nestânjenit.
— Ce mai faci. Dan ? îl întrebă Lucian politicos. Pe băiatul acesta nu izbutea să-l înţeleagă.
— Mă plictisesc.
Toată lumea începu să râdă : răspunsul era celebru. In cla-sa I, Dan — de obicei sfios ca o fată mare — căscase sonor, rdin răsputeri, la ora de religie. „No, ce-i cu tine, Todorăscule ?" ¡se interesase părintele Crăioc. ,,Mă plictisesc". ,,No, dară, Todo-Irăscul se plictiseşte, spuse clocotind de furie reţinută popa. Să-i Itrântim on patru !" Dan, convins că un singur patru aducea Irepetenţia, îşi puse capul pe bancă şi începu să plângă, tăcut. lDar nu se cuminţi. La o altă oră, în clasa a V-a, părintele asuda Icopios, încercând să răspundă unei întrebări a lui Andrei : „Cum s-au înmulţit primii oameni, dacă lui Adam şi Evei nu le-a raimas decât un singur fiu, Cain ? înseamnă că părintele etern a legiferat incestul, sau Cain a trebuit să nască singur ?" Dan izbucni într-un râs cu lacrimi. „Da' ce'te hârjeşti, domnule To-;dorăscule ? De cine rîzi ?" „De dumneavoastră, dom' părinte !" răsunase răspunsul limpede al lui Dan. „Eu cred că tu nu eşti normal la cap, măi Todorăscule. Tu eşti tulburat în criere, măi... :Du-te şi te bagă la alienaţi."
— Ce sărbătorim astăzi ? întrebă Micky Belega, graseind.
— E ziua de naştere a bătrânei, spuse Teddie. Dar nu ştiu : a citea. Secret de stat.
— Şi nu bem nimic în cinstea onoratei doamne ?
— Asta e ! Să bem, fraţilor ! strigă Văgălău, cu multă distincţie.

Se servi lichior de cafea Mocea. In clipa când Andrei îşi fgoli păhăruţul, intră Sonia. Andrei clipi des şi-şi strînse făl-: cile. Simţea cum sângele îi năpădeşte obrajii, roşeaţa aceea care-l făcea stacojiu ori de câte ori se întâlnea cu ea în prezenţa altora. Devenit dintr-o dată stângaci, puse paharul pe tavă cu degete tremurătoare şi voi să meargă în întâmpinarea ei. Dar ; Teddie i-o luase înainte. Se repezise la Sonia, îşi pocnea palmele, admirând-o :
— Eşti foarte frumoasă, *sweetheart.* Iţi mulţumesc că ne-ai onorat... Ştiu, ştiu de ce ai venit. E aici, e aici... Uite-l !

Note:
*** Când mă voi reîntoarce la tine (engl.).**

Oprit la câţiva paşi, Andrei o privea în ochi. Totul se risipi atunci : nu-i păsa că ceilalţi se uitau la el, că Lucian s-a posomorit, ştiind că azi nu vor mai putea fi numai ei doi, că Teddie îi face semne exagerate de complicitate. Veni la ea şi-i strînse degetele fine, prelungi. Şopti ceva, nici el nu ştia ce, apoi tăcu. „Nu trebuia să fi venit nici unul, se gândi. M-aş fi dus la ei, am fi vorbit o mulţime de nimicuri, mi-ar fi cântat la pian... Apoi liniştea aceea, încrederea..."
Brusc, o luă de braţ şi o duse într-un colţ. Se rezemă cu cotul de bufetul masiv.
— Te-am căutat. Andrei, vorbi ea, îngrijorată. Voiam să...
— Lasă... nu acum... te rog...
O privi. Aproape tot atât de înaltă ca şi el, Sonia părea încă fetiţă. Ochii mari, albaştri-cenuşii, căpătaseră acum o culoare închisă, adâncă. Părul castaniu, ondulat, îi cădea pe umeri înca-drându-i obrazul mic, uşor îmbujorat. Avea ceva liniştitor până şi în felul simplu în care-şi purta rochia verde, dintr-o mătase grea.
— Dragă Andrei, murmură ea şi-şi puse palma peste mâna lui. (Strîngerli de mână a Soniei şi surâsului ei. Andrei îi închinase o pagină de jurnal. Vorbea acolo — cu o căldură care-I descumpănea când recitea pasajul — de intimitatea caldă, secretă, ce se stabilea între ei doi, printr-o simplă strângere de mână, şi se întreba dacă ea strângea şi mâna celorlalţi în acelaşi fel.) Ce-ai făcut. Andrei ? şopti Sonia.
— Nu acum ! făcu el, dur. Nu aici !
Simţi că o jignise, dar îi era peste putinţă să vorbească despre asta, acum.
— Pardonaţi, se vârâ între ei Teddie. Hai să dansăm, Sony. Tu eşti singura care...
Ea îi aruncă lui Andrei o privire grăbită. întunecat, cu ochii verzi, lucitori şi încăpăţânaţi, el părea foarte trist. Ridică din umeri.
— Dansaţi...
Ştia că Sonia îl dispreţuieşte pe Teddie ; şi totuşi, când îi văzu dansând, un simţământ rău şi înjositor se strecură în el. Teddie, cu toate că era mult mai mic decât Sonia, nu părea caraghios alături de ea. Dansa bine, fără să exagereze. Din colţul celălalt al salonului, Lucian îl urmărea mereu pe Andrei. „Şi prietenia noastră devine o povară, se gândi acesta. încep să-i ascund o mulţime de lucruri... De pildă, despre Sonia nu i-am vorbit niciodată. Nici de ce am făcut lucrarea aceea nu

pot să-i spun. Nu ştiu nici eu încă. Ba nu, ştiu, dar nu pot să-i spun."
Gipsy Belega veni în faţa lui, îi făcu o reverenţă şi-i spuse ironică :
— Poftesc să dansăm. Andrei. Ce dracu, au trecut trei ceasuri şi nu ne-am încălzit.
Fără chef, el îi înlănţui mijlocul. Dansa neglijent, dar avea simţul ritmului, cu toate că abia acum un an Sonia îl învăţase să danseze. ,,Lasă-te, pentru Dumnezeu — îi spunea — s-ar zice că ţi-e frică sau ruşine să dansezi." Gipsy îşi lipi obrazul de gâtul lui şi-i susură în ureche :

— Spune-mi, ce-ai făcut ? Ieri la masă n-a fost vorba decât de tine şi de bombardament. Papa spunea că... Zi, ce-ai făcut ?
— Complot împotriva statului. Şi dacă mă mai întrebi despre asta, te las aici şi mă duc acasă.
— Misteriosule ! Tu eşti cel mai drăguţ dintre toţi băieţii ăştia. Dar eşti un urîcios şi-un închipuit.
Se lipi de el, tremurând. Tulburat, Andrei îi simţea trupul subţire, cu muşchi prelungi, pântecul neted, înţepătura uşoară a jartierelor pe pulpe şi o vibrare intimă, nebănuită. Voi să se dezlipească de ea.
— Ce ? Ţi-e frică ? îl întrebă Gipsy, răguşită. îmi placi, mă. De ce nu vii pe la noi ?
— Nu ştiu, răspunse Andrei şi-i întoarse spatele.
Sonia dansa acum cu Văgălău, care căuta mereu să-şi lipească faţa de a ei. Andrei strînse pumnii. Văgălău era mai tare ca el şi dornic mereu de bătaie. Se apropie de ei, făcându-şi loc printre perechile care se legănau, şi-l auzi : «Da-da-de-di-da-da-da iua oua... Asta-i stilul „scat". Aşa cînta şi Bix Bei-derbreke, mort la douăzeci şi trei de ani, din pricina ginului. Aşa mi-a spus Teddie. Da-da-da ! Stil „scat"
Mai încolo, tolănit pe divan, Micky Belega explica Diei cum îşi rupsese piciorul a treia oară.
— Fulger, un cal grozav... nărăvaş, ptiu ! Papa nu m-a lăsat : „încalecă, scârbă, eşti doar fiul generalului de cavalerie Belega !" Ce era să fac ? Şi Fulger, mama lui...
— Vai, Mihai ! — se înroşise toată Dia — cum vorbeşti ?
— ...m-a trântit ca pe un sac cu morcovi. ,,Boule, a zbie-rat tata, uite aici cum se călăreşte !" Şi s-a suit pe Fulger, în timp ce eu, mama mea, abia mai vedeam de durere. Fractură Ja tibia.
— Vai, Mihai.

Lucian, ameţit de singurul pahar pe care-l băuse, îi recita Salomeei Crăioc :
*— Oisive jeunesse, à tout asservie... par délicatesse... j'ai perdu ma vie... **
Ea se mira :
— Ce vorbeşti, dragă ?
Neobosit, Teddie alerga de la un grup la altul !
— Vă distraţi bine ? Sincer : vă distraţi de minune ? Staţi să vă pun una colosală : *Chinatown, my Chinatown !* 2
După ce Văgălău o lăsă din braţe, Sonia voi să vină spre Andrei, dar Teddie o înhaţă de mână :
— The sheik of Arabia . Haidem !
„După ce termină asta, plecăm acasă", îşi spuse Andrei, dar tocmai atunci părinţii lui Lucian veniră să inspecteze cum se distrează copiii. Perechile se opriră. Avocatul Salvator Varga era un om înalt, uscat, cu părul foarte negru, des, tăiat de o şuviţă albă, drept în mijloc. Numai buzele groase, roşii, şi bărbia teşită constrastau cu linia dreaptă a sprâncenelor, cu asprimea ochilor cenuşii şi cu portul mândru, distant, al capului. Alături de el, doamna Varga era şi mai ştearsă. Părea cu mult mai bătrână decât soţul ei. Trupul osos i se ghicea sub faldurile unei rochii negre, agăţată de şoldurile mari ; pe pieptul plat i se bălăbănea o cruce mare, de aur, protopopească.
In timp ce Lucian, palid, îngheţat de jenă, se prefăcea că se uită pe geam, avocatul sărută mâna fetelor, privindu-le cu o involuntară concupiscenţă ; le debita complimente desuete, bătu protector umerii băieţilor, se uită aspru la Teddie spu-nându-i din priviri „ajunge", apoi, descoperindu-l pe Andrei, rămase

o clipă descumpănit în faţa lui. Il cercetă nedumerit şi-i şopti iute, dar cu destulă gravitate :
— înainte de-a pleca... o, nu acuma, aveţi vreme destulă, vreau neapărat să vorbesc cu... dumneata.
Andrei roşi, îl înjură în gând pe Lucian şi dădu din cap. Doamna Varga mângâiase între timp feţele îmbujorate ale fetelor :
— Vai, cât eşti de drăguţă, păpuşo ! Iar în gând, cu tulbure gelozie ; „Ce curvuliţe ordinare !"

Note:
*** Leneşă tinereţe, tuturor supusă... din delicateţe... mi-am pierdut viaţa... (fr.).**
2 Oraş chinezesc, oraşul meu chinezesc (engl.). Şeicul Arabi ei (engl.).
îşi lăsă mâna sărutată de băieţi :
— Ai crescut, domnule Belega. Semeni cu *father .* Apoi se întoarse spre Varga şi spuse umilă : Salvator, să lăsăm tinerii. Să nu ne părăsim musafirii.
Varga făcu o strîmbătură care putea însemna : „îmi pare rău că nu pot ramine aici, cu voi". întinse mâna spre sticlele pe jumătate golite :
— Să nu vă întreceţi cu lichiorul. Urmează şampania.
— Ura ! urlă prosteşte, de unul singur, Văgălău, şi, luîn-du-şi seama, cînta „scat" : Da-da-da-de-di-di-do oua oua...
După plecarea bătrânilor urmară câteva minute de stânjeneala, apoi petrecerea continuă.
Andrei se duse la Sonia, care dansa cu Olimpiu Hanganu, şi-i spuse :
— Nu mergi acasă ?
— Ba da. Haidem. Şi către Olimpiu : Mă ierţi.
Teddie, care era peste tot, îi auzi, se repezi la uşă, o încuie şi vocifera :
— Ceee ! Nici gând ! Ăştia vor să plece acasă ! Toţi se repeziră spre ei, îi înconjurară.
— De ce vrei să pleci, mă ? se miră Văgălău. N-auzişi ? Şampanie !
Andrei dădu din mână. Sonia îl privea rugătoare. Lucian nu se sculase de pe divan, voind să-şi arate astfel indiferenţa.
— Bine, capitulă Andrei. Mai stăm puţin.
— Mai lăsaţi-l, măi, să danseze şi el cu fata, rìse Teddie. Ce dracu !
Andrei abia se stăpâni să nu-l lovească.
— Dar nu... nu de aceea... ia te uită ! Eram doar obosit şi... Ii făcu Soniei un semn cu capul. Ea zâmbi, stingherită, apoi
se duse la Dan, îl trase de mână şi-i porunci :
— Hai, ursule, să te învăţ să dansezi.
Dan, înţelegând rugămintea ei, se sculă ţeapăn.
— O să-ţi pară rău. la-ţi rămas-bun de la pantofi.
— Urmează *Mood Indigo a* lui Duke Ellington *and his Orchestra.*
— Ce-i asta mud indigău ? se interesă şcolăreşte „Muggsy".
— O stare de spirit, recită Teddie, bucuros că-şi poate arăta erudiţia. O stare de spirit în care minia, melancolia, amărăciunea s-au retras, lăsând loc unei meditaţii solitare...

Note:
Tata (engl.).

„De m-ar cuprinde şi pe mine o astfel de stare", se gândi Andrei. Se strecură afară din cameră. Străbătu o anticameră capitonată cu lemn de stejar şi plină

de pălării. Umbrele, mănuşi şi pardesie, apoi intră în bibliotecă. Odaia, foarte înaltă, era înconjurată de un dulap mare, negru, în care se îngrămădeau volumele ; într-o parte manualele şi tratatele juridice ale avocatului Varga, în cealaltă, cărţile lui Lucian : întreaga literatură română, operele complete ale lui Voltaire, Diderot, Montaigne şi Rabelais, apoi Baudelaire, Rimbaud, o splendidă ediţie Villon, ilustrată de Dubout, Balzac, Zola, Maupassant ; modernii : Proust, Giraudoux, Anouilh, Gide... Pentru biblioteca asta. Andrei îl invidia de moarte pe Lucian. Ori de câte ori îi împrumuta vreo carte, acesta-l ruga, cu toate că se simţea meschin : „Vezi să n-o pierzi, Andrei. Tu ştii că pentru mine... cărţile..."
De dincolo, din salonul cel mare, se furişa o dîră de lumină filtrată prin sticla zgrunţuroasă a glasvandului şi discuţiile se auzeau foarte clar. Andrei se trânti într-un fotoliu mare, comod, de piele cenuşie. închise ochii. Voia să se gândească la altceva, la orice prostie, dar nu putea, deoarece de alături îl deranjau vocile musafirilor. Jucau *préférence.*
— Este exclus, vorbea convingător Varga. Evident, Reichul trece printr-o pasă rea, dar este exclus. Nu poate fi bătută o Germanie aşa de uşor. Un popor care a dat un Beethoven, un Goethe, un Koch şi un Bismark şi are o armată atât de formidabilă încă, să mă ierţi, dragă Vîslan ! Te rog să mă ierţi !
— Un om inteligent ca dumneata. Salvator, trebuie să-şi dea seama că ne găsim pe dric. sunt convins că ţi-ai luat toate măsurile de precauţiune, toa-te ! răsună râsul gutural al lui Vîslan, directorul ziarului local ,,Tribuna Română". O să plătim oalele sparte, noi, scribii. Dar, ascultă-mă ce-ţi spun, cerneala e înzestrată cu o mare calitate : având în principiu o singură culoare, poate sugera tot felul de nuanţe.
— Esact ! se auzi un glas hodorogit. Esact ! Bine spus, Vîslane.
Andrei vru să se ridice şi să plece, dar tocmai atunci doamna Varga atrase atenţia jucătorilor :
— E prea mult fum aici, o să deschid o clipă numai uşa bibliotecii. Ne sufocăm.
Andrei se ghemui în fotoliu. Raza de lumină care mătură covorul, tăind un drum larg, nu ajunse până la el, iar în cadrul uşii văzu masa rotundă, peste care se aruncase un postav verde. In capul ei trona un personaj pe care, la prima vedere, Andrei îl crezu costumat, purta o redingotă neagră, monahală, încheiată până la gulerul de celuloid înalt de zece centimetri şi o frizură cu cărare sobră, austriacă, la dreapta. Ţinea cărţile de joc cu un fel de repulsie, şi, din când în când, spre jena respectuoasă a celorlalţi, scotea o pudrieră de argint şi îşi pudra nasul cu un „muff " roz.
Alături de el, ghemuit pe marginea scaunului. Ion Vîslan părea un boem francez, cu barba ascuţită, castanie. Părul rărit de un început de chelie îi cădea în bucle anemice pe fruntea netedă. Purta un costum nou, la două rânduri, şi o cravată Schubert, cu picăţele. Jucând indiferent, nu pierdea nici un prilej să pândească pe sub sprâncene dispoziţia în care se găseau partenerii lui, gata s-o înveselească dacă era nevoie.
în afară de domnul Varga, la masă se mai afla doctorul Borza, medicul primar al oraşului, cartofor fanatic, care, ori de câte ori Vîslan întrerupea jocul, îi arunca fulgerele de imputare ale ochilor lui albaştri spălăciţi. Obez, chel ca-n palmă, cu hainele deformate de colaceli de grăsime, asuda mereu şi-şi ştergea fruntea, gâtul şi palmele grase cu o batistă albă, cât un prosop. In fundul salonului, doamnele se aşezaseră pe o canapea, în jurul unei măsuţe rotunde cu prăjituri şi ceşti de cafea, şi bîrfeau îngrijorate.
— D'apoi ,,una-i una", spuse domnul bătrân, şi ochii lui de un albastru foarte curat căpătară o lucire şăgalnică. ,,Până-n două !" se răsti doctorul, parcă l-ar fi înjurat de mamă. „Noi vom merge până-n trei" susură Vîslan. Varga era „mort", se plictisea cumplit : un joc bătrânesc, idiot, care de obicei degenera în certuri violente, deoarece doi parteneri erau aliaţi împotriva celui ,,ce luase partida" şi

trebuiau să colaboreze ca să-l împiedice să facă şase levate, „să-l bucte". Cum fiecare voia să adune el puncte mai multe, temporara alianţă se sfârşea cu victoria adversarului şi atunci, ca după orice înfrângere, fiecare arunca vina asupra celăilalt. „D'apoi ce n-ai ieşit în dubă ?" „Cum să ies, n-ai văzut că are ***bela,*** nu ştii că ***béla-i bela ?"*** „Eşti un pater !" „îmi cer iertare, da' nu-ţi permit !"

— Noi ne-om sui până-n patru, rìse baronul cu un fel de falsă smerenie, dându-le de înţeles că nu se va opri aici.

— Cinci ! Cinci îi cinci ! spuse doctorul Borza, care transpira de emoţie. ,,Pas" zise Vîslan.

— Da' şasă ? Pe şasă li-i mai ţine oare ? se bucură Baronul.

— 'tu-i crucea măsii, trebuia să zic „joc din mână" sau să licitez !

— Dacă te-ai lăcomit, dacă te-ai lăcomit... Bătrânul ridică cele două cărţi de pe masă, le arătă. Erau un şapte şi un opt
de verde. ,,No, în acest caz om juca on *betli"...* Era un joc unde cel ce-l luase *nu* trebuia să ducă nicio levată, iar ceilalţi, făcând calcule, să-i silească să ia măcar una, ceea ce le-ar fi adus mari avantaje la punctaj... *

Andrei îl vedea pentru prima dată pe Romulus Papp, dar îl cunoştea din renume. Baronul era baron cu adevărat : un strămoş al său, preot, fusese centurion în oastea lui Avram lancu, dar după 1849 nu perseverase în atitudinea dîrză, intransigentă şi la urma urmei „nepolitică" a Craiului Munţilor ; părintele-centurion primise respectuos decoraţia oferită de împărat, mulţumindu-i în limba latină, nu ca Iancu care o refuzase cu dispreţ, spunând că el nu pentru decoraţii s-a luptat ci pentru drepturile românilor ; aureolat de legendă, părintele-centurion Severus Papp se căsătorise cu o fată dintr-o familie înstărită din Braşov şi, la Zerind, unde avea parohie, făcuse minuni şi pe plan politic. Ajutase la aplanarea ranchiunelor, la păstrarea- credinţei românilor în „drăguţul de împărat" care-i înşelase, la fel ca losif al Il-lea pe Horia, dar protopopul-econom-stavrofor înţelegea că românii erau prea singuri, prea necunoscuţi în lume, ca să nu-şi păstreze singurul sprijin : *Seine Königliche und Kaiserliche Majestät...* şi asta-i adusese titlul de ,,Baron de Zerind". Nepotul său, Romulus, făcuse studii strălucite la Budapesta şi Viena, se alesese în Parlament, dar spre deosebire de antecesorul său era de un extremism naţionalist care-i făcuse pe ceilalţi deputaţi, Vaida-Voievod, Maniu, să-l numească „aventu-rieriu". Stătuse, aşa cum era norma, un an-doi la Văc în temniţă, izbutise să-l scoată din sărite pe impasibilul prim-mi-nistru Tisza Istvăn şi să-l facă să rostească fraza nenorocită, la adresa românilor : *„Se poate să fim înfrinţi, dar înainte vă vom zdrobi pe voi !",* la care Romulus Papp îi replicase, surî-zând : *„Mulţumesc Excelenţei voastre, pentru sinceritatea care pune pe o întreagă carieră politică pecetea : terorism sincer".* Succesul fu enorm în rândul deputaţilor naţionalităţilor, croaţi, cehi, slovaci şi Romulus Papp se trezi trimis pe front, cu grad de locotenent. Aici se distinse, la Isonzo şi Caporetto, fiind decorat personal de noul împărat Carol-Rudolf, ceea ce nu-l împiedică să fie unul din cei mai eficienţi adjutanţi ai lui luliu Maniu când acesta adună, într-o Vienă pradă anarhiei, regimentele româneşti din fosta armată austro-ungară, cu care a fost asigurată din punct de vedere militar desfăşurarea Marii Adunări de la Alba lulia, unde Romulus Papp fusese unul dintre secretari. Apoi, în mod inexplicabil, cariera lui politică nu urmă traiectoria pe care toată lumea i-o prevedea. Mistuit de un inex-
plicabil spirit de contradicţie, dispreţuindu-l ca politician pe Mihalache, deşi îl preţuia ca om, ca erou din război, se rupse aproape de partid când, „ca să-l îmboarde" pe Tătărăscu, Maniu făcu alianţă electorală cu legionarii, faţă de care nutrea o scârbă politică : „Vagabonzi. îs buni ca masă de *manoeuwer,* dară să-i leghitimezi, să-i tratezi de la egal la egal nice odată. Iaca, valetul meu

îi leghionariu, dară dacă om ajunge să-mi spună «camarade întâi îi zbor creierii şi apoi iau otravă ca Socrate." Retras în provincie, era totuşi şeful incontestat al organizaţiei judeţene P.N.Ţ. Vorbea latinizant, cu humor, subliniind că o mai cu arme cu cocoaşe şi pulbere neagră, primea la Zerind, face din dispreţ pentru interlocutori ; mare vânător, trăgea numai cu arme cu cocoaşe şi pulbere neagră, primea la Zerind vizita unor grofi unguri cu care se războise în Parlament şi, uitând vechile pasiuni, vânau, petreceau şi se despărţeau lăcrimând : nici unii nici alţii nu-şi găseau locul în lumea nouă, pe care o sfidau, prevestindu-i pieirea inevitabilă.
In rest, şi asta era ciudat într-un oraş de provincie, chiar capitală de judeţ, nu se ştia nimic despre viaţa lui privată ; nu era căsătorit, nu avea rude, iar autorităţile se temeau de el, pentru că avea darul unei replici care nu se uita ani la rând.
Jocul mergea înainte ; bătrânul câştiga mereu, iar când juca împotriva cuiva acesta pierdea în mod invariabil.
— S-ar zice că domnul baron vede prin cărţile noastre ca prin sticlă, spuse amabil Vîslan...
— Cine ştie, cine ştie, mormăi doctorul, marele perdant al serii.
— Şi tot aşa vede şi în viitor, se înclină Varga, în timp ce noi bîjbîim în întuneric.
— No, dragule, să nu egzajerăm. Deşi nu-i conzult să ne jucăm de-a ghîcitorile, ştiţi ce-a zis Horatius, *scire nejasj* lucrurile-s limpezi. (Vîslan fuma preocupat, absent în aparenţă, dar încordat, încercând să afle ceva ce i-ar fi asigurat fie un articol, fie...) Nemţii-s gata. Una la mână. Ruşii-s *ante portas.* Două la mână. Le convine acest lucru democraţiilor ?
— Democraţiile ! făcu Borza cu mâna uşor tremurând, din pricina pierderii destul de însemnate, pe care nu mai avea speranţă s-o refacă : fix la nouă, baronul se ridica de la masă. In faţa dictaturilor, democraţiile-s slabe, oarbe...
— Da, la început, spuse baronul. Baiu-i că Englitera va ieşi slăbită din rezbel, că numai Englitera are ecşperienţă curn să trateze cu barbarii, cu „the natives"... Da' noi, nu ! Noi cu
Franţa, că acolo au studiat şi s-au masonerit şi Brătienii şi toţi miticii din Răgat. Iară cu Germania nu atunci când trăbuia, când era cu adevărat Reich, ci acuma, cu mazălăul... He, he, rìse el trist, când politica ajunge pe mâna zugravilor, tragediile sunt inevitabile...
— Am auzit că Prinţul Ştirbey... şopti Varga.
— Bătrânul se supără.
— Asta ? Futălăul Reghinei Maria ? Ştii ce i-o strigat la Iaşi, în 18, Regele Ferdinand, săracu ? ,,Rasputin ! Eşti Rasputin !"
— Voi juca „din mână" un mac, spuse Borza.
— Contra, zise baronul.
— Recontra, domnule ! Recontra !
— No... atunci... Fedâk Sări ! (Fedâk Sări fusese o mare actriţă budapestană, celebră pentru frumuseţea ei dar şi pentru pasiunea cu care juca, astfel încât numele ei se dădea celei mai înalte „contrari" din preferanţ : punctajul se mărea de şaisprezece ori.)
— Bine, Excelenţă, spuse Vîslan, totuşi... Numai în urma acestui bombardament am avut două mii de morţi...
— Joacă, domnule, joacă ! Nici aşa nu-i învii ! Şi de schilozi nu vorbeşti ? Ies cu un as de tobă.
— Aha, zise baronul. Asta ţi-i *hajtó szin-ul.* No, iaca, eu ţi-l tai cu on şepte.
— Dumnezeii măsii ! Am pierdut, şi faţa doctorului Borza începu să tremure.
— Dacă... te-ai lăcomit, dacă te-ai lăcomit... Jucai on trei' îl făceai... Dragule, se întoarse spre Vîslan, americanii... ştii ce-s americanii ? Neşte ruşi cu bani mulţi. Ciovârgăi,. adunătură... Numa' că din păcate ei sunt în poziţiunea în care mi-s

eu la acest joc, faţă de betul domn doctor. No, ieşi la verde, aşa... încă unu... pe ăsta taie-l, no, adut mai ai ? Nu mai ai... Du şi tu Vîslane o levată. L-am buctat. Şasă ori optuspre'ce face, cât face ?
— Mă c... şi în cărţi şi în politică ! strigă doctorul, spre marea plăcere a Baronului, pe care, se vedea, furia perdantului îl distra peste măsură, ca şi înjurăturile ordinare.
— Numa' că-i, dragule, invers. închise o clipă ochii. *„Reges ex nobilitate, duces ex virtutes summunt"...* Numa' că unde-i regele ? Unde-s conducătorii ? Şi unde-i virtutea ? No, hai să facem socotelile... Mă tem că numa' dumeta perzi, doctore... Până şi Vîslan câştigă...

— Puţin, suspină acesta, datorită jocului dumneavoastră genial.
— Fortuna in genium nan conjerret l mârâi doctorul, care pierdea mult.
Baronul îl privi cu ochi deveniţi deodată de gheaţă. „Auzi, zise, facem una, numa doi doi, ***evit au*** *duplu ?* Rădicăm câte o carte. Cea mai mare câştigă...
— Şi... şi... dacă-s egale ?
— în ordinea colorilor la preferanţ... Verde, dubăt, roşu, mac.
Doctorul ezită o clipă.
— Ţi-i frică ? întrebă baronul. Privirea-i era mereu minerală.
Varga era foarte încurcat. Se sculă, îşi aprinse o ţigară şi merse să închidă uşa bibliotecii. Atunci dădu cu ochii de Andrei.
— Tu aici ? se miră el. Bine, dar... ce s-a întâmplat ? Ai băut prea mult ? Ţi-a venit cumva rău ? se interesă sever, apoi, găsind o modalitate să risipească atmosfera încordată din salon, îl luă de braţ, strângându-l tare şi, înainte ca Andrei să se dezi-meticească, îl trase în cameră.
— Uitaţi pe cine am găsit în bibliotecă, spuse el cu voioşie. Pe tânărul acesta.
Vîslan ridică imperceptibil din umeri, medicul îl privi cu furie oarbă, bătrânul cu o glacială indiferenţă.
— Vino să te prezint, continuă vesel Varga. întinse mâna : Domnule baron, acest tânăr este un coleg al fiului meu. Acela care... v-am vorbit de el. La o teză a scris că trebuie să vină revoluţia... Bolşevică, sau legionară, nu reţin... Domnia sa este domnul baron Romulus Papp de Zerind.
— Măi ! rìse baronul. Mucosul aesta ? îi întinse un deget sleit.
— Domnule ! Ne laşi să jucăm sau nu ? ţipă doctorul atât de tare încât de dincolo soţia lui apăru îngrijorată ; dar când îl văzu cum arăta — roşu-vânăt — se retrase pe vârful picioarelor, făcând gesturi mici cu mâinile subţiri.
— D'apoi de ce nu rădici carte ?
— Trebuie să mă concentrez !
— Te opreşte cineva ? îl privi sever pe Andrei : ,,Tu eşti acela ? Ia vină mai aproape, tinerule, să te văz. Se întoarse spre Varga parcă aşteptând o confirmare.
Varga clătină din cap, mimând mirarea, o anume indignare şi un pic de admiraţie faţă de valurile tinereţii. în realitate pre

zenţa lui Andrei în casa lor îl supăra şi se temea de urmările pe care influenţa lui le-ar fi putut avea asupra lui Lucian. Andrei stătea cu capul în piept, încruntat.
— De ce nu şezi, dragă ? spuse Varga şi-i făcu semn că poate să-şi apropie un scaun. Un niemand, completă mental, ranchiunos. Şi Lucian îl adoră. Ce-o fi găsind la el ? E frumuşel, da. Băiatul unui funcţionăraş de la gară.
Andrei se lăsă uşor pe marginea scaunului. Baronul nu-l slăbea. In licărirea fugară a ochilor gălbui, se citea un interes nedeghizat, o anumită amabilitate care-l derută pe Varga. „Baronul s-a ramolit", cugetă el.

— Câţi ani ai, tinere ?
— Optsprezece, scăpă Andrei printre dinţii strînsi.
— No, no, no, îşi pendulă baronul capul în formă de pară. Şi ia spune-ne tu nouă, ce-ai scris acolo ?
„E nedelicat, dobitocul, îşi zicea medicul. Tânărul e atât de emoţionat ! Pulsul îi bate neregulat. Fire sensibilă, uşor biliar... Aı- trebui să intervin... lăsaţi copilul în pace... Dracu să-i ia pe toţi !" şi brusc întoarse pachetul. Un nou val de transpiraţie îl inundă : trăsese un as de roşu ! Posibilitatea de-a pierde era de unu la mie. Baronul aruncă o privire fugară asupra cărţii ungureşti, cu patru inimi roşii în fiecare colţ şi o femeie grasă, cu mijloc de viespe şi pălărie de paie cu fundă roşie, aşezată pe un monticul ca pe un bideu, mângâind un coş cu flori, deasupra căreia scria „Tavasz" — adică „Primăvara", anotimpul inimii.
— Ce-ai scris în acel opus suptresiv, dragule ?
— Mi-am exprimat anumite concepţii !
— Şi care erau acelea ?
— Diferite.
Obrajii baronului se îmbujorară ; păru, brusc, întinerit.
— Ei, spune — urmă implacabil — şi ce ziceai acolo ?
— Că... Andrei trase aer în piept, apoi ridică fruntea : Că are să se ducă dracului toată şandramaua asta !
— Domnule baron ! jucaţi sau nu ? Am un as de roşu ! — Am văzut. Mie nu-mi dai voie să mă concentrez ? Dumneata te-ai cîcărlit un sfert de oară ! Dumneata, tineriile, eşti ortodox sau unit ?
— sunt ateu ! spuse Andrei bombându-şi pieptul.
— Măi, zise baronul, n-am auzit de asemenea religie... şi cui vă închinaţi ?
— Nimănui... şi dacă vă închipuiţi că bătându-vă joc de mine...
— Domnule Andrei ! ridică tonul Varga, dar Papp îl potoli printr-un gest binevoitor.
— Nimănui... Da, numa' că nu-i nici o noutate... Grecii aveau un zeu..-.
— Ştiu, spuse Andrei. Zeul necunoscut.
— O ştie şi pe asta ! se bucură Romulus Papp de Zerind.
— Domnule ! Excelenţă ! răcni doctorul. întoarce o carte că fac infarct.
— Ar fi păcat, spuse cu răceală baronul şi, fără să se întoarcă, ridică o carte : era un as de ghindă, singura superioară asului de roşu. îmi datorezi douăsprezece mii, opt sute optzeci lei. îi ai asupra dumetale ?
— O... o... o parte, murmură doctorul, cuprins de o spaimă superstiţioasă.
— Pune-i pe masă, te rog... în tot timpul acestei scene nu-şi dezlipise privirea de pe faţa lui Andrei, nu se uitase ce carte ridică.
— Şi te-au eliminat, zici ? Te-au dat afară ? Estraordinar. ! Estraordinar ! Dacă ştiam, aş fi putut... dară nu ! e mai bine aşa. Ia on creion ! porunci deodată.
— N-am, spuse Andrei, răguşit.
— Poftim, îi întinse Vîslan, amabil, tocul Pelikan.
— Scrie, urmă pe acelaşi ton Papp : Baron Papp de Zerind, strada Episcopiei nr. 7, etajul II, telefon 22.09. Când ai ceva pe suflet, orice grijă au neplăcere, poţi veni să mă cauţi. Te primesc. La bună vedere.
îi strînse mâna, de astă-dată cu toate degetele. Fără voia lui, Andrei se înclină respectuos şi făcu un pas spre uşă.
— Stai o leacă ! Baronul îşi plimbă mâinile mari, găl-bui-pergamentoasîe deasupra mesei ; luă delicat câteva hâr-tii albastre, de o mie, şi, ridicându-se de pe scaun, le vârâ în buzunarul de la piept al lui Andrei, care luat prin surprindere nu ştiu ce să facă. Varga, repede şi ca să prevină o posibilă izbucnire necuviincioasă, îl luă de braţ : „Te aşteaptă prietenii, dragă, te a.şteaptă prietenii"...

Andrei ieşi împleticindu-se şi se trânti pe sofaua din bibliotecă, îşi ascunse faţa în pumni. Toate lacrimile pe care le înecase de atâta vreme, toată durerea, neliniştea şi umilinţa din ultimele zile se sparseră în el, ca un abces. Nu mai ştia să plângă, şi acum sughiţurile îl înecau. „De ce mi-a dat bani ? De ce ?" îşi şterse cu mâneca vestonului obrazul ud, năclăit. Se simţea mai murdărit decât dacă l-ar fi scufundat într-o hazna.

„Ca unui bufon al cărui gest te-a amuzat." Scoase ghemo-tocul de bani din buzunar. Nvimără : una... două... trei... şapte mii... „Leafa tatei pe o lună, atunci când n-are datorii de plătit". Ieri, mamă-sa spunea : „Octavian, ar trebui, dragă să ne îngrijim de pe acum de lemne". Tatăl său îşi plecase fruntea, lovit de mândria lui de cap al familiei.
Privi banii. Să-i arunce ? încă un gest stupid. Are să-i dea mamei. O să găsească el ceva de spus... Acum, acasă... Dar înainte de asta trebuie s-o conducă pe Sonia, ca de fiecare dată. Şi asta intra în ritual. Porni spre sala de baie.
După plecarea lui, baronul Papp de Zerind, răspunzând întrebării mute care o citea pe feţele tuturor, decretă pompos :
— Acest tânăr pe care-l văzurăţi va ajunge odată un serios cap politic. Ghestul său, drajUor, e de o inteligheţă, de o fi-neaţă care mă uimi. Marele ţinizm al gheneraţiei acesteia... He, he, la vârsta lui noi făceam onanie, ceteam „Suferinţele junelui Werther"... Auzitu-l-aţi ? „Se duce dracului şandramaua", he, hei... N-aş vrea să-l pierd din vedere.
— Vine des pe la noi, bîlbîi uluit Varga.
— Eheu, *fugates Postume, Postume,* oftă baronul, *lăbuntur anni.* Mai jucăm ?
— Poftiţi la masă, îi invită doamna Varga. Pe mine mă scuzaţi o clipă.
Ieşi repede şi, aşa cum se aştepta, îl găsi pe Andrei în baie, ştergându-şi faţa cu prosopul. Speriat, dădu să-l pună la loc, dar ea i-l luă din mână.
— Aş avea o rugăminte, spuse, uitându-se în altă parte. Să nu te superi... Uite, noi l-am crescut pe Lucian ca să ocupe o situaţie ce i se cuvine. El, nu-i aşa, n-are nevoie să facă... (voia să spună „gesturi aventuroase") nimic ieşit din comun pentru a se realiza. Dumneata ai o mare influenţă asupra lui... Şi adăugă repede de tot : te-aş ruga să-l laşi pe el în credinţele lui. Ale noastre. Te rog să...
Andrei rămase nemişcat, total detaşat.
— Am înţeles, doamnă. N-am să mai vin pe la dumneavoastră.
— Dar nu-i vorba de asta, drăguţule. Noi vedem cu ochi buni... foarte buni...
„N-are rost să mă înfurii, îşi spunea Andrei. Totul e aşa cum trebuie să fie... Eu ar trebui să... Unde ? Unde ?"
— Fiţi liniştită.
Surâsul lui, dezvăluindu-şi dinţii albi, era sincer. Doamna Varga răsuflă uşurată că nu-l ofensase. Voi să mai spună ceva,

dar Andrei se înclinase şi ieşise. înainte de-a deschide uşa salonului de unde se auzea mereu muzica aceea amară, aspră, plină de deznădejde şi resemnare, se opri, închizându-şi ochii. „Aşadar, am fost dat afară... E ceea ce meritam, nimic altceva." Lucrul trebuie acceptat cu indiferenţă.
Sonia juca şah cu Dan, muţind preocupată figurile. Dan râdea :
— Am jucat gambitul damei. Eşti pierdută.
Lumina discretă a unui abajur le aurea creştetele. Când îl văzură, se ridicară amândoi.
— Da, zâmbi Andrei, da... Plecăm.

Teddie încercă zadarnic să-l reţină. îi era groază de ceea ce urma după aceste petreceri. Reproşurile mamei sale : „Ai adus în casă pe toţi derbedeii, pe toate fluşturaticele voastre. Uite, mi-au pătat tapetul. Serviciul de cristal e iarăşi desperecheat". Pe urmă, murdăria din cameră, mirosul de alcool, de parfum, de păr de fată, somnul agitat...
Sonia îl privea mereu pe Andrei, cu o spaimă ciudată, în toate mişcările lui, în felul cum dădea mâna cu ceilalţi, era ceva trist şi obosit.
Lucian rămăsese la urmă. Se apropie repede de Andrei :
— Când mai vii ?
— Nu ştiu, spuse Andrei cu un fel de milă. Nu ştiu. Lucian.
Dan se apropie şi el :
— Mă duc acasă, sau te aştept ?
întrebase asta deoarece mătuşă-sa pretindea ca ei să vină totdeauna acasă împreună. I se părea că Andrei îl neglijează pe vărul său, că nu-l introduce *fti* societate.
— Hai şi tu cu noi.
Sonia îi luă de braţ pe amândoi.
Lucian rămase în poartă, multă vreme, privind strada pustie şi tristă.
Pe drum vorbiră tot felul de nimicuri, despre cărţi, profesori şi colegi. De câteva ori, Andrei privi pe furiş profilul Soniei. Ii strînse uşor cotul. „O, dacă am putea avea o lume a noastră, în care să nu intre nimic din impurităţile... Prostii de adolescent... O lume a noastră nu există şi eu nu mai am dreptul să visez aşa ceva".
Dan vorbea mereu, neobişnuit de mult pentru el, şi Andrei îi fu recunoscător.
Se gândea la biata lui teorie care-l impresionase pe Lucian : „Trebuie să ne învelim sufletul cu o armură, devenim astfel in

vulnerabili". Dar cu Sonia toate astea se întorseseră împotriva lui : se simţea nespus de singur.
— Andrei, — îl întrebă ea, întrerupându-JI pe Dan — ce-o să faci de acum înainte ?
El răspunse repede, fără să se gândească, aproape speriat :
— O să văd eu...
Foarte uşor, cu o alunecare, ea îşi scoase braţul de sub al lui. Andrei se crispa. „S-a supărat, se gândi. De ce nu înţelege că nici eu nu ştiu... Că nu mă pot gândi la asta ?"
La poarta casei ei, când îi strînse mâna, zise :
— O să trec pe la tine... într-o zi. Şi încercă să pună în aceste cuvinte tot ceea ce nu-i putea spune : „O să viu. Poate împreună va fi mai uşor. Poate o să găsim... Poate..."
— La revedere, băieţi !
Poarta se închise. Andrei se gândi cu o strîngere de inimă la noaptea care-l aştepta. Numai dacă ar putea dormi ! Şi banii ? Oftă nelinişţit, ca şi cum ceva i-ar fi apăsat pieptul. Dan, care umbla legănându-se, ca totdeauna, se rezemă parcă din întâmplare de umărul lui. Mai mult nu putea face. „Şi deodată, înveselit, Andrei îşi aminti de ghinionul care-l urmărea mereu pe taică-său la cărţi. „O să spun că am jucat între prieteni şi am câştigat două mii. Dacă trucul se prinde, cu atât mai bine."
Mamă-sa îi aştepta în bucătărie. Se bucură vilzându-i împreună.
— Cum v-aţi distrat ?
— Aşa şi aşa, răspunse Dan, căscând.
în timpul acesta. Andrei intră în dormitor, deschise repede dulapul unde-şi ţinea cărţile şi ascunse acolo cinci mii. Pe urmă, în timp ce Dan se dezbrăca, veni iar in bucarle şi cu un gest larg întinse restul mamei sale :

— Poftim, doamnă, de azi am început să câştig şi eu.
— De unde ai banii ? întrebă ea, mai mult îngrijorată decât surprinsă.
— I-am câştigat la pocher, stimată doamnă. E o sumă, nu ?
— Andrei !
Clătină din cap neîncrezătoare. El adăugă voios :
— Să nu-i spui nimic moşului. Şii cum e el în materie de cărţi. Dar vezi, uneori ai şansă... Sărut mâna, m-am dus să mă culc.
Se trântise în aşternut şi-şi închise ochii, ostenit. Dar în clipa când era să adoarmă, tatăl său, într-o cămaşă de noapte cu arnici, îl scutură de umăr :
— Vino în bucătărie !
Buimăcit de somn, Andrei îl urmă. Sabin se opri în faţa lui. Ochii tatălui său aveau ceva atât de dureros, încât Andrei se . trezi de-a binelea. Sabin oftă, apoi pe neaşteptate îi trase l o palmă.
— De ce ? ţipă Andrei... De ce ? „A aflat !" Şi se făcu palid.
— Ca să nu mai joci niciodată la cărţi ! izbucni bătrânul îndurerat.
Fără voia lui. Andrei zâmbi şi-l dezarma pe Sabin :
— Bine, tată, n-am să mai joc niciodată. A fost de altfel prima oară şi...
— Du-te şi te culcă ! strigă Sabin, demn. E trecut de miezul nopţii !
Păşind în vârful picioarelor, intrară amândoi în cameră.

CAPITOLUL IV

Andrei tăia lemne în fundul curţii. Era dimineaţă noroasă şi cerul avea o ciudată culoare ruginie. Dan plecase de ieri la ţară şi Andrei nu voise să-l însoţească. Când spusese hotărât că el nu se duce nicăieri, tatăl îl privise în duioşat : ,,Desigur băiatul nu vrea să ne lase singuri"... Era însă cu totul altceva. Andrei ştia că mai curând sau mai târziu părinţii săi vor afla despre eliminarea lui. Deşi îi era groază de tot ce va urma, voia să fie de faţă. Va încerca să le explice, le datora cel puţin asta.
în aceste zile slăbise, privirile-i alunecau peste oameni şi lucruri, nu-şi găseau locul. Mamă-sa îl sfătuia : „Mai du-te, dis-trează-te", şi atunci se ducea în fundul curţii şi tăia toată ziua lemne, cu un fel de furie rece. Apoi dormea ca un butuc. Zilele treceau greu, se târau ca o vietate cu şalele rupte. Andrei tresărea ori de câte ori auzea poarta deschizându-se : aşteptarea asta era lucrul cel mai greu de suportat.
Când îl văzu pe tatăl său intrând ca o furtună, lac de sudoare, cu cravata desfăcută, ştiu că în sfârşit cineva i-a spus. Auzi uşa coridorului zăngănind şi înfipse securea într-un butuc. Fruntea, obrajii începură să-i ardă, o căldură uscată îl năpădi. Curtea îngustă, plină de lăzi, de ronduri strimbe, i se păru un fel de peisaj ireal, ca într-un vis tulbure. Stătu aşa, fără să ştie cât, până auzi glasul tremurător al mamei :
— Andrei, te cheamă tata !
încuie lemnăria şi veni în casă. Până şi aici toate lucrurile atât de cunoscute — masa, bufetul, scaunele ieftine îngheţaseră la locul lor, spaţiul dintre ele devenise material, imposibil de străbătut. O secundă, ca şi cum ar fi revăzut un tablou dulceag, îşi aminti de viaţa lui atât de lipsită de griji ; o copilărie

prelungită şi preţioasă. Apoi ridică ochii. Sabin, alb ca varul, se rezema de masă, fără putere. Era atâta deznădejde în toată fiinţa lui, încât Andrei uită cuvintele pe care voise să le spună, deşi le gândise de nenumărate ori. Mamă-sa, retrasă într-un colţ, se uita pe furiş de la unul la celălalt şi, la fel ca Andrei în momentele de cumpănă, nu ştia ce să facă cu mâinile.
— Andrei, — vorbi încet, stins, tatăl său — ce-ai făcut. Andrei ?
El rămase încremenit ca şi cum întrebarea l-ar fi luat pe nepregătite. „Doamne, ce să le spun ? se gândi disperat. Adevărul ei nu-l pot înţelege, şi acum nu pot, nu ştiu să mint". Ghici că părinţii lui aşteaptă de la el tocmai această minciună, orice, numai să-l poată crede şi apăra. Tăcu. ,,De s-ar isprăvi odată... Tata are să se înfurie, are să mă lovească... şi e bine aşa... numai să treacă odată".
— De ce nu răspunzi ? Octavian vorbea cu greutate, ca de la o depărtare, când simţi că trebuie să strigi ca să te faci auzit, dap vocea ţi-e prea slabă. Tata vrea să te înţeleagă...
Ar fi preferat orice, în afară de această aşteptare aproape umilă a unui cuvânt care să explice ceea ce nu se putea explica, îşi adună toate puterile şi şopti :
— Eu... N-am putut să... Voiam...
Era în zadar. Renunţă să mai caute cuvinte potrivite.
— Ce-ai scris în lucrarea aceea... pentru care te-au eliminat ?
Andrei tăcu, neputincios.
— Noi am adunat pentru tine ban cu ban, şopti mamă-sa. Ne-am lipsit de orice bucurie... Numai ca tu să fii cruţat de mizerie...
— Am spus că nu se mai poate trăi în lumea asta, spuse Andrei cu greutate.
Fraza i se păru idioată. Aici n-avea pe cine să înfrunte.
Tatăl său îl privea cu o dureroasă uimire. Apoi, deodată, îl podidi plânsul. încercă să se stăpânească, dar nu izbuti ; obrazul buhăit i se strîmbă caraghios.

încremenit, Andrei se rezemă de perete. Ana veni repede spre Octavian, dar nu îndrăzni să-i pună mâna pe umăr.
— Liniştеşte-te, dragă. Bea o înghiţitură de apă... Şi întorcându-se spre Andrei : Copil nenorocit ce eşti !
Andrei tăcea. „Biata mamă, acum încearcă să ne liniştească pe amândoi, dar mai târziu... singură..."
Cu o smucitură, Octavian îşi îndreptă cravata, merse cu paşi nesiguri la chiuvetă, se spălă pe obraz şi se şterse cu batista.
Andrei răsuflă adine, ca înainte de-a se arunca într-o apă.
— Vă rog... Nu vă mai gândiţi la asta. Eu... o să muncesc... O să fac orice... ca să...
— Taci ! urlă tatăl său întorcându-se spre el. Taci barem, taci ! Vocea i se frânse : Nenorocitule !
Se repezi pe uşă afară.
— Du-te după el, du-te ! îl îndemnă repede mamă-sa. Te rog, vorbeşte-i.
Andrei îl ajunse în clipa când Octavian deschidea poarta, îl luă de mânecă, dar tatăl său, fără să se uite la el, zise cu greutate :
— Mai bine... nu te-ai fi născut.
Plecă. Andrei privi în urma lui, deznădăjduit. „Dacă s-ar întoarce... O, dacă s-ar întoarce !"
Octavian mergea grăbit, lovind cu călcîiele în trotuar. Dar înainte de-a coti îşi îndreptă umerii bleojdiţi, şi gestul acesta îl zgudui pe Andrei mai mult decât plânsul tatălui său. „Acum am rămas singur, se gândi. Asta a fost tot..."
Târându-şi picioarele, intră în casă.

Mamă-sa aduna maşinal farfuriile de pe masă, mutându-le dintr-un loc într-altul. Mâinile îi tremurau şi o farfurie căzu şi se sparse. Andrei se repezi, îngenunche şi începu să adune cioburile.
— Lasă-le, îl îndepărtă ea. Lasă-le. Am să le mătur.
Andrei se ridică încet, cu greutate. Rămase o clipă aşa, legănându-se, apoi intră în dormitor şi se îmbrăcă. Nu ştia nici de ce se îmbracă, nici unde vrea să plece. Se aşează pe marginea patului, cu sfială, ca pe un lucru străin. Nu se gândea la nimic ; apoi simţi că se sufocă. Ieşi repede.
— Unde te duci. Andrei ?
— Ies puţin, răspunse evaziv. Unde ?
— La unchiul GavrU. Mă duc să... Din uşă se întoarse şi, repezindu-se la mamă-sa, o luă în braţe. Nu putea plânge.

Era aşa de încordat, încât fiecare mişcare îl durea. îi mângâie umerii slabi şi simţi cum capotul ei răspândeşte un miros leşios de bucătărie. Era o stambă ordinară, decolorată şi roasă.
— Nu mai puteam, gemu el. Mi-e groazS să trăiesc viaţa pe care aţi dus-o voi... Nu pot... Iartă-mă...
— Tu ai fost totdeauna nemulţumit, murmură mamă-sa, ţinându-l la piept.
Urmă atât de încet, încât Andrei se întrebă dacă într-adevăr ea spusese acele cuvinte : „Ca şi mine..." Un val de nădejde îl năpădi ; s-ar putea ca mama să-l înţeleagă, totuşi ? Dar ea întrebă, cu o speranţă naivă :
— Crezi că au să te ierte ?
— Nu ştiu, minţi Andrei.
— Du-te la unchiul Gavril. El are relaţii, e un om aşa de descurcăreţ... Toţi profesorii îi sunt obligaţi.
— Am să mă duc, încuviinţă el. Acum chiar.'
— Stai să-ţi potrivesc gulerul cămăşii. Vezi cum vorbeşti. Flatează-l puţin. Ştii tu cum sunt oamenii simpli.
— Da... da...
— Dar tu nici n-ai mâncat azi. Stai să-ţi fac o cafea.
— Nu mi-e foame acum. Zâmbi, deşi îi venea nespus de greu. Fii fără grijă, mamă... Am să ajung doctor, fii fără grijă...
Pe faţa ei ofilită. Andrei citi limpede că mamă-sa nu crede, ca şi el.
Cu toate că personalitatea unchiului său Gavril îl interesase mereu. Andrei nu mergea cu plăcere pe la ei, mai ales în ultima vreme. Gavril, cel mai mare dintre fraţii Sabin, era un om foarte ciudat. în tinereţe fusese spaima Beiuşului — un orăşel de munte, unde tatăl lor, bătrânul Avram, avea un atelier de dulgherie. Bătrânul lucra din răsputeri, storcându-şi copiii de vlagă cinci zile pe săptămână. Sîmbăta se ducea la crâşma lui Grosz Berci, unde juca „ferbli" şi bea fără întrerupere, până luni dimineaţa, fără să-i pese ce se întâmplă acasă. Cei unsprezece copii creşteau haimanale în praful uliţei Burgundia Mare. Mama lor murise când Octavian avea zece ani. Era într-o sârabătă şi le fugiseră doi mânji. Pe Avram riu-l putură scoate din circiumă, iar când nevastă-sa veni a cincea oară după ei, îi dădu un singur pumn în piept. La trei zile Măria muri. Din clipa aceea. Avram n-a mai pus piciorul în circiumă până la moarte.
O vreme se îngriji să le dea pruncilor o meserie, apoi îşi găsi ţiitoare, o moaşă văduvă cu care-şi mânca toţi banii. Gavril ducea

în spate atelierul. Era un flăcău uriaş, de-o putere nemaipomenită. Se spunea că nu se teme nici de zece oameni, iar la beţie, când poruncea din senin să se golească toată circiuma, oamenii se sculau de la mese şi se furişau afară, ca nişte cîini Leu coada între picioare. Când a început războiul cel mare, fraţii -au împrăştiat care-ncotro : patru au pierit în Rusia, unul s-a prăpădit la Caporetto,

altul s-a întors fără picioare şi s-a spânzu-în grajd, iar altul a venit cu plămânii ciuruiţi şi a murit Ipuţin timn după aceea. Prin 1924 s-a întors şi Gavril : străbă-Ituse jumătate din Europa şi adusese de la Adrianopole un nur sânge arab, cu care a intrat în cafenea, ridicându-l în două pi-icioare. Era plin de bani, franci de aur, care n-au ţinut multă ivreme. Zadarnic s-a rugat Octavian să-i dea şi lui ceva ca să
fioată urma la Şcoala Normală. Gavril parcă-şi pierduse minţile, ntr-o zi, i-a spus bătrânului că se însoară cu Bertha, fata unei Icroitorese nemţoaice, pripăşită în orăşel. Bătrânul nu i-a răs-puns nici un cuvânt, s-a sculat, a luat tesla şi l-a lovit între ochi. IŞiroind de- sânge, Gavril s-a dus. N-a vorbit cu tatăl său vreo Işase ani. Se însurase cu nemţoaica şi-şi găsise o slujbă nenoro-Icită : paracliser la biserica din deal. Trăgea clopotele, mătura al-Itarul şi în slujbele Paştilor trăgea cu un tunuleţ de bronz. Ora-Işul l-a uitat, numai bătrânii se mirau, nerecunoscând în acest om buhăit pe taurul de altădată. După ce Octavian s-a dus la şcoală şi a făcut patru ani de Normală, Dumnezeu ştie cum, bă-[trânul Avram s-a mutat la Gavril. Până în clipa morţii, însă, nu l i-a spus nurorii nici o vorbă, ca unei umbre. Pe nepoţi, doi băieţi [cam prostănaci şi o fată mare, bălaie şi cuminte, îi lovea mereu, pe furiş, cu răutate. Dar oricât l-au rugat cei doi tineri care se însuraseră, să vie la ei, bătrânul clătina din cap şi le răspundea în doi peri :
— N-am vreme !
— In '40, prin iarnă, l-au găsit îngheţat în dosul casei. In f acelaşi an Gavril s-a mutat în oraş, deoarece se bătuse cu protopopul Mihăiluţă, în biserică. îşi găsi o slujbă modestă, la i o cooperativă, ca magazioner. Aici se făceau afaceri monstre. Udau lâna şi sustrăgeau jumătate din ea, amestecau griul cu (neghina, vindeau tone de zahăr la negru. Toată conducerea cooperativei se îmbogăţi în doi ani. Gavril nu mai ştia ce să facă
! cu banii. îşi cumpărase, rând pe rând, vreo opt automobile i vechi şi le dăduse drumul pe piaţă, avea în oraş patru case ! puse pe numele soţiei şi ale fetelor ; în asociaţie cu domnul .avocat Motzeanu, membru în consiliul cooperativei, cumpără . o fermă la ţară ; avea treizeci şi opt de costume de haine, pe băieţi îi scăpă de front, pe fată o mărită cu un profesor de liceu, în '43 trebuiau să livreze un tren cu zahăr în Germania. Profi-tând de faptul că americanii bombardaseră un nod de cale ferată cu două ceasuri înainte ca trenul să treacă pe acolo, Gavril împreună cu Motzeanu făcură pierdută încărcătura pe care
o depozitară în câteva sate, la oameni de mare încredere. Deşi
l se propusese să intre în consiliul cooperativei, Gavril refuză, spunând că era mulţumit cu slujba lui. Era un om închis în sine ; nu rostea mai mult de zece cuvinte pe zi. în schimb se răstea atât de cumplit la ţăranii care-şi vindeau produsele cooperativei, urla de zăngăneau geamurile, aşa că oamenii fugeau de acolo, leoarcă de sudoare, fericiţi că au scăpat nebătuţi. Cei doi fraţi îl adrnirau, recunoscându-i o autoritate indiscutabilă. Cu toate acestea, când îi propuse lui Octavian să intre în afaceri, alături de el, tatăl lui Andrei refuză.
— Tâmpit ai fost, tâmpit ai rămas, îl mustră, supărat, Gavril. Ai să mori în zdrenţe, calic.
Ana nu trecea pe la ei decât o dată pe an. Atunci, cumna-tă-sa înşira în faţa ei tot conţinutul dulapurilor, o copleşea cu bogăţia lor. Ana se întorcea jurând că n-are să se mai ducă niciodată pe la ei.
De aici începea cearta cu Octavian.
— Să nu-l vorbeşti de rău pe frate-meu, auzi ? E un om minunat, minunat !
Gavril ţinea foarte mult la Andrei, dar nu ştia cum să arate asta. îi dădea mereu bani, şi, ca să nu se vadă cât e ce stânjenit, deşi nu mai era nimeni de faţă, se răstea :
— Na ! Să ai !

In copilărie. Andrei şi-l închipuise pe Dumnezeu cam la fel cu unchiul Gavril, aspru, dar bun. Mai târziu, fusese fascinat de vitalitatea lui enormă, nesofisticată, de element al naturii.
N-avea răbdare să aştepte tramvaiul şi, deşi Gavril locuia departe, o luă pe jos. Soluţia îi venise ca de la sine : îl va ruga pe unchiul său să-l primească în serviciu, va câştiga foarte mulţi bani şi pe urmă... situaţia asta nu poate dura mult. Nemţii vor pierde războiul, trebuie să-l piardă. Străbătu piaţa care foia de lume, dar când ajunse la capăt avu o clipă de ezitare. Drept spre el venea, surîzând, părintele Potra. Nu-l mai putea ocoli, aşa că, încruntându-se, grăbi pasul ca să-i arate că n-are timp. Dar Potra se apropie, îi întinse mâna şi, privindu-l curios, îl întrebă :

— Părinţii tăi sunt foarte veseli acum, nu, dragule ?
— Foarte ! răspunse Andrei brutal. Potra rîse încet, ca şi cum s-ar fi bucurat.
— La ei te-ai gândit atunci când...
Andrei îşi scoase bărbia înainte, provocator :
— Nu fiţi atât de... încântat. S-ar putea ca odată... să vă iasă pe nas.
Se ruşina de vulgaritatea acestor cuvinte şi se încruntă. Părintele râdea.
— Te-a nenorocit orgoliul dumitale blestemat. Andrei. Ài făcut şi ai să faci mult rău în jurul dumitale. Părinţii te-au educat greşit şi acum plătesc.
— Ştii ce ? strigă Andrei şi voi să-l înjure. Se stăpâni însă. Bună ziua, spuse bîlbîindu-se. sunt grăbit.
— Să vii pe la mine ! strigă Potra în urma lui.
„Dracu să te ia. Oare de acum înainte cât timp va trebui să tot explic, să mă justific ? «Ei vor să mă simt vinovat, Să regret..." Lovi furios o piatră cu piciorul.
Când ajunse la cooperativa ,,Prosperitatea", curtea imensă era plină de căruţe, de ţărani ; caii mâncau paie uscate, copiii se jucau în pleavă. Din magazie se auzeau zbieretele unciiiului său. Dar înainte de-a trece pe la el trebuia să intre în casă, să susţină o jumătate de ceas o conversaţie amabilă. '
Mătuşă-sa, o femeie înaltă, grasă, veşnic jovială, îl primi veselă, îşi trecu braţele albe, puhave, pe după gâtul lui şi-i spuse compătimitoare :
— Cât eşti de slab... Rodica ! A venit Andrei.
Il împinse în camera mică, uluitor de încărcată cu tot felul de lucruri, şi-i puse în faţă o tavă cu fructe.
— Mănâncă, eşti slăbit.
Rodica veni îndată. Purta o rochie de mătase înfloratâ şi pantofi cu tocuri înalte. Mirosea a parfum fin. Se trânti lângă el şi începu să sporovăiască cu plăcere, rîzând alintată. Ii povesti că e aşa de bine să fii măritată şi clipi din ochi, ca să-l facă să înţeleagă la ce anume se gândeşte.
Andrei tăcea, cu dinţii înfipţi într-o pară verde.
— Tu, nici n-ai crede. Liuţ pare moale, aşa, când te uiţi la el. Zău... Dar, tu, e aşa de priceput... sunt în culmea fericirii, tu. Căscă şi se întinse, fără să-i pese că rochia îi dezveleşte genunchii plini. Vrei să-ţi povestesc ? întrebă, umezindu-şi buzele cu limba alburie.
— Tu ştii că eu am fost eliminat din toate şcolile din ţară ? o întrebă Andrei.
— Vai !
Rodica rămase cu gura căscată, apoi începu să plângă, sincer îndureratâ, şi-l îmbrăţişa. *
— Vai, tu, cât e de groaznic ! Ce-a zis tuşa ? Ştie ? Vrei să fugi de acasă ? Vai... îşi şterse lacrimile şi lipindu-şi buzele de urechea lui îl întrebă : De ce ? Ai... vreo fată ?
—Nu, nu, rîse Andrei, punând para la loc. Am scris o lucrare. Nu le-a plăcut şi... asta a fost tot. ,,Uite, ce interesant — constată — asta nu se poate povesti. E ca şi cum ai vrea să explici pentru ce eşti pervers".

— Nu minţi ! Eşti un stricat, ştiu eu. Te-am văzut cu o fată. Da, tu... Era frumoasă. Eu m-am urîţit, dar nu-mi pasă. Liuţ mă va iubi mereu, iar dacă mă înşeală, am să-l înşel şi eu. Nu mi-e greu să-mi găsesc pe cineva. Da ! spuse cu răutate. Am să-i plătesc dacă mă înşeală !
Era şi asta o lume. Sau *lumea ?*
— Eu plec acum, Andi mic. Mă duc la liceu. Este acolo o profesoară şi... pa... sunt geloasă, ce vrei ?
Rămas singur. Andrei îşi roti privirile prin odaie. Pe un perete atârna fotografia de la nunta Rodicăi : ea radioasă, privind în jos, cu multă timiditate, tulburată, aşa cum se cuvine : el înalt, băţos, dar cu un aer foarte trist. Profesor de liceu. S-a însurat să scape de mizerie.
Ieşi. Străbătu curtea şi intră în magazie. în faţa unui cintar imens, unchiul său, cu mânecile cămăşii suflecate, dezgo-lindu-şi braţele roşii, ca opărite, făcea semne unui tânăr mort de groază. Semăna întrucâtva cu Octavian, dar era mult mai gras. Creştetul, ras cu briciul, strălucea. îşi împingea înainte pântecul imens, parcă ar fi voit să-l pună pe cintar, să-l adauge la greutatea sacilor. îl văzu pe Andrei, dar nu zise nimic. Abia după ce acesta-l salută, mormăi :
— Servus. Ce-i?
— Aş vrea... să... stăm puţin de vorbă, bîigui Andrei.
— N-am vreme !
— Am să aştept puţin, dacă nu te superi...
— Treaba ta.
Se întoarse spre o ţărancă stafidită, care se chinuia să tî-rască un sac.
— Ce te buluceşti, nană ? Ţi-i grabă, ha ? Te aşteaptă dră-guţu' ?
— Mi-s pripită, Gavril baci, că iaca...
— Nu te întinde la vorbă ! Haide, haide ! Pune-l odată !

Mânui grăbit greutăţile şi strigă unui om chel, cu mânecuţe de lustrină, care scria într-un registru :
— 51,30 ! Haide, altu' !
Femeia făcu ochii mari, apoi, apucându-l de braţ, spuse cu teamă :
— Că nu-mi vine a crede, Gavril Baci. L-am cântărit la primărie. Ii sac mare... aşa-s toţi sacii noştri... O fost 60 şi...
— Du-te nană-n treabă-ţi ! se răsti Gavril Sabin. Nu mi-i iace chior, năruşinată ce eşti ! Hai, du-te !
Un salahor şiroind de sudoare deşertase sacul dintr-o grămadă imensă de grâu.
— Na bonu' ! i-l întinse Gavril. Meri în cumpărătivă. Ai acolo de toate : sare, ţucur şi izmene de mătasă ai, vezi, du-te cu Dumnezeu !
Smiorcăind, femeia nu se îndura :
— Mă bate bărbatu', domnu' Gavril... Şi-aşa zice că-s ludă. Gavril o luă de spate şi o împinse binişor afară, printre
ceilalţi ţărani care-şi aşteptau rândul.
— îmi mâncă zilele, vorbi de unul singur, apoi luă un sac, îl deschise, îşi vârâ mâinile până la cot şi se făcu stacojiu. începu să răcnească spre un flăcăiaş care stătea smirnă în faţa lui :
— Mă, a Dobrii, hoţi aţi fost, hoţi aţi rămas. Asta-i grâu, mă ? V-aţi p... în el, ha, să tragă mai greu ? Nu ne trebuieşte. Meri !
— Că o zis tăicuţa că...
— Categoria a cincea, dădu din mână Gavril. Aşa, din milă. Îşi pierdu răbdarea : Meri ! Da' meri odată, vrei să-ţi dau un picior undeva ?
— M-a bate tăicuţa...
— Bate-l şi tu pe el.

înecat de praful care se ridica din grâul vânturat de doi oameni. Andrei tuşea chinuit. Pe furiş căută să vadă ce cred oamenii de purtarea asta, dar nu întâlni decât surâsuri de admiraţie.
— Asta-i om, spuse un, funcţionar trocând iute printre grămezile de cereale. Dacă n-ar fi el, s-ar duce dracului cooperativa.
Apoi Gavril fu cât pe ce să se bată cu un ţăran slab, care avea o mustaţă impunătoare. Se înjurară nestingheriţi ; până la urmă, căzând la înţelegere, se duseră în birtul cooperativei să bea o palincă. Andrei se sculă şi el. Ocoli sfios grupul de

ţărani care aşteptau tăcuţi, indiferenţi. Unul vorbea într-o doară :
— Aşa se fac banii, că ţăranu-i marhă...
în birtul amenajat alături de magazie, ca banii să nu se ducă prea departe, ţăranii se înghesuiau la mesele sfinoase, cu ieguţele de săcărică în faţă. Era foarte cald şi muştele mişunau, parcă bete. Gavril stătea rezemat de tejghea şi-şi golea clondirul. Ţăranul mustăcios, aplecat spre el, îi spunea cu înfrigurare :
— No, apoi vorba-i vorbă, Gavril-baci. îţi spun, bată-mă Dumnezeu dacă minţesc... Batoză nouă, de la Rusia. O sută de mii împăturăm, şi-i scoatem încă în vara asta. Mânce-l vermii cei neadormiţi pe care spune vorbe slabe.
Când îl văzu pe Andrei, Gavril păru că-şi aduce aminte de ceva.
— la vină încoace, spuse poruncitor. Ce face mă-ta, ta-tă-to, ha ?
— Bine, unchiu Gavril. Sănătoşi.
— Bea un licher ! Petre, o vişină ! Asta-i nepotu-meu. Primu' !
— Aha, făcu ţăranul. Să vă dea Dumnezeu sănătate. Andrei strângea paharul în mâna asudată.
— Bea-l, -că-ţi mai dau.
— Unchiule Gavril... eu am venit să te rog dacă s-ar putea...
— Baci Gavril ! strigă cineva de afară. Hai că o vinit domnu' Flondor !
— Aş vrea să te rog...
— Bine, bine...
Gavril se scotoci în buzunar, scoase o hârtie de două mii şi i-o întinse.
— Na ! zise. Ţi-am dat ceva.
îl lăsă pe Andrei prostit şi ieşi repede.
— Pita lui Dumnezeu, zise ţăranul. îi bun ca on ministru. Andrei îşi dădu seama că rămăsese cu banii în mână şi-i
vârâ în buzunar, ruşinat. „De două ori la rând aceeaşi întâmplare, îşi spuse. Poate că asta are o semnificaţie." Se gândi cu încăpăţânare că trebuie să intre funcţionar aici. Dacă unchiul său nu vrea să-l asculte, va vorbi cu directorul. Era doar un prieten din copilărie al tatălui său. Urcă apăsat treptele direcţiei. „Prosperitate"... In coridorul îngust, acoperit cu tot felul de afişe : „Sst ! Duşmanul ascultă !", „Pune bani albi pentru zile negre", „Beţia este mama nenorocirilor", aştepta o mulţime

de oameni. Făcându-şi loc cu coatele, Andrei intră într-un birou, de unde se auzea ţăcănitul unei maşini de scris.
— Domnul director e aici ? întrebă el, silindu-se să-şi ia un aer preocupat.

— Nu, răspunse un funcţionar mărunt, cu nasul lucind de sudoare. E domnul doptor Moţanu, conzilierul. Pe cine să anunţ ?
— Din partea lui Gavril-baci, spuse Andrei repede, ca să n-aibă timp să dea înapoi.
Peste câteva momente funcţionarul îl pofti înăuntru. La un birou simplu, plin cu dosare, şedea un domn îndesat, foarte elegant. Avea părul cenuşiu, zburlit ca o coamă, şi o mustaţă mare, cănită, îi acoperea buzele. Preocupat, îi făcu semn să se aşeze, semnă câteva chitanţe, apoi se întoarse şi-l întrebă aproape răstit :
— Ce vrea Gavril ? A venit Flondor ?
— Nu ştiu, şopti Andrei. Stătea ca pe spini. Eu sunt nepotul dumnealui, bîigui.
— Ce pofteşti ?
— Am venit să vă rog... adică unchiul meu vă roagă să... mă angajaţi aici.
Motzeanu îl privi curios, ridicându-şi sprâncenele ţepoase.
— Tinere — spuse cu reproş — te-a trimis unchiul dumitale ?
— Da, minţi Andrei, roşind.
— Cum te cheamă, băiete ?
— Andrei Sabin...
— A... da... da... Motzeanu se scarpină pe frunte şi în sfârşit îşi aduse aminte de ceva : Andrei Sabin ai spus ? Nu eşti prieten cumva cu Lucian Varga ?
— Ba da, se repezi Andrei. Motzeanu se ridică în picioare, demn.
— Adică, tinere, dumneata eştF acela despre care-mi spunea domnul Varga că ai fost eliminat din liceu...
Andrei păli. Cum ? Şi aici ?
— Da, făcu penibil, dar cred că... n-are nici o legătură...
— Ţi-ai distrus cariera, tinere, viitorul... Ai zdrobit inima părinţilor dumitale. Cum ai putut face aşa ceva ? Pe vremea mea, asemenea manifestări ar fi atras o pedeapsă mult mai gravă. Noi, noi am avut alte preocupări. Luptam, tinere, pentru afirmarea idealului naţional, împotriva bestiilor maghiare, sufeream în închisori.

Andrei împinse scaunul cu piciorul. Oftă.
Motzeanu, crezând că l-a impresionat, făcu un pas spre el.
— Vezi, tinere...
— Bună-ziua, zise încet Andrei.
Se întoarse şi ieşi. Abia în stradă băgă de seamă că sudoarea îi mulase cămaşa. Oraşul era cotropit de o lumină scormonitoare, nesăţioasă. O clipă dori înfrigurat prezenţa lui Lucian : o discuţie ca altădată, despre cărţi, despre tablouri, sau să asculte muzică, cu ochi strălucitori de emoţie, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Nu se putea, n-avea ce căuta „acolo". Nici la Sonia nu putea merge ; în tot ce trăia el acum, dureros, ca pe o boală, ea nu-i putea fi de ajutor. I-ar fi cerut cel mult să se justifice, l-ar fi ascultat, ar fi încercat să-l îmbărbăteze copilăreşte, şi el n-avea putere să accepte asta.
In lipsa lui, mamă-sa piînsese : avea ochii roşii şi îl privi fără acea strălucire caldă, înţelegătoare, de azi-dimineaţă. „Suferă din pricina mea şi asta ne îndepărtează. Suferă singură, fiindcă nu înţelege. Nu poate înţelege."
Ea puse masa şi Andrei mâncă repede, cu vinovăţie. Octavian veni pe la cinci, uşor ameţit, cufundat într-o morocănoasă tăcere. Nu răspunse la nici una din întrebările Anei, care încerca cu evidentă stângăcie să-i abată gândurile în altă parte. Din cameră, Andrei îl auzi răstindu-se : „Lasă-mă în pace, dracului !" Pe urmă bătrânul veni să se culce pe divanul vechi, de piele. Se dezbrăcă meticulos, îşi puse pantalonii pe dungă, fără să arunce nici o privire spre

Andrei. Se întinse cu faţa în sus şi, încrucişându-şi mâinile pe piept, închise ochii. Andrei nu se putu opri să nu gândească că tatăl său joacă teatru. Cu o tresărire ciudată simţi că nu-i mai pasă de nimic, de atmosfera asta greoaie ce domnea în casă şi care va ţine săptămâni de-a rândul. Tatăl său era în stare să nu-i mai vorbească multă vreme, cu încăpăţânare. Cunoştea toate astea. Pe urmă mamei îi va fi milă de el, îi va vorbi pe furiş, căutând să-i dea de înţeles că ea l-a iertat şi e alături de el ; toate astea' cu mici aere de complicitate, ca şi cum ar fi fost nevoită să-şi tăinuiască sentimentele. „Sântem ca nişte umbre, se gândi. Dacă am putea găsi un limbaj comun... Dacă nu ne-ar îneca... Ce ? Totul. Şi lucrurile mari şi cele mici..."

I se părea că e scufundat în fundul unei grote, unde, după ce ţi-ai obosit plămânii încercând să respiri aerul rarefiat, te cuprinde un fel de nepăsătoare ameţeală.
Octavian adormise şi sforăia uşor. Totdeauna când avea vreo grijă. Andrei încerca să scape de ea într-un mod propriu : îşi închipuia o insulă unde a naufragiat el, împreună cu toţi cunoscuţii lui, fete, băieţi... începeau să trăiască de la început o viaţă nouă, se închegau altfel de relaţii. Dar acum, în faţa ochilor lui închişi nu apărea nici o imagine ; mai mult, i se făcu ruşine. Ar fi vrut ca timpul să se oprească...
în bucătărie venise cineva : da, era nevasta lui lurcovici şi-i ajuta mamei să spele vasele. Desigur, iar vrea să ceară ceva şi nu îndrăzneşte. Mamă-sa vorbea despre el :
— Ştii, Florico, e cel mai bun din liceu. Din tot liceul... Profesorii rămân încremeniţi când răspunde el...
— Da... doamnă Ana...
— Şi acum a scris o lucrare minunată... Ştii -cum e lumea asta... Plină de invidioşi, de oameni răi...
— Da, cum să nu, doamnă Ana. Şi bietul Ludovic tot aşa spune... Oricât umblă după lucru...
— Şi acuma s-au legat de lucrarea asta a lui. Le pare rău că i-a luat-o înainte băiatului prefectului.
— Aşa-s domnii ăştia, doamnă Ana. Numai ei ar vrea să...
— Dar tatăl său n-o să se lase. Are să-i scrie şi Mareşalului, dacă trebuie. Au să-l reprimească în liceu...
— Cum, doamnă Ana, l-au dat afară pe domnişoru' ? Ana începu să plângă.
Cu pumnii strînsi, Andrei se zvârcoli pe canapea. Aici, lucrurile deveneau informe, de neînţeles şi de nestăpânit. „Ei n-au să mă poată înţelege niciodată, aşa cum nu înţeleg nimic... Nu-şi înţeleg propria lor viaţă."
încercă să şi-l închipuie pe tatăl său tânăr, plin de avânturi, căutând ceva, dar nu izbuti.
— Doamna Ana, mi-i aşa de ruşine... Dacă vi-a rămas ceva de la prânz... Pentru copii... Nenorocitul, bată-l Dumnezeu să-l bată ! Nici azi n-a găsit de lucru. Oh... Mai bine mă duceam după unul care m-a cerut când eram fată. Acuma are o prăvălie la Lipova... Mulţumesc, sărut mâna...
— Stai să-ţi arăt ceva... I-am cumpărat lui Andrei o pereche de sandale. Am să i le dau după ce-i trece supărarea lui Octavian.
— Vai, cât îs de frumoase ! Vai, ce minunate ! Pielea-i fină...
Andrei îşi astupă urechile.

Dar în zilele care urmară, tăcerea părinţilor deveni de nesuportat. La masă, deşi fiecare îmbucătură îi tăcea rău, se silea să mănânce mult. O singură dată spuse : „Nu pot", şi atunci tatăl său îşi ridică privirile din farfurie. Părea că-l întrebă : „Ce ! Tot tu faci pe supăratul ? îndrăzneşti ?"
Stătea tot timpul în jurul casei, să fie la îndemână, dacă mamă-sa ar fi avut nevoie de ceva. Dar ea nu-i cerea nimic, într-o dimineaţă îi spuse :
— Schimbă-ţi cămaşa, nu vezi că-i neagră ? Am s-o spăl.
— Mai poate merge... Lucrezi destul şi aşa... Şi de când te interesează asta. Andrei ?
Atunci el crezu că are să înceapă să strige, dar se stăpâni. Luă cămaşa curată, se îmbrăcă. Trebuia să plece undeva, oriunde, numai să iasă de aici. Căutându-şi o carte, dădu peste hârtiile lui şi, maşinal, răsfoi paginile jurnalului. Frazele i se părură străine, scrise de altcineva. Citi la întâmplare :
Lue ***m-a întrebat :***
— Şi ce-i *ramine* ***omului, dacă-l ucide pe Dumnezeu ? Nu i-am răspuns atunci. M-am gândit multă vreme şi acum***
ştiu : îşi ramine el însuşi, îndrăzneţ şi liber. Am să i-o spun mâine.
în altă parte :
E o seară atât de liniştită, măreaţă. sunt fericit. Simt că o să pot face ceva în viaţă. N-am să mă vând niciodată, n-am să mă înclin în faţa nimănui. Un om autentic n-are dreptul să facă asta. Azi am ascultat la L. Simfonia a V-a. Am rămas multă vreme tăcuţi, cutremuraţi. Să fii liber ca Beethoven, liber de orice înjosire meschină, mai om decât toţi oamenii la un loc !
Mai departe :
Ipocrizia mă scârbeşte mai mult decât orice. E un chin pentru mine să vorbesc la ora de religie despre dumnezeul unic in trei ipsotaze, fără să strig că eu nu cred în toate astea.
Nu pot crede decât ceea ce înţeleg! ***Şi nici nu vreau să cred altceva ! sunt un ateu. L. se întreabă dacă usta nu-l înjoseşte pe om ; eu cred că, dimpotrivă, îl eliberează. Numai slăbănogii simt nevoia să creadă, să se ştie sprijiniţi de ceva mai presus de fire. Omul adevărat înfruntă, chiar singur, orice..."***
O, sfântă naivitate ! rìse amărât Andrei. Paginile acestea erau „cheia" lui, erau aşa de naive şi puerile încât le luă cu el să le arunce în vreo pubelă, departe de casă... Voia să meargă undeva, afară din oraş, pe malul Mureşului, să fie singur. Mamă-sa nu-l întrebă nimic.
Străbătu aproape fugind oraşul şi pe la prânz era departe, în câmp. De aici oraşul părea o îngrămădeală de broaşte ţestoase, cu carapacele strălucind în soare. în faţa lui se întindea pusta potopită de lumină, lanuri de grâu încă necopt, un drumeag prăfuit şi îngust. O linişte zumzăitoare, însufleţită. Dinspre stînga se auzea clipocitul Mureşului ; printre trunchiurile sălciilor lucea în răstimpuri un ochi de apă, împroşcat de lumină. într-un târziu. Andrei se opri. Descoperise un fel de insulă cu o plajă mică ; nisipul avea culoarea aurie a cojii de pâine. Mureşul se despărţise în două şi contrastul între firişorul neliniştit care spumega într-o parte şi domoala alunecare a apelor masive, de cealaltă, era atât de vizibil, încât păreau două râuri. Andrei se dezbrăcă şi se întinse pe nisip, îndată îl cuprinse o toropeală binefăcătoare. Soarele îi mân-gâia buzele, pleopele... Mirosea a soare, a ierburi putrede, a apă. ,
Mai târziu. Andrei începu să înoate : se lăsa dus, purtat de valurile moi, dezmorţite. Din când în când, ca un şarpe, un curent rece i se învăluia în jurul picioarelor, înfiorându-l. Acum ar fi simplu să te laşi, să nu mai dai din mâini, să te scufunzi încet, încet...

Cu ochii mereu deschişi. Andrei se lăsă la fund. Când apa se închise deasupra lui, prin pinza străvezie văzu globul rece, acum depărtat, al soarelui. Urechile începură să-i vîjîie. Cu o lovitură de picior reveni la suprafaţă şi respiră cu nesaţ, lacom. Ieşi pe plajă şi se tăvăli în nisipul fierbinte.
Linişte...
La amiază, umbrele se scufundară în pământ, c a s ă se nască îndată, întoarse ; culoarea apei se închise, devenind mai tainică ; răchitişul foşnea. Un nor alb, ca un pumn strâns, se destramă. DepartCj câţiva oameni mergeau alene pe un drumeag, ridicind norişori de praf. Un peşte plescăi pe oglinda apei, spărgând-o.
Toate erau departe de Andrei şi parcă nu-l puteau ajunge. Era trist, dar o linişte ciudată îl stăpânea, ca şi cum n-ar fi nădăjduit niciodată, nimic. îşi aprinse o ţigară şi, întins pe spate, urmări clăbucii lăptoşi de fum. „Poate eram prea copil ca să ştiu ce înseamnă singurătatea... Mi-a fost totdeauna teamă de asta, prosteşte, copilăreşte..."

CAPITOLUL V

Prima lui amintire era un anume ochi de sticlă, mare cât un cap de om, în vitrina oculistului Steiner. De câte ori mamă-sa îl lua la plimbare, făcea ce făcea şi se oprea în faţa magazinului, uimit şi încântat. — Mamă, cumpără... Când cunoscuţii care veneau în vizită îl întrebau ce-ar dori să-i aducă, răspundea fără ezitare :
— Ochiul cel mare de la Steiner.
Exasperată, mama sa intră odată în magazin şi întrebă dacă e de vânzare ochiul acela, din pricina căruia nu mai avea o chpă de linişte. Steiner răspunse că nu. Atunci Andrei se înroşi tot şi strigă în gura mare :
— Sânteţi nişte mincinoşi cu toţii !
Mamă-sa îi cârpi o palmă şi îl trase afară din prăvălie. Se desprimăvăra şi zăpada topită era murdară şi cafenie. Profi-tând de o clipă de neatenţie. Andrei se prefăcu că alunecă şi se întinse pe trotuar, murdărindu-şi blăniţa albă.
— Eşti un copil groaznic şi mama are să moară...
— Nu-i nimic, răspunse el răzbunător.
Curând începu să-şi dorească şi alte lucruri : un pitic care să facă tot ce-i va porunci el, soldaţi de plumb însufleţiţi, o vioară care să cânte singură, o cască de pompier. Mamă-sa, scoasă din fire de sîcîielile lui, spunea că asemenea lucruri nu există, dar seara Octavian îi promitea că el are să caute şi o să i le aducă.
— Nu-i nimic, clătină Ana din cap. Am să te dau la şcoala de corecţie.
— Dă-mă. Tot tu ai să plângi.
In fiecare vară mergeau la ţară, la mătuşa Emilia, care era învăţătoare. Aici Andrei, urmat docil de Dan, dădea frâu liber tuturor nebuniilor ; furau albia de pâine a bunicii şi, pre-făcând-o în barcă, se răsturnau cu ea în nămolul răstocii, puneau foc jirezii de paie din ogradă, spărgeau geamurile caselor sau răscoleau tot grâul din pod, îngropându-se până la gât în grăunţele aurii, aşa că atunci când se termina concediul lui Octavian toată lumea răsufla uşurată că scapă de Andrei.

Ca să-l mai potolească într-un fel, mamă-sa îl învăţă să citească la şase ani şi Andrei prinse gustul cărţilor, dar asta-l făcu şi mai neastâmpărat.
— Numai şcoala are să te potolească, îl ameninţa Ana. îi povesti atâtea grozăvii despre învăţătorii care te bat cu
rigla peste degete, te ţin încuiat în clasele pustii până noaptea, încât în prima dimineaţă de şcoală Andrei era alb ca varul şi tremura, dar se silea să nu arate asta. Privi lung în urma părinţilor lui, abia stăpânindu-şi lacrimile. Mulţimea de copii necunoscuţi îl intimida, aşa că atunci când unul dintr-a Il-a îl luă la bătaie, Andrei înghiţi supus „piersicile" pe care băiatul i le făcea în creştet. Se întoarse acasă, sărind într-un picior şi fluierând, ca să nu arate umilinţa încercată. Doar mama îi spusese : „Tu n-ai să fii în stare să stai nici o zi măcar la şcoală".
învăţătorul, domnul Cosma Gavriş, era un omn gras, cu o voce înfricoşătoare, şi se scobea tot timpul în nas. In primele zile îi puse pe copii să facă pe tăbliţe rotocoale şi linii oblice, ceasuri întregi, iar el dormea liniştit, sforăind ca un motan. Plictisit, Andrei începu să-şi scrie pe tăbliţă numele, strada, oraşul. Văzând asta, domnul Cosma fu încântat. îl numi şef de clasă şi-l lăsă singur, înmânându-i şi nuiaua, iar el venea doar cu cinci minute înainte de pauză, să vadă cum „au proşpiţiat" elevii în scrierea cârligelor,' roatelor şi şerpilor.
Andrei ar fi fost fericit dacă părinţii lui nu s-ar fi certat din când în când. N-o făceau în faţa lui, dar el simţea că s-a petrecut ceva grav din tăcerea încordată care domnea în casă, zile întregi. Se ruga lui Dumnezeu să-l îmbolnăvească şi părinţii să se împace la patul lui, aşa cum se mai întâmplase.
La sfârşitul anului căpăta premiul I şi se grăbea să arunce cununa de lauri îndată ce ieşea pe poarta şcolii. Era prieten cu toţi băieţii din cartierul de lângă gară, unde locuia ; aceştia îi recunoşteau fără discuţie şefia, fiindcă putea inventa la nesfârşit tot felul de jocuri, dar uneori se plictisea de ei. Atunci lua o carte şi se ascundea în fundul curţii, între nişte mără-cinişuri şi gunoaie. Se culca pe burtă şi privea pământul foarte de aproape. De la o vreme i se părea că şi el s-a micşorat, a devenit o gizăi, iar crăpăturile pământului sunt prăpăstii. Alteori venea pe la ei prin casă un coleg de birou al tatei, Constanti-nescu, un tânăr negricios, cu părul des, mereu vâlvoi. îl ridica pe Andrei în braţe, îl săruta :
— Ei, tu, pui de românaş verde, ce stâncă de voinic are să iasă din tine !
Ii dădu o insignă cu nişte gratii verzi.
— Măi Mihăiţă, tu ai s-o păţi, zău dacă nu, spunea blajin Octavian. *
— Nu-i nimic... Dar nu pier înainte de a stirpi cel puţin zece lifte jidoveşti. Jidanii ne mănâncă naţiunea. Il lăsă pe Andrei să se joace cu pistolul lui, apoi se întoarse sever spre Sabin : Iţi spun un lucru. Tavi, că mi-eşti prieten. Cine nu e cu noi, e împotriva noastră ! Iar în ceasul despicării catapetesme-lor, prietenia va înceta să atârne în balanţa intereselor neamului.
După ce Constantinescu plecă, Octavian luă insigna de la Andrei şi o aruncă în closet.
— Băieţi de treabă, dar periculoşi. Nu-i bine să te pui rău cu ei.
In anul acela Andrei află multe lucruri. Vară-sa, Rodica, venind în vizită la ei, îi spuse într-o seară, în şoaptă, cum se fac oamenii şi, scoţând din fundul geamantanului o carte, îi citi cu răsuflarea tăiată : „..strângea între pulpele grăsulii carnea care-i făcea plăcere". Descoperirea aceasta îl îndurera nespus pe Andrei. însemna că şi mama... Nu, asta nu se putea. Dar Rodica rìse de el şi, scoţând o altă carte, îi arătă poze de bărbaţi şi femei fără haine.
— Noi nu putem încă, fiindcă sântem prea mici... încercă să vorbească despre lucrurile acestea cu prietenii
lui, dar nici ei nu ştiau mai mult decât el. Atunci o întrebă pe servitoarea lor, Suzana, o fată de şaisprezece ani, pe care mamă-sa o scosese de la orfelinat.

Suzana avea buzele groase şi nasul butucănos. Abia după ce se împrieteni cu ea, Andrei îndrăzni s-o întrebe deschis ceea ce îl frământă. La început ea se arătă indignată : „Ce-ar zice doamna dacă ar şti că eu îţi spun aşa ceva ?" Andrei o rugă, se umili în faţa ei şi abia după aceea află că Rodica avea dreptate. Chinuit de-o ruşinoasă curiozitate, îi ceru Suzanei să-şi ridice rochia, ca să vadă cum e făcută o femeie, dar ea, rîzând, îl împinse afară din bucătărie. Atunci începu să şterpelească bani din dulap şi să-i dea servitoarei, care era o amatoare pasionată de cinematograf, de unde se întorcea cu ochii roşii ca sângele de atâta plâns. în sfârşit, într-o zi când erau împreună în cămara de lemne, Suzana îi spuse :
— închide ochii şi să nu-i deschizi decât când oi zice eu...' Acuma !

Andrei privi o clipă, apoi se întoarse şi o luă la fugă.
Câteva zile nu îndrăzni să dea ochii cu ea, dar pe urmă băgă de seamă că Suzana se purta ca şi cum nimLc nu se întâmplase... Se împrieteniră. Andrei îi povestea subiectele romanelor pe care le citea şi era nespus de încântat văzând-o că plânge în momentele dramatice pe care le inventa. La şcoală era privit ca un fel de minune, fiindcă, la o compoziţie liberă despre cruciaţi, pomenise de Godefroy de Bouillon şi de Richard Inimă de Leu, nume aflate din cărţile de istorie ale Rodicăi, care era cu trei ani mai mare decât el.
— Godefrei dă Boin, Richard... Măi Sabin, tu o să ajungi ca domnul Neculae lorga, rostise rar şi emoţionat domnul Cosma Gavriş ! Ca el să vă siliţi să ajungeţi !
Pe Andrei îl copleşise ruşinea ; toată ziua se simţi vinovat faţă de ceilalţi copii.
In ultimul an de şcoală primară nu mai învăţă nimic. Se înhăitase cu doi băieţi mai mari, liceeni, care-l învăţară să fumeze şi apoi să mănânce ceapă şi usturoi, ca să nu fie mirosit.
în vara aceea plecară la ţară, ca Dan şi Andrei să înveţe împreună pentru liceu. Unchiul George îi medita, şi cu această ocazie se observă că blândul Dan era mult mai bine pregătit. Andrei habar n-avea de matematică, la istorie cunoştea unele lucruri pentru liceu, iar de unele n-auzise ; la română ştia perfect, în afară de gramatică, dar scria corect datorită lecturilor. De câteva ori unchiul George îl zeflemisi, scoţându-i la iveală ignoranţa, şi Andrei, furios, jură că are să le arate el la liceu ce poate. In timp ce Dan făcea probleme, el rătăcea pe câmp cu fratele mamei, unchiul Palii, care era „în refacere". Fusese dat afară din fabrica unde lucra, îşi vânduse toate hainele şi lucrurile, aşa că acum era liber. Pescuiră în Teuz crapi şi somni, se duseră la vânătoare cu Ipu, ruşinea satului, un fel de rudă îndepărtată, mândru de puşca lui uriaşă, cu cremene, care trăsnea ca un tun. Făcură tot felul de nebunii.
Deşi unchiul Palii era „fiul risipitor" al familiei. Andrei ţinea la el mai mult decât la oricine.
— Se potrivesc de parcă ar fi fraţi, spunea bunica, şi, din pricina acestui ataşament faţă de fiul ei cel mai mic şi cel mai nefericit, începu să-l iubească pe Andrei, la care nu ţinuse prea mult înainte de asta : era ozraznic, încrezut şi nu-şi îngrijea hainele.
La examenul de admitere Andrei luă media 9,33 (greşise la matematică), iar Dan 10. Tuşa Emilia primi rezultatul acesta cu o satisfacţie pe care nu încercă s-o ascundă şi asta-l duru
pe Andrei. Ca în primele zile de şcoală primară, se simţea stingher aici, între atîţia străini ; nimerise într-o clasă unde în afară de Dan n-avea nici un

cunoscut. Din prima zi înCepu să strălucească un băiat de general, Micky Belega, înalt, robust şi foarte frumos. Trata pe toată lumea de sus ; în pauză bătu un băieţaş, în timpul orei de religie, când părintele Crăioc (despre care se aflase îndată că e poreclit „Ţapul") vorbea despre Catehism, întinse un şervet pe bancă, scoase din geantă pâine cu unt şi şuncă şi începu să mănânce tacticos.
— Măi zdrenţă, ce faci ? Care ţi-e numele ?
— Belega Mihai.
— Fecioru' lu dom' general ?
— Da...
— Apoi, puiul meu, nu se mâncă în clasă... Aşteaptă să clo-poţească...
Ora următoare fu aşteptată cu groază. Vor face cunoştinţă cu domnul Drăgan, profesorul de franceză, spaima liceului. O tăcere încremenită primi intrarea profesorului înalt, spătos, cu fălci puternice şi gură subţire ca o lamă. După ce strigă catalogul, îl puse pe un elev luat la întâmplare să citească prima lecţie : ,,Bonjour madame, bonjour mademoiselle, bonjour mon-sieur". Elevul citi aşa cum se scria şi domnul Drăgan îl luă la bătaie. Ii teroriza o oră întreagă, astfel că, atunci când sună, toţi erau leoarcă de sudoare. Andrei se grăbi spre casă, fără să-l mai aştepte pe Dan. Voia să povestească totul, să se sfătuiască cu mamă-sa, s-o roage să le ia un profesor particular de franceză, ca să nu se facă de râs. Dar înainte de a da buzna pe uşă auzi plânsetele Suzanei şi vocea slabă, înduioşată a mamei sale :
— Dragă... dragă... Cum ai putut tu face aşa ceva ? Tocmai în casă... ! Vai, Suzana, Suzana, noi te-am considerat ca pe-o nepoată de-a noastră...
— Iertaţi-mă, doamnă...
, — Ştii cum e domnul. Nici nu vrea să audă... Nu l-am văzut niciodată atât de furios.
Cu inima strânsă. Andrei se lipi de uşă. Din cele ce se spuneau înăuntru, înţelese într-un târziu ce se întâmplase. De dimineaţă, mama plecase la doctor. Tatăl său, întorcându-se pe neaşteptate de la birou, ca să ia nişte acte pe care le uitase acasă, o găsi pe Suzana în patul lor, din dormitor, cu un ofiţer. Il dăduse afară, dar în mod politicos. Era totuşi un ofiţer român. Suzanei îi spusese să n-o mai vadă la întoarcere, fiindcă arc să-i rupă şira spinării.

— Mi-a promis că mă ia, doamnă... Şi Tony e băiat de caracter, doamnă, şi e frumos...
— Să dea Dumnezeu, spuse Ana. Uite, dragă, leafa pe-o lună. îmi pare rău.
Andrei fugi în curte şi se trânti pe banca de lângă pivniţă.
Ceea ce se întâmplase i se părea ruşinos şi josnic. In ultima vreme stătuse ceasuri întregi de vorbă cu Suzana. Ea îi povestise viaţa ei : cum mamă-sa, pe care n-o cunoscuse, o pusese pe treptele orfelinatului dominicanilor, cum crescuse între zidurile cenuşii, unde se mişcau fără zgomot fetele tăcute, îmbrăcate în şorţuri pepit. La paisprezece ani o batjocorise intendentul, un popă gras şi chel, care-i dăduse după aceea o sută de lei, să-şi cumpere ciorapi negri de mătase şi jartiere roşii, cu trandafiri. Singurul vis al Suzanei era un băiat frumos şi bogat, care să se îndrăgostească de ea, s-o răpească, iar la urmă familia lui, cucerită de frumuseţea ei, s-o primească cu dragoste. Deşi lui Andrei astea i se păreau „limonăzi" ridicole, n-o putu contrazice ; ochii fetei străluceau de lacrimi şi faţa ei roşie părea frumoasă. Ceea ce-l durea acum, era faptul că ea îl înşelase, nu-i spusese nimic. El ar fi ajutat-o, ar fi făcut economii ca ea să-şi poată cumpăra rochii. Şi parcă era mai mult decât atât, dar nu-şi dădea seama ce anume. Nu-i nimic, dacă s-a purtat aşa, are să se ascundă, să nu-şi ia rămas-bun. Dar tocmai atunci mamă-sa ieşi în uşă, îl văzu şi-i spuse :
— Vino, Andrei, la masă şi spune adio Suzanei. Pleacă de la noi.

— De ce ? întrebă el cu un nod în gâtlej.
— O cheamă... un unchi alei... Un frate al mamei sale. Când o văzu pe Suzana cu faţa udă de lacrimi, supărarea
lui Andrei se risipi. Ii întinse mâna :
— Iţi urez... să fii fericită, spuse, silindu-se să nu-i tremure vocea.
înainte ca el să fi putut face o mişcare, fata îl sărută pe obraji şi fugi, tropăind din tocurile înalte ale unor pantofi vechi.
Roşu ca jarul. Andrei rămase încurcat.
— Du-te de te spală pe mâini, îi spuse mamă-sa. Şi pe faţă. Andrei. Mai ales pe faţă.
Din ziua aceea nu se mai vorbi în casa lor despre ea, de parcă ar fi murit. Nu-şi luară altă servitoare. Tata avea salariul mic şi viaţa se scumpea.
Primii doi ani de liceu se scurseră pe nesimţite : cursuri, sport, lecţii făcute conştiincios, lecturi. Andrei trecu destul de

repede prin perioada de schimbare : glasul care se frângea caraghios, mâinile şi picioarele crescute peste măsură nu-l tulburară multă vreme. Deveni ceva mai tăcut, destul de bănuitor şi începu să privească oamenii cu alţi ochi. îşi pierdea deseori cumpătul şi-l, apucau accese de furie. Taică-său îl bătu pentru prima oară în' viaţă în ziua când Andrei îi strigă : „Dă-mi pace ! Nu vezi că mă plictiseşti ?"
Se simţea neînţeles şi plănuia să fugă de-acasă, dar citind undeva că toate astea, ca şi altele, mai grave, ţin de adolescenţă, de schimbări glandulare se linişti, deşi rămase nestăpânit în tot ceea ce făcea. Dacă-l interesa o carte, n-o lăsa din mână până ce n-o isprăvea ; abia atunci, buimăcit, cu groaznice dureri de cap, se uita în jur mirat, ca şi cum s-ar fi trezit din somn ; la fotbal alerga ca un nebun ceasuri întregi şi se întorcea acasă clătinându-se pe picioare, sleit ; din mâncărurile care-i plăceau se îndopa până ce i se făcea rău.
Mamă-sa se necăjea des din pricina lui :
— Doamne, Andrei, tu nu cunoşti nici o măsură. Ce-o să faci în viaţă ?
Intr-o seară. Andrei şi Dan erau singuri acasă. Cineva bătu puternic în geam. Când deschise uşa, se năpusti înăuntru un individ înalt, cu părul vâlvoi.
— Unde-i taică-tău ?
— Nu-i acasă...
— Nu mă mai cunoşti, puştiule ? Eu sunt Constantinescu.:: Nenea Mihăiţă... Am să-l aştept.
Se aşează pe canapea şi-şi cuprinse capul în palme. Stânje-niţi. Andrei şi Dan îşi adunară caietele. Tăcerea se prelungi supărătoare. Andrei nu izbutea să-şi aducă aminte cine era domnul acesta.
— Sânteţi la liceu ?
— Da.
— Şi ce învăţaţi voi acolo ?
„Ce întrebare neroadă", îşi spuse Andrei.
— Vă învaţă că nu mai e de trăit în ţara asta ? Că vor veni vremurile sângelui şi ale răzbunării ? Le aşteptăm senin, cum zice cântecul, cu fruntea ca un iezer carpatin. Ei, flăcăiandrilor, ştiţi cântecul ăsta ? Ia luaţi o foaie de hârtie, să vi-l dictez.
Când sosiră părinţii lui Andrei, Constantinescu le spuse răstit :
— Dorm la voi. Mă caută siguranţa !

ii aşternură pe divan. Toată noaptea Octavian nu închise ochii. Andrei îi asculta neliniştit. Dimineaţă, când Andrei se trezi, Constantinescu plecase. Câteva zile

la rând tatăl său fu posomorit, îngrijorat. Pe urmă auziră la radio de asasinarea lui Armând Călinescu. Constantinescu era printre cei şase care-l împuşcaseră şi fu executat în aceeaşi zi, iar cadavrul său expus într-o piaţă din Bucureşti. La liceu fură eliminaţi câţiva elevi din clasele superioare, care organizaseră un cuib. Siguranţa îi aresta chiar la ieşire şi-i îngrămădi într-o maşină, în jurul căreia se strânseră toţi elevii, cu sufletul la gură, în timp ce ,,fraţii de cruce" cântau cu ochi halucinaţi : *„Plânge printre români luna, nopţile-s pustii".*
In toamna lui' 40 veni cedarea Ardealului. Vestea căzu ca un trăsnet, cu toate că se vorbea despre asta de câteva săptămâni. Lumea povestea că delegaţiei române nu i s-a oferit măcar scaun. Nimeni nu voia să creadă. Oamenii se adunară pe străzi, muţi, înmărmuriţi. Se zvoni că trebuie să sosească luliu Maniu, care va ţine un discurs. Soldaţilor li se striga : ,,La Budapesta ! Să mai punem o dată opincuţa românească pe parlamentul grofilor !"
La auzirea ştirii, tatăl său izbucni în hohote de plâns :
— Asta nu se poate ! Dar ne sculăm cu toţii, cu mic cu mare... Dar... nu ! Nu se poate !
In ziua următoare se află că regele a abdicat şi că au venit legionarii la guvern. Noaptea răsunară împuşcături, iar dimineaţa defilau pe străzi detaşamentele legionare. România intrase în „Axă". Buzgan, un vânzător de prăvălie care locuia în curte, ajunsese şef în poliţia legionară judeţeană. Tutuia pe toată lumea, iar seara se îmbăta cu nevastă-sa şi urlau de răsuna curtea :
Noi sântem echipa morţii.
Din Moldova azi venim !
Pe urmă ieşeau afară, în stradă, şi trăgeau cu pistolul. Curând şi „camarada" Buzgan îşi găsi o ocupaţie. Se posta în faţa cabinetului doctorului Mannstein şi acosta pacienţii care ieşeau de la el, strigându-le „vânduţi jidanilor !" Făcu asta cu perseverenţă, până când doctorul o pofti înăuntru şi-i oferi o sumă lunară, ca să-l lase în pace.
La liceu reveniră „martirii" care fuseseră arestaţi. Erau însoţiţi de „camarazi" şi bătură măr pe toţi profesorii care-i lăsaseră vreodată corigenţi.
Din regiunea cedată soseau în fiecare zi trenuri cu refugiaţi.

In oraş era criză de locuinţe, se plăteau chirii fantastice, mobilele şi boarfele celor mai săraci stăteau în gară, în bătaia ploii. Octavian Sabin fu schimbat din postul pe«care-l avea, ca să facă loc unui licenţiat de la Cluj.
Andrei urmărea cu pasiune ziarele. După căderea Poloniei era sigur că în Franţa, ca şi în celălalt război, nemţii au să-şi frângă gâtul. Era încă plin de lecturile războinice : Marna, Verdun, colina Morthomme trezeau în el ecouri puternice. In faţa bravilor „poilus", a zuavilor, a tiraliorilor senegalezi, teutonii trebuiau să cedeze. Dar Franţa căzu.
Debarcarea în Anglia era anunţată cu surle şi trompete. La chioşcurile de ziare începură să apară reviste germane şi italiene : *Signal, Tempo, Adler, Wehrmacht.* Băieţi tineri, vigu-roşi, sportivi, zburau „gegen England", câştigau victorii în Mar-marica, scufundau flota britanică. Acasă, tatăl lui îi înjura mereu pe nemţi, dar cu jumătate de gură :
— sunt tari, bată-i Dumnezeu să-i bată !
Spre deosebire de anii dinainte, acum se petreceau foarte multe lucruri. Prin oraş treceau trenuri nesfârşite cu prizonieri sârbi, coloane blindate germane. Se zvonea că între legionari şi Antonescu ar exista divergenţe. Dar în fond nimeni nu ştia nimic.
In Andrei se produsese o schimbare, de care profesorii îşi dădură curând seama. Până acum fusese un elev silitor, îşi câş-tigase prestigiul în liceu. Când era chemat la lecţie, profesorul arbora un aer complice, ca şi cum i-ar fi spus : „Iartă-mă, e o formalitate". Se izolase instinctiv de „golanii" clasei, care

începuseră să fumeze în closete, să umble la bordel şi să joace cărţi. N-avea nici un prieten. Cu Dan crescuse împreună şi îi făcea impresia că vărul său simte ca şi el, în toate ocaziile. Cuvintele erau de prisos, deci. Despre Andrei se formase părerea că e un tocilar, dar cumsecade, nu ca alţii, scârboşi. La teze lăsa pe oricine să copieze de la el, celor care asudau la tablă le sufla discret. învăţa la materiile care-i plăceau şi ştia mai mult decât „scria în carte". Fără să ştie cum, după un răspuns la istorie în care vorbise aproape toată ora despre Imperiul româno-bulgar se simţi prost, văzând surâsurile de admiraţie cu care-l priveau colegii. Ora următoare, la religie, aruncă o replică de spirit, iar părintele Crăioc rămase cu gura căscată. Ieşirea lui fu atât de neaşteptată, încât trebui să treacă un mi-

nut până când clasa izbucni în hohote. La extemporalul de matematică copie cu neruşinare, deşi întâmplător ştia rezolva problema, iar după-masă se duse cu un grup la un film interzis : „Baia primăresei", unde apărea, pentru o secundă, o femeie goală. Fură prinşi cu toţii de Stan, profesorul de sociologie, care îndeplinea benevol rolul de poliţist al liceului. Uimit că-l găsea şi pe Andrei în banda „ciurucurilor". Stan nu-i denunţă direcţiei. Dar, peste câteva luni, purtarea lui Andrei nu mai putea fi tolerată. încurajaţi de obrăznicia lui, ,,golanii" făcură câteva farse monstre, brutale şi de prost gust. Situaţia lui şcolară îl puse un timp la adăpost de orice persecuţie. începu să joace pocher într-o societate unde tronau „Muggsy" Văgălău şi Teddie Varga, pe care-i uscă de bani, spre marea lor admiraţie ; a doua zi discutau în clasă „întâlnirile fenomenale care avuseseră loc". Toate acestea erau raportate cu fidelitate de Traian Mărieş părintelui loachim Potra. După rebeliunea legionară, când elevii fură ţinuţi aproape o zi încuiaţi în clase, în timp ce afară duruiau mitralierele, directorul, dr. Viniciu Lucaci, hotărâ să reîntroneze disciplina de dinainte. Il chemă pe Andrei în cancelarie şi-i puse în vedere că dacă nu se cuminţeşte va suporta consecinţele. Andrei răspunse suav :
— N-am nimic să-mi reproşez, domnule director.
— Ieşi afară, secătură !
La şedinţele societăţii „cultural-literar-educative Michail-Negru-Fechete", Andrei era nelipsit. Când se discuta vreo poezie, eseu, sau proză lua cuvântul, încercând să-i epateze pe toţi cu cunoştinţele lui. Avea o metodă infailibilă : inventa citate din Maiorescu, Ibrăileanu, Gherea, iar ceilalţi tăceau încurcaţi. După o „demonstraţie" de felul acesta profesorul Burtea îl rugă să facă o analiză „competentă" a unei poezii a lui Sucili Septimiu, bardul liceului. Era ceva pastoral, cu livezi de smarald, boi cu ochi mari şi botul umed şi ţărani sfătoşi în frumoase costume naţionale, ,,cum altele pe lume nu-s". Andrei îl batjocori sângeros, demonstrând că ,,idilismul", mai ales azi, când ţăranii mor pe front şi nevestele se spetesc până cad de pe picioare, este o insultă idioată la adresa „sângelui şi sudorii" ; dacă unui boier ca Vasile Alecsandri i se mai putea îngădui să se extazieze de peisaje rurale de pe terasa conacului de la Mirceşti, astăzi asemenea simţăminte sunt tot atât de penibile ca viciile solitare, practicate în public. Urmărea cu plăcere rìsetele celorlalţi, iar când termină se simţi îmbătat de o plăcere ascuţită. Autorul, pletos şi lezat, încercă să răspundă aspru acestui puşti insolent, aşezat picior peste picior, şi îl sfătui ca pe viitor să folosească aceste „producţiuni" în corespondenţa lui amoroasă, dacă acest sentiment îl vizitează cumva.

Tot în şedinţa aceea se citi o poezie ciudată, «semnată „Ig-notus" : o primăvară neliniştită, un peisaj straniu, geometric, pustietate fără margini ; şi numai o febră interioară însufleţea totul, o căutare, o goană deznădăjduită şi zadarnică. Poezia, neobişnuită în atmosfera semănătoristă a societăţii, stârni o furtună de proteste. Beţia de cuvinte. Aiurealã. Decadentism. Numai poeţii evrei scriu aşa ceva. în mijlocul indignării unanime. Andrei se ridică să apere aceste versuri.
Spuse că nu se miră de reacţia celorlalţi, pentru care numai blândul bou şi oaia ţurcană constituie un element poetic. îi sfătuia să citească literatură cumsecade, ca să-şi formeze gustul şi să poată înţelege ce înseamnă poezia autentică. în încheiere cită un vers latin, recent descoperit, care i se părea greu de semnificaţii :
O, *fortunati mercatores, gravis arinis, ait milites*
în concluzie, profesorul Burtea, ca să nu pară „negustor fericit", spuse că poezia era foarte interesantă, „cu idei". Când Andrei ieşi pe poarta liceului, mândru de victorie, se apropie de el Lucian Varga. Era cu un an mai mare, premiantul consacrat al liceului, un băiat distant, căruia, în cuvântarea directorului de la sfârşit de an, i se închinau totdeauna cinci minute.
— Vrei să mergem puţin împreună ? Şi când se depărtară de clădirea masivă îi spuse roşind : Ştii, eu am scris poezia aceea...
— E foarte frumoasă:..
Se plimbară multă vreme, fără să bage de seamă pe unde merg, pe cele mai ciudate străzi ale oraşului, vorbind fără să se asculte unul pe altul şi în acelaşi timp înfiorat de atenţi şi de sensibili la ceea ce nu spuneau cuvintele : pânditori şi disponibili ca două animale tinere.
Lucian spuse la un moment dat că fratele său, Teddie, i-a vorbit de el, că dorea să-l cunoască de mult şi, în aceeaşi clipă, uitându-se la ceas, tresări speriat :
— Doamne ! E trecut de miezul nopţii. Ai mei o să fie sideraţi. Nu mi s-a întâmplat niciodată să întârzii atâta. Spune-mi, nu vrei să vii mâine după-masă pe la mine ?
în noaptea aceea Andrei nu putu dormi mult timp. Continuă mintal conversaţia cu Lucian. „în sfârşit, am un prieten", se gândi cu o bucurie nouă.

O, fericiţi neguţători, zice soldatul împovărat de ani (lat.).

Nu trecea o zi fără să se vadă. La liceu se căutau în pauzele mari şi de multe ori nu auzeau clopoţelul de intrare. La cinci precis, Andrei suna la poarta casei lui Lucian. Se încuiau în odaia acestuia şi discutau despre cărţi, despre oameni. Bieţii profesori, cu ticurile lor, notabilităţile oraşului erau supuşi unor disecări nemiloase şi lipsite de proporţii ; Lucian avea o bibliotecă impresionantă, cunoştinţele lui erau mai solide, şi poate tocmai de aceea Andrei începu să braveze, să nege din principiu tot ce spunea celălalt şi în felul acesta trebuia să găsească argumente ; Lucian profesa o credinţă religioasă blinda şi oarecum timidă ; Andrei cădea în satanism, scandând feroce : *„O satan, prends pitié de ma longue misère !"* Lucian, îndopat de cultura franceză şi engleză, era germanofob — An-drei începea să-i laude pe nemţi. De altfel, era atras de vitalitatea şi de caracterul „sportiv" al războiului. Aşa cum apărea în *„Signal", „Adler", „Tempo",* se degaja de acolo o stranie şi fascinantă comuniune virilă — la limita morţii înfruntate, poate nu ăsta era termenul, privită candid de nişte băieţi blonzi, cu ochi transparenţi şi mişcări de feline bronzate. în perioada aceasta ziarele erau pline de primele victorii ale lui Rommel în Africa : se făceau paralele cu campania lui Bonaparte în Egipt. Scopurile erau identice : zdrobirea Imperiului britanic în Indii. Lucian nu-l contrazicea deloc. îl asculta atent, sti-mulându-l cu câte o întrebare, aşa că Andrei nu ştia niciodată dacă Lucian e de acord cu el sau nu. în fond. Andrei îl admira pe Lucian şi tocmai de aceea conformismul lui îl supăra, parcă ar fi fost un defect propriu.

Prietenia lor era foarte accidentată : după mărturisiri tulburătoare, cum a fost aceea când Lucian i-a spus că el nu s-a apropiat niciodată de o fată, urmau înnegurări nemotivate. Nici unul nu-şi dădea seama că asta era reacţia firească împotriva sincerităţii lor, care-i dezarma succesiv pe unul în faţa celuilalt.
Se întâmpla să nu-şi spună nimic zile întregi, să se evite,, pentru ca apoi să-şi scrie unul altuia lungi scrisori, mărturisiri în care-şi exagerau defectele. Când se reîntâlneau erau stân-jeniţi, dar fericiţi.
In iunie '41, când izbucni războiul, în casa lui Varga fu sărbătoare.
Tatăl lui Lucian striga încântat :
— In sfârşit, gata e Hitler ! Zadarnic le umblă gura că o să isprăvească cu Rusia în două-trei săptămâni... Asta nu-i uşor... Au încercat-o şi alţii... He, he... ştiţi bancul acela ! Zice că Hit-

ler când a vizitat Parisul s-a dus la Dôme des Invalides, să stea de vorbă cu Napoleon. I-a spus : — ,,Am bătut Polonia, Iugoslavia, Grecia, Franţa, Anglia e pe ducă, sunt mai mare ca tine... Din mormânt s-a auzit o voce : — „Pe ruşi i-ai bătut ?" — ,,Nu", a răspuns fuhrerul. — ,,Atunci vino şi te culcă alături de mine", a răsunat glasul lui Napoleon. Ce ziceţi ?
La trei zile după începerea războiului, Octavian Sabin veni acasă, cam pilit, dar nu vesel, cum era în asemenea ocazii. Nu putură scoate o vorbă de la el, numai înainte de culcare, scăpă :
— Mă tem, mamă, că am făcut o prostie grozavă.
A doua zi se întoarse zdrobit de la birou. Fusese numit şef de gară într-un cătun basarabean, al cărui nume spunea totul : Pârlita. In patruzeci şi opt de ore trebuia să fie la post. Era pedeapsa pentru că, la un aperitiv cu colegii, spusese că România n-are ce căuta împotriva ruşilor, dincolo de Nistru ; misiunea sfântă e să-i spulbere pe ungurii care ne-au răpit Ardealul fără luptă, primindu-l laş din mâinile lui Hitler.
La o săptămână plecă pe front şi tatăl lui Dan, sublocotenent de rezervă într-un regiment de infanterie. Unchiul Palii, sergent la Vânătorii de Munte, le şi scrisese prima scrisoare, „de undeva de pe front". începură să simtă lipsuri. Octavian le trimitea doar un sfert din leafă. Dacă n-ar fi fost mama lui Dan, care ducea în spate şi direcţia şcolii şi grijile gospodăriei. Andrei n-ar fi putut urma liceul. In aceste împrejurări, prietenia încăpăţânată pe care i-o arăta Lucian ar fi trebuit să fie un sprijin, dar nu era. Fără să vrea. Andrei simţea născân-du-se în el o nemulţumire surdă, care-l umilea în secret : familia Varga o ducea foarte bine, Lucian avea oricâte cărţi dorea, iar Teddie schimba costumele unul după altul. Dacă Lucian ar fi înţeles ce se petrecea în el. Andrei ar fi crăpat de ruşine.
Când domnul Varga pleca la Bucureşti, Lucian îi spunea lui Andrei că poate să-l roage să-i aducă ce cărţi pofteşte : „Tata n-are bagaje multe". Il invita la teatru, când venea vreo trupă din Capitală. Andrei spunea dispreţuitor că-l lasă rece şi cărţile şi teatrul. Ar fi vrut să facă ceva ieşit din comun, să se ducă voluntar pe front, să se întoarcă decorat, într-o uniformă răpănoasă ; altfel simţea că se scufundă iremediabil în mocirla mediocrităţii nici măcar aurite. începu să-şi facă de cap : umbla prin cârciumi cu repetenţii incintati de compania lui. Bineînţeles, toate lucrurile acestea se auzeau la liceu. Intr-o zi, părintele Potra îl chemă în cancelarie. Cu o politeţe exagerată, îl pofti într-un fotoliu.
— Eu, dragule, n-am avut ocazia să te cunosc până acum. Am auzit multe despre dumneata, şi bune, dar mai ales rele. însă asta e treaba confesorului dumitale. (Andrei era ortodox.) Vreau totuşi să te întreb ceva : ţii, într-adevăr, la Lucian ?
— Da.

— Atunci de ce vrei să-l nefericeşti ? Dumneata eşti un băiat foarte inteligent, dar stricat. Din pricina asta inteligenţa dumitale e periculoasă.
— îmi daţi voie să vă răspund deschis ?
— Te rog chiar. De la om la om. Mi-ar face plăcere să ne cunoaştem mai bine.
— Atunci... uitaţi ce e... Nu vă priveşte ce fac eu. Bună ziua. '
La câtva timp după aceea, profesorul de istorie, Suslănescu, îl căută pe Andrei. Ii spuse că-l admiră foarte mult, încă de la şedinţa aceea a societăţii literare când apărase poezia lui „Ig-notus" împotriva filistinilor, şi tocmai de aceea îl sfătuieşte să fie mai prudent : părintele Potra vorbeşte râu despre el la consiliul pedagogic, iar Stan, sociologul, l-a caracterizat drept un ,,individ turbulent", ale cărui relaţii ar trebui supravegheate.
— Dracu să-i ia pe toţi !
— Eşti un „revolte sans cause"... O, entuziasm juvenil... în vara aceea, la ţară. Andrei nu se mai simţi atât de bine,
atât de hber, atât de copil ca altădată. Mătuşa Emilia îi trimitea, pe el şi pe Dan, să supravegheze treieratul griului, culesul porumbului, ca nu cumva oamenii cărora le dăduse pământul în parte să fure ceva. Andrei bineînţeles lăsa dracului „supravegherea", stătea ceasuri întregi sub un tufiş, cât mai departe, privind cerul. în sat sosiră primele anunţuri : ,,Căzut vitejeşte pe frontul de răsărit".
La două luni după începerea cursurilor, veni în concediu unchiul Palii. Era slab ca o scândură, pUn de păduchi. Andrei aştepta să i se povestească fapte vitejeşti, dar a doua zi, când împreună cu Dan şi unchiul lor se plimbau pe malul Mureşului, acesta le spuse că ruşii vor câştiga războiul. Se bat cu o vitejie extraordinară. Nemţii au să mai înainteze un timp...
Tulburat, Andrei îi vorbi de tehnica nemţilor, dar unchiul său rìse de el.
— Ce căutăm noi în Rusia ? Până la Nistru a fost altceva... Acum soldaţii habar n-au de ce se bat... Singura întrebare pe care o poţi auzi e : „Ce dracu căutăm noi aici ?" O să plăthn scump porcăria asta.

Ca să-i mai înveselească, le povesti o mulţime de istorii r cum îi trăgeau pe sfoară pe aliaţii nemţi, o întâmplare cara-ghiosă cu un purcel care se plimba calm şi grav in timpul unui bombardament de aviaţie...
După plecarea lui, la trei luni, veni în concediu şi tatăl lui Dan. Andrei îl auzi o dată spunând preotului : „Nu ştiu dacă nemţii pot câştiga războiul. Ceea ce ştiu e că noi, românii, îl pierdem oricum..."
Asta în perioada când frontul se apropia de Stalingrad.
In liceu se anunţă o vizită la spitalul de răniţi. Acasă la Lucian se făcură mari pregătiri : tăvi de prăjituri, pui fripţi, sticle cu vin. La spital s-a dat un fel de serbare, s-au recitat poezii eroice şi anecdote cu ţigani şi evrei.
Tot timpul Andrei avea impresia că gentileţea şi interesul arătat răniţilor sunt o sinistră comedie, iar contrastul dintre sănătatea elevilor şi aceşti mutilaţi era înfiorător.
Acasă, mamă-sa robotea toată ziua. Slăbise, şi seara se prăbuşea frântă de oboseală. Numai uneori îi mai povestea lui Andrei întâmplări de pe vremea când el era mic, îl ruga să înveţe mult de tot, să ajungă un mare medic sau inginer. El tăcea. Tot timpul i se părea că a primit de undeva o lovitură care l-a împrăştiat în bucăţi şi nu mai e în stare să se adune deloc, şi asta nu mai putea fi pusă pe seama „tulburărilor de creştere", cum scria un doctor prevenindu-i pe tineri de riscul îmbolnăvirii venerice. începură să-l plictisească şi discuţiile cu Lucian şi chefurile cu Văgălău şi cu Teddie.
Izbucni scandalul cu Lupaşcu. Acesta venise la liceu în '41. Nu se ştie cum se descoperi că era evreu şi avea acte false. Stan, sociologul, răcnea din răsputeri, înălţându-se pe vârful picioarelor ca să pară mai impozant. Lupaşcu,

pe adevăratul lui nume Wiesel, îl asculta încremenit, neputincios. La un moment dat şopti :
— Voiam să învăţ...
— La sinagogă ! Nu aici ! Strici aerul ăsta curat, românesc. Lagărul vă mănâncă pentru falsul ăsta.
— Unde ţi-s perciunii ?
Câţiva băieţi începură să-şi bată joc de Wiesel.
— Iţicala, Sloimala, ghişeft, dija ? !
Cineva îi smulse geanta şi i-o aruncă în cap. Wiesel îngenunche repede şi cu mâinile tremurânde începu să-şi adune cărţile şi caietele. Atunci Horciony, băiatul unui proprietar de mine aurifere din Apuseni, îi înfipse în spate un ac de gămălie, în hohotele dezlănţuite ale celorlalţi.
Tot timpul orei, Andrei privea fix ceafa palidă a lui Horciony şi locul gol al lui Wiesel. Se simţea vinovat, într-un fel pe care nu-l înţelegea, că în timpul cât fuseseră colegi nu schimbaseră nici zece cuvinte, ca şi cum ar fi trebuit să simtă că timiditatea celuilalt ascundea o frică permanentă : frica de-a fi pedepsit pentru ceva de care nu eşti vinovat.
Printre prietenii primei lui copilării fuseseră şi câţiva băieţi evrei — fiii unui limonadier — şi erau la fel de zburdalnici, nesuferiţi şi murdari ca el şi ca ceilalţi.
Pe urmă era, fără îndoială „filozofia" tatălui său, altfel mare naţionalist, dar până la o limită pe care la un pahar de vin o exprima astfel, transpirând din pricina efortului intelectual :
— Mă, cine ridică mâna împotriva altuia, *numai* că-i jidov, ori ungur, ori neamţ, ori ecetera, este un porc de cîine ! A, înţeleg, dacă respectivul jidov, ori ungur, ori neamţ, ori ecetera este un porc de cîine, atunci trebuieşte tratat ca atare, la fel ca porcii de cîini români ! E clar ? Dar ăştia ai noştri, mai cu severitate întrucât ne compromit ! S-a înţeles ? In pauza îi căută ceartă lui Horciony şi, în cUpa când acesta îi răspunse sfidător, îl lovi cu pumnul în obraz, îi sparse ochelarii şi nasul, umplându-l de sânge. Plângând, Horciony se duse şi-l pârî la cancelarie. Se-ntoarse de acolo şi-i spuse lui Andrei, treniurând de ciudă :
— Ia pofteşte până la cancelarie, domnule !
Dirigintele clasei, profesorul de naturale, Răducanu, îl primi de la intrare cu un strigăt :
— Intră, hienă ! Ce te-a apucat ?
Apoi închise repede uşa. Când se întoarse spre Andrei, toată faţa îi strălucea. Ii întinse mâna :
— Iţi mulţumesc că l-ai bătut. Andrei. Eu n-o puteam face. E groaznic când oamenii uită că sunt oameni. Stai jos, te rog... Fumezi ? Hai, fără sfială. Ştiu şi eu câte unele.
Andrei aprinse ţigara, dar nu îndrăzni s-o ducă la gură. Răducanu se plimba prin cancelarie, frecându-şi mâinile.
— Ştii, n-ar trebui să-ţi spun asta, dar... Ia-o cum vrei. Mă temeam că generaţia voastră are să fie pierdută. Nici nu m-ar fi mirat. Atâtea lucruri îngreţoşătoare care vi se vâră pe gât... Atâta ipocrizie ticăloasă. Se opri şi, venind lângă Andrei, îi puse mâinile pe umeri : Să rămâi totdeauna aşa cum eşti, dragul meu. Du-te acum... îţi mulţumesc...

stupefiat, Andrei, care se aştepta să fie eliminat, îi povesti lui Lucian scena petrecută. Lucian nu se miră prea mult :
— Răducanu ? De, educaţie franceză... Se spune că ar fi fost francmason sau socialist. Până o s-o pată într-o zi. Hai să vezi ce ne-a trimis unchiul Crişan din

Transnistria. Un samovar splendid. O să-l punem să fiarbă şi vom citi din Turgheniev.
Samovarul era într-adevăr foarte frumos, dar admiraţia lui Lucian îl scoase din sărite pe Andrei.
— Când o să ajungă ruşii aici o să-l plătim., fii sigur. Lucian a rămas cu ochii holbaţi.
— Cum o să ajungă ? Andrei, ce vorbeşti ?
De cele mai multe ori, la Lucian, îl găsea pe Suslănescu. Acesta se scuza că-i deranjează, dar ,,se simţea atât de bine în societatea lor, de băieţi fini şi cultivaţi !" Le povestea o mie de lucruri : despre o şcoală aristocratică, „pour *demoiselles*" unde nu se vorbea decât franţuzeşte. Cine scăpa o vorbă românească era obligat să poarte pe piept o medalie infamantă de aramă ; sau despre colegii lui de facultate, fini, eleganţi, unii pederaşti. Se extazia de secolul XVIII, singurul în care ar fi vrut să trăiască. Reproducea replici celebre. Cuvintele lui Richelieu (sau ale altuia) pe patul de moarte îl entuziasmau : *„Je demande pardon à Votre Majesté d'être obligé de mourir devant Elle..."*'
In faţa lui Lucian, Andrei se lăuda cu cuceririle sale ; adevărul era că nu se culcase niciodată cu o femeie. Intr-o zi, în timp ce ei doi discutau, Teddie făcu erupţie în cameră.
— Hei, savanţilor, care vii la Willy ? (Willy era numele patronului celui mai elegant bordel din oraş.) De Lucian nu vorbesc, el e cast. Tu, Andrei ? Fac cinste !
— Bine, se ridică Andrei.
Lucian îl privi rece şi-i întoarse spatele. Tot timpul drumului. Andrei se chinuia să găsească un pretext ca să nu se ducă, dar nu-i venea nimic în minte.
— Te sfătuiesc să te duci la Suzy. E o dulceaţă, zău. Uite aici... Te las primul. Eu mă duc la bar.
Andrei bătu în uşa verde, apoi intră. Odăiţa era tapiţată cu fotografii, cu desene. Toate reprezentau pe fosta lor servitoare, Suzana. Se recunoscură îndată şi rămaseră încremeniţi.

Note:
' Pentru domnişoare (fr.).
' Cer iertare Majestăţii Voastre că sunt obligat să mor în **faţa** Ei (fr.).
Suzana se făcuse frumoasă. Avea ochii mari, umezi şi frou-frou-ul de pe frunte îi dădea un aer de midinetă. Capotul deschis în faţă lăsa să se vadă un picior plin, bine cambrat. Era atât de palidă, încât fardul îi punea pete roşii pe obraz.
— Suzana... bîigui Andrei. Tu... aici ai ajuns ?
In clipa următoare faţa ei se făcu stacojie. Strigă, cât o ţinea gura :
— Ia te uită ! Ieşi afară, mucosule ! Ce, tocmai tu te-ai apucat să-mi ţii morală ?
Andrei se întoarse încet şi puse mâna pe clanţă, dar în clipa următoare Suzana fu lângă el. Se agăţă de braţul lui :
— Andrei, nu te du... Rămâi, Andrei... Nu te du la altele... Rămâi...
Temându-se de toate, Andrei se aşează pe marginea patului.
— Du-te totuşi, spuse ea încet, într-un târziu. Andrei se ridică maşinal.
— Andrei... te rog ceva... Vino mâine, dimineaţă de tot. înainte de masă n-avem clienţi... (Cuvântul era groaznic şi ea simţi.) Promite-mi. Vii ?
— Da.
Pe coridor, buimăcit, se lovi de profesorul de matematică, Burghelea, om însurat şi cu doi copii. O clipă se măsurară, la fel de intimidaţi amândoi, apoi Burghelea îi şopti confiden-denţial :
— Nu te-am văzut, nu m-ai văzut, că altfel zbori din liceu, stricatule !

Toată noaptea Andrei nu dormi, zvârcolindu-se în pat. A doua zi alergă până în strada Lampionului. Portarul stabilimentului îi privi lung chipiul şi numărul şi clătină din cap.
Suzana îl aştepta, nefardată, într-o rochie albastră, simplă. Se aşezară unul lângă altul, cu mâinile pe genunchi, şcolăreşte. Tăceau amândoi. Andrei simţi cum degetele ei se urcă într-o mângâiere timidă de-a lungul braţului său. Andrei şopti, uitându-se în ochii ei :
— Ştii... eu n-am fost niciodată la femei. Niciodată.
După ce ajunse acasă, se încuie în baie şi se privi multă vreme în oglindă, în prada unor sentimente confuze : decepţie, uşurare, ruşine şi mândrie.
In fiecare după-amiază era la Suzana. Ca pe vremuri, îi povestea subiectele unor cărţi citite, dar mai mult inventa poveşti romantice, care-o făceau să plângă. într-o zi, ieşind, auzi în urma lui cuvintele unei fete :

— Àsta-i tipul lui Suzy. Drăguţ, puştiul... îi mănâncă toţi banii...
Lucian îl ocoli un timp, îndurerat, dar într-o zi nu se putii abţine să nu-i spună, ocolindu-i privirile :
— Andrei... mi-a spus Tedie că... trăieşti cu o prostituată... E fioros.
— De ce ? ridică din umeri. Ea curva, noi elevi... Acelaşi lucru.
La citava vreme veni un teatru din Bucureşti. Andrei făcu rost de bani, după o partidă grea de pocher, şi a doua zi îi propuse Suzanei să-l însoţească. Ei nu-i veni să creadă. Il privi năucită, apoi îl întrebă dacă nu-şi bate joc de ea.
— Nu, nu. Te rog să vii. Uite biletele. (în fond, se temea de încuviinţarea ei.)
Suzana începu să bată din palme şi să-i spună cum are să se îmbrace.
— N-am să te fac de ruşine. Am o mulţime de haine. — Eu o să fiu ca un vagabond.
— Andrei ! sări ea. Tăcu îndată, speriată, şi şopti : Dacă ai vrea... ÎI văzu încruntându-se şi spuse repede : Nimic... Nimic... iartă-mă.
Tot timpul spectocolului. Andrei, privi împrejur, îngrozit. Nu auzi o replică. Spre casă ea îi reproduse scene întregi, se ex-tazie. îl rugă să vie să doarmă la ea. Avea o cameră în oraş. Apoi rìse :
— Ce prostii îmi trec prin minte ! Parcă eu nu ştiu cum e doamna... Ar muri dacă ai lipsi de acasă o noapte.
A doua zi, părintele Potra îi spuse lui Andrei :
— Te-am văzut la teatru cu o domnişoară.
— E verişoara mea.
— Aha... înţeleg. Mă miram să arate aşa curva cu care am auzit că trăieşti. Andrei, Andrei...
Pe la începutul lui '43, tatăl lui Andrei se întoarse acasă. Unchiul Gavril mituise pe cineva la Bucureşti, şi respectivul aranjase transferul. *„Ruşfet, hatâr, bacşiş"* scrise Andrei seara în jurnal. *„Oare când ne vom vindeca ? Oare cine are să ne vindece ? Oricum, e bine că bătrânul e acasă. Da, scopul scuză mijloacele. A.M.D.G. îmi bag picioarele-n ea, de viaţă."*
In schimb Octavian, cu lacrimi în ochi, vorbea de dragostea sfântă de frate. Nu se schimbase, slăbise doar, şi-i înjura pe nemţi şi pe Mareşal. Clinele roşu.
La liceu se introduseseră ore de premilitărie la cursul superior. Sub conducerea lui Stan, elevii alergau, urlând, de

la un capăt la celălalt al terenului de sport, agitând nişte puşti de lemn, vopsite roşu, spre invidia celor mici, care-i urmăreau muţi de admiraţie.

Intr-o după-amiază din primăvara aceluiaşi an. Andrei se plimba cu Teddie şi alţii pe mal. Mureşul crescuse, curgea milos acoperit de spume şi zburaturi de lemn, purtând găini şi cîini înecaţi.
— Cine înoată până la mijloc şi se întoarce, are de la mine o sticlă de şampanie, spuse Teddie.
Intr-o clipă. Andrei se dezbrăcă şi sări în apa rece ca gheaţa. Când se întoarse, pe jumătate îngheţat, cu braţele amorţite, în jurul lui se adunase lume ca la circ. Se îmbrăcă zgribulit şi ruşinat, şi-şi luă rămas-bun de la ceilalţi. Atunci cineva-i puse mâna pe umăr. Era o fată înaltă, subţire, cu ochii albaştri, îmbrăcată într-un şorţ negru cu guleraş alb.
— De ce faci prostii de astea, domnule Sabin ?
— Eu nu ţin minte să fi avut onoarea... bîigui el.
Fata îşi dădu seama că el n-o recunoaşte şi-şi muşcă buzele.
— Ne-am cunoscut astă-iarnă la patinaj. Nu-ţi aminteşti ? Mă cheamă Sonia Bucşan.
— Sony ! strigă Teddie, care o văzuse. Ce zici de Tarzan ?
Bîlbîindu-se, Andrei îşi luă rămas-bun şi plecă grăbit, păşind afectat, ca ori de câte ori ştia că îl priveşte cineva. Toată ziua îi fu ciudă că se purtase ca un mitocan. într-adevăr i-o prezentase Teddie la patinaj, dar pe atunci el se credea îndrăgostit de Gipsy Belega şi patina tot timpul cu ea, ţinând-o strâns de mijloc.
A doua zi. Andrei plecă mai devreme de la cursuri, pretex-tând o vizită la dentist, şi începu să se plimbe prin faţa liceului de fete Carmen Sylva, pândind ieşirea elevelor. Voia s-o conducă puţin pe Sonia, să-i risipească impresia proastă pe care trebuie să i-o fi făcut „bravada" şi mojicia lui. Tocmai se întorcea a doua oară, când o văzu într-un grup vesel de fete. Râdea tare, scuturându-şi capul. Andrei o salută cu gravitate, scoţându-şi chipiul şi înclinându-se.
— Nu vii cu noi, candidat la înec ? îi strigă ea, şi-i făcu un semn cu mâna. Vrem să dăm o raită pe mal.
— Cu plăcere, se grăbi Andrei să primească.
Cunoştea aproape toate fetele din grup : cu toate acestea îi veni greu să găsească la repezeală un subiect de discuţie. Ele vorbeau despre profesoare, despre lecţiile grele şi — o clipă — Andrei se gândi să le lase acolo şi să plece acasă. N-o făcu. Pri

vea pe furiş faţa Soniei, uşor rumenită de soare, tâmplele delicate şi zulufii rebeli. Deodată îi veni să chiuie, să-şi arunce geanta, să facă o nebunie... Pe rând, grupul se împrăştie ; rămaseră numai ei doi şi o fată care locuia pe aceeaşi stradă cu Sonia. După ce o lăsară şi pe ea la poartă, Andrei încetini pasul. Spuse într-un târziu :
— Trebuie să ai o impresie tare bună despre mine, după cele de ieri.
— Nu, răspunse ea şi-l privi mirată.
In clipa când privirile li se întâlniră. Andrei îi văzu ochii albaştri cu irizări aurii, ca nişte pete mici de soare.
— Nu, urmă ea. Uneori, voi, băieţii, simţiţi nevoia să ieşiţi din comun, mai ales la o anumită vârsta.
Andrei căută la repezeală ceva spiritual şi tăios, dar nu-i veni nimic în minte. Se înclină, zâmbind ironic. Umblară un timp în tăcere.
— Aici stau eu, spuse Sonia, oprindu-se în faţa unei porţi înalte, de fier forjat, printre gratiile căreia se zărea o grădină neîngrijită, plină de bălării, de tufişuri şi pomi piperniciţi. La revedere. Andrei.
Ii strînse mâna şi el simţi o ciudată căldură revărsându-se în el. Ar fi vrut să-i spună ceva sincer, simplu, dar îngăimă numai :
— Spune-mi... aş putea să te mai văd ?

— De ce nu ? spuse Sonia simplu. Mi-ar face plăcere. Merse atât de încet, că întârzie de la masă şi taică-său îi
ţinu o scurtă predică, pe care o opri numai un zâmbet absent şi-serafic al lui Andrei. Bătrânul tuşi de câteva ori şi începu să-şi soarbă supa zgomotos.
După masă, lucru pe care nu-l făcea niciodată. Andrei se culcă şi trase storurile. îngrijorată, mamă-sa îl întrebă dacă nu se simte cumva rău, dar Sabin spuse solemn :
— Lasă, dragă, băiatul în pace.
Se simţea împăcat, cum nu fusese niciodată înainte de asta. De câteva ori se pomeni zâmbind ; nu mai putu sta în casă şi se duse la Lucian. Cu multă discreţie, după părerea lui, aduse vorba despre Sonia. Teddie îi spuse că era fiica unui inginer infirm, Bucşan, care acum doisprezece ani căzuse de pe schelă şi-şi fracturase şira spinării.
— Până anul ăsta a fost o puştoaică, să nu te uiţi la ea. Şi pe nepusă masă, mâncu-i guriţa, s-a făcut aşa de frumoasă ! Clipi din ochi : Iţi place, hoţule, hai ? Şi pe asta vrei să ne-o sufli ?

Lucian întoarse capul scârbit.
în fiecare zi Andrei căuta s-o întâlnească, dar n-o văzu ieşind de la şcoală şi se sfii să-i întrebe colegele ce s-a întâmplat cu ea.
Aşa trecu o săptămână.
La C.F.R. fu arestat un coleg al lui Octavian : se piînsese că viaţa-i scumpă pentru că nemţii cară tot din ţară. Fu expus în lanţuri, la Cercul Militar orăşenesc. Mama lui Andrei îl ruga să aibă în vedere viitorul copilului, să se stăpânească, nu cumva să-i umble gura.
— Nu-ţi fie frică, mamă... Nu fac politică. Dar sunt român !
La liceu domnea aceeaşi atmosferă de suspiciune. Suslănescu i se plânse lui Andrei. Fiecare era bănuit că nu-i „bun român".
— Azi să fii „bun român", după concepţia lor, înseamnă să taci şi să înghiţi orice porcărie, să încetezi să mai gândeşti. Şi adăugă : Noroc că Stan, omul Siguranţei, e uşor de îmbunat, numai să-i gîdili un pic vanitatea prostească.
Intr-o discuţie în trei. Lucian susţinu teoria, cu un patos neobişnuit la el, că Franţa ar fi o noţiune riguros determinată în conştiinţa umanităţii, o patrie a spiritului dincolo de meandrele destinului ei istoric, sau militar, sau chiar social...
— Şi România ? întrebă Andrei.
— Ştii, — spuse Lucian — este o vorbă a lui Poincaré : *„Nous sommes ici* aux-*bords de l'Orient, ou tout este pris à la légère"*
Suslănescu începu să povestească mici fapte care justificau această teorie cu un fel de amară voluptate răutăcioasă.
Andrei se gândi la discursurile patetice ale lui Suslănescu despre „Istoria Neamului", la lucrarea recentă a lui Lucian, în, care exalta poezia lui Bolintineanu şi Alecsandri, pentru ca la ieşirea de la şedinţa societăţii literare să-i spună : ,,Toată poezia bunilor barzi nu valorează cât un vers din Baudelaire".
— Nu cred că România nu are un destin... pentru că intelectualii... cel puţin cei pe care-i cunosc eu, cei ce ne formează după chipul şi asemănarea lor, sunt nişte...' nişte rahaţi, spuse el strîmbându-se...
— Destin, destin — murmură Suslănescu. Ştii ce-a spus Napoleon ? *„La destinée moderne c'est la politique"...*

Note:
' Sântem la marginile Orientului, unde toate se iau uşor (fr.).
— Şi noi ce „politică" facem ? A struţului ? se răsti Andrei.
— Vă rog, vă rog, nu... Asta nu ! strigă Lucian... Andrei...
— Tu eşti aşa de paradoxal... Dar împreuni formăm un unghi drept. Prietenia noastră e singurul lucru frumos în lumea asta.
Andrei se sili să zâmbească. In realitate, ar fi vrut să-i spună : „Du-te dracului !"
.Lucian era fericit în felul lui. Ii plăcea sincer tot ce făcea, era în stare să discute ceasuri întregi caracterul profesorilor, mici întâmplări din liceu şi, de la un timp, asta-l scotea din fire pe Andrei, pentru că această împăcare uşor glumeaţă, vag acidă cu lumea, denota în fond certitudinea lui Lucian că lumea asta este dacă nu foarte bună, în orice caz plăcută... Ca să-l smulgă din aceste certitudini „burgheze" – (în mintea lui termenul era plin de venin, de rahat, de' ipocrizie, de brutalitate, de...) ar fi vrut să facă ceva ieşit din comun, dar nu ştia ce. Toate în jurul lui i se păreau de-o ucigătoare platitudine : lecţiile, colegii, până şi îngrijorarea pe care o produceau în fiecare zi, comunicatele de război, anunţând retrageri, mai glorioase decât înaintările ,,blitz" de la început...
Dorea mereu s-o revadă pe Sonia şi, într-o după-masă, luîndu-şi inima în dinţi, se duse la ea acasă. Tot timpul drumului îşi spunea că face o prostie şi că o să pară ridicol. De câte ori voi să se întoarcă din drum. Străbătu curtea şi, după ce urcă câteva trepte dărăpănate, sună la o uşă cu lacul mâncat de ploi. O femeie înaltă, încă tânără, dar cu părul în întregime alb, ca o perucă pudrată, îi deschise.
— Caut pe domnişoara Bucşan, spuse Andrei. E acasă ?
— Da, răspunse ea. Pofteşte, te rog.
Intr-un antreu întunecos, unde mirosea a gutui. Andrei auzi acordurile zglobii ale pianului.
— Sonia ! Ţi-a venit un coleg...
Când îl văzu pe Andrei, ea rămase uimită, apoi fugi spre el cu mâna întinsă.
— Mamă, el e Andrei Sabin, de care ţi-am povestit...
— Am crezut că... ştii... Am vrut să te văd ! spuse el, supărat de sfiala asta prostească şi neobişnuită.
— Pofteşte înăuntru... Aşează-te... In zece minute mi-am terminat lecţia. Mama e neînduplecată în privinţa asta. Iţi place muzica ?
— Da. E un pretext bun pentru a lăsa pe cineva singur...

— Acum ai spus o prostie. Ştii ?
— Ştiu, răspunse el supus.
Se aşează într-un fotoliu. îi vedea profilul fin, genele lungi, întoarse. Sonia îşi fugări degetele pe clape. „Nu ştiu nimic despre ea, gândi Andrei. Şi cred că... se opri speriat. Cred că m-am îndrăgostit", urmă apoi şi constatarea asta nu-l surprinse, ca şi cum ar fi purtat-o de multă vreme în el şi trebuia doar formulată. Nu-şi dădu seama când ea se ridică de la pian şi veni spre el.
— Hai, ce-ai rămas aşa ? Te-au tulburat uitr-atâta exerciţiile mele de digitaţie ?
— Nu, răspunse el brusc, şcolăreşte. Tăcură un timp.
— Mai ai fraţi ? întrebă Andrei.
îşi spuse : ,,La ce culmi de prostie poate ajunge omul în anumite ocazii [" Mirat, văzu că ochii ei se umpluseră de lacrimi.
— Am avut unul... Puiu... A murit pe front în '41.

— Iartă-mă, şopti el. A fost o întrebare stupidă. Dar nu__ ştiu nimic despre tine.
— Mama a călătorit pe locurile unde a fost lupta. Voia să-l aducă în ţară. Dar erau numai cruci... multe... Un ostaş român, un ofiţer român...
Mai târziu ieşiră să se plimbe. Tăceau. Andrei ar fi vrut să-i cuprindă uşor umărul, dar simţea că era prea devreme...
— Mi-ai spus că ştii atât de puţine despre mine, spuse ea, după un timp. Vezi, eu dimpotrivă. Mi-a povestit Gipsy. Şi fetele... Am auzit că eşti inteligent, dar foarte... cum să spun ? Destrăbălat...
Spusese cuvântul privind'în altă parte, jenată. Andrei rìse.
— Nu-i adevărat.
— Şi mama, ştii, mama e profesoară la noi, are aceeaşi părere. Vorbesc unii profesori despre tine.
— înseamnă că sunt cineva.
In noaptea aceea. Andrei dormi puţin. I se părea că cearşafurile îl frig, că noaptea trece prea încet. Dar a doua zi nu se putură întâlni, deoarece la liceu izbucnise un nou scandal. Zece băieţi din clasa a III-a A, fură eliminaţi pentru că alcătuiseră un fel de asociaţie — „Plăieşii". Se băteau în duel cu cei din clasa a III-a B. Scriau circulare, ordine cifrate, parole. Popa Crăioc le confiscă toată arhiva. întregii afaceri i se dădu o coloratură politică, pentru că tatăl unuia dintre „conspiratori", un avocat, fusese condamnat şi acum era pe front

într-un detaşament de pedeapsă. După cuvântarea furioasă a directorului, şefii claselor fură convocaţi în cancelarie, unde li se puse în vedere că sunt obligaţi să comunic; săptăminal domnului Stan tot ce se petrece şi ce se vorbeşte în clase. Terorizaţi, băieţii ascultau cu atenţie. Andrei se sculă în picioare şi spuse :
— Impresia mea e că eliminarea asta e o stupizenie. Copiii se jucau. In al doilea rând, refuz să îndeplinesc rolul de delator. Mi se pare puţin demn de un intelectual, chiar de unul *în spe.*
— Stai jos, Sabin ! urlă directorul. Şezi jos ! Ţine-ţi gura ! Suslănescu îl ruga mereu să fie mai prudent. Andrei îi răspundea cu un citat din Shakespeare :
„Mai presus de orice, să-ţi fii credincios ţie însuţi. Şi-aşa cum ziua urmează nopţii, nu vei putea trăda pe nimeni".
— Dragul meu, spuse Suslănescu şi-l privi în ochii lui trişti în fond, ce vrei tu ?
întrebarea îl luă prin surprindere ; răspunse la repezeală :
— Să fiu altfel decât voi !
Suslănescu tăcu un timp, apoi, cu o mişcare ciudată, îl mângâie pe frunte :
— Andrei, *tout ga c'esf vraiment beau* Dar vai, sunt doar steagurile fragile ale adolescenţei...
— Şi pe urmă, ce ? întrebă strepezit Andrei.
— „O, *mort, vieuz capitaine, il est temps, levons l'ancre*" 2... cită, fără nici o legătură, aşa, ca să zică ceva.
Brusc, pe Andrei îl cuprinse o plictiseală lâncedă ; îşi simţea sângele leşios.
Se pregătea serbarea ,,Patronului". Ca în fiecare an, profesorul de română scrise o piesă, de data asta în versuri, şi-i oferi lui Andrei să joace rolul principal. El refuză, pre-textând lipsa de har. Cinstea de a întruchipa pe „vajnicul român" reveni lui Mărieş, care fu scutit de cursuri. Viitorul „Patron" se plimba toată ziua cu ochii la cer, recitind tiradele eroice :
Iubite al meu prieten, ales în Parlament,
îţi jur pe-a mea conştiinţă : n-am să fiu instrument.
Căci Parlamentul este o formă minunată,
în care adevărul, prea limpede s-arată !

Note:

*** Toate acestea sânt, într-**adevăr, **frumoase... (fr.).**
O, moarte, bătrânule căpitan, e timpul să ridicăm ancora (fr.).

Directorul scoase dintr-un sertar textul cuvântării pe care o ţinea în fiecare an : „Pornit de jos, din umilul bordei fără horn — ceea ce însemna că fumul se strecura pe uşă — el n-a uitat"...

Ideea de a sabota serbarea îi veni lui Andrei în timpul unei discuţii cu Lucian, care, spre uimirea lui, fu îndată de acord. Andrei ceru rolul de sufler, pe care Burtea i-l acordă bucuros. Trei zile se pregătiră, în cel mai mare secret. Le serbare, Micky Belega, recită poezia lui Suciu : „Tăcută mânăstire", cu urlete, cu tremoluri patetice, iar când ajunse la strofa : *Călugării-n chilie ǀ Duc viaţă cuvioasă Şi nimenea nu ştie ' Pe sujlet ce-i apasă",* făcu nişte gesturi atât de necuviincioase şi de precis sugestive, încât toată sala încremeni. Directorul se repezi pe scenă să-l zdrobească în bătăi, dar Micky se făcu nevăzut, în timpul piesei. Andrei şopti din cuşcă tot felul de porcării, zăpăcindu-l pe Mărieş, care nu mai găsea şirul versurilor, asuda şi fardul i se scurgea de-a lungul obrajilor. în final, când „Patronul" agoniza după tradiţie, apăru Teddie Varga în rolul ofiţerului care-i aducea decoraţia. Purta o pălărie civilă, în spate rucsac, o manta de hermină, puşcă, sabie, o hartă făcută sul. întrebă :

— Ce mai faci, măi, patroane ? Mărieş, în chinuri autentice, horcăia :

— Văd cum din negurile grele... văd cum se-nalţă, cum răsare...

— Asta-i bolnav grav, declară Teddie.

Sala a izbucnit într-un râs enorm. Nu se putură abţine nici prefectul, nici primarul, nici directorul.

A doua zi, se întruni consiliul profesoral. Andrei luă nota 7 la purtare, Teddie fu eliminat pe două zile, Micky pe o săptămână, fiindcă-l bătuse pe poetul Suciu, care încercase să-l tragă la răspundere pentru pocirea poemului. Pedepsele — în afară de cea a lui Andrei — au fost suspendate ; începea vacanţa.

La despărţire. Andrei îi făgădui lui Lpcian să-i scrie, dar nu se ţinu de cuvânt. Pentru asta ar fi fost nevoie de cuvinte pe care nu le putea simţi decât ca minciuni inutile. în jurul lui viaţa, destinul oamenilor aveau ceva copleşitor, brutal : încât simţea că prietenia şi tot ce înseamnă ea, uitare, împlinire într-o lume intimă, închisă pentru orice altceva, ar fi fost un lucru imoral şi nepotrivit. După ce sosi anunţul despre moartea eroică a unchiului Palii, în casa mătuşii Emilia se lăsă o tăcere apăsătoare. în fiecare seară Andrei ieşea împre-

unã cu Dan la marginea satului şi priveau stelele, tăcând.

La începutul noului an şcolar, tatăl său fu suspendat din slujbă. Veni acasă cântând cât îl ţinea gura. „Deşteaptă-te române din somnul cel de moarte"... La rugăminţile'mamei sale. Andrei făcu cerere de bursă. La examen, preşedintele comisiei, profesorul-autor Burtea, îi dădu media 10, spunându-i cu un surâs acru :

— Vezi, asta-i răzbunarea mea !

Dar peste trei zile tatăl său fu reprimit. Când Andrei îl anunţă pe director că renunţă la bursă, acesta-l dădu afară din cancelarie. Până şi întâlnirile cu Sonia semănau cu un dans ai cărui paşi îi uitaseră amândoi. Uneori fata pe care-o iubea i se părea de-o cumplită platitudine, alteori un gest, fluturarea mâinii pe frunte, sau genunchiul rotund şi mic dezvelit de o pală de vânt pe malul Mureşului îl dureau brusc, ca şi cum erau mici miracole ireparabile ; în fond o dorea şi ăsta era singurul lucru de care-i era ruşine, care-l umilea îngrozitor şi atunci îi vorbea cu răutate despre „fetişismul amorului burghez, peltea stătută".

Pe Lucian îl evitau. Erau mereu aceleaşi lucruri ; uimiri în faţa arhitectonicii superbe a literaturii franceze, vagi planuri de viitor, evident în legătură cu studii superioare în aceiaşi Franţă, care, ca pasărea Phoenix... şi, la despărţire, mici aluzii triste : „Te-ai schimbat, Andrei". îl supăra faptul că Lucian râdea puţin ironic şi superior atunci când el începuse să vorbească despre necesitatea unei acţiuni, oricare, pentru a ieşi din plasa în care se zbăteau, pentru a se justifica cu ceva în faţa lor înşile. Lucian ridica din umeri : „Andrei ! înţelege sau resemnează-te : singura acţiune deschisă intelectualului este să vorbească despre acţiune... Iar ,,acţiunea de dragul acţiunii" au ilustrat-o la rebeliune derbedeii în -cămăşi verzi, într-un mod atât de exhaustiv..."
Era iarnă. De la geamul odăii lui Lucian se vedeau străzile peste care zăpada se aşternea domol, dându-le un aer curat şi festiv. Caloriferul răspândea o căldură moale. Tăceau stingheriţi. Era şi Suslănescu şi discutaseră despre război. La un moment dat. Andrei exclamase iritat : — „Ei şi ? Parcă dacă ruşii o să ne ocupe, o să fie mai rău ?" — Atunci Lucian se ridicase de pe divanul larg şi spusese cu un fel de furie : „Pentru tine nu, poate ! Cred că anarhia ţi-ar conveni de minune.,. Toţi nemulţumiţii sunt nişte dictatori rataţi... ori... *in nuce.,,*

Suslănescu tuşise jenat, dar se vedea că gândeşte acelaşi lucru. La ora şase, Andrei trebuia să se întâlnească cu Sonia şi nu ştia cum să plece. N-ar fi voit ca Lucian să creadă c-o face pentru cuvintele pe care i le spusese. In fond cuvinte fireşti : prietenia lor se apropia de sfârşit...
— S-ar putea să fie aşa... Acuma... eu am să plec...
— Andrei ! Doar nu cumva te-am jignit. Iartă-mă.
— Am o întâlnire.
Cuvintele lui Lucian îl duruseră însă mai mult decât putea s-o recunoască. Păşea înciudat, înfundându-se în zăpadă până la glezne. ,,Să fie adevărat că toate căutările noastre nu-s decât nişte «puţoisme, cum spune uneori Suslănescu ?"
Sonia îl aştepta pe mal. Il văzu de departe şi, rîzând, începu să-l bombardeze cu bulgări de zăpadă. „De ce-mi pierd timpul şi cu ea ? se întrebă Andrei morocănos, în timp ce mergea alături. La urma urmei, relaţiile dintre un bărbat şi-o fată tind spre un singur scop. De ce să mă mint şi s-o mint ? Se întoarse spre dânsa şi luînd-o de braţ o întrebă :
— Ascultă, tu eşti îndrăgostită de mine, nu-i aşa ? Sonia se opri în loc, surprinsă. Pleoapele-i bătură de câteva
ori repede. Andrei se sili să râdă, dar îi venea greu să-i susţină privirea. Tăcerea ei îl supără.
— Ceea ce facem noi, plimbările discuţiile etc... etc. sunt un tribut plătit bunului-simţ burghez... N-are rost. Mă iubeşti, nu ?
— Nu.
Vocea ei era uşor înnecată şi pielea feţei îi devenise ciudat de cenuşie.
— Cum nu ?
— Nu, dacă-ţi spun. Andrei.
— De ce nu vrei să recunoşti ? (Avea senzaţia că făcuse un pas greşit, dar nu se putea opri, nu se putea despărţi aşa.)
— Să mint ? Nu pot şi nu vreau. Ţin la tine, ca prieten... atât.
Andrei o privi ciudat !
— Şi nu mă întrebi dacă eu te iubesc sau nu ?
— Nu. Ştiu.
— Ce ?

— Că eşti... prea tânăr ca să ştii ce înseamnă asta. — A, da. Foarte inteligent spus.
Ar fi vrut s-o lase acolo, în seara morocănoasă a oraşului, îi venea să plângă de ciudă. îşi aprinse o ţigară, cu degetele

tremurătoare. Trase câteva fumuri, adine, în piept, apoi o aruncă departe. Zâmbi cu amărăciune :
— îmi face impresia că şi prietenia noastră -a isprăvit.
— De ce, Andrei ? îl întrebă Sonia încet.
— Cum ? se miră el. Tu ai putea să te porţi ca înainte... după ce ţi-am spus ?...
— Dar nu mi-ai spus nimic.
— Dacă vrei s-o iei aşa... Hai, am să te conduc acasă. Trebuie... trebuie să-mi fac lecţiile pentru mâine.
— Andrei !
— Trebuie să-mi fac lecţiile ! repetă el. Copiii îşi fac lecţiile. Iar după ce se despărţi de ea, începu să alerge pe străzi,
intră la un film unde n-avu răbdare să stea până la capăt. în noaptea aceea îşi spusese că totuşi înţelegea atitudinea Soniei. Nu aşa se spune că iubeşti. Dar cum altfel ? Ca Teddie, care, mereu îndrăgostit, vorbea fetei despre ochii ca stelele, despre trupul ei, care-l face să nu poată dormi şi respira ? Sonia ar fi trebuit să înţeleagă, să nu fie nevoie de cuvinte...
în zilele următoare nu se mai duse s-o aştepte, ca de obicei, iar când se întâlniră întâmplător, se simţiră stingheriţi amândci.
— Nu mă conduci puţin. Andrei ?
— Iartă-mă... am ceva treabă...
Atitudinea asta era stupidă, de copil îmbufnat şi el îşi dădu seama. începu să râdă.
— N-am nici o treabă. Hai să te conduc, dacă ţii.
— Nu-i nevoie, răspunse ea.
Ii întoarse spatele şi plecă. Andrei o ajunse şi voi s-o ia de braţ : dar ea îl respinse. încăpăţânat, el o duse până la poartă, cu toate că nu-şi vorbiră un cuvânt.
Pe urmă, la patinaj, la săniuş, se împăcară în mod tacit. Andrei îşi spunea că, de fapt, totul se sfârşise înainte de-a fi început şi se obişnui cu asta.
în lunile care urmară începură să se vadă din nou, să discute despre cărţi, muzică, oameni, dar erau numai cuvinte.
Prin martie îl întâlni pe Schwartz. Fusese la un film italian de război, „Giarabub", în care se arăta cum bersaglierii italieni preferă să moară până la unul, decât să predea steagul de război şi fortăreaţa. Tot timpul se rìse în sală copios, ca la o comedie cu Stan şi Bran. La ieşire se ciocni de un băieţandru slab, cu ochelari.
— Ce mai faci ? îl întrebă acesta şi abia atunci Andrei îşi aduse aminte cine era. Fuseseră colegi până în 1940, când li se interziseră evreilor frecventarea liceelor româneşti.
— Şi tu ?
— Uite, iau lecţii de eroism. Mergi cu mine ?
în timpul plimbării lor, Andrei descoperi uimit ironia corosivă a lui Schwartz, pe care şi-l amintea sfios, speriat până în pragul leşinului de profesorii mai severi. Schwartz îl chemă acasă la el şi statură de vorbă până la miezul nopţii în odăiţa mică, plină de tot felul de cărţi aruncate claie peste grămadă. Spre deosebire de Lucian şi chiar de Sonia, Schvartz nu se arătă nici mirat, nici indignat de ieşirile lui Andrei împotriva şcolii, a oamenilor, a lumii.
— Nu-mi spui nimic nou, zicea. Şi nici original.

Aşa cum i se întâmpla ori de câte ori lega o cunoştinţă nouă, Andrei le neglija pe celelalte. Noul său prieten i se părea cinic, mai ales în ziua când îi spuse că la urma urmei şi el. Andrei, era un conformist, ca toţi intelectualii.
— Cum conformist ? strigă Andrei, supărat pentru că şi el credea asta, dar nu voia s-o recunoască.
— Uite, nu în sensul obişnuit, ci într-unui social. E, dacă vrei, destinul intelectualului în societatea modernă. Şi asta vine, fără îndoială, dintr-o laşitate, tot socială, de care el, personal, nu e vinovat. Gândeşte-te, dacă toţi intelectualii, de toate categoriile, ar forma un tot unitar, şi-ar apăra interesele, şi-ar impune punctul de vedere, în lumea asta care seamănă cu un bordel în flăcări...
Ideea aceasta îl urmări multă vreme pe Andrei. I se părea simplă şi aplicabilă. Hotărât, Schwartz avea dreptate. Dacă în liceu cei mai bun elevi şi-ar impune opinia, multé n-ar fi aşa cum sânt. Intr-o pauză îi spuse asta lui Lucian, care începu să râdă :
— Faza numărul doi : Andrei Sabin în chip de reformator. Faza socialistă.
Dar, ciudat, Schwartz îi spuse acelaşi lucru, când reluă tema aceasta :
— în actualele condiţii nu se poate face nimic. îndată ce tu te-ai ridica singur sau în grup, societatea te-ar da la o parte, fără cruţare, ca pe un individ periculos pentru ,,ordinea" ei. Cât despre o adevărată unitate... poate odată. Acum, nu.
— Dar când ?
— Atunci când actualele relaţii dintre oameni vor fi schimbate.
— Deci după o revoluţie. Şi revoluţia, când ?
— După ce nemţii vor pierde războiul. Războiul acesta a smuls măştile de pe obrazul tuturor. Atitudinea fiecăruia faţă de acest război contează. Cuvintele, revoltele înăbuşite prudent, indiferent cum le justifici, n-au nici cea mai mică importanţă.
— Dar...
— Ştii, intelectualul trăieşte o tragedie. In fond e nemulţumit de societatea prezentă, dar prin activitatea lui practică e un stâlp al ei. Uite, să te luăm pe tine. Să zicem că vei ajunge profesor. Va trebui să bagi în mintea copiilor aceleaşi gogoşi răsuflate, de care personal ţi-e scârbă, să exalţi în ei un naţionalism primar de tarabă, să le înăbuşi în faşă spiritul critic, pentru că altfel ai fi dat afară şi ai crăpa de foame. Şi până la urmă ai să te autoconvingi că aşa e bine. De la o vârsta trebuie să crezi în ceva, şi e aşa de comod ca acest „ceva" să fie tocmai „ideile" oficiale, acelea care-ţi dau plinea !
Andrei se înfurie :
— Ai mania generalizărilor absolute ! Şi_adeseori false, după părerea mea... Uiţi că nu toţi oamenii sunt la fel.
— Dar siliţi de burtă acţionează la fel.
— Laşii.
— Şi curajoşii — ceva mai târziu. —; Şi atunci... ce-i de făcut ?
— Ia te uită ! Mi se pare că şi tu simţi nevoia să „crezi" în ceva. Ai nevoie de o teorie care să te justifice faţă de tine însuţi ? De aspiraţiile tale momentane ?
— N-am nevoie ! se zborşi Andrei. Vreau să fac totdeauna ce voi crede eu de cuviinţă.
— Şi unde vrei să ajungi ?
— Să nu-mi fie ruşine de mine însumi.
— Literatură ! Nu foloseşte nimănui.
— S-ar putea să n-ai dreptate. Uneori exemplele individuale zguduie conştiinţele.
Schwartz pufni în râs.

— Drumul conştiinţei trece prin stomac, prietene... Mai trece printr-o educaţie cinstită, timp de o sută-două de ani... sau de doi-trei ani, însă cu ghilotina, ori cu ţeapă, ca să ră-mânem pe teren naţional. Cât despre... ,,exemplele individuale", ele nu mai au loc nici la crâşmă, la un şpriţ... Prea mulţi agenţi trag cu urechea...
— Şi atunci ? se înfurie Andrei...
— Mă bucur că supărarea ta îmbracă forma întrebării... „Caută şi vei găsi" e din Vechiul sau Noul Testament ?
— Du-te dracului ! sunt ateu.
— Nu eşti... Eşti numai un eretic veleitar...
Discuţia aceasta, ambiguă, îl urmări multă vreme. Se spunea că la Liceul Evreiesc mulţi din clasele superioare sunt comunişti, şi era normal, din moment ce apăruse o discriminare care-i făcuse, fără voia lor, „marginali". Să fi fost Schwartz unul dintre ei ? Nu credea. Prozelitismul, în mintea lui, îmbrăca haina onctuozităţii lui Potra, nu a unei ironii provocatoare, pe care o punea pe seama aceleiaşi „marginalizări".
în ceea ce-l privea erau multe lucruri la care se gândea acum pentru prima oară, descoperindu-le cu nedumerire şi cu oarecare spaimă, în faţa unui fel de „prostie" pe care nu voia să şi-o recunoască.
Dintre oamenii pe care-i cunoştea, nu exista unul care să nu blesteme războiul, să nu întrebŞj neliniştit, cum va ieşi ţara din el. îşi amintea cuvintele unchiului Palii, atunci când aşteptase de la el poveşti eroice : „Ce drac căutam noi în fundul Caucazului ?" Iar acum frontul era la Iaşi.
Când se anunţă subiectul concursului naţional : „Războiul sfânt catalizator de energii", se hotărâ să nu se prezinte. N-avea nici un rost să înşire vorbe sunătoare, ca să primească, în cadrul unei festivităţi de la Palatul Culturii, o diplomă şi două cărţi eroice de Constantin Virgil Gheorghiu, aşa cum se întâmplase acum doi sau trei ani.
In ziua aceea, aşadar, nu se duse la şcoală. Afară ploua monoton şi hotărâ să rămână în pat, citind, ca de obicei când lenevea, trei cărţi deodată. Avusese grijă să tuşească energic, în zori, şi mama sa, veşnic speriată că o absenţă de o singură zi l-ar putea face să-şi piardă locul de premiant, îi propusese, ea, să rămână în pat, „să se refacă". Era plăcut în aşternutul cu miros de levănţică, era bună, pentru că era atât de rară, moleşeală, ori, mai cinstit, lenea. Auzi o birjă oprindu-se în faţa casei, paşi apăsaţi pe micul drumeag de cărămizi, apoi mamă-sa apăru în prag, cu buzele tremurând de emoţie şi mândrie. ,,Andrei ! însuşi domnul director al liceului tău ne face onoarea să..."
— Da, se auzi vocea seacă a lui Viniciu Lucaci. Scoală !
— sunt grav bolnav, domnule director, spuse el plângăreţ şi mamă-sa scăpă şerveţelul ; cum îndrăznea să fie ironic ?
— Am bănuit, zise acru directorul. De aceea am venit cu un ,,konfli". îmbracă-te. Te voi aştepta în birjă.
— Andrei, dragul meu, cum poţi tu îndrăzni să foloseşti un asemenea ton, când însuşi domnul director al liceului... şi Ana Sabin începu să-i aranjeze pe pat hainele, o cămaşă cu

rată cu guler apretat şi cea mai bună cravată a lui Octavian. Indată-ţi fac şi ghetele...
în timp ce copitele calului bătrân şi gras bocăneau leneşe pe asfaltul ud şi directorul saluta cu pălăria, în stînga şi în dreapta, fără să-şi piardă însă înfăţişarea înţepată şi având aerul că face o foarte mare favoare celor pe care îi salută. Andrei, picior peste picior, se ruga tuturor zeilor să nu-l vadă vreun cunoscut în această ipostază comică şi degradantă.

— Trebuie să te gândeşti şi la onoarea instituţiei ce te onorează cu o bursă, spuse directorul când clădirea masivă a liceului apăru dintre castanii bătrâni, cu statuia parcă mân-cată de un vărsat al pietrii profilată pe cerul ce se limpezea. Pe neaşteptate, directorul rìse şi omul acesta, despre care se spunea că e rău, uscat, nesuferit din pricină că nevasta îl înşeală până şi cu elevi „octavani", păru foarte tânăr, viclean şi primejdios.
— Ţi-aş fi recunoscătoriu, dacă ai compune o lucrare care să fie remarcată...
— De cine ?
— De cine trebuie, acolo unde trebuie.
— îmi permiteţi o întrebare ?
— Permit. Cu mare neplăcere, dar permit.
— Ce rost mai au asemenea... când e clar să războiul e pierdut.
— Asta nu intră în competinţa dumitale să apreciezi. Coboară, te rog, şi fă restul drumului pe jos. Adună-ţi ideile. Scrie citeţ ! Poţi intra pe poarta principală.
Urcând treptele monumentale. Andrei se hotărâ să scrie, cât mai neciteţ cu putinţă, o pagină-două de banahtăţi, în tonul sforăitor al comunicatelor de război, care — de când nu mai aveau posibilitatea să anunţe victorii — deveniseră oarecum poetico-patetice.
Dar în clipa când Suslănescu care conducea ,,concursul" în clasa lor le ţinu o scurtă cuvântare introductivă, vorbind cu o emoţie *sinceră* despre strămoşii eroi, despre destinul eroic al României, îl cuprinse furia. Acelaşi Suslănescu, atunci când erau numai ei doi, sau şi cu Lucian, suspina după libertatea de-a se putea îndoi, se plângea că era silit să susţină, în faţa elevilor, lucruri în care nu crede, să falsifice istoria (cu ,,I" mare !) fie şi omiţând evenimente sau oameni care nu conveneau momentului, — acum, pentru o nenorocită de leafă şi un precar sentiment de certitudine, îi convingea să-şi reverse pe hârtie preaplinul unui patriotism de comandă.

începu să scrie şi parcă toate lucrurile se înşirau de la sine, gândite în aceste fraze de foarte multă vreme. Când trecură cele două ore, Suslănescu adună lucrările, spunând fiecăruia „mulţumesc domnule elev", apoi surâse larg, cald :
— Cred că nimeni nu se va supăra dacă vom savura primii, de pe acum, conţinutul lucrării premiate. Să-l rugăm aşadar pe domnul Sabin să ne citească ce-a scris.
Andrei se ridică. I se părea că în jurul lui e o linişte nefirească. Degetele pătate de cerneală îi tremurau uşor. începu cu o voce nepotrivită, uşor spartă :
„Mi *se cere să scriu despre război. Aş putea înşira fraze sunătoare şi goale despre Traian şi Decebal, despre alţi eroi sfinţi, despre toate războaiele care de asemenea sunt sfinte, dar nu pot. Nu pot şi nu mai vreau. Noţiunea de Patrie mi-a devenit străină..."*

CAPITOLUL VI

Retrăind clipele acelea, Andrei nu simţea nici o mulţumire. Nu ştia din ce pricină, dar aşa era. Nu-i părea rău de ceea ce făcuse, nu putea face altfel.
Atunci ? Habar n-avea. întins pe spate, pe nisipul mărunt, cald, privea cerul străveziu şi nu se gândea la nimic. O sete de bunătate şi înţelegere îl legăna ca un fluid, dar ea se risipi spre seară, când trebui să meargă acasă.
Toate încercările de-a sparge tăcerea opacă a tatălui său erau fără rezultat. Ca şi cum nu l-ar fi auzit, Octavian privea fix într-un colţ al camerei, iar mamă-sa îi vorbea pe ascuns, cu un fel de Gomplicitate şi milă. în fiecare dimineaţă, în drum spre „insula" lui, îşi spunea : „Poate azi are să se întâmple ceva... Poate o să găsesc ce e de făcut". Dar ceasurile treceau, moleşitoare şi egale, şi gândurile n-aveau nici o consistenţă.

A patra zi pe la amiazi auzi strigăte în susul apei, apoi clipocitul unor vîsle şi vocea ascuţită a lui Teddie Varga : — Hei, Robinson !
Repede, Andrei sări în picioare, îşi adună hainele şi voi să se ascundă în răchitiş, dar era prea târziu : câteva sandoline se

apropiau de mal. Era acolo toată „banda", în costume de baie, ţipând şi împroşcând cu apă. Andrei îi privi indiferent cum acostează, apoi tresări : şi Sonia era între ei. ,
Teddie îl cuprinse de umeri şi începu să danseze.
— Bine, mă, tu ai descoperit grădina Edenului !
— într-adevăr, surâse Andrei.
— Şi nu spui nimic ! Lucian te caută disperat, nu ştiu ce teorie măreaţă, à la Descartes, vrea să-ţi împărtăşească ! Deci, punem stăpânire pe domeniile tale. Venim în fiecare zi !
— Veniţi !
— A ! stai să-ţi prezint un erou, făcu semn Teddie spre un tânăr atletic, cu o mustăcioară neagră, cuceritoare. Locotenentul Fred Ghika, aviator. A doborât un Boeing Fortress la Ploieşti, dar a fost silit să sară cu paraşuta.
— Deci tot aşa de bine se poate spune că americanul l-a doborât pe dumnealui.
— Păi de, — zâmbi placid ofiţerul — au armament de bord căcălău... pardon ! se lovi el cu degetele peste buze.
Teddie şopti :
— Vezi, mă, i-a căzut Sony cu tronc. Ţi-o pune jos în doi timpi şi trei mişcări...
Ghika se repezise în apă, strigând :
— Veniţi, domnişoară ?
Ea scutură din cap şi, venind lângă Andrei, îl întrebă :
— De ce n-ai mai venit pe la noi ? De ce te ascunzi ?
— Nu ştiu, şopti el, şi adăugă : Cred că din prostie. Acasă nu pot sta. Ai mei au aflat... şi...
— De ce ai făcut... aceea ? îl întrebă ea cu atâta intensitate, încât Andrei rămase mut. Deci şi ea îşi dă seama că o punte s-a rupt ? Oftă şi spuse amărât :
— Dacă tu... Sonia, ai fi fost altfel...
— Cum, eu sunt vinovată ? întrebă Sonia cu o mare mirare.
Andrei privea încăpăţânat în jos. „Dacă aş fi fost la fel cu alţii. — se gândea. — între noi totul ar fi decurs obişnuit." Ridica ochii spre Sonia : în costumul alb de baie părea foarte tânără, dar privirile ei erau mult mai sigure, mai liniştite decât ale lui.
— N-am nevoie de mila nimănui, spuse printre dinţii strînsi.
— într-adevăr. — zâmbi ea trist, — ţie ţi-ar trebui o cineva care să te admire mereu. Se aplecă repede, culese o crenguţă uscată şi o rupse între degete. întrebă privind în altă parte : Crezi că nu te-ai plictisi şi de asta ?
— Nu te înţeleg, spuse el uimit.
— Nici eu pe tine, Andrei. Ai un dar de-a complica totul... Şi până la urmă nici tu nu ştii ce vrei. Tăcu şi scormoni nisipul cu piciorul gol. Cred că o faci din vanitate.
— Din ce ? se miră Andrei.
— Din vanitate.

— Tu nu poţi înţelege, făcu el rece. Apoi se sili să zâmbească : Cred că ai să fii, totuşi, fericită. Pentru că nu-ţi faci probleme.
Sonia veni lîţjf ă el şi-i puse mâna pe braţ.
— Şi tu de (.Jrţi faci ? îl întrebă cu blândeţe, aproape cu milă. ;
— P_entru aşa vreau ! izbucni el. Mi-e scârbă de tot ce mă înconjoa'iu ' Să-ţi dai seama că fiecare cuvânt, fiecare mişcare.j.jg e altceva decât ai vrea să spui şi să faci ! Greţos ! Că ma gjirând sau mai târziu voi fi şi eu un fel de Suslănescu, nimic altceva ! Poate odată, la patruzeci de ani, o să uit toate astea, dar atunci viaţa nu va mai avea nici un rost... îşi frământă degetele : Uite, de pildă, noi doi... Toate ar fi putut fi altfel...
— Cum ? întrebă ea, ocolindu-i privirile.
— Altfel, răspunse Andrei încet. (Dacă i-aş spune acum din nou că o iubesc, ar semăna cu un cerşit.) Am să plec la ţară, Sonia, spuse, privind în altă parte. Acolo e multă linişte...
Ea îşi muşcă buzele :
— Trebuie să pleci ?
— Da ! răspunse el apăsat. Rămaseră tăcuţi, nefericiţi amândoi. Spre seară, se urcară
cu toţii în sandoline şi porniră în susul apei. Ceva dureros îl sugruma pe Andrei ; o certitudine extrem de simplă : avea nevoie de ea şi nu i-o mai putea spune acum. Tăcerea lor îi cuprinse şi pe ceilalţi. Teddie îl întrebă mereu din priviri : „V-aţi certat ?"
La ştrand se despărţiră.
— Am să-ţi scriu, spuse el maşinal, ocolindu-i privirile. Şi am să mă întorc... şi...
— Andrei !
— La revedere, Sonia... La revedere...
Se întoarse repede şi plecă. In clipa aceea îi veni în minte Schwartz şi hotărâ să se ducă la el. Schwartz are o doză sfântă de cinism. Se vor certa oleacă şi totul va fi în regulă. „Mă port ca un cîine. Nu sunt cu nimic mai bun decât alţii. Pentru că am fost lovit, lovesc şi eu unde pot. Poză de martir, de neînţeles, lua-m-ar dracu să mă ia ! Lucian are dreptate, chiar şi felul cum gândesc eu e de-un romantism ţepos, de prost gust. Lucruri nedigerate bine de prin cărţi... Tristeţuri... Pfui !"
în tramvaiul plin de lume. Andrei se întrebă : „De ce aştept totdeauna de la o discuţie soluţia problemelor mele ? Ce-mi poate spune Schwartz ? Vorba lui preferată, că şandramaua asta se va duce dracului".
Dar cu toate astea îşi dădea seama că merge la Schwartz numai pentru a fi îmbărbătat. în felul cum gândea şi cum vorbea, băiatul acesta avea ceva metodic şi nesentimental, tocmai ceea ce-i lipsea lui Andrei. Şi ironia lui Sch-'%rtz era mult mai tăioasă, mai precisă, în timp ce izbucnirile î'i batjocură ale lui Andrei erau pasionate, extreme şi de cele'S i multe ori nedrepte. Deseori se gândise : ,,Dacă din L din Schwartz şi din mine s-ar putea face unul singur, omi' *a* ar păşi foarte sigur în viaţă".
Coborâ din tramvai şi începu să n'gă nerăbdător. Schwartz locuia la periferia dinspre apus, în 'telălalt cartier industrial al oraşului, cruţat până acum de bombardament. Deschise portiţa de fier, străbătu o cărăruie printre bălării şi sună de trei ori la uşa unei case cufundate în întuneric. Aşteptă multă vreme, dar nu veni nimeni să-i deschidă. „N-o fi acasă ?" Ocoli casa şi merse până sub geamul lui Schwartz. Dincolo de hârtia de camuflaj se ghicea lumină. Bătu cu degetele :
— Hai, deschide, deschide. sunt eu, Andrei.
„Cred că a auzit de toată afacerea asta", îşi spuse, în timp ce Schwartz descuia uşa.
Pofteşte, îl invită Schwartz cu vocea lui uscată, subţire. E cineva la mine.

— Nu-i nimic, răspunse Andrei, dezamăgit.
Intrară în odăiţa mică, dar foarte înaltă. O canapea, o masă, câteva scaune şi vrafuri de cărţi alcătuiau tot mobilierul. Din tavan spânzura pe un fel de scripete o lampă veche cu bas-tonaşe de cristal. La intrarea lui Andrei, un om slab, negricios, se ridică şi-şi luă şapca de pe masă.
— Un prieten al meu, îl prezentă Schwartz pe Andrei.
Omul dădu din cap, mormăi un nume, apoi se întoarse spre Schwartz :
— Atunci rămâne aşa... Eu plec. Noapte-bună. Când Schwartz reveni, Andrei spuse stânjenit :
— Mi se pare că l-am gonit. Cine era ?
— Un vecin... îmi cere cărţi, vrea să se instruiască.
Schwartz se oprise la geam, cu spatele la Andrei. Acesta îi vedea silueta subţire, ca de copil, omoplaţii proeminenţi, părul aspru tuns scurt, nemţeşte. Tuşi. Atunci Schwartz se întoarse spre el zâmbind.
— Ce mai faci, eroule ? Ai aflat ?
Andrei se lăsă pe spătarul scaunului şi se întinse după o carte ; Schwartz îl întrebă, privindu-l intens prin sticlele ochelarilor :
— Spune drept, acuma îţi pare rău, nu-i aşa ? Spune ! E foarte important.
Andrei tăcu un timp, îşi aprinse o ţigară, apoi rìse :
— Probabil crezi că gesturile acestea, ţigara, chibritul, le-am făcut ca să câştig timp şi să găsesc un răspuns cât mai demn. Ei bine, nu ştiu ce să-ţi spun. Uneori .îmi pare rău, alteori... Mai târziu sau mai curând aş fi făcut acelaşi lucru.
— Ce-ai scris în lucrarea aceea ?
— Că mi-e scârbă de tot, de şcoală, de minciunile ce ni se spun, de ipocrizia în care trăim.
— Da ? Schwartz îl fixa atent, aproape încordat. De Unde ţi-a venit asta ?
— Habar n-am. Dar, în timp ce scriam, m-am gândit : e neomenesc ca asta să dureze. Neomenesc.
— Şi ai citit-o în faţa clasei ? Ce-au spus băieţii ? ,
— Nimic... Ce să spună ?
— într-adevăr, pe cine interesează tribulaţiile tale ? se răsti Schwartz, iritat. Un act gratuit, nu-i aşa ? Acţionare sub impulsul momentului, à la Lafcadio, nu ?
Uimit, Andrei înghiţi în sec. Nu se aşteptase ca Schwartz să-i vorbească aşa.
— Cui a folosit gestul tău eroic ? Şi la urma urmei ştii de ce l-ai făcut ?
— Ca să fiu eu însumi, spuse Andrei, simţind îndată cât de prost suna asta.
Schwartz îşi trase un scaun şi se aşeză în faţa lui, foarte aproape.
— Lua-te-ar dracu. Andrei, rìse el, şi-l bătu pe genunchi. Dar Andrei, puţin jignit, spuse :
— Tot ceea ce am făcut, a fost din sinceritate... (Şi asta suna fals.)
— Fac ceva pe ea, dragă Andrei ! Sinceritate ! Cinste ! Palavre. Sincer faţă de ce, faţă de cine ?

— Faţă de mine... Andrei simţi că începu să se supere : Ai vrea să-ţi spun cuvinte mari ? Faţă de ţară, de Rrrromânia ?
— Aş prefera. Pentru că atunci, chiar dac4 te-ai înşela, ai izbuti totuşi să-ţi găseşti drumul. Ce valorează nemulţumirea ta faţă de cea a oamenilor duşi pe front, de pildă ? Sau faţă de nemulţumirea întregii ţări ?
— Nu crezi că e o părticică a ei ?
— Neînsemnată ! Voi, intelectualii ! „Ah, sistemul meu de gândire e afectat, ah, nu pot fi «eu însumi, ah, oscilez între pasiune şi datorie !" Ţara piere şi baba se piaptănă !

— Mă condamni şi nu ştiu de ce.
Schwartz se ridică, făcu câţiva paşi, apoi, fără să-l privească :
— Ştii ce e interesant în ţara asta ? Imposibilitatea intelectualilor noştri de-a trage concluzii, orice fel cje concluzii. Se zbuciumă, meditează, schiţează un mic gest — şi asta rareori
— pe urmă capitulează. Literatura e plină de astfel de tipuri. Caragiale a făcut un fel de ierarhie, n-o mai ţin bine minte : la 18 ani — nihilist, la 25 — liberal, la 40 — conservator... Parcă asupra noastră apasă ştampila lui nenea Iancu.
— încerci să stabileşti vinovăţii, mi se pare.
— într-un anume sens. în realitate, lucrurile sunt mult mai simple. Agitaţie, nemulţumire şi zbucium până în momentul căpătuirii. De altfel, cred că asta se numeşte „a ajunge eu însumi". Toate acestea justificate, teoretizate şi căpătăm un splendid ghiveci indigest. Numai unii naivi îşi mai strică stomacul cu el, în adolescenţă.
— Cum aş fi eu, de exemplu.
— Cine ştie ? Schwartz veni lângă el : Poate aşteptai altceva de la mine, dar, vezi tu, şi eu sunt sincer, în felul meu.
— Toţi purtăm în noi o sete de adevăr spuse Andrei, slab.
— Individuală, a noastră, proprie. Şi-n numele ei făptuim, conştienţi sau nu, tot felul de trădări. Adevărul, ca şi fericirea
— e o chestiune de ştiinţă şi de laborator. Andrei, un efort comun.
— înţeleg. Ceea ce am făcut eu n-a folosit nimănui, din punctul tău utilitarist de-a vedea. îmi face impresia că toate acestea trebuie să fie mult mai simple în realitate, cu toate că noi discutăm despre ele ca despre nişte galaxii îndepărtate.
— Nu — ripostă Schwartz — nu sunt deloc simple, ci dimpotrivă. Te înşeală aparenţa. Dacă ai fi un medic şi-ai descoperi un ser nou şi ţi s-ar pune piedici, nemulţumirea ta
te-ar îndemna să te baţi, să-ţi impui adevărul. Atunci n-ai avea senzaţia acestei inutilităţi.
— Şi tu mă acuzi de lipsă de credinţă în ceva ? strigă Andrei. La fel ca părintele Potra ?
— Nu, de unde ! îţi imput altceva, deşi cuvântul nu-mi place. Faptul că nu te întrebi mereu : de ce, de ce ? Judeci sentimental. Toate lucrurile au o cauză.
— Iar „causa causarum" e Dumnezeu, surâse ironic Andrei. Mulţumesc.
— Nu ştiu dacă există aşa ceva, urmă Schwartz foarte serios. Ştiu însă că există lumea asta, atât de încuiată, lumea asta care nu-i bună şi care trebuie schimbată.
— Şi asta nu-i romantism ?
— Poate. Dar de altă natură.
Fumaseră mult. O ceaţă albăstruie, înecăcioasă, plutea prin cameră.
— Ce-ai de gând să faci acum ? îl întrebă Schwartz.
— -Cred că am să plec la ţară.
— Foarte bine. Chiar te sfătuiesc. S-ar putea să ai... neplăceri.
— De ce ? se miră Andrei.-
— lac-aşa.
La despărţire. Andrei îi strînse mina subţire.
— Cred că ştiu totuşi ceva, lani. Că nu se poate trăi oricum, la nesfârşit...
Oraşul adormit părea pustiu, nelocuit, covârşit de întuneric. „Da, am să plec, se gândea Andrei. Toate sunt altfel acolo, la ţară. Locurile, oamenii..."
închise ochii. Cele mai frumoase amintiri ale vieţii lui erau imagini din sat : primăveri timpurii, când zăpada murdară mai stăruie prin colţurile umbroase, dar la soare creşte o iarbă moale şi argintie, primul cântec al cucului în vişinii din fundul curţii, răstoaca cu apă verde la suprafaţa căreia plutesc nemişcate

broaşte cu ochi bulbucaţi, pădurea pe la începutul lui mai, verzişul intens, strălucitor şi umbrele grave ale sălciilor, foşnetul misterios al păpurişului clătinat de alunecarea săgetătoare a unei sopirle, bîtlanii solemni adunaţi în conclav la Cotu Popii — acolo unde apa se lărgeşte părând un iaz —, zborul lin al creţilor crucificaţi pe cer, mările de grâu verde, unduind ; sau mai târziu, spre toamnă, când zilele se scurtează şi peste câmpul luminat trece, domoală, pata de umbră a unui nor, furtunile, când cerul bolboroseşte violet-verzui şi pe deasupra pomilor care se zbuciumă pluteşte, înfricoşător, şercanul, despre care bătrânii spun că e un balaur prefăcut în nor mânios ; ploile cenuşii din octombrie, frigul jilav care domneşte peste tot de nu-ţi vine să faci nimic altceva decât să dormi, toropit de lene ; sau iernile când Teuzul nu mai e decât o panglică oţe-lită de gheaţă, iar săbiile cafenii, uscate, ale stufului se ciocnesc una de alta cu un mic zgomot sec, scuturând de fiecare dată o pulbere măruntă de argint ; ninsorile domoale, cu fulgi mari, aşternând peste tot o blană moale, în care-i aşa de bine să te înfunzi până la genunchi... Şi oamenii sunt altfel, mai liberi... Mamă-sa îi povestise de atâtea ori viaţa bunicii : cum au plecat în Ungaria, de tineri, ca să scape de sărăcie, cum au adunat fiecare ban, ca să se întoarcă în sat, să fie fruntea. Pe urmă a venit revoluţia şi au pierdut tot. S-au întors în sat săraci, cum plecaseră, şi au luat viaţa de la început. Când bunicul n-a mai putut, a murit.
Acolo totul e aşa de simplu... „Cel puţin aşa mi se pare", îşi spuse. „Să fie şi asta o altă iluzie ieftină ?"
Mamă-sa fu bucuroasă, auzindu-l că vrea să plece. Nu-i mai vorbise niciodată de eliminarea lui. Numai când Andrei n-o vedea, îl privea pe furiş, îngrijorată.
Tatăl său se purta ca şi cum Andrei n-ar fi existat. Tăcu şi când auzi că pleacă. Atunci Ana nu mai putu răbda şi strigă mânioasă : -
— Octavian ! N-auzi că Andrei pleacă ?
Sabin îşi ridică ochii din farfurie şi spuse uscat :
— Bine.
Pe la prânz, lurcovici îl chemă pe Andrei în curte, îl trase la o parte şi îi spuse repede :
— Domnule Andrei, v-a căutat cineva. De la poliţie.
— De unde ? tresări Andrei, nedumerit.
— De la poliţie. Aţi avut noroc că a stat de vorbă cu mine şi l-am dibuit. Voia să ştie cine vine pe aici.
— Prostii, dădu din mână Andrei.
Nu-i venea să creadă. Intră în casă, dar nu-şi găsi astâmpăr toată ziua. Ştia că ar trebui să treacă pe la Sonia, dar atunci nu i-ar mai fi venit aşa de uşor să plece. Are să-i scrie câteva rânduri şi gata. Spre seară, pe la vreo opt, aţipise, când mamă-sa veni să-l scuture de mână.
— Andrei, scoală dragă, că e Lucian aici.
— Să vie, îngână Andrei zăpăcit de somn. îl durea capul.
— Nu vrea. L-am poftit. Spune că a venit să te ia la o plimbare... Du-te, Andrei, Lucian ţine mult la tine.
— Bine... bine...
Se îmbrăcă repede şi ieşi în curte. Cu mâinile la spate, Lucian cerceta, absent, zidul din faţă. Purta o haină de culoare închisă, nepotrivită cu căldura serii. îşi strânseră mâna, stingheriţi amândoi. Lucian spuse :
— Hai să ieşim. E o seară plăcută.
— Unde vrei să mergem ?
— Pe străzi... E cam mult de când n-am fost împreună, nu găseşti ?
Ieşiră. Lucian o luă precipitat pe o stradă lăturalnică. Un timp nu vorbiră. Andrei îşi spuse, supărat : „Face pe jignitul", şi apoi se întrebă : „Ce-ar fi dacă i-aş

spune că mamă-sa m-a rugat să nu mai viu pe la ei ? Ca de obicei, protestări, complicaţii... Fără rost".
— Ce-ai mai făcut în ultima vreme... Andrei ? Totdeauna Lucian îi pronunţa numele după un fel de
pauză inexplicabilă.
— Nimic. Şi tu ?
— Nimic. Am citit, te-am aşteptat. Credeam că totuşi o să vii. Spune-mi, ce s-a întâmplat în seara aceea... a petrecerii ?
Andrei se încruntă. De ce-l mai întreba, când ştia prea bine ? Desigur, au vorbit despre asta, au comentat... Lucian îl prinse de mână şi, întorcându-şi spre el faţa încreţită de nelinişte, îi şopti agitat :
— Andrei ! Trebuie să pleci numaidecât ! Auzi tu ? Numai-decât !
— Ce-ţi veni ? se miră Andrei.
— Nu rìde, Andi, îl rugă Lucian. E foarte serios, mult mai grav decât îţi închipui. Trebuie să pleci din oraş, cât de repede, mâine chiar, sau astăzi...
— Nu mă enerva i strigă Andrei scos din fire. Ce-s misterele astea ?
— Andrei... — se chinui Lucian —, nu mă întreba nimic... Dacă-ţi spun că e foarte serios, înţelege-mă !
— Ce e „foarte serios" ?
Lucian făcu doi paşi înainte, ca şi cum ar fi voit să plece, dar veni iar lângă el. Părea teribil de speriat :
— Andrei... spune-mi, tu... tu crezi în prietenia mea ?
— Bineînţeles, spuse grăbit Andrei.
— Atunci... dacă-ţi spun, dacă te rog, înţelege-mă, trebuie să pleci cât mai degrabă.
Tonul său era atât de serios, încât Andrei făcu îndată legătura cu cele ce-i spusese lurcovici. Se crispa.

— Nu cumva., nu cumva...
— Nu-ţi pot spune despre ce e vorba. Ai să pleci ?
— Nici prin gând nu-mi trece, făcu indifereiTt Andrei. Hai să mergem, ne-am oprit în mijlocul drumului, parcă am fi... conspiratori...
Simţi degetele lui Lucian încleştându-se pe braţul lui. Of-tând. Lucian porni cu paşi târşiţi.
— Uite ce e, Andrei, spuse de la o vreme, ostenit. Lucrarea... a făcut vâlvă, mai mult decât mă temusem eu. A fost ieri pe la noi domnul general Belega, s-a închis cu tata în birou. Eram în bibliotecă şi am auzit totul. Generalul spunea că... nu e tocmai bine să vii pe la noi.
— N-am să mai vin ! se răsti Andrei, puteţi dormi liniştiţi din pricina asta !
— Pentru dumnezeu, dar nu-i vorba de asta ! Pe urmă, ascultă aici, ieri a fost în vizită domnul primar cu familia. Un circ întreg. A trebuit să sărut mâna doamnei, pUăriţa aceea. Primarul m-a întrebat, aspru : ‚Mai vine pe la tine, Lucică, bolşevicul acela ? Vezi, rupe-o cu el." Şi în sfârşit. — se grăbi Lucian, — astăzi, la masă, tata era foarte îngândurat. La cafea m-a luat deoparte şi mi-a spus să te anunţ într-un fel să pleci din oraş. Se pare, — glasul lui Lucian scăzu până la şoaptă, — că Siguranţa... s-ar interesa de tine.
— Ştiu, răspunse foarte calm Andrei. în sinea lui simţea un tremur nervos. îi era frică.
— Andrei, uite ce-ţi propun eu... Noi, eu, Teddie, mama şi mademoiselle Laugier plecăm săptămână viitoare la Moneasa. Vino şi tu cu noi. Ducem un geamantan de cărţi, un dulap întreg... Te gândeşti ? zâmbi încurcat. Seara, când se lasă amurgurile, să stăm pe o bancă...

— Copilării, dădu din mână Andrei.
— Nu-s copilării. Uite, am vorbit despre asta şi cu ai mei. sunt de acord.
— Ce nu face un părinte pentru un copil cuminte, recită Andrei cu ochii spre cer.
— N-ai să izbuteşti să ma superi. Hai, zi, vrei ?
— Tu îţi dai seama foarte bine că nu pot primi. îl privi în ochi. îţi dai seama, nu ?
Lucian îşi muşcă buzele.
— Şi atunci ? întrebă el, penibil.
— Am să plec, dacă spui că e aşa de „grav".
— Când ?

— Mâine-dimineaţă.
— Vrei să te conduc la gară ?
Pe Lucian îl cuprinsese o tristeţe grea, lâncedă. Perspectiva călătoriei şi a vacanţei la Moneasa fără Andrei i se părea apăsătoare, plicticoasă. Dacă ar înţelege Andrei cât de mult ţine la el ! Dacă ar vrea cel puţin o singură dată să încerce, împreună cu el, să retrăiască clipele de la început ale prieteniei lor, ca acum trei ani, când nu putea trece o zi fără să se vadă ; discutau cărţile citite şi vorbeau despre lucruri mari : viitor, datoria omului de a fi mereu el însuşi ; visau că o să săvârşească, amândoi, fapte mari— şi prietenia lor nu se va isprăvi niciodată. Pe urmă au intervenit alte lucruri, străine ! Şi parcă un zid foarte gros de cristal se ridicase între ei la un moment dat, precis n-ar fi putut spune când anume şi mai ales de ce. De atunci, îi vorbise foarte rar lui Andrei de frământările lui, de victoriile şi înfrângerile interioare ; şi nici Andrei nu-i mai spunea nimic. O curiozitate dureroasă îl îngândura : ce-o să facă Andrei, singur, acolo, într-un sătuleţ de pustă, pe care şi-l închipuia, nu ştia de ce, prăfuit, monoton, fără să aibă asupra imaginaţiei şi sufletului înrâurirea unui cătun curat de munte, cu oameni sprinteni şi locuri de-o frumuseţe sălbatică şi tulburătoare.
— La ce te gândeşti ? se întoarse el spre Andrei.
— La... (ar trebui să-i spun : la noi doi, la prietenie, la mica amărăciune a despărţirii, dar nu pot)... la lucruri banale. Lucian : pregătiri de călătorie, drumul plicticos, în Clasa a III-a... Şi pe urmă... la liniştea satului, la plimbările fără ţel anume, la buna şi odihnitoarea plictiseală.
— Andrei... Lucian ezită puţin, apoi luîndu-şi inima-n dinţi întrebă, încurcat, timid : De ce te-ai înstrăinat tu de mine ? îndată după asta îi fu ruşine, dar întrebarea îl uşurase. Ştia şi răspunsul : ,,Dar nu-i adevărat. Lucian ! De unde-ţi vin în minte prostiile astea ?" Observă însă că Andrei tace şi, speriat, repetă : De ce ?
— Nu ştiu, răspunse Andrei privind în altă parte.
— Vrei... să vin mâine cu tine la gară ?
— Da. Şi acum, noapte-bună. Lucian. Nu te mai gândi la toate copilăriile astea... „De ce nu-i pot spune că viaţa e totuşi atât de interesantă şi că frământările noastre sunt fără rost ? Că sântem amândoi tineri şi..."
— Noapte-bună, Andi, îi strînse mâna Lucian, resemnat. Am să vin mâine să te duc la gară.

Andrei se întoarse acasă şi, din curte, prin geamul luminat al bucătăriei, îl văzu pe Răducanu, fostul lui diriginte. Intră repede, bucuros. ,
— lacătă-te, hienă ! rîse Răducanu şi-i strînse cu putere amândouă mâinile. Vorbeam cu părinţii tăi despre tine.

Atunci intră şi Octavian. Fusese până la circiuma din colţ să aducă un chil de vin, pentru ,,domnul profesor". Fără să se uite la Andrei, îi puse şi lui un pahar. Ciocniră.
— Ştii — rìse Răducanu —, la anul n-o să mă mai ai profesor. Am primit ordin de mobilizare... Din cauza ta, leule, democratule !
Observă că domnul Sabin se întunecă la faţă. Nu-l înţelesese. Se ridică sprinten şi cuprinse umerii lui Andrei :
— sunt mândru de tine, spuse cu ochi sclipitori. Mândru, Andrei... Să n-ai nici o grijă, anul viitor o să începem cursurile într-o lume mai bună, mai curată.
— Să dea Dumnezeu, mormăi Octavian. Ridică paharul : Pentru România Mare !
— Pentru România liberă ! spuse grav Răducanu. Şi pentru feciorul ăsta !
— Mai bine nu s-ar băga unde nu-i fierbe oala...
— Ce credeţi, domnule profesor, au să-l reprimească ? întrebă Ana.
— Da, doamnă. Şi încă cu onoruri... Mulţumesc pentru vin; Acum trebuie să plec. Du-mă câţiva paşi, hienă.
Răducanu locuia pe aceeaşi stradă, câteva case mai încolo. După ce ieşiră pe poartă, puse în mâinile lui Andrei pachetul pe care-l adusese.
— Câteva cărţi. Andrei... Pe cele mai subversive le-am ars. Ţi-ar fi plăcut, sunt sigur. Eh, o să le citim împreună, când nu vor mai fi subversive. Să ai grijă, să te păzeşti, să fii prudent... La revedere...
Făcu câţiva paşi şi se întoarse brusc :
— în fond, şi eu sunt vinovat. Te-am preţuit de mult, trebuia să vorbim, să ne apropiem...
— Şi de ce nu... Răducanu ridică din umeri.
— Pentru că sunt reguli care trebuiesc păstrate. Din păcate...
în noaptea aceea, părinţii lui se certară. Andrei auzea fiecare cuvânt şi, îndurerat, strângea pleoapele ca să adoarmă.

— Cum poţi fi aşa, fără inimă ? spuse Ana. Asta-i cruzime !
— De ce n-a venit să-şi ceară iertare ?
— Ca să-l umileşti ? Taci tot timpul, ca un butuc. Octavian tuşi demn.
— Cum vorbeşti cu mine, mamă ?
— Aşa cum meriţi ! In loc să-l ajutăm...
— Ce ? Eu ? Nu vezi că-i „deştept" de n-are pereche ?
— Tu nAii făcut tot aşa, Octavian ? Pe tine cine te-a pus să vorbeşti atunci împotriva Mareşalului ? E la fel ca tine, nesăbuit... Mâine-dimineaţă să-ţi iei rămas bun, auzi ? Nu ucide sufletul copilului...
— Om mai vedea. Cât despre Mareşal, eu am voie să vorbesc, fiind om matur !
— Am încredere în inima ta bună...
Biata mamă, se gândi Andrei. Ce-o să-i spună mâine-dimineaţă tatălui său ? Bătrânul ar vrea ca el să-şi ceară iertare, să-i caute sprijinul. Nu putea. Ar fi însemnat să se recunoască vinovat de ceva.
Dimineaţa, tatăl său îl trezi. Andrei sări repede din pat şi rămaseră unul în faţa celuilalt, descumpăniţi amândoi.
— Să-i scrii unchiului tău Gavril, începu Sabin cu greutate. Mi-a promis că are să se intereseze de situţia ta. A vorbit cu directorul liceului, cu domnul doctor Lucaci. A spus : „Dacă se poate unge ceva la Bucureşti, am să ung". sunt cuvintele lui proprii. Să-i scrii şi să-i mulţumeşti.
— Da, tată...
— Du-te liniştit... Dumnezeu să te călăuzească... Să fii cuminte. ,

Il sărută pe frunte, grăbit, şi plecă la serviciu.
Mamă-sa îi dădu o mulţime de sfaturi : ce să spună buni-căi, tuşei Emilia, îi explică în ce fel să aşeze geamantanele în tren.
— Vin şi eu în curând. O să fim împreună. Vorbeşte mult cu Emilia. Şi ea e... nefericită. Şi nu fii îngrijorat. Tata a spus că toate or să se aranjeze.
Lucian veni cu un ceas mai devreme. Sărută mâna Anei şi rămase în mijlocul camerei mici, stingherit.
— Noi plecăm, spuse Andrei. Mai avem o droaie de lucruri de pus la cale.
Ca la fiecare despărţire, mamă-sa lacrimă puţin şi Andrei îi .strînse la piept trupul firav, împuţinat.
— Să fii cuminte, Andi ! Să nu stai pe treptele trenului ! Ai grijă de tine. Ţi-am pus şi ceva bani de buzunar.

— Sărut mâna...
Andrei înhaţă geamantanul mare, legat cu sfoară, fiindcă balamalele ruginite nu mai erau bune de nimic, şi ieşi pe poartă, împreună cu Lucian.
— Nu vrei să-ţi ajut ? îl întreba acesta la fiecare zece
paşi.
— Nu, lasă...
Trecură prki parcul scormonit de bombe. Pomii frânţi, spintecaţi, întindeau crengi albe, fără coajă. Băncile, sfărîmate, erau împrăştiate în toate părţile împreună cu bucăţi de cărămizi, mormane de moloz, ghemotoace de hârtie. Cartierul gării era pustiu. Locatarii se mutaseră, numai cei care n-aveau unde merge îşi înjghebaseră din rămăşiţe un fel de şoproane în care trăiau câte două sau trei familii la un loc, găteau, mâncau şi dormeau.
Toate acestea i se păreau acum lui Lucian atât de obişnuite — fusese de vreo câteva ori să vadă cartierul după bombardament — ca şi cum războiul ar fi trecut pe aici de ani de zile, lăsând în urma lui ruinele acestea.
— Uite, aici am căzut eu în praf, arătă cu vârful ghetei Andrei. Atunci am crezut că s-a sfârşit. Era o căldură năprasnică.
Piaţa din faţa gării fusese curăţată şi clădirea îşi înălţa pereţii negri şi orbitele goale ale ferestrelor, grinzile arse şi fierăria încîlcită ca un schelet despuiat de carne. în sala de aşteptare, care nu mai avea acoperiş, mulţimea era trântită pe jos, ţăranii mâncau pâine şi slănină ardeiată, câţiva soldaţi în ţinută de campanie, cu raniţele burduşite, cu arme şi căşti, dormeau sforăind. Andrei îşi scoase bilet şi ieşiră amândoi pe peronul gării. Cărămizile frigeau şi peste tot plutea un miros greu de incendiu stins, de murdărie şi de closete desfundate. „Ce loc propice pentru o despărţire !" constată Lucian deziluzionat.
Andrei puse geamantanul şi se aşeză deasupra, făcându-i loc lui Lucian să vină lină el.
— Să sperăm că trenul n-are să întârzie, ce zici ? Lucian tăcu. Dacă Andrei pleca, toate îi erau indiferente.
Pe o linie lăturalnică era tras un tren german. Soldaţii, în zdrenţe — veneau probabil de pe front, în refacere — nu mai semănau cu trupele elegante şi războinice care trecuseră prin oraş acum câţiva ani. Uniformele atârnau în ciucuri ; un feld-webel tânăr, Islond, slab şi cu ochelari păşea caraghios cu cizmele largi, rupte. îşi cărau apă cu găleţi şi se spălau pe rând :

câţiva, aşezându-şi oglinjoarele pe treptele vagoanelor, se râdeau, alţii rătăceau fără rost printre linii, privind gara dărîmată cu ochi apatici, ca pe un spectacol de multă vreme familiar.
— Ii vezi ? zise Andrei. Sfârşit...

— Sărmanii, clătină din cap Lucian. Apoi, comentă, încercând să înlăture echivocul : Ca oameni, mă gândesc... De unde vin ? Unde se duc ? Ce-i aşteaptă acasă ? Poate mulţi visează liniştea căminului, imaginea pe care şi-au făcut-o despre casă în groaza bătăliei.
Pufăind, încărcat până la refuz cu precupeţe, ţărani cu coase care se duceau să lucreze în satele mai bogate, soldaţi, ofiţeri inferiori veniţi în concediu, trenul intră în gară. Andrei îl sărută repede pe Lucian şi sări din mers pe scara unui vagon. Peste o clipă îşi scoase pe geam capul cu părul zbîrlit :
— E în regulă ! Am găsit loc dulapului meu. Asta e tot...
— Andrei ! Lui Lucian cuvintele i se îngrămădeau pe buze : Auzi ? Să-mi scrii. Să nu uiţi. Avem atâtea, atâtea lucruri să ne spunem... O să-ţi dai seama de asta. Eu sunt aici încă o săptămână. Am să te anunţ unde vom sta la Moneasa. Şi... dacă-ţi schimbi ideea, poţi să vii, adică... te rog să vii. Promiţi ?
— Da, făcu Andrei generos.
Lucian zâmbi sceptic în timp ce trenul se punea în mişcare. Andrei îşi scoase batista şi o flutură intenţionat exagerat. Lucian avea o înfăţişare caraghioasă, care-l mişcă.
— Am să-ţi scriu ! îi strigă de la geam. Mult de tot, zeci de pagini... Ca odinioară...
Aplecat pe geamul vagonului. Andrei privi multă vreme silueta din ce în ce mai mică a lui Lucian, care-i făcea semne, apoi, uşurat, se aşeză pe colţul unei banchete alături de un soldat care dormea cu capul lăsat pe spate şi gura căscat.
Lucian rămase multă vreme pe peron. Trenul nu se mai vedea decât ca o rîmă şerpuind pe la marginea oraşului, apoi o cotitură îl răpi vederii şi fumul lui gros, negricios, se destramă ; deasupra gării nu mai rămăsese din el decât o pîclă.
îşi simţea inima grea ; ar fi vrut să fie cu Andrei, în vagonul ticsit, mirosind a vopsea încinsă de soare, a transpiraţie, a fum de tutun tare. închise ochii şi-i simţi umezi. încercă să reţină imaginea lui Andrei : faţa îngustă, arsă de soare, ochii verzi cu o lumină intensă, tăioasă, fruntea înaltă, bronzată şi şuviţe moi de păr negru. Acum nu mai avea nici un rost să se întrebe, ca de atâtea ori : „Ce mă atrage la el ? De ce prezenţa lui e atât de liniştitoare ?", ci numai să nu-l uite ; să treacă pe planul doi asperităţile lui Andrei, noul aspect al relaţiilor lor şi să rămână numai împlinirea pe care-o încercase de atâtea ori, sentimentul că prietenia lor era lucrul cel m frumos şi mai curat din viaţa lui. Dar acum nu stăruia în el decât sentimentul singurătăţii sale iremediabile, neînţelese şi ascunse tuturor, ca o gelozie. Va merge acasă, se va încuia în camera lui, unde era mult soare şi va începe să citească.
La trei îl vor chema la masă, tata îl va întreba cu ce şi-a petrecut ziua, mama-i va spune cu mândrie : „A studiat", şi-n toate astea, oricât de ridicole şi stupide i s-ar părea lui Andrei, se ascunde o linişte şi o anumită împăcare, siguranţa zilei de mâine, ca şi cum dragostea, mândria şi admiraţia părinţilor s-ar materializa în jurul tău, imperceptibile, dar mereu prezente.
Un soldat german în cămaşă trecu pe lângă el, fluierând mecanic „Lili Marlen". Lucian privi în urma lui : era un băieţandru, de cel mult optsprezece ani. Se întrebă : „Oare ce-o să fim, oare unde-o să ajungem, eu. Andrei şi toată lumea, peste zece ani ?" Termenul era atât de departe, aproape de nerealizat, aşa cum existenţa lui Mihai Viteazul — de pildă — i se părea, omeneşte, neverosimilă.
Abătut, transpirat şi foarte trist, porni încet spre casă.
Drumul până la Lunta dura două ceasuri cu personalul. Odinioară, când era copil, lui Andrei i se părea nemăsurat de lung, poate pentru că era nerăbdător să ajungă mai repede. Urmărea goana stâlpilor de telegraf şi jocul ciudat — pe atunci foarte misterios — al firelor care se lăsau şi se ridicau mereu. Acum, tot

timpul. Andrei citi, fără să intre în vorbă cu nimeni, înaintea gării unde trebuia să coboare îşi duse geamantanul pe culoar. Trei soldaţi vorbeau în şoaptă :
— Pândele a şters putina. E mai deştept ca noi.
— Taci, mă, se burzului un caporal ţigănos. Te mai aude cineva...
— Dacă mă aude să mă pupe în gaură.
Andrei coborâ din mersul trenului. Gara mică, din scânduri vopsite alb, scorojite de soare, salcâmii prăfuiţi, fântina cu roată, bibilicile şefului de gară, vagoanele de marfă uitate pe linie, toate erau aici. Şi departe, ca o linie albă, satul.
Dar nu scăpă aşa de uşor. Domnul Turculeţ, şeful gării, se repezi la el, îi strînse mâinile, se bucură că-l vede, apoi, clipind din ochi, declară : „Kaputt !" Andrei trebui să asculte

aprecierile lui strategice, ultimele ştiri de la radio Londra, apoi fu invitat în casă, ca s-o vadă pe Liviuţa.
— Insistez să vii, bem o bere scoasă din fântână. Ştii, i-am cumpărat Liviuţei un pian... Are un talent ! Gintă simfonii şi opere, dar mie nu-mi plac decât d-alea, d-ale noastre : „lan-cule tare, bravule mare, cu noi să fii !"
Toate astea erau caraghioase şi liniştitoare. Domnul Turculeţ turuia fără încetare ; povestea câte nu fac el şi nevasta, pentru Liviuţa, ca ea să fie înzestrată : avea vreo treizeci şi cinci de iugăre de pământ, îngrăşau cârduri de raţe pe care le trimiteau la oraş, fără taxă, cu vagonul C.F.R., ţineau patru porci şi o scroafă de prăsilă, umblau in zdrenţe dar erau fericiţi când o vedeau pe Liviuţa coborând din vagonul de clasa I (avea permis) păşind graţioasă peste linii.
Fata era încrezută, proastă. Domnul Turculeţ o arăta musafirilor ca pe un bibelou : ,,îngeraşul meu, spune te rog poe-zeua aceea, pe franţuzeşte". După fasonurile de rigoare, Liviuţa recita pe nas :
Deux mulets cheminaient, l'un d'avoine chargé L'autre portant l'argent de la gabelle...
De când îi luase pian, o implora eu aceleaşi tremolouri paterne :
— Gintă, scumpeteo, din Moţart, ăla... Neamţ, neamţ, dar artist !
După ce Liviuţa, care se gătise între tim.p, veni, domnul Turculeţ îi lăsă singuri, retrăgându-se discret. Ea vorbi tot timpul afectat, ducându-şi mâinile la gât, ca o actriţă cu nervi, dar Andrei n-o auzi ce spune. Prin perdeaua subţire, afară, totul era auriu şi departe. Liviuţa îl întrebă ceva, el răspunse „da" şi zâmbi. Fata se aşează la pian. Andrei tresări : aceeaşi bucată i-o cântase odată Sonia. Melodia, aşa cum o auzise atunci, desfăşura în el o dezolată blândeţe, o înţelegătoare renunţare. Liviuţa cînta chinuit, greşea acordurile, ţistuia supărată. Şi totuşi, lucrarea aceea a übst, într-un sens, o eliberare. I se părea că înainte împlinise doar nişte convenţii, ca şi cum ar fi jucat teatru. Iar ceea ce urma să se întâmple, se va întâmpla oricum.
Se ridică repede, îşi luă rămas-bun de la Liviuţa, uluită, şi ieşi. Coborâ prin iazul secat şi o luă de-a curmezişul câmpului.

Note:
' Doi catâri mergeau, unul încărcat cu ovăz, altul purtând banii impozitului pe sare... (fr.).

Era cald, ciulinii şi scaieţii de pe marginea drumului nu se clătinau. Tremurau numai zările străvezii. Mirosea a pământ încins, a ierburi perpelite. Andrei

merse multă.vreme, păşind cu un fel de bucurie, până ajunse la şoseaua mărginită de duzi bătrâni, prăfuiţi.
După un cot se ivi satul înecat în verdeaţa prunilor şi sal-câmilor. Deasupra lor răsăreau crestele pletoase ale castanilor din curtea bisericii şi turnul ei subţire ca un gât de barză.
Acasă...

CAPITOLUL VII

Ca de fiecare dată când venea la ţară. Andrei trebui să povestească bunicăi şi mătuşei sale, minuţios şi colorat, tot ce se petrecuse I3 oraş. Bătrână, ghemuită lângă cuptorul din bucătărie, dădea din cap, îngândurată, şi la urmă, chiar când Andrei descria grozăvia bombardamentului, spunea liniştită :
— Da, lumea s-o tricat de totului tot.
Mătuşa Emilia, o femeie măruntă, sprintenă şi copilăroasă, îl prevenise :
— Scumpule, să nu spui bunicăi de nenorocirea ce te-a ajuns. Eu te înţeleg, dragă. Le stăteai în cale, voiau să se scape de tine. Dar lasă... Atâta timp cât trăim noi, n-avea nici o grijă.
Andrei zâmbea stânjenit. Mătuşa Emilia era convinsă că la liceu premianţii trebuiau să fie în mod firesc numai copiii notabilităţilor : ai generalilor, avocaţilor, inginerilor. Faptul că Andrei le-o luase înainte îi înfuriase, desigur, şi au profitat de cel mai mic prilej ca să-l înfunde. Dar bunica nu le poate înţelege astea. Ea crede că omul muncitor şi harnic nu poate să nu ajungă la bunăstare, iar dacă nu izbuteşte, înseamnă că el e de vină, pentru că nu plăteşte două parale. Credinţa asta o ţinuse în viaţă. în tinereţe, după ce i se întorsese bărbatul din armată, de la husari, jilecaseră amândoi spre America, goniţi de-o sărăcie lucie. în pusta ungurească, unde se opriră o vreme, să răsufle, înainte de lungul drum peste Oţean, Mihai Moţ avea un frate, om de încredere al unui precupeţ evreu. Acesta-i

găsi un loc de sămădău la moşia grofului Bornemisza, unde rămăseseră. Tot era mai aproape de casă. Munciseră pe brînci, amândoi, adunând ban de ban. Voiau să se întoarcă acasă, să-şi cumpere pământ. Să nu mai râdă nimeni de ei, să poată rìde ei de alţii. Cu vremea, Mihai ajunse omul de încredere al grofului, dar grija casei şi a agoniselii era în spinarea Anei. A venit apoi războiul, unde li s-a prăpădit un fecior, Tudor, apoi revoluţia şi inflaţia şi s-au întors la fel de săraci cum plecaseră şi bunicul muri de inimă rea.
— Noi am fost de vină, spunea însă bunica. N-am avut corajie să ne băgăm banii în pământ, acolo. Pământu-i pământ, orişiunde. Banii de azi n-au preţ. Is hârtie, făcută să înceluie oameni. Numai noi am greşit, să nu dăm vina pe nimeni, cum fac proştii.
Acum, la şaptezeci şi cinci de ani, bunica muncea ca un bărbat, cu o liniştită încăpăţânare. îi era ruşine când era bolnavă şi n-ar fi spus nimănui că o doare ceva. Ginere-său, George, tatăl lui Dan, dispăruse la Stalingrad ; numai bătrână o putuse îmbărbăta pe Emilia când primise vestea şi poştaşul lăcrima, după datină, asupra unui pahar de palincă.
— Nu te lăsa. Emilie. Dacă-i om, are să vie înapoi. Tu în-grijeşte-te de casă, de avut, să-i pară bine când s-o întoarce.
Din poveştile mamei sale. Andrei încerca să şi-o închipuie pe bunica tânără : o femeie neobosită, despotică, hotărând o dată pentru totdeauna vieţile copiilor. Avusese o singură slăbiciune, Pavel, ultimul născut. îl născuse la cincizeci de

am şi revărsase asupra lui, pe ascuns, având conştiinţa obscură a unei mari vinovăţii, o dragoste fără frâu. îl lăsase să facă orice ; pentru prima oară în viaţă nu-şi drămuise banii. Copilul, iertat dinainte pentru toate nebuniile, fu dat afară din toate şcolile şi, într-un târziu, intră muncitor la fabrică. Era orgolios şi ca să poată plăti de băut nenumăraţilor prieteni îşi vindea şi hainele de pe el. Fără'un cuvânt de reproş, bărâna îi trimitea alţi bani. Ca şi cum ar fi fost surdă, nu auzea reproşurile Emiliei. Şi la treizeci de ani, Pavel rămăsese cu minte de copU. Andrei şi Dan îl iubeau la nebunie, deoarece se potrivea la toate fanteziile lor dezlănţuite. Pe urmă fu dus pe front şi în '43 veni vestea că sergentul Moţ Pavel căzuse la Nalcik. Era într-o vară, nepoţii erau acasă. Izbucniră în hohote de plâns, numai bătrână stătea ţeapănă în capul mesei. De la o vreme, spuse :
— Dumnezeu să-l hodinească. Haideţi să mâncăm, că se răceşte zeama.

Emilia, indignată, strigă printre lacrimi :
— Doamne, mamă, numai la r.tomac ţi-e gândul ! Bunica zâmbi ciudat, cu un fel de milă : *
— Nici aşa nu-l mai înviem. Dumnezeu să-l ierte. Amin. Şi se *duse* să se culce.
— Tot aşa a făcut şi când a murit tata, povesti Emilia. Eram acasă, în locuinţa cea veche. Tata suferea cu inima, a murit subit. Mama a trimis după soră-sa, l-au spălat, l-au îmbrăcat, au aprins luminările şi numai după aceea a venit la noi. „Scula-ţi-vă, prunci, că au murit tată-vost." E o femeie fără inimă.
Dar, gândindu-se la toate astea. Andrei îşi dădea seama că era vorba de altceva : bunica era o fiinţă dintr-o altă rasă, pe cale de dispariţie, şi înţelepciunea ei nu era înţelepciune, ci o nemaipomenită capacitate de rezistenţă, un refuz de-a accepta viaţa aşa cum e ea, deşi din cuvintele ei se putea înţelege exact contrariul. Văzând-o cum se zbate, acum, la adinei bătrâneţi, oamenii spuneau : ,,Cum îi plice să muncească, săraca !", dar ea ura munca, ar fi vrut să poată porunci, să se bucure şi să se înalte de supunerea celorlalţi. Spunea : „Omul trebuie să trudească până-i vine ceasul. Apoi se poate hodini în veci", dar cu o mare şi bine ascunsă bătaie de joc.
Deşi mergea în fiecare duminică la biserică, bătrână credea într-un dumnezeu ciudat, căruia trebuie să i te rogi ca să nu-ţi facă rău. Posturile nu le ţinea, pentru că nu putea pricepe la ce folosesc, afară de faptul că după pt-ea mult ajunat, mâncând apoi ca sparţii, plugarii se betegesc de gălbinare.
Numai seara bunica ieşea în grădiniţa din faţa şcolii şi privirile-i alunecau departe, spre dolma Teuzului. Când trecea câte-o văduvă, o oprea şi o agrăia :
— Al tău, Lucreaţă, a murit la Italia ?
— Nu, nană Ană. La Rusia.
— Aşa... Şi eu am pierdut doi, tot acolo. Unul în '14, celălalt mai an.
Odată, Andrei o întrebă la ce se gândeşte, şi bătrână, ca şi cum s-ar fi trezit din vis, se scuturâ :
— Iacă, dragă, la multe. Anu' aista o fi grâu mult, om umple podul. Ne-a ferit Dumnezeu de foamete. Să vă văd pe voi mari, aşezaţi. Il povăţui : „Vorbeşte tu cu fata şefului din gară. Treizeci şi cinci de iugăre îi dă tată-său şi haine şi zongoră. Or fost pe la noi, mai în primăvară. Fata-i aşezată şi-şi ştie lungul nasului".
Andrei dădea din cap cu o respectuoasă curiozitate.

Da, aici toate lucrurile păreau aşezate, se desfăşurau după un tipic feroce rinduit de veacuri. Dragostea venea după căsătorie, sau poate că n-avea nici o impoirtanţă. îşi aminti nişte versuri din Blaga, pe care-l iubea :
Eu cred că veşnicia s-a născut la sat, Aici orice gând e mai încet...

De pildă, mătuşa Emilia. S-a căsătorit tânără, şi-a întemeiat gospodăria. Au cumpărat pământ, pe lângă sesia şcolară. In fiecare an vindeau optzeci-nouăzeci de măji de grâu. Unchiul George era un om liniştit, închis în sine, îşi iubea meseria. De sărbători se întâlneau toate notabilităţile, femeUe discutau despre cele mai avantajoase reţete de prăjituri, bărbaţii jucau cărţi la cincizeci de bani miza, beau bere scoasă din fântână, copiii ţipau afară, în ogradă. Viaţa trecea la adăpost de orice nelinişte. Iar după război, cei care vor scăpa se vor întoarce şi vor lua totul de unde l-au lăsat. Morţii vor fi uitaţi. „Morţii cu morţii, viii cu viii".
Mătuşa Emilia îi povesti câte griji avea cu şcoala ; după plecarea lui George, ea gira direcţia. Inspectorii o apreciau, fu lăudată în „Monitorul şcolar" şi satul se mândrea cu ea : ,,Ca un bărbat, aşa le ştie pe toate. Samănă cu nana Ană". Numai Cordiş, feciorul unui vecin, ajuns învăţător, o bîrfea în toate părţile. Umbla să ajungă director. Nu-l putea suferi niciodată pe George Teodorescu, un „regăţean", o venitură.
— Nu-i e ruşine, vorbea indignată Emilia. După ce a scăpat de front, umblă cu intrigi. Ştie toată lumea că s-a împuşcat singur în mână, neobrăzatul !
Andrei o asculta atent, o aproba. Emilia îl săruta şi spunea, privind spre Dan, care. citea tolănit pe un pătuţ de lemn :
— Bine că mai vede cineva cât mă chinuiesc. Că din partea lui Dan...
— Văd, mamă, cum să nu văd, spunea Dan moale. Te admir din toate puterile mele, într-o tăcere plină de respect.
— Copil fără inimă, râdea Emilia.
După câteva ceasuri abia, lui Andrei i se părea că nu plecase niciodată de aici. Ieşi în curtea măturată, apoi trecu în ogradă. Era primul lui drum : cu ochii întredeschişi, încerca întoarcerea în timp. Toate erau aşa cum le ştia, doar mult mai mici. Revăzu salcia uscată între crengile căreia îşi făcuse odinioară un cuib, unde se ascundea ceasuri întregi cu o carte în mână, răstoaca năpădită de buruienile care dospeau în nămolul gros. Se gândi la copilăria lui cu oarecare oboseală, ca la un
timp incert, fără date, fără puncte de reper. Ar fi vrut să rămână aici, în soarele duşmănos şi în greul miros al bălţii, dar cei care treceau pe uliţa mare îl vedeau, îl strigau, îl întrebau de noutăţi, aşa că ieşi prin fundul ogrăzii şi o porni fără rost, pe imaşul comunal, spre dolma Teuzului, care se întindea în depărtare, ca o coamă de şarpe sătul. După un timp îşi scoase pantofii şi-i legă de gât cu şireturile ; pământul păstra încă răcoarea nopţii. Umblă încet, păzindu-şi tălpile de înţepătura vicleană a scaieţilor, se înfoie, ca un copil, asupra unor gîscani care-l sîsîiau înfuriaţi, apoi urcă dolma şi privi pământurile pustii. Grâul era galben. Undeva, da, îşi amintea, locului îi zicea Sartişe, un cârd de copii se scăldau goi, în apa puţină, gălbui-verzuie a Teuzului, ţipetele lor se succedau într-un canon argintiu. Ii veni poftă să se scalde şi el şi porni grăbit, asudând, spre un loc mai depărtat pe care-l cunoştea, unde sub o salcie putredă şi veche se învolbura lin un anafor : era locul spaimelor din copilărie, singurul loc unde nu li se dădea voie să se scalde şi singurul care-i atrăgea : aici pândise de nenumărate ori, seara, fetele mari cufundându-se în apa adâncă, tăcute şi înfricoşate, ca nişte lebede, şi le' urmărise, din porumburile verzi şi tăioase, mişcările prelungi şi tremurul alb al sinilor mari.
Când se apropie, văzu cu oarecare nemulţumire că locul nu era pustiu, aşa cum sperase : doi oameni pescuiau, aşezaţi faţă în faţă, fiecare pe alt mal al râului ; şedeau aproape goi în bătaia fierbinte a soarelui dimineţii.
— Doamne-apără şi păzeşte, apoi îi văru Andrei ! auzi vocea tăioasă şi veselă a cuiva, cunoscut, şi omul de pe malul unde era el, înalt, subţire, cu muşchii răsuciţi ca nişte vrejuri sub pielea arsă, puse cu grijă băţul de salcie şi-i veni în întâm-pinare. Era Mitru Moţ, văr de-al doilea, unul din prietenii copilăriei sale.

Mai mare ca Andrei cu vreo nouă ani, îi făcuse toate chefurile când era copil, îl purtase prin pădure după ciuperci şi pui de căprioară ; se îmbrăcaseră amândoi în „strigoi" să sperie fetele satului şi babele, purtând noaptea, pe uliţe, un bostan găurit în care ardea o luminare. De când Andrei plecase la liceu, Mitru devenise ceva mai sfios, îi spunea „dumneavoastră" şi „domnişorule" şi lui Andrei asta îi făcea plăcere, la început. Dar acum rămase mirat de schimbarea vizibilă pe faţa vărului său : era sigur de sine, cu mişcări scurte, de om matur, şi, deşi avea numai o cârpă murdară în jurul coapselor şi o pălărie ruptă de paie, nu părea deloc cara

ghios, dimpotrivă, avea ceva de om în vacanţă, despovărat de griji.
— No, şezi aici, că-l prindem, soarele cui l-o teremtit... Este aici, sub salca asta o hârcă, cât un bivol.
Andrei se dezbrăcă gol-puşcă şi se întinse în iarba fier- binte, cuprins de o lene şi de o dorinţă de topire în pământ, în t iarbă, în apă ; i se părea că nu plecase de aici, niciodată, că se întâlnise cu Mitru şi ieri şi alaltăieri şi, deşi ştia că acestea sunt senzaţii literare, îi făcea plăcere să se lase în voia lor, ca o fugă într-o lectură de joasă calitate.
— Da' nu mă întrebi de ce stau aici, ziua-n amiazi, cu undiţa, ca Ipu, sau ca ţiganii ?
— De ce stai ?
Mitru îl privi curios, decepţionat :
— Uite-aşa, spuse el, întunecându-se. Aşa-mi place mie să
stau.
Pe malul dimpotrivă, celălalt pescar, un om de vreo patruzeci de ani, cu ochi albaştri, apoşi, păr blond, ţepos şi umeri mari, acoperiţi cu pistrui, privea placid spre ei, cu un zâmbet şters pe faţa nerasă.
— Ii Ardeleanu, mecanicul de la moară, spuse Mitru.
— Il cunosc, ce mai faci domnule Ardeleanu ?
— Bine, domnu Andrei, aşteptăm şi noi în prostie să se agate vreun peşte.
Il ştia din vedere, nu schimbaseră mai mult de câteva vorbe în cei doi ani de când mecanicul era în sat ; venea din când în când pe la ei, juca şah cu unchiul său George. Când apăruse în sat se prezentase la primărie arătând un act de lăsare definitivă la vatră pe motive de boală : tuberculoză. Câtăva vreme domnul plutonier Gociman se purtă foarte respectuos cu el ; cineva, sau poate el singur, îi băgase în cap că Ardeleanu e un agent de Siguranţă, trimis personal de Antonescu să vadă, să audă şi să raporteze totul, şi impresia sau certitudinea asta îi fu întărită de felul de-a se purta al mecanicului. Era un om foarte retras, purta mereu o carte răsucită în buzunarul hainei şi părea om deştept şi umblat în lume, când stăteai de vorbă cu el.
în sat era o moară mică de măcinat porumb, care fusese a lui Tudosie Dumbravă, om bogat şi legionar ; după rebeliune îl duseseră într-un lagăr la Târgu-Jiu. Moara o cumpărase pe un preţ de nimic baronul Papp de Zerind şi trimisese un administrator, Pinţea, dar acesta îşi găsise locuinţă şi amantă la plasă, de unde nu venea decât o dată pe săptămână, beat criţă, se uita prin registre cu ochii roşii, duruiţi şi se ducea să se

culce la Cloambeş ori la primar. Aşa că Ardeleanu era stăpânul morii.
Multă lume a început să se mire de felul cunî se purta. Lua uium mic, mai ales de la văduve sau de la nevestele celor plecaţi pe front ; acestora le scria în registre cantităţi mai mici de cereale decât avuseseră. Bineînţeles, lucrurile acestea se auziră în sat şi Gociman intră la bănuieli. Veni o dată în cap de noapte şi-i ceru actele. Erau în regulă. La câteva zile, Pinţea îl trase la răspundere : de ce se leagă de mecanic ? Domnul baron e mulţumit, pe

vremurile astea e greu să-ţi găseşti un om priceput. Gociman nu înţelegea nimic, aşa că nu-şi mai bătu capul.
— Domnul Mitru este şomer, spuse de pe malul celălalt Ardeleanu. De aia stă şi pescuieşte.
— Aceasta este treaba mea, spuse Mitru şi deodată se întunecă. Lui Andrei îi era prea lene şi prea somn ca să-l întrebe ceva.
— Hai, mă, spune de ce te-ai certat cu Cloambeş ? Că până ieri-alaltăieri îi cintai „slavă ţie", parcă el te-ar fi făcut, vorbi, de pe malul celălalt, Ardeleanu, dar moale şi el, toropit de soarele ce se înălţa, dur.
— Aşa mi-a venit, spuse Mitru, scurt. Hai să ne luăm de aici, că ni se fierb creerele. Nu este nici un peşte pe aici, numai mărunţiş, nici n-ai ce băga în gură, îţi rămân oasele printre dinţi.
Porniră încet, fără vlagă, cu ochii îndureraţi de lumină. Se opriră la moară, clădire albă, ca o cetate în miniatură, cu pereţii groşi. înăuntru era o răcoare atât de plăcută, încât Andrei, spre ora prânzului, nu se putu hotărâ să meargă acasă ; rugă o fetişcană să spună mătuşii că nu vine la prânz. Ardeleanu, mai târziu, făcu o mămăligă aurie, fripseră peşti mărunţi pe jar şi băură un vin acru ca oţetul, apoi dormiră toţi trei, până spre seară. Când Andrei se trezi, cu oasele desfăcute, îl văzu pe Mitru treaz, cu ochii în tavanul alb. Mecanicul sforăia puternic ; dormea pe spate, având întipărită pe faţă o expresie grea, îngrijorată ; părea foarte bătrân.
— Mă, Mitrule, da' tu cum de nu eşti pe front ? întrebă Andrei, încet, să nu-l trezească pe celălalt.
— Păi nu ştii, spuse Mitru, şi deodată se înveseli. Am semănat tutun. De aia. Pe ăia care au semănat tutun nu-i ia pe front... Mareşalu-i deştept. Cât eram mobilizat mi-a spus cineva şi am cerut după aia autorizaţie şi mi s-a dat... Toată lumea zice că-s dat dracului, râse el fără veselie, da' ce-s eu de

vină dacă mi-a spus cineva şi eu l-am ascultat ?... Iară cu ale-lalte, am lucrat la Cloambeş, îl cunoşti ? îi zice lumea Lă-doiu. Şi eu şi Floriţa. Da' acum nu mai lucrez, scrâşni el pe neaşteptate.
— De ce ?
— Uite aşa... mama lui. Se găseşte de lucru, că nu-s *braţe,* pricepi ?
După ce Ardeleanu se trezi, se scăldară cu toţii în scocul morii, pe urmă se întinseră să se usuce în soarele serii. Era atât de liniştitoare singurătatea asta a lor, ca pe o insulă, despărţiţi de lume, în mijlocul câmpurilor care vuiau stins, încât pe neaşteptate lui Andrei i se umplură ochii de lacrimi ; privea cerul palid, bolovanii albi şi tulburători ai norilor şi departe, spre apus o fîşie verde timidă şi o stea singuratică, mărunt şi neajutorat ochi de lumină, şi i se părea că toată viaţa lui anterioară, cu frământarea ei, era atât de fără sens. îi lipsise această pace, această părăsire în singurătate împărtăşită, în lucruri mărunte şi durabile, ca viaţa.
Spre seară veniră câţiva oameni : îi cunoştea pe toţi, după nume şi porecle, şi ei se bucurară că era aici. Bău cu ei palincă, gustă slană şi mămăligă rece. La un moment dat, cineva spuse :
— Iaca şi eroul de pe frontul de răsărit !
Se întoarseră toţi, ca la un semn, spre dolmă : pe cerul senin se decupa o siluetă ciudată, un om înalt, subţire, într-un ves-toh militar, cu părul negru-albăstrui căzându-i în şuviţe pe frunte. Venea spre ei, dar parcă se păzea : privea tot timpul în urmă, cobora de pe dolmă, apoi urca iarăşi, se grăbea, sau încetinea pasul.
Andrei îl recunoscu, era părintele Scarlat, vecinul lor, cu care era şi ceva rudă, prin alianţă.
— Da' nu-i pe front ? întrebă.

— Nu, că l-a demobilizat, spuse cineva. Acuma-i iară civil, că când o fost în faţa comisiei s-a apucat să priridă muşte. Acuma-i în sat şi vine des la întrunirile noastre.
— Ce întruniri ? făcu Ardeleanu plictisit. Nici un fel de întruniri... Vă chem eu să veniţi ? Mai vorbeşte aşa, doar-doar dăm şi de vreo belea.
Cineva fluieră prelung şi părintele se aruncă jos de pe dolmă. Ceillaţi râseră gros. Da, era plăcut să vezi câte un popă bolund. Scarlat era ginerele lui Ciupe Ion, zis Laboş, crâşmarul din mijlocul satului, nepot al bunicii lui Andrei, un om înalt, gros, frumos, cu mustaţă lungă, ca un boier vechi. Ambiţia de a avea ginere „domn" îl nenorocise ; avea o fată, Catiţa, care

trăise un timp cu un plutonier de jandarmi însurat şi cu doi copii, apoi Laboş o mărită cu Teodor Scarlat, băiatul celui mai sărac om din sat. Povesteau babele că atunci când murise bătrânul Scarlat, o puzderie de păduchi au ieşit de pe el şi au început să fugă prin casă. Scarlat era băiat frumos şi Laboş îl ţinu la teologie, la Cernăuţi. îşi blestemă însă şi ceasul când îi trebuise ginere popă, deoarece Scarlat, după părerea tuturor, era săltat. îndată după nuntă vându doi noateni graşi ca pepenele şi cu banii luaţi îşi tipări un volum de predici eretice. Exemplarele, vreo cinci sute, stăteau şi acum în pod şi le rodeau şoarecii. Pe Laboş fu cât pe ce să-l lovească guta. Plânse după noateni, ca după mort, dar ce să-i spună părintelui ? El era domn şi miilţi domni îs bolunzi. Ajunsese de râsul satului. Toată lumea povestea cum noaptea, când îi trebuia să meargă afară, părintele îl scula pe socru din somn să vină cu el, deoarece avea fobia întunericului. Laboş, desculţ, în cămaşă de noapte, cu pântecele revărsat, stătea cu lampasul ridicat şi-l ruga :
— Da' mai gată odată, părinte, păntru numele lui Cristos, că mă ia dracu de frig... Bată-l bată Dumnezeu — vorbea el cuiva nevăzut — iacă ce mă pune să fac, eu, om bătrân.
Din când în când părintelului îi veneau „idei". Se plimba prin toată casa, răvăşindu-şi părul şi vorbind fără şir. Nimeni n-avea voie să răsufle, toţi trebuiau să umble în vârful picioarelor. Atunci Laboş se ducea în grajd şi se culca pe fin, să moară.
. Şi, totuşi, bătrânul umblase cu tot felul de plocoane pe la episcopie, doar-doar îl vor numi pe ginerele-său popă în sat. Când îşi ajunse ţelul şi Scarlat fu numit preot al doilea, până la pensionarea părintelui Pinteriu, bucuria lui Laboş — care, dincolo de toate, era mândru că e socru de popă — nu ţinu mult, fiindcă în prima duminică, la slujbă, Scarlat se bătu cu cantorul, pe care-l lovi cu cădelniţa în cap, deoarece nu cînta pe placul lui, şi-l înjură de mamă pe bătrânul Pinteriu, cu voce tare, încât toată biserica înlemni de spaimă. Plângând, părintele Pinteriu fugi din biserică, în odăjdii, şi Scarlat, ieşind din altar. Ie spuse mirenilor :
— Gata ! Mergeţi acasă ! Destul v-a fost şi cu slujba. Hai, marş !
Oamenii se plânseră episcopului, Scarlat fu trimis într-un sat de munte, unde se purtă în aşa fel, că abia scăpă cu pielea

negăurită. De atunci spunea tuturor că el e persecutat, că episcopul îl invidiază şi că, nu peste mult, are să le arate el tuturor ce poate. Se hotărâ să se facă preot militar (grad de căpitan, ordonanţă, situaţie socială), dar exact în ziua în care îşi primi gradele, 22 iunie 1941, izbucni războiul şi fu trimis pe front. Veni în concediu abia în '42, şi se făcu de râsul lumii : se trezea noaptea, urlând, i se

părea că au intrat'în casă partizanii şi vor să-i taie beregata. Ajuns la capătul răbdărilor, Laboş îi spuse Catiţei :
— Măi, fată, eu zic să-l băgăm în «casa cea de bolunzi. Dau oricâţi bani numa' să-l repereze, că nu mai pot răbda.
Fata, care se uita la bărbatul ei ca la Dumnezeu, îşi blestemă tatăl şi voi să se arunce în fântână. Când se isprăvi concediul, Scarlat se culcă în mijlocul drumului şi trebuiră să-l ducă pe sus la gară... Şi cu toate astea, era un om cultivat, citise mult şi acum, văzându-l cum se apropie cu mersul acela pânditor al soldaţilor care calcă un teritoriu inamic. Andrei se întrebă dacă bufoneria părintelui nu era simbolică şi se îngrozi ; în fond semănau : şi părintele era în felul lui „el însuşi", fără să-i pese de convenţii, avea curajul să-şi etaleze frica, se revolta urlând împotriva constrângerilor.
— Ia să văd care sânteţi aici, zise părintele, fără să dea bună-seara. Aprinse o lanternă, deşi nu era întuneric, şi le lumină feţele. „Bine, e în regulă" spuse el şi abia după aceea îl îmbrăţişa pe Andrei. „De ce n-ai trecut pe la mine ?", apoi se aşează, cu spatele rezemat de zidul morii care mai păstra în albeaţa lui zgrunţuroasă ceva din căldura zilei, şi spuse poruncitor, lui Ardeleanu :
— Fă focul.
Ardeleanu aduse nişte găteje şi curând o flacără violentă se înălţă pârâind. Oamenii se bucuraseră : în lumina focului feţele lor păroase erau din alt timp şi neliniştea lui Andrei se risipi.
— Mă, zise părintele, voi o să daţi de dracu... M-am întâlnit cu Gocioman şi iar mi-a spus să trag cu urechea ce se vorbeşte pe aici.
— Şi dumneavoastră ce-aţi zis dom' părinte ? întrebă Ardeleanu, cu o voce din care Andrei înţelese că întrebarea şi răspunsul acesta sunt un fel de ritual.
— I-am spus : „Drepţi ! Uiţi că vorbeşti cu un căpitan al armatei române ? Vrei să-ţi fac un raport, să te trezeşti la StaUngrad ?"

— La Stalingrad nu se mai trezeşte, spuse Mitru, că acolo acuma-s ruşii, de mult.
— Pe tine te-a întrebat cineva ? Tu să taci, tu să nu vorbeşti, învârtitule !
— Aţi mai ascultat la radio ? se auzi, din întuneric, o voce.
— Rahat, spuse părintele... Am avut o revelaţie, asta-i !
— D-apoi, după cum binevoiţi, spuse Gligor a Hahăului.
— Am citit din Apocalips, spuse părintele şi deodată toţi tăcură, respectuoşi. Părintele se aplecă asupra focului : luminată de jos, faţa lui era frumoasă, tânără şi din nou Andrei simţi nodul acela de nelinişte. Părintele recită, încet :
— „Şi m-am uitat şi iată un nor vânăt şi nurnele celui ce călărea pe el era moartea. Şi iadul se ţinea după el şi li s-a dat putere peste a patra parte a pământului, ca să ucidă cu sabia şi cu foametea şi cu moarte şi cu fiarele de pre pământ."
Se lăsă o tăcere apăsătoare, se auzea pârâitul focului şi, poate, . bătăile inimilor celor adunaţi lângă zidul, acum rece, al morii.
— Şi cum tălmăciţi asta, dom' părinte ? întrebă Ardeleanu. In clipa următoare părintele izbucni într-un hohot de râs,
cristalin, vesel, degajat :
— Eşti dat dracului domnu' Ardeleanu. Păi ştii ? Se poate tălmăci cum vrei : dacă câştigă ruşii, atunci e vorba de Hitler... „Iar numele fiarei este şase sute şaizeci şi şase"... Hai ? Câte htere are numele lui Hitler ? Şase. Iar dacă câştigă nemţii, atunci e Stalin. Câte litere ? Şase...
Cineva fluieră, admirativ.

— Mă, zise' părintele, voi sânteţi proşti, vă duceţi la biserică, ca oile, ascultaţi cum behăie popa, da' nu citiţi Apocalipsa.
— N-avem şcoală, spuse Mitru impresionat.
— Nu trebuie ! Cu cât ai mai puţină şcoală, cu atât e mai bine, spuse părintele deodată devenit foarte trist. Mult mai bine. Mă, continuă el, mintea omului e ca trestia. Poate să judece după cum bate vântul.
— Mie mi se pare că numele fiarei are să fie Hitler, zise Gligor a Hahăului, că nu văd cum pot nemţii să mai câştige. N-or fost ei în stare la început, ţineţi minte, mă, când mereau ca-n brânză, da' acuma...
— „Şi numele stelei se cheamă Absinthos şi a treia parte din ape s-au făcut ca pelinul, şi mulţi din oameni au murit din pricina apelor, pentru că se făcuseră amare" spuse părintele. Totul e scris. N-a rămas nimic care să nu fie scris. Nu mai putem face nimic.

Andrei se strecura afară din cercul de lumină roşiatică şi fără să-şi ia rămas bun porni spre casă, în noaptea ţîrâind de greieri a câmpiei. Satul se ghicea ca o adunătură de umbre grele ; şi aici funcţiona legea camuflajului. Il aşteptau cu cina şi el mâncă mult, lacom. Mătuşă-sa, altfel foarte rigidă în ce priveşte punctualitatea, nu spuse nimic şi, în timp ce mânca, Andrei simţea aţintită asupra lui privirea ei plină de milă şi de înţelegere ; ştia că ea se gândeşte la viitorul lui ruinat. Ridică spre ea ochii şi-i zâmbi.
— Mănâncă, dragul meu, spuse tuşa Emilia. Mănâncă, eşti foarte slab.
Pe urmă se duseră să se culce : bătrână în patul ei înalt, din coridor (nu voia să doarmă în altă parte : aici auzea pe oricine ar fi vrut să intre şi să-i jefuiască şi avea şi toporul pus la îndemână) ; Emilia în dormitorul mare, el cu vărul său în sufragerie. Aprinse lămpile cu petrol şi începură să citească, dar lui Andrei rândurile îi fugeau în faţa ochilor. .
Nervos, închise cartea şi se întoarse spre Dan, care, metodic, întorcea foaie după foaie. înciudat, ca şi cum calmul acesta ar fi ascuns ceva ce lui îi scăpa, Andrei se sculă şi se aşeză pe marginea patului.
— Mă, Dan, ce aştepţi tu de la viaţă ?
Vărul său închise cartea, îşi scoase ochelarii, tuşi şi-l privi curios.
— Ia te uită ce întrebare ! Vrei să stăm de vorbă ? Deschise bufetul şi scoase o sticlă de vişinată. Rìse.
— Asta are să ne ajute mult... Bău şi-i întinse sticla, înveselit : Cât de ciudaţi sântem noi amândoi, vere... Am copilărit împreună şi... Eh ! îşi rîcîi el gâtlejul. Tu ştii că eu nu-s vorbăreţ. Dar... na ! Orice s-ar întâmpla, poţi conta pe mine... Ex-primându-mă altfel, vreau să spun că nu eşti singur, asta-i ! Trage o duşcă, e dulce, cam greţoasă, dar merge.
Mişcat, Andrei se întinse şi-i puse mâna pe creştet.
— Nu pierim noi, spuse fără voia lui protector.
— Puţin îmi pasă. Cumva tot are să fie. Vezi, sunt unele axiome matematice... dar nu pot să exprim ceea ce vreau.
— Cred că înţeleg. Dar oare viaţa e matematică ? Şi soluţiile aşa de simple ? A - f B – C ?
— Habar n-am, nu-s profet, şi în fond ce vrei tu ? îl întrebă Dan.
Andrei trase o duşcă şi vişinata tare i se sui la cap. Il privi pe Dan în ochi :

— Tu n-ai vrea să înţelegi lumea asta, să nu trăieşti aşa... de azi pe mâine ?
— Prostii... Desigur că aş vrea. Dar, deocamdată, *ce* ştiu eu ? Să rezolv problemele ce mi se dau la teză, sa spun corect : *Dans son oeuvre capitale, le Cid, Pierre Corneille...* Adică nimic. Am mai citit vreo şase sute de cărţi. Nu crezi că-i necinstit să vrei să faci lucruri mari când ştii atât de puţin ?

— Adică... Andrei îl privea cu ochii mari. Niciodată nu auzise lucruri atât de pline de bun-simţ.
încântat. Dan urmă :
— Mi-e greaţă de oamenii care-şi închipuie că ei sunt buricul pământului. Vezi tu, ăsta-i defectul nostru naţional. De ce te uiţi aşa la mine ? urmă el cu o ciudată blândeţe. Şi eu mă gândesc la multe, dar... în ultima vreme... să nu mi-o iei în nume de rău, te-ai schimbat şi atunci nu ţi le mai spun. Vorba lui Voltaire : Să ne cultivăm grădina. Da, domnule, vărule, lumea nu se învârte în jurul nostru... Să nu-ţi închipui cumva că eu te condamn. Tu eşti cum eşti, eu sunt cum sânt, să ne acceptăm diferenţele... Până la urmă se face o sinteză. Bă, marele secret al universului, urmă el cu o plăcere neobişnuită, e că nimeni n-are dreptate şi toţi au dreptate.
Andrei se sculă şi-l îmbrăţişa :
— Tu eşti un geniu, vere. Abia acum te descopăr. Iţi mulţumesc...
— N-ai de ce, făcu Dan, mărinimos. Ştii ce ? Hai să luăm sticla, ieşim pe geam în grădiniţă şi cântăm. Vrei ?
— S-a făcut.
Stinseră lampa şi se strecurară pe geam, grijulii să nu facă zgomot ; se aşezară pe banca de sub tufa de lilieci şi începură să cânte fals :
Cu pinza bărcii-ntinsă.
Aproape de-nserat...
Când zarea zile-i stinsă
Pescariul a plecat.
Pe urmă, beţi amândoi, intrară pe geam şi adormiră îndată. Dimineaţa, Emilia nu-i trezi. ,,Dragii de ei, sunt obosiţi", se gândi emoţionată.
Aşa ar fi putut trece timpul, „viaţa la ţară", dacă n-ar fi fost războiul : în ziua aceea sosiră foarte multe ordine de chemare şi, după ce trecură vacile. Andrei, aşezat pe banca din faţa porţii, auzi ţipetele femeilor pe uliţe. Şi, fără să ştie de ce,

porni încet spre moară. Ii găsi aşezaţi în jurul focului şi îi făcură loc, ca unuia de-al lor.
— Mareşalu îi un om tare deştept, spuse pe neaşteptate Mitru, care stătea ghemuit într-un fel ciudat, ca şi cum, prin atitudinea voit chinuită a trupului, ar fi vrut să batjocorească pe cineva. Fuma fără încetare, lacom, şi remarca lui la adresa lui Antonescu fusese provocată de o replică a cuiva : „Mă, se vede că eşti *produptor* de tutun, mai dă-ne şi nouă, uită-te la el !"
— Prost nu poate fi, spuse cineva, că altfel rămânea sub-locotinent.
Era vădit că Mitru aştepta ca Ardeleanu să-l întrebe de ce-l socotea el pe mareşal un om atât de deştept, dar mecanicul tăcea ; părea absent.
— Foarte deştept om, spuse atunci Mitru destul de supărat. De-ar fi toţi ca el, am câştiga războiul. Na-vă, răsuciţi ţigări, să nu ziceţi că...
— Şi de ce spui tu asta, Mitrule ?
— Păi uite de ce : dacă ostaşul român n-are amuniţie, merge la atac cu baioneta. Este ? Este. Dar însă dacă n-are tutun, nu merge la atac nici cu baioneta. Stă şi gogoşeşte în tran-şeu, iar inamicul îl învăluieşte pe flancuri.
Nu se ştia dacă glumeşte sau nu, şi Gligor a Hahăului, care se întorsese de curând, rănit, se supără.
— Mai du-te-n ceea a mâne-ta, Mitrule. Tu, dracu ştie cine te-o învăţat, te-ai învârtit cu pământul semănat cu tutim... Da' poate oare tot plugarul din România să semene tutun ?
— Poate, zise Mitru. Noi dăm tutun la toate ţările, iar toate ţările ne dau făină şi unsoare şi vin. Mă rog, tot ce trebuie.
— Şi la război cine merge atunci ?

— Asta pe mine nu mă priveşte. Eu am nevastă şi copii.
— Şi dacă n-ai avea, ţi-ar plăcea să mergi la război ? întrebă atunci, moale, Ardeleanu.
— Cui îi place ? Da' dacă trebuie ? Uite, eu de-o pildă, dacă mi-ar spune Mareşalu : „Hai să luăm Ardealul înapoi", să-l bată Dumnezeu pe a.cela Mitru Moţ care n-ar lăsa dracului tutunul şi nu s-ar duce !
— Vezi că altă treabă n-are Mareşalu, numa' să-l supere pe Hicler, care le-o dat ungurilor Ardealul. Ţi s-o suit fumul de tutun la creeré, domnule Mitrule, nu precepi tu politica, spuse Bituşea, al cărui tată fusese la liberali.
Mitru ridică din umeri :

— Oi pricepe-o, n-oi pricepe-o, da' un lucru ştiu, că, când o fi să ne batem cu ungurul, apoi eu unul sămânţă din ei nu lăs. Uite-aşa, spuse el, deodată întuna:at la faţă, strîmbându-se din pricina fumului ce-i intra în ochi.
— Păi, atunci de ce aştepţi ? spuse Ardeleanu, cu aceeaşi privire absentă, ca şi cum vorbele oamenilor adunaţi în jurul focului l-ar fi plictisit de moarte. Eu nu ştiu de ce aştepţi, mai adăugă el, surîzând.
Mitru făcu ochii mari.
— Păi uite, urmă Ardeleanu, de ce nu te iei acuma şi nu te duci să-l omori .pe Gyuszi, fierarul ? Are nevastă, patru copii. Dintr-o dată stârpeşti cinci.
Mitru rìse, scuturându-şi capul.
— Doamne fereşte, cum poţi vorbi vorbe slabe ? Ce-am eu cu Gyuszi, care-i om de treabă ! Eu de ceilalţi unguri am spus.
— Poate şi printre „ceilalţi" or fi oameni dé treabă.
— Eu n-am întâlnit, spuse scurt Mitru.
Şi deodată se ridică în picioare ; ochii mici îi străluceau, vorbea repede, mâncând vorbele.
— Dumneata, domnu Ardeleanu, ai fi un bun predicator la baptişti, că numa' ăia-s cu bunătatea şi cu iubirea în gură. Dară viaţa îi altfel, ascultă-mă pe mine... Dacă eşti bun, ţi se c... toţi în creştetul capului... Păi să-ţi povestesc eu ce-am păţit, când o fost cu cedarea Ardealului... Când o venit ştirea, ca cum ne-ar fi lovit cu toporul în cap. Pe toţi. Şi plutonierul, bată-l Dumnezeu, că era ca un cine, plângea şi-şi rupea părul din cap. Că una-i când te bate cineva şi-ţi ia ce-i trebuie lui şi alta-i să-i dai tu, pe degeaba, om în toată firea... Şi, fratele meu, ne-am luat şi ne-am dus şi când treceam prin satele româneşti ne uitam în pământ, parcă noi eram de vină. Şi-or fost şi situaţii de acelea când muierile dădeau cu brusi după noi şi ne suduiau. Iară eu, aşa m-am turvinat, că m-am bolnăvit de friguri...
Se plimba uitându-se la ceilalţi, care-l ascultau, deşi mai auziseră probabil poveştile astea de sute de ori. Andrei avea un sentiment neplăcut, pe care-l încerca ori de câte ori realiza secreta lipsă de armonie a lumii, ceea ce el numea „patimi joase" ; voia să se creadă deasupra lor, într-o zonă în care numai ideile şi ciocnirea lor pură confereau universului adevăratul lui tragism. Restul era drojdia împuţită pe care istoria, zeul căruia i se închina Suslănescu, o depozitase în conştiinţele rudimentare. Dar ascultându-l pe Mitru, care avea capacitatea de-a retrăi, fără oboseală, la aceeaşi intensitate, tot ce i se întâmplase în decursul scurtei sale vieţi, trăia şi el teribilul sen-

timent ae umilinţă în faţa aceleiaşi capricioase Istorii. Voia şi el o clipă, o singură clipă de revanşă, în acelaşi fel cu Mitru, ₜ'.ae, pe măsură ce povestea, se întuneca, scrâşnea din dinţi, fără să-şi dea seama, şi ochii lui nu mai vedeau pe nimeni în jur.
— Şi astfel, ne-am aşezat noi într-un sat, Popindeu, şi *fermelia* a fost în casa unui ungur. Bogat, mama lui, şi muncitor, că avea o grădină cu pomi şi tot felul,

cum eu unul n-am văzut, văruiţi şi cu crengile proptite să nu se rumpă. Şi era ordin să nu care cumva să facem pagube, iară ungurul se uita la noi ca la nişte broaşte cu păr şi toată vremea era peste tot, ca vérmele cel neadormit. Iară eu eram aşa de slab că gândeam c-oi muri. Şi într-o zi m-am sculat şi mi-am pus mantaua pe umeri, că era soare şi cald, ţineţi voi minte toamna aceea, dar eu mi-am pus mantaua pe umeri, şi m-am dus în grădină şi aşa mi s-o făcut o poftă să iau o roşie şi câteva prune, că aveam nevoie de verdeţuri să se mişte mai repede sângele în mine. N-am ajuns bine în dormitor, că vine plutonierul şi zice : „Care p... mamelor voastre aţi luat din ogradă, că a venit ungurul la domnul comandant şi a făcut gălăgie ?". ,,Eu, am zis, am luat aceste câteva prune." Plutonierul s-a uitat la ele, erau două ori trei şi s-a dus înjurând. Eu am luat prunele şi roşia. L-am găsit pe gazdă în bucătărie, mâncau găină şi muierea cosea steagul cel roşu-alb-verde, iară eu mă clătinam pe picioare şi m-am dus la masă şi i-am pus roşia şi cele două-trei prune şi am zis, zâmbind, nu ştiu de ce mi-a venit să râd : „No, pofteşte şi, fii bun, iartă paguba". El s-o speriat, aşa cred, că se uita în altă parte decât la mine şi eu aştepam şi la urmă o zis : „Bine". Ei, pentru acest fapt că o zis : „Bine", ca şi cum eu aş fi fost *nimenea,* un pom, sau o piatră, sau altăceva, eu l-oi căuta pe acesta ungur, într-o toamnă, şi câte prune şi roşii o avea în ogradă, pe toate îl pun să le mănânce, una să nu rămână, acesta este gândul meu, să-l pedepsesc astfeliu. Ştiu ce vrei să spui — se întoarse el spre Ardeleanu — că mi-ai mai spus când ţi-am povestit această întâmplare. Vrei să spui că toţi bogătanii îs la fel, şi-ar mânca şi c... numai că eu cu acesia ungur am avut de-a face. Cu el am avut şi oi avea eu treabă.
— Te înţeleg, spuse Ardeleanu. Te înţeleg foarte bine. Dar spuneai parcă, ori poate n-am înţeles eu bine, că vrei să-i stârpeşti pe toţi.
— Asta-i altă poveste, spuse Mitru şi se întunecă rău de tot. Se ghemui din nou lângă peretele morii, în poziţia aceea

strîmbă şi nefirească, şi privi, fără să vadă, cum se însera peste pustă şi cum se zvârcoleau nişte nori roşcaţi.
— Acuma spune, dacă tot ai început, zise Gligor ; spune să audă şi ceilalţi.
— N-am nici o plăcere să spun.
— De ce ?
— Mă priveşte. Apoi, ca. să nu creadă ceilalţi că face pe nebunul : îmi vine greu. sunt lucruri la care nu-mi place să mă cuget, că-mi face durere în inimă şi nu pot scăpa de ea, câteva zile. Şi fără nici o tranziţie începu să povestească, de data asta cu un glas foarte moale, alb, sleit : „Şi aşa ne-am retras noi şi ţin minte ca acuma că ne-am retras din satul Primdu, spre seară, şi oamenii ne-au petrecut până departe. Şi mai ţin minte că nu vorbeau. Mergeau muţi pe lângă coloana noastră. Şi se auzeau roţile de la tunuri şi altceva nimic. Şi deodată s-au oprit, că venea noaptea, şi s-au întors toţi deodată, ca la instrucţie, şi s-au dus înapoi în satul lor, Prundu, şi nici unul nu se uita înapoi, către noi. Şi noi ne-am uitat după ei până s-au mistuit între pomii din marginea satului. Şi curând după aceea ne-am aşezat şi noi, pentru noapte. Un prieten al meu, carele apoi a murit la Odesa... sau să fi fost la Nalcik ? acuma nu ţin minte, a adus nişte vin şi am băut şi ne-am uitat la stele. Şi spre dimineaţă s-a auzit, din satul acela, Pnmdu, cum explodează o grenadă şi noi am sărit cu toţii în picioare şi am luat armele în mâini. Şi mulţi au băgat glonţ pe ţeava. Iară pe urmă, nu la multă vreme, s-au auzit împuşcături. Parcă se dădea război acolo. Domnu sublocotenent, a murit şi el la Cotu Donului sau în Crimeia, se uita cu binoclu. De ce se uita nu ştiu, că era noapte şi era departe, la nu ştiu câţi kilometri. Da'

se uita. „Să trimitem o patrulă", a zis cineva, dom' sergent Băbău, mi se pare, a murit în Caucaz sau în altă parte, era om bun, de la munte, şi la piu] se pricepea. El, domnu sublocotenent, s-a dus şi a întrebat-pe domnu căpitan, care am auzit că trăieşte, liuma' că este orb de amândoi ochii, că i-a ars cu aruncătorul de flacăre. Domnu căpitan a zis că nu se poate, că acuma Prundu îi ţară străină. „Care ţară stărină ?" am zis eu, iar domnu căpitan m-a înjurat de mamă.
Ceilalţi — Andrei nu ştia dacă mai auziseră sau nu povestea asta — ascultau gîfâind uşor, încordaţi ; cei mai mulţi fuseseră în războiu şi văzuseră multe şi totuşi cuvintele lui Mitru îi tulburau, ca ceva necunoscut, primejdios.
— Iară acolo se tot auzea cum se trage. Apoi tot mai rar. Un foc-două. Era mare linişte şi, dracu ştie de ce, mie mi se-m-părea că aud tot felul de strigăte de jale.
Când a fost spre dimineaţă, mă cheamă domnu căpitan şi zice : „Mă, Moţule, eşti tu în stare să te strecori până acolo, cu cel mult unul sau doi, şi să aflaţi ce dracu a fost ? Dacă te prinde, eu te dau dezertor, că aşa sunt ordinele, să nu ne amestecăm, băga-mi-aş eu picioarele în burta mamii cui a dat asemenea ordine !". „Am înţeles ! am zis eu, prind ei pe cine-au mai prins !" Şi am luat doi băieţi, care nu ştiu pe unde or fi murit, şi ne-am strecurat printr-o vâlceauă, peste cîihpuri, şi era destul de frig spre dimineaţă. Am mers cu grijă, cu armele în cumpănire şi am spus că, dacă dăm de vreo patrulă ungurească, atunci numai cu baioneta lucrăm, să nu se facă zgomot... Şi la marginea satului ne-am oprit. Atunci, să mă bată Dumnezeu, am auzit cum strigau muierile şi oamenii. Nu era o părere, căci şi ceilalţi cu care eram, acuma nu ştiu nimic de ei, am întrebat pe unul şi pe altul dar n-am putut afla nimic, şi ăia cu care eram auzeau cum se vaită tot satul. Noi ne-am apropiat pe burtă de primele case, stăteau acolo neşte ţigani, dară fugiseră cine ştie unde. De aici m-am uitat cu binoclul, că mă suisem într-un pod, şi n-am văzut soldaţi, numai tot felul de oameni fugind pe uliţe ca bolunzii şi îşi adunau lucrurile şi zbierau. Şi tot aşa, din curte-n curte, am ajuns noi în mijlocul satului. Nu erau cătane ungureşti, nu erau decât oamenii şi pe uliţe plin de morţi. Şi când ne-au văzut pe noi au început să se pună în genunchi şi să ne sărute mâinile şi picioarele şi să ne roage să venim înapoi. De frăgarul cel mare din faţa şcolii era spnîzurat domnu părinte şi domnu învăţător şi eu m-am suit sus pe o creangă mai groasă şi am tăiat curelele cu baioneta. Că-i spânzuraseră cu curelele de la pantaloni. Mai încolo era o muiere cu copilul lingă ea, pe genunchi. Era moartă. Şi copilul era mort, cu capul făcut praf, că-l luaseră de picioare şi-l loviseră de un perete. Şi în altă parte erau alţi morţi, am numărat peste douăzeci şi opt şi doanjna preutească şi doamna învăţătoare umblau pe uliţe şi-şi rupeau părul din creştetul capului, vai de mama care le-a făcut... Şi noi am adunat informaţii. Şi iată ce am aflat noi : că numai ce s-au întors înapoi în sat oamenii care ne-au petrecut, au dat de nişte găşogani, vreo sută, care erau într-un fel de uniforme militare, dar tare rupte, că aşa le şi zicea : „rongyos garda", garda cea zdrenţuroasă, şi au început să bată pe oameni şi muieri. Ziceau că de ce nu s-au dus cu noi, că ce caută înapoi, ziceau, să spună care a primit misiune să fie spion. Şi cât vorbeau ei şi domnu părinte le spunea, că ce să faci ? acuma e stăpânire ungurească şi ei vor fi cu supunere, dară tot îi doare inima după ai noştri, s-a auzit o grenadă care **a** explodat, şi atunci şeful acelora zdrenţăroşi a strigat : „Atcu--şi au început să tragă în oamenii care erau acolo. Şi aşa **am** numărat noi peste **douăzeci** şi opt, care cu maţel afară, **caro** parcă dormea şi nu se vedea nici o urmă de glonţ, şi copii şi tot felul. Cât vorbeam noi aşa, s-au auzit nişte maşini care se apropiau şi noi, repede, repede, ne-am suit într-un pod **şi am** văzut cum vin militarii şi cum vorbesc cu oamenii. N-am înţeles ce ziceau, am văzut numai cum au luat pe toţi bărbaţii şi i-au suit în camioane şi i-

au dus dracului. Adică tot ei erau de vină. Şi cum stăteam în pod îmi vine mie aşa o nebunie şi **am** scos ţeava puştii pe o ferestruică şi l-am prins în cătare pe **co**mandantul lor, care avea o sticlă în ochi şi cizme foarte frumoase, care străluceau, şi rnănuşi albe, de aţă, dar uniforma numai zdrenţe... Şi în ultima clipă m-am gândit că n**-am** voie să trag, şi atunci m-a bufnit plânsul muşcându-mi eu pumnii, multă vreme. Şi numai noaptea a venit o babă şi ne-a scos de acolo, şi ne-am dus peste câmpuri şi auzeam prin porum-buri cum umblau soldaţii lor şi nu mă rugam de Dumnezeu să dăm de unul să-i bag **iDaioneta** în foaie, dar nici asta n-ar fi fost bine, că tot ţăranii ar fi avut de pătimit. Şi am făcut raport la unitate şi domnu căpitan l-a înaintat mai **deparl',-.** dar n-am mai auzit ce s-a întâmplat. Asta este, domnu' Ardeleanu, de aceea am spus cuvintele acelea.
— Şi ai fi tu în stare să omori copii şi femei, de unguri, în alt sat, ca să te răzbuni pe ce ai văzut ? Ai fi ?
Mitru Moţ se ridică şi gemu ca un bătrân.
— Acuma, zise el, îi cam târziu, mă aşteaptă muierea. Voi mai staţi dacă vreţi, uite, vă las tutun.
Dar nici ceilalţi nu rămaseră. Plecară toţi, tăcuţi, risipin-du-se pe uliţele satului.
Mitru păşea lângă Andrei şi pe neaşteptate îl apucă umăr :
— Nu ştiu dacă aş **fi** în stare. Parcă ştie omul astăzi, **ce**-i în stare să facă mâine ? Poate dacă aş fi băut, ori dracu ştie... De unde să ştii ? Cine poate să ştie ? îmi pare rău că mă puse dracu să povestesc ; acuma n-oi putea dormi şi mâine am tarr-mult de lucru. M-am băgat slugă la părintele... Şi am auzit că şi la Iaşi, la noi, or fost omorât mulţi jidovi, tot aşa, şi femt i şi copii. Acuma, eu atâta pot să zic că o bag în p... măsii de lume, azi şi mâine.
— Vezi să nu te bage ea pe tine, se auzi o voce lăbărţată, din întuneric. Unde umbli dom'le şi mă faci să umblu după tine ?
Era aşa dtî întuneric, că nu se desluşea cine vorbeşte, apoi din umbra salcâmilor păşi o siluetă îndesată, cu arma pe umăr.
— Da' ce-i, domnu plutonier ? Andrei simţi că vocea lui Mitru e uscată.
— Avem o discuţie de discutat. Hai...
— Da' ce s-a întâmplat ? interveni Andrei.
— Te-a întrebat cineva, mă ? Ce te bagi ? Un chibrit pîl-pâi scurt, apoi plutonierul se pierdu în scuze : „Vă rog, nu vă supăraţi domnişoru Andrei, nu v-am recunoscut, ce mai faceţi, bine, bine aţi venit pe la noi. Tocmai m-a întrebat doamna directoare dacă nu vă văzui şi eu am spus nu şi ea m-a rugat dacă vă văd să vă spun să mergeţi că se răceşte cina, să trăiţi. Hai fiule, să trăiţi domnişoru Andrei.
îi auzii depărtându-se în noapte.
A doua zi se duse în zori la pescuit şi aici îl găsi pe Mitru, către ora prânzului. Era cu desăvârşire schimbat, îmbătrânit, prircă acoperit cu cenuşă ; se vedea că fugise, cămaşa îi era neagră de sudoare.
— Mă ttm că-i bai mare, spuse el, aşezându-se lângă Andrei, mă tem că am făcut o prostie cât mine de mare. Să-mi dai un sfat, sânteţi om cu şcoală... Apoi, am păţit-o ! După cum... dacă binevoiţi să vă aduceţi aminte, eu, având pământul meu cu tutun, m-am băgat slugă la Cloambeş, dacă vă aduceţi aminte de el...
— Ce-i cu tine, mă ? se supără Andrei.
— M-am prostit, iartă-mă, vărule... Că tutunul de front to scapă, da' nu-l poţi băga în cuptor, nu-i aşa... De plătit ne-o plătit bine. să nu vorbesc cu păcat. într-o bună zi, acuma o lună (ii-i cât, poate mai puţin, am fost eu plecat la târg. Şi când vin o ixilu pe muiere plângând. „Ce plângi ?" „Nu plâng", că-i încăpă-ţîrintă. ca mă-sa. Şi n-am scos nimic din ea. A doua zi zice : „Nu mă mai duc la Lădoi". „De ce ?" „Nu vreau". Atunci, să mă iertaţi, i-am tras o păreche de

palme, că nu-i domnişoară şi nici cu avere, să poată avea draci. Şi, din una în alta, am scos de la ea, cu greu marc, că Lădoi a vrut s-o ruşineze în grajd. No, atunci mie mi s-o sculat părul în creştetul capului şi m-am luat şi m-am dus la el. Era într-o sîmbătă seara, ba nu, vineri. L-am chemat în ogradă şi, când i-am hpit nişte perechi de palme, o picat lat, că am mâna grea. îi puştica sângele pe nările nasului, de m-am şi spăriat, da' i-am dat neşte picioare in coaste. să-l răcoresc. Striga după loşca, fecioru-său, carele a venit şi l-am bătut şi pe el. Asta a fost.
— Păi, foarte bine, spuse Andrei.
Mitru tăcu, întinse mâna, scoase undiţa din apă, puse o rîmă prospătă în cârlig.
— Bine şi nu prea.
Şi-i povesti că, aseară, plutonierul Gociman l-a dus la post. Nu l-a bătut, ba chiar îi vorbise foarte frumos, că de ce se pune el, om sărac, cu maimarii satului, care având bani au şi mâna lungă. („Nu i-am spus de nevastă, că a vrut să-şi bată joc de ea, cum era să-i spun ? Am spus că... am spus că nici eu nu ştiu de ce l-am bătut".) Gociman îi arătase declaraţia lui Cloambeş şi a încă doi martori, că a venit beat, cu toporul, că a vrut să-l omoare. Şi i-a spus că trebuie să-l aresteze şi că din asta, fără un an de închisoare, nu scapă. („M-or trecut nă-duşelile, ce face muierea fără mine, şi stăteam în faţa lui şi nu puteam zice nimica".) Atunci Gociman a spus că Cloambeş e gata să-l ierte, dar cere cinci mii lei.
— Şi era acolo Cloambeş, în odaia aia mică, şi a zis că ori cinci mii, ori tribunalul şi proces şi avocaţi şi închisori şi dumnezeu să-i bată. De unde cinci mii ? Că n-am văzut atîţia bani. De unde ştii ? a zis el. N-am acuma, am zis eu. Când îi avea, a zis el. Şi am iscălit o hârtie cum că îi datorez cinci mii. Acuma, zice, garanţie. Ce garanţie ? Păi, pământul tău cu tutun. Eu am început să zbier, că nu se poate, că asta m-o scăpat de front, atunci Gociman a zis că să nu mai lungim vorba, că vorba multă sărăcia omului şi să trec în pivniţă şi mâine la plasă, la puşcărie. Şi atunci eu am iscălit.
— Ce, eşti nebun ? Cinci mii, două iugăre de pământ ?
— Ce era să fac ? Şi stai, să vezi, că era şi primarul acolo, în dricul nopţii, şi dom' notar. Şi după ce am făcut acturile, zise Cloambeş : „Mă, m-ai bătut şi m-ai ruşinat, da' eu am vrut să-ţi dau o lecţie şi, uite ici, îţi dau iugărul meu din Grinduri, unde am semănat grâu. Bine a fi ?" „Bine, am zis eu, da' numa până pot face rost de bani." „Cine zice altfel ?" a zis el. Şi încă aşa eram de zăpăcit că i-am şi mulţămit şi am băut răchie şi astăzi-dimineaţă m-am sculat, parcă s-a rupt ceva în mine. Şi acum ce mă fac eu ? Că ăsta de aia i-a trebuit pă-m.întul meu, să-şi scape feciorul, pe loşca, pe îmbuibatu, de front. Şi de unde cinci mii... ?
Il privi pe Andrei care, lăsându-se pe spate, începu să râdă ca un zărghit.
— Ştii de unde ? De la mine ! Iţi dau eu.
— Mă, vărule, vă rog frumos să nu vă bateţi joc de mine...
— Dacă-ţi spun ! Aşteaptă două zile şi ai banii. Da' să nu spui nimănui.
Mitru rămase năuc ; numai ochii îi străluceau, ca ai copiilor. Credea şi nu voia să creadă.
— Ţi-oi fi mulţămitor până la sfârşitul zilelor mele... Şi îndată bănuitor : Da' de unde ai atîţia bani ?
— Treaba mea, dacă-ţi spun că îi ai în două zile... Şi rîse iar, gândindu-se la banii pe care-i dăduse baronul Papp de Zerind şi de care uitase.
In ziua aceea scrise lui Lucian, îl rugă să meargă la ei, să caute în volumul Rimbaud şi să-i trimită imediat, telegrafic, banii pe care-i va găsi acolo.
Mitru umbla pe uliţă ca ameţit. Se ruga : „Numai de-ar fi adevărat..." In faţa casei lui Lădoi se opri, ciocăni în poartă şi, fiindcă nu venea nimeni să-i

deschidă, culese o piatră de pe jos şi începu să bată şi să strige până când poarta se crăpă şi loşca îşi scoase faţa.
— Ce vrei ?
— Unde-i tată-tău ?
— Are treabă...
— Unde-i tată-tău ? răcni Mitru, holbându-şi ochii.
— Aci-s, aci-s, se auzi glasul domol al lui Cloambeş.
Ieşi în uliţă. Purta o cămaşă foarte albă, înfloratăla gât şi la mâneci. Clopul negru, dat pe ceafă, lăsa să i se vadă creş-teul pleşuv ca oul.
— Ce pofteşti ?
— Ia, am venit să-ţi spun că sîmbătă capeţi banii. Dă-mi actul de întăbulare.
— Ia te uită, se cruci Cloambeş. Da' de unde ai făcut rost de bani ?
— Treaba mea. Dă-mi actul.
— Aşa... pe cuvânt ! Ii fi scornit tu obiceiuri noi, ori mi-i fi socotind bolund la creeré ?
— Nu crezi că-ţi dau banii ? se zborşi Mitru, dar Cloambeş făcu un pas înapoi, îi trânti poarta în nas şi strigă de dincolo :
—Mă, tu ai să sf îrşeşti la ocnă !
Mitru plecă bodogănind. Cloambeş se întoarse şi-l privi pe fecioru-său. Acesta pălise şi sufla greu.
— Aşa-ţi trebuieşte, crucea ta de viţel, că n-ai vrut să mergi la leceu ca să ajungi om ! zbieră Cloambeş. Amu, haba te holbi, măgarule !
Nevastă-sa, Aurelia, ieşi în tâmaţ şi, auzind ultimele vorbe, îşi puse mâna la gură şi începu să bocească :

— Tulvai, tulvai, că numai un pruncuuuu am avutuuuu... şi l-or duce pe frontuuu...
— Taci, ludă ! urlă Cloambeş, că bag furca de,fier în tine. Tu şi cu balega de fecioru-tău...
— Tătuţă — se smeri loşca — eu numai la dumneata am nădejde... Eşti om deştept..;
— Sânt, mă, sunt ! îşi umflă pieptul Cloambeş. Nu te teme, loşcă. Am vorbit cu primarul. O trimis veste la cerc că tu ai sămănat tutun, o pus şi copie după actu acela, n-ai nici o grijă... Numai să nu-mi ieşiţi din vorbă de amu înainte, că vă sfărm ca pe şerpi.
Se mai plimbă pe cărăruia de cărămizi care şerpuia prin mijlocul ocolului larg, trecu pe la grajd şi strîmbă din nas, suduindu-l pe Marcu, sluga ; se duse în ogradă să vadă cât a mai rămas din jireada de paie, puse mâna pe o furcă şi scobi în fin, curios dacă nu l-au pătruns ploile de primăvară, apoi ceru apă să se spele şi, punându-şi hainele negre, se duse către prim.ărie. Primarul Sofron era prieten de-al lui, cu toate că pe vremuri nu se putuseră înghiţi : Sofron era cu liberalii, iar el cu Maniu, aşa că primăreau pe rând. S-au împăcat când au venit legionarii la putere şi l-au pus primar pe Teodosio Dumbravă. Acesta era un porc de cîine, venetic din Regat, şi avea o moară de mălai. După rebeliune, pe Teodosio l-au arestat şi satul l-a ales primar pe Sofron, care le plăcea mai mult, pentru că era înalt, avea păr alb, mustaţă neagră şi umbla cu un trci-culori lat în loc de brâu, strângea mâna fiecăruia şi nu-şi purta nasul sus, ca Lădoi.
— Vă salutez, domnule notarăş şi domnule birău, zâmbi Lădoi intrând şi atingând cu degetul arătător borul îngust al dopului negru.
Notarul Meliuţă se chinuia să descurce nişte bonuri, dar era plictisit de moarte şi gândul îi umbla la sticluţa de s**eca**rică pe care n-o băuse încă în acea zi.
— Şogore Sofroane, aş avea o vorbă cu tine, să nu se supere domnul notarăş.

— In ce treabă anume ? se fuduli Sofron, ridicându-şi ochelarii pe frunte.
— Cu năcazurile mele, oftă Cloambeş.
— Aha, păi n-ai de ce, toate s-or făcut cum se cuvine... Domnule notar, unde-s acturile de proprietate ale lui Cloambeş ?
— Aici, aici, se grăbi notarul să caute printr-un vraf de hârtii aruncate pe masă. Actul de vânzare al pământurilor din Teuzaş, de la Moţ Mitru la Cloambeş Alexandru, şi actul de

cedare al pământului din Grinduri, de la Cloambeş Alexandru la Moţ Mitru... Poftim, le întinse el hârtiile.
— Ce dată aţi pus ? se interesă primarul.
— Păi. — spuse stânjenit Meliuţă. — aşa cum ne-a fost vorba... Decembrie '43... Numai să nu... Se scarpină în cap, cu teamă.
— Vai de mine, dom' notarăş... Vom fi mulţumitori.
— Ah, oftă Meliuţă şi, ca să nu-i stânjenea.scă, trase din sertar registrul cel mare, îşi trecu tocul prin păr şi se cufundă
, în coloanele de cifre.
Cloambeş şopti la urechea lui Sofron :
— Zice vândrocul că făcu rost de bani, dracu-l ştie de unde.
— Ei şi ? se strîmbă Sofron liniştitor. Pământul ţi l-a vân-dut ? Ţi l-a vândut. îţi datora cinci mii de lei. Iugărul pe care i l-ai dat în Grinduri face pe puţin opt mii. Merită treisprezece bumăşti iugăruţele alea cu tutun ale lui ? E şi prea mult. N-avea grijă, mă, data a pus-o, după aceea, domnul Meliuţă, cu aceeaşi cerneală... Numai dă-i ceva şi lui, să-şi ţie gura.
— Cât ?
— Vreo cinci-şase sute... Destul i-a fi.
— îi dau o mie, măi, nu mă zgârcesc. Un fecior am, doară nu l-oi lăsa pe f ront tocmai amu, când se gată războiul.
Sofron clipi din ochi, în semn că era de acord, apoi se aşează la masă. Cloambeş scoase mia din buzunar, o împături mărunt, îşi trase un scaun şi se aşează aproape de Meliuţă.
— Ce scrieţi, dom' notarăş ?
— Nimic... nimic... — se ruşina Meliuţă, nişte prostii...
— Apoi, eu vă mulţumesc frumos, din toată inima, şopti Cloambeş şi-i strecură în mână bancnota. Să dea Dumnezeu să aveţi noroc şi s-o vedem pe domnişoara măritată... Să jucăm pe urmă şi la botez.
Fericit, Meliuţă pipăia hârtia în buzunar. „Poate să fie chiar cinci sute", se gândi. Nu se mai preocupa de cei doi, ci, scoţând de sub registru un caiet cu pătrăţele, se apucă să scrie.
A treia zi, aşa cum se aşteptase. Andrei primi volumul în care erau banii şi o scrisoare de la Lucian.
„Dragul meu Andrei,
Iată că-ţi satisfac dorinţa, deşi mi se pare cam stranie şi ***mă*** *nelinişteşte. Am aşteptat înfrigurat o veste de la tine, dar*

rândurile tale erau aşa de impersonale şi de grăbite ! Nu-mi rămânea decât să mă supăr sau să găsesc o explicaţie. îmi fac impresia că am găsit-o. E şubredă, dar trebuie să mă mulţumesc cu ea : eşti pesemne ocupat.
Eu trăiesc — ca şi până acum — în claustru voluntar şi plictiseala mă roade. Dacă n-ar fi prejudecăţile sociale, ale căror „rob supus" mă ştii, m-aş sui în tren şi aş veni la tine. Cred că un pat şi o bucată de pâine s-ar găsi şi pentru mine. Nu te speria, nu-s capabu de una ca asta.

Capitolul ultimelor ştiri (care se pot scrie, evident) e destul-de bogat. La noi toată casa e cu dosul în sus din pricina marilor pregătiri de plecare. Ne dispersăm. Mă tem însă că tata o să fie silit să rămână la fabrică, cu toate că întreaga familie îl pisează cu disperare. N-ai recunoaşte oraşul, aşa s-a făcut de frumos. Pomii, verdeaţa, soarele sunt o imputare la adresa neliniştilor noastre, atât de meschine, dar totuşi, pare-se, esenţiale. La noi, în fiecare seară sunt conciliabule fără sfârşit, consiliul de familie discută cu aprindere tot felui de probleme, alimentare, vestimentare şi generale. în vremea asta eu stau în odăiţa mea şi ascult pe bătrânul Bach. îmi pare rău că nu eşti şi tu de faţă, şi realizez senzaţia nimicitoarei noastre nimicnicii, cu care, volens nolens, o *să trebuiască să mă împac, fiindcă mă apropii cu viteză de ceea ce se numeşte* l'âge de raison. *Dacă le-aş vorbi alor mei de proiectele mele, cred că m-ar exclude din clan ; la noi s-a instaurat moda meseriilor practice, aşa că ar fi foarte probabil să mă vezi arpantând şosele, înălţând poduri masive sau scormonind măruntaiele unui biet muritor.*
Iartă-mă dacă te plictisesc, dar aceste probleme sunt foarte grave pentru mine, cu toate că, involuntar, încerc să le ironizez scriind.
Alte noutăţi ar fi, dar...
Vîslan e mereu pe la noi şi se plânge că a intrat în pană de subiecte. Numai P. de Z. îşi păstrează serenitatea lui olimpiană. Mie-mi face impresia că ea ascunde o nesfârşită imbecilitate. Tu ce părere ai ? Găseşti prilejuri de optimism ? Mă cam îndoiesc. Am început să mă apropii, târâş-grăpiş, de ceea ce numeam „imponderabilul" tău. A ! să nu uit. A fost pe la mine Suslănescu, într-un hal fără hal. Murdar, fără şireturi la pantofi, cu cravata strâmbă ; mirosea a ţuică proastă şi a heringi. S-a trântit într-un fotoliu şi a început să se lamenteze incoerent, aşa că am auzit iarăşi vechile laitmotive. Pe urmă a adus vorba despre tine şi ţi-a cântat cele mai zguduitoare osa

nale. Te-a asemuit cu iscusitul Ulise, cu Zola („Lucrarea lui Andrei. — zicea. — e un J'accuse al timpului nostru"). Îşi rotea mereu ochii, pierdut. A propos de el : Teddie mi-a servit o anecdotă formidabilă. Se pare că în zilele astea a sosit în vizită m-me Suslănescu-mere. A stat câteva zile, pe urmă Suslănescu a condus-o la gară. Aici nu ştiu cum (Teddie nu are darul amănuntului caracteristic) au fost despărţiţi de un tren de marfă. M-me Suslănescu a strigat „eperdue" : „Mon fils ! Ou êtes-vous, mon fils ?" la care Suslănescu a dat un răcnet suprem : J'y suis madame ma mère ! J'y suis ?"
Drăgan şi-a cumpărat, prin CNR mi se pare, un salon Louis XV şi nu mai vorbeşte în societate decât de „ses meubles". Restul oamenilor îşi duc existenţa lamentabilă. închei. Scrie-mi, scrie-mi ! Dacă sunt epic, din pricina restricţiilor impuse de discreţia oficială, tu fii filozofic, rousseau-ist.
Te sărută. Lucian."
Andrei luă banii şi-i strinse în pumn. Retrăi ruşinea şi umilinţa din seara aceea şi se răzbună pe scrisoarea lui Lucian rupând-o în bucăţele. Spuse bunicăi că are ceva treabă cu părintele Scarlat şi ieşi în curtea spălată de ploaia de peste noapte. înviorate, frunzele prunilor luceau ca smaraldul şi aerul era pur ; praful dispăruse, lăsând în loc o pojghiţă cafenie, subţire, în care sandalele se întipăreau.
Mitru locuia nu prea departe. Ca să ajungă la el. Andrei trebui să ocolească răstoaca, crescută acum. încă din clipa când deschise poarta, îl izbiră bocetele Floarei. Se opri speriat. Clinele, care nu-l mai cunoştea, lătra din răsputeri, smucindu-şi lanţul.
— Cine-i acolo ? se auzi glasul răguşit al lui Mitru.

— Eu sânt. Andrei... am venit cu...
Mitru se ivi în tâmaţ. Era alb ca varul la faţă şi se clătina pe picioare.
— Vină în casă, şopti el.
Odaia mică, joasă, avea tavanul afumat. Pe laviţă şedea dulgherul satului. Tulea, fratele Floriţei, ţinând-o cu o mână de umăr şi cu cealaltă morfolindu-şi mustaţa groasă. Murmura, negăsind altceva de spus :

Note:
* Fiul meu ! Unde sânteţi, fiul meu ?... sunt aici, doamnă mamă ! sunt aici ! (fr.)

— Floriţă... no, măi Floriţă...
— Ce ne facem ? Ce ne facem acuma ? gemea ea, muşcân-du-şi buzele subţiri.
Nu-l băgă în seamă pe Andrei, sări în picioare şi începu să se lovească cu pumnul în pântece :
— Numai tu ai trebuit !... Numai tu...
— Muiere ! zbieră Mitru, repezindu-se la ea şi apucând-o de mână. Muiere, pentru numele lui Dumnezeu !
Ea se potoli îndată, se lăsă să cadă cu pieptul pe masă şi începu să hohotească. Mitru, tăcut, se apropie de masă, luă o hârtie verde şi i-o întinse lui Andrei. Acesta citi, uluit : ,,Ordin de chemare. Regimentul..."
— M-or lucrat, scrâşni Mitru, dând din picioare. M-or lucrat. Vorbi cu o grozavă încremenire a feţei : Acuma... mă duc in lemnărie, iau toporul cel mare şi le crap capul. Nimica alta nu mai fac !
— Mitre... mă. Mitre, clătina din cap, înfricoşat. Tulea. Gindeşte-te, măi, la prunci, măi, la muiere, măi Mitre, nu-ţi pierde minţile.
— Da' ei s-or gândit la pruncii mei ? Mitru se repezi la el şi-l apucă de piept. Ei s-or gândit la muierea mea ?
Andrei stătea buimac în mijlocul odăii. Apoi se apropie de Mitru şi-i şopti :
— Mitrule... eu ţi-am adus banii...
Mitru îl privi pierdut, deschise gura, buzele-i tremurară, apoi şi le muşcă până la sânge.
— Amu-i târziu.... Uite... ordinul... în trei zile, musai să fiu la regiment. Adică mâine... L-or ţinut o zi la ei, nu i-ar răbda pământul !
Andrei mototolea banii in buzunar. îi veni o idee :
— Ascultă, Mitre, eu zic să... să te duci totuşi la ei. Primăria poate trimite încă astăzi aviz că nu eşti mobilizabil. Du-te la Lădoi şi ia-ţi actul. Nu te lăsa, omule, ce dracu...
O clipă, Mitru privi ca un orb, apoi, înhăţându-şi clopul, se repezi afară din odaie, urmat de Andrei. în curte, acesta-i întinse teancul de hârtii. Mitru le luă, apoi îl privi cu ochii umezi :
— Dacă... dacă., izbutesc — şopti el. — atunci...
Mitru goni pe uliţă, fără să-i pese că oamenii se uitau după el. Cum poarta casei lui Lădoi era deschisă, se repezi înăuntru. Dădu cu ochii de Aurelia şi o întrebă răstit.
— Unde-i bacea Cloambeş ?

— Nu ştiu, îşi piţigăi ea glasul.
Se temea ca de dracu de Moţ, despre care bărbatul îi spusese, nu o dată, că e în stare să-i omoare şi să le dea foc casei.
— Unde-i ? Cum nu ştii ?
— La... primărie, aşa mi se pare...

Mitru porni spre poartă, dar în prag se întoarse :
— Ascultă aici. Aurelie, că te cunosc de ani de zile : pentru ce mi-aţi făcut, eu vă belesc pe toţi, cu mic cu mare !
Drumul până la primărie i se păru lung, aşa că începu să alerge. Nu răspunse la câteva întrebări care i se aruncară :
— Da' unde fugi aşa ?
— Da' ce s-o întâmplat, omule ?
Abia în curtea primăriei se opri să-şi tragă răsuflarea. Cloambeş veni peste un sfert de ceas şi-l privi mirat, dându-şi clopul pe ceafă.
— Da' ce-i cu tine. Mitre ? Iară te-ai bătut .cu cineva ?
— Ţi-am adus banii ! strigă Mitru, fluturându-i deasupra capului. Uite-i, toţi !
— No, no, începu să râdă Cloambeş prieteneşte. Te-ai temut că n-am să te aştept ?
— Uite banii ! zbieră Mitru scos din fire. Dă actu' !
— Ce act, măi ? se făcu roşu la faţă Cloambeş. Ce act îţi trebuieşte ?
— Ia banii, îi întinse Mitru bancnotele. Ia banii, îţi spun !
— Stai, omule, ce dracu ai ? Mi-ai adus banii, bine. Da' de unde ai făcut rost ? se interesă el, curios. Văd că te bucuri de mare omenie...
— Ia banii ! mârâi Mitru, făcând un pas spre el. Ia banii şi haide în primărie să facem rânduială.
— Eu nu ştiu ce fel de rânduială vrei tu să faci, spuse liniştit Cloambeş, vârându-şi mâinile adânc în fundul buzunarelor.
— Să fie lucrurile aşa cum or fost. Mitru se silea din răsputeri să nu strige.
— D'a nu-i bine aşa cum e ? Ţi-am dat un iugăr de grind, pământ clasa întâia, şi te-am iertat de cinci mii. Tu mi-ai dat două iugăre... Afacerea-i gata !
— Dă-mi înapoi aceste iugăre ! Să ne înţelegem cu binele !
— Pământul acela-i al meu, acuma, ridică glasul Lădoi. Nu-l vând. îmi trebuieşte.
— Ha ? urlă Mitru, dar nu se mişcă din loc.
— Aşa că... te sfătuiesc... nu te mai îngloda în datorii. Du banii de unde i-ai luat şi...

Nu isprăvi. Mitru, dintr-o săritura, fu asupra lui şi-l doborâ la pământ, apoi începu să-l strînga de gât.
— Te omor !
Uşa primăriei se deschise şi apăru Meliuţă. Strigă ascuţit :
— Săriţi ! Dom' primar ! Gociman !
Din primărie năvăliră oamenii şi-i despărţiră. Lădoi, cu ochii însângeraţi, îşi pipăia grumazul şi scuipa. Mitru se smucea în braţele celor ce-l ţineau.
Primarul îşi puse ochelarii, tuşi şi se scarpină în creştet, apoi şi-l acoperi cu pălăria rotundă, domnească.
— Moţ, tu nu eşti în toate minţile. Vrei să te dăm pe mâna jandarmilor, să te ducă în lanţuri ?
. — Să-mi dea înapoi pământul meu, i-am adus banii ! Uite... aici îs. Bani buni, cinci mii în .cap... l-am adus !...
Primarul se întoarse spre Lădoi, luîndu-şi o înfăţişare curioasă :
— Ce vrea ? Apoi spre Mtru : Nu eşti băut, măi ?
— Nu, dom' primar, răspunse acesta, supus. Nu-s băut...
— Vrea să-i *vând* pământul *meu* din Teuzaş, apăsă Lădoi asupra cuvintelor. Şi când am zis că nu-l vând, o sărit să mă omoare.
— Tu nu eşti în toate minţile. Moţ, se supără primarul. Lăsaţi-l, îi îndemnă el pe oameni. — Du-te acasă şi te culcă !
— Să-mi dea pământul meu ! urlă Mitru, scos din fire. Şi tu, Sofron, ce faci pe prostul ?

— Staţi, staţi, interveni Meliuţă. Păi .ce tot doreşti mata, Moţ ? Ai vândut acest pământ, ai căpătat în schimb un iugăr de grind şi cinci mii în plus.
— I-am spus, dom' notar, dar nu vrea să priceapă...
— Am gătat, se întoarse primarul. Du-te acasă !
— Nu mă duc ! Nu mă duc ! Auziţi ? Nu mă duc ! Dumnezeii mamii voastre, scroafelor ! Nu mă duc !
— Ce este acilea ? se auzi un glas răguşit şi toţi se întoarseră spre primărie. Pe prag, crăcănat, stătea Gociman, plutonierul de jandarmi, cu gulerul tunicii desfăcut şi chipiul unsuros alunecat pe sprâncene.
— Du-te-n... acasă ! spuse el, moale. Du-te, zic, până ţi-i bine...
Primarul, Meliuţă, Lădoi, Gociman şi oamenii intrară în primărie.
Mitru făcu câţiva paşi înainte şi înapoi, parcă ar fi jucat ; merse şi se rezemă de gardul de cărămidă văruită, pe care feciorii, veniţi cu felurite treburi, scriseseră lucruri porcoase.

Simţi cu fruntea înfierbântată jilăveala zidului, apoi ieşi, clătinându-se, şi prin pîcla care-i spuzea ochii văzu, ca un fum, linia verzuie a pădurii. Când era flăcăiandru şi păzea caii... Când aprindeau focuri... Când aşteptau ca din întunericul foşnitor să răsară o fată fecioară... sau Zmăul...
Se duse spre şcoală. Andrei, care citea în grădiniţă, îl văzu apropiindu-se, pipăind drumul cu piciorul gol. Faţa îi era ca o mască, cu trăsături îngroşate, pe care barba ţepoasă punea o umbră întunecată. Veni lângă Andrei, se scotoci în buzunare şi-i întinse banii năclăiţi de sudoare.
— Pofteşte. îţi mulţămesc din afundul inimii mele...
— Dar ce s-a întâmplat ?
— Nimica, spuse Mitru, lăsându-se să cadă pe iarbă. Nu s-o întâmplat nimica. Nu vrea...
— Ei, la dracu ! strigă Andrei. Dar unde trăim ? In ţara lui Papură ?
— Dacă nu vrea...
— Ei, mai vedem noi. Nu merg lucrurile nici chiar aşa !
— Şi ce vrei să faci ? întrebă celălalt, cu o nădejde prostească. Nu-i făcuse doar rost de bani, când nu se aştepta ?
— Mă duc la primărie. Mitru se posomori.
— Degeaba te duci.
Alerga la primăria care nu era departe de şcoală şi intră fără să bată la uşă. Sofron, primarul, care se lăuda că „ştie să se poarte cu domnii", sări în picioare şi veni să-i strînga mina.
— Aţi binevoit a veni în vacanţă, domnişor ? surise el larg. Poftiţi, ocupareţi loc, ce noutăţi prin lume ?
Ca de obicei, era îmbrăcat de sărbătoare. Notarul Meliuţă, mic, cu un obraz de maimuţică înjumătăţit de ochelarii cu ramă de baga, se săltă de pe scaun şi se strîmbă prietenos :
— Aţi venit să daţi ajutor doamnei directoare ? Săraca ! Munceşte... Sântem mulţămiţi de ea...
Dacă primarul n-ar fi intrat în vorbă, lui Andrei i-ar fi fost greu să înceapă. Dar solicitudinea asta îl scoase din sărite ;
— Dumneavoastră, domnule primar, credeţi că în ţara asta nu sunt legi ? întrebă el cu o voce ascuţită.
Meliuţă lăsă să-i cadă tocul, iar primarul rămase cu gura căscată.
— Adică... domnişorule... cum adică ?
— Il trimiteţi pe front pe Mitru Moţ ca să scăpaţi pe feciorul lui Cloambeş ?
Primarul rămase zăpăcit.
— D-apoi, domnişor... eu vă cunosc de -când eraţi mic...
— Ce-are a face ? Aţi făcu o samavolnicie !

— No, apoi, cu asta-i destul ! se înfoie atunci Şofron, stacojiu. No... apoi păcat de şcolile la care-aţi umblat, dacă veniţi cu aseminea vorbe slabe... No, apoi — strigă el — ia faceţi bine, domnişor, şi ieşiţi afară din primărie ! Ia te uită cine m-a ruşina pe mine, om bătrân ! Şi primar ! Apoi să nu vă fie cu supărare, da' să nu mai puneţi piciorul aici !
— Vom vedea urmările, spuse Andrei roşu ca jarul la faţă.
— Poftiţi afară ! zbieră Sofron şi, după ce Andrei ieşi, trânti uşa cu putere în urma lui.
Mitru era tot în grădiniţă şi-l aştepta. Când îi văzu faţa, înţelese. Veni înaintea lui, se aplecă şi culese de jos un bulgă-i'aş de ţarină umedă.
— Vezi ? Fac ce vor. Is cu legea la spate, şi-apoi cu jîndari şi tot felul de puteri. Să-i trăsneşti cu toporul la mir ? Te bagă la ocnă pe vecie. Oftă. Aşa că eu m-oi duce pe front... iară Cloambeş loşca are să rămână acasă, să ne f... muierile ! Asta mă omoară !
In clipa aceea lui Andrei îi veni o idee. Il luă pe Mitru de mână şi-l trase în cancelaria şcolii.
— Şezi ! îi zise. Şezi oleacă. N-are să rămână loşca acasă. Ştii în ce regiment este ?
— Ştiu. In 23 Infanterie..
— Aşteaptă un pic.
Andrei luă o coală de hârtie şi scrise grăbit : *Către Cercul de Recrutare,*
*Suptsemnatul Cloambeş losif din com. Lunca contingent 1939 incorporat la reg. Infanterie când Ţara Noastră românia este în Războiu cu Duşmanu eu mam gândit căci nu se Cuvine căci un Tânăr în toate puterile să stea Acasă că are sămănat *rutun.*
Aşa că eu mă cer Volontär săm apăr Ţara de Duşmani care vrea să ne cotropească. Nu mai pot de nerăbdare săm fac Datoria cătră românia şi Mareşalul Antonescu care duşmanu Bolşevic vrea săi cotropească. Rog dară să fiu chemat la regimentul meu eu suptsemnatul.
Cloambeş losif soldat reg. 23 Infanterie

— Uite, Mitrule, îi întinse foaia. Ce zici ?
Mitru o citi, frecându-şi nasul de uimire. Când ajunse la capăt, începu să râdă :
— L-a luat mama dracului ! Ei, ce-nseamnă să ai şcoli ! Lucrul dracului, cartea...
— O pui la poştă, la oraş, nu aici... Iţi fi împreună. Văzând că Mitru se înnegurează, încearcă să-l liniştească :
— Nu fi necăjit, Mitrule. Poate nici n-ajungi pe front. La Iaşi, azi-mâine sparg ruşii.
Mitru îl privi multă vreme tăcut, apoi spuse :
— D-apoi chiar dacă oi ajunge... cum pot ridic mânurile şi gata. Ce-o să-mi facă ? LTn biet plugar, acolo.
Privi în jur, cu ochi ciudat de albi.
— Un plugar... No, apoi noroc bun, şi să ne vedem cu bine. Se căută în buzunare şi-i întinse banii.
— Pofteşte... îţi mulţămesc încă o dată pentru gândul cel bun şi pentru ajutor.
— Nu... Andrei îi respinse mâna. Dă-i Floriţei să n-aibă griji deocamdată. Mie aceşti bani nu-mi trebuie. Şi pentru că simţea nevoia unei explicaţii — mai

puţin pentru Mitru — adaugă : îmi aduc aminte de lucruri foarte triste. la-i şi uită. că ţi i-am dat...
Mitru îl cuprinse în braţe şi-l strinse de-i pârâiră oasele. Apoi, fără să mai spună nimic, plecă.
Andrei nu se gândise nici o clipă că Meliuţă va umple tot satul cu ceea ce se petrecuse la primărie, aşa că, atunci când tuşa EmiUa îl luă la rost, rămase descumpănit. Niciodată mătuşă-sa nu îndrăznise să-l certe sau să-i facă vreo observaţie ; acum însă, tremurând de enervare, spuse :
— sunt groaznici copiii ăştia, mamă. îţi fac atâtea neplăceri... Şi-i aruncă lui Andrei o privire grea, de reproş. Părea că vrea să spună : „Tocmai tu, care ai fost eliminat din liceu..."
Dar, spre mirarea lui Andrei, bunica îi luă apărarea :
— Bine le-ai spus, puiul meu ! îs nişte nemernici. Ei, că nu mai sunt oamenii ca cei dintr-o dată, să le dea în cap cu să-curea ! A lui Sofron or fost totdeauna nişte otrepe ! Amu ce-a face muierea aceea cu un prunc mic... şi aud că iară-i îngreunată ?
— Păi, putem s-o ajutăm noi, spuse Dan, dar asta nu mai intra în vederile bunicăi.

Andrei îşi dădu seama mai bine de atmosfera ce se crease în jurul său când se duse cu Dan să joace cărţi cu băiatul popii loja. Popa, un om mărunt, chel şi gras, umffat de îngâm-fare, abia îi răspunse la salut, îl tot scula pe Luţu de la masă trimiţându-l ba să ducă lături la porci, ba să taie lemne. De la un timp nu se mai putu stăpâni şi îi spuse lui Andrei, cu mânie :
— Frumoase lucruri vă învaţă la şcoală, dragă ! Auzi, auzi, nici respectul părului albit...
Andrei nu se rabdă să nu-i replice :
— Există şi ticăloşi bătrâni. Pentru asta nu-i neapărată nevoie să fii tânăr.
Popa holbă ochii şi se gândi că duminică va vorbi despre asta într-o predică. într-adevăr, oamenii încep să-şi piardă bu-nul-simţ, respectul... Simt că se apropie ceva. Dacă ruşii vor ajunge până aici... Părintele se hotărâ să nu mai ţie predica.
A doua zi, nevasta lui Mitru dormea încă, atunci când el se trezi. Se strecură binişor din patul cald, răvăşit de îmbrăţişările lor fără nădejde, se îmbrăcă şi trecu în bucătărie. Din pătucul de lemn de lângă cuptor se auzea răsuflarea curată a copilului, încet, pe vârful picioarelor, se apropie de el. „Cine îl va creşte dacă eu..." în lumina tulbure şi alburie i se păru lui Moţ alb ca uh bătrân pipernicit. Mângâie uşor pătura aspră care-l acoperea ; degetele lui întârziară un timp pe trupul mic, cufundat în sonrn. Apoi, ieşi în curte, se duse la grajd şi începu s-o tesele pe Stela.
Vaca întoarse capul după el ; lanţul care-i lega coarnele de iesle zăngăni vesel. Fiecare pas deştepta foşnete în paiele de pe jos. Se auzea zgomotul stins al rumegatului. Mitru ieşi afară în ogradă, călcând apăsat iarba umedă. Trăgând în piept aerul înţepător al dimineţii, cuprinse cu toată fiinţa lui satul, acoperişurile, cerul crud şi spălăcit, fumul care se ridica din câte un horn. O rândunică trecu pe lângă el, atingându-l aproape cu pântecul alb.
„Are să plouă. Zboară rândunelele jos... Nu-i bai, nu-i bai... Numai să scap, că-i belesc pe toţi şi pun sare pe ei. Şi când te gândeşti că eu aveam treabă cu ungurii", rìse el întunecat. Se gândi nu atât la plecare, cât la lacrimile Floriţei. Ieri-seară, Fă-nică îl întrebase :
— Tată, de ce vrei să mergi la război ?
— Cum să vreau ? Nu vreau, dragă...
— Atunci de ce te duci ?

— Aşa... trebuieşte...
„N-oi muri eu... n-oi muri eu... Nu-i voie să mor". Privi roată, luîndu-şi rămas bun de la toate ; apoi intră în casă, cu paşi mărunţi şi rari, iar când ajunse la patul în care Floriţa dormea încă, despletită, cu pumnii adunaţi lângă gura deschisă, o scutură de umăr :
— Scoală-te, muiere, scoală-te... O venit vremea să mă duc în războiul cel sfânt...
In **zilele care armară,** Andrei stătu aproape tot timpul încuiat într-una din clasele goale. Nu putea scăpa de senzaţia unei neputincioase ignorante, şi asta-l chinuia şi-l neliniştea. Se plimba printre bănci, gândindu-se la tot felul de prostii : ,,Ce-ar fi fost dacă..." şi se oprea înciudat. Nu voia să primească această evadare mediocră în ceea ce ar fi putut să fie. **Şi** tot mai mult creştea în el impresia că tuturor ideilor şi cunoştinţelor lui le lipsea un punct de sprijin, un catalizator in jurul căruia să le poată orândui. Ii era sete de adevăr, de ceva pentru care să merite să trăieşti. De la cincisprezece ani visase că odată ai-e să ajungă un creator, că are să trăiască din plin fiecare clipă a vieţii, aşa încât să nu aibă niciodată senzaţia de-a se fi cheltuit inutil. Erau idei şi aspiraţii pe care nu le putea ţine pentru sine şi de aceea fusese atât de fericit de prietenia lui Lucian. Pe urmă, legătura lor slăbise şi Andrei se întreba acum dacă nu el era principalul vinovat. ,,Trebuia să fi realizat ceva, nu să fi tot pălăvrăgit înflăcărat despre realizarea spre care tindeam"... La fel cu Suslănescu, al cărui optimism verbal îl înfuria şi-l silea să răspundă ironic, ori de câte ori acesta, cu privirile pierdute, con-templând o trandafirie Arcadie, declama : „Iubesc viaţa, o iubesc foarte mult... Tinereţea noastră sufletească, ce lucru minunat ! Să te poţi bucura de o rază, de surâsul unei fete... ***O,*** *temps, sus-pends ton voV...* Andrei îşi spunea că toate astea nu erau în fond decât pârghia care-i ajută ratatului să poată trăi. Simţea nevoia să împroşte cu pietre această mulţumire obtuză. De aceea, la societatea literară unde lucrările („Alecsandri, regele naturii româneşti", „Titu Maiorescu, împăratul criticii româneşti") erau de o suficienţă monumentală, totul dovedindu-se a fi genial „mai adânc decât s-ar crede", „demn de-a fi relevat", cu „urmări incalculabile", Andrei citi o dată un „Manifest împotriva ţope-niei", indigânând pe toată lumea. La ieşire, părintele Potra îi spuse cu o îndurerată blândeţe :

Note:
' o, timp, opreşte-ţi zborul... (fr.)
— Dacă ar fi după mine, dragule, te-aş da afară din şcoală. Există inteligenţe de care societatea nu are nevoie.
— Societatea, adică o adunătură de imbecili tare se tolerează şi se mint unul pe celălalt, răspunse Andrei.
— Nu uita, scumpule, că şi tu faci parte din ea.
Cu cât se gândea mai mult. Andrei nu-şi regreta lucrarea. ,,Cel puţin le-am spus ce gândesc despre ei, le-am arătat că nu fac parte din tagma lor. Chiar dacă n-a însemnat mare lucru".
Intr-o zi, în timp ce citea, cineva bătu în uşa clasei. Era Ardeleanu.
— Am trecut pe aici şi am zis să intru. N-ai mai dat pe la moară. Mitru a plecat pe front...
— Da...
— Ştii de ce am venit ? Hai să ne uităm pe hartă, să vedem cum mai merge politica.
întinseră pe tabla neagră o hartă foarte zdrenţuită. Ardeleanu căută câteva oraşe, apoi, întorcându-se spre Andrei, îl întrebă :

— Ascultă, e adevărat ce-am auzit ? Că te-au. dat afară din şcoală ?
— Da ! răspunse Andrei, ridicându-şi fruntea.
— Mi-a spus Luţu, băiatul părintelui. De ce ?
Andrei îl privi lung şi-şi aprinse o ţigară. Mecanicul avea o faţă negricioasă, suptă şi ochi albaştri, copilăroşi.
— Am scris într-o lucrare... că tot ce-i în ţara asta e o mare porcărie şi că n-ar strica dacă... dacă i-ar lua dracu pe toţi !
— Frumos ! Ardeleanu începu să râdă. Şi de ce ai scris ?
— Pentru că nu mai puteam răbda !
— încet, încet, nimeni nu mai poate răbda, spuse Ardeleanu... Şi atunci, totdeauna se întâmplă ceva.
— Ce ?
— De unde vrei să ştiu eu ?
Era ceva absent, leneş, în vocea mecanicului şi, fără să-şi dea seama de ce. Andrei se înfurie ; începu să vorbească fără noimă, ferindu-se de cuvinte radicale, despre Ioana d'Arc, despre Horia, despre Emile Zola ; necesitatea rostirii, necesitatea urlării adevărului, a sacrificiului pentru adevăr şi, pe măsură ce vorbea sub privirea atentă dar placidă a celuilalt, cuvintele

i se păreau goale, niţel ridicole ; ceva prea des repetat de tot felul de voci amestecate ; reale dar fără pulsaţia unui sânge real, având ceva din inconsistenţa secretă a marilor gesturi pe care istoria le selectează într-un consens unanim, ca pe o justificare a mizerabilei şi simplei condiţii umane.
— Da, spuse Ardeleanu, când Andrei tăcu pe neaşteptate şi rămase cu ochii pironiţi asupra tabloului, de mii de ori văzut, aflat pe pereţii tuturor şcolilor, unde, Beauri şi Mortagne. trimişii lui Basta, îl ucid pe la spate, în faţa cortului, pe Mihai Viteazul. „Da... Se vede că ai citit mult".
Pe Andrei îl pufni brusc râsul. îi veniră în minte — o, fericitele asociaţii absurde ! — nişte versuri, nu mai ştia de cine şi de unde :
Heureux qui loin des cours, dans un lieu solitaire. Se prescrit à soi-même, un exil volontaire.
Celălalt crezu că-l jignise ; se încruntă o clipă, dar urmă cu aceeaşi voce atonă :
— Să nu crezi că eu... Şi mie-mi place să citesc ; şi deodată faţa i se lumină, se schimbă : păru altul, aproape copil, mai tânăr ca Andrei, şi în acelaşi timp foarte grav : „îmi pare bine că eşti aici... Să treci pe la mine, la moară. Mai prindem un peşte, mai vine unul-altul, vorbim... ne uităm în prostie cum creşte iarba..."
în noaptea aceea. Andrei nu putu să adoarmă multă vreme. Stătu la geam, cu bărbia proptită în palme, privind cerul. I se părea că se apropia de un răspuns la starea de nemulţumire faţă de el însuşi, a acelor vagi regrete care-l încercaseră după ce fusese eliminat, a sentimentului chinuitor că fusese ceva inutil, îşi spuse că ieşirile lui, revolta împotriva a tot ce-l înconjura, nu se deosebeau decât cu o nuanţă de conformismul lui Suslănescu, de pildă, de duplicitatea profesorilor şi a tuturor oamenilor pe care-i cunoştea. Erau asaltaţi de mii de nemulţumiri generale, ca şi cum i-ar fi mâncat ţânţarii, dar nici unul nu făcea nimic şi trebuia să existe ceva de făcut. Fiecare-şi căuta libertatea lui, toţi ar fi vrut să-şi liniştească egoista lor conştiinţă. „Sântem nişte străini în propria noastră ţară", se gândi Andrei, bucuros totuşi că putuse formula asta, şi în clipa următoare se întrebă ce însemna pentru el Patria.

Note:

' **Fericit cel ce departe de curţi, într-un loc singuratic, Şi-a fixat hii însuşi un exil voluntar** (fr.).

C A P I T O L U L VIII

Redacţia ziarului *Tribuna Română* se afla într-o clădire solidă, o fostă casă de raport. Avea un aer misterios, sugerind coridoare întunecoase şi birouri mici unde se pun la cale afaceri necurate. Poarta de la intrare era din fier ruginit şi scârtâia, plângăreţ, atât de tare, încât nu era nevoie de sonerie care să anunţe vizitatorii. O tăbliţă albă o mai înviora puţin : „Redacţia şi administraţia ziarului *Tribuna Română,* cotidian de orientare românească". Din nenumărate odăi, chicinete, săli de baie şi camere de serviciu, redacţia folosea numai vreo patru, care dădeau spre răsărit. In celelalte se îngrămădeau tot felul de nimicuri : pantofi, tablouri, mormane de ziare vechi topite de umezeală, cărţi ungureşti şi nemţeşti de prin 1905, dulapuri sparte, paturi de fier desfăcute, maldăre de moloz, oale de noapte ruginite, ibrice, sobiţe de petrol şi bucăţi de teracotă. Uşile acestor camere erau bătute în scânduri, de-a curmezişul. Cel mai straniu lucru din toată casa era acustica ei neobişnuită. O vorbă spusă într-una din încăperi se transmitea prin pereţi, prin uşi, se amplifica şi rătăcea câteva minute, ca o vietate invizibilă, ca un şobolan sonor. De aceea, când Vîslan zbieră, la intrare : „Şendreo ! Şendreo !", tânărul secretar ştiu că în sfârşit se întâmplase minunea : Vîslan pusese mâna pe un ,,subiect". Fără să-l aştepte să sosească, îşi deşurubă tocul rezervor, deschise în faţă un bloc-notes şi se gândi fericit : „Acum pot să-i cer restanţa din leafă ! Trebuie să fie în toane bune", înfăţişarea lui Vîslan îi confirmă din plin previziunea. Era imposibil ca directorul să arboreze o cravată atât de vehement colorată, fără să aibă un motiv binecuvântat, cu atât mai mult cu cât, în ultima vreme, Vîslan părea în doliu, covârşit de disperare.

Uşa se închise, pereţii subţiri tremurară încetinel, ca un decor de teatru provincial, şi Vîslan îşi aruncă din prag pălăria cu boruri late. Răspândea un miros greu, de parfum *patchouli,* şi nu-şi încăpea în piele.

— Şendreo — strigă, scuturându-i afectuos mâna — sântem, ca să zic aşa, salvaţi !

— Ştiam — surâse Şendrea — era imposibil ***ca*** dumneavoastră...

— Vax. Era foarte posibil. In ultima vreme parcă mi-au secat izvoarele inspiraţiei. Gazetăria-i meserie riscantă. Pre

fectul m-a prevenit nu o dată : „Vîslane, ca să zic aşa, tonul dumitale, mai mult decât prudent, ar putea să dea de bănuit că te gândeşti la vreo retragere strategică. Ei, o să-i arătăm acuma ! Totul e rezolvat ! Subvenţiile lunare asigurate. Făcu un pas înainte, îşi vârâ degetele grăsuţe în cheutoarea vestei *jantezi* şi, închizând ochii, tăie prin aer o pagină de ziar.

— Manşetă ! *„De-aşa vremi se-nvredniciră cronicarii şi rapsozii".* Atât. Celălalt vers nu merge, e pasibil de lagăr. Să se înţeleagă că e vorba de vremurile noastre. Bun. Iar titlul... titlul... Tot un vers, să ne păstrăm ţinuta culturală : *„Când Patria ne cheamă sub drapel, datori sunt toţi copiii ei s-alerge, să-l apere, să moară pentru el !"*

— Cam lung. riscă Şendrea.

— Să fie ! Vîslan sări în sus, pocnindu-şi palmele : Subiect bombă ! O să turbe ţiganul de Şeicaru. Ascultă aici, mi l-a suflat maiorul Angheliu de la Cercul de Recrutare. E for-mi-da-bil ! Un tânăr ţăran, băiat de oameni cu stare, a făcut

cerere să fie trimis pe front. Auz. Ce palmă, ce măreţ reproş la adresa temerilor noastre. Şendreo !
— De la Marele Cartier General al Reichului... conform unui plan dinainte stabilit, trupele noastre au evacuat... re-pliindu-se elastic... poziţii dinainte pregătite... citi Şendrea esenţa comunicatului german.
— Vax ! *„Să ştie toţi că un popor nu moare, când veacuri a luptat necontenit",* ţipă entuziast directorul, apoi deodată se înnegura : Cum spui ? Cum spui ? Da' de arma secretă nu zice nimic ?
— Nimic...
— Ne ducem dracului ! Ne ducem dracului. Şendreo ! (Secretarul nu se miră : era obişnuit cu asemenea tranziţii.) Măi... ce facem dacă... ajung până aici ?
— Cerneala, domnule director, începu Şendrea mieros.
— N-are culoare, îşi completă Vîslan zicala favorită. Aşa că... De ce nu mă laşi să termin ? se supără el. Ascultă ce am de spus şi după aceea să-mi vii cu... zvonuri ! Tânărul de care-ţi vorbeam nu era mobilizabil. *Nu era mobilizabil !* Avea semănat tutun, în cadrul parcelelor prevăzute de C.A.M. Şi totuşi... şi totuşi... Maiorul Angheliu susţine că e vorba de un nebun, dar maiorul ăsta e un prost. Tu de ce nu vrei să mergi pe front ? îl privi ţintă pe Şendrea.
Acesta rìse, ca de-o glumă bună :
— Are dreptate maiorul, făcu el complezent.

— Şi ce dacă are ? N-o să scriu eu „fondul" din pricina asta ? Ei, gata cu pălăvrăgeala. Taci şi ascultă, să-mi vină începutul.
Vîslan se aşează călare pe un scaun, îşi rezemă bărbia de spătar şi închise ochii. Şendrea, atent la cel mai mic semn, îl urmărea. Vîslan îi era tare simpatic. Datorită lui, când era în vacanţă, putea să câştige un ban, doi, să pătrndă în cele mai bune cercuri ale oraşului, deoarece Vîslan îl numea oficial „urmaşul meu". Habar n-avea de unde venise directorul. Se spunea că ar fi oltean şi ar avea cel mult patru clase primare, înainte de dictatura carlistă, fusese pe rând ziarist liberal, ţărănist, iorghist, averescan, puţin socialist, visând însă tot timpul să-şi înfiinţeze un partid propriu, al intelectualilor şi artiştilor. Spre sfârşitul dictaturii legionare Vîslan dispăru din oraş şi nimeni nu putu afla de la el ce făcuse în timpul acesta. Când se întoarse, era posesorul unei subvenţii din partea Mareşalului, pentru înfiinţarea unui ziar semicultural şi guvernamental. Peste noapte, Vîslan deveni un personaj de seamă, plin de bani şi totuşi veşnic în mizerie. Pe lângă articolele de fond în care analiza situaţia internaţională, îi veneau din când în când idei strălucite. în perioada bătăliei de la Stalingrad, când toate articolele aveau un ton de prohod eroic, Vîslan imaginã un sistem ingenios : la rubrica deceselor să se treacă şi medicul curant al răposatului, alături de rudele îndoliate. Asta nu se putea numi şantaj şi Vîslan făcu publicitate acestui proiect, tulburând liniştea medicilor din oraş. Nu-şi puse planul în aplicare, dar îşi reînnoi toată garderoba. îi plăcea să se îmbrace bine, deşi n-avea pic de gust, dar lumea îl scuza : era doar un boem.
Marea sa pasiune era să recolteze cuvintele de spirit ale oamenilor celebri şi să le plaseze în societate, ca fiind ale lui. Replicile acestea i le servea, dezinteresat şl fericit, profesorul Suslănescu, care i le traducea din franţuzeşte.
Vîslan mai avea un singur prieten, pe Jacob Robber, căruia i se spunea însă Jeannot, unicul băiat al unui comis-voia-jor evreu, foarte original, care câştigase şi pierduse câteva averi înainte de a înnebuni. Tânărul Robber era un intelectual veşnic frământat de probleme ; alături de el, Vîslan avea impresia că respiră aerul rarefiat al piscurilor. în prietenia lui Vîslan pentru Robber intra şi o doză, adevărat, foarte măruntă, de calcul : voia să arate tuturor că el e

filosemit, de aceea îi solicita lui Jearmot articole, pe care acesta le iscălea „Prometeu". Laitmotivul era catastrofa culturii şi apologia actului gratuit, vital, artistic prin excelenţă. Vîslan taxa aceste articole drept pline de
„schepsis". Robber junior era platonician (urmase Boi ani de filozofie la Iaşi), dar asta numai pe planul ideilor. Practic, se ocupa cu nişte afaceri extrem de ciudate şi avea darul să-i stoarcă lui Vîslan. de câte două-trei ori onorariul unui singur articol. Ii ştia zgândări cu atâta zguduitor patetism dărnicia, încât Vîslan avea mereu impresia că el îi rămâne dator. Acum, cu ochii închişi, scormonindu-se după un început de articol, se întreba cam ce ar scrie despre acelaşi lucru Jeannot. Desigur, ar începe cu un citat din convorbirile lui Goethe cu Eckherman. (Vîslan îşi repetă, a suta oară, că trebuie să le citească şi el, numaidecât.) Pe urmă, Jeannot ar găsi un mit antic, Prometeu, Pygmalion sau Leda şi ar stabili o foarte interesantă paralelă : eroii antici, eroii contemporani, văzuţi cu viziunea colosală a unui Arno Brecker, şi de aici la fapta lui Cloambeş losif din Lunca nu mai era decât un pas. Pragul l-ar fi constituit fără îndoială un citat hoţ din *Mein Kampf.*
— Cultura — spuse Vîslan energic — e un lucru mare ! Şendrea scrise repede, prescurtând cuvintele, dar îndată se
opri mirat :
— N-are nici o legătură... domnule Vîslan...
— Păi n-am spus să scrii. Am emis o părere.
Se sculă de pe scaun, se plimbă cu mâniile la spate, împrăştiind cu vârful pantofului hârtiile şi fleacurile azvârlite pe jos, îşi zburli bărbiţa castanie şi declară :
— Măi, n-am inspiraţie. Şi vreau să iasă un lucru bun, care să facă vâlvă.
— Să încerc eu ? şopti timid Şendrea, încasarea restanţei de salariu i se părea iarăşi îndepărtată : cu Vîslan nu puteai fi sigur niciodată.
— Nu... Uite ce-i. Fii drăguţ, coboară, ia o maşină de piaţă şi adu-mi-l pe Jeannot Robber. La ora asta trebuie să fie acasă. Poftim un sutar. Să nu-i dai mai mult şoferului, spune-i că eşti ziarist. Dar fără Jeannot să nu-mi vii, auzi ?
— Credeţi că e prudent ?
— Nu mă învăţa tu pe mine. Şterge-o, trebuie să-l dăm la tipografie.
O jumătate de ceas, până când veniră Şendrea cu Robber, Vîslan se plimbă prin birou, pe coridoare, intră în biroul dactilografei, a cărei maşină de scris făcea să se zguduie planşetele şubrede, o mângâie distrat pe ceafă, zburlindu-i zulufii pufoşi şi blonzi, se interesă discret dacă nu cumva ascultase radio Londra, apoi, când auzi glasul sonor al lui Robber, fugi repede, emoţionat, în întâmpinarea lui.
Jeannot Robber era un tânăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, înalt, slab, cu o frunte îngustă şi extrem de bombată, deasupra căreia se înălţa un păr foarte lung şi des, cârlionţat şi cenuşiu din pricina mătreţii, dar rărit în mod neaşteptat în faţă, cam de un deget. Purta un elegant sacou de catifea verzuie, şliţuit la spate, o cămaşă cu guler italian, o cravată de mătase grea. Avea ochi migdalaţi, verzi-gălbui, şi o gură ca un cioc de raţă. Gesticula mereu, fîlfâindu-şi prin aer mâinile mari, albe, şi ceea ce reţinea atenţia era faţa lui de o extremă mobilitate, exprimând cu repeziciune o gamă de stări contradictorii, încât se putea spune că Robber trăieşte numai cu obrazul.
— Maestre de Calatrava, te salut ! îşi scoase Jeannot pălăria gri, aducându-şi-o la piept cu un gest medieval.
— Şendrea, puiule dragă, n-ai vrea să ne laşi singiîri ? gemu stânjenit Vîslan şi, ca să nu-l jignească, îl duse de braţ până în biroul celălalt. Dar Şendrea era numai agitat şi lipindu-şi buzele de urechea lui Vîslan îi spuse cu repeziciune :

— M-am speriat, ceva colosal... Pe cine crezi că am găsit la el acasă ? Pe un ofiţer german ! Vorbeau nemţeşte, n-am priceput o boabă. Păreau în cele mai amicale relaţii.
Vîslan ridică din umeri, fără să se mire. Veni înapoi, în biroul său, unde Robber se plimba cu paşi mari, dintr-un colţ în altul. în câteva cuvinte, Vîslan îi povesti ce aşteaptă de la el.
— Puişor Jeannot, mă scoţi dintr-o belea. N-am inspiraţie.
— Hm, făcu Robber, încruntându-se. Pielea feţei i se ghemui, înfiorată, în jurul ochilor. Din pricina efortului, urechile i se mişcau imperceptibil. Uite ce e, scumpul meu Ionel.
— Nu mă uit la bani, Jeannot...
— Da' ce, crezi că de asta e vorba ? se supără Robber. Atunci mai bine... Eu pentru tine fac orice. în impasul existenţei noastre, singura coordonată etică a cărei valoare am păstrat-o intactă e prietenia. Dar uite ce e... N-aş vrea să se ştie că eu...
— Discreţie absolută, îl asigură Vîslan cu mâna la inimă.
— Nu-i vorba de asta, Ionel, nu, dar cine mă asigură pe mine că... în sfârşit, într-o ocazie oarecare, fără voia ta, la chef, sau în pătucul unei dulcinee, n-o să scapi o vorbuliţă... şi, înţelegi...
— Omule, se înfurie Vîslan — ce dracu ! Iar începi ? (Când Jeannot începea să-şi facă probleme, Vîslan simţea un ghem îngheţat născându-i-se în stomac. Prietenul său îl năucea sub un potop de vorbe, de argumente, de imagini, de maxime, încât la urmă, când trebuia să-i dea bani — toată peroraţia neavând altă
semnificaţie, in esenţă — Vîslan îi era recunoscător că acceptă. Dar până când ajungeau la această soluţie foarte simplă **şi** clară — pe care o ştiau amândoi dinainte — trebuiau să se certe, să se împace, să-şi jure prietenie **şi** credinţă, să facă planuri de viitor, să se ameninţe reciproc cu şantajul, să se sărute **şi** să trimită omul de serviciu să le aducă o sticlă de vin.)
Robber continua să se plimbe, chinuindu-şi buzele. Le ţu-guia, le întindea ca pe un gumilastic şi le pipăia fin cu buricul degerfeului mare, apoi, jucându-şi pielea frunţii, făcea să apară pe ea un portativ.
— Nu-mi fac probleme, dar înţelege şi tu situaţia mea. Desigur, tu niciodată nu vrei să te pui în locul meu, să încerci să realizezi.
— Omule ! zbieră Vîslan, fără să-i pese de sonoritatea pe care zidurile găunoase o împrumutau glasului său. îţi dau două mii de lei !
— In cazul acesta, răcni Robber, lăsându-se pe vine, am plecat ! Bună-ziua !
— Jeannot, pentru numele lui dumnezeu ! Nu mă lăsa ! Ce dracu ! Două mii cinci sute, nu pot un leu mai mult. N-am, înţelege-mă, te rog.
— Crezi că un Jeanndt Robber se vinde ?
Vîslan deznădăjduia. Toate i se incîlceau în minte : vorbele prefectului, ameninţarea abia voalată, lipsa de idei, subiectul grandios care însemna o nouă subvenţie. Ii dădură lacrimile şi se aşeză in genunchi, cu mâinile împreunate ca pentru rugăciune. Robber se repezi, îl ridică, îi şterse pantalonii de praf, işi coborâ bărbia în piept, apoi cu braţele crucificate consimţi :
— S-a făcut...
— Trei mii, oftă Vîslan din adâncul fiinţei lui.
— Scrie ! porunci Robber.
începu să umble iar, repezit : deodată, oprindu-se, îl ameninţă cu degetul pe Vîslan :
— Să nu-ţi închipui că... mă vând, pentru banii tăi !
— Vai de mine, Jeannot ! Numai din prietenie... înţeleg, ce dracu...
— Iar dacă-i laud pe nemţi este pentru că-i admir *sincer !* Ii urăsc... şi-i admir.
— Şi eu, şi eu, făcu Vîslan, pripit. îţi jur... Sânt... viteji...

— sunt întruparea unui concept nordic al tragediei, domnule ! Uită-te la fiecare ofiţer, la fiecare soldat, la unghiul hieratic al pasului lor ! La ţinuta lor militară, la casca lor teutonică, simbolică ! sunt cruzi, bestii, da, de acord, dar într-o

stare atât de pură, încât, filozoficeşte vorbind... Cum îl cheamă pe eroul tău ?
— Cloambeş... losif, suspină Vîslan. Scriu.
— Verificarea vitalităţii etnice a unui popor se face în momentele sale de cumpănă. De aceea reacţiile fireşti, neprovocate, sunt mai concludente, penti-u statisticianul care ştie vedea, decât mii de coloane de cifre, de date comparative şi de studii savante.
— Uluitor !
— Nu mă întrerupe acum ! se zborşi Jeannot, sugându-şi unghia degetului mare. Dictez : Forţa motrice ideatică, mereu reînnoită din substanţa ei primă, se încarnează neîntrerupt căpătând proporţii diferite în mintea diferiţilor oameni, diferitelor pături constitutive ale organismului social. Căci : altfel va acţiona poetul, filozoful, militarul într-o circumstanţă identică. Acesta e un fapt riguros determinabil. (înţelegi, cred, ideea mea : flacăra prometeică, unică, izvor al unei infinităţi de focuri... „Da, cum să nu, e clar", susură Vîslan). Dar cel mai zguduitor lucru e reacţia oamenilor necorupţi de civilizaţie, de le-nevirea şi comoditatea organică pe care acestea le aduc oraşului. (Asta e o idee faimoasă. Nemţii au pus-o în aplicare în Franţa, prin gura lui Petain : *„Retour ă la terre"* Aici, în mediul curat al satului, sufletele ţăranilor sunt un receptacol extraordinar... „ca un potenţial nelimitat", al acelor idei imponderabile care alcătuiesc specificul etnic al naţiei respective.
— Este un cap de operă ! mormăi Vîslan meditativ. Eşti un geniu.
— Ştiu. Mai departe. Există un proverb englez : faptele sunt încăpăţânate. Rectifică ! *Proverb german.* Urmez : faptele sunt încăpăţânate, vorbesc de la sine. Iată deci faptele. Aici, maestre, povesteşti din fir în păr cum a fost cu voluntarul dumitale. Pentru mine e prozaic. Lasă, deci, câteva rânduri albe. Acum să-i dăm tuşa. Scrie repede : Comentariile, speculaţiile ar fi de prisos. („Chiar aşa, se gândi Vîslan negustoreşte, mă costă trei mii cinci sute, fără atâta nu scap"), dar ele se impun nu pentru oameni de talia lui Cloambeş losif, ci pentru intelectualii sceptici. Ies cZercs *qui trahissent* 2, cum zicea Benda, care opun noii ordini rezistenţa lor surdă, încăpăţânată, ascunzind, în fond, incapacitatea lor biologică de a se adapta oricăror comandamentelor superioare, efortului comun al culturii, împotriva unei

Note:
' Reîntoarcerea la pământ (fr.). ₂ Cărturarii care trădează (fr.).
epoci de teroare şi beznă. Aceşti sceptici se plâng, invocând principii măreţe, dar găunoase... Remarcă mobilitatea stilului meu. Vîslane !
— Eşti un om mare !
— ...că epoca noastră nu are fineţea, cizelarea şi eleganţa secolelor apuse. Vai celor învinşi *{Vae victis !).* Vai celor care, biruitori fiind prin integrarea lor obiectivă într-un anume spaţiu şi rasă, se înduioşează de cei învinşi. In ora victoriei totale, vor fi traşi la răspundere de oameni ca Cloambeş losif — (ce nume !) — pilonii şi justificarea revoluţiei naţionale.
— Jeannot... ce carieră ai fi făcut tu, dacă...
— Fii liniştit. Voi face ! Continui : Zadarnic deci... bol-şevico-plutocraţia... se opri, se scarpină în cap, îşi scoase pieptenul şi restabili ordinea firelor deranjate : Pune, Vîslane, înainte de bolşevic şi... *iudeo,* dă-o-n mă-sa ! („Patru mii, se scutură Vîslauj ca de un fior")... Unde am rămas ? Da... ameninţă cu hoardele ei. In fiecare om există receptacolul care a dat naştere lui Cloambeş losif, eroului simbolic, cavalerului fără frică şi reproş ! La glasul omului providenţial,

care a ordonat, despicând în două istoria : Vă ordon, treceţi Prutul, treceţi Nistrul, treceţi Bugul, treceţi Donul, treceţi Volga...
— Jeannot !
— Taci ! Le-am trecut... înapoi... Ce vrei ? Trebuie să facem puţină rezistenţă, măi ! Scrie, că m-am plictisit : milioane de Ipsifi Cloambeşi se vor ridica să apere fruntariile ameninţate, fiinţa acestui neam, glia şi trecutul, prezentul şi viitorul ! Punct ! Banii !
— Uite ce e, puiule... n-am acum la mine... dar mâine, mâine-dimineaţă, ţi-i dau, sigur... Văzând că Robber se încruntă, Vîslan se intimida : Iţi dau cuvântul meu de onoare.
— Nu te cred.
— O chitanţă...
— Dă-mi.
Vîslan scrise grăbit :
Prin prezenta recunosc că datorez domiiului J. Robber suma de lei... („4 500", sugeră Jeannot) *4 500 (patru mii cinci sute), pe care i-o voi restitui până la data de 4 iunie 1944, ora 12 a.m.*
I. Vîslan

Note:
' Vai de cei învinşi ! *(lat).*

— Aşa, în regulă. Acum trebuie să plec ! Te pup, cu bine ! Dă-mi un telefon în prealabil, dacă vrei să mă vizitezi. Te aştept însă mâine. Servus.
Vîslan îl auzi fluierând voios în vreme ce cobora săltând treptele. Luă bloc-notesul şi se repezi în odaia cealaltă. Ţipă :
— Miţi ! La maşină. Fond ! Titlu : „Cutremurătoare exemple". De la cap : *Verificarea vitalităţii...*
Nu se mai auzi decât ţăcănitul maşinii de scris umplând toată clădirea, ca o rafală continuă de mitralieră.
Maşina avocatului Salvator Varga intră în curtea fabricii, descriiind o curbă graţioasă. Involuntar, Varga privi împrejur să vadă dacă n-a fost cineva martorul acestei performanţe de automobilist. Curtea era într-adevăr plină, dar nimeni nu-l luă în seamă. Avocatul îşi duse maşina la locul ei, lângă cea a căpitanului Prodan, observând cu uimire prezenţa unui automobil lung, Mercedes Benz, pe care nu-l mai văzuse niciodată. ,,Uite — îşi spuse invidios — Dărnescu şi-a cumpărat maşină ca să dea dovadă de optimism politic". Scoţându-şi mănuşile mari, ca de muşchetar, încuie portiera maşinii şi se îndreaptă spre biroul direcţiei. Mergând cu grijă, să-şi ferească de zgârieturi pantofii de antilopă, îl văzu pe inginerul Şoldan gesticulând înfuriat, în mijlocul unui grup de muncitori, care-l priveau întunecaţi.
— Dar nu vă daţi seama ? Dar nu înţelegeţi ? răcnea inginerul, răsucindu-se mereu pe călcîie. Asta este curată nebunie ! Dementă ! Poftim, făcu el, întinzând mâna spre ieşirea din fund a curţii, de unde se auzea pufăitul unei locomotive. Poftim ! Voi fi nevoit... da, voi fi nevoit să raportez direcţiei !
Muncitorii care-l înconjurau păstrau tăcerea, numai unul dintre ei — Varga îl recunoscu : maistrul Mihai Jurca — işi răsucea mustaţa albă şi repeta îngândurat :
— Măi, să fie !
— Spune, domnule Jurca, dumneata ce-ai face, acum, în locul meu ? se agăţă de el inginerul. Am trecut cu vederea atâtea lucruri, atâtea nereguli ! Căci şi eu sunt român ! strigă el, dar o limită, o limită...
Se înecă de ciudă şi spaimă, fornăind pe nări. Intr-una din întoarcerile lui repezite, îl văzu pe Varga.

— Domnule consilier ! Vă rog să veniţi, să asistaţi, domnule doctor !
— Dar ce s-a petrecut ? se interesă Varga.
— Ce să se petreacă ? Curat roman poliţist ! Azi-noapte şinele interioare au fost demontate !
— Pentru numele lui dumnezeu, păli Varga, aruncând o privire buimacă asupra traverselor goale.
— Spuneţi şi dumneavoastră — imploră circular Şoldan — ce pot eu să fac în asemenea situaţie disperată ? La ora unu trebuie să livrăm ca de obicei ! Domnule ! Te joci cu armata ? Dar riscăm zidul, riscăm împuşcătura la stâlpul infamiei, dezastrul familiilor noastre, domnilor !
— Măi, să fie ! mormăi bătrânul Jurca, foarte îngândurat.
— înţeleg — şopti horcăit inginerul — o acţiune... acolo... ceva în miniatură... pentru... asta... mă rog, o poliţă pentru viitor..., sau... Dar să demontezi şinele interioare ! E nemaipomenit !
— Şi unde...
— Domnule Varga — îl înhaţă inginerul de reverul vestonului cenuşiu — domnule Varga ! Aceste şine nu sunt beţe de chibrituri, ace, să le pierzi. într-un car cu fân ! Ei bine. de azi-dimineaţă căutăm în toată fabrica, e direct rizibil... Stagnează producţia şi peste tot, peste tot, am impresia, domnilor, că se rìde de mine, că toată lumea ştie.
— Păi, să mai căutăm, spuse un muncitor tânăr, trăgându-şi şapca soioasă pe frunte.
— Da' ce ? Ne jucăm de-a baba-oarba ? îl ţintui cu aspiime Varga.
— Eu, domnule doctor, am să înnebunesc. Intr-o bună zi o să vă treziţi că umblu prin fabrică şi spun că eu sunt Nabucodònosor sau poeta Carmen-Sylva, gemu inginerul, trecându-şi degetele prin păr. De doi ani de zile, toate planurile, toate schiţele şi proiectele le fac sub umbra revolverului ! M-am săturat ! urlă el şi porni cu paşi mari spre clădirea roşie a direcţiei.
Varga îl urmă, nu fără să audă în spatele lor exclamaţia plină de mirare a maistrului Jurca :
— Măi, ia te uită !
Varga voia să-l întrebe pe Şoldan care este semnificaţia maşinii noi pe care o văzuse, dar acesta era prea agitat.
— Domnule doctor, nu spun nimic că-şi fac de cap... Că multe proiectile pentru obuzierul Skoda ies mai grele cu o sută cincizeci de grame, aşa că este exclus să le poată vârâ cineva în chiulasa tunului, că zece la sută din minele Brandt au focosul

defect. Nu spun nimic, deşi-mi risc capul. Fac pe niznaiul, pun pe alt inginer să semneze în locul meu, mă îmbolnăvesc în ziua livrării, dar asta e prea mult ! Prea mult! Să-ţi scoată şinele din curte, când e pază militară, asta n-o mai înţeleg, să mă bată dumnezeu... Domnule, când au bombardat americanii oraşul, eram tocmai în centru ! In adăpost, am stat cu ochii închişi şi m-am rugat : dă. Doamne, să nimicească toată fabrica până-n temelii, să scap de griji ! Dar nu ! De unde ! Ei au distrus trenurile de marfă goale din gară, adăposturile pentru populaţia civilă din parc, căminul cel nou de ucenici şi nu mai vin !... Nu mai vin !
— Bine, domnule inginer, nu trebuie să fiţi...

— Ce să nu fiu ? Mai dă-mi pace cu sfaturile astea cretine ! ţipă Şoldan, gata să-l ia la pumni. Da' ce-ţi pasă dumitale ! Sinecură, maşină, salariu, de lucru n-o să ai decât atunci când o să trebuiască să stabileşti juridiceşte că eu am făcut acte de sabotaj. Paraziţilor !
— Te rog... te rog... — spuse Varga cu buzele tremurându-i de indignare — să nu depăşim... Dar inginerul îi întoarse spatele şi alerga ca turbat spre aripa distrusă de bombardament a fabricii.
„Spânzura-te-ai !" murmură Varga, apoi, aprinzând o ţigară, urcă cu pasul său bine echilibrat treptele direcţiei, pătrunse în holul semiobscur, al cărui aer era vânturat de un ventilator care mişca ritmic frunzele ficuşilor, palmierilor şi lepidoden-dronilor pitici, înşiraţi în lădiţe cu pământ de-a lungul peretelui. Portarul îl salută milităreşte, cu mâna la cozoroc, dar când Varga, după ce îi zâmbise amabil, voi să urce spre ascensor, îl opri :
— Aveţi un plic, domnule doctor... Poftiţi...
Mirat, Varga deschise plicul cu antet al fabricii, citi şi-şi trecu degetele peste ochi, întrebându-se dacă nu e prada unei halucinaţii.
„Prin prezenta vi se aduce la cunoştinţă că aţi fost pus la dispoziţia fabricii INDAGRARA, în aceeaşi calitate de consilier juridic. _
Cu această ocazie întreprinderea vă aduce viile sale miţlţu-miri pentru munca plină de abnegaţie pe care aţi depus-o, vă comunică că aţi fost propus Preşedinţiei Consiliului de Miniştri pentru decorarea cu „Steaua României" şi vă roagă să treceţi la casierie, pentru ridicarea dividentelor pe anul ***1944*** *(in*

tegral), rugându-vă să vedeţi în această modestă recompensă un semn al profundei recunoştinţe pe care v-o purtăm.
Director, P. Dărnescu."
După ce reciti de câteva ori adresa, fără să înţeleagă o boabă, avocatul se apropie de portarul care-l urmărea indiferent şi oferindu-i o ţigară îl întrebă foarte prietenos :
— Ce se petrece aici, domnule Măcean ? Măgulit, portarul îşi duse degetul la buze :
— E lată, domnule doctor, lată ! Telefonul sxină şi portarul îl ridică respectuos : Da, să trăiţi domnule director ! Am înţeles, să trăiţi domnule director ! Tocmai acum, în aceste clipite, domnule director !... Da, am înţeles ! Era chiar don' director, se întoarse el familiar spre Varga. A zis că neapărat, da' ştiţi, neapărat să treceţi, încă astă-seară, pe la dumnealui... Şi îi şopti, înfiorat : Au venit nişte nemţi... vreo cinci... Doi ofiţeri, ceilalţi ţivili. Ieri-seară au venit, tocmai după ce plecaseră-ţi dumneavoastră. Nici n-au ieşit din cabinetul domnului director, le tot duc cafele negre... Mi se pare că...
— Ce ţi se pare ? îl îndemnă Varga febril.
— Nimic, ce ştiu eu ? se întunecă portarul.
Varga avu impresia că Măcean ştie ceva, dar nu-l mai întrebă. Fără să-şi ceară voie ridică receptorul, prefăcându-se a nu băga de seamă schima de spaimă de pe obrazul trandafiriu al portarului, formă numărul intenior al prefectului şi aşteptă, bătând nervos cu vârful pantofului în piciorul unui scaun.
— Cine-i ! se auzi, deformat de fir, glasul de bariton al generalului Belega.
* — Eu sânt... Salvator... Ascultă, Laurenţiu, ce s-a întâmplat, pentru numele lui Dumnezeu ?

— Nimic ! răcni prefectul. Nimic, ce să se întâmple ? Apoi, repede : Ce mai face onorata doamnă, copiii, bine sănătoşi ? N-aţi plecat încă ? Nu ? E o dovadă de abnegaţie, de eroism. Treci pe la mine. Treci.
— Când"? întrebă Varga, îngheţat. înţelesese că făcuse o gafă vorbind la telefon. Işi aduse aminte de mutra onctuoasă a farmacistului Fritsch şi se cutremură. Când ? bîigui el.
— Maintenant si vous voulez, şuieră prefectul. *Mais venez vite !*
Varga îi întinse un sutar portarului şi ieşi repede. ,,0 să trec mâine pe la casierie", îşi spuse. Tremura de curiozitate şi de neli-

Note:
Acuma, dacă vreţi... Dar veniţi repede ! (fr.)
nişte ascunsă, care-l cliinuia în ultimul timp, făcându-l să-şi piardă pofta de mineare şi somnul. Chiar legătura cu *mademoiselle* Laugier era un prilej continuu de spaime obscure, şi fata simţea asta, de aceea-l chinuia cu o mulţime de întrebări, ciripite dulce, la care el nu ştia ce să răspundă. înainte totul fusese mult mai simplu : preferau elocvenţa gesturilor, dar acum şi Larisse se schimbase. „Am să iau maşina, îşi spuse. Am tot dreptul !" Era însă mai puţin sigur, în realitate, şi fragmentara destăinuire a portarului îl frământă : ,,Da' ce caută aici nemţii ? Doamne dumnezeule, să nu fie ceva..."
Salvator Varga era devorat de o panică secretă : **i** se părea în mod stupid că germanii cu care aveau legături ar putea citi pe faţa lui sentimentele sale anglo-saxone. Auzise atâtea poveşti lugubre despre Gestapo, încât, atunci când era silit să cumpere ceva de la farmacia lui Fritsch, tremura şi făcea inutile gesturi dezarticulate. La altă farmacie însă nu s-ar fi dus, pentru nimic în lume. Asta ar fi putut fi interpretată ca o luare deschisă de poziţie. în timp ce gonea pe bulevard, spre prefectură, îşi spuse că acum nimic nu-l mai opreşte să plece la Moneasa ; familia îl pisează doar destul. Sofia a ajuns cenuşie din pricina fricii permanente, Teddie e un stricat, un derbedeu şi trebuie să-l scoată din mediul în care se învârte, iar pe Lucian nu-l înţelegea şi se temea puţin de el.
După ce Varga plecă, portarul intră în odăiţa lui, luă tava cu ceşti de cafea veritabilă pe care i-o întindea nevastă-sa şi, strângându-şi vârful limbii între dinţi, urcă treptele păzindu-se să nu verse o picătură. Când secretara lui Dărnescu îi deschise uşa, lui Măcean **i** se păru că înăuntru era ceaţă : fumul ţigărilor plutea gros, să-l tai cu cuţitul. Pe biroul lui Dărnescu, pe cele patru mese aduse înăuntru se îngrămădeau maldăre de dosare, de hârtii, de gume şi creioane. Dărnescu îşi scosese haina şi-şi suflecase mânecile, dezvelindu-şi braţele groase, acoperite cu păr roşcat. Un ofiţer, înalt, cu păr argintiu şi **o** tăietură mare pe frunte, veni repede la uşă, luă tava din mâinile lui Măcean, cu o mişcare smucită, şi-i porunci :
— Heraus !
Apoi uşa capitonată se închise uşor, fără zgomot. Măcean **o** întrebă din priviri pe domnişoara Mírela, secretara, **o** fată bătrână, cu ochelari, bluză de mătase, coc japonez şi degete îngălbenite de nicotină. Ea se scuă, veni la el şi-i spuse doar atât :

Note:
' Afară ! (germ.).
— Vor să demonteze **fabrica şi** s-o ducă. leşi.
— Ce vorbeşti ? spuse Măcean, coborând treptele.
Intră grăbit în cabina lui, de acolo în odăiţa unde locuia şi-i spuse lui Doru, băiatul său, care se juca pe covorul zdrenţuit :
— Şterge-o în fabrică şi să-i spui lui baci Jufca să vie îndată la mine ! Da' să nu te audă nimeni, că-ţi rup urechile. Ai plecat ? Ai venit ?

Convorbirea lui Varga cu prefectul a fost extrem de scurtă. Fu introdus imediat în biroul uriaş al generalului, pe care-l găsi, rezemat cu fruntea de soba mare de teracotă, pipăind ca orbul muchiile ei ascuţite. Generalul era ca de obicei în uniformă, dar fără centură şi gulerul îi era descheiat la gât. Varga holbă ochii, nevenindu-i să creadă. Peste tot, în scrumiere, în călimări, pe marginea biroului chiar, erau mucuri de ţigări. Prefectul uită să-i strînga mâna. Făcu doar câţiva paşi nesiguri în întâmpinşrea lui şi, rezemându-se cu toată greutatea de braţul unui fotoliu, bîlbîi :
— Anglo-americanii au debarcat în Franţa. Zidul Atlanticului, distrus în câteva ceasuri ! Zeci de capete de pod ! Bătăliile se dau la Cherbourg, la Caen... Feldmareşalul Rommel — bătut ! Vulpea deşertului, cel mai mare general al tuturor timpurilor, făcut zob...
Salvator Varga înghiţi de câteva ori în sec. In birou nu se auzea decât bîzîitul discret al ventilatorului şi alunecarea fîşi-ilor de aer, tulburate.
— Şi dumneata — strigă generalul Belega ameninţător, gata pa-rcă să-l ia la bătaie — şi dumneata ce mai stai pe aici ?)m fericit şi liber, poţi pleca oricând îţi pofteşte inima, şi-ţi expui familia şi copiii ! Domnule ! Se repezi la telefon şi for-
îă un număr de câteva ori, apoi strigă : Vîslane ! Vîslane ! Te iut de două ceasuri. Ce faci, domnule ! Ce-e-e-e ? Mâ c... pe roluntarul dumitale ! Iţi atrag atenţia : nici un cuvânt despre lebarcarea englezilor şi americanilor ! Ce ? Nu ştiai ?... Să te **pa** dracu ! înjură el, azvârlind receptorul.
Cuprins de teroare, domnul Varga goni pe scări. Nu ştia ce să creadă : să se bucure, să tremure de groază, să plece, să rămână... Făcu un calcul rapid, geograficeşte aproximativ : iin Normandia până în România două mii de kilometri, în lille dreaptă... De la Iaşi cam două sute, tot în linie dreaptă. Un Jucru era clar, ca lumina zUei : Finis Germaniae ! Intră în prima cofetărie şi formă numărul baronului Papp. Cum telefonul sună mereu ocupat. Varga repetă, cu încăpăţânare dispe

rata, aproape un sfert de ceas, pina când, *in* sfârşit, auzi vocea ascuţită a lui Horia Papp, băiatul baronului.
— Unde-i tăticul ? mugi Varga, la capătul răbdării. Consumatorii din cofetărie se întoarseră spre el.
— îndată, domnule Varga, se grăbi Horia, care-i recunoscuse vocea. îndată.
Varga aşteptă, încercând să ghicească, prin zgomotele estompate care veneau din pîlnie, ce se petrece în casa lui Papp, apoi tresări când auzi râsul gutural, foarte satisfăcut, al baronului.
— No, frate Varga, mai pofteşti ceva ? Pe cât am pariat cu tine?
— Trebuie să vorbim... imediat...
— Apoi, amu nu se chiar poate... — spuse verde Papp — că-ţi poţi închipui şi tu, dragule, că nu şed în fotei, că am treabă. Vină, dragule, mine, ori poimâne.
— Este o chestiune extrem de importantă, foarte gravă, supralicita Varga. Nu asta... care ne bucură pe toţi... Altceva.
— Vină după-amiază atunci, făcu indispus baronul. Pe la cinci, că până atunci mă pihenesc. Serbus.
Varga ieşi din cofetărie şi pe trotuar se ciocni de un om prost îmbrăcat. Acesta îl recunoscu şi-şi scoase repede, umil, pălăria ponosită :
— Vă salut cu respect, domnu' doctor. Nu mă mai cunoaşteţi... De bună-seamă, domnu' doctor are de lucru cu atâta lume... Eu sunt Antoniu Popa... din Cărei... Ştiţi... de iarna trecută, de la Comitetul refugiaţilor... Am onoarea să vă rog, domnu' doctor, să vă îndураţi de noi, că iaca, nici iarna trecută n-am avut lemne, că eu sunt fără serviciu, care zadarnic umblu şi bat pe la toate uşile şi

iaca, mă gândii de amu, cu nevasta dimpreună, să ne rugăm să ne ajutoraţi cu o rezoluţie favorabilă, că am făcut cerere.
— Lemne ? râse Varga amuzat. Se dădu un pas înapoi şi repetă : Lemne ? Bine, domnule Popa, dar peste două luni, cel mult două luni, dumneata eşti acasă, la Cărei, în locuinţişoara dumitale ! Lemne ! Asta-i bună !
— Credeţi, domnu' doctor ? Să ne ajute Dumnezeu, că-i bun şi mare, se ploconi omul. Iar când Varga îi întinse o monedă de o sută, voi să-i sărute mâna.
— Lasă... lasă, făcu avocatul jenat şi măgulit totodată.
— Să ne vedem acasă, să tragem în ţapă pe unguri ! Să trăiţi, domnule doctor, săru' mâna şi complimente la doamna.
Intâlnirea aceasta şi mărinimia îi făcură bine lui Varga. Pentru că azi era ziua telefoanelor, se hotărâ s-o cheme pe Larisse, să-i spună că ar fi bine să plece de acasă, sub un pretext oarecare. O s-o ia în maşină, vor cumpăra ceva de mâncare şi se vor duce în pădurea de la marginea oraşului. Se gândi cu ce plăcere o să-i scoată ciorapii de mătase, acolo, pe iarbă. „La *patrie de la liberte est libre" o* să-i spună. Vârâ mâna în buzunar şi simţi foşnind hârtia pe care o primise de la portar. Toată **l3una** dispoziţie i se risipi dintr-o dată. Se va duce la INDAGRARA : directorul trebuie să ştie cum şi de ce s-a făcut această tranzacţie, al cărei obiect fusese el. Se urcă iarăşi în maşină, strivit de împrejurările acestea, pe care îi era peste putinţă să le înţeleagă.
— In numele tatălui, al fiului şi al sfântului duh, bătu metanie Vîslan. Scapă-ne pre noi, Doamne. S-au tulburat apele şi mările.
Era mort de beat şi-i vâra în ochi lui Suslănescu, nu cu mult mai treaz decât el, ultimul număr al ziarului ,,Curentul". Şendrea îi privea năuc, se învârtea în jurul lor ca o găină cu ou, iar Miţi îşi odihnea degetele lungi pe clapele maşinii de scris. Pe birou era numărul nou al „Tribunei Române", cu articolul lui Robber, semnat de Vîslan. Toată dimineaţa Vîslan fusese într-o dipoziţie excelentă, ,,îşi" recitise articolul, pentru sine, mormăind, apoi cu glas tare, vibrant, pentru ceilalţi, dar telefonul prefectului îl dărîmase. Alergase la circiumă unde-l găsi pe Suslănescu şi se îmbătară crunt, în tăcere. Acum stăteau prostiţi, amândoi, prăbuşiţi pe scaun. Primul rupse tăcerea Şendrea.
— Domnule director... nu trebuie... Acum totuna-i !
— Cum totuna ? se ridică Vîslan, clătinându-se. Faţa i se schimbase şi, cu trăsăturile schimonosite, părea masca unei disperări urâte şi josnice.
— Eu nu ştiu ce s-a întâmplat — spuse el, scremut — nu ştiu, zău nu ştiu. Toate lucrurile-s încovrigate, ca o coadă de porc... Ce ? ţipă el ascuţit. Voi credeţi, măi, că eu n-am nădăjduit ? Că eu, Vîslan, incapabilul şi analfabetul, n-am avut speranţele mele ? Am avut ! Pe dos a ieşit tot !... Şi acum, iacă, m-am stabilit şi eu, am făcut un ziar, o fiţuică scârboasă şi vândută, dar e ceva. sunt hârtii tipărite. Şi totul se dărîmă...

Note:
1 Patria libertăţii e liberă (fr.).

lotul, o să fiu tras la răspundere... ca şi cum... cerneala ar avea culoare... Şi nebunul, dementul ăsta de Hitler nu vrea să dispară ! Arma secretă, caca. O să vie ruşii şi,o să ne spân-zure, aveţi să vedeţi. Voi, voi mă, o să asistaţi la scena spân-zurării lui Vîslan, corupătorul judeţului. Işi lua fruntea în palme : Suslănescu, puiule, scrie un articol... despre Ştefan cel Mare sau despre Avram lancu, sau despre... dracu !
— Scriu ! făcu prompt Suslănescu, bîtâindu-şi piciorul. Şi semnez... sunt gata să-mi asum orice răspundere. Daţi-mi pană şi pergament.

Articolul din ziua aceea al *Tribunei Române* fu extrem de trist, un fel de litanie. Argumentele cu care se sprijinea imposibilitatea ştergerii României de pe hartă erau şchioape dar patetice, şi-n jurul lor, într-un fel de sarabandă, eroii istoriei dănţuiau ţinându-se anacronic de mână.
Lucian înţelese că s-a întâmplat ceva : tatăl său era prea exuberant. Se arăta încântat de debarcarea din Franţa, spunea cu un zâmbet sUit că în curând totul va reintra în normal. Va li bine, va fi minunat. Lucian abia aştepta să se isprăvească masa, să fugă de aici. Fiecare cuvânt al tatălui său îl durea. De mic copil, mamă-sa îl educase în cultul familiei : tata era creierul, sprijinul. Pe urmă, cu fiecare zi această statuie se deformase, se micşorase.
Pe când urca scara, Teddie îl ajunse şi luîndu-l de mină îi spuse rugător :
— Lucian, vezi... după-masă am invitat aici pe Sonia, prie-lena lui Andrei... Punem la cale o excursie. Ţine-i de urât, te rog. Am ceva treabă. N-ai să te plictiseşti, e tare deşteaptă. Fă şi tu atâta pentru prăpăditul de frate-tău. Şi zâmbi linguşitor : Da ?
Lucian încuviinţă, apoi îi păru rău. Teddie fugise însă.
Se întinse pe canapea, cu mâinile sub cap. Biblioteca, volumele strînse în rafturi îl iritară. închise ochii. In zilele care urmaseră plecării lui Andrei, singurătatea îl chinuise. Când se apropia ora întâlnirii lor obişnuite, devenea neliniştit, aştepta... Apoi îl cuprinse o toropeală, un fel de lene neobişnuită. Toate i se păreau aşa de departe... Familia, oamenii... Seara, ai lui povesteau cu lux de amănunte ce făcuse sau ce spusese vreuna din cunoştinţele lor, ori cum îşi petrecuseră ziua ; îi privea mirat : oare pe ei îi interesează într-adevăr toate astea, sau e nu

mai o obişnuinţă ? Un tablou plin de tandreţe : familia în jurul lămpii, discuţii calme, linişte aurită. Nu te puteai teme de ziua de mâine. îşi însuşise felul lor de-a vedea oamenii, totdeauna fără patimă ; asta ascundea o politicoasă indiferenţă. Şi Lucian descoperea în cunoscuţi, în profesori, în colegi anumite trăsături care-i făceau puţin ridicoli ; le privea slăbiciunea amuzat, cu o ascunsă satisfacţie. Prietenia cu Andrei zdruncinase toate astea : pentru Andrei lucrurile erau ori negre, ori albe, lumea demnă de ură şi dispreţ, iar idealurile pure inaccesibile. O utopie aproape inumană. Dar ciudat, difuză, pasiunea pe care Andrei o punea în cuvintele lui îl dezarma pe Lucian, îl făcea să se simtă mic şi meschin. Se zvârcoli înciudat. Frământarea asta nu era nouă, ca de altfel nimic sub soare. *„Cugetarea ne face laşi... întreprinderi pline de sens se-ahat din calea lor, îşi pierd numele de faptă"* Sărmanul prinţ ! Şi acum de ce-i făgăduise lui Teddie că are s-o primească pe fata aceea ? Ce avea să-i spună ? Cineva bătu la uşă şi el sări în picioare, roşind. Era însă tatăl său, într-un halat subţire de mătase verde cu dungi late, argintii.
— Nu te scula, odihneşte-te, îi spuse Varga blând, aşezându-se pe marginea sofalei. Nu te simţi bine ? îl întrebă de formă şi-şi aprinse o ţigară. M-am gândit că ar fi mai bine să plecăm.
— Bine, dar... ce-o să faci cu fabrica ?
Varga îl privi cu admiraţie. Se posomori însă îndată :
— Nu mai sunt acolo !
— Cum ? tresări Lucian.
— Am fost concediat azi-dimineaţă, în mod politicos, spuse tatăl său cu amărăciune, dar imediat se sili să zâmbească încurajator : Cred că e mult mai bine aşa. în actualele circumstanţe...
— Dar de ce, tată ?

— Habar n-am cine mi-o fi făcut „binele" acesta... De ce ? Se întâmplă ceva, de bună-seanaă...
Deodată se aplecă spre el şi Lucian înţelese că vrea să-i dezvăluie adevăratul motiv al acestei vizite.
— Ascultă... tu ai vorbit cu prietenul tău Andrei ? L-ai prevenit ?
— Da, şi a plecat, răspunse Lucian cu răceală.
— Foarte bine, foarte bine. Cred că n-ai uitat să specifici că... UI sfârşit eu... noi...
— Pentru Dumnezeu, i-am spus totul ! se răsti Lucian.

— Nu trebuie să... zâmbi penibil Varga. M-a interesat soarta acestui băiat aşa de... capabil... Pentru orice eventualitate însă... Se înfurie şi strigă : Tu mă priveşti ca pe un străin, Lucian ! Nimeni în casa asta nu apreciază eforturile mele de-a conduce corabia familiei pe valurile furioase ale epocii ! De la Teddie nu mă aştept. El e un zvăpăiat. Dar tu... nu-i frumos... Mă doare...
Lucian simţi că-i dau lacrimile. Tatăl său îi apărea de o prostie trivială.
— De ce... eşti nedrept ? şopti el, dar tatăl său nu-l asculta, îşi strângea fruntea în palme. Lui Lucian i se făcu milă.
— Mă tem pentru voi, oftă Varga. Eu am trăit şi mi-am făcut datoria de român. Dar voi, dragii mei, voi... Văzând expresia îndurerată a lui Lucian se înşelă asupra cauzei ei şi, stă-pânindu-se, spuse : Eh, exagerez şi eu. N-o să ne aibă ei pe noi... Te las... Te las să lucrezi.
După ce tatăl său plecă. Lucian îşi dădu seama că se gândeşte la el cu milă. O milă fără motiv, care-l durea. „Te las să lucrezi..." Era o formulă stupidă, care-i aureola izolarea, dar îl şi obliga. „Asta mi-a ucis copilăria." Privi spre ceas. ,,De ce nu mai vine odată, dacă trebuie să trec şi prin vizita asta ?"
La Sonia nu se putuse gândi niciodată fără s-o despartă de Andrei, cu oarecare ostilitate. Probabil că fata simţea asta, de aceea îl ocolea şi era rece cu el. Lucian îl invidia pe Teddie pentru siguranţa cu care debita prostii în faţa fetelor. în fond, poate că el înţelege mai bine.
Auzi paşi uşori pe scară, vocea servitoarei : „Poftiţi, domnişoară." îi era ciudă că-i bate inima când ea intră ; se înclină uşor, rigid şi spuse :
! — Teddie m-a rugat să-ţi ţin de urât până vine. Te rog, stai... Făcu un pas spre fotoliul în care se aşezase Sonia. ,,E tare frumoasă", îşi spuse cu un fel de regret.
Ea îşi aşează rochia în jurul,genunchilor, apoi îşi lăsă mâinile să se odihnească în poală.
— De ce n-aţi plecat din oraş ? întrebă el, într-un târziu, ca să spună ceva.
— Unde să plecăm ? Peste tot e la fel... îşi scutură capul şi o şuviţă de păr castaniu îi alunecă pe frunte.
— Andrei nu ţi-a scris ?
Roşi, dându-şi seama că fusese indiscret. Dar ea îi răspunse cu un zâmbet stins :

— Nu. Dar nu mi-am pierdut răbdarea. Aştept. Se ridică şi veni lingă el : Ascultă, voi sânteţi prieteni. De ce a făcut Andrei... ce-a făcut ?
— Nu ştiu... Sonia... Andrei nu vrea să fie ca toată lumea, spuse cu căldură Lucian.
Ea scutură din cap.

— Da... Dar nu ştiu dacă aşa e bine... îmi vine greu să-l înţeleg. Uneori mi se pare că e mult mai bătrân decât mine, alteori că nu-i decât un copil, spuse serioasă. Ştii, se spune că o fată ar trebui să fie mai matură decât un băiat la vârsta ei. Nu ?
— Poate...
Se gândea : „Dacă n-ar veni Teddie, dacă n-ar veni"... Se ridică, merse până la birou şi aranja, fără rost, câteva cărţi. O întrebă, privind în altă parte :
— Spune-mi, îl iubeşti ? Ea tăcu şi Lucian adăugă repede : Iartă-mă, e o lipsă de bun-simţ să...
— Nu. Dar nu ştiu ce să-ţi răspund. Se aşează din nou şi mângâie braţul fotoliului... Ştii... eu sunt tare nefericită.
— Tu ? se miră Lucian.
— Dacă vrei, îţi spun. Ai mei... ar vrea să mă mărit. Ştii, ne -merge destul de greu. Tata nu poate lucra. Un doctor stă lângă noi. M-a cerut. Mama a spus să fac cum vreau, dar simt că ar fi bucuroasă dacă... Rìse cu amărăciune. E foarte banală povestea... „Piatra din casă" şi aşa mai departe.
— Nu, nu e banală, spuse Lucian cu pasiune. E groaznic... Tulburat, şi-o închipui goală, în braţele unui om bătrân, pe care nu ştia de ce, îl vedea chel, păros. Şă nu primeşti ! Am să-i scriu lui Andrei...
— Să nu faci asta !
Lucian rămase pe gânduri, muşcându-şi buzele :
— Poate că ai dreptate. Ar fi groaznic pentru el. De ce nu spui părinţilor că nu poţi primi, că ţi-e scârbă de acel doctor ?
Ea se ridică :
— Nu mi-e scârbă de el. De situaţie, dacă înţelegi. Comu-nică-i lui Teddie că nu pot merge în excursia plănuită.
— Am să-i spun.
— La revedere. Lucian...
— Sonia... Andrei mi-a spus că eşti o pianistă excelentă. N-ai vrea să cînti ceva... Se opri ; voise să spună : ,,pentru mine".
Trecură în salon şi ea deschise capacul pianului. O melodie liniştită ca scurgerea unei ape se revărsă. Toate erau aşa

de pustii în jur... Nimeni nu făcea un semn, şi chemarea aceea se spărgea ca faţa unui lac tulburat de o piatră, se desfăcea în cercuri, tot mai departe, acolo unde strălucea, nepăsătoare, lumina unui soare ascuns.
La despărţire. Lucian îi strînse mina cu grijă, ca şi cum ar fi fost de cristal. '
— Spune-mi, n-ai vrea să ne întâlnim într-o zi ? !
— Ba da, chiar mâine dacă ai timp...
După plecarea ei. Lucian se ascunse în fundul grădinii. Nu încercă să se gândească la discuţia lor — aproape o şi uitase — ci numai la simplitatea şi sinceritatea ei. Stătu aşa multă vreme, iar când intră în odaia lui privi mirat împrejur. Nu se schimbase nimic ; dar pentru prima oară intrase aici o fată. Avea ochi albaştri, gânditori, un obraz foarte curat, o gură copilărească şi tristă şi mişcări nesilite ; îi spusese, zâmbind, o mică dramă.
Teddie veni târziu, puţin ameţit.
— A fost pe aici dulcineea ? întrebă. Ce zici ? Cadână nu-măru unu !
Lucian îl privi tăcut, furios.
— Ia te uită, începu să râdă Teddie. Nu cumva te-ai amorezat ?
— Taci din gură ! strigă atunci Lucian, scos din fire. Dobitocule !
Teddie rămase uluit şi, fără un cuvânt, fugi din cameră.
Atunci când Măcean îi spuse că a venit o comisie germană care vrea să demonteze fabrica, Mihai Jurca scutură din cap şi-l privi pe furiş în toate părţile.

— No, şi ? întrebă bătrânul. Treaba lor... Noi să ne facem treaba noastră, că de aia ne plăteşte statul.
Măcean se strîmbă necăjit :
— Bine, baci Jurca, dar...
— Ştii ce ? se înfurie bătrânul. Fă bine şi ţine-ţi gura. Ia te uită la el ! Ţi s-a făcut cumva de închisoare ? Nu vezi ? Şi arătă un afiş, care reprezenta un soldat cu degetul la gură. De-a curmezişul feţei, ca nişte răni, străluceau litere roşii : „Sssst ! Duşmanul ascultă !" Deodată baci Jurca se încruntă şi sprâncenele ţepoase i se zburliră : Să taci din gură, Măcean ! Ca peştele ! Te joci, hai ?
Ii întoarse spatele şi-l lăsă năucit. Toată ziua, maistrul nu fu în apele lui. Se lega de muncitori, nu-i plăcea nimic. Pe la

prânz, meşterul Filoftei îl chemă la o ţuică. Se aşezară la o măsuţă soioasă, în i'undul „Mărgăritarului clasic". Filoftei era omul direcţiei, gata să toarne la carceră un muncitor pentru nimica toată. Acum câteva luni, într-o noapte, îl bătuseră măr ; cineva îi aruncase un sac în cap, apoi fu târât în aripa distrusă a fabricii şi snopit. De atunci parcă se mai înfricoşase, dai bătrânul Jurca ştia că Filoftei pândeşte. Om ursuz, nenorocit. De când îi murise nevasta n-avea decât o grijă : să-şi căpă-tuiască feciorul, teolog la Sibiu. Ca să-i poată trimite mai mulţi bani ar fi fost în stare să facă pe dracu în patru. Il iubea ca un cîine ; când primea o scrisoare, oricât de scurtă, o citea cui vrea să-l asculte şi lăcrima. Pe Jurca nu-l putea suferi, dar, văzând că direcţia îl preţuieşte, îi vorbea mieros, deşi pe la spate îl săpa cum putea.
Acum, Filoftei părea îngândurat. Sorbi din cinzeacă, apoi, aplecându-se spre Jurca, îi spuse :
— Auzişi, Mihai ? A venit o comisie germană să demonteze fabrica.
— Pentru numele lui dumnezeu, îşi făcu cruce Juţca. Nu vorbi, măi. Nu cred.
— Dacă-ţi spun ! Am aflat de la domnul Ignat. I-a văzut. Işi schimonosi obrazul mis, zbîrcit. Ce ne facem noi atunci ? Ne aruncă adică pe drumuri.
— Da' de unde... Statul are nevoie de muncitori. Şi pentru noi tot s-o găsi un loc, undeva. Mie nu-mi place să mă amestec în d-alde astea... îmi ştiu lungul nasului.
Filoftei îl privi' bănuitor. Nu-şi bate joc de el ? Doar toată lumea ştia că bătrânul fusese comunist pe vremuri ; l-au şi arestat nu o dată, iar pe feciorul său îl căuta Siguranţa de patru ani. Dar acum Filoftei era îngrijorat. Dacă se transportă fabrica, de unde va face el rost de bani pentru băiat ? Şcolile costă azi o mulţime de bani, şi chiar acum, la sfârşit...
— Mama ei de viaţă, înjură Filoftei, sculându-se. O-ntorci, o suceşti, numai bine nu iese... Hai, Mihai, că iar şi-or face de cap bandiţii ăia. Cum nu te uiţi, ţac, opresc maşina. Nu s-au cuminţit, 'tu-le mama lor azi şi mâine.
— Aşa-i, dădu din cap Jurca. Azi şi mâine...
După ce se despărţi de Filoftei, se rezemă de un zid, posomorit, şi îşi răsuci o ţigară. Va să zică lui Măcean nu i se păruse, îngândurat, privi clădirea afumată a fabricii. Prin curtea plină cu tot felul de cazane, roţi şi fiare ruginite, se plimbau alene câţiva muncitori. Când îl văzură pe Jurca, se prefăcură grăbiţi şi dispărură după colţ, unde se aşezară să fumeze. Bă
trânul zâmbi. „Ei, chiulăilor !" Trebuie anunţat numaidecât Comitetul. Asta era. Dar el nu se întâlnea decât sîmbătă cu omul de legătură şi până atunci se puteau face multe. Azi e luni. Măi tată, şi asta trebuie limpezit. E bine că Hoftzmann e vigilent, foarte bine, dar uite, când îţi vine o sarcină ca asta... De bună-seamă, Holtzmann **o** să găsească ceva, e un băiat tare bun şi deştept. în

1941, când venise de la Cluj, era slăbuţ şi iute ca o miţă. „No, este în regulă, îşi spuse el. Găsim noi ceva."
Porni spre hala cea mare, să-şi facă rondul. ,,Dacă ar şti băieţii", rîse el bătrâneşte.
Când voi să intre în hală, un „băiat" (pentru Jurca toţi muncitorii din fabrică erau băieţi) se apropie de el, rîzând.
— No, domnule Jurca — spuse — s-au găsit în sfârşit şinele. Erau în aripa bombardată a fabricii, printre fierăria de acolo. Nu-s chiar toate, dar...
— Mă bucur, Roşule, mă bucur. Răspunzând unei priviri a flăcului, spuse doar : La primul bombardament. Fiţi liniştiţi.
Roşu dădu din cap.
(Era ajutorul lui Jurca, în echipa de şoc. Fratele său fusese prins în '43, când strecura o încărcătură de explozibil într-un tren de muniţie. La Siguranţă, cu toate că-l rupseră în bătaie, nu putură afla nimic de la el. Fu executat într-o duminică dimineaţă, în Cetate. Ca să dea exemplu muncitorilor, **o** „delegaţie", a_fost dusă cu forţa la execuţie. Meşterul Jurca era printre ei. Băiatul, cu faţa vânătă de lovituri, păşea cu greu, împins de jandarmi. în jur era linişte, se auzea ţipătul unei păsări în aluni şi fleoşcăitul bocancilor în noroi. Jurca îşi strângea pumnii. „Băiete, dragă băiete..." A doua zi, în vitrina *Tribunei Române* apăruseră fotografiile de la execuţie : „Pedepsirea unui agent al Moscovei". în aceeaşi zi, la depou, o locomotivă nouă-nouţă sări în aer.)
Curtea cea mare era plină de lume. Se montau şinele. Inginerul Şoldan, beat mort, râdea fericit, iar căpitanul Prodan, inspectorul militar, urla, părându-i-se că treaba merge prea încet.
,,No, — îşi zise bătrânul — să punem în mişcare cureaua de transmisie." Se amestecă între ei, luă chiar comanda unui grup, îi zori. Nu ştia care e omul de legătură al lui Gheorghe, poate Hortvâth, poate Burdan. Spuse :
— Orice s-ar zice, nemţii sunt cei mai de treabă aliaţi. Uite, acuma o să ne cruţe de bombardamente. A venit o comisie care o să demonteze fabrica, o s-o ducă în Germania... conform unui plan, băieţi, dinainte stabilit.
Pe la trei, şinele fuseseră montate şi un tren de marfă intră în curte. începură să încarce lăzile cu muniţii. înainte de a pleca spre casă, Jurca privi lanţul de oameni care şerpuia printre fierării. Se uită la ceas. Era vremea să se grăbească, dacă voia să nu întârzie de la intâlnirea cu maiorul. Străbătu parcul pustiu, răvăşit de bombardament, şi-l văzu pe Bota venind spre el. îi dădu pachetul cu trotil, apoi se despărţiră. Toate acestea erau aşa de simple... Trenul nu trebuia să ajungă pe front.
Ajuns acasă îşi încălzi mămăliga, din care pregătea totdeauna o porţie uriaşă, şi se culcă pe canapeaua de paie scorojită, unde înainte dormea Gheorghiţă. Scoase pipa. Câte amintiri nu-l legau de ea ! O aprinse. ,,Oare n-am uitat ruseşte ? se întrebă. Ia să vedem : *Zdravstvuite, tovarişci Krasnîi Komandir. Ia toje hîl v Krasnoi Armii, vo vremia revoliuţii...*
Varga nu crezuse că va găsi atâta lume în casa baronului. Uitase să-şi anunţe precis vizita — şi nu veni nimeni să-i deschidă. Stătu un timp cu urechea lipită de poarta mare, albă, dar nu se auzea nici un zgomot. înjurând, măi ales că începuse să plouă şi el nu-şi luase fulgarinul, fugi, adăpostindu-se lângă ziduri, până la cel mai apropiat telefon public şi îl chemă pe baron. La aparat se prezentă servitoarea, care-i spuse de la început că domnul baron nu-i acasă, că a plecat la Zerind. Când află despre cine-i vorba, rosti scurt :
— Poftiţi.
Varga fu condus de servitoare, o ardelencuţă rumenă şi ochioasă, de-a lungul unei mulţimi de odăi, cu mobilier greu, sumbru, cu tablouri şterse şi caricaturi din vremea activităţii parlamentare a baronului. Străbătu o sală lungă, tapiţată cu stofă verde, din care se acoperă de obicei mesele de biliard ; pe pereţi erau

prinse tot felul de trofee vânătoreşti, precum şi o mulţime de tocuri goale de puşti. Ajunseră în sfârşit în faţa unei uşi încuiate, unde servitoarea bătu de câteva ori. în vremea asta. Varga o ciupi de spate şi ea-i dădu peste mână fără să se supere, chicotind.
— Cine-i ? răsună un glas aspru dinăuntru.
— Eu sânt, eu. Salvator... Ce-s precauţiunile astea ?

Note:
Să trăiţi, tovarăşe căpitan... Şi eu am fost în Armata Roşie, în timpul revoluţiei... (rus.).
Uşa se deschise şi,, uluit, Varga rămase în prag. **In** salonul de primire al răposatei doamne baroane fuseseră aduse mese, birouii .şi scaune. Sa.onul era plin de lume : tucaci, directorul liceului, patru avocaţi colegi de barou : Antoniu Guiaşiu, preşedintele onorific al corului „Hilaria", dr. EmU P. D. Motzeanu, dr. Remus Pordea şi tânărul* avocat şi poet Nicuşor Spinanţiu ; părintele loachim Potra, profesorul SUviu Burtea, deci, împreună cu Varga, vârfurUe partidului naţional-ţără-nesc din localitate ; ceva mai la o parte, ocupând un fotoliu imens şi umplându-l în întregime, generalul în retragere Ono-riu Mândru, fost senator liberal. Adunarea era prezidată de baronul Romulus Papp de Zerind.
Acesta, într-o redingotă nouă „sare cu piper", era aşezat în capul oaselor pe un scaun de lemn sculptat, cu spătar drept, rigid. Păstra aceeaşi ţinută sobră, misterioasă, de totdeauna, numai ochii îi străluceau în răstimpuri dinapoia sticlelor rotunde ale pince-nez-ului. Cu mişcări sacerdotale, sorbea în răstimpuri egale din paharul mare cu citronadă. în odaie era un fum des, dar baronul, deşi se abţinea de la tutun, nu părea să fie jenat. îi făcu semn lui Varga, printr-o mişcare aproape imperceptibilă, să se aşeze, indicându-i un scaun lângă uşă. Acest lucru îl jigni profund pe Salvator. Nici la această conferinţă, pentru că, după toate aparenţele conferinţă era, nu-l chemaseră. Cu toate că baronul venea regulat în casa lor, se vede că nu-l putea ierta pentru atitudinea aceea din '36, când trecuse pentru un timp, adevărat, foarte scurt, în partidul lui lorga. Dar şi asta o făcuse pentru că-l jignise într-o afacere cu consiliul de administrare al băncii ,,UNIC" din Satu-Mare. Iar acum, indicarea precisă a acelui scaun — când în salon mai erau vreo trei neocupate, în poziţii mai avantajoase... „Nici o recunoştinţă", se gândi el, suflându-şi nasul ca să-şi ascundă expresia de mânie.
Intrarea lui produse o oarecare tăcere, dar îndată Emil P. D. Motzeanu se ridică masiv, rezemându-se de marginea mesei şi scuturându-şi capul leonin :
— Insist să aflăm întâi părerea centrului !
— Da' cum o s-o afli ? îl întrebă piţigăiat Ouiaşiu, mărunt, chel şi palid, cu ochii bulbucaţi, adăpostiţi de ochelari verzui. Cum o s-o afli ? Că, până atunci, faptul s-a consumat !
— Dacă-mi permiteţi să am o părere — surâse onctuos Remus Pordea, a cărui şuviţă de păr negru, uleios, răsucită în chip de melc, spre a-i ascunde chelia, strălucea — eu cred c nici unul dintre noi nu-şi poate asuma riscul unei călătorii în
Capitală, având în vedere ameninţarea unui bombardament iminent ; dar cred că cu atât mai p.uţin răspunderea unei luări de atitudine într-o chestiune a cărei gravitate, după părerea mea — _cu care aş dori să fim de acord — constă nu atât în fondul ei, cât, şi asta e evident, în procedura ce se întrebuinţează : anume, presiunea ce se face, care exclude orice posibihtate de pertractare...
— Despre ce e vorba ? se aplecă Varga spre Nicuşor Spinanţiu.
Acesta surâse, dezvelindu-şi dinţii albi şi foarte mărunţi, şi şopti, cu tonul cu care ar fi vorbit despre un eveniment monden :
— Despre comisia germană...

— Aha, dădu din cap satisfăcut Varga şi îndată simţi că din clipa aceea problema demontării fabricii i-a devenit complet străină. Se întrebă chiar, prudent, dacă n-ar fi mai bine să nu se amestece, din moment ce afacerea lua o întorsătură atât de gravă.
— Dar o să-i lăsăm să ne jefuiască ? interveni directorul liceului, morocănos.
Burtea îl aprobă printr-o înclinare elocventă a frunţii. Părintele Potra vorbi, cu căldura lui obişnuită :
— Domnilor şi prieteni, să nu uităm că sântem români.
— Fără cuvinte mari — şuieră Guiaşiu —, nu ne aflăm în amvon.
— Sântem în amvonul neamului, răspunse pasionat Potra. Ceasul al unsprezecelea a bătut. Trebuie să-i ştim înţelege semnificaţia.
— Sfinţia-ta are dreptate, se înclină spre el Remus Pordea, mângâindu-şi uşurel mustaţa subţire, dar îndrăznesc să întreb : cine-şi va asuma răspunderea ? Eu unul...
— A fost destul cu politica asta gen Pliat din Pont ! spuse, străveziu, Potra.
— No, dragule ! îl potoli drăgăstos baronul, şi Potra îi aruncă o privire filială.
Băiat de ţărani din jurul Blajului, fusese întreţinut la seminar şi mai târziu în institutul „De propaganda fide" de către Romulus Papp ; de aceea, în prezenţa lui, încerca să-şi potolească ieşirile pătimaşe. Vorbea patetic, dar cu un semiton mai jos.
— în fapt — bătu uşor Guiaşiu cu creionaşul de argint în sticla biroului -— problema se reduce la a opune refuzul noa-tru categoric, şi deci a antrena opinia publică, sau a tăcea.

— Având în vedere ceea ce o să urmeze — zise Potra — mă tem că vom fi traşi la răspundere. Ce părere aveţi, domnule baron ? ,
— Eu sunt un om bătrân — suspină Papp —, mie-mi vine greu să mă descurc în situaţiuni aşa de importante. Nu mai am praxă.
Toţi schimbară între ei priviri pline de subânţelesuri. Recunoşteau tactul politic al baronului, copiat după atitudinea pe care o lua, în asemenea ocazii, şeful partidului. Spunându-i in intimitate „sfinxul de la Zerind", îi făceau baronului cel mai mare compliment.
— Să auzim şi părerea fratelui Varga, îl îndemnă baronul pe acesta.
— Domnilor — spuse Salvator — eu cred că n-avem dreptul să capitulăm ! Situaţia Germaniei este pecetluită.
— Ce vă face să afirmaţi acest lucru cu atâta rezoluţie ? surâse fotogenic Nicuşor Spinanţiu. După părerea mea, analogiile istorice...
— Să le lăsăm pe seama lui Vâlsan, interveni Papp. Să nu grăim pe de lături.
Din aoeste cuvinte. Varga deduse că baronul era partizanul unei acţiuni oarecare, de aceea prinse curaj, se sculă de pe scaun şi făcu un pas înainte :
— Presupunând că germanii vor demonta fabrica şi o vor duce, nu vi se pare că ni se va reproşa de celelalte partide ?
— Da' care-s acelea ? se miră Papp.
Varga se sperie iar. Să nu fi priceput bine sensul celor spuse înainte de baron ?
— Bine, dar e de presupus că o dată... mă rog, ocupaţi, vor activa o mulţime de formaţiuni, de stinga şi de dreapta...
— Şi de cine vom fi ocupaţi ? strigă din senin generalul Mândru, dând să se scoale din fotoliul unde se moleşise. Da, de cine să fim ocupaţi noi ?
— De ruşi, de pildă, îl înţepă Varga, zâmbind ironic.
— La dracu ! Daţi-mi mie două divizii şi-i ţin în trecătorile Carpaţilor până când diviziile lui Aisănhofăr debutează în câmpia panonică.

Şi generalul se aşeză iar în fotoliu, scoase o bomboană fondantă din buzunar şi o mestecă, indiferent.
Varga rămase în picioare. Avea o voce ştearsă, care în momente de nervozitate se frângea la tonurile mai înalte, aşa că nu putea risca plăcerea unei polemici cu argumente de volum vocal.

— E necesar să uzăp de toată influenţa noastră, ca acest jaf să nu se intâmple, spuse el, profitând de o clipă de tăcere.
— Foarte adevărat, i se ralie Potra.
— Nu ne putem lua această răspundere, declară Guiaşiu în numele avocaţilor. Riscăm să fim arestaţi şi... La gândul acesta bărbia ascuţită începu să-i tremure.
— Ce-aţi zice să mai aşteptăm olecuţă ? rosti într-un târziu Papp. Doară om putea afla pe vreunul care să meargă la Bucureşti. Eu oi vorbi şi cu gheneralul Beleagă, să văd el ce zice. Nu-i consult să ne pripim ca musca-n zăr...
Cu toate că discuţia dură până la miezul nopţii, nu ajunseră la altă concluzie. Toţi se duseră acasă foarte tulburaţi, cu senzaţia netă că intraseră într-un joc periculos. Singurul om de la care ar fi putut afla ceva precis, şi pe care-l căutară cu toţii la telefon, cu toată ora nepotrivită, era Dărnescu. Dar, de două zile, acesta nu dăduse pe acasă. Mânca şi dormea în birou, împreună cu comisia, şi asta le dădu convingerea că se petrecea ceva foarte serios, cu urmări incalculabile.
„Voluntarul" Cloambeş losif fu ridicat de acasă, cu jandarmii, într-o luni-dimineaţă. Zadarnic încercă să se lămurească cu plutonierul venit tocmai de la oraş. Acesta urla şi spumega, amenințându-l cu glonţul. Se mai îmbuna când văzu bănetul pe care Lădoi îl puse în mâna feciorului, ca să vadă „ce se poate face". Mamă-sa ţîvlea ca tăiată :
— Tulvaaai, pruncuuu meeeu, soareleee meeeu !
în tren, loşca se împrieteni cu plutonierul şi goliră o glajă de palincă, dar fără folos : acesta habar n-avea de ce trebuie să-l ducă la Cercul de Recrutare.
Străbătură oraşul. Plutonierul, redevenit om al datoriei, îl zorea :
— Hai mă, ce, ai mămăligă-n şale ?
La cerc era plin de soldaţi, de ţărani cu bocceluţele în spate şi înfăţişare de flămânzi.
Câte un major trecea repede, purtând un maldăr de dosare cu acte la subsuoară şi împingea cu vârful cizmei pe cei care-i stăteau în cale.
— Mişcă, bă ! Tocmai în drumul meu te-ai găsit să te întinzi, ca baliga ?
— Mă rog frumos de iertare... dacă-ţi fi aşa de bun şi să-mi spuneţi...

— N-am vreme. Caută-l pe sergejjitul Costache ! Maiorul Angheliu stătea de vorba cu Vîslan, pe care-l chemase special să asiste la sosirea ,,voluntarului". ,
— Ai să vezi dumneata că eu am avut dreptate şi nu dumneata, cu articolul acela... Ptii, domnule ! Păi ţăranii sunt nişfe vite, *mon cher,* să mâ ierţi că mă exprim astfel, neţărănist. Dar aşa e. De când îmi chinuiesc creierii în acest .birou infect, infect... se plânse el făcând un gest larg, care îmbrăţişa deopotrivă tavanul soios, pereţii scorojiţi şi portretele oficiale, ale i'egelui şi mareşalului Antonescu.
„Tot e cu ceva mai bine decât pe front", se gândi vindicativ Vîslan. Ceea ce sperase că va realiza cu articolul despre voluntarul din Lunca nu se împlinise. Prefectul parcă turbase. Când Vîs-lan încercase să aducă vorba despre măreţul act de sacrifiu, exemplu de valorificare a vanităţii (asta ca un preludiu la

cererea legitimă de reînnoii-e a subvenţiei), prefectul răcnise : „N-am citit ! Nu ştiu nimic ! De asta crezi că-mi arde mie acuma, domnule Vîslan ? Iartă-mă, te rog, dar zău, eşti nu ştiu cum !"
In societate, Vîslan recoltase numai surâsuri incredule. „Las-o, domnule Vîslan, asta e chiar prea de tot. Ce-i drept e drept, articolul este minunat, dar... Cum să crezi aşa ceva ? Ţăranul, iai;tă-mă, dar ţăranul are prea mult spirit critic ca să îmbrăţişeze o cauză pierdută."
Vîslan voia să le dea tuturor peste nas, să publice un al doilea articol, cu fotografia şi interviul eroului, ca toată lumea să fie lămurită. De aceea îl pisa fără răgaz pe Angheliu, la orele cele mai nepotrivite, şi acesta-i răspundea invariabil : „Nu, domnule, nici o veste de la el. Ţi-am spus doar de la început căe vorba de un nebun sau de un farsor. Te-ai grăbit, ai să te compromiţi. De altfel, nici n-am verificat încă dacă există pe listele noastre un astfel de nume, Cloambeş losif, din contingentul respectiv, şi dumneata te şi repezişi."
Vîslan încetase să mai spere, când primi un telefon : „Vino, domnule, îţi soseşte «voluntarul". Acum, cuvintele lui Angheliu îl îngândurară, dar nu prea mult. Numai omul să existe, să i se poată face o fotografie, restul n-avea nici o importanţă, că era nebun sau normal. Se convinsese de altfel că un om care face una ca asta nu poate fi decât cu minţile rătăcite.
Maiorul Angheliu semnă câteva acte, zbieră după un soldat, i le predă, apoi, cu chef de vorbă, se întoarse spre Vîslan :
— Ei şi zi, domnule, zi : ce se mai aude ? Dumneavoastră, ziarişti, trebuie să fiţi informaţi la precizie, la amănunt I

— Mde ! — oftă Vîslan — e cam albastru, domnule maior. Cherbourg, Caen, Le Havre căzute...
— Ce Cherbourg, ce Caen, ce Havre ! se supără Angheliu. Da' de V2 nu spui nici un cuvinţel ? Da' de celelalte ,,V"-uri care or să vină ?
— Păi, aştept să le văd şi eu, surâse trist Vîslan.
îl durea capul într-un mod îngrozitor. Băuse o ţuică proastă dimineaţă.
Maiorul îl privi reprobativ. Era un partizan fanatic al nemţilor : admira gravitatea lor, eleganţa cu care purtau monoclul (încercase şi el, dar avea orbita prea plată şi scăpa mereu sticla, sau trebuia să se strimbe ca un clovn).
— Cât despre voluntarul dumitale... he, he, a trebuit să trimit după el jandarmii, să-l aducă cu forţa. Dacă aşa ceva se petrecea în Germania, mişelul ar fi fost împuşcat pe loc, fără prea multă discuţie. Ascultă vorba mea, că am experienţă cu mârlanii : te-ai pripit, domnule.
— Să nu anticipăm, protestă moale, obosit, Vîslan.
Nu-i mai păsa de nimic. în ultimele zile îl bântuise de câteva ori gândul sinuciderii.
Uşa se deschise scârtâind plângăreţ şi un sublocotenent îşi făcu apariţia. Spuse familiar :
— A fost adus... voluntarul acela.
— Să intre ! ordonă Anghehu. Să fie adus aici. Imediat ! bătu el cu pumnul în masă. „La urma urmei — se gândi — Vîslan ăsta nu-i chiar aşa de prost. Dacă a făcut gălăgie în jurul afacerii ăsteia, trebuie să ştie el ceva. Şi eu, ca un măgar, l-am tot descurajat. Dar acuma cum dracu s-o întorc?"
Un sergent îl împinse înăuntru pe loşca Cloambeş. Acesta clipi din ochi buimăcit când văzu fireturile de pe pieptul lui Angheliu. Se aşteptase să fie dat pe mâna vreunui major, şi cu ăştia nu era chiar aşa de greu de ieşit la cale.
— Apropie-te, îl îndemnă maiorul cu glas surd. Apro-pie-te... loşca nu se putea dezlipi de prag... Apropie-te ! urlă Angheliu. De ce nu te-ai prezentat ?
— Domnule... vă rog...

Ca înţepat, maiorul sări în picioare. „Acum are să-l ia la palme, se gândi Vîslan cu satisfacţie. Are dreptate. Ar trebui întins în curte şi să i se dea douăzeci şi cinci, vârtoase."
— Tu n-ai făcut armata ? întrebă Angheliu, privindu-l dintr-o parte.

— Ba cà.c.
— Ba da, să trăiţi, domnule maior ! tu-ţi maica mă-ti de mârlan ! ıţi baţi joc de ţara română, de război, de armata română ! Dobitoc şi tâmpit ce eşti ! Ei, hai, hai... Vorbeşte, ce-ai încremenit cu găluşca-n gură ? Scrâşni spre Vîslan, pe „franţuzeşte" : ***Il est un imbecil... un dégénérât !*** Apoi spre loşca : Şi nu vorbeşti, nu vorbeşti ?
— Domnule maior, să trăiţi, eu nu pricep nimic, spuse loşca dintr-o suflare. I se părea că e bolnav de moarte, sudori calde şi reci ı se scurgeau şiroaie pe spinare. îşi frământă degetele fără încetare.
— Il *se* ***bat jeu de nous,*** spuse molarul.
Se sculă calm, făcu câţiva paşi prin birou, apoi, oprindu-se în faţa lui loşca şi înălţându-se pe vârfurile cizmelor ca să-şi ia mai bine avânt, îi trase o palmă răsunătoare.
— Nu înţelegi ?
O lacrimă se scurse pe obrazul lui loşca. Angheliu o văzu, se ruşina de gestul lui, mai ales pentru că-l făcuse în prezenţa lui Vîslan, dar nu se mai putuse stăpâni.
— ...Ascultă... băiete ! — spuse, încercând să-şi liniştească respiraţia precipitată — vino, măi, aici...
loşca se apropie până lângă masă, apoi începu să plângă încet.
— Eu... nu pricep nimic... da' nimic...
— Taci ! urlă Angheliu, scos din fire. Te cheamă Cloambeş losif, nu-i aşa ?
— Da... Io... sif...
— N-ai făcut tu cererea asta ? ıi împinse sub nas o coală ministerială.
loşca o citi cu luare-aminte, de câteva ori în şir, buimac. Totul era aşa : şi numele, şi contingentul, şi satul.
— Nu, spuse el, cu mâna pe inimă. N-am făcut-o eu. Aşa să mă ajute sfântă cruce.
— Cum îndrăzneşti să minţi ? Tu-ţi baţi joc de mine... Mă dobitocule, scroafă ordinară ! N-ai facut-o tu ? Da' cine, eu ? Mama ? Domnul Ion Vîslan, redactorul ziarului ***„Tribuna Română" ?***
începu să fiarbă de furie, şi-şi aminti cuvintele soţiei : „Lică, nu trebuie să te enervezi... Ştii că-ţi face rău, scumpule". Fără nici o legătură, se gândi că era tocmai ora când trebuia să vină, să-l ia la restaurant, deoarece nu-i plăcea să gătească. Numai atâta ar mai trebui, să-l găsească cu faţa răvăşită de furie.

— Da' nu-i scrisul meu aşa, spuse loşca luminat dintr-o dată, şi voi să ia tocul rezervor de pe masă, să-i arate cum scrie.
— Şi crezi că, dacă îţi schimbi scrisul, ai să mă duci cu zăhărelul, făcu maiorul dezarmat în faţa acestei naivităţi. „Desigur, aveam dreptate, e nebun de-a binelea, nebun de legat", îşi zise. Măi băiete, măi băiete. Pe mine nu mă poţi înşela. Eu sunt de atîţia ani aici, printre voi, încât vă cunosc şi ce aveţi în fundul maţelor. Te-ai fi certat cu drăguţa ta, ori cu cei de acasă, şi ai vrut să le arăţi cât eşti de viteaz...
— Eu n-am drăguţă ! strigă loşca.

Vîslan, care urmărise scena cu ochi apatici, goi, înţelese că ea se apropie de sfârşit. Scoase aparatul Leica, m-rsc în faţa lui losif şi, înainte ca acesta să-şi dea seama ce se întâmplă cu el, apăsă de câteva ori pe buton.
— Mulţumesc, mormăi şi se aşează la loc.
Angheliu, nemulţumit de întrerupere, urmă pe acelaşi ton egal, binevoitor, aproape părintesc :
— Gurra, măi ! Apoi v-aţi împăcat, acolo la căldurică, pe cuptor, şi tu ai uitat ce-ai făcut. Numai că vezi, noi n-am uitat. Dumnealui a scris despre tine în ziar, tot oraşul vorbeşte de vitejia ta...
— Bătu-m-ar Dumnezeu, păli loşca.
— După toate regúlele, ar trebui să te trimit în faţa Curţii Marţiale. Ştii ce înseamnă Curtea Marţială astăzi ? „Cum le cheamă ? Aşa şi aşa. Ce-ai făcut ? Asta şi asta. La zid ¡"Angheliu închipui cu degetul trăgaciul unei arme, apăsă şi zise : Bum. Gata. Ce crezi ? Curtea Marţială ! Dar eu sunt om bun, cu toate că m-ai scos din fire cum nu m-a scos decât acum şase ani un ţigan, unul de vreo şaizeci de ani, pe care l-am mobilizat din greşeală — se întoarse el spre Vîslan, ca să dea mai multă varietate acestei predici pe care era obligat s-o ţină, cu toată foamea care-l chinuia. Ei, dragă eroule, ai cerut să fu voluntar ! şi făcu un gest fulgerător cu mâna.
Afară se auzi clacsonul unei maşini. „Trebuie să fie Anette, se gândi. O să-l invit şi pe Vîslan la masă, mai scap de şicanele éi obişnuite..." Continuă grăbit :
— Ai cerut asta. O să te trimit cu o unitate de vânători care pleacă săptămână viitoare pe front.
Auzi pe coridor paşii nevestei şi voi să înceapă repede un discurs despre datoria fiecărui român în aceste ceasuri grele. Dar loşca îl privi, palid, cu ochii ieşiţi din orbite şi se prăbuşi leşinat pe podea. Capul îi pocni sec, ca o ghiulea de lemn.

CAPITOLUL IX

Lampa cu petrol ai'unca pe masă o pată rotundă, mică baltă de lumină. In odăiţa scundă domnea o căldura apăsătoare, lâncedă .şi Gheorghe Jurca vorbea obosit, ştergându-şi maşinal obrazul de sudoare. Degetele îi înmuiaserâ ţigara şi, după ce trase de câteva ori, o aruncă înciudat. In faţa lui, Holtzmann îşi juca în palmă ochelarii. Ascultând ce-l spunea Jurca, se gândea : „A îmbătrânit..." Şi pândea, cu un fel de „deformare personală" — de care dealtfel QU-şi dădea seama — pe faţa celuilalt un semn al lucrului pe care ei, Holtzmann, îl considera cel mai primejdios în clipa asta, oboseala, oboseala aceea insidioasă, acereta, care apare la urmă, atunci când momentul pe care l-ai aşteptat ani de zile, cu un soi de speranţă pe care nu totdeauna etapele istorice o justificau, se conturează clar ; oboseala care poate împinge la greşeală, la risc. Dar Jurca vorbea egal, monoton, cu voce profundă şi alterată de fumător înveterat — şi, o chpă, Holtzmann încercă să şi-l închipuie (pe sine se excludea cu un soi de pudoare sau de rezervă) cum va arăta atunci când, aşa cum făgăduise solemn, va bea pe nerăsuflate o sticlă de palincă.
— Da, spuse Jurca. Şi în Moldova au demontat fabricile, când au avut timp. Se sculă, făcu câţiva paşi şi duşumeaua scârtâi plângăreţ. Aici nu poţi să te plimbi, zise Jurca posomorit. Se aşează iar. Rămâne cum am stabilit. Schwartz se întâlneşte cu Robber ăla şi face rost de hârtie. O să le tipărească omul nostru la Diecezana. Tu îl cunoşti pe Robber ăsta ?
Holtzmann clătină din cap.
— L-am văzut de câteva ori. E o hahaleră, dar are relaţii peste tot. Chiar la nemţi. Schwartz are încredere în el : zice că e intelectual frământat de probleme, care caută un drum etc, etc.

— Da, toţi sântem frământaţi de probleme. Şi ce învârte Robber ăsta ?
— A fost profesor la liceul evreiesc. Acuma... face afaceri, mi se pare. îşi scarpină fruntea. Am să-i spun lui Schwartz să fie vigilent.
Jurca îşi răsuci o nouă ţigară.
— Şi tata ? întrebă.
— E formidabil, rìse Holtzmann. îşi bate joc de toată lumea, dar ştii... aşa de subţire... Pentru acţiunea următoare

aşteptăm numai o alarmă aeriană. întrebă fără tranziţie : Ce faci cu Murgescu ?
— Merge bine. sunt întru totul de acord cu noi. „Acordul ăsta putea avea loc mai de mult. Mult mai demult." Holtzmann dădu din cap, fără să se angajeze într-unui din rarele momente când nu-şi controla fiecare cuvânt — şi Jurca trebuia să-şi controleze fiecare cuvânt — acesta îi spusese că avusese întotdeauna îndoieli (cuvânt foarte grav ! bun întotdeauna pentru ,,intelectuali cu probleme", ceva asemănător păcatului) asupra directivelor „din afară" care-i ştampilau pe „social-fascişti"... „Muncitori ca şi noi... Conducătorii lor... în sfârşit... Dar şi printre ei sunt destui oameni de treabă."
Ascultându-l, fără să-l contrazică, dar şi fără să-l aprobe — şi asta făcea parte din conduita obligatorie în aceste vremuri, în care încrederea oarbă putea duce, oricând, la cădere (schimbarea întregii conduceri a partidului, a lui Foriş Ştefan dovedise acest lucru) — Holtzmann îşi amintea că la fel îi vorbise „bătrânul" Kosti-baci, omul care-l adusese în partid, despre cele trei-patru luni petrecute în Germania, prin 1932, când se întorcea, ilegal, de la Moscova : „Ascultă bine, băietule, să dea Dumnezeu să fiu profet mincinos, dar Hitler o să ajungă la putere... şi încă pe căi legale, pentru că EL... — era vorba de Stalin — vede principalul duşman în social-democraţie şi nu în nazişti."
— Cum îţi explici asta, Kosti-baci ? Bătrânul zâmbise cu dinţii negri de tutun.
— Pentru că celălalt... — era vorba de Trotzky — susţine inversul. Da, da, adăugase, trist, dar surîzând mereu, lucrurile se întâmplă aşa şi în ,,lumea mare"... Iar mai târziu, când Hitler venise la putere, pe cale legală şi ei trebuiau să explice că şi asta se datora trădătorilor social-democraţi, „bătrânul" Kosti baci susţinuse deschis, se pare şi în scris, că nu era adevărat, că mai este loc, chiar şi în ceasul al 24-lea, pentru o înţelegere între partidele muncitoreşti. Fusese demascat ca provocator, exclus, nu mai ştia de el nimic, auzise că ar fi armurier într-un orăşel din Ardealul cedat, în graţiile unui grof mare vânător, căruia îi îngrijea armele... Şi acum, acţiunea comună... Murgescu era... ce era ? Participase la Alba lulia alături de burghezia română naţionalistă...
— Fii atent, totuşi, spuse Holtzmann încet
Jurca începu să râdă :
— Pe tine o să te punem administratorul unei cantine pentru tovarăşii obosiţi de muncă, glumi el. Acolo o să te
dezbari de metodele muncii ilegale. Hai, hai, nu glumesc... Vezi, e ora...
Holtzmann se ridică, merse la o măsuţă şchioapă din colţ şi, ridicând învelitoarea, descoperi un aparat de radio. Işi puse căştile şi începu să răsucească butonul. Jurca îi privi umerii firavi, lopăţelele omoplaţilor care împungeau haina, degetele prelungi, osoase.
După ce comunicatul sovietic se isprăvi, Juroa spuse :
— Hai să ne culcăm... Ai mâncat ?
— Da. lulia ?
Jurca oftă. Dădu cu pumnul în ceva nevăzut şi începu să se dezbrace.

— Rău. Foarte rău. Fără medicamente şi... Am vorbit cu Murgescu. Mi-a spus că s-ar putea încerca ceva. Cunoaşte el un doctor, om de încredere, să-i dau numai adresa. Bineînţeles, nici vorbă nu poate fi. Murgescu mi-a spus atunci că putem veni cu bolnavul la el. Până una-alta, mi-a promis nişte morfină. Cel puţin atât.
Holtzmann se dezbrăcase între timp ; se întinse pe canapea şi se acoperi cu o manta militară.
— Stinge lampa, îl rugă pe Jurca. Mă dor ochii de nu mai pot.
Când întunericul îi învălui, auziră ronţăitul subţire al şoarecilor sub duşumeaua putredă.
— Ea îşi dă seama de toate astea, urmă Jurca încet. Mi-a spus azi că... atunci când are să simtă că... se scoală şi merge pe străzi. Ştie cu câtă greutate ai făcut rost de casa asta...
Tăcu şi-şi încrucişa mâinile sub cap. Simţea cum sângele îi alunecă prin trup ca un şarpe călduţ.
— Bota va face rost de arme săptămână viitoare. Şaptesprezece bucăţi deocamdată, şi muniţie. Trebuie să vedem undd le depozităm... Dormi ?
— Nu, spuse Holtzmann. Te ascult.
— Să dormim, suspină Jurca. Crap de somn.
Minţea. Era frânt, dar somnul îi pierise. Ştia că înainte de a adormi trebuia să se gândească la întâlnirea de mâine cu Murgescu. Vor stabili nucleul gărzilor înarmate. Răspundea de fiecare om — şi erau peste patruzeci. Acum, desigur. Siguranţa şi-a înzecit eforturile, va căuta să strecoare pe cineva. Pe urmă... manifestele... noaptea... Oare Murgescu... nu cumva totuşi... atîţia ani de... de bănuială reciprocă, pot fi şterşi din mintea fiecăruia, printr-o înţelegere între conduceri ? înţelegere care mâine...

Ţistui înciudat. „Da, bănuiala... îi puteam zice vigilenţă, tot bănuială se cheamă, a fost §i este, pentru cât timp ? singura lege a supravieţuirii... Dar când, cine va hotărâ că timpul bănuielii a trecut ? Că trebuie altceva... Să-i zicem solidaritate proletară sau pur şi simplu solidaritate... până la proba contrară..." Holtzmann dormea, îi auzea respiraţia liniştită. Se împlinesc trei ani de când se ascund aşa, de când pas cu pas trebuie calculat, ca un mers pe sârmă. îşi dădu seama că-i e tare dor de bătrânul. La ora asta, într-un colţ întunecat al depoului, ei îşi fac planul aruncării în aer a unui transport de muniţii ; la ora asta, la depozitul militar. Bota cercetează scriptele, să vadă ce arme s-ar putea sustrage ; la ora asta, undeva, noul Comitet Central...
Se sculă încet şi se strecură la fereastră. Dădu la o parte pătura groasă şi-şi scoase capul afară. Oraşul era tăcut, departe o locomotivă pufni... Nici o lumină, nicăieri. Acum, când ceasul se apropia, Jurca simţea ceva ciudat, aproape un fel de nelinişte ; dar trebuia să se stăpânească, mai mult ca niciodată, să ia toate măsurile. în lunile care mai sânt, nici o greşeală... Mult a fost, puţin a rămas. Muncitorii simt asta. De pildă, săptămână trecută au apărut pe zidul fabricii câteva lozinci antifasciste. Acţiune spontană. Oamenii sunt nerăbdători ; îi înţelegea aşa de bine, trăise la fel cu ei... Pe tatăl său nu-l cunoscuse decât la nouă ani, când s-a întors din Rusia Sovietică. Mamă-sa, o femeie slabă, bolnăvicioasă, îl ponegrea. „Lui nu i-a păsat de noi, totdeauna a avut altele pe cap... Să nu fii ca el, Ghiţă." Dar nu voia să-i spună cum anume. Când se trezea însă noaptea, o auzea rugându-se „Doamne, adă-l înapoi, adă-mi-l..."
Mamă-sa spăla rufe, nu era niciodată acasă, iar el creştea slobod pe uliţe, mânca în pripă pe unde prindea, grăbit să se întoarcă la joacă. Dimineaţa făcea coadă la pâine ; venea de acolo acoperit cu pete vinete, fiindcă toţi îl ciupeau ca să nu le-o ia înainte. Până acasă înfuleca jumătate din pâine, dar mamă-sa

era plecată, aşa că nu mai avea cine să-l certe. Ajunsese un bătăuş fără pereche, snopise o mulţime de băieţi mai mari ca el. într-o zi, popa catolic din cartier îl luă deoparte, îl duse la biserică şi stătu multă vreme de vorbă cu el. îi povesti că mama lui se zdrobeşte muncind, că tatăl lui luptă pe front, pentru împărat, că el e acuma mare — are şapte ani, în curând va merge la şcoală. **îi** descrise cu atâta putere suferinţele bietei mame, încât pe Gheorghe îl podidiră lacriniile. La urmă, preotul **îi** spuse că ar putea şi el câştiga ceva bani, dacă ar veni în

fiecare zi să cureţe bisericuţa. I-ar da toţi banii mărunţi din cutiile de milă.
Când aduse primii bani acasă, mamă-sa începu să plângă şi spuse : „Dacă te-ar ajuta Dumnezeu să aduni până la toamnă bani de bocanci, atunci ai putea merge la şcoală".
A doua zi, Gheorghe îl întrebă pe preot ce crede, poate el aduna atîţia bani ? Preotul, un om mărunt, rotofei, chel, cu buze groase şi roşii îl mângâie pe creştet, îl chemă la el acasă unde-l puse să taie lemne, îi dădu o farfurie mare cu supă de raţă şi-i spuse că poate să tragă clopotele duminica, iar dacă vine mai des să-l ajute în casă, are să-i dea zece creiţari de fiecare dată.
Gheorghe era fericit. Il necăjeau numai copiii mai mari, care se ţineau după el, strigând :
— Gyuri a ajuns sluga buzeranului ! Hi, ha, domnişoara Gyuri...
El habar n-avea ce-i aia ,,buzeran". Părintele losif era aşa de bun ! Il chema tot mai des acasă, îi dădea poze sfinte şi-i arăta cărţi groase unde se vedeau Dumnezeu, îngerii, sfinţii şi maica domnului, toţi în pielea goală. In timp ce Gheorghe se uita la poze, preotul se învârtea în jurul lui, îl mângâia pe ceafă, pe piept, îl săruta. Seara, Gheorghe se gândea : ,,Dacă aş fi avut tată, aşa s-ar fi purtat cu mine". Şi ar fi vrut ca adevăratul lui tată să nu mai vină de acolo de unde era şi mama să se căsătorească cu părintele losif. La Paşti, părintele îi spuse să treacă pe la el pe-acasă, pentru că i-a cumpărat o cămaşă şi izmene noi. Cămaşa era albă şi, după câte se vedea, tocmai pe măsura lui, iar izmenele aveau şliţ cu nasturi mici, albi. Părintele îl sili să se dezbrace ; în clipa când Gheorghe se admira în oglindă se năpusti asupra lui, îl muşcă de umăr, de buze.
Mort de groază, Gheorghe începu să urle ca înjunghiat şi smucindu-se din mâinile lui o luă la goană pe uliţă, plângând şi ţipând. La colţul străzii se izbi de baci Horvâth, un vecin, muncitor la fabrica de arme de lângă gară. Venea des pe la ei, le mai aducea câte ceva : o bucată de zahăr, o pişcătură de margarina.
Printre sughiţuri ii povesti ce păţise : părintele a vrut să-l mănânce. Horvâth se făcu roşu la faţă (era cam băut), îl duse la o prăvălie unde-i cumpără 20 deca de bomboane şi, ţinându-l strâns de mână, se duse cu el la părintele, care tocmai trebăluia la florile din grădiniţă. începură să se certe şi Gheorghe văzu cu groază cum Horvâth îl ia la bătaie ,pe popă. Dădea fără milă, pe unde apuca. Asta-l înveseli şi începu să
râdă. Pe urmă, când se întoarseră spre casă, îi spuse amărât că părintele îi cumpărase o cămaşă şi izmene.
— Vină cu mine ! strigă Horvâth-baci.
îl duse acasă, porunci muierii să caute ceva şi Gheorghe se pomeni proprietarul unui surtuc negru, lung ca un palton. Apoi a început şcoala şi prin vară l-au băgat ucenic la o lăptărie. Lăptarul era un om aspru, rău, de care se temeau toţi copiii. De aceea Gheorghe se miră foarte mult când domnul Kiillos se încruntă.
— la ascultă, muchi, cât lapte poţi tu bea ?
— Ooo ! — făcu Gheorghe încântat — o găleată de-aia mare.
— Poţi?

— Pot.
— Ia să te văd... Dar ştii, muchi dragă, tot, tot, că altfel... şi domnul KuUos se încruntă.
Bău cam la doi litri, până sim.ţi că plesneşte. După aceea a fost bolnav o săptămână ; credea că are să-şi verse şi sufletul. Când se prezentă la serviciu, alb ca varul, domnul Kiillos îi spuse:
— No, acuma cred că n-o să mai ai poftă să mă furi, muchi !
Şi într-adevăr, Gheorghe nu mai putea suporta mirosul de lapte, fără să i se întoarcă maţele pe dos. Asta era metoda domnului Kiillos cu toţi ucenicii : îi scârbea pe vecie de lapte, de smântână, de unt, aşa că nu se mai temea de pagubă din partea lor.
Gheorghe învăţă o mulţime de lucruri : câtă apă trebuie turnată ca laptele să pară totuşi lapte, cum trebuie amestecată smântână dulce cu praf de cretă... Se scula în fiecare dimineaţă la patru, alerga la lăptărie, apoi la şapte la şcoală, şi de la unu iar la lăptărie.
Pe urmă a izbucnit revoluţia. Muncitorii au organizat o gardă roşie în cartier şi Gheorghe fugea de acasă, ca să se încălzească la focurile aprinse în mijlocul drumului. într-o zi, tocmai venea de la şcoală, când o mulţime de oameni zdrenţu-roşi, femei, copii se îmbulzeau să spargă porţile casei celei mari a baronului Foldessy, cel care avea magazinul de fierărie din centru. S-a vârât şi el între ei, a fost dus aproape pe sus, ca şi santinela care striga : „Nu-i voie, tovarăşi, nu-i voie !" Lumea a spart cămările, a început să ducă sacii cu făină, bidoanele mari cu unsoare, conservele, compoturile. Unii aruncau pe geamuri scaune, dulapuri, haine. In îngrămădeală a pus şi el

mâna pe o rochie de mătase, şi, strângând-o la piept, a fugit acasă, s-o ducă mamei. Dar ea l-a bătut şi i-a poruncit să se ducă noaptea s-o arunce în Peţa. Gheorghe nu se îndura : o ascunse în lemnărie, într-o ladă veche.
Apoi au venit românii şi francezii în uniforme albastre-ce-nuşii, ca cerul de toamnă ; Horvâth baci a fost arestat, la fel o groază de muncitori şi de vecini. Domnul Kiillos a închis lăp-tăria. Nici vorbă să mai găsească de lucru. La gară, de pildă, se îmbulzeau oameni în toată firea să care geamantanele călătorilor pentru un leu, doi.
Mama era din ce în ce mai slabă. A murit, într-o iarnă, au îngropat-o cu banii strînsi cu chiu cu vai de Horvâth, care se întorsese din închisoare. La şcoală nici vorbă să meargă, la fabrică nu se putea angaja. Umbla hai-hui pe stradă, cu băieţii, culegeau mucuri de ţigări de pe jos şi le fumau pe sub poduri. Noaptea Gheorghe plângea pe furiş, să nu-l audă baci Horvâth, care avea şi aşa destule griji pe cap.
în 1922, intr-o noapte, se auziră bătăi în geam şi o voce groasă strigă :
— Hei, Pista ! Deschideţi !
Horvâth s-a sculat mormăind, — aprinse lampa, a deschis uşa şi a lăsat să intre un om înalt, puternic, cu o mustaţă groasă, neagră. Era îmbrăcat într-un palton albastru, lung până la călcîie. Horvâth s-a dat înapoi un pas, apoi i-a sărit de gât.
— Mihai ! Tu eşti, măi ! Mihai !... Gheorghe ! Scoală, Gheorghe ! A venit taică-tău.
Gheorghe s-a apropiat cu sfială de omul acesta cu faţa arsă de soare şi de vânturi, care l-a strâns la piept din toat(puterile, turtindu-i obrazul pe mantaua aspră, ţepoasă, mirosind a tutun şi a sudoare. Au stat de vorbă până dimineaţă şi în ceasurile acelea Gheorghe a auzit mai multe decât îi fusese dat să audă în

toată viaţa lui, până acum. Pricepu că tata a fost soldat într-o armată care se chema, cine ştie de ce, roşie, poale pentru că vărsase mult sânge de duşman, că a stat acolo până acum, că a venit acasă, cu acte false, cum că ar fi fost în armata albă ; de ce albă ? ăia nu se luptau ?
Horvâth-baci -îl asculta sorbindu-i cuvintele. Lui Gheorghe îi era ciudă că nu înţelege prea mult.
— Şi zici că l-ai văzut ? întrebă Horvâth.
— Cum te văd. La Piter...
— Iaca, pe noi ne-au bătut, oftă Horvâth. Şi eu fusei închis, la Cluj...

— Dar pe ei nu i-a putut bate toată coaliţia („ăştia cine erau, ce culoare or fi având ?"), zise Mihai Jurca -cu glasul gros. Asta contează. Se întoarse spre Gheorghe şi-i puse mâna pe umăr : Ei, flăcăule... Băiete...
Din ziua aceea viaţa lui Gheorghe se schimbă. Se mutară în căsuţa lor : Mihai trebălui o săptămână, până o puse pe picioare. Gheorghe ar fi vrut să-i povestească, dar se simţea oarecum sfios în faţa acestui om de care nu-şi aducea aminte. Tata îi cumpără cărţi, ceva haine şi-l trimise la şcoală. îi ajuta să-şi facă lecţiile şi era de mirare câte lucruri ştia, mai ales la geografie. Gheorghe cunoscu o altfel de dragoste decât cea înlăcrimată a mamei sale. Tatăl său îi vorbea ca unui bărbat. Prin ochii lui, Gheorghe cunoscu lumea şi necazurile ei, învăţă că muncitorul nu trebuie să aştepte de la nimeni nimic, ci să lupte ca să ia puterea în mână şi să-şi facă legile lui. La şaisprezece ani, când intră în fabrică, Mihai Jurca îi explică pe înţelesul lui Capitalul, plusvaloarea ; îl îndemnă să citească ziarele, stăteau de vorbă despre politica internaţională. In fiecare seară veneau la ei mimcitori din fabrică şi se încingeau la vorbă până noaptea târziu. Gheorghe era fericit când vedea cum îl ascultă ceilalţi pe tatăl său — pe atunci preşedintele sindicatului. De multe ori Mihai Jurca trebuia să potolească avântul vreunui tânăr nemulţumit.
— Nu, frate, acuma trebuie să ne organizăm, să strângem bine rândurile. Da ! Să sfârşim cu dezbinarea între muncitori î Când o fi să ne încăieram, îţi spun eu, să mă bată Dumnezeu dacă nu te scol şi din somn...
Gheorghe începu să activeze la U.T.C. La început a avut o sarcină în echipa de fotbal a unui club muncitoresc, pe urmă în cor. In 1929, când au fost concediaţi jumătate din muncitori, a izbucnit greva. Poliţia a arestat o mulţime de oameni, printre care pe tatăl său şi pe Horvâth-baci. Muncitorii fără lucru stăteau toată ziua prin gară, în parc, jucau cărţi. Unii, mai slabi, de necaz se legau de trecătorii mai bine îmbrăcaţi, de femei. Siguranţa strecurase provocatori : voiau să pună mâna pe tot Comitetul de partid. Din partea social-democraţilor se lansase zvonul că n-ar fi trebuit făcută greva. Nu fusese momentul, dar comuniştii, altfel puţini, „voiau să se afirme" şi din pricina lor atîţia muncitori rămăseseră fără lucru, se spunea că direcţia a fost silită să ia măsurile astea, până trece criza. Gheorghe Jurca încercă să ţină un miting cu şomerii, dar nu ştiu ce să le spună, şi la urmă câţiva îl bătură măr. în noaptea aceea, plânse ca un copU de ciudă. „Cum, nici
muncitorii nu vor să înţeleagă, se lasă duşi de nas de burghezie ?"
In zilele acelea,, partidul mobiliza pe t«ţi activiştii', U.T.C.-ul, sindicatul loşu. Muncitorii care rămăseseră în fabrică dădură un sfert din leafa lor ca să se poată ajutora şomerii. Organizaseră un fel de cantină într-un birt ; cu ajutorul câtorva actori de la teati'u dădură reprezentaţii, seara, în parc. Gheorghe primi sarcina să descopere şi să izoleze elementele provocatoare, agenţii Siguranţei.
Tot atunci o cuno.scu pe lUiia Vlad, instructoarea Comitetului judeţean. Fusese studentă la Cluj, de unde o dăduseră afară, pe urmă m.uncitoare la textile, un

timp învăţătoare în Oai, apoi trebuise să se ascundă, deoarece fusese descoperită. Gheorghe auzise deseori vorb,indu-se despre ea : şi-o închipuia înaltă, bărbătoasă, cu voce t!.nătoare, de bas, aşa că rămase oarecum dezamăgit când o văzu pi'ima oară : era o femeie slăbuţă, foarte nervoasă, uneori neaşteptat de timidă. Părea mai degrabă o studentă, sau o funcţionară măruntă. Ţinu legătura cu ea aproape două luni : în perioada aceea avu sarcina să scoată din închisoare articolele unui tovarăş, adus aici de la Aiud. Intr-o seară, în timp ce le citeau împreună, Jurca se miră cât de mult ştie acest om, despre care aflase că se închis -de nouă ani aproape. lulia îl privi mustrăto.îre :
— Ştii, Gheorghe, am vrut să-ţi spun asta mai de mult. îmi face impresia că, în schimb, tu ştii prea puţin... Gândeşte-te, poţi primi o sarcină la care va trebui să faci dovada nu numai a iscusinţei tale practice... De pildă, să faci legătura cu un grup de intelectuali... Atunci ? Cum o să vorbeşti cu ei ? O sâ-i bagi şi pe ei în mă-sa, când n-o să m.ai ai argumente ?
— O să învăţăm după ce răsturnăm burghezia, răspunse el„ destul de morocănos.
— Şi crezi că atunci o să ai mai multă vreme ?
La proces, taică-său a fost condamnat la un an închisoare : cum făcuse trei luni în prevenţie, se întoarse curând, tot aşa de vesel ca înainte.
— Un pic de concediu nu strică proletarului.
Odată tatăl său îl întrebă dacă nu vrea să se însoare.
— Nu ! răspunse el. Nu-i acum vreme de aşa ceva ! Toate puterile trebuie să le închinăm cauzei.
Bătrânul începu să râdă cu lacrimi :
— Cum, mă ? şi puterile bărbăteşti ? (Evident, Mihai folosise alte cuvinte : era de o vitalitate pe care nu o dată Gheorghe o privea cu ochi critic ; bătrânului îi plăceau femeile mari,
robuste, „să ai pe ce pune mâna" şi-şi bătea joc de unele „teorii" care circulau pe atunci, în legătură cu viaţa sexuală a comuniştilor — se dădea exemplu poziţia unui tovarăş cu o muncă de înaltă răspundere — care nu concepea ca un bărbat să se culce cu femeia lui, *numai* atunci când hotărau („în unanimitate", zicea Mihai Jurca) să procreeze.
— Apoi socialism de ésta să facă ei în Paradiz. Că ăla care nu-i place să pună mâna pe un fund cald de muiere, să beie un kil-două de Miniş, ăla, mă Ghiţă, în faţa Siguranţei face pe el, ascultă ce-ţi spun, iar dacă ajunge cumva şi responzabü, să te ferască cerul... N-am auzit în Rusia că ăia din secta scopiţilor să fi luptat nici la noi, nici la Kolceag, caută-ţi o muiere solidă, să se rupă patul sub voi, că viaţa mă, viaţa, aia-i singurul lucru sfânt.
Gheorghe nu-i putea spune că era îndrăgostit de lulia Vlad ; nu putea spune asta nimănui şi în faţa ei se silea din răsputeri să se ascundă. lulia era căsătorită ; bărbatul ei mai avea trei ani de stat la Aiud.
Pe urmă, la un bal, o cunoscu pe Luci Gherdan. Era funcţionară la primărie, micuţă, veselă, cu nas cârn şi ochi cafenii, copilăreşti. Se întâlneau în fiecare zi, umblau până noaptea pe mal, şi când se întuneca începeau să se sărute. Era tare neştiutoare şi-l asculta mirată când începea să-i vorbească de lumea nouă care se va făuri odată, când oamenii vor fi fericiţi... Luci se bucura de fiecare lucru pe care i-l spunea el, îl privea plină de admiraţie. într-o zi il pofti la ei. Nu era nimeni acasă şi ea părea atî de tulburată de apropiera lui, încât Gheorghe îşi pierdu capul. O cuprinse în braţe şi simţi trupul tremurând, fierbinte. Ea îi încolăci gâtul cu braţele şi-i şopti la ureche : «
— Să nu fii rău... Te iubesc aşa de mult... Mai târziu începu să plângă.
— Ce-ai să crezi acum despre mine ? N-o să mă mai iubeşti. Ştiu că o să-ţi spui : e o stricată... Te iubesc mult, Gheorghe, şi sunt atât de neliniştită ! Mă

tem ca nu cumva... Doamne fereşte... să te închidă... Voi... despre voi se spun lucruri urâte...
El îi astupă gura cu gura lui.
Se mai întâlniră de câteva ori la ea acasă. într-o seară, Gheorghe îi spuse bătrânului :
— S-ar putea să mă însor.
— Bine, răspunse Jurca.

Luci deveni din ce în ce mai drăgăstoasă. Vola să ştie tot despre el şi Gheorghe începu sâ-i povestească copilăria lui, viaţa lui plină de zbucium. *
— Vai, să nu păţeşti ceva, se înfricoşa ea. Cum ? Voi nu vă temeţi ? Vă adunaţi aşa... dar asta nu-i voie.
El râdea.
Intr-o seară veni la ei Horvâth. Merse drept la Gheorghe şi începu să strige :
— Fain, băiete ! Foarte fain ! Ce ? Şi tu eşti gîscă ? Bine l-ai învăţat, se întoarse spre baci Jurca.
— Dar ce-i ? bîlbîi Gheorghe.
Furios, Horvâth îl acuză că se înhăitase ca un prost cu sora unui ofiţer de poliţie, o agentă provocatoare cunoscută, Luci Gherdan, care făcea pe mironosiţa.
Tatăl său sări în picioare şi-l întrebă aspru :
— Ce i-ai spus ?
Roşu ca jarul la faţă, Gheorghe trebui să-şi aducă aminte de tot ce-i scăpase. Ca măsură de prevedere, bănuindu-se că e ,,filat", îl suspendară un timp din orice activitate. Când mai târziu se întâlni cu lulia Vlad, ea îi strânse mâna, cu amărăciune.
— E greu, nu-i aşa ? Ei au otrăvit relaţiile între oameni... In noaptea aceea se răsuci ceasuri întregi în aşternut, oftând
pe furiş, să nu-l audă bătrânul ; dar nici tatăl său nu dormea. Aprinse lampa şi, luîndu-şi o pătură, se aşează pe marginea patului.
— Nu mi-i somn — spuse — şi mă chinuie reumele... Şi, ca un copil, îi povesti despre revoluţie, despre bătăliile la care fusese în Armata Roşie, împreună cu zeci de mii de prizonieri din fosta armată austriacă.
Apoi bărbatul luliei, Gavril, se întoarse din închisoare. Era un om tare vesel, neastâmpărat, ştia o grămadă de poezii, de care era foarte mândru. In '37 plecă în Spania, împreună cu alţii. Gheorghe îşi făcea ultimul an de armată la Bîrlad.
Pe urmă s-au întâmplat atâtea... Dictatura legionară, fabrica împânzită de tot felul de vagabonzi în cămaşa verde, războiul... -In '41, Gheorghe trebui să intre în ilegalitate, deoarece câteva săptămâni legătura lui fusese unul Lovy, pe care Holtzmann — de curând venit de la Cluj — îl demascase ca provocator. Ajunsese să se obişnuiască într-un fel cu acest tip de viaţă ascunsă, cu acţiunile (intre care dacă s-ar fi descoperit numai una, ar fi fost de ajuns să-l trimită în faţa plutonului de execuţie, încât i se părea că toată viaţa lui nu făcuse nimic altceva.
Un timp fusese declarat „stângist" pentru că susţinea că în regiune s-ar fi putut organiza grupe de partizani şi că lipirea unor „fluturaşi" nu era cea mai eficientă metodă de-a contribui la zdrobirea fascismului. Pe urmă i s-a trasat sarcina să-şi axeze munca pe organizarea oraşului, să atragă cât mai mulţi militari, în special ofiţeri. Pe urmă casele conspirative, mijloacele financiare, vigilenţă, vigilenţă, vigilenţă, pregătirea primirii Armatei Roşii eliberatoare, care era la Iaşi, disciplină revoluţionară — adică executarea fără crîcnire a oricărei sarcini, ceea ce el Jurca Gheorghe, după atîţia ani, considera singurul lucru firesc în această lume care se zbătea să moară şi să se nască, dar... ar fi dat

oricât să poată face asta cu arma în mână, o armă concretă de oţel, îndreptată împotriva unor duşmani concreţi. In orice caz era ultimul lucru pe care l-ar fi mărturisit cuiva, lulia Vlad era bolnavă. De un an nu se sculase din pat. Un doctor militar pe care-l descoperise în gară şi-l aduseseră la ca, diagnosticase cancer. Gheorghe Jurca încercase să-i ascundă asta, dar ea ştia şi-i făcea semn să tacă atunci când el se silea s-o încurajeze.
Zgribulit de frig, Jurca trase la loc pătura în faţa geamului. Merse pe vârful picioarelor şi se culcă. încercă să se gândească la întâlnirea de mâine cu Murgescu, la vocea lui frumoasă, cultivată, de bariton, la textul manifestului care trebuia împărţit neapărat şi mai ales urgent în fabricile oraşului, la un depozit pentru arme, la un singur om care să cunoască, în afară de el, unde era acest depozit... Dar, oricum, gândurile lui se întorceau la lulia, femeia aceea plină de viaţă, cu părul scurt, zburlit, cu ochi vioi şi gene întoarse... Bărbatul ei fusese într-un lagăr în Franţa, împreună cu cei din Brigăzile internaţionale, pe urmă se înrolase în armata franceză şi după neverosimila prăbuşire a acesteia, nu se mai ştie nimic despre el. Clipind des din pricina oboselii, Jurca o vedea pe lulia Vlad, aşa cum o ştiau cu toţii, mereu plină de încredere, de iniţiativă şi curaj, şi parcă-i venea greu să creadă că femeia care agoniza pe patul de lemn din odaia cealaltă fusese până la începutul anului trecut secretara Comitetului judeţean al partidului comunist şi acum n-avea unde să moară.
Generalul prefect Laurenţiu Belega trăia într-o tensiune pe care era sigur că n-o s-o poată suporta multă vreme. Semna orice act i se aducea, primea audienţe şi asculta plângerile oamenilor silindu-se să afişeze un aer plin de solicitudine.
Acum, după debarcarea anglo-americanilor în Franţa, era convins că nemţii pierduseră războiul. înainte vreme, ca orice român, prevăzuse şi el în societate fiasco-ul Axei,*dar asta era o obligaţie mondenă. Aproape că îi părea rău că, datorită unei vagi simpatii a mareşalului Antonescu, fusese numit prefect, in loc să-l trimită pe front.
Ştirea despre sosirea comisiei germane îl luase prin surprindere. încercase să ia legătura cu Bucureştiul, dar ministerele se dispersaseră la Braşov, la Herculane sau dracu ştie unde. Mareşalul era tot timpul pe front, cel puţin aşa i se spunea, aşa că nu ştia ce să facă. Nimeni nu venise să-i ceară părerea sau măcar să-l informeze. Atunci, disperat, făcuse un pas pe care, după aceea, îl regretă. Se duse să ,stea de vorbă cu baronul Romulus Papp de Zerind. In definitiv, din cadrele fostului partid ţărănesc primise câţiva tehnicieni care lucrau la Filiala Băncii Româneşti, în consiliul de administraţie al ASTREI şi chiar la prefectură. Baronul fusese încântat, îi declarase că-l preţuia în mod deosebit, că avea cel mai desăvâr-şit respect pentru tactul pe care-l manifesta generalul în conducerea judeţului într-o perioadă atât de tulbure.
Ceea ce-l intimidase totdeauna pe general în relaţiile lui cu baronul era faptul că zadarnic îl privea în ochi, rugător, distant, sau numai sugestiv ; căutătura lui Papp rămânea la fel : gălbuie şi indiferentă, iar răspunsul, atunci când îl dădea, putea fi interpretat în o sută de feluri. La plecare, generalul, care fierbea, i se adresă direct :
— Dumneavoastră ştiţi de comisia germană din oraş, nu-i aşa ?
— Eu ? se miră baronul, silindu-se să ia înfăţişarea unui om căzut din lună, dar în acelaşi timp prin pliul buzelor subţiri să insinueze că nu e tocmai atât de ignorant. Eu ? Pare-mi-se că am aflat ceva, dar nu i-am dat nici un fel de însemnătate. Eu sunt un om bătrân...
— Bine. Şi ce părere aveţi ?
— Eu nu mai fac politică, zâmbi cu bătrânească bunătate baronul Papp. Nu mai fac... Vină să vezi grădina, am pus neşte meri iaponezi...

Genisralul se înclinase rigid, cu palma dusă ostăşeşte la cozoroc. Poate în austeritatea acestui salut era ceva care-l impresionase pe Papp ; conducându-l spre ieşire, îi spuse schi-ţând o încercare de a-i pune mâna pe epoletul masiv de aur :
— Uită ce-i, domnule ghinerar... (Vorbind bătrâneşte şi ardeleneşte, Papp socotea că se opune cu o tenace ironie

„invaziei răgăţenilor"). Eu, după cum avusei onoarea să-ţi spui, nu mă mai amestec unde nu-mi fierbe oala. Eu mi-am făcut datoria mea, e vrema s-o mai facă şi alţii. îţi spun însă un lucru şi contez pe discreţia dumitale : în caz că, mă rog, s-ar întâmpla ceva, o cotitură în orientarea generală a ţării, după părerea mea, un singur om ar fi capabil să ţină frâiele în mână... Mareşalul. Armata îl urmează, poporul se teme de el, că-i place ordinea. *Ordnung !* Pricepi ? Or, înţălep-ciunea de care nu o dată am dat dovadă ne impune să ţinem cont de asta. No, cu bine, sunt onorat de vizita pe care ai binevoit să mi-o faci... Un biet bătrân... Generaţiile tânăre nu escelează prin recunoştinţă. La bună vedere...
După această convorbire, prefectul rămase şi mai indecis, înţelegea prea bine că baronul nu-şi scosese degeaba masca în faţa lui, că invocarea senilităţii şi a lipsei de înţelegere a noilor realităţi erau simple blufuri ; ştia precis — doar avea un serviciu destul de bun de informaţii — că baronul ţinea legătura permanentă cu Bucureştiul, iar dacă îi spusese că partidul naţionalist-ţărănist conta pe Mareşal pentru dirijarea unei noi politici, asta era, în mod precis, un fapt. „Numai dacă Mareşalul nu s-ar opune !" se temea Belega, gândrndu-se la ieşirile neaşteptate ale Conducătorului, la concepţia lui rigidă despre „onoarea militară", despre ,,cuvântul dat", la marile lui calităţi de militar şi la totala incompetenţă politică.
Totuşi îşi aducea aminte, cu un oftat de uşurare, de atitudinea Mareşalului după rebeliune. în definitiv Antonescu purtase cămaşa verde, ceea ce nu-l împiedicase câtuşî de puţin, pe urmă, să-i căsăpească pe legionari, ceea ce, dacă nu era. moral, era totuşi politic, din moment ce Hitler fusese_ de acord.
Cu toate că i se recomandase o discreţie totală, Salvator Varga nu se putu abţine să nu comunice familiei impasul în care se zbătea ; asta intra în tradiţie, fie că era vorba de boala unui copil — şi atunci erau chemate toate rudele să opineze în favoarea unui medic sau altuia — sau că se punea chestiunea rezolvării unei cereri mai însemnate din comitetul refugiaţilor, ori se comenta numai purtarea lui Romulus la Sibiu, unde se încurcase cu o studentă, cu 25 de ani mai tânără ca el, fata unui păcurar din Sălişte. Pe vremea când trăia bunica, doamna Hortensia, cuvântul ei era lege şi concluzie. Toţi fiii aveau o încredere oarbă, aproape supersiiv.oaa în bunul ei simţ rigid şi implacabil, iar limbajul verde pe

care-l întrebuinţa, fără pic de menajament pentru copiii care erau de faţă, dădea spuselor ei ceva fără putinţă de apel. Dar ea murise de durere şi de ciroza ficatului puin timp după cedarea Ardealului şi părerea ei probabilă era invocată, cu multe reticenţe, în momentele când discuţia intra în impas. Acum însă clanul se risipise : Horea, fratele cel mai mare, era la Bucureşti, consilier tehnic la Comerţ, Crişan, mezinul, fusese un timp în comandamentul Transnistriei şi acum nu ştiau nimic de el şi, după cum evoluau lucrurile, nici pe viitor „nu era confuet" să mai ştie, aşa că Varga fu nevoit să vorbească, mai mult pentru a-şi limpezi gândurile, în faţa soţiei care-l privea cu o expresie de spaimă zugrăvită pe obrazul ei cartofiu, a lui Lucian, absent, şi a lui Teddie care, aprobându-l zgomotos şi mirându-se cum de poate face faţă atâtor complicaţii, se gândea că aflându-l în asemenea „mood" o să-i poată cere ceva

bani după masă. în atmosfera îngheţată ce se lăsa la cafea şi prăjituri. Varga simţi nevoia să-i liniştească pe cei de la care aştepta un sprijin.
— O să se rezolve şi asta ! Fiţi fără nici o grijă !
— Salvator ! — îl privi rugătoare nevastă-sa, — n-ar fi mai bine să plecăm totuşi ?
— Ţţţ, se enervă miniatural Varga, apoi deodată înseni-nându-se : Ştiţi ce ? Plecaţi voi, scumpii mei, n-aveţi nici o teamă din pricina mea. Chiar o să mă simt mai liniştit, mai liber...
— Nu ! rosti doamna Varga, strângându-şi buzele subţiri şi incolore, până deveniră o linie îngustă, la fel ca ochii. Nu !
Varga nu mai insistă. Se apropie şi-i sărută mâna, tandru şi respectuos, apoi se duse şi se încuie în bibliotecă, să pregătească dosarul unui proces care trebuia să se judece în recurs ; un croitor fusese denunţat de soţia sa că ascultă radio Londră. Dar n-avea nici un chef de aşa ceva, dorea numai să fie singur, deşi ştia că n-o să poată suporta asta multă vreme. Şedinţele din fiecare zi de la Papp deveniseră un adevărat iad, chiar pentru versatilitatea lui. Conducerea se împărţise în două tabere : una pe care, volens nolens, trebuia s-o reprezinte el (asta era consecinţa primei luări de atitudine din ziua când aflase de sosirea misterioasei comisii, de a cărei existenţă era din ce în ce mai puţin sigur) şi care ralia pe părintele Potra, pe directorul Lucaci şi, cu anumite rezerve de ordin tactic, pe Guia,şiu. Cealaltă, mult mai vehementă, era reprezentată de Emil P. D. Motzeanu, de dr. Remus Pordea, de Nicuşor Spinanţiu şi de

profesorul Burtea Silviu. Ei susţineau că este o crimă să se întreprindă ceva înainte de-a afla părerea precisă sau chiar indicaţiile centrului. Nici unul dintre ei nu se putea însă hotărâ să plece la Bucureşti sau la Călimăneşti pentru a aduce un răspuns. într-una din seri, la plecare, baronul Papp îl reţinuse pe Varga şi-i spuse fără ocolişuri că el socotea poziţia acestuia drept conformă cu interesele momentane ale partidului, dar vârsta îl împiedică să-i ia deschis partea. Acesta îi dădu imbold lui Varga. A doua zi începu să vocifereze, acuzându-i pe ceilalţi de atitudine trădătoare, dar Motzeanu îl demontă cu o întrebare, mugită veninos, cu bărbia sprijinită în piept :
— Bine, bine ! Frumos şi bine ! Dar ce să facem anume ?
— Să declanşăm o acţiune ! răspunse cu siguranţă şi superioritate Varga.
Şi în ce constă acest lucru, dacă-mi permiteţi să am o nedumerire ? rânji, subliniindu-şi ironia, Spinanţiu.
Varga se zăpăcise. în clipa aceea îşi aduse aminte de Fritsch, de lagăre şi de toate calamităţile prezentului. înghiţi în .sec : observase privirile semnificative pe care Motzeanu le aruncase baronului.
— Eu cred. — exclamase Varga — că am putea propune lui Vîslan să publice un articol în doi peri, în care să alarmeze...
— Pe cine. Salvator ? hohoti Motzeanu. Pe cine ? O să alarmeze, de acord, o să fie arestat Vîslan, cu asta trebuie să fii tu de acord, o să se afle cine a pornit „ideea" asta. Restul, dcdu-l singur. Nu, în ruptul capului !
Varga începu să-l urască pe baron. Ce urmărea, în realitate? Doar era un lucru tot atât de limpede ca lumina zilei că Germania a pierdut războiul ! Atunci ? Nu ştia, şi nu înţelege***a*** nimic, dar asta n-o putea mărturisi nimănui. îşi spuse că rolul acesta este îngrozitor şi insuportabil şi-i veni în minte o poveste a lui Andersen, pe care o citea copiilor când erau mici : unui împărat i se fac haine, a căror frumuseţe nu poate fi apreciată de proşti şi de cei care uzurpă roluri ce nu li se potrivesc. în consecinţă, nimeni nu vrea să mărturisească că nu vede nimic. Dar dacă toată afacerea asta nu e decât o haină invizibilă ? Se întreba : „Ce-mi pasă mie de fabrica asta ? Duc-o dracului dacă vor, în Germania sau în Patagonia sau în Cochinchina !" Idee n-avea ce ar fi trebuit să facă : ştia doar

un lucru, că poate fugi, că asta ar fi echivalentul sinuciderii sale politice şi, deşi nu-şi putea imagina cum **o** să arate profilul politic al zilei de mâine, înţelegea totuşi că vor veni astfel de vremuri, când va fi necesar să nu fii singur, să ai asigurat sprijinul unui partid puternic, cu o îndelungată tradiţie istorică. Lui însă nu-i veneau în minte acum decât dictoane şi proverbe, care-l scoteau din fire : politic* e o meserie murdară, ai intpat în horă trebuie să joci, cine fuge după doi iepuri nu prinde nici unul, omul şi pogonul...
Lucian privi la ceas. Ca de obicei, venise cu un sfert de oră înainte. Se întâlnea cu Sonia pe o străduţă liniştită, cu case bătrâneşti, înzorzonate. Aşteptând-o, nu se plictisea. încerca să-şi închipuie-viaţa tihnită din aceste case, serile de iarnă când familiile adunate în jurul mesei joacă domino, sub lumina dulce a unei lămpi cu abajur. Nu ştia prea bine dacă aceste scene s-au petrecut cândva sau se mai petrec încă... în fiecare zi, la cinci, la geamul unei case apărea o fată bătrână cu o pălărie mare de pai, punea o pernă pe pervaz şi stătea aşa, privind placidă şi tristă trecătorii sau numai străduţa aceasta unde nu se puteau întâmpla decât lucruri în afară de timp. Prietenia lui cu Sonia era atât de nouă şi totuşi Lucian regăsea uneori senzaţia de plinătate încercată atunci când îl descoperise pe Andrei.
O văzu venind şi începu să se plimbe în direcţie opusă. Ea nu trebuia să vadă totuşi că o cişteptase. Trăgea însă cu urechea la zgomotul uşor pe care-l făceau tocurile ei. Sonia îi puse mâna pe umăr şi-l întrebă rîzând :
— Spune-mi, de ce te-ai prefăcut că nu mă vezi ?
Lucian roşi tot şi îngăimă ceva, dar Sonia urmă veselă :
— Şi Andrei face tot aşa. în societate mă „vede" totdeauna ultima.
— Probabil din delicateţe, şopti Lucian.
— Ştii, asta e totuşi prefăcătorie. De ce să-;mi fie ruşine dacă doresc ceva sau dacă aştept ?... Uite, azi abia aşteptam să mă întâlnesc cu tine...
— într-adevăr ?
— Voiam să-ţi spun vestea cea mare : doctorul „acela" pleacă la ţară.
— Mă bucur, Sonia.
— Şi eu... Mi-a mai rămas un timp de libertate... ıı luă de braţ. Hai să umblăm repede.
„Bine că nu mă vede cineva, se gândi Lucian. Trebuie să fiu foarte caraghios. Ei şi ? Cui ce-i pasă ?"

— A fost azi pe la noi să-şi ia rămas bun. Mi-a dat să înţeleg că eu sunt cauza exilului său. Rìse şi-şi scutură fruntea : Ştii ce ? Să-l ia... mama dracului ! Merseră un timp tăcuţi.
— Spune-mi, care a fost cea mai mare bucurie din viaţa ta ? îl întrebă Sonia pe neaşteptate. Spune-mi acum, îndată, nu sta pe gânduri.
,— Nu ştiu, habar n-am, răspunse Lucian după un timp. Probabil m-ai întrebat ca să-mi poţi spune tu, nu-i aşa ?
— Nu. Sau da, ai ghicit. Nu ţi se pare că bucuria ultimă e cea mai mare ? îşi încruntă sprâncenele. Eu aşa simt întotdeauna.'Mama spune că-s neserioasă, din pricina asta. Acum hai să mâncăm o îngheţată. Dar să ştii : eu îmi plătesc porţia.
Intrară într-o cofetărie mică, tixită. Lui Lucian îi veni să râdă în clipa când se aşeză la măsuţa rotundă, acoperită cu o placă de marmură ; pentru prima oară era cu o fată, într-un local. O privi : îşi pieptănase părul într-un fel de coc strâns, care-i dezvelea ceafa rumenită de soare.

— De ce mă priveşti aşa ?
El înghiţi în sec, apoi spuse cu o voce pe care n-o recunoştea :
— Eşti frumoasă...
Sonia îşi strânse buzele, albastrul ochilor îi deveni mai intens. Nu-i răspunse. Se grăbi să-şi termine îngheţata şi se ridică. Părea stânjenită şi rămase tăcută până.când se despărţiră.
— Te-am supărat cu ceva ? întrebă Lucian cu vocea tremurându-i.
Ea îi strânse mâna băieţeşte şi, privindu-l în ochi, îl întrebă :
— Dacă te-aş ruga să vii mâine pe la patru în parc, ai avea curaj să ieşi din casă pe căldura asta ?
— De ce ?
— Am o idee, spuse ea, clipind din ochi, cu stângăcie. O idee îndrăzneaţă.
— Bine, am să vin.
în seara aceea, după ce toţi se culcară, el ieşi pe balcon. Se sprijini de balustrada rece, zgrunţuroasă. „O iubesc", îşi spuse şi rămase mirat cât de puţin îî surprindea lucrul acesta. închise ochii şi-şi ascunse obrazul în palma dreaptă pe care i-o strân-sese ea. Rămase aşa, neliniştit, apoi se întoarse şi intră în cameră.
I se părea că la capătul unei călătorii ajunsese undeva... Şi mâine are să-i spună... Va fi de ajuns doar „dragă Sonia"... dragă Sonia...

Nu izbuti să închidă ochii toată noaptea, dar nici să citească ceva. A doua zi, deşi era frânt de oboseală, nu se mişcă de lângă mamă-sa, o hărţui cu tot felul de întrebă-i, o rugă să-i povestească orice. Nu voia să rămână singur, să se gândească la ea. Pe la patru se îmbrăcă repede, alese din garderoba lui Teddie o cravată veselă şi ieşi în fugă. Era foarte cald, asfaltul se lipea cleios de tălpile pantofilor. Umbra anemică a pomilor se tolănea de-a lungul trotuarelor. Când coti spre parc îl izbi plăcuta răcoare vegetală şi mirosul milos al apelor Mureşului. De aici totul părea o oază, dar îndată ce se apropie, iluzia se risipi : frunzele mari ale castanilor erau acoperite cu praf ; num.ai florile, stropite cu furtunul, îşi săltau din culcuşul de iarbă boturile sângerii.
Sonia îl aştepta. Nu-l văzuse încă. Purta o rochie de stambă albă cu frunze mari, verzi şi crestate. îşi făcea vânt cu o cască de gumă. O strigă :
— Sonia !
— Ai venit ? Eşti supărat ?
— Nu... de ce ?
— Pentru că te-am scos din casă. Nu ştiu cum o să-ţi placă ideea mea.
,,Dacă n-ar fi vorbit... dacă n-ar fi spus nici un cuvânt... Numai privirea trebuia să..."
— N-ai să ghiceşti despre ce e vorba. Nu-i dădu timp să răspundă, îl luă de mână. Haidem în ştrand ! Dacă nu vii, am să te târăsc până acolo şi o să-ţi dau brînci în apă aşa, îmbrăcat. Hai odată ! Mureşul e străveziu. E o crimă să fii îmbrăcat pe o vreme ca asta.
— Sonia ! încercă el să protesteze :
— Nimic... Ai să găseşti costum de baie în cabină.
Ţinându-l de mână, îl trase pe treptele digului şi-l sili să-şi scoată bilet.
. — Aşteaptă-mă aici, îl pironi Sonia pe nisipul plajei. Vin într-o clipă.
Intră într-o cabină galbenă. Lucian făcu plictisit câţiva paşi, până când auzi un strigăt.
— Pentru Dumnezeu !... Fata Morgana ! Iluzie optică !
Teddie se smulse dintr-un grup de băieţi şi fete (banda lor de idioţi, de inculţi de oameni goi !) şi se prosternă în faţa lui pe nisip.

— Mă înşală văzul...
— Nu fă pe prostul, scrâşni Lucian, palid.

Teddie însă începu să ţopăie în jurul lui, i se agăţă de umeri, îi burzului părul.
— Ştiam că are să te aducă ! Aş fi pus pariu... Grozav ! In zece minute ai să înoţi ca Johnny WeissmüUer.
Chiuind, se repezi şi sări în apă.
„Ştiam că are să reuşească ! Deci totul n-a fost decât un pariu..." Simţea obrazul de sticlă ; senzaţia că dacă ar fi clipit măcar faţa i s-ar fi spart ca o oglindă in care dai cu bocancul.
— Lucian ! Nu te-ai dezbrăcat incă ?
Sonia se opri lângă el şi începu să se joace cu piciorul în nisip.
— Aşadar n-am izbutit, spuse cu tristeţe. Voiam să... te scot din singurătatea aceea bătrânicioasă.
— *Beata solitudo, sola beatitudo* încercă să zâmbească Lucian. Ii întinse mâna. Nu-ţi fă probleme din pricina mea... Şi deodată ţipă ascuţit, cu o voce de copil : „De **cc** vă faceţi voi «probleme din pricina mea ? De ce nu mă lăsaţi în pace ? Ce-aveţi cu mine ? Ce v-am făcut ?"
Se întoarse brusc şi o luă la fugă. Pe stradă îşi dădu seama că rarii trecători întorc capul după el, şi se opri. Sudoarea îi şiroia pe frunte, pe ceafă. Când se opri, epuizat, era pe strada principală, pustie şi ea. Numai dinspre primărie cineva îi făcu semn. Nu putu desluşi cine era şi privi în jur, căutând unde să se ascundă. Atimci văzu treptele catedralei catolice. în umbra unei coloane, un cerşeLor îşi tăia cu briceagul unghiile de la picioare. Lucian urcă cu paşi pripiţi treptele de granit. Intră. Aerul stătut, rece, îl cuprinse ca o cămaşă udă. Catedrala era foarte lungă, în formă de corabie. Un altar, un prcîot singuratic, în haine albe, imaculate, îşi ridica braţele spre boltă într-un gest de mecanică implorare, făcea trei paşi spre stînga, schiţa o genuflexiune, se ridica, se apropia de masa acoperită cu o fîşie lată de dantelă... Afară de ei doi nu mai era nimeni. Prin vitraliile colorate se filtra o lumină verzui-aurie şi în pânzele ei netede aerul părea viu, plin de o infinitate de fiinţe care se zbuciumau acolo ca prinse de o furtună, pentru proporţiile lor, imensă... Tăcerea se umfla ca o apă. Şi deodată o linişte fără nume începu să se scurgă în el, să-l legene, iar când pe sub bolţile înalte fîlfâiră acordurile grave, hohotitoare, ale unei orgi ascunse, el îngenunche. Rotulele-i pocniră pe ciment. Nu se putea ruga, se simţea iar redevenit copil, înspăimântat şi încântat de solemna tăcere din jur ; se ghemui sufle-
Note:
Fericita singurătate, singura fericire, (lat.)
teste, încercând să prindă şi să păstreze această pace a renunţării şi a întoarcerii pentru totdeauna...
Nu-şi dădu seama câtă vreme rămăsese aşa ; când ridică ochii, preotul plecase din altar şi chemările orgfi se topiseră. Nu era nimeni căruia să-i înapărtăşească măcar printr-o singură privire fulgerată lumina care se făcuse în el. îşi aduse aminte de părintele Potra, dar nu de faţa lui ascuţită, cu ochi înflăcăraţi, mistuiţi de durere, ci de câteva cuvinte pe care i le spusese, resemnat, într-o zi :
— De ce mă ocoleşti, dragul meu băiat ?
O să se ducă la el, avea nevoie de asta. Porni, fără să se mai întrebe dacă părintele era acasă sau nu. Mergea, absent la tot ceea ce-l înconjura, fericit.
Părintele Potra îi îndrumase paşii pe când era copU. Venise recent de la Roma şi povestea atâtea despre minunile de acolo, îi arăta fotografii din Vatican,

Capela Sixtină, prăbuşirea necredincioşilor în Iad, dumnezeul mâniei şi al răzbunării văzut de Michelangelo, madonele lui Rafael. Familia Varga era religioasă, de aceea îl primeau foarte bine pe părintele Potra, despre care se spunea că va ajunge departe. Lucian îşi aduse aminte cum, într-o după-amiază de iarnă, când afară sufla crivăţul, spulberând trîmbe de zăpadă în geamuri, el, culcat, pe covor, asculta o poveste de Cezar Petrescu : doi copii care îngheţau în zăpadă. Focul duduia în sobă. Atunci îi fusese ruşine de bunăstarea lor ; ar fi vrut să-i poată chema pe cei doi copii în casă, să le dea jucăriile lui şi hainele cele mai bune, chiar şi puşca cu aer comprimat. Glasul părintelui Potra era grav, molcom, şi Lucian izbucnise în lacrimi, ghemuindu-se la pieptul lui. După ce plânsul i se mai ogoise, părintele îi spusese :
— Scumpule, să nu uiţi niciodată că sunt atîţia oameni în suferinţă. Ajută-i. Renunţă la o bomboană, la o prăjitură, ca să aduci o bucurie în viaţa plină de tristeţe a unora, cărora dumnezeu le-a dat mai puţin.
Şi multă vreme după aceea Lucian nu putuse trece pe lângă un cerşetor fără să nu-i dea un ban. Dacă n-avea, se simţea vinovat.
Pe urmă, intervenise prietenia cu Andrei. Acesta-şi bătuse joc de credinţa lui, îi opusese agitaţia şi spiritul său neliniştit, mereu în căutare... „în căutarea cui ? se întreba acum Lucian. Când totul e aşa de simplu ! Aşa de simplu, încât nu-i poţi spune nimănui ce-ai descoperit. Trebuie ca fiecare să urce actest calvar". Surâse blând : ,,Ieri m-aş fi îngrozit şi ruşinat de asemenea gânduri, le-aş fi socotit puerile".

Părintele Potra îl prevenise de câteva ori să se ferească de Andrei, pe «care el nu-l putea suferi :
— E brinză bună in burduf de cîine, spunea părintele ranchiunos, rteputându-şi imagina cum un premiant, un băiat aşa de cult şi inteligent, poate fi capul răutăţilor. Odată, când Andrei era la Lucian, venise şi părintele Potra. Andrei fu obraznic, afirmă că Goethe spusese undeva că numai proştii să fie modeşti, fiindcă au de ce.
— Fericiţi cei săraci *cu* duhul, spusese mustrător părintele.
— Vă mulţumesc, prea plecat, dar nu rîvnesc la această fericire, izbucnise în râs Andrei. Jur.
„Da, părintele Potra e cam mărginit, îşi spuse Lucian, în timp ce traversa piaţa mare, cu barăcile înfierbântate de soare. Se opri brusc : Ştiu eu oare ce e mărginirea şi ce e nemărgi-pjrea ?" Işi continuă raţionamentul, mult mai prudent de data asta : „Părintele Potra e aşa cum e, poate puţin rigid, ca orice om care renunţă la «bunurile lumii. Dar alături de el m-am simţit miilt mai calm, mult mai împăcat decât cu Andrei, cu veşnicele lui nemulţumiri, paradoxale, cu eterna căutare a... ce ? Nici el nu ştie." Şi deodată se opri şi spuse încet : *„Şi nu va şti niciodată."*
Ajunsese. Părintele Potra locuia într-o casă cu două etaje, unde ocupa o garsonieră. Tot mobilierul era o bibliotecă uriaşă, un pat de fier, un birou, două scaune, o noptieră, un aparat de radio .şi un prie-Dieu cu un crucifix de abanos, pe care se întindea trupul de fildeş gălbui al unui Cristos străpuns de suliţă.
Sună.
Auzi paşii uşori ai lui Potra şi în clipa când acesta deschise uşa, îşi ridică spre el faţa transfigurată de emoţie :
— Am venit... am venit... părinte... Potra tăcu, apoi înţelese şi şopti :
— Lăudat fie domnul nostru Isus Cristos... Intră...
In dimineaţa acelei zile, hala mare era la fel de plină de zgomot ca totdeauna. întrebările trebuiau răcnite ca să se audă, în mijlocul hărmălaiei :
— Petree ! Tu ce ţi-ai adus de ujină ?...
— Unsoare de cîine şi mămăligă albă.

Horvâth opri strungul murdar, in jurul căruia se îngrămădeau mormane de şpan albăstriu şi violet şi îşi aprinse tihnit **o** ţigară. Primul fum îl trase, ca de obicei, până în adâncul plă

m inilor, apoi tuşi satisfăcut. Vecinul său. Petre Gribău, un flăcău mărunt, cu obrajii scobiţi, rìse spre el :
— Ce-i, mă ? ,
— Nimic, ce dracu să fie... Las' să se mai hodinească şi maşina, că destul îmi duruie-n cap.
Glumind, Horvâth se uita în stìnga şi în dreapta. Maistrul Filoftei nu-şi făcuse încă rondul, aşa că nu putea începe treaba. „în clipa asta la TEBA, la INDAGRARA foile-s împărţite." îl privi pe Petre. Acesta scobea în scârbă cu dalta la căruciorul strungului.
— Nici tu nu te prea omori ! strigă el aspru, dar ochii-i sclipeau a râs.
— Cum să nu ! răspunse celălalt pe acelaşi ton, căutân-du-se în buzunarul salopetei după o ţigară. Cum poţi vorbi aşa ?
La intrare, cineva fluieră ascuţit şi toţi se apucară de lucru. Privind ogiva obuzului care se răsucea pe ax, Horvâth urmă-re;.i pe sub sprâncene silueta îndesată a maistrului. Filoftei era întotdeauna îmbrăcat ca de duminică. Haine negre, ghete galbene şi şapcă albastră, cu urechi, iarna de stofă, vara de pânză. Păşea milităreşte printre şirurile de strunguri, iar ochişorii roşii îi sclipeau des, supăraţi. Horvâth ştia că după ce maistrul se va plimba aşa, de la un cap la celălalt, va găsi neapărat o negreală, va ţipa, înroşindu-se tot, ca o sfeclă, va ameninţa cu Curtea Marţială, apoi va ţine o predică şi, în sfârşit, ostenit şi cu sentimentul datoriei împlinite, se va duce să se răcorească la circiuma de peste drum, „Mărgăritarul clasic", o hardughie şi jumătate dărîmată de o bombă, a cărei firmă reprezenta, nimeni nu ştia de ce, un colier de perle cât pruna, vopsite tricolor.
îl auzi zbierând, apoi scârtâitul uşii de fier domină o clipă celelalte zgomote. Atunci Horvâth îşi opri definitiv strungul. Deschise lădiţa în care-şi ţinea merindea şi sculele şi, aplecându-se, trase teancul de hârtii, pe care-l vârâ repede sub bluză. Apoi, după ce mai stătu un timp, prefăcându-se supărat că s-a oprit maşina, ieşi prin dos. Merse grăbit, uitându-se atent dacă nu-l vede cineva şi intră în vestiar, un coridor închis la cele două capete de un perete de scânduri, unde se înşirau dulă-pioarele de fier. Horvâth îşi pregătise un şperaclu. Stătu câteva clipe ascultându-şi bătăile inimii, apoi repede deschise dulă-pioarele pe rând şi puse în fiecare câte o foaie de hârtie aspră de împachetat. La început, degetele, ca şi cum i-ar fi fost îngheţate, nu voiră să i se supună, apoi, când ajunse calm la jumătate, îşi simţi spatele leoarcă de năduşeală. Când isprăvi, i se

păru că trecuseră câteva ceasuri de muncă încordată, sub presiune. Ieşi repede, trecu pe la closet, apoi de aici în curte, unde schimbă câteva vorbe cu un muncitor mai în vârsta, Folker, în sfârşit, intră în atelierul care se golise pe jumătate.
Un ceas după prima vizită a maistrului Filoftei, până când sosea ora vizitei căpitanului Prodan, hala era părăsită ; oamenii se duceau să fumeze, să stea de vorbă cu cei de la forje sau de la cuptoare. „No, oftă Horvâth, iacă dar că s-a făcut şi asta." Aplecându-se deasupra strungului, îi dădu drumul şi urmări atent cum şpanul, desfăcându-se în spirale, contura vârful ascuţit al obuzului.
Pe la patru, când se bătu în tubul de alamă din mijlocul curţii încetarea lucrului, muncitorii se îndreptară spre spălător şi de aici spre vestiar. Horvâth îi urmărea

cu răsuflarea tăiată. Dar cei din stinga şi din dreapta lui nu făcuseră nici o mişcare. Strecurară doar repede hârtia în buzunar. Numai în fund, cineva (Horvâth nu putu ghici al cui era glasul acesta ascuţit) striga :
— Ce-i asta ? Măi, n-auziţi, ce-i asta de-o găsii la mine-n dulap ? Cine a umblat în dulapul meu ?
Până la ieşirea pe poartă, acolo unde **se** făcea percheziţia, hârtia fusese citită de toţi. Iată ce scria :
MUNCITORI!
*Pieirea Germaniei lui Hitler esté aproape. Simţind acest lucru, nemţii vor să transporte în Germania bunurile din ţările ocupate, ca să poată continua inai departe războiul lor mişelesc ! **O*** **comisie germană a venit în fabrica de armament şi tratează în acest** moment **chiar demontarea instalaţiilor şi trimiterea lor în Germania hitleristă !** *Muncitori, muncitoare, tehnicieni şi ingineri, să ne opunem din răsputeri acestui jaf !* **Nici o maşină, nici un strung să nu iasă din fabrică !**
COMITETUL JUDEŢEAN AL P.C.R. CITEŞTE ŞI DÀ-L MAI DEPARTE !

Căpitanul Prodan, comandantul militar al fabricii, urcă, sărind câte patru, treptele direcţiei. De furie şi spaimă nu vedea pe unde calcă, iar la intrare îşi agăţă unghia dggetului mic **şi şi**-o rupse. înjurând înfundat, trecu prin faţa domnişoarei Muclea, care înlemni, şi intră în biroul lui Dărnescu, fără să bată la uşă. Dosarele se îngrămădeau în toate părţile, pe mese, pe birouri, pe parchet. Ocohndu-le stìngaci, căpitanul Prodan veni până în faţa biroului lui Dărnescu şi-i întinse cele patru manifeste pe care le ţinea în pumnul crispat. Dărnescu îşi coborâ de pe fruntea înaltă ochelarii cu ramă cafenie de baga, **citi** atent, cântărind fiecare cuvânt, apoi ridică din umerii rotunzi, masivi. Sub cămaşa subţire de mătase gălbuie, muşchii mari, înveliţi în grăsime, tremurară, transmiţând mătasei un **joc** fugar de ape. Prodan îl ţinti, nedumerit. Pe faţa mare, roşie, tăiată de vinişoare foarte subţiri a lui Dărnescu, nu se vedea **nici** mirare, nici revoltă.
— Am găsit astea în fabrică... Mi le-au predat nişte muncitori, spuse Prodan cu glas tare, sperând să atragă atenţia vreunuia dintre cei cinci germani care, aplecaţi atent asupra cifrelor, planurilor şi schemelor fabricii, nici nu se uitaseră la el.
Dărnescu oftă, ridicându-se din fotoliul de piele, al cărui spătar era ud de năduşeală lui abundentă şi, aplecându-se spre maiorul Mertsch, îi întinse foaia. Maiorul îşi încrusta monoclul **în** orbită, citi, se făcu alb şi sări în picioare. Apa din carafa de pe masă să clătină, compact.
— *Was ?* ţipă el şi un tic îi scutură colţul sprâncenei, tăiată în două de o cicatrice adâncă, trandafirie.
Dărnescu le întinse manifestele şi celorlalţi : dr. lulius Ambrosius, expert tehnic al Ambasadei germane, Frantz Helmuth, inginer, Aloisius Krank şi locotenentul Johann Ergenheim. din transporturile feroviare militare. Nemţii se uitau la bucata dreptunghiulară de hârtie ; maiorul Mertsch le-o traduse şi atunci ei

începură să se foiască, să schimbe priviri nedumerite iar la urmă se întoarseră spre Prodan. Acesta încercă **să** le exphce :
— Am găsit asta... *în jahrik... Manifest !*
Dărnescu se şterse pe degete cu o batistă de olandă şi ţistui nemulţumit, părându-i-se că ventilatorul s-a oprit. Mertsch, întorcându-se spre el, **îi** spuse ceva, vorbind repede şi tăios. Dărnescu **îi** traduse **lui Prodan :**

Note:
Ce ? (germ.).
— Aţi făcut o percheziţie muncitorilor, la ieşirea din fabrică ?
Prodan se zăpăci.
— Da... da... desigur, ca de obicei, căutând însă, evident, nu aceste... infamii... a căror existenţă n-o prezumam, ci...
— *Schweinerei !* i ţipă Ambrosius.
Prodan bănui că e o insultă şi-şi curbă umerii vinovat.
Cizmele maiorului Mertsch scârtâiră în vreme ce, păşind peste dosarele şnuruite de pe covor, se îndreptă spre telefon. Formă *un* număr, aşteptă, apoi spuse cu vocea lui uscată :
— Doktor Fritsch ?... Vorbi câteva minute aşa de repede, că Prodan nu înţelese nimic şi încheie : *Heil Hitler !*
Căpitanul Prodan se sautură ca de un fior ; păli, pleoapele îi bătură speriate, ca nişte aripi de liliac. „Eu n-am nici o vină, îşi spunea. Absolut nici o vină n-am." Dar nu era sigur dacă o să scape din acest impas, pentru că farmacia lui Fritsch era faţada unei sucursale a Gestapoului.
In aceeaşi zi, chemat de urgenţă la locuinţa baronului Papp şi pus în curent cu conţinutul manifestului comunist care fusese împărţit în oraş. Varga vorbi, fără nici o convingere, ca şi cum ar fi fost ostenit să susţină atâta vreme un lucru evident prin el însuşi :
— Eu, domnilor, am avut onoarea să vă previn... Da, am avut această onoare.
Toată lumea tăcea. Erau toţi prezenţi, afară de părintele Potra ; pe feţele lor se citea o nedumerire puţin speriată, la alţii — partizanii ideii de protest — o mustrare blând ostentativă, numai baronul sorbea liniştit din paharul lung cu citronadă. Motzeanu, care prânzise copios, era roşu la faţă şi asuda, i-otind în toate părţile o privire bulbucată şi dezorientată.
Varga vorbi cu tristeţe :
— Domnilor, înţelepciunea pe care trebuie să ne-o fi dat experienţa noastră ne sileşte să acceptăm evidenţa şi consecinţele acestei evidenţe. într-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat, noi vom avea de luptat cu idei străine nouă, în sfârşit... ca să spunem lucrurilor pe nume, cu partidele de stînga.
Tăcu, dar nimeni nu-l aprobă şi nici nu-l contrazise. Varga simţi asta ca pe o izolare. Colţurile ochilor îi tremurară uşor ;

Note:
' Porcărie ! (germ.). **1*** 227
îşi strânse pumnii. Lipsa lor de participare i se părea răutăcioasă. Ar fi preferat, în această situaţie, ca discuţia să fie acompaniată de răcnete, de injurii şi invective cliiar, orice mai bine decât această indiferenţă idioată, mimând calmul şi ponderea. Aşteptând în picioare, cu palmele rezemate avo-căţeşte de tăblia biroului, se întreba prin ce fenomen el, care avea interesele lui proprii, o familie şi grijile ei inerente, se găsea angrenat într-o maşină, într-o moară de măcinat în gol.
— Domnilor — zise el — să privim deci cu toată seriozitatea... (Nici un argument, măcar de ordin sentimental, nu-i venea acum în minte.) Cu voia sau fără voia noastră, incidentul acesta a devenit un factor...

— Ce atâta vorbărie. Salvator — se supără Motzeanu — cu asta sântem de acord. Vorba e — îi sticli el ochii neliniştiţi — ce ne facem ?
Varga se aşează apăsat, ca un actor care şi-a spus replica mare.
— Da, într-adevăr, vă întreb : ce ne facem ? rosti ca un ecou dr. Remus Pordea.
Toţi se întoarseră spre baron. Acesta învârtea linguriţa în pahar, căutând să dizolve zahărul de pe fund.
— No, apoi fratele Varga are dreptate.
Ca un şcolar lăudat, Varga se foi pe scaun, apoi, dându-şi seama de ridicolul acestei atitudini, se căută înfrigurat după o ţigară.
— Fratele Varga are dreptate când zice că amu-i vremea să facem ceva. Eu cred însă că Salvator o egzajerat olecuţă, vorbind despre... partidele neistorice. Nu zic, or să răsară ca ciupercile după ploaie şi trebuie a ţine cont de ele, cel puţin pentru un timp, dară nu-i consult să le dăm prea mare nas. Acuma.
— Foarte adevărat ! izbucni Motzeanu.
— Bine, dară, urmă baronul, vădit încântat. Acuma ei or luat *un fel* de iniţiativă am zis ! ciocni el cu degetul mic în marginea paharului. De asta trebuie ţinut cont. De aceea... — baronul se opri, pândind satisfăcut încordarea tuturor — eu cred că, dacă ni se oferă ocazia, putem... pertracta cu dânşii !
— Pardon ! şopti Pordea, cu sufletul la gură. I se părea că nu auzise bine.

Varga se uita în stînga şi în dreapta, însufleţit şi speriat.
— Dacă-mi permiteţi — zise el alegându-şi circumspect cuvintele — trebuie să înţelegem de aici că vi s-au oferit deja asemenea... pertractări ?
— Eu — rosti baronul nemulţumit — eu nu spui nice o dată decât atâtă cât am de spus şi nici o voarbă mai mult.
înţelese că trebuie să-i lămurească şi luă în mână o foaie de hârtie, fluturând-o de câteva ori :
— Vedeţi această proclamaţie, spuse el. O vedeţi ! No, dară, atunci nu vă mai spun decât că trebuie să vedem ce urmare o să aibă, iară după aceea om vedea noi. Să nu zicem hop până ce n-am sărit şanţul.
Nici unul nu mai vorbi despre manifest şi despre fabrică, într-un târziu, Nicuşor Spinanţiu se ridică, îşi întinse buzele şi declară :
— Americanii se îndreaptă spre Paris. sunt foarte curios dacă von Choltiz o să-l declare *viile ouvèrte,* aşa cum a făcut Weygand în '40...
— Până una alta — îl şfichiui Varga — se pare că la laşi se pregăteşte ofensiva rusească.
Generalul Mândru — care nu se mai întorsese la moşie, ci locuia la baronul Papp — tresări şi, tăind aerul cu muchia roză a palmei sale, ca o perniţă, se învioră brusc :
— Eh, dacă e vorba de asta... atunci... Carpaţii, domnilor, sunt un zid inexpugnabil, care acest zid este o fortăreaţă naturală şi tancurile n-o pot trece. Dacă este vorba de rezistenţă, daţi-mi mie două divizii ca să buşez trecătorile şi orice ofensivă devine o utopie. Una singeroasă rău. Pentru inamic.
Tinerii râseră discret, camuflându-se cu palma sau batista. Dar Varga se întreba serios dacă nu este măcar o fărîmă de adevăr în ce spusese generalul în retragere. Ar fi vrut şi n-ar fi vrut să fie.
Alexandru Suslănescu nu mai găsea sens vieţii. Vacanţa, inactivitatea forţată îl striveau. Când mergea la Vîslan — pentru că în altă parte n-avea unde să se

ducă — se gândea bucuros că urmează un ceas, două de discuţii, dar până ajungea acolo căldura îl moleşea şi ideile îi deveneau nişte cârpe. Vîslan era un incult, în fond n-avea ce să-i spună.
în fiecare zi se îmbătau amândoi cu rom şi Suslănescu vorbea în neştire despre viaţa asta frumoasă, în care trebuie să mai existe undeva idealuri nemânjite.

Acum trei ani, proaspăt profesor în acest oraş ardelenesc, îşi motiva suferinţele prin dezrădăcinare şi lipsă de experienţă didactică. Se temea că elevii îşi bat joc de ei ; fiecare surâs involuntar i se părea adresat lui, unei greşeli de pronunţare sau costumului prost croit. Se poticnea şi-i dădeau lacrimile. Cu toate acestea, elevii îl iubeau, pentru că era tânăr, pasionat şi căuta să şi-i apropie. Le plăceau lecţiile lui de istorie, deoarece căuta să evoce cât mai plastic epoca, culoarea locală. Il adora pe Napoleon şi citise aproape tot ce se scrisese în legătură cu el ; îi erau familiare uniformele împăratului, *le petit chapeau* şi Ia *redingote grise ,* expresia de împăcare calmă a măştii sale funerare, demnitatea cu care a suportat insultele grosolanului medic Hudson Lowe, dragostea cu care-l înconjurau mustăcioşii grognarzi. Nu putea vorbi de sfârşitul micului caporal fără să-i vie lacrimile în ochi. La fel plângea când evoca moartea lui Mihai Viteazul prin cuvintele cronicarului : „Şi că-zut-au trupul lui, ca un copaciu, că nu s-a prilejuit sabia în mâna lui *cea* vitează".
Dar acum, ori de câte ori se gândea la şcoală, îi venea în minte una şi aceeaşi imagine : el întinzând directorului lucrarea lui Andrei, în prezenţa lui Stan, care o înhăţase şi o citise pe loc, avid. ,,Vom lua măsuri, mormăise Lucaci", dar era at$ta scârbă nereţinută în privirea lui ! O, şi dacă ar şti toţi cât ţinea el la Andrei ! Ii preţuia ideahsmul tineresc, avântul romantic, intransigenţa vârstei. Dar ce-ar fi putut face altceva ? Ce ? Era în joc toată situaţia lui, viitorul. In conferinţă încercase să-l apere, dar nimeni nu-i dăduse nici o atenţie. Directorul abia dacă-i mai adresa un cuvânt, îl dispreţuia. Dar ceea ce era mai groaznic era că nu înţelegea de ce făcuse Andrei asta. Nu-i răspunsese la scrisori ; desigur, îl urăşte şi el. Ca să scape din acest cerc vicios umbla tot timpul cu Vîslan. Boema incorigibilă a redactorului îl cucerise. prin falsa ei independenţă. De mic copil trăise în preajma mamei şi a surorilor. Poveştile lor nu-l speriau cu lupii sau coşarii care vin după copiii neastâmpăraţi, ci auzea cuvinte grozave, misterioase : ipotecă, poliţă, parcelare, licitaţie ; îl îndurerau lacrimile pe care femeile, în mijlocul cărora creştea, le vărsau după „ogorul strămoşesc, căzut în paragină". Duioşia aceasta înlăcrimată îşi imprimase pecetea asupra lui, făcându-l timid incurabil; la liceu fusese un elev mediocru, la facultate nu se impusese, deşi era mult mai bine pregătit decât toţi colegii lui. Intrase speriat în viaţa de

Note:
' Mica pălărie şi redingota cenuşie (fr.).]
profesor de provincie. Locuia în gazdă la familia unui magistrat, Velceanu, într-o cameră încărcată de mobile, daguero-tipuri şi lucruri de prisos. La început, nu observase avansurile pe care i le făcea doamna Mimi ; nici nu îndrăznea s-o privească, tulburat de maturitatea ei voluptuoasă şi foarte îngrijită. Lui Suslănescu, obişnuit cu frumuseţea zvăpăiată a bucureştencelor, liniile doamnei Velceanu îi sugerau o maternitate încă neîmplinită. Se îndrăgosti de ea şi se temea ca domnul Velceanu, un bărbat uscat, foarte înalt, chel, cu o faţă gălbuie, mereu jignită, să nu observe caracterul intim al tulburării sale. De aceea, instinctiv, începu să joace un rol grotesc de copil naiv, neajutorat şi zăpăcit, lucru care era de natură să îndepărteze orice bănuieli. Doamna

Velceanu intră, în mod normal, în acest joc şi începu să-l „dorloteze", cum spunea ea. Ii propuse să nu mai mănânce în oraş, ci să intre într-un fel de pensiune la ea. Lui Suslănescu lucrul acesta nu-i convenea. Ar fi vrut să scape de orice tutelă, să n-aibă de dat socoteală nimănui, dar nu găsi nici un argument ca s-o refuze.
Din pricină că o vedea acum foarte des (dimineaţa, după ce Velceanu pleca la Tribunal, ea îi aducea dejunul, îmbrăcată sumar într-un capot negru cu un guler alb â la Catherine de Medicis), dragostea lui coborâ din sferele eterate şi deveni obsesie erotică. Ar fi vrut să aibă un sfătuitor experimentat care să-l îndrumeze cum ar fi trebuit procedat, dar bineînţeles nu îndrăzni să vorbească nimănui despre aşa ceva. Acum un an, Velceanu plecase într-o descindere în provincie şi venind acasă Suslănescu o găsi pe Mimi aşteptându-l cu o sticlă de vin. Afară ploua monoton, tomnatic, şi ea făcuse foc în soba de teracotă din dormitorul ei. Lucrurile s-au petrecut foarte simplu, atât de simplu, că Suslănescu a rămas dezamăgit. El ar fi dorit o dragoste unde finalul trebuie pregătit printr-o îndelungată poposire în sferele poeziei şi are caracterul de dăruire dramatică, sufletească. Mimi — Mărie, cum îi spunea el — era însă în acelaşi timp pătimaşă, maternă, strident copilăroasă şi experimentată, iar în clipele de acalmie o simţea atât de departe de el, ca şi cum ar fi aparţinut unui alt regn, încât, zdrobit de ruşinea goliciunii lui, nu îndrăznea să se mişte, să respire, ca să n-o trezească. începu să-şi facă tot felul de complicaţii : ce s-ar întâmpla dacă Velceanu i-ar surprinde, ce-o să fie cu femeia aceasta când el o va părăsi, pentru că va veni şi momentul acesta, ce-o* să-i spună la despărţire, cum va suferi el după aceea ştiind că s-a purtat ca un monstru cu femeia care i-a jertfit totul ; toate acestea erau insuportabile.
Mărie era de-o imprudenţă a cărei cauză Suslănescu o găsea în căsnicia ei neizbutită ; venea uneori noaptea în odaia lui şi i se ghemuia în braţe, iar el pândea, iepureşti, orice zgomot al casei, neîndrăznind s-o respingă : ea se înşela asupra răcelii lui, începea să plângă şi să-i reproşeze că n-o iubeşte. Hărţuit de aceste scene, găsi un remediu : nu răspundea nimic, ci plângea şi el, tăcut, cu lacrimi abundente. Atunci Mărie îi săruta pleoapele umede, buzele strîmbate de plâns şi, ca să-l liniştească, îi susura încet în ureche cuvinte fără sens.
După eliminarea lui Andrei, Suslănescu voise să se sinucidă. Ştia că nu era capabil s-o facă într-un moment de deznădejde ascuţită, cu un fel de furie, ci ar fi vrut să se convingă întâi că nu are altă ieşire. Pentru că îi era groază să mediteze asupra acestui lucru, simţind că în toată experienţa lui anterioară nu există nici un termen de comparaţie, încercă să adune toate pasajele celebre, în care poeţii cântau sinuciderea : „Nu de moarte mă cutremur, ci de veşnicia ei"... ,,A muri, a dormi. A dormi, poate a visa... vai, aici e hopul"... „Nu cerceta acste legi, că eşti nebun când..." Trecu în revistă sinuciderile celebre : Seneca, Petronius, Cleopatra, apoi se întrebă de ce nu-şi ridicase viaţa Napoleon, care pierduse totul şi preferase să fie exilat pe Sfinta Elena, ca o găină într-un coteţ. In zilele -acelea. Mărie îi mărturisi că era însărcinată şi Suslănescu se prăbuşi dintr-o disperare în alta. Ea era calmă şi-i spusese acest fapt ca pe oricare altul, zilnic, dar el se zbuciumă nopţi de-a rândul, fugi de acasă, pretextând o afacere urgentă în provincie, iar când se întoarse era hotărât să-i mărturisească adevărul lui Velceanu şi să primească totul : palmele acestuia şi ale opiniei publice... Velceanu nu era însă acasă : numai Mărie, îmbrăcată în capotul ei negru la care Suslănescu nu se putea uita acum fără să se cutremure, citea în dormitor un roman franţuzesc cu coperte galbene. Era palidă.
— S-a făcut, îi spuse bucuroasă când îl văzu oprit în prag, cu fruntea plecată. M-a costat doar trei mii cincisute.
— Ce ? bîigui Suslănescu.

— Cum ce, prostuţule ? Raclajul...- Vino şi mă sărută. Am suferit atâta pentru tine !
Suslănescu crezu că o să leşine. Se încleşta de pervazul uşii, sfîşiindu-şi unghiile. înţelegea sacrificiul ei : femeia a-ceasta, până acum sterilă, şi-a sacrificat copilul, copilul lor ! pentru liniştea lui. Veni clătinându-se până lingă pat, căzu în genunchi şi, înfundându-şi obrazul în mătasea parfumată a plapumei, gemu :
— Mărie... Mărie... de ce ai făcut asta, iubita mea ?
— Prostuţule... prostuţule — îi trecea ea degetele prin părul des — totul a trecut cu bine... în două zile sunt iarăşi în picioare... Sandi, Sandi mic...
Din ziua aceea Suslănescu înţelese că libertatea la care nădăjduise romanţios în vremea studenţiei era o vorbă goală, că ajunsese fără voia lui prizonierul unei fatalităţi şi că nu mai avea ce fac"e. Mărie îşi aroga drepturi de soţie. Ii interzisese să-l mai frecventeze pe Vîslan şi Suslănescu trebuia să uzeze de precauţii de soţ ca să se întâlnească cu ziaristul. Găsi puterea să-i destăinuiască toate acestea lui Vîslan, care, fără să se înduioşeze sau să se indigneze prea mult, U sfătui să se mute de acolo şi să se instaleze la el, în locuinţa destul de încăpătoare pe care o avea în oraş.
— Asta e imposibil, suspină Suslănescu, întrezărind perspectiva unei vieţi lipsite de orice griji.
— Eşti un bou !
— Ce înţelegi tu !
întâlnirile acestea aveau loc de obicei în restaurantul „Mir-cea". în ultima vreme Vîslan era din ce în ce mai înnegurat şi prevestea cataclismele, ca şi cum acest lucru i-ar fi provocat o plăcere răutăcioasă. Suslănescu încerca să-l combată, deşi era inutil, fiindcă Vîslan nu argumenta teoriile sale ; le enunţa pur şi simplu, fără drept de apel. într-o seară, directorul *Tribunei Române* îl chemă la telefon şi-i spuse că a doua zi, dis-de-dimi-neaţă, trebuiau să se vadă neapărat la locuinţa lui. Pe la şapte, Suslănescu sună la uşa garsonierei. Vîslan îi deschise. Purta un halat de baie verde-palid şi pe cap o căciulită de lină, cu moţ roşu, trasă pe frunte. Părea nedormit şi nu se răsese. Camera era plină cu tot felul de tablouri, cu care talentele locale răsplăteau o critică binevoitore la rubrica plastică a ziarului : femei goale, busturi de ţigănci in pastel, peisaje campestre, porţi sculptate, bisericuţe de lemn şi interioare de circiumă.
— Şezi, îi porunci Vîslan, indicându-i un fotoliu pe braţul căruia erau aruncate o pereche de pantaloni, o cămăşuţă de cu-lorea pepenelui crud şi un maldăr de ziare.
— Ce s-a întâmplat ? se sperie Suslănescu.
— Măi, n-am dormit toată noaptea... Tu ai auzit de comisia germană care a venit să demonteze fabrica ?
— Nu. Şi ce te supără pe tine asta ?
— Eşti nebun ? Tot oraşul fierbe şi tu dormi în braţele doamnei Velceanu.
— Te rog, să lăsăm asta, clătină din cap cu plictiseală Suslănescu.
Vîslan n-avea astâmpăr. Se plimba dintr-un'colţ în altul, cu pasul neliniştit, învăţat de la Robber, şi care i se părea o plas-ticizare a frământărilor intelectuale, mişca buzele şi se încrunta.
— Bine, Sandule, tu nu înţelegi ? Pe chestia asta e o gălăgie imensă în toate cercurile din oraş. în toate ! Ce să zic aşa, e un fel de... un fel de...
Vîslan se opri, trase cu urechea, apoi cu paşi de lup se strecură până la uşă, o deschise şi se uită afară. Nu era nimeni.
Suslănescu se temu. Dacă Vîslan, pe care-l ştia aşa de nepăsător, devenise prudent, situaţia era într-adevăr foarte gravă. Ii păru rău că venise.

— Acum am nevoie de ajutorul tău, zise Vîslan. Este un moment crucial, de care atârnă enorm de multe lucruri în viitor. Poate... salvarea noastră. îmi eşti prieten ?
— Cred că întrebarea e fără sens. (Se gândi : ,,Dar de ce şi-a pus-o ? Ce i-a venit să se întrebe tocmai asta şi tocmai acum ?")
— Nu este. Uite ce cred eu : dacă scăpăm momentul acesta prielnic, se cheamă că am scăpat totul din mână şi că mai târziu vom regreta amarnic. După câte am mirosit eu, toată lumea este agitată de chestiunea asta... Spiritele fierb. Dacă am pune şi noi puţin gaz...
— D ce vorbeşti aşa ? îl întrerupse trist Suslănescu. Vîslan tăcu, îşi prinse fruntea în palmă şi mărturisi :
— Nu ştiu ce să fac. Totul mi se pare aşa de periculos, ca un dans pe sârmă. Am auzit că şi comuniştii au luat atitudine. Au umplut oraşul cu manifeste... Numai noi tragem m.îţa de coadă, publicăm comunicate militare pe care nici dracu nu le mai citeşte, că n-are de ce, scremem articole jalnice, aşa cum am făcut cu voluntarul acela... Uite ce-ţi propun : să scriem un articol de fond : „Destinul României în aceste clipe de cumpănă".
— Şi care este destinul României ? încercă să zâmbească Suslănescu. Eu nu-l mai intuiesc.
— Iar vorbeşti prostii. Mă mir de tine, un om aşa de cult... Nu înţelegi ? Totul e foarte simplu. Istoria ne învaţă că ţara asta n-a fost niciodată, ca să zic aşa, independentă...
— Dimpotrivă !
— Lasă-mă, nu mă întrerupe... Poftim, hai să lăsăm la o parte epoca lui Ştefan cel Mare, sau Mihai Viteazul. Dar in

evul modern, trebuie să-mi dai dreptate. Sântem un stat prea la răscruce, ca să fim liberi în mod absolut.
— Libertatea absolută ! dădu din mână Suslănescu, care se gândea la altceva.
Vîslan însă se înfierbântase. I se părea că e pe cale să descopere mari adevăruri :
— Turci, nemţi, austrieci, francezi, englezi, americani, până şi olandezi şi-au vârât nasul aici ; s-au certat pentru noi şi ne-au rezolvat chestiunile noastre vitale, ale noastre, înţelegi ? La Londra, la Amsterdam, la Petersburg sau la Paris, sau la Constantinopol ! Le trebuia, ce-i drept, ba grâul, ba petrolul. Uneori ne mai pupau dulce, alteori ne jefuiau sanfasón.
— Nu ştiu unde vrei să ajungi cu asta !
— Unde ? Foarte simplu. Ascultă : sântem aici la răscrucea Orientului cu Occidentul, în Balcani, unde toate sunt alandala. Uneori am avut şi profeţi care au păşit pe nisip şi au strigat în deşert. Poporul i-a urmat, e drept, de ce să nu-i urmeze ? Experienţe deşarte : Bălcescu a murit la Neapole...
— La Palermo !
— Totuna-i. Avram Iancu a înnebunit. Secretul, dacă-i pot spune secret, e că „destinul" nostru, dacă nu ţi se pare prea mare cuvântul, e să fim slugi, scumpul meu. Stai, stai nu te revolta, nu strîmbă din nas, savantule ! întrebarea e, după părerea mea, ca să zic aşa, foarte simplă : ce fel de slugi ? Grăj-dari, puţind a balegă de cal sau majordomi cu fireturi, cărora stăpânii le spun „domnule Jean" ? Aşa că rezolvăm problema hotărând ce fel de stăpâni ne alegem, pentru ce stăpâni luptăm, dragul meu !
— Această teorie, — se strepezi Suslănescu, — este de un materialism înfiorător şi eu n-o pot accepta. Prefer, acum, în clipa asta, să-mi zbor creierii...
— De ce atâtea vorbe mari. Sandule ? Avem noi dreptul să spunem vorbe mari ? Nu vezi cum ne cheamă ? Pe mine Ion, pe tine Sandu, pe altul Vasilică, sau Petre... Astea-s nume de oameni independenţi ?

— Eşti tâmpit, sau eşti beat î se înfurie Suslănescu.
— Nu, redeveni serios Vîslan. Uită-te pe hartă, uită-te de-a lungul coloanelor unei statistici, în cartea de geografie pentru clasa a IV-a primară ! Avem tot ce ne trebuie pentru a putea trăi singuri şi totuşi nu putem. Constituţia ne-am făcut-o după belgieni, reforma monetară după elveţieni, sportul după suedezi şi dracu mai ştie ce după cine am mai făcut ! Iar acum ne-am băgat în rahat până peste nările nasului ! Transnistria, Ucraina, Crimeea, Cuban, Terek, Caucaz... de ce, măi ? Pentru mine e clar că nemţii, dacă nu se petrece o minune, au pierdut războiul. Chiar dacă nu azi, dar curând, foarte curând la Berlin o să fluture steagurile englezilor, americanilor şi ruşilor. Ei, te întreb, ce steag vrei să fîlfâie la Bucureşti ?
— Cel romă...
— Taci ! Să vorbim serios. Ruşii-s aproape, asta-i. Crezi că pentru Anglia şi Statele Unite, noi. România, reprezentăm un capital prea important, un punct de sprijin, prea strategic, aici, la porţile Orientului, ca să ne lase din mână ? Mâna aceasta, dragul meu, este îmbrăcată cu o mănuşă. Iar eu nu m-aş supăra deloc să mă cheme John Wysslane, ca să fiu sincer nici Ivan Vîslanov, dar mă tem că asta va fi peste putinţă, ăia-s fanatici... Ei bine, trebuie să pregătim discret câteva cărţi de vizită, pe care să le scoatem la miomentul oportun. De aceea te-am chemat.
Suslănescu se ridică şi întinse mâinile spre el, într-un gest de implorare : -
— De ce-ţi murdăreşti sufletul. Ioane, cu asemenea prezumţii scârboase ? Da, iartă-mi brutalitatea, scârboase ! Ideea de naţionalitate...
— Ideea asta a dat faliment !
Suslănescu rânji dispreţuitor, cât mai dispreţuitor cu putinţă :
— Iar ai vorbit cu Robber... Numai un jidan putea să-ţi vâre în cap asemenea monstruozităţi !
Vîslan roşi, apoi începu să gesticuleze enervat :
— Bine, bine, toate astea sunt de domeniul viitorului şi odată ai să-mi dai dreptate ! Vorba e, ce facem acum ? Au venit nemţii şi vor să ne care fabricile. Ce atitudine iei, domnule Suslănescu ? Nu ţi se pare, ca lui Napoleon al dumitale la Waterloo, că aici vom da o bătălie ?
— Asta a spus-o la Austerlitz, se sUi să nu zâmbească Suslănescu.
— Te ştiu un om discret, se apropie de el Vîslan. '
— Aceste... precizări vor sfârşi prin a mă jigni...
— Am vorbit ieri cu domnia-sa domnul baron Papp de Zerind, continuă Vîslan, neluînd în seamă protestul lui Suslănescu, m-a sfătuit să iau atitudine, cu multă prudenţă deocamdată, dar în aşa fel ca totul să fie clar, dar ca să zic aşa, să nu mi se poată reproşa nimic. Măi — îl luă el de reverul hainei gri, ponosite — ţie nu ţi se rupe inima când vezi cum teutonii jefuiesc avutul ţării ? Această fabrică... încercă el să se încăl-

zească, dar entuziasmul îi căzu subit la temperatura normală. Această fabrică, dumnezeu s-o bată, poate fi ori... monumentul nostru, ori mausoleul nostru !
— Ceea ce e bine spus, dădu din cap Suslănescu. Şi în ce ton vrei să-ţi scrii articolul ?
— Ştiinţific.
— Pentru asta ar fi trebuit să-l cauţi pe Robber.
— Nu vrea. Parcă e turbat. M-a poftit să nu mai vin pe la el. Mama lui ! Numai să-mi deschid eu gura şi îl înghite lagărul!
— Dar dacă-şi deschide el gura ?
— Tu n-ai dormit cumsecade azi-noapte, se înfurie Vîslan. Ce dracu ! Vrei să mă indispui cu tot dinadinsul ? Ia mai bine o hârtie, găseşti acolo în sertarul biroului, şi apucă-te de un început, că restul o să-l scot eu cumva... Pastile mă-

si de viaţă ! Multă vreme o să fiu eu silit să fug după o sută de iepuri ? Ei, numai să vie odată cineva, papuaşii sau hughenoţii, să-mi pun eu pe picioare un partiduleţ, ştii, aşa, dintr-o bucată, cu program serios, să vezi ce vile la Sinaia şi la Mamaia ne trân-tim într-un an de zile. Ţie ţi-am rezervat un loc în Consiliul directiv.
— Foarte mulţumesc, se ploconi ironic Suslănescu. Dar ştia că Vîslan nu glumeşte şi-l invidia pentru credinţa asta, tâmpită, nerealistă, dar sinceră.
— Acuma taci, dacă vrei să scriu, se răsti el la Vîslan, care punându-şi un deget pe buze, merse în vârful picioarelor până la dulapul unde-şi ţinea cărţile, scoase o sticlă de vin şi două pahare, le umplu, admiră culoarea aurie a vinului şi-l dădu pe gât dintr-o înghiţitură.
Dar Suslănescu, aplecat deasupra colii imaculate, nu scria. Se întreba ce înseamnă pentru el patria şi deşi voia să găsească o formulare uscată, ca o definiţie, nu izbuti. Frânturi de idei şi de imagini începură să ningă : parada de 10 mai văzută în copilărie, pământul lor ipotecat, realitatea pisaniilor de pe bisericile vechi, emoţia descifrării lor, starea de entuziasm pe care-o trezeau în el victoriile românilor în războaiele pe care le purtaseră în decursul zbuciumatei lor istorii. Chiar acum, la douăzeci şi şase de ani, era destul să vadă trupele trecând, steagul sfîşiat de schije, asemeni unei aripi glorioase de vultur, sau să audă accentele dure ale unui marş ca să-i dea lacrimile. Cinismul cuvintelor lui Vîslan îl indignase. „Setea de Hbertate — se gândi — e născută o dată cu omul, la fel ca instinctele. Dar tot aşa, sunt unii meniţi să fie sclavi... ca mine.
Oare această predestinaţie este numai individuală ? Biciul atâtor stăpâni nemiloşi n-a creat o psihologie comimă, gregară ?" Il privi cu ură pe Vîslan care nu îndrăznea să fa:ă nici o mişcare, ca să nu-l deranjeze. Furios, mototoli hârtia între degete cu mişcări convulsive, o aruncă pe jos şi zise înfundat :
— Nu scriu ! Auzi ? Nu scriu, nu scriu, nu scriu !
Se repezi la uşă, lovindu-se cu umărul de ea, o deschise împingând-o cu tot trupul şi alergă pe trepte, nebuneşte, neui-tându-se unde calcă.
Stupefiat, Vîslan se repezi după el, dar auzind poarta în-chizându-se zgomotos, înjură necăjit :
— Şi ăsta-i nebun... mama lui !
Aşa că pentru articolul cu „schepsis" nu-i mai rămânea decât să-l solicite pe Robber. Merse şi ridică receptorul telefonului, ţinându-l cu grijă, ca şi cum ar fi fost un şarpe.
In automobilul care gonea de-a lungul asfaltului ud, generalul Belega fuma ţigară după ţigară. Ploaia care se pornise pe la unsprezece seara se scurgea în şuviţe pe geamurile maşinii şi sergentul şofer ştergea din vreme în vreme parbrizul cu un ciorap vechi de lână.
— Mai repede ! porunci prefectul şi sergentul apăsă automat pe accelerator. Belega monologa : ,,M-am purtat ca un laş, ca un om lipsit de dignitate, ca un ţivil oarecare..." îşi trăgea mereu cozorocul chipiului, parcă ar fi vrut să şi-l înfunde
pe ochi, să nu mai vadă. „Dar atitudinea incalificabilă de mămăligă, de imbecil, de papă lapte, dar zâmbetele cu care, eu general prefect, l-am gratificat pe banditul acela ? "
— Mai repede ! N-auzi ? zbieră el şi vinele frunţii strangulate în căptuşeala de piele a chipiului zvîcniră dureros. Ii veni în minte o întâmplare stupidă, care făcuse vâlvă pe vremurile sublocotenenţiei lui. Un coleg fusese la teatru cu o tânără din cea mai bună familie şi cu mamă-sa. Tânărul ofiţer mâncase mult, era chinuit de colici şi la ***xm*** moment dat, în tăcerea săUi care urmărea suferinţele primadonei, răsună net şi scurt un zgomot necuviincios. Ofiţerul sări în picioare, ieşi din lojă şi în foyer îşi trase un glonte în piept. Rana nu era mortală, ofiţerul scăpă. Pentru că fusese un om de onoare, nimeni nu-i aminti

niciodată întâmplarea asta grotescă şi se căsători cu fata cu care fusese la teatru... Onoarea ! Ce concepţii aveau pe atunci oamenii... Acum, el ar trebui să se împuşte de zece

ori. Se purtase ca un prost, ca un sublocotenent pus dintr-o dată să comande o divizie !
— Stai ! ordonă el. Am să fac câţiva paşi, şă mă dezmorţesc.
Sergentul opri maşina, coborî, deschise portiera din spate şi în timp ce Belega se dădu jos îi puse delicat pe umeri o manta de piele. Am să te chem. Stai aici. Poţi fuma.
Erau afară din oraş şi sub ploaia care curgea oblic, deformată de vânt, pomii, frânturile de cer siniliu scăpate din încleşr-tarea norilor păreau decoruri de teatru.
Generalul îşi scoase chipiul. Şiroaiele de ploaie îi răcoriră fruntea înaltă.
„Să fi ajuns aşa de jos, — se întrebă mai mult nedumerit, — că simpla prezenţă a unei uniforme nemţeşti să mă înfricoşeze pe mine, un general ? Şi în fond ce argumente mi-a adus Friţul ? Nici unul. Posibilitatea unei scurtări elastice a frontului şi deci iminenţa aerodroamelor militare ruseşti ; necesitatea de a aproviziona triunghiul transilvănean, viitorul centru de rezistenţă ? Sinistru : şi în celălalt război a existat un triunghi al morţii : Mărăşeşti, Mărăşti, Oituz... Pe aici nu se trece ! Dar împotriva nemţilor ! Şi eu... tac ! Am tăcut ! N-am întrebat nici de autorizaţia Conducătorului, nici de legalitatea acestui act, ci... am luat notă... îngrozitor!" Işi aminti că la şedinţa Consiliului de Miniştri din 10 Decembrie 1940, în plină colaborare cu legionarii, în plină luptă pentru câştigarea sprijinului lui Hitler, Mareşalul, pe atunci numai general, spusese răspicat şi îndrăznise să publice asta, imediat după Rebeliune : „...orice angajament economic de orice natură ar fi *şi* oricum s-ar numi el — convenţie, tratat, protocol — trebuie sâ respecte principiul de bază că Generalul Antonescu, prin aceasta, nu trage nici o poliţă asupra viitorului... In această privinţă este un principiu categoric pe care Germanii l-au admis. Al doilea punct — tot principiu a fost — că neamul românesc, oricare ar fi regimul lui politic înţelege să-şi rezerve dirijarea economiei sale naţionale. România înţelege ca în domeniile industrial, agricol, sau cel capitalist, oricare ar fi pătrunderea germană sau italiană la noi, înţelege să păstreze dirijarea economiei sale naţionale. Al treilea principiu pe care l-am pus, a fost ca Germanii să nu pătrundă în economia noastră naţională, decât în înţelegere deplină cu noi şi numai în limita care o fixăm noi !... Pe plan politic am arătat şi Cancelarului Hitler şi Ducelui, independenţa totală a neamului românesc, oricare va fi structura politică pe care o va lua Europa de
mâine. Eu nu m-am dus să dau această generaţie şi acest regim care deschide o eră epocală din toate punctele de vedere, nu m-am dus să o dau legată Germanilor sau, cum s-ar zice, să-mi vând neamul românesc !"
Dar toate aceste frumoase principii — îşi spunea generalul prefect — nu mai au nici o valoare, din clipa în care armata germană şi alături de ea armata română, fac gesturi de om are se îneacă. Oricum, atitudinea lui în faţa neamţului îl apăsa într-atâta încât îşi simţea uniforma ca pe o deghizare. : Işi spuse că în cazul acestei fabrici Lşi riscă nu numai - rangul, ci chiar capul, dacă, aşa cum i-a spus Romulus Papp, Mareşalul va fi omul chemat să conducă, după o eventuală schimbare de orientare. Atunci, evident, Antonescu se va desolidariza de el chiar dacă ordinul de demontare a fabricii ar exista. Dar dacă nu există acest ordin ? El nu-l întrebase pe von Mertsch sau nu îndrăznise. După complotul nereuşit împotriva lui Hitler, capul de mort de pe chipiul celor

din Waffen SS, nu mai era un simbol, ci ceva tot atât de concret ca o ştampilă. Da, da, asta era : nu îndrăznise... Dăduse numai din cap, arătând că e de acord, că pricepe, cum să nu, toate sunt aşa de clare... Da... exact, un triunghi strategic rezemat la sud de Carpati, un bastion inexpugnabil... care va fi bombardat zilnic, până va ajunge un morman de ruine şi de cadavre ca Zidul Atlanticului — şi în timpul acesta Antonescu şi toţi cei rămaşi în Bucureşti îi vor declara trădători pe aceia care vor „apăra" triunghiul şi-i vor condamna la moarte în contumacie !
Işi strânse mai bine mantaua de piele pe umerii masivi. El era un militar de carieră, nu un politician de cabinet ; toate aceste subtilităţi îi scăpau şi nici nu erau subtilităţi, ci o cuisă de şoareci, o stupidă cursă de şoareci, în care intrase din fidelitate pentru militarul Antonescu. Şi ironia grosieră a acestui neamţ când la despartire, îi strânsese mâna.
— Mă bucur că am găsit în dumneavoastră, domnule general, un militar, un om adevărat, acum când toţi caută să-şi scape pielea. De aceea socot că ne veţi da tot concursul în stăvilirea oricăror... tulburări ce s-ar putea ivi în mod supărător pentru toată lumea.
— Evident, răspunsese el, înclinându-şi fruntea ca unul căruia toate aceste aluzii îi sunt foarte limpezi. — Şi orice agitaţie... orice ! — plesnise din buze von Mertsch, ca dintr-un bici — trebuie curmată fără milă, indiferent cine ar fi în cauză !
— Evident, desigur, răspunsese prefectul.

Se întoarse pe călcîie. O să-i ruginească pintenii pe ploaia asta. Maşina nu se vedea pe şoseaua pustie.
— Heei, şofer ! strigă el. Şofer !
Abia aştepta să se vadă acasă, să asculte pălăvrăgeala arţăgoasă a copiilor, să bea un ceai fierbinte cu rom. Strănută. „Numai asta ar mai lipsi, să mă îmbolnăvesc", îşi spuse, şi tresări. Nu era oare o soluţie ? Pentru cine ? Pentru un ofiţer ? Dezertare ? îşi desfăcu cu degete nervoase gulerul de celuloid, cravata, vestonul şi lăsă ploaia să i se scurgă pe ceafa fierbinte, purpurie. îşi aminti cum,* tânăr locotenent, asistase în 1917 la execuţia lui Crăiniceanu, implicat în trădarea colonelului Sturdza. Ochii soldaţilor din plutonul de execuţie, aleşi din unitatea pe care o comandase cel care urma să moară în minutele următoare... îşi încheie haina, se ghemui în mantaua de piele şi porni repede spre locul unde-l aştepta maşina. în întunericul umed n-o văzu şi fu cât pe ce să se ciocnească de ea.
— N-auzi, dobitocule, că te strig de un ceas ? strigă el, urcându-se.
Şi, ca şi cum acest strigăt cazon l-ar fi răcorit, soluţia îi apăru deodată limpede. Se va duce la Bucureşti şi va căuta să obţină un ordin semnat chiar de Antonescu. Altceva n-avea ce să facă. Dar până atunci ? Şi dacă Papp şi ai lui încep ceva, ce atitudine o să ia ? Indiferenţă ? Dar dacă Gestapo-ul îi arestează şi baronul o să vorbească ?
Nu-şi dădu seama că maşina se oprise de mult în faţa casei.
losif Cloambeş primise echipamentul complet : veston, pantaloni, cămaşă, izmene, bocanci, mioletiere, centură, raniţă, bască, gamelă, armă ZB seria U. 28.940, baionetă şi un cerfculeţ de tinichea pe care scria 9281. Dormitoarele regimentului erau pline de soldaţi. îi puseră câte doi într-un pat şi se vorbea că de a doua zi au să-i scoată la instrucţie. loşca plânse ceasuri întregi, până ce tovarăşul său de pat, un lugojean subţire ca o scândură şi rău foc, se răsti :
— Da' mai taci odată, băbătiurcă ! Lasă-mă să dorm, în p... mamii mele !
Şi adormi îndată, somn greu, cu zvârcdlituri şi lovituri de călcîie care erau gata să-l dea jos din pat pe loşca. Mirosul sutelor de picioare şi trupuri nespălate îi

întorcea maţele pe dos. Auzea cum afară, în curte, răsună răcnetele gradaţilor şi scârtâiturile căruţelor şi ale tunurilor regimentului ce se adu

ceau din remize. Binişor, să nu-l trezească pe supărăciosul de lingă el, loşca se înălţă într-un cot. Din dormitorul lung, cu paturi suprapuse, nu se vedea decât o pìrtie' îngustă între paturi, luminată de un bec chior, roşcat. Se auzeau sforăituri, sau cuvinte bîlbîite în somn : „La dreaap-ta !... inteearşş ! Mărie... no. Mărie... îhî, aşa, fată..."
Nu mai putu răbda. Se sculă şi-şi trase pe întuneric bocancii scorojiţi. „Cine ştie cine i-o fi purtat", se scutură el. Auzise că pe front se descălţau morţii, iar_, bocancii şi cizmele se trimiteau în ţară. Ieşi în coridorul lung, unde mirosea a murdărie şi a ftrină. Plantonul îl privi mirat.
— Ce, nu dormi ?
— Nu mi-e somn, oftă el şi merse spre capătul coridorului.
Tot timpul, din clipa când îl duseseră din camera ofiţerului acela, se gândise. Acum înţelegea, şi furia îl năucea. Numai zdreanţă de Mitru Moţ i-o făcuse, ca să se răzbune pe el. O să se mai întâlnească vreodată cu Mitru să-l poată junghia ca pe un porc ?
— Ce-i cu tine, măi ? auzi o voce aspră, groasă. Plutonierul — acela care le împărţise efectele şi sudălmile
în după masa asta — stătea în faţa lui, în izmene şi papuci, ţinându-şi cu amândouă palmele pântecul rotunjor. Fără uniformă, cu picioarele strimbe şi păroase, cu degetele răşchirate, nu era aşa de înfricoşător ca azi-dimineaţă : de aceea loşca oftă în faţa lui din toată puterea sufletului.
— Eh, dom' plotoner, ne duce !
— Ce vrei, mă ? Aşa-i la război !
Il privi pe loşca. I se părea mai curăţel decât cioarfele cu care avea de-a face de ani de zile.
— Tu de unde eşti ?
— Din Lunca, să trăiţi, răspunse loşca.
Faptul că plutonierul vorbea cu el îi dădu oarecare nădejde. Barem dacă e să-l ducă, apoi să n-ajungă chiar în linia întâi. Toată lumea vorbeşte că războiul n-are să mai ţină aşa de mult. Poate pe când ajung ei acolo să se şi gate.
— Şi cum de te-a luat numai acu, hai ?
— Nici eu nu ştiu, dom' plotoner, să trăiţi, se înnegura loşca. Că eu nu eram mobelizabil.
— Măi, măi, da' cum ? se miră plutonierul. Ia zi, să auzim !
— Păi, să vedeţi, dom' plotoner... Eu am avut sămănat tutun şi pe ăia care are sămănat tutun nu-i ia.
— Aha, aha, deveni curios plutonierul. Păi cum de te luă, atunci ?
Presârându-şi povestea cu o droaie de „să trăiţi", loşca îşi spuse toată istoria, aşa cum o ştia şi cum o bănuia. Nu uită să adauge şi de bănişorii pe care-i dăduse tăicuţa, să-i aline suferinţele.
— Pài, ce stăm noi acilea pă coridor ? se miră plutonierul. Ia, vino colo în magazie, unde am eu patul, că e enteresant ce-mi spui. Eu cred că ţi-a făcut-o niscai duşmani. Nu te ai rău cu nimeni ?
— Ba cum să nu, dom' plotoner, să trăiţi, spuse loşca în timp ce intră în magazia mare, spoită cu alb, unde pe raste-luri, pe poliţe se înşirau tot felul de efecte.
— Eu aşa zic : ţi-a făcut-o duşmanul pe care-l ai, se aplecă spre el plutonierul. Din Lunca zici că eşti ? Parcă am trecut pe acolo, la neşte manevre ce le-am avutără prin '38, ori să fi fost '39...

— Da ? se bucură loşca. Nădejdea creştea în el. Se gândea doar nu o dată să stea de vorbă cu un gradat. Aştia-s curve bătrâne, cum se spune în armată, nici nu ştii cum îţi pot fi de folos.
— Păi, dacă zici că ai semănat tutun, atunci se schimbă vorba. Vorba e : ce-i cu cererea aia ?
— Mi-a scris-o bolşevicul acela de care vă spusei, răspunse loşca. Numai el.
— Hm... şi zici că... Păi, dacă aşa devine cazul, atunci se poate-ntoarce şi macazul, rìse plutonierul, dezvelindu-şi gingiile galbene şi văduvite de doi dinţi tocmai din faţă. Dar să ştii... Vezi că... şi se bătu de câteva ori cu buricul degetului inelar pe obrazul roşcovan şi cam smead.
— Vai de mine, dom' plotoner, am chiar la mine şi... dacă doriţi, dacă-mi permiteţi să...
— Permit ! spuse cu măreţie plutonierul. Las' pă mine. loşca fugi repede în dormitor, îşi descuie lada şi scoase două
hârtii de o mie. Veni înapoi, într-un suflet, sub privirile mirate ale plantonului, şi le puse pe măsuţa din faţa plutonierului.
— Da... da... făcu acesta, grav. (Nu se aşteptase la atâta. însemna că ciurucul e cu stare.) Uite ce-i... Eu nu-ţi pot făgădui multe, de, care va să zică nu sântem în vreme de pace. E stare de asediu, aşa devine situaţia.
loşca, înlemni, îşi holbă ochii. Nu cumva acuma, că i-a luat banii, face pe niznaiul ?
Plutonierul păru să-i ghicească spaima şi rìse :
— Nu fi bou, măi ! Uite aici, eu sunt itendenţă. la malu-tanţă, pricepi ? N-am auzit împuşcături decât aşa, la manevre.

Ce, crezi că pentru aşa ceva nu trebuie dovleac ? Păi câţi din ai mei, care mi-a fost prieteni, nu i-a dus pe front, la intendenţă bun înţeles, şi a murit ! Parcă numai în lifiia-întâia poţi să mori ? La Cotu .Donului i-a luat ca din oală, cu tancurile, pe la spate. Am vorbit cu nişte ăia care a mai scăpat. Era nebuni de-a binelea şi le dîrdîia târtiţa numai când îşi aducea aminte prin ce a trecut. Dacă eşti om de înţeles, poţi rămâne aici, la canţilerie, furier... Asta ţi-o pot face, că nu-i mare lucru, numai tu să fii om. Du-te şi te culcă acum. Mâine o să vii să dormi aici, cu mine, la magazie. Trebuie să vorbesc primaşi dată cu dom' maior, da' n-avea nici o grijă, care ne avem ca fraţii, înţelegi ? Mai una... mai alta... Ca omul... De mâine vii aici, ori poate, de, cine ştie.
loşca se apropie de el şi, luîndu-i mâna roşie, spălată până la sânge cu săpun cazon, de rufe, i-o sărută :
— Ei, du-te-n pastele mă-ti, ce-ţi veni ? se înduioşa plutonierul. Se vede că nu eşti marţafoi... Şterge-o !
A doua zi, de dimineaţă, înainte de deşteptare, plutonierul veni în dormatir şi strigă, fără să-i pese de sîsîiturile celor pe care-i trezea :
— Bău ! Cloambeş losif, care eşti ! Dormi ca mortu-n păpuşoi, ai ? Scoală-te, bă, că a venit tac-tu.
loşca se îmbrăcă repede, căutând cu complicitate privirea plutonierului, dar acesta, cu picioarele răşchirate şi mâinile în şolduri îl zorea, clipind supărat din ochi.
Ieşiră împreună, trecând prin curtea mare a cazărmii, unde se îngrămădeau cai, căruţe lungi, verzi, tunuri vopsite proaspăt, cu zigzaguri albe, negre şi cafenii, cuburi de fân presat şi camioane mari, tot verzi.
— Vezi, măi, cum vorbeşti cu tac-tu... ca să ne înţelegem p'ormă.
Cloambeş Lădoi începu să lăcrimeze când fecioru-său, în hainele kaki, păroase, mult prea largi, se opri în faţa lui. Plutonierul, discret, stătea la un pas, să nu-i tulbure.
— Te-a tuns... îngăimă Lădoi.

— Eh, dacă n-a venit la mine, că rămânea cu freză... Ce dracu, doar sântem oameni şi înţelegem... Aici se bătu iar cu degetul în obraz şi spuse scurt : Pielicică, nu toval...
loşca voia să-l întrebe ce e nou pe acasă, ce face mamă-sa, dar nu nimerea nici un cuvânt. Acum, văzându-l pe tatăl său, noduri, noduri i se urcau şi coborau în gâtlej.

Tăcură, privindu-se unul pe altul. Apoi când goarna sună deşteptarea. Lădoi îl strânse în braţe, îi strecură nişte bani şi şopti :
— Cu cine ar trebui să stau eu de vorbă aici ?
— Las' că se aranjează ele, toate ! interveni plutonierul, care avea o ureche foarte ascuţită. N-avea, 'mneata, bădie, nici o grijă. Borţan să trăiască. Aşa mă cheamă, se apropie el de Lădoi cu mâna întinsă. Am şi uitat să mă reprezint. Clipi din ochi şă nu-l vadă loşca : N-avea grijă, dacă-ţi spun... Unde pune Borţan mâna, a pus-o Dumnezeu. Numai, vezi...
— Să vă dea Dumnezeu multă sănătate, că de celelalte ne îngrijim noi, se ploconi Cloambeş.
In aceeaşi zi, după masă, tocmai când se pregăteau să meargă la instrucţie pe malul Mureşului şi ofiţerii răcneau scasi din fire : ,,Da' aUniaţi-vă odată... Aşa vreţi să mergeţi pe front ? Parca n-aţi mai fi făcut instrucţie..." Borţan veni, se opri în faţa unui locotenent şi raportă ceva :
— Cloambeş din compania a III-a ! strigă ofiţerul.
— 'zent ! loşca simţi că minunea se întâmplase.
— La domnul maior Angheliu ! Ceilalţi, ascultă comanda la mine : direcţia malul Mureşului, cu cântec înainte... 'aaarşş !
Vocile răguşite, neobişnuite cu cântatul în cor, îşi dădură drumul :
Şi-atunci mica RomÂâânie ! Nu se va mai numi Regat ! Eaa va fi împărăţi-iie ! Şi Mihai va fi-mpârat ! Borţan păşea vioi alături de loşca.
— Am vorbit dă tine, aşa şi pă dincolo... Dom' maior e pâinea lui Dumnezeu. Plutonierul îşi ţuguie buzele : Şi joacă la cărţi ! Ceva o grozăvie ! Joacă şi pierde... Pricepi ?
— Pricep, surâse larg loşca.
— Da' subţire, aşa... te apropii de masă, strigi de să răsune : să trăiţi, sunt soldatul, aşa şi pă dincolo, m-am prezintat aşa şi pă dincolo, dumiasa ordonă pe loc... paus ! Tu stai lângă masă, spui ce ai de spus şi pui la vedere... înţelegi ? La vedere... "Totu-i aranjat. O să-ţi facă doctorul un bilet că eşti bolnav de oftică ori de sfenţie şi că nu eşti tocmai limpede la cap.
Când trecură prin faţa porţii, plutonierul spune santinelei :
— Mergem la Cercul de Recrutare ! Ordin de la Comen-duire !...
După ce umblară un timp pe străzile înfierbântate de arşiţă, intrară într-o berărie şi băură câte două halbe fiecare.

— Vezi mài — spuse Borţan, ştergându-se pe buze de spuma galbenă şi amăruie — ia dă-mi tu, ştii, aşa... cu fineţe, banii... pă sub masă. Nu se cuvine să plăteşti tu, car; eu sunt mai mare-n grad. Poţi să-i pui şi pă ailanţii... partea mea. Aşa... aşa... Bine. Haidem.
în curtea Cercului Militar, plutonierul, îl mai dăscăli o dată:
— Dacă te întreabă de una, de alta, ca să se afle-n vorbă, tu nu te prea întinde. Banii... un cinci mii, să zicem, îi pui la vedere, dar fin şi nu te mai uiţi într-acolo, ca să nu se simtă prost dom' maior când i-o lua.
— Mulţămesc lui Dumnezeu, dom' plotoner, că te întâlnii... Ce mă făceam eu fără de dumneata ? făcu loşca într-un elan de bucurie.

— Dacă nu eram eu se găsea altul, răspunse plutonierul, cu gândul în altă parte. Cât mi-ai dat ? întrebă el, neizbutind să numere banii în buzunar fără să-i scoată.
— încă două bumăşti, dom' plotoner, se fârnîi loşca neliniştit.
— Mai pune una, nu te calici... Aşa, aşa... Vino-ncoa şi ală-tură-te de mine. E-n regulă, şterge-o. Să mai aştepţi aici, în curte, că am cevaşilea treabă p-aici. E clar ?
A doua zi, după ce predase toate efectele, loşca chefui cu Borţan în circiuma de lângă gară şi în aceeaşi seară era acasă. Maică-sa se aşternu pe jos, în faţa icoanelor, numai Lădoi se tot plimba cu mâinile la spate, întunecat.
— O mulţime de bani ! bolborosea el, întrebându-se necăjit dacă n-ar fi putut scăpa şi cu mai puţin.
loşca râdea şi îl îmbrăţişa, aşa cum ştia el, când voia să se facă drag cuiva. Acum însă era sincer şi bucuria fierbea în el*.
— Lasă, tătuţă... lasă... Bine că-s acasă. Slavă domnului şi lui nea Borţan !
— No, nu te mai sclifosi, îl dăscăli Lădoi, măgulit totuşi. Oi vedea ce răsplată mă aşteaptă de la tine mai încolo...
Tot în ziua aceea, maiorul Angheliu îl chemă la telefon pe Vîslan şi-i spuse cu o comică gravitate :
— Aici maiorul Angheliu... E vorba de voluntarul dumitale. A plecat la datorie eroul judeţului !
— Ştii ce ? Să se ducă dracului ! Şi dumneata pe urma lui ! urlă Vîslan cu limba încleioşată. Abia putea rosti cuvintele din pricina unei beţii negre, în care o ţinea de două zile încheiate, fără răgaz.

CAPITOLUL X

În fiecare după-amiază, Lucian era la părintele Potra.
Acesta-i dăduse o cheie, ca să nu mai sune când vine. Petreceau ceasuri întregi până seara târziu într-o atmosferă apăsătoare de discuţii pătimaşe, aproape veninoase. Când părintele Potra răspundea chinuitoarelor sale întrebări prin predici plate — până şi tonul blând, plăcut, devenea plictisitor ca o ploaie monotonă — îi venea să strige :
— Spune-mi altceva ! Altceva ! Doar trebuie să ştii pentru ce crezi !
Se schimbase în aceste câteva zile, era nervos, agitat, încerca să nu se mai gândească la Sonia ; când venea la părintele Potra, tremura de frică să n-o întâlnească : dintr-o singură privire ea ar fi înţeles, desigur, totul.
Potra se înşela asupra patimei pe care Lucian o punea în discuţiile lor. La început fusese mulţumit, văzând în frământarea lui zbuciumul unui suflet care se apropie de credinţă, dar curând se sperie : nu găsea argumentele cu care să-i dovedească adevărul. Lucian, care recitise Biblia, îi spuse dezamăgit, că în afară de Vechiul Testament care poate fi socotit un interesant roman, restul nu este decât o antologie de poezii, o adunătură de platitudini, de extaze puerile şi de obscurităţi, bune de aplicat oricând şi oriunde, ca o haină fără formă.
— De două mii de ani aceste „banalităţi" călăuzesc lumea civilizată. Tot ce are omenirea mai bun s-a dezvoltat în lumea creştină. Asta nu-ţi dă de gândit ?
Lucian tăcea, plecându-şi fruntea. Ar fi putut să-i vorbească despre civilizaţia antică, de înţelepciunea orientală, dar ce folos ? Părintele i-ar fi prezentat alt argument : „Toate lucrurile au o cauză. De ce nu vrei să duci principiul cauzalităţii până la capăt ?" Nu-şi dădea seama cât de bănuitoare îi devenise

privirea strecurată pe sub lentilele ochelarilor. Părintele Potra simţea că-l pierde şi lua totul de la început.
— Ascultă aici. Lucian, dragul meu... Tu eşti un băiat cult...
— Nu sunt cult ! Lăsaţi-mă în pace cu eterhul refren ! Nu ştiu nimic !
— Curajul cu care recunoşti acest lucru îţi face cinste, scumpule.
— Da, da... Bine. Ei şi ?

îşi dădea seama că-l chinuie pe părintele Potra, dar se chinuia şi pe el şi nu voia să se cruţe...
— Ei, bine — urmă neobosit părintele — af fost la mare. Ce-ai zice de un copil care şi-ar înfunda degetul în nisip şi în găuricea aceasta ar vrea să aducă toată marea care tălăzuieşte ?
— Pentru numele lui Dumnezeu ! îşi astupă Lucian urechile. Alegoria asta am auzit-o de o mie de ori ! E jignitor să-mi serviţi asemenea argumente.
— Eh — suspină părintele — cât rău ţi-a făcut ţie acest Andrei ! Mă simt vinovat că n-am putut să te apăr de această „prietenie" necurată. Dar ce eşti tu decât o biată făptură de humă însufleţită... *Pulvis es et in pulvem reverteris...* * Porţi o .scânteie divină. De ce te răzvrăteşti împotriva celui care ţi-a dat-o?
Lucian tăcea cu fruntea în palme.
— Lucian ! Uită-te la mine ! porunci Potra cu vocea vibrând. El se supuse, obosit. Nu, nu aşa să te uiţi, ci cu privirea aceea curată de acum şase zile. De ce nu vrei să te laşi legănat de pacea ce ţi-a cuprins atunci sufletul ? De ce ?
— Pentru că... gândesc, oftă Lucian.
— Un mare gânditor a spus odată : *„Credo quia absur-dum"* . Şi el s-a îndoit, a suferit, a păcătuit dar a scris acea minune a sfintei noastre maici, biserica romană : *„Civitas Dei".*
Lucian, care ştia pe de rost tribulaţiile Sfântului Augustin, păcatele lui, îndelung mărturisite în *Confesiones* şi printre care figura şi „gustul exagerat pentru literatura profană" ; momentul în care, sleit de căutări se odihnea sub un bo.schet şi auzi o voce *„Toile et lege* 7" ', iar lângă el apăru, din senin, sfântă carte şl el o deschise la întâmplare şi... îl rugă pe Potra să-i povestească despre Italia.
Părintele Potra care nu înţelegea arta Renaşterii decât ca reprezentarea fidelă şi reală a întâmplărilor povestite în Scripturi, folosi prilejul pentru a sublinia că era mai mult ca semnificativ — şi se mira că Lucian nu meditase asupra acestui lucru — că geniile Renaşterii, coloşi, unici, îşi luaseră subiectele din Biblie, o carte pe care el, un copil, îndrăznea s-o supună unor judecăţi puerile şi care nici măcar nu erau ale lui.

Note:
* Eşti pulbere şi în pulbere te vei întoarce (lat.). ₂Cred fiindcă e absurd (lat.). ' Ia şi citeşte ! (lat.).

Pe urmă începu să-i dovedească cu ajutorul unei statistici dintr-o revistă greco-catolică de la Blaj că în Franţa nimeni nu mai citeşte pe Anatole France, acest francmason corupător de suflete ; strigă, ca de la amvon versul celebru : *„Dors-tu content, Voltaire ?" ;* îi înşiră (a câta oară, doamne ?) lista savanţilor *credincioşi* şi aluzia că numai un om mărginit, mutilat de vanitate şi meschin spiritualiceşte poate fi ateu, era atât de nedeghizată, încât Lucian se stăpâni cu greu să nu-l repeadă.

A doua zi îi aduse părintelui caietul său de versuri. Nu vorbise nimănui despre el. Numai Andrei ştia că Lucian scrie versuri, dar nici lui nu i le citise. Odată trimisese societăţii literare un poem semnat cu pseudonim. Nimeni nu înţelesese nimic, iar Traian Mărieş îl criticase vehement : „Nu vedem aici ţăranul român, nici munca câmpului, ci numai o decadenţă. Să mă ierte autorul că-l înţep..."
— Vrei să spui că-l împungi ! strigase Andrei.
Lucian îşi dădea seama că Potra nu va înţelege nimic, cu toate astea îi aştepta părerea cu o stranie emoţie.
— Scrii şi ţu ? se miră părintele. Dar asta e frumos, dragule.
Luă caietul, îl deschise şi începu să citească cu voce tare :
PASTEL CITADIN
Orele-au trecut; seara-i goală, Carnea-nvinsă se răscoală. Zbiară, cerşetoare beată, Pagina rămâne goala, Ne-ncepută, ne-ncheiată Şi cărarea asta-i prea bătută. Ce uşoare-s vorbele străine (adevăr unde nu mai ajungi) Ochii : două fântâni pline. Ceasurile prea lungi. Dacă ai şti că iarăşi te mint, Mi-ai ciripi un plâns ca o vrabie. Pomii aceştia nu-s de argint, în mine boleşte-o corabie. Ancora i-a încolţit în prund Intr-o tăcere ; n-o tulbura. Poate odată va mai zbura Tot mai afund...

Note:
Dormi liniştit, Voltaire ? (fr.)

Părintele Potra tuşi, răsfoi mai departe : *Uneori aceşti ani mi se par Nişte muşte-ntr-un aghiazmatar. Privirea agăţată-n calendar **
ise rupe, *creşte, şi se rupe iar...*
— Hm !
Încătuşat în lanţuri, poetul se îngraşă, Războaie sângeroase dezlănţuie-n odaie... închise caietul.
— Fleacuri ! Iartă-mă, dar mă aşteptam la mai mult de la tine... Fără să bage în seamă roşeaţa care năpădise obrajii lui Lucian, căută în sertar şi scoase un plic : Mi-a trimis Suciu o poezie... Ce talent are băiatul ăsta ! Dacă merge tot aşa, are să ajungă poet naţional.
Drag sătuc din vârf de munte, de pe plaiuri bîhorene. Cuib de Feţi-Frumoşi şi mândre Ilenuţe-Cosânzene, Case mici scăldate-n aur şi-n beteală de lumină Ce-şi aşteaptă izbăvirea ce n-a-ntârzia să vină ! Brâul scârbav de oţele ce te strînge se va frânge. Şi va rìde iarăşi ochiul care astăzi jalnic plânge. Vom veni cu mic cu mare, mândră oaste voinicească. Şi-om aduce-n vârf de spadă izbăvirea românească ! Lucian se ridică încet :
— E frumos, într-adevăr, spuse. La revedere, părinte. Am să vin mâine...
Când ajunse acasă, mamă-sa îi spuse, îngrijorată, că l-a căutat Andrei.
— I-am spus că nu eşti acasă, că ai plecat. Te-a rugaf să treci pe la el. Spunea că nu stă mult în oraş. A venit pe câteva zile, s-o ia pe mamă-sa. Dragă, eu cred că...
— N-am să-l văd, nici o grijă...

Se gândea : „La ce bun ? Să despicăm iar firul aceloraşi lucruri în patru, în paisprezece ? Desigur, el nici n-are timp, trebuie să se întâlnească cu Sonia..."
— Dacă mă caută, nu-s acasă, spuse, întorcându-şi privirile.
— Lucian... îmi pare bine... ştii... Şi deodată obrazul mamei sale se încreţi de frică : Nu ştiu ce s-a întâmplat cu tata. A venit din oraş înnebunit. Plecăm la Moneasa. Am împachetat toată ziua... sunt zdrobită...
— Plecăm ? Bine, răspunse Lucian absent. Ii era foarte dor de Andrei.

In ziua aceea se întimplase un lucru pe care Varga îl socotea cu urmări incalculabile. Se prezentase la directorul morii INDAGRARA, Horoviţă (un om suferind de ficat şi îmbrăcat ca un predicator baptist) şi acesta, manifestându-şi bucuria că-I vede în sfârşit, îl pusese la curent cu un proces al fabricii ; o escrocherie pe care o făcuse în numele ei unul dintre furnizori. Varga, prudent, căută să afle cauzele transferului său, iar Horoviţă îi spuse calm parcă ar fi fost vorba de un lucm extrem de normal :
— Cum ? Nu ţi-a spus Dărnescu ? Bine, dragul meu, dar sentimentele dumitale anglofile sunt unanim cunoscute ! Ce dracu ! Dumneata ai trăit o dramă când ne-am depărtat de vechii aliaţi !
— Eu ? bîlbîi descumpănit Varga.
— Ei, nu fă pe mironosiţa, râse cu toţi dinţii gălbui domnul Horoviţă. De aceea Dărnescu a socotit că e mai prudent, pentru dumneata în primul rând, să nu fii de faţă în... aceste împrejurări, destul de... delicate.
— înţeleg,..
— Doar ştii cât de încurcată e povestea Consiliului de administraţie de la fabrică ! Statul, dacă nu mă înşel, e proprietar principal ! Deci e o afacere de stat, care priveşte guvernul şi pe nemţi... Lui Dărnescu, din câte am aflat eu, i s-a promis, în schimbul încuviinţării şi a cedării titlurilor sale, o despăgubire în franci şi un paşaport pentru Elveţia, ba chiar transportul pe calea aerului, dacă nu mă înşel. Fapt este că a făcut o afacere strălucită ! Ce vrei ? Din zi în zi fabrica poate să fie nimicită... Pe urmă, — aici domnul Horoviţă scoborâ glasul, — se pare că o parte din acţiunile pe care le cumpărase statul prin Banca Naţionsdă erau de fapt ale nemţilor, care le achiziţionaseră printr-un om a lui Kilinger. Ce vrei ? Asta este ! Cât despre dumneata... ce să-ţi spun ? E mai bine aşa. Aici la noi e linişte, pâine, făină, mămăligă... Nu furnizăm decât garnizoanei locale şi generalul Grinţeş e tare înţelegător.
— Bine, dar eu sunt cât se poate de mulţumit, surâse Varga. Şi era, într-adevăr. în ziua aceea studie dosarul : o afacere foarte necurată, după părerea lui, în care Horoviţă era băgat până peste cap. Cum l-o fi determinat însă pe furnizorul acela să facă asemenea mărturisiri ? Se bazase, desigur, pe haosul general, i-o fi spus că orice pedeapsă ar căpăta e foarte puţin probabil s-o execute. Plus ceva bani, plus complicitatea procurorului Velceanu — asta se vedea din felul cum fusese dusă instrucţia — şi totul
se aranjase. „Ei, — bătu Varga cu mâna în birou, — ia să vedem dacă o să-ţi meargă aşa uşor, *mister* Horoviţă ! Mai sunt şi eu pe aici !" ,
Nu ştia precis ce are de gând să facă, dar voia cu tot dinadinsul să-i arate lui Horoviţă că el nu e un manechin. Mai avusese de-a face cu alţii şi mai şi.
Telefonul îl deranja din aceste socoteli. Se gândi plictisit că probabil e căutat altcineva şi-l ridică târziu, enervat.
— Domnul Varga ? răsună o voce necunoscută.

— Da. Eu sânt. („De unde o fi ştiind că-s aici ?")
— Aici Benea, chestorul poliţiei... Nu-mi mai recunoaşteţi glasul ?
Mâna lui Varga începu să tremure. Tuşi, riciindu-şi bronhiile :
— Ba da... ba da... cum să nu... Cu ce vă pot servi, domnule chestor ?
— Uite ce-i, stimate domnule Varga... (Acest „stimate" era ameninţător ?) Trebuie să stau numaidecât de vorbă cu dumneata. Numaidecât ! înţelegi ?
— Bine, dar nu văd cărui fapt îi datorez plăcerea... bîigui Varga.
— Nu se poate discuta la telefon ! Vă rog, în propriul dumneavoastră interes, să poftiţi la Chestură, dar imediat ! Am onoarea să vă salut !
Pac, făcu telefonul.
Varga sări ca ars şi intră în cabinetul lui Horoviţă fără să bată la uşă. Acesta tocm.ai verifica diferite sorturi de făină şi era alb pe degete şi pe obraz, ca un clovn.
— Ce-i cu dumneata ?
— Vă rog... vă rog să-mi împrumutaţi maşina, gemu Varga, sfârşit.
— Pentru Dumnezeu ! S-a întâmplat vreo nenorocire ? bătu superstiţios în masă Horoviţă, spulberând un norişor mic de făină.
— Nu ştiu încă...
— Luaţi-o. E afară. Şoferul vă va duce.
Tot timpul drumului, care nu era prea lung. Varga strigă :
— Mai repede, dragă ! Mai repede, ce dumnezeu, doar vorbesc româneşte ! Haide, haide !
„Dar de ce mi-o fi dat şi şoferul ? tresări el îngrozit. Doar tot oraşul ştie că eu şofez minunat ! Se aşteaptă să nu mai viu înapoi ? Şi cum de m-au chemat tocmai azi ? Numai Horoviţă ştia că voi veni !"

— Te rog, aşteaptă-mă ! strigă el, nestăpânit, şoferului. Du-te şi bea o bere până atunci. Dar numai una. Vin în două secunde.
Un sergent îl conduse de-a lungul unor coridoare sinistre până la biroul chestorului Benea, cu care Varga era în relaţii de politicoasă indiferenţă. Benea era doctor în criminologie la Berlin. Un detectiv — şi din pricina asta Varga nu căutase să înnoade relaţii cu el. îi displăcea «capul lui Benea ras cu briciul, lucios şi perfect rotund, buza de deasupra foarte scurtă, care nu-l lăsa să râdă, ci numai să necheze. *
Fu introdus îndată. Benea era îmbrăcat în uniformă neagră cu fireturi albe, groase. Se răsese de dimineaţă şi tăieturi subţiri, vişinii îi brăzdau bărbia. Când îl văzu (şi cum Varga , trebuie să fi avut o înfăţişare de muribund) se sculă sprinten şi veni repede înaintea lui, oferindu-i un scaun şi un pahar cu apă.
— Mersi, de ce vă deranjaţi ? încercă să râdă Varga, dar trăsăturile feţei îi erau încordate. Nutrea o teamă subconştientă faţă de poliţie şi de Siguranţă. Mai ales în ultima vreme : lagăre, închisori. Gestapo... Era mai bine să nu se gândească la toate astea. Sorbi cu grijă apa stătută, sălcie şi se strîmbă.
— E cam defect canalul, a ruginit, dar eu m-am obişnuit cu gustul ei, spuse neglijent Benea, care se uita în altă parte.
După ce auzi fundul paharului ciocnindu-se de sticla groasă de pe birou, se întoarse cu scaun cu tot, deschise un dosar pe care-l avea în faţă, citi, se încruntă, îşi trecu mâna mare, albă, osoasă şi foarte puternică peste craniul dezgolit şi, privindu-l pe Varga pe sub sprâncenele ţepoase, întrebă direct :
— Dumneavoastră, domnule avocat, aveţi ceva legături cu comuniştii ?

— Pentru numele lui dumnezeu ! Varga asudă din toţi porii.
— Să iau asta drept un răspuns ? rìse chiţcăit Benea.
— Ce legături, domnule chestor ? Cu comuniştii ? Se sperie ; „Dacă Andrei, derbedeul acela..." Doar prefectul îl prevenise că poliţia se interesează de băiat. Să-l fi arestat şi el să fi spus că a fost sfătuit de Lucian să plece ? încercă să se re-culeagă. îşi roti privirea deasupra pereţilor acoperiţi de un dulap înalt, gălbui, ale cărui uşi din faţă — deschise — lăsau să se vadă o mulţime de dosare negre, de toate dimensiunile, apoi spre portretele regelui şi Mareşalului, ca şi cum, copilăreşte ar fi vrut să-i ia drept martori.

— N-am nici un fel de legături cu comuniştii ! De nici un fel ! ţipă el ascuţit, ca să-l intimideze pe celălalt. Reuşi întrucâtva, deoarece Benea mai răsfoi dosarul. ,,Dosairul meu ?" se cutremură Varga.
— Uitaţi *ce* e, domnule Varga, îşi alese chestorul cuvintele. Noi sântem români şi... nu-i aşa... înţelegeţi ce vreau să vă spun ?
— Nu înţeleg nimic, domnule ! răspunse Varga. Gura îi era uscată ca iasca, dar nu putea risca să mai ceară un pahar cu apă : asta ar fi dat de bănuit. Vă rog să precizaţi scopul acestei discuţii ! Ea este oficială ? şi atunci mă voi vedea silit să vă rog să...
— Nu ! Ea nu este oficială, zise chestorul. Este... prietenească, dacă-mi îngăduiţi să folosesc acest termen.
— Vai de mine ! îmi face plăcere ! se înclină Varga.
— Este vorba despre... manifestările comuniştilor în acest judeţ. Vă rog să nu vă formalizaţi şi să-mi acordaţi toată atenţia şi îndrăznesc să vă rog, toată sinceritatea. De acest lucru depind multe.
îl servi pe Varga cu ţigări.
— Poftiţi.
— Mersi.
Benea pufăi de câteva ori pe nas.
— Dumneavoastră, domnule doctor, aţi fost o personalitate politică de vază a acestui judeţ, şi (aici zâmbi iar, numai cu buza inferioară) să dea dumnezeu să fie aşa cum dorim cu toţii, adică să ne mai reprezentaţi cu cinste...
„Aha !" se reculese Varga. I se părea că începe să înţeleagă.
— De aceea, voi vorbi foarte deschis. Aici la noi, centru industrial de prim ordin, strategic şi economic, activează o organizaţie foarte puternică a bolşevicilor. Adevărul este — şi vă rog ca acest adevăr să rămână între noi ! — punctă el spre Varga cu vârful aprins al ţigării — că n-am izbutit să-i dăm de urmă. Am arestat pe câţiva, clienţi mai vechi, dar... cu toate eforturile noastre neprecupeţite, n-am putut afla nimic...
„Şi ce legătură are asta cu mine ? Unde vrea să ajungă ?" Chestorul se sfia totuşi să atace deschis. închise şi deschise dosarul, mângâie călimara de oţel. în sfârşit, se hotărâ :
— Uitaţi cum stă chestia : noi ştim bine că în acest moment se fac încercări de coalizare a opoziţiei.
(„Şedinţele de la Papp !" se cutremură Varga. Dar acum se stăpâni perfect.)

— Asta este una la mână. Eu personal ştiu destule dar... sântem români, nu ? Ei, tocmai pentru că sântem români, să nu ne lăsăm duşi de nas de comunişti. Eu îi cunosc, domnule doctor, şi vă spun : să ne ferească bunul Dumnezeu dacă ăştia pun vreodată mâna pe putere. Şi acum, a apărut un manifest de-al lor. Unirea tuturor forţelor democratice eţetera.
— Eu nu folosesc manifestele comuniste spre a-mi forma părerile asupra situaţiei interne şi externe ! spuse Varga rece. O anumită experienţă şi maturitate...

— Este vorba de altceva. De chestia „comisiei". Dumneavoastră... aţi discutat această chestiune... undeva ?
— Unde s-o discut ? Cu cine s-o discut ? Nu înţeleg, o lungi Varga, ca să câştige timp.
— Mă rog, astea nu mă privesc pe mine decât într-o singură măsură... In măsura în care închiderea ochilor mă poate costa căpăţâna.
Varga nu se putu opri să nu râdă. In francheţa oamenilor vedea întotdeauna un semn de slăbiciune.
— Da, vă vine foarte uşor ! zbieră chestorul. Mă rog, activaţi, vă uniţi, ţineţi conferinţe : să acţionăm, să nu acţionăm, să aşteptăm părerea centrului, să meargă unul la Bucureşti, să provocăm curente de opinie ! cită el şi-şi sticli dinţii către Varga, al cărui picior începu să bîtâie, de la sine. Dar eu ! Ce să fac ? Hai ? ţipă Benea şi fruntea i se înroşi. Uşor, foarte uşor ! Şi pe urmă, trage-i la gazetă şi în propaganda electorală : zbirii, călăii de la Siguranţă ! Trânti cu pumnul în masă, făcând să sară călimara, ca o broască mare, neagră : Câte şedinţe comune aţi avut cu bolşevicii ?
— Nici una, şopti Varga, pierdut. Nici una. Vă dau cuvântul meu de onoare... Cuvântul meu de român, de avocat, de creştin ! Vă jur pe sănătatea copiilor mei !
— Bine, bine, îl potoli printr-un gest al mâinii întinse chestorul. Dumneavoastră ştiţi ce înseamnă pe româneşte... ***geheime*** *Staatspolizei ?*
— Da... cum să nu... Gestapo, în prescurtare.
— Cred că acum toate-s limpezi. O altă întrebare ? cu cine aţi vorbit despre comisie ?
— Păi... de, *entre nous,* exclamă penibil Varga.
— Precis !
— Domnule chestor se zbătu avocatul, dar era incapabil să-şi mai poată compune o atitudine decentă.
— Vă spun eu atunci cu cine : cu Măcean, portarul fabricii de la care aveţi de altfel primele informaţii, cu domnia-sa domnul Papp, cu domnii Motzeanu, Guiaşiu, Spinanţiu, Lucaci, Burtea, părintele Potra, domnul general Mândru...
,,Sântem pierduţi", gândi Varga. Era leoarcă de sudoare şi o geană, cea stingă, i se zbătea spasmodic.
— Asta e tot, se ridică Benea. Eu, cu toate riscurile ce le comportă atitudinea mea deschisă, prietenească, faţă de dumneavoastră...
— Domnule Benea — se apropie de el Varga, care cu mare greutate reuşise să se dezlipească de fundul umed de sudoare al scaunului — noi vom...
— Sst, nici un cuvânt. Vă mai spun : dacă intervine ceva, — se aplecă spre el jumătate povăţuitor, jumătate ameninţător, — şi e mai mult decât probabil că o să intervină... atunci... Făcu gestul spălării mâinilor. Nu vă doresc să-i cunoaşteţi ! Vă conduc.
Făcură împreună câţiva paşi spre uşă.
— Domnule doctor — îi puse Benea mâna grea pe umăr — dacă *eu* aş fi ţinut la curent cu tot ceea ce se întâmplă, mi-ar veni mult mai uşor să... parez ceea ce trebuie să fie parat şi să... nimicesc ceea ce trebuie nimicit, dacă ne gândim puţintel la ziua de mâine. Cred că aţi înţeles, nu ? Eu mai multe nu vă spun.
Varga se rezemă de uşă. Chipul îi îmbătrânise, ciudat, şi părea acoperit cu un strat subţire de cenuşă.
— Aş vrea... aş vrea... un pahar cu apă, şuşoti eL
— Cum să nu ? Cu toată plăcerea... Auzi ţîrâitul apei din robinet. „Probabil aici se spală pe mâini după ce snopeşte oamenii în bătăi."' Bău lacom paharul de apă pe care i-l întinsese Benea. Acesta nu-l slăbea din ochi.
— Voi... reflecta, şopti Varga aşa de încet, încât se întrebă şi el dacă vorbise sau numai avusese această intenţie.

— Am onoarea să vă salut, domnule doctor, şi nădăjduiesc...
Când se văzu în maşină. Varga crezu că are să înnebunească. Capul îi părea un glob încins, .spânzurând pe umeri. Ace aprinse îi înţepau genunchii, mâinile, buricul degetelor.
Opri la primul telefon public şi ceru casa lui Papp. Servitoarea îi comunică, cu o voce îngrijorată, că se întâmplase o mare nenorocire : domnul baron avusese azi-noapte o criză de amigdalită, fusese gata să se sufoce şi îl transportase la spital, unde fusese operat în cea mai mare urgenţă. Nu, vizitele nu erau îngăduite.

Varga nu mai merse la moară, ci direct acasă, .şi, intrând ca o furtună în hol, zbieră cu ultimele puteri :
— Sofica ! Sofica ! Unde eşti, dragă ? Haideţi, degrabă, facem bagajele ! Plecăm mâine la Moneasa... E foarte grav ! Se duce dracului şandramaua !
Toată ziua împachetară : rufărie, haine, plăpumi, perne, argintării cărţi de valoare, acte, dosare mai importante. Teddie, furios că plecau, era silit să-i ajute. Lăzile mari, cu rame de fier şi câte trei-patru lacăte se umpleau una după alta şi tot mai erau lucruri ce trebuiau salvate. Nu se opriră deloc şi, seara, frânţi de oboseală şi de foame, nu ştiau dacă la prânz mâncaseră ori nu.
Tăcerea care urmă ululuitului sirenelor căzu ca o lamă şi le fu amândurora dureroasă, încât se priviră miraţi. Holtzmann se uită la ceas şi spuse, inutil dealtfel : **„în** şapte minute", apoi rìse scurt, nervos. Gheorghe Jurca făcea mişcări nefireşti în costumul gri-deschis, cu dunguliţe subţiri, albastre, un costum nou pe care-l executase „orbeşte" un croitor simpatizant, după măsurile luate de Holtzmann : îl strângea la încheieturi şi-i dădea senzaţia a.ceea de stingherealã a lucrului nepurtat, străin, cu miros de croitorie, de umezeală imperceptibilă, peste care s-a trecut cu călcătorul.
Privind mereu ceasul, şi nu pe Jurca, Holtzmann, spuse, forţându-se să fie impersonal : ,,Mişcă-te puţin, aşază-te, pune picior peste picior, nu te strâng ghetele ?"
Jurca îl ascultă mecanic, apoi aşezat într-un fotoliu, picior peste picior; şifonând mecanic piepţii prea tari ai vestonului, începu să râdă : Holtzmann era îmbrăcat într-o uniformă de sergent din *Wafjen SS* şi era foarte elegant, dar cu o asemenea expresie de greaţă pe obrazul tras, subţire ca o lamă (probabil avea senzaţia cumplită a unui fel de incest politic) încât Jurca se amuză sincer şi începu să **se** simtă mai „el însuşi" în distinsul său costum primăvăratic.
Afară se auzi o maşină oprindu-se, Holtzmann deschise repede dulapul şi scoase un trench-coat, cu epoleţi şi mulţi nasturi, îi ajută pe Jurca să-l îmbrace ; acesta simţi în buzunarul stâng greutatea masivă a unui revolver şi-l întrebă din ochi pe celălalt : „trebuie ?" Holtzmann ridică din umeri, stinse comutatorul, lăsând doar o veilleuză ; apoi şopti (deşi nu era nevoie ; nu erau decât ei doi în noua locuinţă conspirativă a lui Jurca,

pe care le-o pusese la dispoziţie un inginer de la C.F.R., plecat pentru câteva săptămâni la Ploieşti) — Hai, vino după mine.
Străbătură curtea cimentată a micii vilişoare'izolate (în jur locatarii se dispersaseră la ţară) şi ieşiră în stradă. La colţ o maşină militară părea un animal negru, tupilat în întuneric.
— Treci în spate, spuse Holtzmann şi se aşează la volan ; lângă el era maiorul Bota, cu un Daimler Puck pe genunchi şi o ţigară stinsă în colţul gurii.

Nu schimbară o vorbă ; o singură dată o patrulă română trecu pe lângă ei, dar văzând chipiul cu cap de mort, sublocotenentul salută mecanic ; pe urmă se auziră bocăniturile bocancilor pe asfaltul pustiu.
— Unde e ? întrebă Jurca şi se miră cât de uscat îi era gâtul.
— într-o vilă a lui Dărnescu, pe malul Mureşului, spuse Holtzmann.
— lulia ?
— Am făcut rost de morfină... Adică domnul maior, răspunse Holtzmann ; conducea foarte bine, cu un fel de siguranţă, impusă desigur.
— Tot de acolo, de unde făcui rost şi de uniforma lui Costi (era numele conspirativ al lui Holtzmann) spuse maiorul ; apoi tăcură iar.
— Am ajuns. Noi oprim aici... Vila aceea... a patra, numărul 16 B, aprinde-ţi o ţigară acum (şi-i oferi foc în căuşul palmelor). Suni de trei ori lung, o dată s.curt... semnalul B.B.C.-ului, rìse Holtzmann.
Jurca coborî, vârâ maşinal mâna în buzunarul trench-ului, degetele-i atinseră fierul rece al pistolului ; îl cumpăni o clipă în palmă, apoi îl aruncă pe canapeaua din spate a maşinii. Cei doi îi ascultară paşii, apoi Holtzmann închise portiera şi rămase ţeapăn, cu privirea pierdută în noaptea grea a oraşului.
La numărul 16 B, portiţa de fier forjat era întredeschisă ; Jurca intră, puse zăvorul. Ocoli intrarea principală şi străbătu toată grădina, urcă treptele unei terase şi sună, cum conveniseră, de patru ori. Uşa se deschise îndată şi Murgescu, îmbrăcat într-un costum albastru, demodat dar neîntrebuinţat, îi ieşi înainte şi-i strânse mâna cu o gravitate puţin forţată.
— Vino după mine, spuse în şoaptă şi şoapta era şi ea nepotrivită cu tăcerea de mormânt a casei.

străbătură un culoar căptuşit cu plăci de stejar, apoi, cotind la stinga trecură printr-o sală de baie din faianţă neagră, care semăna *cu* un cavou luxos.
— Aici, şopti Murgescu, deschizând o uşă cu glasvand albastru şi Jurca nu se putu abţine să nu i se pară că gestul acestuia e un gest de lacheu.
Imediat îşi regretă impresia : reflex al încrâncenărilor de odinioară. Directivele CC-ului erau a,cum foarte clare : „orice propuneri din partea social-democraţilor, naţional-ţărăniştilor sau liberalilor, dacă aceste propuneri merg cu adevărat pe linia apărării intereselor poporului, trebuiesc însuşite şi susţinute. Aici însă el, Gheorghe Jurca, trebuia să decidă dacă propunerile ce i se vor face merg cu adevărat pe linia apărării intereselor poporului. Situaţia părea complicată, dar nu era : demontarea şi deplasarea în Germania a celei mai mari întreprinderi industriale din judeţ — acţiune de sondaj din partea nemţilor — era un lucru foarte concret, în jurul căruia se puteau cristaliza şi caracteriza poziţiile.
In salon ardea o lampă de alabastru, cu picior şi la intrarea lor doi oameni se ridicară, prevenitori : baronul Papp în redingotă neagră şi pantaloni reiaţi şi generalul Mândru, într-un fel de tunică cu multe buzunare.
— Domnul Ivaşcu, îl prezentă Murgescu, iar în loc de salut, baronul spuse încercând să surâdă :
— S-or luat toate măsurile de prudenţie. Poftiţi şi aşe-zare-vi-ţi cât mai comod.
„Nu era niciun fel de Ivaşcu", se gândea, în timp ce muta pe măsuţă pachetele cu ţigări, chibriturile, scrumierele.
In 1937 îl cunoscuse sub numele... cum şi era ? Da, da, Gavrilovici. Marcu GavrUovici. In realitate îl chema Jurca. Se spunea că e omul Moscovei, că urmase şcoala de îndoctrinare de la Kremlin, unde însuşi Stalin venea noaptea,

în pelerină neagră şi preda tactica şi strategia revoluţiei mondiale. In nenumărate rânduri. Siguranţa pusese sume .foarte mari de bani pe capul lui, dar nu-l puteau prinde, ori erau nepricepuţi ori el era prea priceput şi tocmai ca să poată pune mâna pe el îl lăsaseră liber pe taică-său, un bătrân truculent dar despre care Papp auzise că luase parte la Revoluţia Roşie ; fusese chiar în plutonul de execuţie care împuşcase pe sărmanul ţar Nicolae Alexandro viei, cu toată familia, soţie, fete, băieţel, de-a valma... Dar, îşi spunea Papp, poate nu erau totuşi decât legende, nece

sare unui partid fără trecut istoric... Şi acum venise vremea că trebuia să se ţină cont de ei. Dacă ajung ruşii întâi aici, înaintea aliaţilor, vor fi un factor important, cu greutate ; dacă ajung englejii, se va mai vedea. Oricum nu trebute să se repete greşeala din trecut şi să se facă din ei nişte martiri : exact de asta aveau nevoie. ,,îi foarte bine ca un partid să aibă neşte martiri, pe cât se poate rămaşi în viaţă" îşi spuse... Iar comuniştii îi musai să intre şi ei în regula jocului, a pertractărilor, a combinaţiilor — de altfel îl jucaseră ei şi până acum, — dar de data asta va trebui pe faţă, în văzul lumii, faţă în faţă cu nişte politicieni cu şcoală şi experienţie. Numai că... accepta-vor ei oare acest joc ? In fond pentru a cântări asta avea loc această întâlnire ; mare lucru n-avea ce să iasă din ea. ,,Dacă nemţii vor să demonteze fabrica şi s-o ducă — îi spusese Dărnescu, — cu atât mai bine. După ce vor fi bătuţi şi e clar şi pentru un orb că nu mai au cum să câştige, ne-o vor reface tot ei, nouă, în cadrul reparaţiilor". Papp râsese încet, râsul lui fără veselie : ,,De-a bună seamă, dacă om şti întoarce chepengul la vreme".
Generalul Mândru îşi fixă monoclul. Pentru prima dată vedea un conducător comunist în libertate ; în boxa acuzaţilor văzuse câţiva când fusese procuror regal — şi avea un sentiment straniu, că vede ceva ce nu există ; în fond un om pe care dacă l-ar fi întâlnit pe stradă, nu i-ar fi -atras atenţia. -Papp îi spusese numai : „Dragă Onoriu, trebuieşte să pertrac-tăm. Altmintrelea cine ştie ce-s în stare să facă maxim.aliştii aceştia. Musai să vedem ce intenţiuni au." Tuşi cu măreţie, lăsându-se într-un fotoliu care scârtâi m.ătăsos.
Baronul Papp se aşează alături, pe un scaun tare, indicân-du-le celorlalţi doi fotoliile din jurul biroului. Jurca pricepu îndată aranjamentul. Baronul rămânea la birou, având aerul că prezidează. Surâse. Spre deosebire de unii tovarăşi care ' vedeau în bătrânul politician o hahaleră senilă, o fantomă a altor timpuri, Jurca ştia că era un om foarte abil, mânat de o ambiţie fără margini, care-l deranja până şi pe Şeful révérât. Felul lui de-a vorbi, de-a se îmbrăca, era o formă a acestui dispreţ şi în acelaşi timp o mască... Holtzmann, al cărui tată, marele industriaş din Cluj, era foarte bun prieten cu baronul, un intim al frumoasei vile de pe strada Avram lancu, spunea pe jumătate în glumă : „Baronul e un eretic. Un fel de Trotzki al peneţeului. Şeful, care a devenit propria lui statuie, simte asta ; de aceea îl ţine deoparte şi-l copleşeşte cu gingăşii... Să fii foarte atent cu el..."

Nu se temea nici o clipă că Baronul ar fi capabil să-l atragă într-o cursă, dar era posibil ca Siguranţa să fi mirosit ceva. Benea era un profesionist de prim rang, cu o reţea de informatori în toate mediile, mai ales printre oamenii de serviciu ai politicienilor şi cum aceşti oameni de serviciu fuseseră aproape toţi legionari... întrebarea era dacă Benea voia să pună mâna pe el, acum. Dacă era cât de cât lucid, nu. Dar se putea. în acelaşi timp să joace totul pe cartea hitleristă, într-o criză de disperare.
Papp îşi potrivi cu meticulozitate bufonii de aur. Plecându-şi fruntea, îl cercetă pe sub sprâncene pe Jurca. „Măi, ce figură ! îşi spuse neizbutind totuşi să-l încadreze într-un tip definit. Intelectuel !... Unul din egzaltaţii ceia buni de

discursuri sediţioase, care vor să se asemene cu Robespierre. „Incoruptibili"... Iar pentru ei „Corupţie" este absolut tot ce nu intră în vederile lor. Cu proZi e mai uşor să discuţi. Şi dacă înţelegi că- trebuie să le faci nişte concesii materiale — ceea ce dobitocii noştri de patroni nu pricep, n-au avut ei vreme să citească *Das Kapital !* găseşti foarte lesne un Um-baj comun. In schimb „intelectualii"... Fanatici, rigizi, um-blând după himere, pre'ferând ghilotina pertractării... Şi nu le trece, cu toate că ştiu că primii descăpăţânaţi de ghilotina pe care au pus-o în funcţie sunt ei înşişi. Nişte nesatisfăcuţi. Dar ăsta nu pare. Âista, pun pariu, ştie bea un vin şi nu începe să vorbească în dodii, şi nici de la b femeie nu se dă la o parte... No, om vedea...
— No, dară, — începu el, — situaţiunea speţială în carea ne găsim face ca voarbele noastre şi deciziunile ce vom lua să aibă o mare importanţie.
— Da, just, dădu din cap Murgescu. Abia acum Jurca băgă de seamă că poartă o lavatieră albastră, cu picăţele. Se schimbase mult de când nu-l văzuse : acum părea un avocat mediocru, la pensie.
— în speţă, trebuie să convorbim despre mutaţia fabricii şi despre măsurile ce trebuie să luăm noi, opoziţiunea ! Sânteţi de acord, domnilor ?
— Da, cum să nu, zise Murgescu.
— Şi domnul Ivaşcu... Ivaşcu ziserăţi mi se-mpare, nu ?
— De acord, în principiu.
(,,Cum vine asta, că în principiu ? Ce vrea să spună ?" se enervă generalul Mândru.)
— Deci ne vom mărgini numai la această cestie.

— Nu cred să fie suficient, interveni Jurca. Atitudinea faţă de mutarea fabricii e doar un prim pas. E un aspect al situaţiei generale.
— Evident, îl sprijini Murgescu. *
— Acestea sunt tainele vietorului, îşi ridică degetul Papp. Iată ce propunem noi : trebuie să iscălim un memorandum detaliat, pe care să-l ecşpediem Mareşalului. Pentru asta trebuie dusă, cu prudenţie, o a.cţie masivă, să lămurim prin Tribuna Română şi prin manifesturi opiniunea publică. Toate păturile soţiale să fie reprezentate, şi riiai ales fruntaşii vieţii judeţului.
Tăcu, fixîndi;-l pe Jurca. ,,Nu se prinde. îi prea versat. Da, o să fie greu cu ei. Nu acum. în viitor".
— Şi ce rezultat practic bănuiţi că va avea acest ,,memorandum" ? întrebă Jurca în tăcerea ce se lăsase. Pentru că pe noi asta ne interesează, în primul rând.
— Cum ce ? Prin el ne vom arăta bpoziţiunea faţă de...
— Ca în toate memorandumurile de până acum, spuse generalul Mândru.
— După informaţiile noastre — spuse Jurca — în Moldova toate instalaţiile au fost demontate. Ele sunt în drum spre Germania. Ce vă faceţi să credeţi că criminalul Antonescu (şi sublinie cu privirea cuvântul dur) se va impresiona de ,,memorandumul" acesta ?
Baronul tuşi sec, distant. ,,Da, mă tem că întrevederea asta e o eroare". Surâse şi generalul Mândru se simţi impresionat : nu-şi amintea să-l fi văzut surîzând pe baronul Romulus Papp de Zerind, decât de vreo două ori în viaţă.
— Poate vreţi să fumaţi, zise Papp şi trase spre el o cutie splendidă de mahon. O sivoar ?
— Mulţumesc, sunt prea tari pentru mine... (Aha ! se bucura Papp. Remarcă zimbolică...) Şi destins, servi dintr-o .,cave a liquers" coniac Fine Napoleon. — Să nu credeţi că vreau a vă aduce în stare de ebrietate domnule...
— Ivaşcu, spuse Jurca. Sorbi din pahar şi-l învălui o căldură parfumată.
— Noi trebuie să ne arătăm clar atitudinea, spuse Papp.

— Cu asta sântem de acord, de la bun început. Acesta e sensul întrevederii noastre. E vorba în ce fel ne vom arăta această atitudine !
— La urma urmei — interveni cu importanţă generalul Mândru — ceasul prăbuşirii Germaniei nu este încă iminent.

Cu două divizii... îl văzu pe Papp încruntându-se şi isprăvi repede : Cu două divizii se pot face multe !
Baronul vorbi pe larg despre necesitatea de a arăta aliaţilor că în această ţară, chiar în timpul dictaturii, au existat forţe care s-au opus regimului, că democraţia înăbuşită n-a capitulat şi Antonescu „s-a menţinut doară prin teror".
Jurca îl asculta calm. Era ceea ce bănuise : lor puţin le pasă de fabrică, de personalul care, în mod necesar, va fi „transportat" şi el, de oamenii care vor pieri sub bombe la Hamburg sau la Stuttgart, sau de foame sau de gloanţele SS-iştilor. „Ei" vor numai să-şi picteze la repezeală o faţadă.
Papp tăcuse şi aştepta. ,,Da' Murgescu nu-i în stare să mute discuţia pe alt făgaş ? Ce dracu, nu înţelege că i s-a oferit ocazia, pentru mai târziu, să poată dovedi că a făcut ceva, că a riscat ceva ?
— Aştept părerea dumitale, spuse baronul uscat.
— în primul rând, am căzut de acord că trebuie să acţionăm, spuse Jurca. în al doilea rând, trebuie să vedem în ce anume va consta această acţiune. Pentru noi lucrul e foarte clar. Făcu o pauză şi urmă apăsând pe fiecare cuvânt : Noi nu vom permite demontarea celei mai importante fabrici din oraş.
— Dar dacă între timp americanii o bombardează ? strigă generalul Mândru.
— Atunci o vom reface.
— Cum ? Cum ? Mi se-mpare că nu precepui tomnai bine, — spuse grăbit Papp. Adică îţi reface-o ca să fabrice mai departe boambe pentru nemţi ?
— O vom reface după eliberare, urmă Jurca. Dar nici într-un caz nu vom lăsa mii de muncitori fără lucru sau, mai rău, minaţi ca vitele în Germania.
— Şi în acest caz ? îl întrerupse Papp, descumpănit, pentru că discuţia căutase o turnură gravă şi Gyula îi atrăsese a-tenţia : „Nimic definitiv, până nu avem un răspuns satisfăcă-toriu de la Cairo".
— în acest caz, spuse Jurca rar, ne vom opune.
— Şi cu ce ? Cu ce anume ? întrebă baronul. Dar Jurca păru că nu l-a auzit şi bătrânul simţi că se enervează : „Ce propuneţi dumnevoastră ?"
Jurca spuse răspicat :
— O largă acţiune de masă, demonstraţii de proteste dacă trebuie, mobilizare...

— Adică... Inzurecţiune ? Adică tot ceea ce urmează : represalii, ostateci, egzecuţiuni ?
— Uitaţi că nu mai sântem în '41... şi că «frontul e la Iaşi !
— Dar pe linia Galaţi-Focşani-Nămoloasa, rezistenţa poate dura un an, dacă nu mai mult ! se supără generalul Mândru. Dumneavoastră, civilii, nu sânteţi abilitaţi să înţelegeţi aspectul militar al problemei... aşa că, ascultaţi vă rog, domnule... hm...
— Ivaşcu.
— ...opinia unui vechi militar. Da, virtual Germania a pierdut războiul. Dar armata germană mai există !
— Tocmai de aceea, iartă rogu-te Honoriu intrerupţiunea, tocmai de aceea la Casablanca, Rosenfeld... o ! scuzareţi, un *lapsus linguae* de om bătrân, *Roosevelt* a decis : capitulare ne-condiţiinată ! şi spuse într-o engleză foarte bună : ,,Uncondi-tional surrender"... ca să nu ne mai trezim iară cu o altă armie germană peste câţiva ani, ca în 1933...
— Mulţumesc, Romulus. Asta voiam să-i explicitez şi eu domnului... hm...

— Ivaşcu.
— ...în plus, pe lângă Wehrmacht există o altă armată de partid.
— Ştiu domnule, spuse Jurca, ştiu domnule general. Există Waffen SS şi mai există Gestapoul şi R.S.H.A. şi Abwehr... Dar mai există şi interesele poporului român !
Papp îşi pierdu răbdarea : . -
— Ştii ce, dragă domnule Gavrilovici...
— Ivaşcu...
— Iertare, senectutea. Ştii ce, domnule Ivaşcu ? Să facem bine să lăsăm voarbele mari pentru vremea când ne vom sui pe tribune, dacă n-om fi destul de necopţi, să ne suim pe eşafod. Pe scurt : vă opuneţi memorandumului nostru ?
— Evident, nu.
— Şi îl semnaţi ?
— Cum ? rìse Jurca nemaiputând să se stăpânească. In numele partidului comunist ! (Cuvântul fusese rostit pentru prima oară ; urmă o tăcere, parcă jenată.)
— Nu, de bună samă că nu... ci...
— Cred că nici individual... n-ar fi conzult, spuse Jurca şi rìse împreună cu Papp, care în clipa următoare se ridică, rigid, demn :

— Iară eu, în numele conducerii judeţene a partidului, nu pot accepta propunerile domniei voastre. sunt prea bătrân ca să mai umblu cu puşca în mână. Mi-au fost destul la Caporetto. Ca întotdeauna, dar mai ales acum la spartul târgului noi sântem împotriva tulburărilor care aduc după sine represalii iusti-ficate. Cum prea bine aţi zis, nu-i conzult să aţâţăm spiritele şi aşa destul de aţâţate... In cadrul legii, respectându-o, vom acţiona. Cu legea în mână. N-avem nimic nice acuma, nice în vietoriu cu turbulenţia.
Jurca se ridică.
— Ne pare rău că n-am ajuns la nici un rezultat.
— Ce trebuie să precepem din asta ?
— Că fabrica nu va fi demontată !
Baronul schiţă o încercare de a se apropria de el, dar îndată îşi înţepeni umerii şi întrebă :
— in caz că... intervin... hm, noi coordinate, unde puteţi fi aflat ?
— Prin aceeaşi sursă prin care s-a aranjat acest... interesant schimb de păreri.
Il salută cu o uşoară înclinare ; Murgescu îl conduse ; era vizibil că ar fi vrut să spună ceva, dar nu ştia cum să înceapă şi păru aproape recunoscător că Jurca acceptă să-i strìnga mina.
— Până la urmă... începu totuşi... dar Jurca pe peronul vilei privea cerul de unde răsuna surd şi îndepărtat zborul unei escadrile de noapte.
— Titobuzele, zise ; aşa li se spunea avioanelor care treceau în fiecare noapte peste oraş şi se presupunea că duc armament armatei iugoslave de partizani.
Motorul maşinii duduia încet ; Jurca intră, se trânti în spate, simţi sub şezut revolverul şi-l vârâ în buzunarul trench-ului pe care nu-l mai îmbrăcase la ieşire.
— Nimic ? întrebă Holtzmann.
— Te aşteptai la altceva ?
Maşina se pierdu în noaptea neliniştită a oraşului.
A doua zi, după ce-şi împachetase mobilele, însoţind fiecare ladă de un inventar meticulos. Varga se trezi zdrobit de efort, cu podul palmelor julit şi o

durere tăioasă în şale. Casa întoarsă cu susul în jos îl îngrozea. Uitând să-şi ia baia de dimineaţă, se postă la telefon şi, după un sfert de ceas, izbuti să-l

capete pe Orban, şeful gării. Acesta-i promisese că-i va pune la dispoziţie un vagon de marfă închis, încă în ziua aceea. Varga îşi căută de lucru, orice, numai să uite penibila discuţie cu chestorul poliţiei. Nevastă-sa, cu părul rar, spălăcit, împodobit cu papiote de hârtie, se învârtea în jurul lui, agitată. Ceva o frământă şi nu se putu opri să nu-l întrebe, într-un târziu cu toată prudenţa de care era în stare :
— Salvator... domnişoara Laugier vine cu noi ?
— Desigur ! răspunse el mirat. Doar n-o s-o lăsăm singură aici. Apoi văzând privirea ei bănuitoare, duşmănoasă, răcni ; De ce te uiţi aşa ?
Doamna Varga tăcu şi-i întoarse spatele. Prezenţa franţuzoaicei acesteia în casa ei era un chin permanent. Venise în oraş prin 1942, ca să-şi capete un post de institutoare. Făcuse multă vâlvă, deoarece reprezenta în ochii notabilităţilor, care-o primiră cu braţele deschise, imaginea bietei Franţe martirizate. Era foarte nenorocită. Fusese un fel de rudă a consulului francez, iar în urma plecării precipitate a acestuia se pierduse de el. Era în perioada mişcării legionare, a haosului. Povestea, cu lacrimi în ochii ei frumoşi, catifelaţi, un adevărat roman : cum umblase deznădăjduită prin oraşul străin, cum voise să se arunce în valurile Dîmboviţei, dar primise de la familie o scrisoare de recomandaţie pentru domnul general Belega, *un vieux et grand ami de la France* Dar doamna general o goni din casă după o săptămână şi Varga, înduioşat; o primi la ei, ,, ca să aibă cu cine conversa franţuzeşte băieţii".
Doamna Varga o ura de moarte şi Lucian n-o putea de asemenea suferi. Numai Teddie se învârtise cu disperare în jurul ei, dar Larisse era foarte serioasă şi-l pusese la punct. Era o fată tăcută, întotdeauna tristă. Doamna Varga bănuia că există ceva între ea şi soţul ei, dar nu reuşise să-i prindă niciodată. Atunci, într-un elan de furie, îşi spuse *că,* desigur, misterioasa persoană trebuie să fie o agentă a Intelligence Ser-vice-ului şi-l pisa pe bărbatul ei să se debaraseze de ea, ca să nu li se întâmple, doamne fereşte, vreo nenorocire.
— Sântem de râsul societăţii, Salvator. Cum de nu înţelegi ? Copiii noştri sunt prea mari ca să aibă o bonă de douăzeci şi cinci de ani.
— Cum poţi fi atât de fără suflet ? se indignă el. Dacă vreodată copiii noştri ar fi într-o situaţie disperată... O copilă, Sofica. O copilă... Şi apoi, îşi plăteşte pensiunea. (Mademoi-

Note:
Un vechi şi mare prieten al Franţei (fr.).
selle Laugier începuse să dea lecţii de franceză şi engleză în oraş.)
Altădată, Varga ar fi meditat asu'pra indignării surde a soţiei sale ; acum nici nu-i trecu prin minte măcar că ea ar putea fi nemulţumită.
Pe la unsprezece, trecând prin camera lui Lucian, îl găsi palid, încă în pat.
— Ce-i cu tine ? se îngrijoră Varga. Unde ai fost ieri toată ziua ?
Lucian nu răspunse. Varga se apropie de el şi-i puse, doctoral, mâna pe frunte. Ardea.
— Pentru numele lui Dumnezeu ! Dar tu eşti bolnav ! strigă el, speriat. Numai asta ne mai lipsea ! Numai asta ! Trebuie să chem imediat pe cineva... Plecăm doar la Moneasa...
— Eu nu mă duc nicăieri, spuse cu greutate Lucian. Nicăieri !
— Ce-s vorbele acestea ! exclamă Varga, stupefiat. Contribui şi tu la neplăcerile mele, acum... _____

— Iartă-mă, dar nu mă duc, se încăpăţină Lucian. Varga se înroşi, vinele tâmplelor începură să-i bată precipitat, dar se stăpâni. Băiatul era bolnav. Ieşi să-l cheme pe doctorul Borza, dar în clipa aceea sună telefonul.
— Alo, cine-i ? Cum ? Dumneavoastră sânteţi, domnule baron ? îmi permiteţi să vă întreb cum vă simţiţi după operaţie ? A reuşit ?
— Da. Ce faci ?
— Tocmai mă -pregătesc de plecare. Am adunat toate lucrurile din casă.
— Ce tot băsădeşti ? Unde vrei să meri ?
— Cum unde, domnule baron ? La Moneasa, la casa noastră de acolo... Situaţia este aşa de...
— Eu îţi dau un sfat, îi curseră în ureche cuvintele rostite tare, cu intervale. Să nu te mişti un pas ! Auzi ? Un pas l
— Bine, dar...
— Suie-te în automobilă şi vină îndată mare la mine... Da, sunt acasă. Să nice nu-ţi treacă prin minte să te duci.
— Dar...
— Mănă-ţi familia, copiii, pe doamna, dară tu, nu !
— S-a întâmplat ceva ?
— Are să se întâmple. Vină ! Nu mă fă să répétez ! Varga rămase cu receptorul în mână. Din pragul camerei
răvăşite, soţia sa îl privea năucită.

— Ce e, Salvator ?
— Nimic, biigui acesta. Cred că... că... n-am să pot să mă duc nicăieri. *
— Atunci nu mergem nici noi. Mă apuc de despachetat.
— Să nu te apuci de nimic ! strigă Varga, devenind violent. Să nu te apuci de nimic am zis ! în casa asta eu decid ! Da' ce ? O să-mi distrug viitorul, al meu, al nostru, pentru capriciile tale de femeie geloasă ? M-am sătura-a-at ! zbieră el nestăpânit, apoi se prăbuşi pe un scaun, strârjgându-şi convulsiv tâmplele între degete.
— Salvator ! o podidiră lacrimile pe nevastă-sa. Salvator ! Iar în gând : „Acuma joacă teatru ! Nu-i nimic, am s-o duc pe destrăbălată aceea cu noi !"
Cu mâini neîndemânatice. Varga se îmbrăcă. Abia izbuti să-şi lege cravata. Când trecu prin camera lui Lucian, îl văzu pe acesta tot în pat, cu faţa înfundată între perne şi umerii scuturaţi de plâns. Stăpânindu-şi minia, nu-i adresă nici un cuvânt. în salon, Teddie cînta la pian, ţinând mereu piciorul pe pedala forte.
— Termină ! răcni Varga, trântind uşa de perete. Aici e **o** casă de nebuni ! Nimeni n-are un pic de bun simţ, nici mă-ta, nici tu, nici histericul de frate-tău. Am să-mi iau lumea-n cap, am să plec în... pastele mamii mele !
Afară era o căldură apăsătoare şi aerul devenise irespirabil. Când ajunse la locuinţa lui Papp, Varga era înmuiat de sudoare şi răcoarea casei îl făcu să strănute. Baronul era culcat în pat pe un maldăr uriaş de perne grele, de puf, cu o scufie în cap şi gâtul învelit într-un fular gros, de lână. Pusese să se facă puţin foc în sobă şi Varga simţi că ameţeşte în mirosul greu de medicamente şi de trup îmbătrânit. Voi săi spună baronului câteva banalităţi obişnuite în asemenea ocazii, dar acesta-i tăie de la început orice introducere, vorbind cu un glas neverosimil de limpede pentru un om care fusese operat cu câteva zile înainte :
— Vrei să dezertezi ? Acuma ? Şezi !
Varga se lăsă să cadă pe un scaun de lângă pat. îi venea să plângă, aşa de sfârşit.

— Uite ce este. Salvator. Clipele acestea sunt fără de întoarcere. Un pas greşit şi... ne-am dus ! Purtăm în mâinile noastre răspunderea faţă de soartea ţării. Pe frontul de la Iaşi a început ofensiva. Ziarele spun că rezistăm, dară din informaţiu-nile mele îţi spun preţize că în cel mult **o** săptămână ruşii sunt la marginile Bucureştiului.

— o ! izbuti să articuleze Varga.
— Asta-i deci. Comuniştii sunt gata să înceapă o revolu-ţiune ! Şi tu... vrei să fugi ?
Varga răspunse cu greu :
— Eu nu ştiam... eu... nici nu bănuiam.... După cum se prezenta situaţia, ieri încă, ea mai putea dura vreo...
— Lasă balivernele ! spuse dur baronul. Pe mine vrei tu să mă dăscăleşti ce însemnează „retragerea strategică" ? Şi acuma ascultă : în tot ţentrul nostru de aici nu există nici un om... care să aibă mai multă prestanţie, ca tine...
— Domnule baron ! tresări speriat Varga (,,Dar asta ce mai înseamnă ?")
— Da ! Ceilalţi, Moţanu, Pordea şi compania sunt nişte matracuci, cum zic miticii din Răgat. Iară eu... sunt un om bătrân... bătrân şi bolnav... La noi s-a vorbit totdeauna de bine despre tine, iară eu am căutat pre cât m-au ajutat puterile să fac să se uite... afacerea ceea cu lunian. Dumnezeu să-l ierte, da' bine-i acolo unde-i ! Gyula însuşi te apreţiază şi mi-â spus nu o ciată. Şi tu ştii că el...
— Domnule baron, zâmbi măgulit Varga.
— Acuma ascultă aici : azi-noapte am pertractat cu şeful comuniştilor de aici !
Vai-ga avu exact aceeaşi senzaţie, ca şi cum s-ar fi aflat pe un morman de nisip care se scufundă dintr-o dată. Nici un sunet nu-i ieşi de pe buzele palide.
— Da ! urmă baronul, vădit încântat. întinse mâna spre noptieră şi luă o bomboană de şocolată pe care o mirosi, apoi o puse la loc. Nu ne-am înţăles. Ei vreau răscoală cu armele, re-vuluţie roşie, mă rog ! Aşa că ne aflăm deocamdată între aceste două alternanţii : nemţii — şi-i musai să facem oarece, că altfel ieşim din arena politică pe veci — şi bolşevicii, pe care, dacă nu-i strunim, au să ne mănânce capetele, ori au să ne asasineze în clipa când or intra ruşii în oraş !
— Şi eu... eu ce să fac ?
— Tu să şezi frumos pe fund. Eşti mâna mea cea dreaptă. Moţanu, Gulaş, Spinanţie nu fac un penegheu găurit. Bătrânul se ridică în capul oaselor şi, întinzând spre Varga degetul arătător, porunci : Să plece doamna, pruncii, iară tu rămâi ! No, serbus, du-te şi... nice o vorbă la nimeni. Jucăm cel mai mare *einundzwanzig* din toată istoria partidului, mă fugariule !
Pe stradă. Varga fu incapabil să gândescă. Aşadar, cu comuniştii... Şi poliţia ştie tot ! Mina dreaptă...
Se întâlni cu Vîslan. Acesta nu-l observă. Era beat şi abia se putea ţine pe picioare. Pieptul vestonului îi er murdar tot : vomase. Varga se uită după el, scârbit, dar îşi aduse aminte că nici el nu arăta mai bine. N-avea dreptul să umble astfel, el care va juca un rol însemnat. îi fu recunoscător, deşi cu oarecare rezerve, baronului E foarte frumos când un şef de partid recunoaşte că i-a sunat ceasul şi e vremea să lase altora locul lui. Asta înseamnă că situaţia e gravă : cere minţi tinere ! Făcu o mică revizie mintală : pe cine se putea bizui ? Pe părintele Potra, desigur. Acesta era un obişnuit al casei lor şi în faţa mulţimilor un preot are totdeauna mai mult prestigiu decât un surtucar ; pe Guiaşiu, dacă va şti cum să-l ia, menaj îndu-i orgoliul ; tinerii vor trece repede de partea lui : ei erau totdeauna cu cel care se afla în vârful piramidei ierarhice. Şi va rămâne singur ! Singur cu Larisse ! Ea, desigur, va refuza să

meargă, are doar lecţii în oraş, nu-şi poate părăsii elevii... Săraca, nu e o fiinţă liberă.
Ii spuse soţiei, care-l aştepta neliniştită :
— Dragă, e aşa cum prevăzusem. Veţi pleca singuri ! Se încruntă şi continuă misterios : Se vor petrece aici lucruri teribile, teribile !
— Salvator ! gemu ea. Plânse ; lacrimile îi făceau faţa respingătoare. Lucian este foarte laolnav. Are patruzeci de grade şi aiurează... Nu putem pleca. Cum să-l duci bolnav ? O, Doamne, Doamne, cât trebuie să sufere o mamă !
Varga n-avu ce face : telefona doctorului Borza şi-l conjură să vină imediat. Apoi chemă gara, dar nu-i răspundea nimeni. Scos din fire, formă numărul de câteva ori. Trebuia doar să anunţe că e silit să renunţe la vagon, până peste vreo trei zile. Aceeaşi tăcere. în sfârşit, un glas pocit de groază urlă :
— Cine eşti ? Ce drşcu vrei ?
— Aici domnul Varga ! spuse el înfuriat şi demn. Ce este tonul...
— Vă rog să mă iertaţi, bîlbîi şeful gării. Vă rog să mă iertaţi... Aici la noi e răscoală. Şi închise aparatul.
Varga rămase cu gura larg deschisă.
Un tren de marfă cu vreo douăzeci şi cinci de vagoane se oprise pe linia principală şi locomotiva se alimenta, pufăind. Apoi o desprinseră şi o duseră la depou, ca să fie verificată. Octavian Sabin străbătu peronul măcinat de bombe, purtând

un dosar mare pe care trebuia să-l predea dirigintelui poştei. Ocolind o grămadă de pietre care fuseseră adunate şi clădite chiar în drum, trecu pe lângă vagoane. îi era tare cald. Băgă de seamă că uşile erau bătute în scânduri şi geamurile astupate cu sârmă. La capătul celălalt al trenului se plimba o santinelă germană cu baioneta la armă. Sabin se opri nedumerit, în clipa aceea, în vagon se auzi o vânzoleală de trupuri şi un obraz galben, descompus, al unui tinerel cam de vârsta lui Andrei, se ivi la gratii :
— Hei, camarade — se rugă el — dă-ne puţină pâine că crăpăm aici !
— Da' cine sânteţi voi ? întrebă Sabin, devenit dintr-o dată foarte atent. Orice lucru îl interesa şi trebuia să se amestece numaidecât, altfel zile întregi se simţea prost, ca unul care nu *şi-a* făcut datoria.
— Sântem ucenici, ne duce în Germania, spuse tânărul, lă-crimând. Unii au semnat un fel de angajament, pe alţii ne-au luat aşa...
— *Halt! Wer ist da ?* urlă sqldatul german şi începu să alerge spre ei.
Sabin îşi aminti dureros de precis de o scenă asemănătoare pe care o văzuse la Timişoara în 1940. Trenuri întregi cu prizonieri sârbi treceau prin gară şi bieţii oameni, morţi de foame, implorau pasagerii să le dea ceva de mâncat. O mulţime de pâini fuseseră aruncate în vagoanele de marfă plumbuite şi era cât pe ce să iasă şi o încăierare cu un feldwebel gras, căruia acest lucru i se păruse o fraternizare cu prizonierii. Şi acum era vorba de tineri români ! Şi mureau de foame !
— Ce frei ? strigă soldatul neamţ, ajungând lângă el.
Era tânăr, blond, cu ochelari şi slab ca un schelet. Cu o lovitură de pumn Sabin l-ar fi întins lat.
— Vezi-ţi de treabă, spuse înăbuşit. Unde-i căraţi, hai ? Şi de ce nu le daţi de mâncare ? Ce, nu ne-aţi jefuit destul, fi-re-aţi ai dracului să fiţi ! Arătă cu pumnul spre vagonul de unde se auzeau acum strigăte : Unde sântem ? Unde am ajuns ?
— Heei, mâncare...
— Ce gară-i aici ?

— N-auzi ? se răsti Sabin la neamţul stupefiat. *Hunger... Hunger !* _

Note:
1 Stai ! Cine-i acolo ! (germ.)

— *Ach, so,* rìse soldatul. *Ich bin aucli hungrig.* Şi înroşindu-se tot, îşi smulse arma de pe umăr : *Plekat ! Schnell ! Scimeli ! **
Sabin se întoarse şi alergă spre depozitul de mărfuri. Intră ca o furtună şi dădu cu ochii de Andrei. Venise să aducă geamantanele. Plecau după-amiază la ţară, el şi mamă-sa. Lui Sabin îi trecuse de mult supărarea, dar nu voia să-i arate băiatului că l-a iertat. Stătuse de vorbă cu directorul liceului, domnul doctor Viniciu Lucaci, şi acesta-l lăudase pe Andrei :
— Un adevărat caracter, domnule Sabin. îmi pare nespus, de rău că n-am reuşit să-l scap, dar n-avea nici o grijă. Am să fac tot posibilul... şi... (se aplecase la urechea lui) o să-i ducă dracu pe ăştia, cât de curând. Băiatul a avut mai mult curaj ca noi, bătrânii. Să-i transmiţi că-l stimez.
Asta fusese de ajuns să alunge din Sabin ultimul rest de supărare. îl durea însă că nu-i putea spune lui Andrei că nu mai e supărat, fără ca prestigiul său să sufere.
— Iar eşti aici ? strigă. Tot atunci vii, când e scandal.
— Dar după masă plecăm, trebuie să aduc geamantanele.
— Bine... bine... stai aici... ori mai bine du-te acasă... Sabin se întoarse spre ceilalţi funcţionari şi începu să strige :
— Măi Cabă !
— Prezent !
— Tureac ! Murgule ! Vasile ! Ia scoate-ţi banii pe care-i aveţi, da' iute ! A venit un tren cu băieţi de-ai noştri, îi cară în Germania şi mor de foame... Cabă, fugi şi cumpără pâine 1 Ia şi pe datorie. Spune că-i pentru Sabin.
Andrei puse jos geamantanul. , — Ce s-a întâmplat ?
— Astea nu-s de nasul tău, spuse Sabin ursuz. Tu du-te acasă...
în realitate îi părea bine că Andrei e de faţă. N-ar fi vrut să creadă băiatul că el e un fricos, că nu-şi ştie face datoria atunci când trebuie.
Se repezi la telefon şi începu să cheme un serviciu după altul.
Le spunea acelaşi lucru :
— Mai lăsaţi dracului hârţoagele acuma ! E în gară un tren cu băieţi de-ai noştri, românaşi. îi cară în Germania şi mor de foame... Cumpăraţi, mă, ce găsiţi la bufet şi să le dăm **o**

Note:
* A, aşa... Şi eu sunt flămând... Repede ! Repede ! (germ.).
mână de ajutor, doar îs de-ai noştri ! Apoi se întoarse spre Andrei : Nu ţi-a dat mama bani ?
— Ba da. Pentru bilet.
— Du-te şi cumpără şi tu ce-i găsi.
— Bine dar... voi să-i spună că erau ultimii bani din casă. Sabin îi tăie vorba însă :
— Du-te, dacă-ţi spun. Cere tata cu împrumut, n-avea grijă.

Andrei ieşi în piaţa din faţa gării. La brutăria din colţ se făcuse coadă ; oamenii se îmbulzeau.
— Bine, dar e pe cartele, striga disperat vânzătorul. Când auzi însă despre ce-i vorba, începu să arunce pâinile peste capetele oamenilor. — Hai, luaţi-le şi puneţi banii...
în clipa când Andrei se aşeza la rând, cineva îl trase de mânecă.
— Da' ce-i pe aici, băiete ?
Se întoarse şi văzu un om îmbrăcat în salopeta, destul de bătrân, cu o mustaţă argintie, ţepoasă şi ochii vii, cenuşii. îi spuse în două cuvinte ce se petrecea. Bătrânul nu-i răspunse, ci o luă la fugă de-a lungul străzii.
Când Andrei intră în gară cu braţele încărcate cu pâini mari, negre, peronul mişuna de lume. Tatăl său, în mijlocul unui grup, se agita, dădea din mâini. Faţa roşie îi lucea de parc-ar fi fost unsă cu grăsime :
— Nu li-i destul că ne jefuise de tot ce avem, ne mai cară şi copiii ! Aşa ne trebuie, dacă sântem proşti şi tăcem şi răb-dăm.
în clipa aceea se gândea la Andrei şi se întreba ce-ar face dacă l-ar lua aşa din senin şi i l-ar duce să nu-l mai vadă niciodată ? Dar ce fac părinţii celor încuiaţi în tren ?
Din vagoane îi răspunseră ţipete :
— Nu vrem să mergem !... Ne-au prostit !
— Nici n-am iscălit nimic !
— Ma-a-a-amăăă ! ţiui un glas subţire, spart, copilăresc.
Toţi ceferiştii, funcţionarii ieşiseră din birouri şi se îngrămădiseră în jurul trenului. Andrei se strecură printre ei şi ajunse lângă Octavian. Acesta avea ochii plini de lacrimi. Puse mâna pe braţul lui Andrei şi strânse tare :
— Suie-te pe umerii mei şi dă-le pâinea asta.
Se înţepeni pe picioare, ajutându-l pe Andt-ei să se caţere. Caba strigă :
— Daţi, măi, care eşti pe aici, o rangă, ceva, să spargă domnişoru' sârma.
Când Andrei ajunse cu obrazul în dreptul ferestrei, îl izbi o duhoare de trupuri nespălate. Dinăuntru se auzea :
— Stai... stai că mă urc eu...
Andrei simţi cum cineva îi întinse o bucată de fier şi din două lovituri sparse împletitura de sârmă. O mână neagră de murdărie, cu degetele subţiri şi crispate ca nişte gheare, îi smulse pâinea din mână, zgâriindu-l.
— Staţi, staţi — strigă el — că mai am ! Vă dau îndată la toţi...
Din celelalte vagoane răsunau adevărate urlete.
— Nu ţi-i greu, tată ? întrebă Andrei pe Sabin, iar acesta răspunse răguşit :
— Nu... nu... nu te îngriji de tata...
Când se aplecă să ia alte pâini. Andrei văzu cum dinspre depou vin o mulţime de muncitori înarmaţi cu răngi de fier.
Bătrânul cu care vorbise în faţa brutăriei se strecură pe sub vagon şi, făcându-şi loc cu coatele, dădu mulţimea la o parte.
— Le daţi să mânce ca puicilor în coteţ ! Scoteţi-i afară, ce dracu ! Asta nu vă trece prin căpăţâna ?
Ridică ranga şi începu să lovească în lacătul mare de fier. Andrei sări de pe umărul tatălui său şi spuse :
— Are dreptate ! _ în clipa aceea se auziră tropăituri de cizme şi şase soldaţi germani cu arma în cumpănire alergară spre ei. în fruntea lor era un ofiţer foarte tânăr şi elegant, care-şi desfăcea din goană tocul pistolului cu mâna înmănuşată.
— Ho-o-o-a-o-o-o ! se auzi strigătul mulţimii.
Uşa primului vagon cedă şi o grămadă de copilandri se rostogoliră afară.
Sabin începu să înghiontească în dreapta şi în stînga.

— Staţi ! strigă el. Staţi că vorbesc eu cu ei. Ştiu nemţeşte... Şi ajungând cu greutate în faţa ofiţerului, îi strigă în obraz : Mergeţi dracului acasă la voi în Vaterland şi acolo să furaţi copiii oamenilor !
— *Was sagen Sie bitte ?* se holbă ofiţerul. Apoi văzând că al doilea vagon este deschis, răcni : *Zurück !*
— înapoi să mergeţi voi ! ţipă Sabin şi când ofiţerul îi puse mâna în piept i-o azvârli cu o plesnitură de pumn. Andrei văzu cu ochii măriţi "cum ofiţerul ridică pistolul şi atunci se repezi orbeşte, împingându-i pe cei din faţa lui. Valul de oameni tălă-
Note:
' Ce spuneţi, vă rog ?... înapoi ! (germ.)
zui o clipă ; Sabin, îmbrâncit din spate, se ciocni de ofiţer şi acesta, luat prin surprindere, scăpă revolverul. Zeci de picioare îl calcara, întipărindu-l in zgura dintre traverse. Zăpăciţi, soldaţii nu ştiau ce să facă. Unul dintre ei ridică arma şi trase un foc în vânt.
— Ce ? Ne împuşcaţi ?
— Aliaţii ne omoară, măi !
— Pe ei !
— Hooo !
O mână înarmată cu o rangă se agita deasupra capetelor şi soldaţii, neîndrăznind să tragă, se retrăgeau pas cu pas, apărân-du-se de lovituri cu patul armelor.
— Acasă ! Să meargă acasă ! striga Sabin, roşu, cu ochii ieşiţi din orbite. Il văzu pe Andrei lângă el şi furia îi crescu : Deschideţi, măi, vagoanele !
— N-avea dumneata nici o grijă, spuse un muncitor înalt, negru de funingine, care, neputând să-i vină de hac unui lacăt, atacase scândurile vagonului.
Tinerii care ieşeau erau trecuţi printre oameni şi împinşi din mână în mână spre ieşirea din gară. Numai unul dintre ei, înalt, blond, cu o frunte îngustă peste care cădeau şuviţe de păr, protestă :
— Ce vă amestecaţi ? Eu vreau să plec.
Cineva-i trase o palmă, apoi toţi se repeziră asupra lui. Bătrânul Jurca sări deasupra viermuielii de trupuri şi împărţind ghionturi cu nemiluita, îl trase afară pe cel bătut.
3- Şterge-o de aici ! îi spuse cu dispreţ. Vezi că sunt alţii care nu vor să meargă, boule ! După ce îi scoate pe ăia să te prezinţi. Marş !
înghesuiala de pe peron nu lăsa să se vadă nimic. în pas alergător, apăru o grupă de jandarmi, şi încercă să-şi deschidă o pârtie, izbind cu paturile carabinelor. Mulţimea se întoarse împotriva lor.
Andrei simţi o lovitură puternică în umăr şi se clătină pe picioare. Tatăl său scoase un muget şi înhăţându-l pe soldat îl lipi de perete. Carabina sări cât colo, printre picioarele oamenilor.
— *Feuer ! Feiier !* urla sugrumat ofiţerul neamţ. Se auzea un ciocănit sec : rapp ! rap ! Răngile se încrucişau cu armele.

Note:
1 Foc '. Foc ! (germ.).

Un ofiţer de jandarmi gesticula caraghios cu mâinile îmbrăcate în mănuşi albe. Nu se auzea ce striga, dar codată, lângă el, apăru statura înaltă a unui fochist.
— Vrei să tragi în români, crucea ta ! Asmuţi asupra noastră ? Aperi pe nemţi ?
— Ordin... bîigui ofiţerul.

— Ordin, hai ? Ei ! Soldaţi ! îşi puse el mâinile pîlnie la gură. Staţi, camarazilor ! Doar n-o să ne omorîţi c-am scos din ghearele fritzilor nişte copilandri. Staţi, măăă !
Soldaţii se opriră o clipă şi asta fu de ajuns ca să fie împinşi din toate părţile.
— Bolşe... scrâşni ofiţerul, dar fochistul îl împinse cu pieptul până lângă un zid şi-i şuieră ameninţător :
— Stai ici, ficior frumos, că-ţi turtesc mutra !
între timp vagoanele fuseseră golite. Atunci Orban, şeful gării, care se învârtise neputincios în toate părţile, rugându-se : „Oameni buni... oameni buni... nu mă nenorociţi", avu o idee. Fugi sus pe acoperişul gării, o simplă platformă făcută la repezeală după bombardament şi, repezindu-se la sirena antiaeriană, începu să învârtească cu putere manivela. Cei doi soldaţi care, culcaţi pe burtă, priveau bătaia de pe peron, se întoarseră uluiţi. Dar Orban, fără să-i bage în seamă, învârtea de manivelă şi uuitul prelung, răscolitor al sirenei se rosotgoli asupra învălmăşelii de jos. Peste două minute sirenele din împrejurimi începură să sune alarma, apoi şi cele din oraş. într-o clipă peronul se goli, jandarmii fugiră în dezordine spre adăpostul cel mare al gării ; numai ofiţerul neamţ, cu tunica sfîşiată se uita hăbăuc la cei şase soldaţi ai săi fără bonete, cu epoleţii spânzurând. Unul dintre ei avea arcada spartă de o lovitsră de rangă şi sângele îl orbea.
Peronul rămase pustiu. Orban învârtea mai departe, nebuneşte, manivela sirenei.
în adăpostul de lângă magazia cu materiale, oamenii abia puteau răsufla din pricina înghesuielii.
— Asta-i prea de tot !
— O să vedeţi că au să ne ducă şi pe noi. Aşa au făcut şi-n Ucraina, când au luat-o la fugă.
— Daca ne lăsăm ! vocifera Sabin.
Andrei avea umărul amorţit de lovitura patului de puşcă, îl durea groaznic.
— Fabrica vor s-o demonteze ! striga muncitorul bătrân, care-i adusese în gară pe ceilalţi.
— Cum asta ? întrebă cineva.
— Iaca aşa ! A venit o comisie nemţească...
— Asta nu se poate !
— Ce ? Nu-i crezi în stare ? Ăştia seacă tot pe unde umblă, ca lăcustele...
— De unde sânteţi, măi ? se întoarse fochistul spre unul dintre tinerii care intraseră în adăpostul acesta.
— Eu de la Brăila... La şcoala de ucenici... răspunse tânărul, tremurând de oboseală şi emoţie. Ne-au luat de la premilitărie pe toţi... Ne-au pus să iscălim nu-ş' ce hârtii. Pe cine n-a vrut l-a bătut...
— Dacă răbdăm ! striga Sabin, dacă nu punem mâna pe furci şi coase ca Horia, Cloşca şi Crişan !
— Nici nu ne-au lăsat să mergem pe acasă, care erau din oraş. Ne-au ţinut o zi la cazarmă, până au completat nişte hâr-ţoage, apoi ne-au suit în tren. Zicea că ne duce la specializare...
Andrei îşi trecu mâna stingă peste umărul umflat. La fiecare apăsare de deget un junghi ascuţit îl străbătea de sus până jos. Rìse :
— Ei, tată, ne băturăm !
Veselia lui fu molipsitoare. în jurul său toţi zâmbeau, satisfăcuţi :
— Le-am tras un bliţ numărul unu, hai ?
— Ce facem cu băieţii ăştia ? întrebă cineva.
— Păi, n-o să-i lăsăm, zise Sabin. O colectă în oraş, le facem rost de bani şi-i expediem acasă.

— Ştiţi ce ? interveni careva. Eu cred că ar fi mai cuminte să ieşim din adăpostul ăsta şi să ne vedem de treburi. Avioane nu se aud şi poliţia are să ne ia de aici ca din oală.
— Bine zici, bade Mihai, întări fochistul. Haideţi, fraţilor... Deocamdată ducem băieţii în ateliere, nu ?
Ieşiră îngrămădindu-se. Gara era pustie. Priviră spre cer. Nici urmă de avioane.
— Haideţi, haideţi — îi zorea baci Jurca — împrăştia-ţi-vă !
— Du-te acasă. Andrei, îl sfătui Sabin pe fiu-său. Spune mamei că mi-ai dat mie banii să iau biletele. Plecaţi deseară cu personalul de opt.
— Şi tu ?
— Eu o să-mi aranjez o deplasare undeva, zise el, totuşi îngrijorat. O să fie zai mare...
— Să nu-ţi pară rău, tată ! făcu Andrei cu o grimasă. Abia se putea mişca din pricina durerii, dar se simţea mai bine ca niciodată.

— Mie ? Ce să-mi pară ? ! Le-am arătat noi ! Tăcu un timp, apoi continuă, privind în altă parte : Ştii, am vorbit cu domnul director al liceului... Spunea că nu se lasă până n-o să fii reprimit. Te apreciază mult... Să nU crezi că tata... Şi tata e bun român şi înţelege... Asta-i, dragă. Du-te acasă, acum.
Sonia stătea în grădinţă. îi plăcea să se ascundă între tufişurile spinoase, neîngrijite. Se întindea pe iarbă ; prin rochia subţire, veche, una din rochiile de fetiţă de care nu se putea despărţi deşi ştia că e ridicolă, simţea răcoarea pământului. Priviţi de jos, pomii aveau frunzele roşii din pricina luminii. De undeva, veneau zgomotele străzii : claxonul unui automobil, un strigăt, o fereastră care se închide...
Visa aşa o mulţime de nimicuri. Ştia că mamă-sa o dezaprobă ; deşi nu i-ar fi dat voie pentru nimic în lume „să-şi strice mâinile" la 'bucătărie, ar fi vrut s-o vadă totuşi învâr-tindu-se în jurul ei, plină de interes, chin platonic. Acum însă n-ar fi putut să stea acolo, lângă plita încincă şi să tragă cu urechea la scârtâitul porţii. Ştia că Andrei trebuie să vină ; îi, scrisese câtev.a rânduri acum două zile. îi era aproape cuidă că-l aşteaptă cu atâta nerăbdare, dar asta era ! îl aştepta.
încercarea de a se apropia de Lucian dăduse greş. Prietenele ei râdeau de ea şi spuneau că, desigur, e îndrăgostită pe ascuns de un bărbat însurat ; Sonia le demonstra serioasă că sunt nişte gîşte provinciale. Odată Andrei o întrebase pe jumătate ironic, jumătate serios : — „Şi cum ar trebui gă fie bărbatul pe care-l vei iubi ?" Ea răspunse sinceră : — „Nu ştiu. Nici nu mă întreb". Andrei zâmbise ciudat : — „Desigur, o să intri şi tu „dans le rang". în sfântă ordine burgheză, bucătărie, copii, biserică. Dar n-am să te las să devii ridicolă".
Sonia nu-şi dădea seama când crescuse. Avea impresia că într-o zi, din senin, bărbaţii începură să-i spună „sărut mâna" şi prietenii să se simtă tulburaţi în preajma ei. Colegele îi povesteau micile lor idile, îi cereau sfatul şi ea le spunea foarte serioasă tot ce-i trecea prin minte şi îi venea să râdă de gravitatea cu care o ascultau, Gipsy Belega o întrebase : — „Ascultă, e ceva între tine şi Andrei ?" — ,,Nu, răspunsese ea cu vocea uşor schimbată. De ce ?" — „Aşa. Te-am întrebat..."
Andrei era singurul dintre toţi cu care ar fi vrut să fie prietenă, să se nască între ei o egalitate nestânjenită de tâmpitul „de-a v-aţi ascunselea", care apărea între băieţi şi

fete, de obicei pe neaşteptate, când descopereau că sunt deosebiţi şi deveneau ridicoli, băţoşi, ca şi cum s-ar fi pregătit să se ia la bătaie. I se părea că el exprimă cu un fel de mânie neînţeleasă ceea ce gândise şi ea de multe ori : dar asta se întâmpla rar, mai ales din ziua când Andrei îi spusese, aproape

sfidător, că o iubeşte. Dacă ar fi vorbit altfel, l-ar fi luat de mână şi i-ar fi spus că şi el îi e foarte drag. Dar în tonul lui Andrei era ceva străin, pânditor, şi asta o duruse şi-o jignise. Ii spusese rece : — „Nu te iubesc. Ţin" mult la tine, dar atât şi altceva, fără dragoste, mi se pare josnic...
— Am înţeles, răspunse el, foarte palid. ,,Altceva" nu se poate, decât după comedia din faţa altarului. In acest caz nu mai e „josnic" chiar dacă iubirea e absentă. De atunci, cu toate silinţele ei, Sonia nu mai putuse regăsi alături de Andrei liniştea şi farmecul dinainte. Din când în când el mai aducea vorba despre „dragostea lui dispreţuită", dar foarte lejer, luîndu-se parcă în râs.
Devenise un adevărat prieten bun ; părea însă foarte departe şi se ferea.să vorbească despre el. Numai uneori, când îl privea pe furiş, Sonia observa în ochii lui o sclipire repede ascunsă, ca şi cum Andrei ar fi aşteptat ceva. Atunci când îl eliminară şi în liceul de fete nu fu vorba decât despre asta, Sonia îşi dădu seama că el era totuşi altfel decât şi-l închipuise. Crezuse că acum, cel puţin, îl va putea ajuta, îi va arăta că nu e singur — numai dacă el ar fi vrut să se dezvăluie şi, simplu, să caute un sprijin în ea, aşa cum era, în fond ca toate celelalte, poate puţin mai serioasă, deoarece crescuse alături de suferinţa tatălui ei infirm. Andrei plecase însă şi Sonia se sili să nu se mai gândească la el. Uneori, în timpul exerciţiilor la pian, se oprea cu inima strânsă : i se părea că trebuiau să se întâlnească undeva şi ea a întârziat. Intr-o zi se pomeni gândind : „Dacă mi-ar mai spune o dată..." Roşi toată şi simţi că-i dau lacrimile. Işi aduse aminte că are o fotografie, făcută într-o excursie unde fuseseră împreună. O căută multă vreme şi, când o găsi, rămase dezamăgită. Andrei, în umbra unui pom, făcea pe indianul, cu cuţitul între dinţi. Faţa îi era mică, ca o gămălie de chibrit şi nu semăna deloc cu el :
In locul scrisorii lungi pe care-o aştepta primi o carte poştală : Andrei o anunţa că vine în oraş pentru câteva zile.
Vestea o bucură atât de mult, încât se gândi să-l aştepte la gară, pe urmă renunţă. Nu se făcea.
In ziua aceea voise să-l scoată pe Lucian din izolarea lui, să-l ducă la apă, la soare, dar încercarea ei se sfârşi lamentabil.

Auzi poarta scârtâind, paşi uşori pe pietriş şi vocea lui Andrei, care o umplu de-un fior ciudat.
— Sărut mâna, doamnă... Sonia e acasă ?
Luă repede cartea şi o deschise, dar rândurile-i fugeau dinaintea ochilor. Lşi auzea numai bătăile inimii. Apoi frunzişul în dosul căruia era foşni.
— Sonia !
Sări în picioare ruşinată de rochia ei veche şi mică.
— Tu eşti ? Ai venit ? („Ce întrebări stupide... Mă fac de râs.")
El o luă de mână şi o privi în ochi un timp. Era ars de soare ca un drac, şi Sonia simţi că se schinlbase.
Fără s-o lase de mână. Andrei se aşează pe iarbă. Făcu o strîmbătură. Mâna îi era caldă, fierbinte şi parcă degetele-i vibrau uşor.
— De ce nu mi-ai scris... tu... derbedeule ?
— N-am avut timp, Sonia, răspunse Andrei serios. Ea se sili să zâmbească.
— Şi ce-ai făcut ?
— M-am gândit.
— La ce ?
— La viaţă. Apoi începu să râdă şi o strânse tare de mână. Hai să lăsăm să sune trom.peta de armistiţiu. Mi-a fost dor de tine. Sonia... Aş fi avut atâtea să-ţi spun...
„Hai, se gândi ea. Ce aştepţi ?" Işi plecă privirea.
— Şi eu am fost singură, şopti.

— Şi eu, dar nu în acelaşi fel, răspunse Andrei şi ochii verzi îi sticliră. De data asta, nu !
— Nu vrei să-mi povesteşti ?
„Aşadar, ea simte", gândi el. Acum toate i se păreau frumoase îr jur, iarba, pomii neîngrijiţi, soarele.
— S-a întâmplat că am întâlnit *existenţele,* Sonia. Şi am înţeles ceva foarte simplu... Că viaţa asta nu merită a fi trăită oricum. Sau poate eu nu pot s-o trăiesc oricum... Erau lucruri pe care le simţeam şi înainte, vag, la care nu ştiusem să mă gândesc. Iar când vorbeam despre ele, în cuvintele mele — se auzea vidul vuind. Cei câţiva prieteni credeau că eu.'. în sfârşit... că ar fi cine ştie ce de capul meu... Dădu din mână şi se strîmbă : Ştii *de ce* tot ce-am făcut eu până acum era stupid, grotesc ?
— Cred că da, murmură ea. Trebuie să-i înţelegi şi pe ceilalţi. Ori, cel puţin să încerci.

— Va fi cel mai greu lucru pentru mine... spuse el grav. Nemulţumirile mele sunt furioase. Ger fapte
— Totdeauna ai să fii aşa ? întrebă Sonia, aproape cu durere în glas.
— Cum ? ! se miră el.
Ea îl privi atentă. Nu se schimbase. Desigur, a intrat ceva în viaţa lui, făcuse din nou, ca de atâtea ori, ,,o descoperire" şi acum tropăia de nerăbdare s-o împărtăşească cuiva.
— Eşti cu capul în nori, îi spuse blând.
— Ţi se pare ; şi urmă, căutându-şi foarte atent cuvintele : în lumea în care trăim noi există o lege ciudată, zise Andrei. Când tata avea neplăceri cu şefii la birou, îşi vărsa furiile acasă... Totdeauna ripostele sărmanei noastre demnităţi jignite cădeau în altă parte. Aşa am fost şi eu... Mă sileam să par altfel de cum eram... Cu timpul, asta îţi intră în sânge şi ajungi să nu mai ştii cum eşti într-adevăr. Vezi, odată mi-ai spus „să fim prieteni"... Acum îţi spun acelaşi lucru. Să fim prieteni. Sonia, dar ştii... începu să râdă : O prietenie adevărată, ca o alianţă între două state cinstite !
în ochii lui strălucea o lumină aşa de sinceră, încât atunci când îi strânse mina, băieţeşte, îşi zise că ea e mult mai bătrână decât el.
— Am să-ţi scriu, Sonia, am să-ţi povestesc o mulţime de lucruri...
— Cum ? Pleci ?
— Da. Azi la şase.
— Trebuie să pleci ?
— Da.
Fără să-i spună nimic, pe neaşteptate, Sonia i se ghemui la piept. Auzi cum inima lui bate puternic, ca într-o boltă. „Dar înţelege odată, năucule." Fără să-şi ridice faţa îi mângâie apăsat umerii. Andrei gemu şi îl simţi crispându-se.
— Ce-î cu tine ? întrebă speriată. Se făcuse alb ca varul la
faţă.
— Nimic... m-am lovit azi-dimineaţă la umăr...
— Să văd.
— Nu vedea.
Fără să-l asculte, îi descheie cămaşa. Tot umărul lui era acoperit de o pată mare, neagră-verzuie.
— Ce-ai făcut ? strigă speriată. Vino în casă să-ţi pun o compresă !
— Sonia... lasă...

Ea îl luă de mână şi-l trase în casă. Mama ei, o femeie înaltă. încă tânără, dar cu părul cărunt, punea dulceaţă pe o tabla. ,
— Voiam să v-o aduc afară, spuse, apoi către Andrei : Dumneata ai auzit ce-a fost azi-dimineaţă în gară ? A venit domnul Proca... Spunea că nemţii au tras în oameni, că a fost o adevărată revoluţie...
— Da' de unde, făcu Andrei, şi, luîndu-şi seama, adăugă repede : Habar n-am...
Doamna Bucşan ieşi să aducă apă rece şi Sonia îl întrebă grăbită :
— Ai fost acolo, nu ?
El dădu afirmativ din cap. îi fu recunoscătoare că nu-l întrebă nimic altceva. Sonia înmuie o batistă în apă şi-i bandajă umărul. Acum îl durea aşa de tare, că-i venea să urle.
— Trebuie să plec, Sonia.
Ea îl însoţi până la poartă. Părea îngânduratâ, puţin absentă :
— Să nu faci vreo prostie, zise ea la despărţire. Să nu fie o nouă exaltare, care să... care să te distrugă.
— Nu-ţi-fie frică...
Sonia îşi înălţă faţa spre el. Andrei se aplecă repede, roşind, şi o sărută pe obraz. Apoi plecă cu paşii lui obişnuiţi, săltaţi, dar după colţ se opri şi se rezemă de zid. Vedea negru înaintea ochilor.
Acasă îl găsi pe taică-său foarte îngrijorat. Bătrânul îl luă în odaia cealaltă, ca să nu-i audă mama, şi-i spuse, că la gară începuse o mare anchetă ; câţiva dintre muncitorii de la depou care spărseseră vagoanele, fuseseră arestaţi. El aranjase să fie trimis într-un control prin judeţ şi spera că, până când se va întoarce, lucrurile vor fi muşamalizate.
— Sau chiar dacă nu... dracu să-i ia ! Ascultă, dragul tatei, îţi spun precis : până la l august s-a terminat cu nemţii !
Andrei surâse. în fiecare zi tatăl său venea cu ştiri precise : la data de 1 mai americanii au să cadă din cer cu paraşutele, sau la 15 iulie ruşii vor sfărîma frontul german.
— Tată... trebuie să-ţi spun ceva... ,
— Ce-i dragă ?
— Mă doare grozav umărul... Uite, şi i-l arătă. Bătrânul păli, apoi spuse îngrijorat :
— Să nu te vadă cumva mama... Hai la doctor.
Când ieşiră de la doctorul Manstein, Andrei avea braţul în eşarfă. Patul de armă îi crăpase clavicula. Doctorul spunea că

nu e grav : în două-trei săptămâni n-o să mai aibă nimic. Seara plecară cu toţii, însoţiţi de lurcovici, care le ducea bagajele, în tren, Andrei se întinse toropii de febră pe o banchetă. Se gândea cât de lin se stinsese prietenia între el şi'Lucian. In schimb o găsise pe Sonia.
Şi poate pe Ardeleanu, deşi aici lucrurile erau mai complicate.
De când se împrieteniseră se vedeau în fiecare zi. îndată după masă. Andrei pornea spre moara de la marginea satului, în jurul lui totul era moleşit de căldură ; aerul fierbinte, des, frigea pământul. După ce trecea de ultimele case, se oprea şi privea lung pusta strălucitoare ca oglinda. Vântul tresărea în răstimpuri, crengile pomilor atârnau moi. Pe Ardeleanu îl găsea citind în grădiniţă, la umbra gardului. îi strângea mâna şi se aşeza ostenit lângă el. Vorbeau despre război, despre oamenii din sat. Ascultându-l pe mecanic. Andrei se gândea : „Cât de ciudat e totul... Când eram copil mă durea hecare înfrângere pe care au suferit-o românii în istorie... îmi venea să plâng la gândul că Ştefan cel Mare a îngenuncheat la Colomeea, că Mihai Viteazul a fost bătut la Mirăslău... Acum s-ar părea că vom fi zdrobiţi şi totuşi. Doamne iartă-mă,

aştept asta ca pe... ca pe o eliberare, oricâte încercări ne-ar aştepta, după aceea...
Uneori, spre seară, veneau la Ardeleanu câţiva vecini, să „stea la politică". Mecanicul îi lăsa să vorbească, să-şi spună păsurile, numai din când în când arunca vreun cuvânt, spus parcă dintr-o doară.
Andrei ţinea minte una dintre aceste discuţii. N-o uitase deoarece, la un moment dat, avusese impresia ascuţită că Ardeleanu urmăreşte ceva într-un fel greoi, dar precis. Erau la el câţiva oameni, printre care Gligor a Hahăului, un flăcău înalt, zdravăn, care era în permisie şi Pavel Curz, un om de vreo treizeci de ani, întors fără un picior din război. Pe amândoi îi chinuia aceeaşi întrebare : oare Antonescu o să le dea pământ după război, aşa cum se auzea că ar fi făgăduit ? Ardeleanu rîse :
— De unde să dea pământ ? Din moşia lui ?
— Dar o făgăduit ! strigă Gligor a Hahăului.
— Da, o făgăduit că are să dea pământ în Rusia, spuse în doi peri Ardeleanu, şi cu ţigara în colţul gurii îi privi lăcri-mând din pricina fumului.
— Păi, nou nu ne trebuieşte acolo, spuse Pavel Curz.
— De ce ?
— Deoarece nu-i al nost'.

— Şi-apoi cum să ne dee pământ în Rusia, când ruşii ne bat şi ne scot de acolo ? se minună Gligor a Hahăului, care de obicei le socotea pe toate. Eu zic că astea-s vorbe, să ne înceluie...
— Cum să ne înceluie un Mareşal ? se supăf ă Pavel Curz ; da ce îi plutonierul campaniei ? *Mareşal,* mă, cum a fost Ave-rescu, dacă ai auzit tu de el.
— N-am auzit, se supără Gligor şi mă piş pe gradurile lor. Bineînţeles se luară la ceartă ; Pavel Curz neputând concepe
ca nişte domni „care conduc ţara şi sunt foarte înşcolaţi" să mintă aşa, pe degeaba, nişte bieţi plugari.
Ardeleanu tăcea, pânditor ; în timp ce Andrei tăcea şi el, pentru că nu ştia ce să le spună ; se simţea iritat, neputincios, cu o altă logică şi logica asta, a lui, n-avea aici nici o valoare.
După plecarea lor rămase la Ardeleanu ; acesta făcu o mămăligă şi prăji pe jar câţiva caraşi prinşi la scocul morii ; Andrei mâncă tăcut, absent şi nici mecanicul nu încercă să deschidă vorba ; îl privea numai în acelaşi fel, pe sub fumul ţigării, cum îi privise pe ceilalţi doi înainte.
— Ei, zi totuşi ceva, râse el de la un timp. A fost bună mămăliga ?
— Ştii ce nu înţeleg eu ?... Instinctiv îşi căuta cuvintele, el care — de obicei — vorbea mult, cu o mare plăcere a asociaţiilor de idei descoperite pe loc, dar acum nu era din pricină că îl considera pe celălalt incapabil să-l înţeleagă, ci pentru că orice speculaţie intelectuală — în jurul Istoriei, a Destinului — era aici, în faţa vieţii oamenilor, fără obiect, vorbe, vorbe, vorbe... Ei, oamenii aceştia făcuseră războiul, mulţi n-aveau pământ, mulţi *credeau* în tot ce li se spunea : instinctiva şi seculara lor neîncredere şi bănuială ţărănească pălise poate în faţa unui bun simţ şi a cinstei lor simple, care le spunea că nu *se poate* să trimiţi la moarte atîţia oameni, sute de mii, pe degeaba, fără să le dai nimic în schimbul vieţii lor. Le spuse toate astea lui Ardeleanu, care-l asculta cu o mare atenţie, aproape încordat.
— Da, zise mecanicul, ei au ridicat nişte ziduri între oameni.
— Cine „ei" ? '
— Cei care au puterea. Antonescu a jucat pe cartea lui Hitler şi a pierdut, asta o vede şi-un orb. Problema stă aşa : să nu plătească cei nevinovaţi, adică tu, eu, Pavăl Gligor şi până la urmă 90 la sută din tot poporul ăsta... Rîse ciudat : „Să se aleagă grâul de neghină", cum scrie la Biblie.

— Sigur, e foarte frumos ce spui, zise Andrei nemulţumit, dar de cine depinde asta ? *
— Până la urmă... de acest 90 la sută şi... de fiecare din noi.
— Şi de pildă... eu... ce-aş putea face ?
— Păi, uite, voi aveţi radio. Ascultă ştirile... Londra, Moscova, notează tot ce auzi, şi când ai ocazia, vorbeşti cu unul, cu altul... Uite, de pildă o întrebare : ei cred că Antonescu o promis pământ celor care au luptat : *de unde o* ***să*** *le dea* ***pământ ?*** Cum o să se ţină de promisiune ?
— După celălalt război s-au făcut împroprietăriri..;
— Dacă nu se făceau era şi la noi revoluţie ca în Rusia... Brătianu a fost deştept, asta e ; şi-au dat seama la timp, pe urmă doar ştii, a fost Unirea, un vis împlinit, pe care-l visa fiecare român... Dar acum ? Ardealul ni l-au ciuntit cei de care ne-a legat Antonescu... El crede... poate în mod sincer, dracu ştie, că dacă ne vom dovedi credincioşi, Hitler o să ni-l dea înapoi... Dar Hitler a pierdut războiul, şi... chiar dacă ar mai vrea să-l răsplătească pe Antonescu, nu mai are cum...
Multă vreme după aceea Andrei se gândi că Ardeleanu trebuie să fie comunist : dar ori de câte ori se întâlniră şi se întâlneau des, în fiecare zi, ceva îl oprea să-l întrebe asta deschis.
Nu ştia nimic despre Rusia Sovietică : asta era realitatea ; Rusia însemna pentru el Tolstoi, Dostoïevski, Maiakovski, cărţi, cărţi, proiecţia în artă a unei realităţi, din alt secol ; instinctiv respinsese toate poncifurile propagandei oficiale despre Rusia Sovietică : bisericile prefăcute în grajduri, femeile posedate în comun, copiii luaţi de mici de la părinţi şi crescuţi în lagăre speciale de îndoctrinare şi se întrebă acum, foarte serios, de ce, *nu* crezuse toate astea : singurul răspuns real pe care-l găsi, în ceea ce-l privea, a fost foarte simplu : Hitler impusese Diktatul de la Viena, deci, prin reacţie elementară era un duşman al României : atitudinea majorităţii românilor faţă de tot ce făceau său spuneau nemţii decurgea de aici, dar — trebuia s-o recunoască — asta nu dădea nici un fel de răspuns întrebărilor sociale, elementare, despre care habar n-avea. Şi atunci, se hotărâ să ,,acţioneze" conform temperamentului său şi să afirme lucruri pe care nu le cunoştea, asupra cărora n-avea un răspuns propriu, pur şi simplu din nevoia de-a face ceva împotriva a ceea ce era comun acceptat, de voie sau de nevoie.
Odată, întâmplător, tuşa Emilia îl auzi spunând unui fecior care venise la şcoală după un certificat că ruşii au să
câştige războiul şi abia atunci oamenii vor căpăta pământ. îngrozită, în întrebă în şoaptă :
— Doamne, Andrei... doar... doar nu eşti comunist cumva... El rìse :
— Cred că nu sânt. îmi spun şi eu părerile... în gura mare. In sat, tot mai mulţi oameni erau mobilizaţi. Plecă şi Marcu, sluga lui Cloambeş. In fiecare seară, când venea poşta, ţăranii se îngrămădeau în jurul primăriei, nelinişti, tăcuţi. Poştaşul ieşea cu un teanc de ordine verzi şi începea să strige :
— Miheş Todor, Trifan Vasile, Frenţ Mihai... nu tu, mă... **a** lui Flondrea !
Pe feciorul lui Cloambeş îl lăsaseră la vatră şi tatăl său îl trimise la Bucureşti să-şi piardă urma. Dacă aveai bani puteai să-ţi pierzi urma. încercau să şi-o piardă şi alţii, fără bani, dar când erau prinşi, îi împuşca în Cetate, după o procedură sumară. Duminica, atunci când părintele loja citea pomelnicul eroilor neamului, biserica răsuna de plânsete. Femeile duceau toată munca satului în spate. Deveniseră arţăgoase ; până şi plutonierul Gociman se temea de ele, deoarece una voise să-l opărească. In sat fierbea ceva mocnit.-

„Nu, asta nu poate să mai dureze", îşi spunea Andrei. Nu se gândea nici o clipă că dacă vremurile se vor schimba va putea merge din nou la şcoală. Anii petrecuţi la liceu i se păreau foarte depărtaţi, ireali. „Am învăţat mai mult în câteva luni, decât tot timpul cât am fost elev... Singurul lucru care are însemnătate acum e să trăieşti, să trăieşti fiind tu însuţi şi să gândeşti ce poţi face ca lucrurile să nu mai fie aşa cum sânt.
Nu-i părea rău că nu se întâlnise cu Lucian, cu Suslănescu. îi era milă de ei şi simţea că n-ar fi avut ce să le mai spună.
Generalul Belega nu plecă la Bucureşti, dintr-un motiv simplu : lucrul de care se temuse mai mult, se întâmplă. Un înalt funcţionar din Siguranţa statului veni într-o anchetă discretă şi după ce stătu de vorbă, în particular, cu primarul şi cu toţi funcţionarii superiori, se încuie în biroul lui Belega. Generalul încercă să-l ia de sus, milităreşte, dar funcţionarul, care se numea Muzicescu, nu se lăsă impresionat. Era un om gras şi aşa de palid, parcă grăsimea nu i-ar fi fost acoperită de piele, ci ar fi tremurat, goală, gata să se scurgă de pe el. Vocea-i ascuţită ca de castrat zgâria nervii generalului.

— Aici se petrec unele lucruri care ne impun să luăm măsuri drastice şi necruţătoare. Acum, în pragul victoriei finale, dumneavoastră vă faceţi de cap. De ce puneţi piedici comisiei germane ?
— Eu ? se înfurie generalul. Domnule... („Nebun ! se gândi. Victorie ! !")
— Sântem informaţi. sunt tulburări. Câţi oameni aţi împuşcat ? Pe câţi i-aţi legat la Cercul Militar de stâlpul infamiei, în lanţuri ? Această... blândeţe stranie e de natură să gal-vanizeze conştiinţele ? Eu nu cred.
— Domnul maior von Mertsch nu mi-a arătat nici un fel de act din care...
— Sântem în război, urmă Muzicescu, ale cărui fălci bu-gede se clătinară ca o piftie. Din zi în zi aşteptăm prăbuşirea frontului de la Iaşi. Trebuie salvat totul ! în clipa când domnul Mareşal ne îndeamnă la rezistenţă, ştie de ce o face. Desigur nu poate explica motivele fiecăruia, pe limba lui. Nici să ceară aprobarea unui Parlament ce nu există.
Pe neaşteptate — ochii i se umplură de lacrimi.
— E singur, spuse. Ca Mântuitorul pe muntele Gheţimani. Generalul îşi dădu seama cu inspectorul de la siguranţă
era nebun. I se făcu frică.
— Nu vă contrazic, spuse parcă fără voia lui.
— Atât ar mai lipsi, hohoti subţire, ca o fetiţă, inspectorul. Iar frontul nostru carpatin nu va rezista dacă nu va fi aprovizionat din plin cu muniţii. Mijloace antiaeriene, ca să apărăm oraşul nu avem. Totul a fost concentrat la Ploieşti şi e puţin şi acolo. Ei, ce doriţi ? Să predaţi ruşilor o instalaţie intactă ?
— In caz de retragere... interveni generalul.
— Sau s-o aruncaţi în aer, ca, să nu folosească nimănui ? Ea trebuie să ne folosească nouă ! Tot ajutorul comisiei germane ! Şi din nou, pe obrazul gras apăru expresia aceea ciudată din care generalul-prefect- nu putea să-şi dea seama dacă omul e pe punctul să râdă sau să plângă.
— Aţi uitat, domnule general, că Horia Sima şi ai lui sunt undeva în Germania ? Că, pentru a pune mâna pe putere şi a se răzbuna... ei ar face tot ce li s-ar cere, ba încă ar plusa ? E atât de greu de înţeles ? în consecinţă aliaţii germani faţă de care, între noi fie vorba, am aceleaşi sentimente ca orice român de rând, nu trebuie să nutrească nici un dubiu, în ceea ce priveşte *loialitatea* noastră... Peste câteva zile va sosi echipa specială de demontare. I se va da... tot sprijinul. Tonul lui Muzicescu era atât de ambiguu încât prefectul se întrebă dacă

nu i se sugerează exact contrariul. Dar şi asta putea fi o provocare, aşa că îl privi direct, fără expresie. înţeleagă ce-o vrea. Muzicescu rìse iar subţire : Câţi bolşevici aţi arestat în urma incidentului de la gară ?
— în calitate de prefect, nu mă ocup personal cu aceste lucruri, îl înfruntă generalul, dându-şi totodată seama că nu procedează bine: Trebuie să rămână impersonal.
— Evident. Dar sânteţi la curent ?
— Domnul Benea îmi raportează în fiecare seară.
— în caz că... se întâmplă ceva... îi executaţi imediat.
— Numai dacă am sentinţa Tribunalului Militar ! bătu generalul cu portţigaretul în masă.
— Domnule general !
— Domnule inspector !
Muzicescu -tuşi de câteva ori, ca o pisică, apoi zâmbi. Faţa i se văluri toată.
— Ce măsuri s-au luat pentru ca tinerii care au evadat să fie adunaţi şi expediaţi îndată ?
— Echipele speciale îi caută. Au fost ascunşi...
— Cum ?
— Ascunşi, am spus ! răcni generalul. Ce dracu, doar nu vorbesc chinezeşte ! Oraşul e destul de mare şi oamenii îi ascund. Cest ca ! .
„Ca în Germania, se gândi furios. Şi acolo naziştii s-au suit în capul Wehrmacht-ului. De aceea merg treburile aşa de bine.- Şi acum, acest butoi vrea să mă înveţe pe mine !"
— Sânteţi la curent cu activitatea ,,opoziţiei ?"
— Da răspunse Belega, în linii mari.
— Lăsaţi-l să se joace ; înţelegeţi, cred, despre cine vorbesc. sunt inofensivi şi, aş adăuga, necesari — evident — până când nu-şi depăşesc limitele. în cazul când se petrece ceva însă... fără milă ! La zid ! N-o facem noi, o face, cu plăcere, Horia Sima... Numai că în acest caz la zid, alături de ,,opoziţie" vom sta şi noi... Dumneavoastră, eu... Dacă-mi aduc aminte, în tristele zile de 21—23 ianuarie 1941 aţi fost admirabil de energic, aţi restabilit ordinea cu o mână de fier... Şi acum, domnule general — se ridică şi cu greutate, ca un hipopotam — permiteţi-mi să vă spun un singur lucru, asta în mod confidenţial şi în afară de serviciu : jocul pe două mese este foarte riscant.
— Resping cu indignare această aluzie ! Şi voi raporta celor în drept insolenţa cu care...
— Eu cred că nu veţi raporta nimic, — ctiicoti Muzicescu, îndreptându-se spre uşă, şi e mai bine să luăm lucrurile aşa cum sunt deocamdată. Un ultim sfat : ar fi bine ca Mareşalul să aibă dovada concretă că aici domneşte o ordine perfectă, că toate forţele româneşti, toa-te] am spus, colaborează pentru a scoate ţara din impasul în care se află. Nu uitaţi, vă rog, aceste cuvinte, dovadă concretă, bazată pe fapte şi toate forţele româneşti. Am onoarea să vă salut, domnule general.
Rămas singur, lui Belega toate acestea i se părură deodată o sarabandă drăcească, o plasă mare, în care el, un peşte voinic şi robust, se zbate zadarnic. Concret şi toate ! Era vorba adică să-i compromită pe cei din opoziţie, nimic mai mult. Cum ? Prin ameninţări ? Nu se putea. Era sigur că dacă s-ar duce la Papp, acesta ar întoarce lucrurile în avantajul lui personal. Doar bătrânul îşi dădea seama, ca şi ei, că Axa e pe dric. Atunci ? Prin diplomaţie ? Nu se pricepea. îşi spuse, vindicativ, că domnii miniştri ai ţării şi-au pierdut cumpătul şi nu mai ştiu de ce să .se agate, ca înecaţii. Dar până când o să se scufunde de tot, mai aveau destul timp şi suficientă putere să dea un exemplu... cum spusese burduful ăsta ? Da... conştiinţelor oscilante... Generalul se temea ca acest exemplu să nu fie tocmai el.

Iulia Vlad îşi adună ultimele puteri şi se dădu jos din pat. Casa era pustie şi liniştea ei îi vuia în urechi, asemeni unor valuri într-o scoică. Robinetul, uitat pe jumătate deschis, picura. Auzi fiecare strop spărgându-se în lavoarul de tablă, apoi duşumeaua de scânduri se ridică, coborî, se întoarse, se opri şi-n locul ei năvăli întunericul. Sângele îi svîcni scurt în tâmple. Durerea i se oprise. **îşi** spuse cu voce tare : „Nu mă doare nimic". Vocea nu se auzi. Stătu aşa multă vreme, rezemată de stinghia patului şi lacrimi mari, grele, i se scurseră, calde, pe obraji. Să fie aşa de greu ? Până acum câteva luni nu se gândise niciodată la asta. Niciodată. Trăise. „Hai, acum, se îndemnă. Haide..."
Hainele erau pe un scaun, lângă pat. Numai să nu înceapă iar, mai întâi o strălulgerare ascuţită, ca un fierăstrău ce s-ar ră-.suci, apoi în întuneric plin de umbre urâte. lulia iubea lumina. Chiar raza firavă de martie, strecurată printre gratii, ca printr-o sită, o umplea de-o bucurie sălbatică. ,,Trebuie să mă îmbrac."
Pic, pic, pic, pic, făcea robinetul. Ce gălăgie !
Ultima scrisoare de la Gavril o primise... stai **să** vedem... în '37... printru-n ziarist care se înapoiase din Spania. **îi** scria

puţm, câteva cuvinte abia, dar le ştia pe dinafară, despre femeia aceea minunată care se numea la Passionaria, Dolores, îndurerata şi care spusese că e mai bine să fii văduva unui erou, decât soţia unui laş, câteva versuri dintr-o cântare a lor *„Madrid que bien resistes"...* şi multe, multe sărutări... Cum o fi arătând acum ? Tot aşa mărunt, îndesat şi rezistent ca fierul ?... Acum e desigur în Rezistenţa franceză. Gavril nu poate să moară... Grozav dorea să ştie multe limbi... dar avea cap greu...
Acum trebuie să plece. Bietul Jurca, cât a îmbătrânit. El totdeauna a fost cam copilăros, la fel ca taică-său... Şi cât a avut de furcă cu baci Mihai să-l facă să priceapă că trebuie să se păzească... Maistrul Jurca, conducătorul echipei de şoc pentru sabotaj... A trecut aproape un an, un an de când nu l-a văzut. Da... „Lenin avea, lulio, o voce subţirică şi nu-l spunea bine pe ,,r".. Ehei, dar să-l fi auzit numai o dată..." De obicei, baci Mihai îi spunea cu un fel de solemnitate rusească Vladimir Ilici şi cu timpul întâlnirile între el şi Lenin se înmulţiseră, deşi nu-l văzuse decât o dată, de la distanţă.
Prin 1937, la Moscova, cineva-i spusese că în ultima perioadă a bolii, Lenin cerea otravă...
Pe urmă acest „cineva" dispăruse de la hotelul ,,Lux" dimineaţa în zori... liftul... tropăit de cizme... bătaia în uşa vecinului. Nu! Nu! Nu! La asta nu trebuie să se gândească acum, n-avea voie... Eminescu... „Ca să pot muri liniştit... pe mine, mic, redă-mă"... Trebuie să-ţi faci datoria. Este un lucru aşa de obişnuit să-şi faci datoria... Şi Gavril, cLnd i-a spus că pleacă a zis numai : „Datoria, luli..." Acum, să-ţi faci datoria înseamnă să pleci, să găseşti în tine destulă forţă ca să poţi pleca... Să străbaţi toată strada... şi mai departe... dacă se poate. înseamnă că ţi-ai făcut datoria... faţă de tovarăşi, faţă de partid... faţă de viaţa ta... cu toate umbrele ce-au trecut peste ea...
Asta era tot. Se îmbrăcase. Durerea îi îngheţase, pierise pară... „Holtzmann a trudit atâta până să găsească căsuţa asta...!" E bine aşezată, cartier neumblat, are două intrări şi săpaseră şi în pivniţă... Proprietarul... comis-voiajor... pleca, venea... Simpatizant, sau poate numai un om cu simţul prevederii... Surâse : Bietul Jurca a săpat şi noaptea..."
Acum trebuia să plece, pentru ei, pentru toţi. Se apropie de scaun. Da, creionul era acolo. I-l ceruse încă ieri lui Holtzmann. Ce să scrii ? Puţin, cuvintele sunt de prisos : „Dragii mei, tovarăşii mei..." Adăugă : „Să-i spuneţi tot lui Gavril. El are să vie. Vă strâng mâinile, vă îmbrăţişez".

La început lumina soarelui o orbi şi fluturi mici, mulţi şi roşii îi jucară repede în faţa ochilor, silind-o să închidă pleoapele. Dar le deschise îndată, îmbrăţişând, cu toată durerea arzătoare a ochilor, casele scunde ale cartierului, pomii prăfuiţi. Haide, înainte ! îşi porunci. Cât ar fi dorit Gavril să aibă un copil, cât a plâns ea în închisoare când a lepădat în urma bătăii... Atunci a murit ceva în ea şi s-a născut altceva. La început Gavril a fost speriat : „Unde-i luli cea de altădată ?" o întreba curios şi puţin neliniştit. Ea nu-i răspundea, dar el trebuia să Înţeleagă.
Ce puţin timp au fost împreună ! Nici doi ani, de-a lungul celor zece. L-au arestat şi pe el, tocmai când se eliberase ea.
A ajuns în stradă. Sub broboada neagră părul îi era ud ca şi cum l-ar fi muiat. Nici un trecător... ,,Holtzmann a găsit bine... o casă conspirativă ideală... Poate prea ideală... Oricum, cât mai departe... cât mai departe... oriunde-ai vrea..." încet, ridicind mâna în răstimpuri, îşi puse palma streaşină la ochi : departe, ori i se părea ei numai că e aşa de departe, fumegau coşurile fabricii.
Gata. Strada ceteşte... Vuietul oraşului, surd, dar puternic, o primi... „Haide, încă un pas... încă unul... Şi lui Gavril... pe front trebuie să-i fi fost tot aşa de greu... dacă nu mai mult... Nu fuseseră învinşi şi totuşi trebuiau să plece... Ce lucru minunat a fost Spania, atunci... Teruel... Belchite... Guadarama... *No pasarăn...* atunci gând era atât de greu să înţelegi că tovarăşii lui Lenin... Zinoviev... Buharin... recunoşteau că erau trădători, spioni, fuseseră dintotdeauna... în Spania însă, cu arma în mână... oamenii, comuniştii înfruntau fascismul şi asta era singurul lucru care conta, care te ajuta să-ţi învingi îndoielile... îndoieli ? Cuvânt prigonit..." în clipa asta ea, lulia Vlad, nu se îndoieşte de ceea ce face, de ceea ce trebue făcut... „Trecutul..." Mirată se uită înainte. Strada nu se mai vedea, ca şi cum ar fi fost ceaţă. Când era copilă, alerga cu atâta plăcere pe iarba tânără, după gîşte... Copilăria aşa de aproape ? Ce dă un sens vieţii. Trecutul sau viitorul ?
Acum nu mai ştia pe unde merge. Flăcăruia durerii începu să pîlpâie, se încinse, dar ea număra : „încă un pas... haide, înainte ! încă unul... Jurca a făcut faţă tuturor sarcinilor... Viitorul o să i se pară mai dificil decât prezentul... care pentru el, pentru Jurca, se va mai putea numi trecut... Şi baci Mihai răsucindu-şi mustaţa, supărându-se pe duşmanul de clasă... Şi Holtzmann... ce ochi buni are băiatul ăsta cam rigid, cam închis şi poate când va trebui să treacă la munca deschisă, legală, i se va părea mai

greu, mai complicat... Şcoala puterii... ştiinţa puterii... Condiţiile... Preţul...
Şi singură, lulia Vlad păşeşte în mijlocul ungi mari mulţimi de oameni vii, de umbre... Bate un vânt, flutură părul roşu al lui Gavril, dioţii albi lucesc în mijlocul obrazului smolit, el face acum semn cu mâna lui mică, uscată care ştia să mângâie aşa de bine... să dea răspuns atâtor întrebări ce nu puteau fi rostite. Durerea o pătrunse ca un sfredel, îi cuprinse tot trupul, numai inima mai bătea... încă... mai bate... haide. înainte... Pământul, drumul prăfuit se apropie din ce în ce şi durerea şi lumina se sting una după alta.
Cei care au cules din praf trupul femeii moarte n-au ştiut niciodată cine era. A fost îngropată în aceeaşi zi, spre seară, la marginea cimitirului Eternitatea, în umbra albastră a gardului înalt, de cărămidă, care dădea spre miazănoapte.

CAPITOLUL XI

Arestaţii au fost înghesuiţi în închisoarea militară, plină până la refuz de dezertori, automutilaţi, oameni care simulau nebunia ca să scape de front. îi ridicaseră în seara zilei când fusese bătaia din gară, dar zăpăceala era aşa de

mare, că îi ţinură ceasuri întregi în curtea închisorii, fără să-i coboare din camioane. Soldaţi cu baioneta la armă îi priveau cu mirare şi cu oarecare spaimă.
Spre seară au fost vârîţi într-o hrubă. închisoarea era veche, din timpul Măriei Tereza, şi foarte umedă ; pe pereţi se scurgea fără încetare o pânză acră de apă. Alt :gomot nu se auzea, îndată ce uşa grea se închise cu un zornăit de lanţuri, bătrânul Juca îi adună pe toţi în jurul lui.
— No, acuma, fraţilor, bine că ne-au pus la un loc... Asta-i o dovadă de prostie, şi de obicei nu sunt proşti : înseamnă că sunt cam înghesuiţi. Ascultaţi aici : am auzit că la gară a venit un tren cu băieţi şi ne-am dus să-i scoatem, că mureau de sete şi se sufocau... Nimic altceva ! Se aude ?
— Da, vorbi înfundat fochistul cel înalt. Marcu. Bată-i Dumnezeu că nu ne putură lua de acasă, să ştie muierile unde sântem...

— Şi pe mine m-au agăţat tocmai când ieşeam din depou, zise Horvâth.
— Sst, porunci Jurca. Lasă pălăvrăgeala ! Acum e vorba ca... nici un cuvânt mai mult, nimic. Dacă întreabă câţi am fost. spunem că noi, ăştia de sântem aici.
— Poţi să te bizui pe noi, doar nu ni-s copii... E cam frig. se strîmbă fochistul. Aşa-i în fundul pământului...
— Ai mai fost pe la temniţă ? întrebă Jurca.
— Ba nu, cum să nu fiu ! De trei ori.
— Tăceţi, şopti, repede Horvâth, care trăgea cu urechea la uşă.
Pe coridor se auzeau bocănituri de cizme ţintuite ; un gla.-, răcni :
— Asta-i copilărie ! Asta-i sabotaj ! l-aţi băgat împreună I
— Domnule chestor...
— Nimic ! Gura ! Ai să răspunzi ! imediat să-i scoateţi afară !
— Caporal de gardă ! Caporal de gardă ! Dormi ?
— Ordonaţi !
— Ia o grupă de ostaşi !
— 'nţeles...
— Unde avem celule libere ?
— Nicăieri...
— Să aveţi ! ţipă chestorul.
— Păi transportaţi-i la dumneavoastră !
— N-am loc ! Şi apoi e delict militar !
— Atunci nu ridicaţi tonul !
— Domnule căpitan, sânteţi inconştient !
— Caporal de gardă ! Unde-n parastasul lui dumnezeu umbli ? Ţi-i somn ?
Jurca începu să stringa mâinile tovarăşilor săi. Le scutura tare, ca să le dea încredere. Uşa se deschise, plângăreţ.
— Afară, pe rând ! Unul câte unul...
Horvâth ieşi primul, apoi fochistul, bătrânul Jurca şi ceilalţi. In coridorul de piatră, luminat de un bec chior, văzură o mulţime de poliţişti şi de agenţi ai Siguranţei, gata să se repeadă la ei.
— Pe aici, măi ! le porunci caporalul, care-şi ţinea arma pregătită de tras.
— Mai repede ! se agită un ofiţer de jandarmi. La fiecare uşă, un soldat cu baioneta la armă.

Jurca Mihai se întinse de-i pârâră oasele, apoi aruncă o privire asupra pereţilor coşcoviţi (era un fel de cancelare a furierilor) şi voi să se întindă pe o bancă.

. — Nu-i permis ! se repezi soldatul, un băiat fânăr, cu o capelă mare, colţuroasă, trasă până peste sprâncene.
— Şi ce de nu vrei, uritule ? îl certă Jurca. Nu vezi că-s bătrân ?
— Orden...
— Dă-i „orden", atunci bine.
Se rezemă de perete şi închise ochii. „Desigur, până acum tovarăşii au aflat. N-au ce să zică, nu se putea altfel... Şi apoi, a fost o manifestaţie spontană. Spontană dar antifascistă..." Numai băieţaşul ăla care era la el, de-ar găsi banii în dulap, să aibă cu ce-şi cumpăra de mâncare. Trebuie să se descurce, e doar ucenic, ce dracu, nu un domnişor... Când l-a dus acasă, băiatul a adormit îndată. Echipa o să lucreze mai departe, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Szilâgyi se va descurca foarte bine şi fără el. Cât despre legătură, aia are să se stabilească, de bună seamă, în cel mult patru zile.
Auzi o uşă deschizându-se şi ciuli urechile.
— Jurca Mihai !
— Eu sânt.
Soldatul ţăcăni închizătorul armei şi-i făcu semn cu baioneta s-o ia înainte.
— Vezi, bădie, vezi să nu... că trag...
— Ţi-i frică, hai ? îl întrebă bătrânul şi soldatul, surprins, făcu o mişcare ca şi cum ar fi vrut să-l împungă.
— Hai, hai...
Străbătură coridorul de la etaj, pardosit cu scânduri, apoi intrară într-o odăiţă mică. Descumpănit, soldatul se opri în loc, vânturându-şi mereu baioneta lungă, franţuzească. O uşă se deschise şi un om cu mustaţă roşcată îi făcu semn lui Juca să intre. Bărânul îşi îndreptă umerii. Intră.
La birou era aşezat Benea, în uniforma lui neagră. Sprâncenele blonde-aurii îi tresăreau mereu, dindu-i un aer de mirare tristă. Il privi lung pe bătrânul Juca şi-i făcu semn să se aşeze în faţa lui ; îi întinse o ţigară şi se bucură când acesta o primi. Ştia multe despre el, aproape totul : se întorsese în ţară prin 1919—20, după ce făcuse parte la Odesa dintr-un detaşament roşu românesc, format sub influenţa unui oarecare Dic. Di-cescu, mai târziu, prin '38 executat de Stalin, ca deviator... Comunist sincer, dar fire independentă... In dezacord cu multe din hotărârile diferitelor conduceri superioare ale partidului ; de aceea, ţinut oarecum pe linie moartă..." Individualist"... ,,naţionalist"... Arestat de câteva ori... foarte dîrz la anchete... Era sigur că bătrânul ştie unde se ascunde feciorul său, sau în orice caz ţine în vreun fel legătura cu el. Privea faţa cu trăsături adinei, mustaţa căruntă, ochii mici, cenuşii : muncitor tipic, proletar tipic... Se hotărâ brusc :
— Domnule Juca... acţiunea din gară vă poate duce la Tribunalul Militar şi de acolo în faţa plutonului de execuţie.
— Vorba poetului, spuse bătrânul, „cu-o moarte tot sântem datori"... Se hotărâse, din clipa când îl văzuse pe Benea, să-şi joace rolul de bătrânei, niţel ramolit, nu mult şi să-l lase pe celălalt să facă mişcările de deschidere ; era mare amator de şah, joc care ar trebui predat la şcoală, spunea el foarte serios.
— Desigur, dar eu... eu am o slujbă... şi trebuie să-mi fac datoria. îmi place sau nu, trebuie să mi-o fac.
— Ca fiecare dintre noi. Benea începu să râdă :
— Hai, dom'ne Jurca, să nu ne jucăm. Eu vreau să mă port civilizat, dumneata trebuie să mă înţelegi.
— Cam greu.
— Ştiu. Tocmai de aceea nu te întreb nimic de fiul dumitale, nici de altele în care, în mod sigur eşti amestecat.
— Ceva tot vreţi să mă întrebaţi, domnule chestor, surâse strîmb bătrânul ; îi păru îndată rău, nu era cazul să-l provoace ; dar când observă că Benea

transpiră din belşug, deşi în birou era răcoare, înţelese că celălalt se teme şi se bucură interior, ca şi cum ar fi primit o veste bună.
— Da. Uite ce e : vreau să ştiu unde sunt băieţii care au fost scoşi din tren.
— S-au împrăştiat care-ncotro. Tineri, nu vor să se „specializeze" sub bombele americanilor, în Germania...
Benea trecu peste tonul bătrânului. ,,S-a ramolit" se gândi.
— Tocmai. Vreau să-i luăm noi în... custodie. Noi, poliţia. Să-i trimitem acasă. Domnule Jurca... Şi eu ştiu că războiul e pierdut şi nu vreau să atârn în streang. îţi dau cuvântul meu de onoare că poliţia română va proteja nişte tineri români. Ar fi foarte bine, dar ştii... foarte bine să mă crezi. Era sincer şi hotărât să facă aşa cum spunea ; dacă bătrânul l-ar fi crezut asta i-ar fi deschis o rază de speranţă pentru viitor. Gândeşte-te bine, spuse, nu te grăbi. Ştiu că ne desparte... mă rog, ceea ce ne desparte, dar în cazul acesta...

„Nu-mi mai merge mintea ca altădată, se gândea bătrânul Jurca, foarte încordat. Logic, are dreptate. Logic, trebuie să fie sincer. Logic, ar trebui să se dea peste cap, să încurce lucrurile. Dar oare pot fi ei logici ? asta-i întrebarea, singura întrebare... Da şi mai este o problemă : colaborarea cu poliţia, chiar în cazul în care poliţistul din faţa ta e sincer, sau îşi apără interesele lui, care nu mai sunt şi interesele instituţiei, înseamnă totuşi... trădare".
— Nu ştiu unde sunt băieţii, spuse încet, dar foarte răspicat. S-au împrăştiat de bună seamă că unii şi alţii le-au dat un pahar cu *l'pă, o* bucată de pâine... O să se caţere în trenuri, o să ajungă ..cumva acasă..." E deştul să dai un singur fir, cel mai neînsemnat şi „ei sunt destul de experimentaţi să descopere lucruri mult mai importante acum, chiar decât soarta acestor tinerei, univ dintre ei tâmpiţi, care semnaseră că sunt de acord să se ducă in Germania".
Benea înţelese că pierduse şi-l năpădi furia.
— Bine, zise încet, 'tu-ţi dumnezeul mă-ti, dacă nu vrei să mă înţelegi, aşa, ca om... atunci...
Işi trozni degetele.
— Carol ! strigă el. Carol !
Omul cu mustaţa ca porumbul intră şi, înţelegând, începu să se dezbrace. îşi înfăşură o bucată de piele în jurul încheieturii.
— Nu... Nu-i nevoie, spuse Benea obosit. Du-l înapoi. Să vină ceilalţi, pe rând.
Pe coridor, Jurca se întâlni cu Horvâth şi-i trase cu ochiul. Văzu strălucind în privirea lui o flăcăruie pe care o cunoştea bine de tot : „Fii liniştit, nici o vorbă... trece şi a.sta..."
Intră *n* odăiţă şi, scoţându-şi batista, începu să se şteargă de transpiraţie.
— Ia te uită, te scuturară... spuse compătimitor soldatul. Jurca îşi împături la loc batista, scoase pachetul de ţigări
şi-l întrebă :
— Da tu de unde eşti, băiatule ?
— Hei ! — oftă soldatul — de la Bacău... vorrrba ! Nu-i voie să vorbim cu arestaţii !
Cu toate că interogatoriul continuă până dimineaţă în zori, Benea nu află, aşa cum se şi aşteptase dealtfel, decât că oamenii au mai putut răbda, auzind că e tren cu copii în gară şi bieţii de ei rabdă de foame şi sete. Le făcu acte de dare în judecată pentru „răzvrătire", urmând ca după instrucţie să fie trimişi unde vor crede cei mai mari că trebuie trimişi. Dar în urma discuţiei cu bătrânul Jurca el ştia că e pierdut.
Ziarul Tribuna Română decăzuse în ultimul hal. Vîslan nu se mai interesa de nimic, stătea toată vremea încuiat în redacţia lui şi bea. Aşa că toată munca rămase pe capul lui Şendrea. Comunicatele militare erau aşa de anemice, că nu se putea umple cu ele nici o jumătate de coloană. Articolele de fond se

copiau din „Curentul", în rezumat, dar cum ziarele din Bucureşti veneau cu mare întârziere, nu se mai potriveau situaţiei din acea zi şi erau contrazise de comunicate. *în* ziua în care se comentă, pe larg, strălucita strategie a lui Rommel în No:-mandia, comunicatul anunţa moarta eroică a feldmareşalului. Şi toate astea nu umpleau nici o pagină. Şendrea, care simţea o anumită responsabilitate şi se mai şi temea pe deasupra, se învârtea la uşa lui Vîslan, intra din când în când dar acesta-i răspundea sughiţând :
— Lasă-mă, puiule,., mă gândesc acuma...
— Domnule director, nici o pagină...
— Pune anunţuri : vine potopul... Previno lumea... După ce ziarul apăru o zi, Vîslan se mai învioră. Veni în
biroul cel mare şi spuse, muşcându-şi barba carc-i crescuse în neorânduială :
— Fraţilor, nu mai merge... Nu mai merge, Miţi, puico... Eh, grangurii or s-o şteargă în Elveţia, în Suedia şi în Argentina, dar eu ? N-am un ban, pe cuvântul meu... un ban de-o ţuică. Voi sânteţi ultimii apostoli care mă mai urmaţi... în fond... de ce ? Aha, înţeleg. N-aveţi unde vă întâlni în altă parte şi vă... aici. Nu-i nimic, nu mă supăr. Tinereţea-şi cere drepturile. Dacă vreţi, vă dau cheia garsonierei mele. Patul e bun, nu scârtâie. Eu nu mai dorm acasă.
— Domnule director, se ridică Miţi, încercând să-l încurajeze. Vă rog, nu vorbiţi aşa, că mi se rupe inima ! De ce vă lăsaţi pradă tristeţii ? O să fie bine...
— Şendreo ! închină-te până la pământ ! Salută sfântul bun simţ al femeiii ! Eşti o sfântă, Miţi dragă... O sfântă. Ce vrei să fac ? Nimeni nu vrea să-mi mai scrie un rând... Nici anunţuri nu mai capăt. Parcă se mai interesează acum cineva de o bicicletă pierdută sau de un „căţel pekinez, răspunde la numele de Bibo ?" Hai ? Nimic.
— Domnule director — se încăpăţână Şendrea — ceva trebuie să găsim...
— Ce ? Hai, ce ? Nu vezi ? Suslănescu nici nu mai dă pe aici. Robber, jidanul ăsta scârnav, s-a mistuit în fundul pământului, eu n-am idei, ruşii sparg frontul, arme secrete nu

se mai inventează... Faliment. Nici vouă n-am cu ce vă plăti.., N-am ! Am să-mi vând cărţile, hainele şi o să vă răsplătesc, dragii mei...
începu să plângă cu hohote, sărutând mâna subţire, parfumată cu lavandă, a bietei Miţi, care se înduioşa cumplit.
Găsiră totuşi o soluţie şi transformară ziarul într-un fel de magazin literar. Solicitară un poem de îmbărbătare a conştiinţelor cunoscutului bard al oraşului, maestrul Tiberiu Lemian, funcţionar la consistoriul greco-catolic. Acesta le aduse o poezie kilometrică, în care dovedea că în ceasurile grele toţi eroii ies din morminte şi luptă. Plăieşii mai ales sunt neîntrecuţi :
Veţi şti şi voi ce-i un răzeş
Ce luptă-n luptă dreaptă.
Este acelaşi vechi plăieş.
îl omori, dar el se deşteaptă.
Dar de te-omoară-n luptă el, Eşti mort pentru vecie. E stâncă, fulger şi oţel. Ce-omoară el, nu mai învie.
Scotocind prin corespondenţa nerezolvată, găsiră o altă poezie, a elevului Suciu. Acesta ameninţa pe inamici în general cu măcelărirea până la unul, inclusiv femei şi copii ;
Voi nu aveţi nimica sfânt.
Nu veţi scăpa nici în mormânt !
în josul paginii literare, Vîslan scrise, după multă sudoare, următorul comentariu :

„Românul s-a născut poet. Acesta este un mare adeVăr. Arma sublimă, cu care se menţine în ceasuri de durere el n-o părăseşte. Judeţul nostru atât de greu încercat dovedeşte prin condeierii lui distinşi că :
Jugul sclaviei noi vii n-o să-l primim.
Onoarea culturii româneşti, a tradiţiilor sfinte, o pstrăm vie
Scânteia care a lucit aci timp de veacuri nu se stinge
Haina unei civilizaţii nobile îmbracă vechiul nostru suflet .'
Iarăşi vom renaşte, ca pasărea din cenuşa ei.
Timpul, marele judecător, e cu noi şi pentru noi.
Legămintele noastre sunt sfinte...
EroU n-au murit zadarnic, o nu !
Războiul lor e veşnic prezent în inimile noastre !
Ion Vîslan,

— Domnule director — îl rugă jenat Şendrea — notiţa dumneavoastră este... este... vă rog să mă iertaţi... cam nu ştiu cum !
— Să apară aşa cum e ! Nici un cuvânt ! Nu sunt eu prost, Şendreo ! Ia citeşte puţin în acro... în acropole !
Varga avea senzaţia că e la hotel. Fotoliile învelite în huse, geamurile lipite pe dinăuntru cu hârtie neagră, covoarele strânse sul la colţuri îi produceau o impresie dezolantă. Când se despărţise la gară de familie, fusese emoţionat, până la lacrimi, apoi, după ce trenul se mistuise în zare, se întoarse acasă, răsuflând uşurat. De o mulţime de ani, prima perioadă de bur-lăcie ! Larisse plecase şi ea, la fel şi servitoarea. Sofia îi adusese în casă o mătuşă bătrână şi maniacă, Matilda, să aibă grijă de el. Varga zâmbise. Spionajul astfel instituit era foarte naiv, dar enervant, cu toate astea. In aceeaşi seară, mătuşa Matilda veni la el şi-i spuse sfioasă, cu buzele tremurând de emoţie:
— Dragă Salvator... dacă... în sfârşit.. vreau să precizez că eu nu-ţi stau în cale cu nimic. Discretă ca mormântul unde mă voi închide în curând. Un bărbat singur... eu înţeleg asta foarte bine. Clipi din ochi, libidinoasă : Eu te aprob. Vă sunt aşa de recunoscătoare că m-aţi adus la voi...
— Ce-ţi trece prin minte, tanti, se indignase Varga.
Işi vedea de treburi ca înainte şi avu satisfacţia să descopere că nu se înşelase în aprecierea lui Horoviţă : acesta era, într-adevăr, un escroc ordinar şi afacerea cu furnizorul era cusută cu aţă albă. Varga îi arătă limpede că el înţelegea totul, dar că, obişnuit cum era cu asemenea afaceri, va izbuti să scoată întreprinderea şi pe directorul ei basma curată. Recunoscător, Horoviţă, care avea mania respectabilităţii îi mări tantiemele şi-i puse la dispoziţie automobilul său.
Seara, înainte de culcare. Varga se încuia în bibliotecă şi se ghemuia lângă radio, acoperindu-şi capul şi aparatul cu **o** pătură. Ştirile erau încurajatoare. In Paris izbucnise insurecţia, americanii erau aşteptaţi din clipă în clipă. Varşovia, în urma răscoalei, era spulberată sub un uragan de foc... După ce asculta toate emisiunile, se aşeza la masă şi făurea planuri. Işi nota cifrat ideile, înlocuind fiecare literă cu un număr, apoi ascundea hârtiile între copertile unei cărţi de poveşti, unde în orice caz nimeni nu va avea idee să le caute. Şi, insistând mereu mintal asupra vremurilor care vor veni, uită întrevederea cu

Benea. Gustă o linişte completă ca în vremurile de altădată, când chiar luptele electorale, cu toată cohorta lor de calcule, discursuri şi agitaţii, aveau farmecul acţiunii, iar hazardul era comod, ca o partidă de cărţi când ai bani şi nu te angajează decât plăcerea jocului. Cuvintele baronului fuseseră de data asta clare : el era cel desemnat pentru conducerea judeţeană.
A patra zi după plecarea familiei veni la el Motzeanu. Era descompus de groază şi părea hăituit. în cuvintele întretăiate îi povesti că de două zile un individ s-a postat in faţa casei lui şi că, atunci când umblă pe stradă, are convingerea că e urmărit.
— Baronul e un porc, ascultă ce-ţi spun. Un porc şi nimic altceva ! Nu mai e de găsit nicăieri. La spital nu e. L-am căutat şi acolo. O fi fugit la Zerind şi ne lasă pe noi aici, pradă poliţiei. Ultima dată când am vorbit cu el...
Motzeanu se opri brusc.
— Ce ţi-a spus ?
— Asta e fără importanţă... Ascultă-mă, nu te încrede în el. E o vulpe bătrână. Promite, promite marea cu sarea şi la urmă tot el culege caimacul.
— Cum ? îl scutură de umăr Varga, cuprins de bănuială.
— Aşa !
— Te rog să nu vorbeşti echivoc !
— Uite ce e, se hotărâ Motzeanu : Baronul mi-a făgăduit cerul şi pământul. Spunea că numai eu sunt capabil să-mi asum conducerea efectivă a partidului în aceste momente.
— Nu-i adevărat.
Celălalt îl privi cu răutate, parcă i-ar fi spus ,,sîc".
— Şi de ce n-ar fi ? Realitatea este însă, vai, că acestea sunt numai ,,voarbe". Or, eu n-am chef să fac pe martirul. Dacă se întâmplă ceva, pe cine o să ridice ? Pe mine, desigur... Ai auzit ? La gară, la fabrică au fost arestări masive. Şi ieri a sosit echipa germană de demontare. Militari, S.S. cu toţii. Dumnezeu ştie ce ne mai aşteaptă. Salvator...
Dar Varga nu-l asculta. Stătea trântit în fotoliu, cu degetele rezemate de frunte, ca la fotograf, şi-n creier i se învârtea ceva repede, din ce în ce mai repede. Avu, deodată, conştiinţa ridicolului său, a credulităţii prosteşti şi, furios, se repezi spre Motzeanu :
— Şi tu l-ai crezut ! Tocmai tu care; în această problemă te rog să mă ierţi, dar ai avut o atitudine nu ştiu cum...
— Ce atitudine ? ripostă Motzeanu pus pe ceartă. întrucât era a ta mai inteligentă, rogu-te ?
— Era mai cinstită, în orice caz !
— Măsoară-ţi cuvintele !
— N-am să mi le -măsor ! începu să strige Varga. Mie unuia mi-a fost de ajuns ! Da' ce credeţi voi ? Că sunt un manechin de tras pe sfori ? Totdeauna m-aţi lucrat pe la spate, voi, coteria voastră... Dar acum s-a terminat ! Cinstea şi credulitatea mea au o margine ! N-o să-mi sacrific viaţa şi situaţia ca să joc mereu roluri de figuraţie !
— Ce-i cu tine ?
— Nimic ! Auzi ? ! Nimic... Mi-a fost peste cap ! Risc...
Risc mereu.
Motzeanu se înălţă cu demnitate.
— Glăsuieşte... invidia ? întrebă el.
— Invidia ? Scârbă, domnule, scârbă ! Dacă vrei să ştii, mi s-a propus acelaşi lucru *şi mie,* mi s-au făcut aceleaşi făgăduieli. Da ! Zadarnic te încrunţi. Destul cu atâta iezuitism ' Dacă merge tot aşa, partidul şi-a semnat sentinţa de ieşire din istorie ! leşii'c ruşinoasă, Moţene ! Furia îl îneca : Iar eu... eu... ascultă aici : prefer să merg cu comuniştii, decât cu voi ! Na !

— Salvator !
— Nimic ! M-am săturat... Până când o mumie, o fosilă va trage sforile ? Ce ?
— Vrei să le tragi tu, hai ?
Dar Varga era la capătul puterilor, aşa că începu să urle :
— Afară ! Ieşi afară, domnule ! Am să vă arăt eu cu cine aveţi de-a face !
— Ai să regreţi amarnic, .dommule Varga, bîigui Motzeanu, împins de la spate. Am să-ţi arăt eu dumitale !
— Să nu mă ameninţi în casa mea !
Din prag, Motzeanu îl,,salută" cu pumnul strâns.
— Spuneai că vrei să te înscrii la comunişti, ,,tovarăşe" Varga ? Am să-ţi arăt eu ! şi trânti uşa din toate puterile.
îndată uşa se deschise fără zgomot şi mătuşa Matilda îşi vârâ înăuntru capul cărunt :
— Ce s-a întâmplat, Salvator ? Cine a fost domnul ?
— Lasă-mă în pace ! ţipă Varga, făcând un pas spre ea, ca şi cum ar fi vrut s-o bată. Bătrână, moartă de groază, închise uşa şi fugi la etaj, unde începu să-şi facă bagajele.
„Am făcut o gafă... o gafă", repeta Varga, nemângâiat. Işi aduse aminte că Benea era perfect informat de tot ce se discuta la ei. Acum era sigur că toate astea le are de la Motzeanu. I se părea că are ţem.peratură. Se repezi la geam, trăgând storul cu o mişcare violentă. Un om înalt se plimba agale prin faţa casei.
Aşadar şi el era suspectat. Şi acum, desigur, Motzeanu s-a dus direct la Benea, aşa că încă în noaptea asta se putea aştepta să fie arestat. Omul de pe trotuar ridică ochii şi priviclădirea întunecată. Varga se retrase de la geam, se împiedică de covor şi căzu cât era de lung, pe spate. Durerea ascuţită din ceafă îl trezi. „Trebuie să plec ! Trebuie să plec imediat ! Nu mai am dreptul să stau în casa aceasta". Alergă în dormitor şi, descuind dulapul în care-şi ţinea hainele, începu să arunce peste umăr, fără alegere, cravate, cămăşi, mănuşi, o pijama, un costum de haine. Le înghesui claie peste grămadă într-un geamantan de piele de porc, apoi, azvârlindu-şi halatul, se îmbrăcă într-un costum albastru-închis. Citise într-un roman poliţist că în întuneric e bine să porţi haine de culoare închisă. Işi căută pantofii. Unde să se ducă ? Stătu pe coVor gîfâind în patru labe. Da, desigur, la Lola... O să-şi petreacă noaptea acolo, o să-i spună primejdiile care-l pasc şi ea — era aşa de maternă ! — îl va ocroti şi-l va giugiuli până când, zdrobit de osteneală şi epuizat, va adormi ca un copil îmbăiat. Lăsă un bilet pe masă : „Am plecat, nu fi neliniştită" şi ieşind în curte trase cu urechea. Pustiu. Câţiva lilieci zburau, îmbătaţi de repeziciune, fîlfâindu-şi aripile cleioase. Evitând poarta principală, se strecură prin fundul grădinii, şi ajuns în stradă, o luă la fugă, după ce se asigură că în urma lui nu era nimeni. „Iată-mă intrat în rezistenţă", îşi spuse. Ideea cu Lola fusese formidabilă. Numai de-ar găsi-o singură !
Varga se trezi scăldat **în** sudoare. O rază alburiu-roşcată pătrunzând prin jaluzeaua de pânză i se oprise, lipicioasă, pe faţă. Auzi respiraţia sănătoasă a cuiva şi nu-şi dădu seama unde se află, până când, cu ochii închişi, întinzând mâna, dădu de un umăr rotund, grăsuliu şi moale. Amintirea nopţii de pasiune şi a spaimei lui se scursese în el într-o clipă, ca un şuvoi într-un nisip. Lola, mânjită pe buzele groase şi pe bărbie de ruj, se întinse somnoroasă.
— Aşa de vreme ne sculăm, puiule ? Vai, ce bine a fost...
Varga se strecură din pat şi se aşeză pe un scaun. Şi acum, ce va face ? Noaptea a trecut şi până la noaptea următoare erau douăsprezece ceasuri, enorm ! Cu ce să le umple ? Să meargă la serviciu, sau să stea aici, în camera asta de la mansardă, care, desigur, peste zi se încălzeşte ca o etuvă ? încotro ? „Doamne Doamne, încotro s-o iau ?" Era frânt de oboseală şi parcă în

oase n-ar fi avut măduvă, ci aer comprimat. Mirosul de parfum îi dădu o migrenă fulgerătoare. Lola, întinsă pe pat, închidea şi deschidea ochii mari şi-şi mişca degetele de la picioare, leneşă. Cămăşuţa de mătase i se îngrămădise pe piept şi ea, scuturându-şi şalele, încerca s-o întindă la loc. Varga începu să se îmbrace. Lola n-avea cameră de baie, şi numai la gândul că ar putea să se spele în lighean îi veni să verse.
— Unde mergi, puişor ?
— Plec, Lola. O să viu iar la noapte...
— Bine...
„Nici nu încearcă să mă reţină. Pentru ea toate sunt indiferente. Ce fiinţă dumnezeiească fericită ! Dar dacă e informatoare a Siguranţei ? Cum «dacă ? Este în mod sigur."
— Pa ! îşi strîmbă el buzele.
Dimineaţa era zăpuşitoare. Pomii de pe marginea trotuarului îşi spânzurau crengile ca pe nişte aripi plouate şi inerte. Câte un geam bătut de raze scânteia orbitor. „Dar dacă mă arestează pe stradă ?" Intră într-o lăptărie goală şi comandă o cafea şi un corn. Nu băgă de seamă când i se aduseră ; voi să bea şi văzu două muşte înecate în lichidul cafeniu. Cornul era lipicios. „Doamne, ce-o să se mai întâmple cu noi ? Unde o să fugim ? Căror idoli o să ne mai închinăm ?"
Se ridică să plece.
— Plata, domnu' ! se sperie patronul, venind grăbit spre el.
— Ce plată ! Nu vezi că nu m-am atins de nimic ? se răţoi Varga.
— Dar eu v-am servit !
— Cu leorca asta greţoasă ! Şi sunt şi muşte !
— Nu erau...
— Le-am pus eu ? Hai ?
— Nici eu...
— îndrăzneşti să discuţi ? Ştii dumneata cine sunt eu ? strigă Varga scos din fire.
Dar patronul, un om gras, învelit într-un şorţ alb, nu se sperie. Merse la uşă şi, deschizând-o, se uită afară după un sergent.
— Cu mine nu merg de astea ! Aţi comandat, plătiţi — sau chem poliţia.
Varga se înmuie ; îşi şterse fruntea şi zâmbi penibil :
— Bine... bine... Scoase o hârtie de o mie şi o puse pe tejghea : Schimbă-mi.

Cu o minuţiozitate jignitoare, patronul o cercetă la lumină să vadă dacă nu cumva e falsă, apoi îi dădu restul.
— Are bani şi nu vrea să plătească ! se plânjge el în gol.
Varga porni fără nici o ţintă. îl durea inima amintindu-şi de trădarea baronului. Şi cuvintele prosteşti pe care le spusese lui Motzeanu... ! Desigur, el era trădătorul Fiul lui fusese doar legionar activ, comandant de cuib sau aşa ceva şi totuşi nu suferise nimic de pe urma acestor convingeri. Aşa-l răsplăteau ei după ani de sacrificii ? Eh, nu-i nimic ! Nu-i nimic... Dacă e vorba de asta, atunci...
Se repezi la un debit şi cumpără două coli de hârtie ministerială, apoi intră într-o circiumă ordinară şi, aşezându-se la o masă dosnică, începu să scrie.
în aceeaşi zi, Benea întinse pe birou câteva hârtii. „Murdari mai sunt oamenii, comentă el. „Şi murdară meserie sunt silit să fac şi eu"... Se apucă să le recitească.
„Domnule chestor,
Datoria mea de român mă împiedică să mai tac în aceste ceasuri grele. înaintea tuturor intereselor noastre zilnice trebuie să ştim pune, atunci când

imperativul vremurilor ne-o porunceşte, interesele superioare ale patriei. în primul rând ţin să declar că toate acuzaţiile care mi s-au adus sunt pe de-a-ntregul false, neconforme cu cel mai elementar adevăr. în toată activitatea mea n-am urmărit, acum ca şi în trecut, decât comxin-damente superioare — chiar când acestea erau de-a curmezişul intereselor mele personale. Ţin să vă atrag atenţiunea că bănuielile dumneavoastră erau fundate ! Unele persoane din conducerea noastră au pertractat într-adevăr cu cei scoşi în afara legii. Este un lucru pozitiv, pe care-l pot dovedi oricând. Diferitele combinaţii pe care le fac aceşti domni, sub oricare mască le-ar învălui, nu sânt, în ultimă analiză, decât o încercare de a-şi scăpa pielea şi de-a împinge în locul lor oamenii nevinovaţi, animaţi de cele mai curate intenţii. Dar aceşti oameni nu pot fi mistificaţi până la urmă. Diferitele şantaje morale n-au asupra lor nici un efect. Ţin să declar aici că n-am avut nici un amestec în tratativele oneroase şi dăunătoare duse de elemente inconştiente, sau SENILE, împotriva ordinii legii, şi că orice încercare a lor de-a mă compromite se bazează pe calomnie şi minciună.
Cu tot respectul, Dr. Salvator Varga."

A doua declaraţie era concepută în felul următor : *„Domnule chestor,*
In urma discuţiei pe care am avut-o şi unde n-am avut destule cuvinte ca să-mi exprim gratitudinea pentru delicateţea şi fineţea cu adevărat occidentală cu care aţi avut tactul să-mi atrageţi atenţia că — îmi permit să reproduc cuvintele domniei voastre — „intenţiile hune folosite de criminali pot deveni dăunătoare", constatare pe care, după o meditaţie serioasă, cerută de gravitatea ceasului de faţă, mi-o însvşesc întocmai, am reuşit să privesc cu alţi ochi manoperele unor persoane pentru care am avut, până acum, un exagerat respect.
Astfel, avocatul Varga, ale cărui relaţii francmasone vă sânt, sper, cunoscute, mi-a declarat cu cinism : ,îndată ce se va putea mă voi înscrie în partidul bolşevic" (textual ! !), după ce a căutat să mă facă să aderez şi eu la concepţiile sale pe care mi le expusese în mod instigator. Nu mai am dreptul să dubitez, ci ţin de a mea datorie să vă aduc la cunoştinţă acest fapt, ca să particip, în măsura pe care mi-o permit mijloacele mele, la opera de asanare cerută de excepţionala gravitate a ceasului de faţă.
Rămân al dumneavoastră îndatorat,
dr. Emil P. D. Motzeanu." A treîa hârtie era mai sobră :
***„19**.VÎII. D.R.P. de Z a propus d-lui S.V. să-şi asume conducerea organizaţiei locale a P.N.Ţ., în vederea acţiunii viitoare.*
Tot d-sa a propus acelaşi lucru d-lui E.P.D.M., care a acceptat. Nu s-a stabilit nimic concret, urmând să se aştepte o agravare a situaţiei militare de pe front, pentru pornirea unei campanii.
Păr. I. P. a refuzat să primească acest rol, incompatibil cu haina d-sale. S-a pronunţat pentru începerea unei acţiuni. Se pare că R.P. ar fi luat legătura cu un reprezentant al comuniştilor, dar că nu s-a ajuns la nici un rezultat concret. Păr. I. P. a dezavuat aceste pertractări, D.R.P. s-a încuiat în casă, sub pretext de boală. Tânărul."
Benea luă aceste hârtii şi le încuie într-im safeu zidit în perete. Era foarte bucuros. „Ia te uită cum au ajuns să mi se căciulească mie, poliţistul, pe care înainte vreme nu ca

tadicseau nici măcar să-l gratifice cu un bună ziua ! Dacă ar fi cazul, mi-ar linge şi tălpile." Dădu din mână şi se apucă să citească Curierul. De la Timişoara i se anunţa «că din cauza extremei aglomeraţii de procese de înaltă trădare — cu toată procedura sumară — răsculaţilor din oraş nu le putea veni rândul decât la începutul sau mijlocul lui septembrie şi că până atunci urmau să fie ţinuţi la Siguranţă pentru a încerca să se obţină de la ei lămuriri suplimentare. „Harababură peste tot", se strîmbă cu dezgust Benea. Strânse dosarele pe care trebuia să le ducă la Fritsch. O clipă se gândi să adauge şi declaraţiile primite astăzi, apoi îşi dădu seama că ar fi fost o prostie. Dacă cele spuse de excelentul lui agent „Tânărul" erau câtuşi de puţin adevărate, organizaţia comunistă ar putea cădea în câteva zile. Desigur că nemţii, din recunoştinţă, i-ar asigura un locşor în Elveţia. Visa o căsuţă mică, cochetă, numai două camere, undeva pe malul lacului Leman. Va creşte o văcuţă Siementhal, doi purcei York şi o să-şi scrie amintirile. Dar tot atât de bine, aceiaşi nemţi l-ar putea lichida, pentru că nu-i spusese totul lui Fritsch la timp. Parcă Fritsdr îi spunea lui totul. Fiecare pentru sine, asta era singura lege a naturii, perfect valabilă.
Salvator Varga avea o încredere nelimitată în destin ; până acum, toate acţiunile sale şi urmările lor se orinduiseră cuminte, cu simetrie, chiar cu noroc, dacă stătea să judece mai atent. Căpătase o educaţie practică, solidă. De mic copil mamă-sa îl introdusese în dedesubtul afacerilor familiale, dar nu cu acea duioşie maternă care caută în atenţia copilului un sprijin moral şi un imbold, ci cu încăpăţânarea pedagogului urmându-şi neînduplecat sistemul. Din această pricină, Varga fusese ferit de crizele romantice ale tinereţii. Se căsătorise placid cu o femeie care nici pe atunci nu-l atrăgea măcar din punct de vedere sexual. O înşelase curând, având grijă ca escapadele lui să nu afecteze unitatea familiei şi, mai ales, buna ei stare materială. Concepţiile lui despre lume s-ar fi putut reduce la un „cod al bunului simţ" de-o solidă mediocritate, pe care el îl practica sârguincios, dar în valoarea morală a căruia nu credea. De aceea, îşi dădea seama că amândoi copiii îi scăpaseră din mână : Lucian devenise prea speculativ şi i se dovedise superior inte-lectualiceşte încă de la cincisprezece ani, aşa că Varga nu-i putuse transmite robusta sa mentalitate, negăsind nici un punct afectiv comun, iar băiatul ajunsese de neînţeles ; Ted

die moştenise ceva din boema incorigibilă a unchiului Horia, şi, cum toată familia îl admira pe acesta, socotindu-l un adevărat „uri ember" Varga nu putuse stăvili nici snobismul, nici lichelismul „elegant" al mezinului. In puţinele ocazii când meditase asupra acestor lucruri, se autoliniştise repede : copiii aveau o situaţie solidă şi viaţa în care vor intra — pe covorul gros întins de truda părintelui lor — se va îngriji să-i aducă pe amândoi la sentimente normale, fireşti.
Acum toate acestea se sfărîmaseră în câteva zile şi pentru prima dată Varga îşi dădu seama că ar putea fi arestat, bătut măr, pălmuit, scuipat şi poate chiar ucis. Descoperirea aceasta îl năuci complet. Nu exista nici un sprijin şi nici o speranţă, oricât de absurdă, care să-l poată calma. După ce dusese personal lui Benea declaraţia sa, se linişti pentru puţină vreme, exact până în momentul când începu să facă socoteli, şi atunci îşi spuse că gestul său a fost pripit, necugetat, inutil şi deci criminal. Situaţia, aşa cum se prezenta, mai putea dura cel mult câteva luni. Dar în acest timp n-aveau destulă vreme să-l spân-zure şi să-l tortureze de o mie de ori ? Cele două nopţi petrecute la Lola îl storseseră ca pe o lămâie ; nu mai era atât de tânăr să-şi permită asemenea excese şi

femeia aceasta era suficient de proastă ca să-şi închipuie că el vrea să profite doar de lipsa soţiei pentru a-şi face de cap nebuneşte. Soluţia se ivi tocmai atunci când nu mai ştia încotro să se îndrepte şi luase hotărârea să lase dracului slujba, procesele INDAGRAREI şi să plece la Moneasa. Se întâlni pe stradă cu părintele Potra şi acesta, dintr-o singură privire, ghici că se întâmplase ceva grav şi îi propuse să se mute la el. Casa lui nu era supravegheată şi, datorită aşezării ei într-un cartier aproape totdeauna pustiu, le dădea posibilitatea să bage de seamă cel mai mic incident de natură să le deştepte bănuieli. Pe deasupra, avea vreo patru ieşiri. Varga fu nespus de fericit. Dar ajungând la Potra, îl găsi acolo pe Suslănescu într-un hal fără hal, palid, neras de câteva zile.
— Am uitat să-ţi spun — zise cu zâmbetul său blajin Potra — că mai avem un pacient, pe domnul profesor. Şi dumnealui e într-o situaţie similară.
în realitate, Suslănescu evadase din casa procurorului Velceanu. Mimi devenise imposibilă. în fiecare zi trecea prin adevărate crize de isterie, ameninţa cu sinuciderea sau cu mărturisirile, ţipând că el n-o iubeşte şi singura legătură dintre ei doi e patul. Iar când Suslănescu, impresionat şi totodată plictisit de reproşurile ei, începea să se plimbe înnebunit, frângân

du-şi mâinile, ea se repezea la el, îl încolăcea cu braţele şi, lipindu-şi obrazul ud de faţa lui ca o periuţă cu ţepi mărunţi, il implora s-o ierte, s-o înţeleagă şi să n-o direţuiască. In lot timpul acestei litanii gîfâite îşi strecura mî?fe sub cămaşa lui şi-i zgâria pielea cu unghiile. Neurastenizat, Suslănescu voise să se spovedească părintelui Potra, dar neavând putere s-o facă îl rugă misterios să-l găzduiască pentru câteva zile.
In spaţiul restrâns al odăiţei lunguieţe, cei trei bărbaţi n-aveau aproape loc să se mişte, aşa că erau siliţi să stea tolăniţi pe canapea mai tot timpul. Seara, fără să se jeneze de prezenţa lor, Potra îngenunchea în faţa micului său altar şi se ruga, liniştit şi concentrat. Ei abia respirau de frică să nu-l tulbure şi Suslănescu nu se putu opri să nu-şi spună că procedeul acesta e nedelicat. Tăcerea asta, şi poate lenea lor de a ieşi din casă le crea, în scurtă vreme, o psihologie de conspiratori ; proporţiile reale ale ameninţării ce plutea asupra lor se şterseră (Suslănescu se integrase foarte bine în rolul pe care şi-l impusese). Nu mai ieşeau deloc şi începură să gătească in casă, pe un primus cu petrol, cam defect, care scotea valuri greţoase de fum.
Părintele Potra n-avea nici un fel de obligaţii ; el era confesorul seminarului greco-catolic şi băieţii erau în vacanţă. Dimineaţa mergea la piaţă, aducea zarzavaturi, ouă, păsări, pâine şi vin, apoi toţi trei, încurcându-se unii pe alţii, se apucau de lucru. Prânzul era gata pe la orele cinci, când, epuizaţi de atâta aşteptare, nu le mai era foame, dar mâncau totuşi cu entuziasm, neprecupeţind exclamaţiile de admiraţie în faţa talentului lor culinar. După m.asă dormeau, trezindu-se abia pe la opt, ameţiţi de mirosul închis al odăii. Ascultau ştirile cu urechile lipite de pânza trandafirie a aparatului şi cu răsuflările tăiate de conştiinţa pericolului prin care treceau. Pe urmă se aşezau care pe unde putea şi începeau să comenteze. întrebarea obişnuită era : ce-o să fie ,,după aceea", şi situaţia în care li se părea că se găsesc îi obliga s-o discute cu toată gravitatea. Varga descoperi că Suslănescu susţinea principii conservatoare, făcând apologia marii proprietăţi :
— Da, domnule doctor, există o tristă experienţă istorică. In clipa când România a renunţat la ceea ce constituia puterea ei, rolul ei istoric, şi a făcut loc capitalului străin, am devenit vasahi statelor industriale, vaca lor de muls... S-a negat de atâtea ori rolul boierimii, încât asta a ajuns un loc comun... Vă rog însă arătaţi-mi, în momentul de faţă, un singur politician de talia unui Maiorescu, a unui Marghiloman, a unui

P. P. Carp, a unui Arion, a unui Take Ionescu... Şi spuneţi-mi, vă rog. pe cine a făcut fericit împroprietărirea de după război ? Pe ţăran ? Nu. A distrus boierimea, o clasă care nu-şi epuizase rezervele, o clasă inteligentă, cultă, cu tradiţie... în douăzeci dé ani burghezia a dus ţara acolo unde e ea astăzi.. Amintiţi-vă de poziţia internaţională pe care am avut-o la începutul celuilalt război şi veţi fi obligat să-mi daţi dreptate. Se cocheta cu noi. din toate părţile, şi care a fost rezultatul ? O Românie mare !
— ,Şi ce-ai vrea dumneata să faci ? se enervă Varga, care nu putea suferi discuţiile istorice.
— Nu ştiu — se încovoia Suslănescu — nu ştiu.
— Atunci ?
Şi se întoarseră amândoi spre părintele Potra, care îi privea domol, .cu un zâmbet şters, superior. în fond, nici el n-avea ce să spună. Venise din Italia entuziasmat de rezultatele politicii lui Mussolini, cu toate că la Vatican, în cercurile în care-şi făcuse educaţia, ducele era privit cu rezervă din pricina ire-vcrenţiozităţii sale faţă de Sfântul Scaun. După părerea lui Potra, dacă Vaticanului i s-ar fi asigurat rolul primordiaî. Italian ar fi devenit cea mai mare putere din Europa. Un stat catolic şi fascist. Papa Plus şi Mussolini — *civitas clei !*
Varga era prea doborât de recentele încercări prin care trecuse, ca să poată privi situaţia la rece.- Aşa că, după două zile petrecute aici, ajunseseră să dorească iarăşi adăpostul mai plin dc uitare, pe care i-l oferea Lola, dar nu ştia cum să plece. A treia zi, înainte de culcare, Suslănescu îl rugă pe Potra :
— Poate că... cererea mea o să vi se pară puţin nelalocul ci... Aş dori să deschideţi la întâmplare Sfînta Scriptură şi să ne citiţi un pasaj... e o tradiţie pàgina, e drept. *Sortes Virgilianae...* cu toate acestea... Cred că nu e împotriva...
— Nu e... Nu e... se bucură Potra. Luă de pe etajeră Biblia, îşi ridică faţa spre tavan şi, trecându-şi degetele peste muchia cărţii, o deschise repede, puse unghia pe filă şi citi : ,,Dar adu-ţi aminte de Făcătorul tău în zilele tinereţii tale, până nu vin zilele cele rele şi până nu se apropie anii când vei zice : nu găsesc nici o plăcere în ei... Eclesiastiil, cap. 12, vers. 1."
— încă o dată... încă o dată, şopti în extaz Suslănescu. Daţi-nii mic cartea...
— Poftim, surâse indulgent părintele Potra... Pofteşte, dragule...

Suslănescu o deschise şi el la întâmplare :
— „Căci vânzătorul nu va mai căpăta înapoi ce-a vândut, chiar dacă ar mai fi printre cei vii ; căci prooroîia împotriva întregii lor mulţimi nu' va fi schimbată şi din pricina nelegiuirii lor nici unul nu-şi va păstra viaţa."
Speriat, Varga se ridică într-un cot.
— Asta este... este curată solomonie ! spuse el, cu reproş. Dumneata ai spus, Suslănescu : *Sortes Virgilianae.* Biblia nu-i făcută ca să ne jucăm noi cu ea.
— Ţi se pare ciudat. Salvator, că, oriunde o deschizi, ea răspunde ca o trîmbiţă de foc neliniştilor noastre, smulgând vălul de pe nelegiuirile pe care le-am făptuit ?
— Aceste cuvinte sunt ciudate, părinte, se supără Varga. Ce nelegiuire am făcut eu ? Am ucis ? Am furat ?
— Dar despre educaţia mizerabilă pe care ai dat-o copiilor tăi n-ai nimic de spus ? Unul e un curvar şi gol sufleteşte...
— Şi Lucian ? se repezi, jignit grav. Varga.

— Mai rău, de o mie de ori mai rău. Nu e în stare să facă distincţia între Bine şi Rău ! tună părintele, dezlănţuit. Nu i-ai ales prietenii, s-a descompus sufleteşte !
Stingherit de această discuţie intimă, Suslănescu se duse în baie să spele farfuriile pentru cină şi închise ostentativ uşa. Telefonul de pe măsuţa din antreu zbîrnîi de câteva ori. Suslănescu se repezi să vadă cine-i. Prosteşte, nădăjduia : poate Mimi, dar o voce groasă, bărbătească, îl întâmpină :
— Părintele Potra ?
— Nu... nu... îl chem imediat.
Potra veni, luă receptorul şi ascultă. O uimire intensă i se zugrăvi pe faţă şi, cu toate sforţările lui de-a se stăpâni, Suslănescu pricepu că e tulburat la culme.
— Da... da... da... da... da... spunea el maşinal. E aici, la mine... Da... o să vă comunic... Cum ?... Da, înţeleg prea bine... La revedere.
Puse receptorul în furcă şi se rezemă de perete, ca şi cum i-ar fi venit ameţeală.
— Ce s-a întâmplat ? şopti Suslănescu, având un presim-ţământ negru.
— Nimic... vină te rog înăuntru...
Varga tocmai se pregătea să iasă, alarmat. Auzise toată discuţia.
— Ce e ?

— Mi-a telefonat domnul prefect, generalul Belega, îngăimă Potra, începând să-şi vină în fire. Buzele, până atunci livide, i se colorară violent, începând să-i tremure uşor.
— Pentru numele lui dumnezeu — se agită Varga — vorbeşte odată !
— Mi-a comunicat că mâine-seară la prefectură are loc o recepţie organizată de Asociaţia româno-germană. Va vorbi un ofiţer german despre situaţia actuală. Sântem invitaţi cu toţii ! M-a întrebat de dumneata...
— Şi ? Şi ?
— I-am spus că eşti la mine, răspunse părintele pe un ton care nu admitea replică.
Varga nu îndrăzni să spună nimic. Stătea în picioare, nemişcat, numai ochii-i măriţi peste măsură se învârteau de la Potra la Suslănescu.
— Mi-a spus : „Prezenţa dumneavoastră e necesară ! Altfel... eu nu răspund de urmări !"
— Ce ne facem ? Ce ne facem ? începu să se vaiete Varga, uitând de orice demnitate. Numai în cămaşă, cu bretelele brăz-dându-i pieptul, fără cravată, neras, părea un vagabond.
Părintele Potra se lăsă încet pe un scaun şi-şi cuprinse fruntea în palme. „Se roagă" se gândi Suslănescu, emoţionat. Varga se învârtea în loc.
— Ce înseamnă asta ? Pentru dumnezeu, dar nu pricep absolut nimic, nimic ! Să fie o cursă ?... Ce să înţelegem ? Ce e de făcut ? Cum să acţionăm ? Ce atitudine să luăm ?
— Linişteşte-te şi şezi undeva ! îi ordonă, fără prea multă convingere de altfel, Potra.
Suslănescu se simţea mai de prisos ca niciodată. Nu îndrăznea să întrebe : ,,Despre mine n-a fost vorba ?" Cu toate astea, acum ar putea vedea dacă e socotit o cantitate neglijabilă, sau dacă se pune oarecare preţ pe el. Nici nu l-a pomenit prefectul ? Dar de unde să fi ştiut că s-ar găsi la Potra ? Poate a dat un telefon acasă. Ca să se convingă, ar trebui însă să treacă pe acolo, să explice unde a fost atâta vreme, să mintă... Mimi l-ar ghici îndată şi ar urma o scenă, cu aceaşi împăcare în patul răvăşit. Când sângele s-ar fi potolit, ar fi început totul de la capăt. Mizeria aceasta era o tragedie, dar o tragedie murdară şi înjositoare. Se întrebă dacă ceilalţi ghicesc frământarea lui. Nu, desigur, îl invidiază pentru că e un nebăgat în seamă.

Tăcerea se prelungi peste măsură, greoaie. Ce-ar trebui să spună ca să o împrăştie ? Nimic. Totul ar fi deplasat... Oftă. Ştia acum că va trebui să plece acasă, că locwl lui nu era între aceşti oameni, îngrijoraţi. Zbuciumul său era de altă natură, poate mai organic şi în orice caz mai adânc.
— Ce e de făcut ? suspină Varga.
— Uite ce-ţi propun eu, zise Potra, să ne culcăm şi să încercăm să nu ne gândim la asta. Poate până mâine dimineaţă...
„O să vi se arate sfântul spirit ?" se întrebă cu umor Suslănescu.
— Ai dreptate, încuviinţă Varga, şi se apucă să-şi scoată pantalonii, trântindu-i mototol la picioarele canapelei. Stinseră îndată lumina. Suslănescu, ghemuit între două fotolii, între care-i amenajaseră culcuşul, încercă să respire egal, să le dea impresia că doarme. Reuşi, deoarece, peste puţin timp. Varga şopti :
— Părinte... părinte...
— Ce-i ?
— N-ar trebui să... să le dăm un telefon şi celorlalţi... să vedem ce-au hotărât ei...
— Nu. Ar însemna că ne arătăm nehotărîţi, nesinceri. Să dormim. Noapte bună...
— ...bună, spuse Varga, disperat.
Rămase multă vreme cu ochii pironiţi asupra candelei care pîlpâia albăstrui, alungind o umbră prelungă, de la stînga la di-eapta, ca un pendul fosforescent. începu să numere : „Unu.,, doi... trei..." şi adormi.
Suslănescu visă o apariţietranie : Mimi goală, călărind pe cochilia unui melc uriaş ce ieşea dintr-un smirc verzui, adânc, şi se trezi : „Oare şi ea va fi acolo ?"
Dimineaţa, părintele Potra spuse :
— Dragul meu, m-am gândit...
— Trebuie să mergem. lisus nu ne-a îndemnat niciodată la laşitate şi nici El n-a intors vreodată spatele Său primejdiei. Du-te acasă, îmbracă-te şi deseară ne vom întâlni cu toţii... acolo... Să-l rugăm pe Dumnezeu să ne întărească.
Considerând ultimele cuvinte drept un îndemn, se lăsă în genunchi şi-şi împreună mâinile. Varga îngenunche lingă el. Suslănescu, nefericit, se întreba : „Şi eu ? Eu ce să fac ?" Negăsind nici un răspuns, închipui la repezeală câteva cruci pripite. Gestul i se păru odios şi ipocrit.

CAPITOLUL XII

Palatul prefecturii, cufundat în întuneric, se desprindea ca o masă de umbră neagră pe fondul albastru al cerului. îndată ce un automobil se oprea la poartă, doi soldaţi se apropiau de şofer şi-i ordonau să plece imediat. De pe la opt începuse un du-te-vino de maşini, de birji şi de oameni care veneau burghezeşte, pe jos. Generalul Belega postase un şir de soldaţi de la intrare —- prin curtea interioară imensă — până la adăpostul de la subsol, care fusese amenajat ca sală de festivităţi. Nu voia să fie întrerupt de vreo alarmă nocturnă ; aşa că părăsise ideea de-ă folosi sala cea mare, mult mai potrivită. Invitaţii coborau o scară în spirală, foarte înclinată, luminată de becuri de toate mărimile şi puterile. Treceau apoi printr-un fel de culoar, plin de lăzi, peste care se aruncaseră covoare olteneşti împrumutate din toate părţile. Adăpostul prefecturii era modern, CLiat, şi semăna cu o tşvernă pariziană sau cu pivniţa unei vii nobile. Arcade mari, grele şi destul de grosolane susţineau tavanul ; în fund, peretele era căptuşit cu rasteluri de unelte, sape, târnăcoape şi stingătoare de incendiu. Ca aceste ustensile necesare să nu se vadă, se amenajase în faţa lor un fel de cortină. Ajutat de toată funcţionărimea şi de un

pluton de soldaţi puşi la dispoziţie de generalul Grinţeş, prefectul făcuse tot ce era omeneşte posibil ca adăpostul să nu semene a adăpost. Lampioane de hârtie atârnau într-o simetrie studiată : serpentine colorate fîlfâiau uşor deasupra capetelor ; într-un colţ, pe o estradă mascată de celebrele plante exotice ale lui Dărnescu era orchestra Bubby-Jazz, cea mai bună din oraş. Bufetul era impunător, iar de jur împrejur fuseseră rânduite fotolii. Prin ordin, prefectul mobilizase pe cei mai drăguţi ofiţeri ai garnizoanei, dându-le personal dispoziţiuni cum să se poarte cu doamnele. Un singur lucru ii scăpase : dimensiunile şi dispoziţia sălii nu permiteau nici intrări triumfale şi nici măcar în grup. Invitaţii erau nevoiţi să se strecoare unul câte unul, ca pe sub furcile caudine aşa că până când se adună un grup cât de modest, generalul trecu prin adevărate momente de stânjeneala. Primii veniseră funcţionarii prefecturii (cei câţiva privilegiaţi), apoi, profesorii liceului, părintele protopop Crăioc, înfăşurat într-o vastă sutană, uşor violetă ; peste circumferinţa pântecului, i se încolăcea brâul roşu jucând în ape, ca o coadă de păun. Prefectul stătea aproape de intrare, cu

soţia alături. Pentru această festivitate, care-o bucura, aducân-du-i aminte de vremurile bune, ea voise să se îmbrace cu rochia, de bal verde, dar când o scosese din cufăr băgase de seamă că era mâncată de molii şi făcuse o criză de nervi. La urmă găsise o soluţie cu adevărat impresionantă : venise în uniforma de soră de caritate, cu bonetă albă încheiată sub bărbie — asta era şi avantajos, pentru că îi ascundea creţurile ireparabile ale gâtului. Numai pantofii cu tocuri extrem de înalte distonau cu această ţinută sobră, dar ea găsi explicaţia cuvenită : „Li se va părea că, venind de la spital, n-am avut vreme să-mi schimb decât pantofii."
Acum stătea lângă general, înaltă şi dispreţuitoare, măsu-rând toaletele rafistolate la repezeală ale soţiilor de funcţionari, cărora le spunea cu un surâs invariabil :
— Arăţi foarte bine, drăguţo...
Prefectul, strângând mâna, se întreba : ,,Ce vor face «ei ? Şi ce va face el, mai ales dacă nu vor veni ?" Baronul Papp îl anunţase cu mare regret să starea sănătăţii sale e atât de precară, încât medicii sunt pe drept cuvânt îngrijoraţi, aşa că se vede silit să decline această invitaţie graţioasă care încearcă să scoată pe un biet bătrân din claustrul unde l-au consemnat iremediabil vârsta şi mizeriile senectuţii.
Sosi familia procurorului Velceanu, el în uniforma albastru închis, care-l făcea să semene cu un portar dc hotel luxos, ea într-o rochie lungă, neagră, cu umerii şi gâtul adânc decoltat, în urma lor, Suslănescu. îmbrăcase o haină neagră, dintr-o stofă nemuritoare, care fusese a tatălui său : îi era cam largă, avea umerii căzuţi şi pulpanele rotund răscroite, lăsând să se vadă o vestă de pichet alb. Pusese un papillon albastru cu bordo, ale cărui aripi atârnau pleoştite, cu toate străduinţele pe care le depusese în faţa oglinzii. Era palid, părând aproape de leşin, şi ochii înlăcrimaţi îi alunecau speriaţi în toate părţile. După mature frământări ajunsese la concluzia că, venind odată cu familia Velceanu, prezenţa lui n-o să fie remarcată. Prefectul îi luă mâna, afe:tuos :
— Mă bucur foarte mult... nu eraţi de găsit...
— Aşa dispare el, spuse posesivă doamna Velceanu, şi Suslănescu încremeni.
îndată după ei apăru Corian, în veşnica sa haină verde, boţită şi răpănoasă. Părul, ca o clădăraie miţoasă, îi cădea pe gulerul cămăşii cu dungi.

Suslănescu se repezi cu braţele înainte, ca spre o regăsire Apoi sosi Vîslan, în frac,. însoţit de Şendrea şi de Miţi, îmbujorată de emoţie, li prezentă, bonom :

— Ciracii mei, copiii mei, prietenii mei, familia mea. Sărută galant mâna uşor zbîrcită a doamnei Belega şi în timpul acesta scrută, pieziş, obrazul generalului, aşteptând un semn din partea lui. Acesta se prefăcu însă că nu-l vede. Din ce în ce mai încordat privea uşa scundă, trăgând însă cu urechea spre murmurul ce se ridica în spatele lui. Strânse distrat mâna lui Benea, care, în civil, avea un aer mai poliţist ca niciodată, apoi tresări : pe uşă intrase părintele Potra, urmat de Varga, care arbora un smoching elegant. Generalul răsuflă uşurat şi zâmbind amabil făcu un pas în întâmpinarea lor :
— Mă bucur... mă bucur... şi, fără să vrea, dădu vocii sale un ton de complicitate, pe care Varga îl prinse din zbor, fericit. Şi onorata doamnă ?
— A plecat, a plecat, spuse cu multă convingere Varga, simţind nevoia unei exphcaţii. Căldurile prea mari. Lucian se simţea rău, n-am putut să-i mai ţin...
Auzi *m* glas în spatele lui : Motzeanu venea cu soţia, o matroană slabă, rigidă, despre care se spunea în societate că n-ar fi tocmai normală. Varga nu ştiu cum să se depărteze, aşa că fu nevoit să se încline uşor spre doamna Motzeanu, care-i răspunse din vârful buzelor subţiri :
— Bonsoir...
— Dar e o festivitate... dar e o serbare, un adevărat carnaval, tună glasul generalului Mândru, care se zbătea să se strecoare pe uşa prea strimtă pentru el. Odată cu Mândru veneau ca o gardă Nicuşir Spinanţiu şi Horia Papp, amândoi îmbrăcaţi după ultima modă, foarte exuberanţi.
— Aaaa ! Aaa ! exclamă Belega, bătându-l pe umăr pe fiul baronului. Şi papa ?
— Bolnav, îşi strîmbă acesta obrazul roz. 38 şi 5. Nu ştiu ce-o să mai fie...
— N-avea nici o grijă, domnul baron e o fire care nu se lasă doborâtă.
Varga auzi aceste cuvinte şi se indispuse. Aveau ele vreun înţeles ascuns ? Se îndreptă spre un grup unde distingea statura înaltă a directorului Uceului, înconjurat de Drăgan, de Suslănescu, de Corian şi de părintele Crăioc.
încet, încet, adăpostul se umplu şi în curând începu să fie foarte cald. Ventilatoarele bîzîiau energic, dar zadarnic, şi doamnelor, mai ales, sudoarea le curgea pe frunte, în dire de pudră muiată. Pe la nouă erau adunaţi cu toţii : dr. Remus Pordea, dr. Guiaşiu, Burtea Silviu, colonelul Papastate, maiorul Angheliu, care îl ocoli jignit pe Vîslan.
Prefectul privi la ceas şi făcu un semn unui sergent, care împinse o mică estradă, provocând nedumeinrea invitaţilor. Atunci se produse un foşnet şi, ca atras de un magnet, toate privirile se întoarseră spre uşă. Nepăsător ca de obicei, distant şi impenetrabil, cu o ţigară spânzurând în colţul gurii. Paul Dărnescu îşi făcu apariţia, urmat de von Mertsch, splendid în uniforma lui feldgrau, şi de inginerii germani. Prefectul se apropia de ei cu paşi ţepeni, iar von Mertsch îl salută cu glas tunător :
— Heil Hitler !
Prefectul, fâstâcit, făcu un gest vag. Inginerii se aliniară în faţa lui, ca la comandă, işi plecară repede frunţile, apoi ridicară mâinile şi ei :
— Heil Hitler !
O tăcere profundă domnea, astfel încât se auzeau respiraţiile încărcate, aţâţate.
Din orchestră răsunară câteva acorduri de circumstanţă, apoi prefectul, însoţindu-i pe nemţi, veni spre mica estradă.
— Domnilor şi doamnelor ! începu el. Am crezut că e necesar ca, înainte de a începe mica noastră agapă organizată de Asociaţia locală româno-germană, să-l rugăm pe domnul *m*-ior von Mertsch, distinsul nostru oaspe, să ne spună câteva cuvinte privitor la situaţia actuală. Domnia-sa, militar cu strălucită carieră, a luptat pe frontul de Est, luînd parte la faimoasa rezistenţă de la Velikie Luki. Având deci o experienţă practică nespus de preţioasă, domnia-sa poate să ne ofere un tablou inteligent şi adânc al momentului militar actual, pe

care noi, nu-i aşa, de la această distanţă şi... în sfârşit, nu-l putem înţelege în justele sale proporţii.
— Meine Damen, und meine Herren ! ' începu să vorbească von Mertsch.
Varga stătea, cu o ridicolă cuviosenie, ţinându-şi mâinile împreunate. Nu era atent la alocuţiunea maiorului. Urmărea numai licărul de cristal al monoclului, care, prinzând câte-o rază de lumină, o reflecta ca o oglinjoară. „Cit e de calm, de liniştit, de sigur de sine ! Păi pot aceşti oameni să piardă r;i:,-boiul ? Dar l-au pierdut ! L-au pierdut ! O, numai de-ar trece odată seara aceasta ! Să mai văd acasă, sau la Lola, sau la Po-
Note:
' Doamnelor şi domnilor ! (germ.).
tra, oriunde... Cine ştie ce cursă poate să fie..." îşi aduse aminte de banchetul pe care-l dăduse boierilor săi Alexandru Lă-puşneanu şi care se terminase printr-un măcel general. „Capul lui Motoc vrem ! Capul lui Motoc vrem !"... Bine, dar cine e Motoc ? încet, încet îşi roti privirile prin sală. Peste tot aceleaşi expresii atente, fără nici o nuanţă de nerăbdare sau de plictiseală, buze strânse corect, ochii aţintiţi asupra neamţului... ,,Drace, proşti mai sântem ! Prestigiul unei uniforme străine, sau poate al luptelor pe care le-a purtat acest individ... Ce lupte ? Baliverne !" Apoi, cutremurându-se, îşi spuse că venirea comisiei germane aici înseamnă că totul s-a aranjat şi că el a mizat pe o carte proastă. Era impobisil să nu fie tras la răspundere. Şi ca şi cum ar fi primit un răspuns la această întri;-bare teribilă, îl observă, lângă uşă, rezemat de perete, pe Fritsch, farmacistul. Blond, înalt, rigid, cu faţa tăiată de o cicatrice adâncă, îi privea pe toţi cu o ucigătoare superioritate. O !
Suslănescu se rezemase de umărul lui Corian. Fascinat, nu-şi putea lua ochii de la silueta zveltă, musculoasă a maiorului. Câtă bărbăţie ! Fiecare gest purta în el, ca un sîmbure o gama întreagă de mişcări dure, sălbatice, prestigioase : mânui-rea smucită a unei săbii, încleştarea la piept a pistolului automat. *Feuer !* Şi vocea aceasta adâncă din piept, făcută parcă să comande, îl răscolea... Ce spune ? Fondul are prea puţină importanţă, sunt lucruri de mult auzite : „Folosind tactica germană a îmbinării acţiunii tancurilor cu asalturile de aviaţie, bolşevicii au izbutit să obţină succese vremelnice. Maieie stat-major al Reich-ului a prevăzut acest lucru încă de la începutul războiului. Astfel se explică înaintarea forţelor noastre până în inima Rusiei roşii. Astfel, pentru orice eventualitate, noi am lăsat în spatele nostru un front adânc, unde orice mişcare era posibilă. Războiul s-a purtat pe teren străin..."
„Dar acum se poartă la Iaşi ! îşi spunea scos din fire Potra. Se poartă pe plaiurile noastre, şi noi, stăm, stăm şi ascultăm..."
— Ce zice ? Ha ? Ce zice ? îl trăgea popa Crăioc de mânecă pe directorul liceului.
— Sst I... îi făcea acesta semn să tacă, dar popa, muncit de o curiozitate bătrânească, nu-i dădea pace :
— Ce zice ? Despre ce vorbeşte ? Ha ?
Aproape de mica estradă, doamna Velceanu îşi scosese provocatoare, pieptul înainte, şi-l sfida parcă pe maior cu feminitatea ei măreaţă. Simţea lângă umăr trepidaţia nervoasă a bărbatului ei, care nu era în stare să stea pe loc mai mult de un
minut ; trebuia să se plimbe, sau să fumeze şi acum nu îndrăznea să-şi ducă ţigara la buze. ,,Ce laş ! comentă ea cu dispreţ. Eu întotdeauna am avut de-a face cu bărbaţi laşi. Şi Sandi e aşa de fricos, mititelul... Dar el e un copil..."
Motzeanu, bine proptit pe amândouă picioarele, cu mâinile încrucişate pe piept ca un împerator roman, fulgera din când în când veninos, la tânapla lui Varga, aflat în stînga lui. ,,A avut îndrăzneala să vie Í Ehapă cele ce s-au întâmplat, după cuvintele pe care mi le-a spus ! Dar asta e mai mult decât neobrăzare, e

de-a drepitul o sfidare a celor mai elementare reguli... Ei, nu-i nimic ! Am să-i arăt eu lui... N-o să-i fie moale petrecerea asta !"
Simţind că atenţia sălii slăbeşte, maiorul încheie repede, vorbind cu multă convingere despre victoria finală care va încununa eforturile Axei.
— Trăiască ! bubui basul generalului Mândru, care bătu indiferent din palmele ude şi moi, ca nişte perniţe.
Maiorul coborâ grăbit, privind fix şi nicăieri, şi veni lângă Dărnescu. Acesta se tolănise într-un fotoliu, încrucişându-şi picioarele groase. Rămaseră despărţiţi de ceilalţi, făcând impresia stranie a unui grup statuar, de neabordat.
Conversaţiile se legau greoi : subiectele, care altădată erau atât de potrivite în astfel de ocazii, ar fi fost — acum — deplasate, iar despre ceea ce-i preocupa pe fiecare, ca un cancer ascuns, nu se putea vorbi. Aşa că, în prima jumătate de oră, sala oferi aspectul ciudat al uned mulţimi de oameni care se strângea în colţuri, după preferinţe, şi tăceau, neîndrăznind să întrebe măcar din priviri : „Ce căutăm noi aici ? Cum o să se sfârşească toate astea ?"
Generalul Belega îşi dădu seama îndată de substratul tăcerii şi al stingherelii generale, dar orice ar fi făcut era im-pisibil s-o împrăştie. Noroc că cel puţin soţia lui era activă, mergea neobosită de la unii la alţii, le întreba pe doamne de sănătatea şi progresele şcolare ale copiilor, povestea grijile nenumărate pe care i le dă activitatea ei la spitalul militar şi se ruga să-i dea ajutor :
— Bieţii ostaşi ! Ei s-au jertfit pentru noi !
Varga îl urmărea mereu pe Motzeanu, căutând să vadă dacă nu cumva se apropie de Fritsch. ,,Ca Iuda — se gândea el — ca Iuda are să mă vândă." Comparaţia pe care o stabilise — incidental — între el şi Isus Cristos, nu-l deranja. Işi făcea socoteli : „Bine, dar el e amestecat până peste cap... şi dacă **o** să-i umble gura... Dar dacă e mai de mult agent al
poliţiei şi prezenţa lui printre noi e, deci, perfect justificată ?" Nu-şi găsea locul. Pantofii de lac, neîntrebuinţaţi, îl strângeau îngrozitor şi scârtâiau, astfel că la fiecare pas i se părea că toată lumea întoarce capul după el. ,,Cine o să-mi răsplătească mie suferinţele şi zbuciumul acesta ? Cine ?" Cât de fericiţi erau ceilalţi ! Velceanu, care n-o să poată fi tras niciodată la răspundere, deoarece el şi-a făcut numai datoria : procuror, trebuia să ceară pedepse, *dura lex sed lex.* Sau Suslănescu : el e tânăr, are tot viitorul în faţă. Merse la directorul liceului şi-l întrebă cîiid bănuieşte că o să se deschidă cursurile. Acesta-i răspunse plictistit că habar n-avea. Varga tuşi, ca şi cum directorul l-ar fi jignit. Cum de nu-şi dă seama că el vrea să stea de vorbă, să găsească amândoi un subiect banal, pe care să-l bată până la tocire ? Directorul îi întoarse însă spatele şi începu să se plimbe de-a lungul pereţilor, cu mâinile la spate.
Cu toate că era încă devreme, prefectul se hotărâ să dea drumul soldaţilor care purtau tăvile cu băuturi. Şi într-adevăr, atmosfera se mai învioră. Clincănitul paharelor de cristal avea ceva festiv, ca de Crăciun, şi după o înghiţitură, două de vin, lucrurile începusă să capete proporţii fireşti.
Suslănescu dădu peste cap trei pahare, unul după altul. Se întoarse provocator spre Cori*n :
— Aşa, dragă ! Să bem...
— Văd că ai ajuns şi tu la teoriile mele, zise acesta, prietenos, dar imediat firea sa zeflemistă ieşi la suprafaţă : Da, florilegiul graţiilor doamnei Mimi te predispune din când în când să bei cam peste măsură... Are un spate ca o lună plină : argintiu.
— Taci ! încercă să se indigneze Suslănescu. Taci... Ii er drag Corian, omul cel mai capricios pe care Suslănescu g întâlnise vreodată, şi totuşi în prezenţa lui încerca un sentg ment rar şi preţios pentru el : acela că viaţa şi toate manif ţările ei zilnice — care ucid marile speranţe — nu e, în ese: decât un balet, pe

care fiecare îl dansează graţios sau tucănos, cu o inutilă gravitate. Şi acum Corian fu primul ct întinzându-şi degetul îngălbenit de nicotină, spuse :
— Ii vezi pe toţi aceşti morţi vii ? sunt morţi şi ei nu ştii Şi sub parfumurile crepitoase ale acestor doamne răzbate c. hoarea de hoit. Ii vezi, Alexe, toţi se tem, toţi tremură, pen" că au de apărat : o casă — patru pereţi ridicoli de cărăm o familie — uniune consimţită de sclavi, şi, sub toate asp. tele, toţi aceşti domni şi dame se tem să nu-şi piardă coşc
gele... Eu, hei, eu o să mor la o margine de drqm, cu ochii aţintiţi spre stele...
— Vorbeşti copilării, îl trase de mânacă Suslănescu. Enervat că nu e luat în serios, Corian declară cu voce tare :
— Ruşii or să câştige războiul !
Tremurând, Suslănescu îl imploră să tacă. Nu putea suferi această trăsătură a lui Corian. Ori de câte ori îl contrazicea cineva, debita o enormitate menită să provoace scandal, fără să-i pese de urmări.
Motzeanu era adânc tulburat. Silindu-se să-şi păstreze aparenţa de bonomie şi de siguranţă, nu pierdea nici un prilej să-l suspecteze pe Varga. Ar fi vrut să citească pe faţa lui aceeaşi spaimă care clocotea în el, dar nu vedea decât obişnuitele trăsături liniştite, demne, pline de sine.
„Omul ăsta trebuie să ştie ceva, se chinuia Motzeanu. Trebuie, altfel nu se poate... în definitiv e clar şi pentru un orb că am pierdut războiul. E imposibil ca un om atât de inteligent, atât de experimentat ca domnul baron să nu-şi fi luat toate precauţiile. Frontul de la Iaşi spart (asta o auzise la radio Londra înainte de a veni aici), este mai mult ca sigur că ruşii n-or să se oprească... Ce mă fac atunci ? Da, da, da, e aşa cum spun : Varga trebuie să ştie ceva. Doar fratele său, Re-mulus, e iniţiat în cele mai intime secrete ale politicii ţării... Prieten cu Ică... Şi Ică e un şnapan de-o diabolică inteligenţă, sa Nu-şi joacă el existenţa pe o carte proastă... Poate a şi fugit în stri Elveţia... Da' parcă Hess n-a fugit în Anglia încă la începutul între., războiului ? Şi dacă nici ăsta nu ştia cum stau ei la ei acasă;. sfârşet 3POI atunci nimeni..."
Ger Din când în când, ca să mascheze care era sigur că i se cerii şi usc pe faţă Motzeanu se întorcea zâmbind larg, cu toţi dinţii, pisibil s-JRE nevastă-sa. Ea îl întreba :
mergea n. — N-ai băut prea mult ? Vezi să nu faci criza ta de ficat... sănătatea .
— N-avea nici o grijă, bîiguia el, readus la realitate. Nu-numărate atâta ar mai trebui, să-l apuce şi ficatul. Dar poate că e ruga să-i {i bine aşa. Luă de pe tavă un pahar şi-l goli. „Da, am să mor, — să sfârşesc odată cu toate astea. Ce face Varga ? Ce face ?" se Vargirebă el, văzând cum cu un pahar în mână, zâmbind priete-dacă nu işte şi sigur de sine. Varga, primul dintre toţi, se îndreptă el — ca"e fotoliul lui Dărnescu. Ajuns acolo, se înclină uşor, con-bilise — icendent aproape, şi ciocni. Motzeanu, nemaiputând răbda, făcea socu trei paşi într-acolo. Nevastă-sa se luă repede după el. Il dacă o sa violent şi n-ar fi vrut să se petreacă vreun incident ne-
plăcut. Emilică o pusese la curent cu scandalul pe care-l avusese cu Varga, şi acum şi ea îl privea pe acest cu ură feroce.
— Nu ne-am văzut de mult, dragă Dărnescu, spuse limpede, senin. Varga. în sănătatea dumitale, dragul meu. Apoi, făcând o jumătate de întoarcere la stinga, se înclină în faţa maiorului german, care (ce i-o fi venit ? se sperie Varga) îi întinse mâna şi i-o strânse foarte amabil.
— *Ich hin enchanté mein Herr,* se înclină Varga, şi foarte natural începu să sporovăiască pe nemţeşte.
Dărnescu îl privea cu ochii săi greoi, mari ca nişte cepe, străbătuţi de vinişoare roşii. Semăna cu o balenă sătulă. Pe omul acesta Varga nu izbutise să-l înţeleagă niciodată. Nici rolul său la fabrică nu-i fusese prea clar, ca dealtfel toată povestea acestei întreprinderi, iniţiate acum vreo cincisprezece ani, cu

banii statului şi ai unor particulari (se zvonea că un mare industriaş englez e amestecat în toate astea, dar de unde să ştii adevărul ?). Dărnescu fusese adevăratul patron, cu toate că nu deţinea decât titlul de director. O taină pe care nici abilitatea juridică a lui Varga nu reuşise s-o descifreze.
Spre uimirea sa, maiorul van Mertsch părea nu încântat, ' ci sincer fericit că poate sta de vorbă cu el.
— Cum te împaci cu Horoviţă ? îl întrebă Dărnescu, cu o voce grea, rostogolitoare.
— Mde... aşa şi aşa... Ştii, regret că... Şi nu înţeleg de ce.., Dărnescu îl privi curios.
— Da ? făcu el... Nu ştiam.
— Ar fi trebuit să mă interoghezi, scumpul meu. Doar ştii : înaintea tuturor intereselor meschine, eu am pus totdeauna alte interese, superioare...
— Nu bănuiam, zise detaşat Dărnescu, dar fără nimic jignitor.
— Mi se pare că amicul nostru e în relaţii suspect de bune, şopti intrigant Remus Pordea la urechea lui Motzeanu, care se făcu stacojiu :
— Da... şi cu atât mai ciudată-mi pare încăpăţânarea lui de atunci, scrâşni el. Totdeauna acest individ mi-a făcut greaţă.
— Şi mie, întări Pordea cu emfază, dar îndată se dezumflă ca un balon : Măi ! — gemu el ar trebui... ar trebui... şi noi... că de, nu ştii...
— Ce tot vorbeşti ! spuse mirat Motzeanu. De fapt, se gândea şi el la acelaşi lucru şi aştepta, nerăbdător, să plece de 'acolo Varga ca să-i ia locul.
— Cum, nu crezi că e prudent...

— Nu e deloc ! mârâi Motzeanu. N-am de-a face cu călăii, i — Emil — îl pişcă de braţ nevastă-sa — eşti nebun ?
— Iartă-mă... se întoarse spre Pordea : Prudenţă !
Atmosfera se dezmorţise. Sticlele se goleau repede şi Belega socoti că e momentul să înceapă serbarea propriu-zisă. Merse în dosul cortinei care ascundea orchestra şi făcu semn. Răsunară acordurile imnului regal.
Grupurile înţepeniră. Lucaci, cam surd, nu-şi dadu'seama de unde vin sunetele şi se întoarse spre uşă, cu spatele la muzică ; Crăioc îşi înclină uşor capul cărunt şi plânse dupa fiul său, căzut pe frontul din Răsărit, generalul Mândru îşi împinse înaiinte, violent, pântecul uriaş şi-şi strânse "mâinile pe o vipuşcă imaginară, iar Corian rămase cu ţigara arzând în colţul gurii şi fumul îl făcu să lăcrimeze ; Suslănescu se încorda din toată fiinţa lui : accentele imnului acesta, destul de banal de altfel îl zguduiau întotdeauna, era doar una din componentele noţiunii de patrie, împreună cu steagul tricolor şi imaginea tronului sub baldachinul de purpură. Pe faţa lui Motzeanu încremenise o expresie atât de solemnă, de parcă era propria lui mască funerară. Remus Pordea privea în toate părţile să vadă dskcă lumea observa cât e el de emoţionat, iar în mijlocul sălii, falnic, generalul Belega saluta, părând că imnul i se adresează lui personal. Părintele Potrà, în clipa când trompetele atacară partea înaltă a imnului : „O doamne, o doamne sfinte", se rugă pentru sănătatea majestăţii sale. Apoi, fără tranziţie, deasupra capetelor lor bubuiră accentele trufaşe ale lui „Deutsch-larid. Deutschland über alles" ş.i, ca trase de o sfoară, trăsăturile lor deveniră mai aspre, fălcile se încleştară până la scrâş-net, bui-ţile căutară inutil dar meritoriu -să se sugă, să se lipească de şira spinării. încet, grav. Varga ridică braţul în salut roman, urmat îndată, fulgerător de repede, de Motzeanu şi de toată lumea.
Omagiale, privirile se întoarseră, ca la comandă, spre von Mertsch. ,,Excelent, gândi Belega. Serbarea aceasta şi-a atins scopul. Nu sunt singur în rahat."

în timp ce ultimele note detunau, «roioe, ţâşniră câteva lumini de magneziu : Vîslan fotografia asistenţa. Varga lăsă repede mâna jos, ca şi cum l-ar fi apucat un zgârci în antebraţ. Daa: era prea târziu.
„Aşa... vă **mama** voastră, îşi spunea Vîslan, în prada unei bucurii hohotitoare. Aşa, eroilor şi rezistenţilor ! O să mai stăm noi de vorbă, iubiţeilor !"

Apoi orchestra începu un vals de Strauss şi o clipă luaţi pe neaşteptate **în** urma violentei emoţii, musafirii rămaseră descumpăniţi. Von Mertsch străbătu cu pas sigur sala, se înclină scurt în faţa doamnei general Belega şi porniră amândoi, el uşor, drept şi băţos, ea încercând să regăsească mlădierea felină şi ameţeala dulce de odinioară. Suslănesgu o înlănţui pe Mimi. Ea se lipi de el, nestânjenită, şi Suslănescu roşi, pierdut.
— Dulcele meu — îi şopti ea — dulcele meu, **n**-ai vrea — să fim numai noi doi, acasă, **în** pătuc ?
— Te rog, te implor — bîlbîi Suslănescu. Am să-mi iau toată răspunderea... Ai să vezi... Numai nu acum... Num.ai nu acum, te rog. Marie...
— Dansezi ca o cizmă, se enervă ea. Du-mă la loc. îmi abimezi pantofii.
— Iartă-mă.
După ce Suslănescu, călcând anapoda, o conduse lângă Velceanu, ea îşi dădu seama că era singura femeie frumoasă din sală. Restul, nişte babe strimbe, smochinite. Trei ofiţeri se repeziră în aceeaşi clipă, disputându-şi onoarea unui dans. Suslănescu se îndreptă spre Corian, care se instalase comod la bufet şi bea mereu. Acesta-i ghici durerea şi-l consolă :
. — De ce te superi ? Femeia gândeşte cu ovarele, nu ştiai ?
— Să nu vorbeşti aşa ! imploră Suslănescu, gata să plângă. Să nu vorbeşti aşa în faţa mea ! E o sfântă...
— Tu *eşii un* martir, mieluşelule, tu eşti... Ai şi aureolă. Să bem !
Profitând de faptul că Varga se ridicase să danseze, Motzeanu se năpusti la Dărnescu, pe care-l copleşi cu o droaie de compUmente, se cxtazie de felul cum arăta. ,,Nu s-ar spune că suferi cu inima" şi-l rugă :
— *Mon cher,* prezintă-mă aliaţilor... sunt remarcabili. Iar când strînse mâna inginerului Ambrosius, se- stăpâni cu greu să **nu**-l felicite pentru succesul pe care l-a avut comisia. Un. **ultim** rest de prudenţă îl opri la timp. Se instala pe un **scaun, acolOj** părând că nu vrea să se mai mişte. Dărnescu tăcea, masiv, privind prin el ca prin sticlă, dar asta nu-i demontă câtuşi de puţin pe Motzeanu. Veni şi Pordea, apoi Guiaşiu, aşa că, atunci când voi să'-şi reia locul. Varga îl găsi ocupat. După **un** moment de ezitare, se apropie şi el. Tăceau cu toţii.
Valsurile alternau cu foxuri, cu rumbe, cu şlagăre : *Lili Marlen, Sehnsucht şi Rose Marre.* Dar toată lumea îşi dădea

seama că nu peste mult, poate peste o jumătate de oră, totul se va slei şi va lâncezi într-o atroce plictiseală.
Varga se gândea : „Nu-i nimic, ticăloşilor, *amm* vă căciuliţi în faţa nemţilor şi a lui Dărnescu... O să răspundeţi... Eu, eu sunt aici, pentru că aşa-mi cere prudenţa, dar voi ? Voi din frică tembelă !"
Motzeanu schiţa, în răstimpuri, după adevărate chinuri interioare — care-l făceau să asude bogat — încercări de conversaţie, dar ele se izbeau de tăcerea lui Dărnescu, căruia îi zâmbea ca unei primadone. Inginerii germani se duseseră la bufet şi mâncau cu beatitudine sandvişuri, salate, răcituri, udân-du-le metodic cu vin. în jurul lor se făcuse un gol, ca şi cum nimeni n-ar fi îndrăznit să le tulbure această plăcută şi însemnată operaţie.
Vîslan urmărea toate astea cu o satisfacţie crescândă. Nu se întrecuse cu băutura — atât doar ca să devină „extralucid", cum îi plăcea să spună — şi

acum ideile veneau clare, armonice. ,,Am avut dreptate, sântem un neam de lachei. Amprenta ţiganilor, a grecilor şi a jidovilor a devenit trăsătură dominantă." Căuta mereu să intercepteze privirea lui Suslănescu şi să-i transmită, victorios, printr-un fel de telegraf optic : „Vezi, măi ? Ce ţi-am spus ? Vezi ?" Dar profesorul se îmbă-tase fulgerător şi moţăia sprijinit de umărul lui Corian, care-i turna în ureche otrava banală a fanteziilor sale.
— Viaţa ? Rahat cu perje. Ascultă-mă pe mine. Să le lăsăm toate astea şi să mergem la mine, la moşie. O să trăim ca în sânul lui Avram. Ascultă program : dormim până la zece, apoi o plimbare, desculţi, pe pajiştile gazonoase, tunse mărunt, o mâncare bună, pe pătură, în umbra sfântă a unui nuc secular... Măi, mirosul amar şi priveliştea sublimă... Lacul în care se scaldă vârfurile aurii ale sălciilor plângătoare, lebedele plutind regale, peştişori de aur sărind în răstimpuri, într-o ploaie curcubeică de lumini şi stropi, stuful argintiu plângând mătăsos şi nuferii înfloriţi... Ascultă-mă, Alexe, hai să mergem la noi, la moşie...
— Bine... Dar putem merge şi la noi, se oferi galant Suslănescu. Conac brâncovenesc, măi ! Masa mare, grea, din sufragerie, unde se aşeza strămoşul meu Ivancu Stroe Suslănescu ot Jumărăşti... Dacă vrei, ne putem îmbrăca în costumele lui, avem o mulţime... Giubea, işlic, în brâu hanger, narghilea cu imamea de chihhmbar, punem fes cu ciucur de safian...
— Da, măi Alexe, da... Şi chemăm roabele ţigănci, tii, măi, şi ne desfrânăm cu ele întru jocuri şi giumbuşlucării !

— Să bem...
Varga abordase, în sfârşit, după mari reticenţe, discuţia politică, spre necazul lui Motzeanu :
— Conferinţa domnului maior — spuse el, ca şi cum s-ar fi adresat unui auditoriu (încerca astfel să mascheze complimentul pe care voia să-l plaseze) — a fost cât se poate de elocventă... Realitatea este că istoria a cunoscut tot felul de reversuri, dar...
— Istoria nu se repetă, preciza politicos von Mertsch.
— Dar tocmai asta voiam să spun eu, se repezi Varga. Resursele materiale, dar mai ales morale ale Germaniei sunt infinite.
— Şi mai este un factor pe care nu trebuie să-l uităm — interveni maiorul, care se arăta foarte doct, spre încântarea lui Varga — nu trebuie să uităm că între Rusia bolşevică şi Anglia şi America plutocratice există antagonisme. Vă asigur că apusenii îşi dau seama foarte bine de rolul nostru de cruciaţi, în fond, noi apărăm aici bazele civilizaţiei.
— România a avut acest rol în toată istoria ei ! Varga surprinse o sclipire ironică în ochii maiorului. Evident, parţial, se grăbi el să adauge.
— Da, a avut acest rol, concedă von Mertsch.
— Madam, dumneavoastră dansaţi ca o silfidă, şoptea locotenentul Ghik în urechea sidefie a doamnei Velceanu. Pentru mine, care în fiecare zi mă joc cu moartea...
— O ! Cum vorbeşti...
— Vă asigur, jocul e tot atât de plăcut... ca dragostea, dacă nu mai mult. Te înalţi în azur şi zbori... şi zbori... aiuiu... dar nu mai găsi nici un termen destul de înalt.
— Nu mă iei şi pe mine o dată ?
— Dar cu plăcere, oricând... Uite, ne întâlnim mâine. Vin să vă iau cu maşina.
— Şi dacă în timp ce noi doi vom fi sus se întâmplă un atac aerian ?
— Voi lupta, doamnă, cu puteri înzecite... Ea se lipi de el.
Vîslan, tupilându-se în spatele unui ficus, ca un indian apache, fotografie grupul din jurul lui Dărnescu. Era beat de fericire. „Domnule, cum se rânduiesc toate,

cum se rânduiesc... Ieri mă socoteam pierdut, mort, şi acum... uite numai. Păi, sunt pur şi simplu salvat ! Orice ar fi !"

Vârâ **în** buzunar aparatul **şi** veni clătinându-se uşor la prefect, pe **care**-l întrebă dacă nu ar fi cazul să apară în *Tribuna Română* un *compte-ranăii* al acestei atât de izbufite festivităţi.
— Viaţa — surise c! — este un dans. Unii **ştiu,** alţii nu, dar toţi dau din picioare.
— Dumneata eşci *maiire ăanseur...* şi *maître chanteur,* îl înţepă Belega, ştiind că Vîslan n-are să-l înţeleagă.
— Ce vreţi ? Fiecare pasăre pe limba ei trăieşte. Proverbele populare se cer modificate, donrmule prefect. Aţi avut o ideci genială.
După ce conversase aproape o oră cu grupul Dărnescu, Varga, satisfăcut şi cu conştiinţa datoriei împlinite, începu să se gândească **la** propria lui distracţie. Roti în sală o. privire cercetătoare, dar afai'ă de madam Velceanu nu văzu nici o femeie care să-l fi putut atrage. Ea era însă aşa de înconjurată de tot felul de ofiţeraşi, încât intervenţia lui **ar** fi fost rijjicolă. Se duse la bufet, să se răcorească. Era de-a binelea liniştit. ,,Nu se pot ei prinde cu mine, îşi spuse plin de satisfacţie. Eu sunt un **as** al diplomaţiei acesteia". Se simţea uşor, dispus spre prostii, ca la vârsta zvăpăiată de nouăsprezece ani, când însă el fusese cuminte. La bufet se ciocni aproape de Lucaci. Acesta, ca şi cum l-ar fi văzut pentru primă dată, îl salută ceremonios şi-l întrebă :
— Ai ascultat?
— Ce ? se minună Varga.
— Ei, ce ! La Iaşi frontul a fost spart. Oraşul a câ-zut astăzi. Sau ieri.
— Cum ? icni Varga. Cum ?
— Aşa. Gata. In zece zile-s în Bucureşti. ; ' — Cine ?
— Ce-i cu dumneata ?_ Ai băut prea mult ? Ruşii, cine să iîe !
— Ssssst ! se încorda Varga, făcând o grimasă. Taci, **Mnule !**
— Da' ce-i cu dumneata, domnule ? se miră, posomorât, Lucaci.
— Nimic, taci...
îi întoarse spatele. Uitase totul. Parcă in această atmosferă festiTO **se** simţea in anul 1942, anul marilor victorii, şi abia acurn văzu plafonul jos al adăpostului, pereţii zgrunţuros!, auzi ricritul pantofilor pe cimentul de pe jos — nu era parchetul oglinditor al unei săli somptuoase, ci un adăpost — şi ei,

toată această societate de provincie care dansa şi bea, căutau zadarnic un adăpost undeva. Merse iar spre bufet şi începu să bea coniac, pahar după pahar. Când alcoolul i se urcă la cap, îşi spuse că el nu înţelege nimic din toate astea. Jocul se desfăşura undeva deasupra capului său, în sfere inaccesibile gândirii: cabinete închise, tainice, oameni mari, personahtăţi viclene ca şerpii, o ierarhie în cai'e el era un fir de nisip. Dar atunci toate acţiunile sale erau dezvinovăţite, căci într-adevăr, ce puteau insemna câştigurile lui, procesele lui, activitatea sa politică, aici, la periferia unei ţări, care ea însăşi se găsea la periferia 'universului ? Nimic. Şi de ce să-l tragă la răspundere ? Nu era nici un motiv. Poate invidia oamenilor, a unui Motzeanu, de pildă. Ce-ar fi — îl străbătu un gând ciudat — să meargă şi să-i ceară iertare ? Un lucru creştinesc, chiar dacă era nevinovat, sau poate tocmai pentru aceea. Şi dacă are să-l respingă, să-l insulte ? Ei bine, în cazul acesta se va răzbuna. Cunoştea o serie de porcării ale lui Motzeanu, suficiente să-l discrediteze pe vecie în faţa opiniei publice. 11 va urmări cu ura lui neînduplecată pas cu pas, îl va lovi în ce avea

mai scump. Da, da... Asta o va face în orice caz, dar acum era mult mai bine să se ducă la eL Potra l-ar aproba, dacă ar şti.
Se ridică de pe scaun şi merse spre Dărnescu. Se opri lângă fotoliul în care se instalase Motzeanu şi dormita şi-i puse mâna pe umăr :
— Vreau să-ţi vorbesc, zise el, clipind speriat din ochi.
— Da... cum să nu, vai de miine, se îmbujora celălalt. sunt al dumilaie...
Suslănescu merse drept la Mimi şi, fără să-i ceară voie, o cuprinse în braţe, târând-o spre mijlocul sălii. Ghika rămase uluit ,,Da' başjbuzucul ăsta cine dracu o mai fi ? se întrebă el. -Şi tocmai acuma şi-a găsit să se bîtâie, când ne fixasem o întâlnire... Pastile şi..." '
— Mimi. vreau să te *rog,* vreau să te implor, fii soţia mea. Fii mpma copiilor noştri. Păi'ăseşte-l pe acest om, cu care nu eşti fericită.
Vorbea dintr-o răsuflare, cu patimă. Ea îl respinse ***u***
— Eşti beat, Sandi. (,,Nu mai e supărată, îşi spuse el, fericit. Nu mai e...")
— Tu eşti justificarea vieţii mele... .
— Vorbeşti ca în romanţe...
— Mimi, de ce eşti rea ?

— Dragă Emil — îl luă pe acesta la rever Varga, în celălalt capăt al sălii — te rog să mă asculţi. înainte de a-ţi spune orice, fii bun şi agrează scuzele pentru... hm, ieşirea aceea... Nu eram stăpân pe mine, o serie de nenorociri, nu ştiu dacă mă înţelegi...
— Cum să nu, îşi umflă Motzeanu pieptul, mărinimos. Mi s-a întâmplat şi mie. („Desigur că ţi s-a întâmplat, porcule, cugetă înfuriat Varga".)
— Lucian bolnav, familia plecată, singur, fără nici o mângâiere... primejdiile mereu prezente...
— înţeleg...
— Uite ce e... Sântem, doar, români... Aceeaşi familie... Trebuie să fim uniţi în aceste ceasuri grele, penibile. Bărbia începu să-i tremure. Ii venea să plângă de ruşinea umilinţei.
— Dragă Salvator, iată mâna mea... Iartă-mă şi tu... Se îmbrăţişară.
— Hai la bufet, îl sfătui Varga. (Şi totuşi, totuşi, parcă se simţea mai uşurat, mai bun, mai nobil.)
— Cu plăcere... Ştii, mi se pare că prea ne-am afişat cu... ăia...
— Nuu ! dădu din mână Varga, superior. Ce dracu, doar n-oi fi vrând să sărim la ei cu parul.
— Ştii, se pare că, într-adevăr, baronul e grav bolnav. Varga se încruntă, apoi se însenină. Trecea cu repeziciune
prin toate stările, acum.
— Da, vârsta...
— Da... In sănătatea ta...
— Trăiască România, şopti Varga, ca şi cum ar fi spus o parolă subversivă.
— Da... Trăiască !
Părintele Crăioc era în vervă. Polemiza cu Potra, având impresia că se găseşte la Conciliul de la Niceea, unde s-au pus bazele sfintei şi adevăratei credinţe.
— Ce *filioque,* Potră, ce *filioque...* Numai de la Tatăl, ascultă-mă ce-ţi spun. Ortodoxia a ţinut treaz acest neam rumâ-nesc. Voi, uniţii, v-aţi uitat neamul, v-aţi deznaţionalizat. In Cărei sunt români care nu ştiu vorbi decât ungureşte. La asta ce zici ?
Potra tăcea, privindu-l cu scârbă. Nu ştia de ce i se părea că popa Crăioc miroase a zer. Dealtfel, bătrânul era cam băut şi în voie bună.

— Iară Papa, apoi ascultă aici : ,,La Roma într-un vechi palat, stă papa, papa cel bogat"... He ha... aşa cînta lumea...

— Părinte, nu se cuvine, sfinţia-ta...
— Numai de la Tatăl, numai şi numai de la Tatăl ! gesticula Crăioc vesel, înfundându-şi degetele groase în brâul roşu.
Procurorul Velceanu o urmărea cu inima strânsă pe nevastă-sa. Ce să-i mai spună ? Ce rost mai aveau toate... De unde să fi ştiut acum doisprezece ani că se căsătoreşte cu o bacantă ? Mamă-sa avusese dreptate, dar el era aşa de îndrăgostit pe atunci ! Şi ea... O, ce jocuri fuseseră ! îi mângâia fruntea care începea să chelească şi-l consola : ,,Nu-i nimic, eu am să te iubesc." Pe urmă, în noaptea nunţii, îi povestise, pHngând cu hohote, binecunoscuta şi jalnica poveste a ofiţerului de roşiori, a seducerii ; ca o pensionară de bordel. îşi aminti de procesul de azi : un dezertor condamnat la moarte... Cum se obişnuise cu ochii aceştia care se măresc peste fire, anormal, când cad, grele ca un cuţit de ghilotină, cuvintele sacramentale : „La moarte, prin împuşcare, pentru trădare de neam"... Sau lotul acela de comunişti pe care-l anchetase săptămână aceasta... Bătrânul Jurca Mihai, parcă aşa-l cheamă, liniştit, calm. Oamenii ăştia ori sunt fanatici, ca primii creştini, ori... Uite-o cum se lipeşte de pântecul ofiţeraşului, scroafa, scroafa...
Se duse la bufet, unde se adunase multă lume. Corian, care, prudent şi experimentat, trăsese la o parte câteva sticle, îl chemă lângă ei :
— Stai jos, ii oferi el un scaun alături de Suslănescu, apoi se dădu la o parte savurând tabloul. Soţul şi amantul... Unul dintre amanţi...
Suslănescu, verde la faţă, se prăbuşi spre Velceanu.
— Domnule Velceanu... eu... eu vă sunt atât de recunoscător !. în casa dumneavoastră am găsit acea... acea gratitudine... nu... nu e bun termenul, acea căldură... Doamna, onorata doamnă Velceanu, mi-a fost... ca o mamă...
Scârbit, procurorul se întrebă : „Oare şi cu el" ?
în acest sfert de ceas în care se împăcaseră, între Varga şi Motzeanu se legă o prietenie' nouă. Se simţeau aşa de aproape unul de altul şi Varga începu să uite sălbaticele promisiuni de răzbunare care-l încinseseră înainte. I-o spuse, voalat, lui Motzeanu.
— Scumpul meu, acum înţeleg în ce constă forţa creştinismului. Ce fericire îţi îmbăiază sufletul după ce... te-ai umilit...
— Ce-i cu tine ? se miră, practic, celălalt.
Vîslan se aşezase într-un fotoliu comod, în umbra ficuşilor, ca într-o pădure ecuatorială în miniatură.

— Ce dans ! Ce dan ! comenta el, pradă unei colosale satisfacţii. Uîte**-i** doi câte doi : Varga **cu** Motzeanu. Suslănescu cu Velceanu, Dărnescu cu Merciu, Crăioc cu Poira, Mimi cu Freddie... ptiu, să nu fie de deochi 1 Şi **se** învârt, şi se învârt, ca apucaţii. Ce le pasă ? Bani da, casă da, linişte da... Dar eu, vagabondul, ei bine — eu am să le arăt lucruri măreţe 1 Ii am la mână pe toţi... Societatea aleasă !... Uite şi Benea se plimbă cu mâinile la spate şi-i păzeşte să nu-şi fure unul altuia ceasurile, sau să nu**-i** fure cineva pe ei pe toţi... Extraordinar judee ! Parcă aş fi poet ***t*** Unde-i Jeannot, să vadă toate astea ?
Amintirea prietenului său îl răcori puţin. Robber îi scrisese câteva articole, pe care Vîslan n-avea de unde să i le plătească şi aeimi îi trimitea în fiecare zi scrismi concepute cam în felul următor : ,,N-aş fi- crezut ca sub masca unui distins ziarist să se ascundă un rit păros de troglodit. Te anunţ că sunt instituţii **în** ţara asta, în speţă poliţia, că nu trăim în pustiu sau în junglă .?i am să te aranjez **eu..."** Nu**-i** nimic, o să se rezolve ele, toate.

Curând se **foiTnă** într**-un** colţ grupul Varga, Pwdea, Guiaşiu, Potra, Burtea şi Lucaci. Nu**-şi** spuseră nimic," **se** adunară numai pentru o clipă, apoi se despărţiră. Majoritatea erau destul de beţi.
Vai-ga nu ştia pe unde umblă. Ţinu **un** fragment de discurs : „Domnilor, România, scumpa noastră, **ea...** numele **ei** s-fânt, nu ! Armata .şi patria..." apoi, trecând clătinat pe lângă Mimi, îi şopti : ,,Eşti dulce ca o acadea", şi ea-i răspunse cochetă : „Dar nu pentru dumneata, domnule Salvator", îl bătu ***pe*** umăr pe Velceanu : *„Sursum cor da* .'" ajunse şi prin faţa prefectului căruia-i mulţumi pentru distinsa favoare de-a-l fi invitat la această petrecere atât de necesară, dovadă că reuşise atât de bine... circuitul se închise tot lângă Motzeanu, care la beţie era sumbru şi declara :
— Bolşevismul ? O **plagă** ! Nu mă **tem** ! Poporul român este... inoculat! I**-no**-cu-lat ! Ţăranii sunt cu noi... Cu noi este toată lumea cinstită...
Părintele Crăioc adormise, cu mâinile pe pântece, şi sforăia pe trei tonuri .Varga se simţea pirtat pe aripi largi, ameţitoare, ca pe puntea unyi vas. Ar **fi** dorit ca **sei**'barea asta să tină, aşa,, luni de**-a** rândA, până când ieşind afară din adăpost să găsească toată ţara in ordine şi să aşeze la locul care-i era păstrat. „Cât să fie ceasul ?

Note:
' Sus inima ! (lat.).
Orchestra făcu o pauză şi Coriari se aşează la pian. începu să cânte un marş funebru, cu sforăituri, melodramatice, cu largi ţipete de spaimă grotescă.
— Vai, cine cântă aşa ceva ! strigă Mimi, beată. Velceanu veni la ea, o smiuci de mână fără să se sinchisească de lume şi-i scrâşni în ureche :
— Hai acasă !
— Nici prin gând nu-mi trece, îl privi eâ sfidătoare. Corian se ridică de la pian şi în tăcerea ce se lăsă--după
atâta muzică şi dans gălăgios, discuţiile păreau foşnetul unui stufăriş — se auzi scârtâitul plângăreţ, supărător, al uşii. Un ofiţer încătărămat, cu casca pe cap, întră şi, venind spre prefect, îl salută, apoi îi spuse :
— Domnia sa domnul Dărnescu este chemat la telefon. Dărnescu se ridică greoi. Nu părea deloc obosit de noaptea
albă.
— Da' asta ce-a mai fost ? se întrebă prefectul mirat. Cine sa-l.cheme la ora asta ?
Orchestra începu să cânte iar, dar dansatorii nu se mai îndemnau. Cei mai mulţi dormitau, moleşiţi. Doamnele dădeau semne de nerăbdare. Prefectului îi era somn. Peste un timp, nimeni n-ar fi putut spune cât. Dărnescu intră. Era atât de palid, el, omul liniştit şi veşnic stăpân pe sine, *ca* toţi cei care-l văzură rămaseră uluiţi. Clătinându-se, Dărnescu veni la prefect şi, luîndu-l de gât ca un beţiv, îi şopti ceva îndelung la ureche.
— Uită-te la ei, şuşoti Motzeanu. Uită-te, măi ! Dărnescu !
— Generalul s-a făcut livid !
— Ce-i ?
— Pleacă amândoi !
— Unde se duc ?
Doamna general prefect, alarmată, fugi călcând caraghios cu tocurile foarte înalte, nepotrivite unui astfel de mers.
— Ce s-a întâmplat, Laurenţiu ? --
— Vezi-ţi de treabă ! zbieră prefectul. Lumea încremeni.
— Pentru numele lui dumnezeu...
— E alarmă !
— Alarmă aeriană ?

— *Was ? Fliegeralarm ?*
— Vă rog, liniştiţi-vă, doamnă, o mângâia Ghika pe Mimi Velceanu, trecându-i palma fierbinte pe spate. în caz de alarma
aeriană, noi, aviatorii, sântem chemaţi cei dintâi. Oriunde am fi. Nu vă enervaţi. Sala foia. Reînvioraţî, musafirii se plimba; de colo-colo, pândind spre uşă. Când orchestra începu să cânte, se auziră strigăte din toate părţile !
— Sssst ! Linişte ! Linişte !
— Da' de ce stau atâta ?
— Eu nu înţeleg ce s-o fi întâmplat...
— Nu cumva ruşii...
— Ai înnebunit ! Taci din gură !
— Strămoşul meu avea... mii de pogoane — bîlbîia Suslănescu — mii... Era un boier aşa de mare, că...
— Dar de ce nu mai vin ?
— Donrmule Vîslan, ce părere ai ?
— De... de... răspundea acesta paUd ca varul. „Ce să se fi întâmplat ? Au spart ruşii frontul la Iaşi ! Bine, asta ştiam... A fost acum câteva zile, ba nu, ieri... Ei, or fi ajuns la Bîrlad... La Galaţi...-atât... Dar de ce s-a speriat Dărnescu ? El ? El ?"
— Haidem acasă !
— Foarte bună idee : să plecăm. E târziu...
— sunt neliniştită din piicina copiilor...
— De ce să fii neliniştită, scumpo ? Da' cine ştie câte se pot întâmpla !
— Ce anume ?
— Da' n-ai citit ?
, — Doamnă, vă implor, liniştiţi-vă... Ghika o împingea fără jenă, fericit de mlădierile ei de femeie aţâţată.
— Mă tèm, Freddie... Mă aperi ?
— Domnule Varga, ce părere aveţi dumneavoastră ?
— Nu ştiu... da' ce-s eu,. *Kapelmèister ?*
— Se pare că a izbucnit un fel de răscoală !
— O... ce ? se trezi Varga. Câteva asociaţii de idei se înlăn-ţuiră cu repeziciune : baronul, absenţa lui, tratativele cu comuniştii, revoluţie... Da, da, Papp pomenise de aşa ceva, lovitură de stat... Cum ? Aici in provincie ? Se repezi spre Benea, care, netulburat, fuma o havană groasă.
— Domnule Benea...
— Am onoarea să vă salut, domnule doctor, n-am avut plăcerea să ne întâlnim în seara asta, nu ?
— Domnule Benea...
— Fiţi-calm, zâmbi acesta, v-aţi speriat ? De ce ?
— Şi nu mai vine Laurenţiu ! işi frângea mâinile doamna Belega. E în stare, dacă e ceva, să meargă personal, să se sacrifice ! Atâta spirit de sacrificiu ca la acest om eu una n-am văzut...
— Să ieşim în curte, poate se aude ceva...
— Bună idee...
Câţiva porniră spre uşă, dar în clipa aceea ea se deschise şi Belega apăru cu un revolver în mină, urmat de şapte ofiţeri de asemenea înarmaţi.
— A-o-a-o-auuuu ! ţipă o doamnă isteric.
Livid, cu buzele tremurând, muşcate până la sânge, generalul străbătu cu paşi fermi adăpostul, urmat de ofiţeri.
Varga urlă în sine ca o vită înjunghiată : „Pe mine ! Pe mine !" Simţi unghiile lui Motzeanu pătrunzându-i în piele, zgiriindu-i-o. Obrazul acestuia era ca o ceara topită. Toate ridurile, cutele, se scurgeau spre bărbie. Zing-zing-zing-dzac zing-zing-dzag, făceau pintenii generalului. Uite-l ! Se opreşte în faţa lui von

Mertsch şi a nemţilor ! Pentru dumnezeu ! Pentru dumnezeu ! Dar ce-i ? Ce s-a întâmplat ?
Domnule maior ! — articulează cu o voce tremurătoare, generalul — mă văd silit să vă declar că sânteţi prizonier ! în noaptea aceasta, la Bucureşti, România a ieşit din Axă !
Ofiţerii îi înconjurară pe nemţi, dezarmându-i. Grupul ieşi repede'. în prag, monoclul maiorului căzu şi se sparse.
Tăcere.
Nimeni nu mişcă. Se aude fiecare respiraţie : u-u-uh-hu-u-u...
Şi deodată un răcnet spart, extrem :
— Trăiascăăăăă Românіaaaaaaaa ! Varga rămâne cu gura căscată larg, apoi începe să plângă cu hohote : Domnilor... domnilor...
Prefectul e înconjurat de o mulţime de lume, e tras, degetele febrile i se agaţă de epoleţi, de umeri, de cureaua diagonalei, de centură, de urechile buzunarelor.
— Domnule general... domnule general... amănunte.. amănunte !...
— Liniştiţi-vă, domnilor. Vocea-i tremură, se agaţă în gâtlej, cuvintele ies stâlcite, întretăiate... Domnilor, puţină răbdare...
— De unde ştiţi ? Ce s-a întâmplat ? Domnule general...
— Trăias... că... Ro-ho-mîn-ihi-ia... hohoteşte mereu Varga, fără să-i fie ruşine. Nu ştie de ce plânge, habar n-are, dar trebuie, trebuie să plângă.

— Domnul Dărnescu a fost anunţat la itelefon chiar acum din oraş. Pe urmă am ascultat la radio Bucureşti proclamaţia Majestăţii Sale Regelui. .
— Trăiască reegele ! Trăiască regele ! zbieră Motzeanu, gesticulând larg, sărind în loc, ca un copil.
— Atât vă pot anunţa deocamdată, atât am înţeles din behăiturile calomnioase ale „boşilor"...
Varga începe să urle din toate puterile : *Trăiaacă regeleee în pace şi onoor...*
Dai' în clipa când orchestra atacă imnul, gândurile-i pornesc să sară ca iepurii : ,ei, acum ce te faci ? Pace, e pace... Dar... Dar..."
Se retrage din mijlocul mulţimii ; ar vrea să-şi poată cuprinde fruntea în palmă. O nelinişte ascuţită, ca o lovitură de cuţit primită pe neaşteptate, îl răscoleşte : „Şd acum ? Or să ajungă oare anglo-americanii înaintea ruşilor aici ? Pentru că, dacă nu... Dacă nu... — şi, ca un arc stricat, spaima se desfăşoară în el. Dar dacă nemţii vor câştiga totuşi ? Şi oare n-ar fi mai bine să câştige ? Se purtaseră urât... Ardealul şi aşa mai departe... dar... dacă englezii nu ajung ?"
încearcă să uite aceste întrebări, vrea să cînte, dar vocea lui e spartă şi cînta mirat :
Deee ţară iuhitooor...
Vacarmul creşte, acoperă totul, doamnele fac gesturi largi, ţipă, unii cînta, se aud pocnete de dopuri... Apoi cântecul iar creşte, acum e altul, sau nu, căci toată lumea cînta altceva.
Potra, cu ochii înehişi :
„Preoţi cu crucea-n frunte, căci oastea e creştină..."
Motzeanu mugeşte ca un taur :
Fie-n noastră-ntreaga ţară.
Şi ăe ce cereţi vă mai dăm
Numai daţi-ne voi yraiul neamului
Şi se sculară... 'Mc...
Mai departe nu mai ştie... Cine se sculară ? Eroii, pesemne. „Trăiască 1 Trăiască !"

A venit pacea, frumoasele vremuri de altădată ! Popa Crăioc, cu vocea sa de doagă spartă : *Ach ! Sabia lui Traian Vină-n mână de roman Să te mai învârt o dată Preste tot, prin lumea toată... .*

Rezemată de braţul lui Freddie, doamna Mimi plânge de bucurie. Doamne, lacrimile o uşurează, parcă ar fi altceva... e aşa de bine să plângi, alături de un erou !... îi şopteşte :
— Nu te bucuri, nu ? Iar el, întunecat, aspru :
— Trădare împuţită, doamnă ! Nu pot... nu pot...
— Să dansăm, să dansăm ! zbiară Guiaşiu. Avem acest drept. Elforturile noastre au fost încoronate de succes ! Orchestră... hore l
— Ce... ee... ce ? se clatină Vîslan, rezemându-se de pereţi. Aşadar asta a fost ? A.şa s-a sfârşit ? E o minune, adevărată minune a lui Dumnezeu... Şi Doamne, o să ştergem toate urmele...
Goneşte spre uşă, păzind aparatul de fotografiat ca pe o comoară.
— Şendreo ! urlă el spre tânărul care a stat toată seara ascuns într-un colţ umbros împreună cu Miţi. Şendreo ! Haide, scumpule ! Hai să ascultăm ştiri ! Ediţie specială... Mii de numere... Uraa... Petrecere frumoasă, domnilor....
Benea s-a strecurat şi el pe uşă, odată cu Vâlsan. ,,Repede la chestură. Să punem la adăpost toate documentele, toate până la unul... Unde-i Fritsch ? Parcă peel nu l-au arestat. A dispărut..."
în mijlocul sălii s-a întins o horă largă, care unduieşte ca un şarpe, modelându-se după forma adăpostului, prea mic pentru că lumea-i zăpăcită şi toţi aceşti nefericiţi, aceşti de-hăuleşte, din toate puterile, şi pe deasupra cînta şi dansatorii :
Hai să dăvi mână cu mână Cei cu inima română...
— .,Cei cu inima română", îngână Potra, dansând greoi împiedicat de poalele sutanei. Cei cu adevărata inimă română. Venit-a ceasul când drepţii se vor răsplăti, iar cei răi se vor pedepsi !
— Uraa, ţipă Corian, care se bucură pentru că e zarvă, pentru că lumea zăpăcită şi toţi aceşti nefericiţi, aceşti demenţi nu-şi dau seama că-s morţi de mult... Cadavrele dansând... Dans macabru... Saint Saéns n-a văzut niciodată aşa ceva...
Unde-i unul nu-i putere Lanevoi şi la durere...
— Heeei, hop ! strigă, popular, avocatul Guiaşiu, răsucindu-se ca un sfredel. Seamănă în ntiod ciudat cu un greier. Nu-şi

mai aduce aminte cum e mai departe Hora Unirii. Improvizează :
*Foaie verde de secară. **
Duşmanii cu toţi să piară... Hai să dăm mână cu mână... ' Suslănescu nu se poate ridica de pe scaun.
„Arme DexUschland" El care plinsese ca un copil, văzând fotografia trupelor teutonice, bătând pasul de gîscă sub *„L'Arc de Triomphe"* şi-i venise să urle în faţa dansului celebru a lui Hitler, la Compiègne, când cizma lui punea ştampila infamiei pe solul sacru al culturii europene, acum, în secunda asta când se

întâmplase un miracol, neaşteptatul miracol, suferea — şi nu in mod abstract — pentru destinul Germaniei. *Deutsch-landes Scheksal...* Ca de obicei, în mod automat, un tropism ? era sufleteşte alături de cei învinşi... Aşa cum îl iubea pe Robert E. Lee şi nu pe Ulysses S. Grant ; pe sudiştii înfrinţi, nobili călăreţi în gris ai unei cauze pierdute ; Pe Darius şi nu pe Alexandru ; pe Hector şi nu pe Ahile...
Cu ochii grei ca două globuri opace, priveşte în jur. Picioarele bat cimentul cu putere, fără nici un ritm. Oboseala tuturor a pierit. Trebuie să danseze !
— Aşa, taică, o îndemnă popa Crăioc pe doamna general Belega. Dă-i cu ţurloaiele, să scapere...
— E pace ! Hora se sparge.
— Să cântăm himnul ! zbiară Crăioc. Vreau să aud himnul englezilor...
Varga s-a trezit din beţie. Acum numai entuziasmul fierbe în el. Franţa... picioarele Larissei... Napoleon... Strigă :
— Staţi ! ! Să ne aducem aminte de sora noastră mai mare... de Franţa...
— De Franţa, se cutremură Suslănescu... *Vive la France immortelle !*
Allons enfants de la Patrie Le jour de gloire est arrivé ...Aux armes citoyens... Formez vos bataillons... — Fie doooomn peste noi, fie...
Potra izbuteşte să facă o clipă tăcere. Şi-a întins braţele şi pare o mare pasăre, gata să-şi ia zborul, dar în gestul lui **e**

Note:
' Sărmana Germanie (germ).

atâta putere de convingere, încât toţi tac, o secundă, destul ca el să poată începe cu vocea gravă, uşor tremurătoare : *Căci cu noi este Dumnezeu...*
Cu noi este Dumnezeu, înţelegeţi neamuri şi vă plecaţi 1 Toţi au îngenuncheat pe cimentul rece. Mimi Velceanu
simte cum îi fuge ciorapul la genunchi, dar nu-i pasă. Se
curbează, aproape să ajungă cu fruntea jos. *...înţelegeţi neamuri şi vă plecaţi...*
Toţi se ridică, apoi urmează îmbrăţişările, ca de Anul Nou.
— Dragă, la mulţi ani !...
— Pace ! E pace...
— Părinte, binecuvântează ! Potra şopteşte :
— Cu al Tău dar şi iubirea de oameni. Doamne...
In tot timpul cât s-a cântat şi s-a dansat, generalul Belega a rămas în picioare, nemişcat, părând un stîp în jurut-căruia gi-avitase toată harababura asta. Cineva i-a pus sfios mâna pe braţ. Se întoarse brusc, speriat. Velceanu, cu o înfăţişare lugubră, îi şopteşte precipitat :
— Pentru numele lui dumnezeu, domnule prefect, e îngrozitor !
— Ştiu, zâmbeşte amabil prefectul. Aşteptam armistiţiul dar nu acum...
Ridică din umerii masivi şi epoleţii, prinzând o rază a can-delabrului cel mare, strălucesc orbitor. Velceanu, poate singurul om între toţi aceşti inconştienţi, i se pare sinistru, o cobe.
— Vom fi traşi la răspundere ? întrebă procurorul.
— De cine ? murmură Belega, absent. Noi ne-am făcut numai datoria. Slujbaşi... .ordinul...
— N-ar fi mai bine să plecăm o dată cu germanii ?
— Nu.
— O, Doamne, dumnezeule... Vă gândiţi la engleji ? sunt nişte porci...

— Ştiu, surâde iar prefectul, şi face un pas înainte. Prinde clipa când entuziasmul se potoleşte puţin, ridică mâinile şi strigă :
— Domnilor, festivitatea noastră s-a isprăvit într-un rnod fericit, pentru toţi, pentru naţie, pentru noi ! Datoria mă obligă să vă rog acum, sântem doar în situaţie excepţională, să vă îndreptaţi în linişte, şi nu în grupuri, spre casele dumneavoastră. Eu trebuie să iau imediat legătura cu Bucureştiul.
— Trăiască domnul prefect !

— Ura pentru generalul Belega !
Cântecul ₂ fost însă rnoLipsitor şi odată ieşiţi în curte sub răcoarea pătrunzătoare a cerului cenuşiu murdai* ar vi-ea să strige, să se veselească. Oraşul e încă cufundat în întuneric. Nici un bec nu arde, ca pe vremuri,..
Şi deodată toţi invitaţii care ieşeau pe poartă, salutaţi în **bloc** de santinela somnoroasă, se opriră. Prin mijlocul străzii *sa* **auzeau** paşi, apoi din umbră se smulseră oameni, siluete întunecate ; ici şi colo se veckau ţevile armelor purtate pe umeri... Lumina stelelor de august şi umbra castanilor îi făcea să **pară** mulţi, mai mulţi decât erau, iar ţevile armelor se legănau **în** ritmul mersului în cadenţă, deşi rumeni nu ordona „un-doi, un-doi".
Cerul e foarte senm ; undeva în postiul albastru trec, ca **în** fiecare seară, avioanele acum, pe neaşteptate, prietene. Paşii coloanei tăcute bocănesc pe asfalt, apoi se sting.
— Dar oamenii aceştia sunt înarmaţi, şopteşte Velceanu. Cine sunt ? De unde au răsărit ?
— De unde au aflat o **data cu** noi, asta-i întrebarea, domnule procuror, spuse Benea şi **vârându-şi** capul între umeri **porni** spre Chestură, dispărând în noapte, ca într-un şuvoL
— E pace, e pace, e pace, se auzi vocea unei femei.
— Nu-i adevărat, şopti Suslănescu. Nu e şi nu va mai fi niciodată,.
CAPIₜₒLUL XII
Prin aerul **înceţoş**at **al dimineţii de septembrie** pluti o clipă un fâlfâit **ţiuilor şi** plângăreţ, apoi zăngăni în pământ o izbitură do **mai** de oţel. Pereţii casei se cutremrara şi în liniştea încremenită care urmă se **auzi** vi**brarea** subţire a geamurilor. Buimăcit de somn Andrei se ridică în capul oaselor şi **trase cu** urechea. Alături de el Dan dormea năduşit, **cu** părul rcioale revărsat *în* jurul capului. Andrei se lasă sâ cadă îara pe pernă fâra **că sa** mai **poată dormi. „.Cât** ₒfi **ceasul ? se Intrebă.** Patru ? Cinci ?" încercă să se destindă, să**.-şi** lase trupu'l toroipelii aceleia calme, care **aducea** somnul. Se împlineau aproape trei săptămâni de când stările acestea la fel ca sfertul de oră seara, după culcare — nu-l mai îngrozeau. Era pace, războiul se terminase, viaţa putea începe din nou. Uneori parcă nu-i venea să creadă : privea în jur, căutând să surprindă ceva nou în expresia oamenilor, un corespondent al bucuriei lui. Acum douăzeci de zile stătuseră cu toţii în faţa aparatului de radio, care anunţa eliberarea Parisului. Ascultau întunecaţi, dăinuiţi de nelinişte. Fiecare se gândea ; dar cu noi ce-o să fie ? în acea noapte, notarul Meliuţă, beat de fericire, le bătuse cu pumnul in geam
— Pace ! Sculaţi-vă, pentru dumnezeu, e pace ! Regele a semnat pacea !
lasa după el, la vreo jumătate de ceas, în timnp ce Andrei răsucea butonul aparatului, căutând să capete o confirmare printre pârâiturile, cântecele şi discursurile ce se ÎTrtrctădau în văzduh. Scarlat năvălise în casă cu părul vâlvoi, în cămaşă de noapte, peste care îmbrăcase.în pripă vestonul militar '!
— Strigând cu mare glas ziicînd : A căzut, a căzut Vavilonul cel mare ! E paaaace !

De la Scarlat, pi'intre citate biblice, aflară că nemţii bombardaseră Bucureştiul — cea mai sigură dovadă că totul nu e zvon ci adevărul adevărat, că ruşii sunt aproape de Galaţi şi că „a sosit ceasul când drepţii pot să mărturisească dreptatea lor, căci curva cea mare a scăpat din mâini pabarui plin cu sucul desfrânării şi necuviinţea ***ei !***"
în dimineaţa aceea, Andrei fugi până la locuinţa lui Ardeleanu, dar nu-l găsi acasă. Văduva la care locuia mecanicul îi spuse că s-a dus la primărie, unde se adimaseră oameni. Andrei plecă si el acolo. în curtea primăriei, în ograda casei lui Meliuţă, ţăranii îl aşteptau pe notar. Acesta ieşea din zece în zece minute şi le spunea ultimele ştiri. Hutonieral Gociman, beat, îmbla lumea cu ţigări, bătea prieteneşte un umăr ici şi colo. în sfârşit. Andrei îl descoperi pe Ardeleanu într-un colţ, aşezat pe o stivă de lemne, înconjurat de oameni. Râdea şi încerca să le răspundă la întrebări. Când îl văzu pe Andrei, **se** ridică şi venind la **el** îi strânse mâna **'CU** putere, **fără să**-i spună o vorbă. Numai ochii îi străluceau.
— Plec chiar acum la oraş, să iau legătura cu partidul.
Andrei îl privi nedumerit şi celălatt continuă foarte simplu :
— sunt comunist, Andrei.
— Şi ce nu mi-ai spus nimic, niciodată ?
— Pentru că... şi-l luă de umăr, âmbind... ai **să** îiwţelegi **asta** foarte curând, sunt ***sigur,*** pentru ca aveam indicaţia să...

— N-ai avut încredere în mine ? întrebă trist Andrei.
— Ai să înţelegi mai târziu... adică, aşa cum ţi-am spus, foarte curând... "
Zilele care urmară fură pline de nelinişte. Nimeni nu ştia ce se întâmplă. In fiecare zi, ba notarul, ba păiintele Scarlat aduceau un zvon nou, cules cine ştie de unde : nemţii au ras Bucureştiul de pe faţa pământului; regele e grav rănit ; regele e mort ; Hitler a aruncat o bombă care a scufundat toată insula engleză ; la oraş mişună comuniştii înarmaţi până în dinţi; la Curtici au sosit o sută de mii de soldaţi japonezi, care înaintează spre Timişoara.
Pe la sfârşitul lui august. Turculeţi, şeful gării, o trimise în sat pe Liviuţa împreună cu pianul. De la ea aflară că pe graniţă sosiseră nişte unităţi de rezervişti, că ieri un avion unguresc a zburat foarte jos, deasupra podului de peste Criş... Mama lui Andrei era foarte neliniştită, deoarece Emilia plecase la oraş şi n-avea nici o veste de la ea.
O agitaţie neobişnuită îl cuprinse pe Andrei. Ar fi vrut să facă ceva şi nu ştia ce. De aceea aştepta cu nerăbdare întoarcerea lui Ardeleanu. Se mira cât de mult se schitnbase satul în zilele acestea. într-o zi se întâlni cu primarul Sofron. Acesta veni la el, îşi scoase pălăria neagră, orăşenească şi întinzându-i mâna îi spuse :
— Trag nădejde că nu sânteţi mâniaţi pe mine, domnişor. Că noi, care ne hrănim cu pita statului, noi... Ce ne-a poruncit statul aceea am făcut şi aceea om face. Ni-s prea mici să ne tragem în degete cu statul.
Andrei nu-i putu răspunde nimic. îi era necaz, dar, ori de câte ori vedea pe cineva umilindu-se în faţa lui, se simţea dezarmat, nutincios.
Cel mai neliniştit din sat era părintele loja. îşi răsese barba, ca nu cumva să-l prindă ruşii cu ea, şi toată ziua,până noaptea târziu, săpa gropi în ogradă, împreună cu preoteasa şi cu băiatul său, Luţu. îşi ascundeau grânele şi lucrurile cele mai de preţ din casă. întâlnindu-l pe Andrei, îi spuse veninos :

— Ei,-dumneata ai fost mai deştept ca noi toţi. Bravo, te felicit... Şi văzând mirarea lui Andrei, zâmbi strîmb : Da, da. Crezi că n-am auzit că ai fost dat afară din şcoală pentru comunism ?
în aceeaşi zi, deasupra satului se ivi un avion german, zburând foarte jos. Lăsă o ploaie de manifeste, pe care ţăranii le adunară cu conştiinciozitate, pentru că era hârtie subţire, foarte bună de răsucit tutunul în ea. Se vorbea acolo de nenorocirea

ce se va abate asupra României trădătoare, de arinele secrete ce vor pedepsi pe laşi. Meliuţă, tulbrat la culme, umblă din casă în casă, adunând manifestele şi amenînţîhd pe toată lumea cu plutonul de execuţie dacă nu le predau imediat. Izbuti să adune vreo cinci kilograme de hârtie. Numerota fiecare manifest, legă pachetul cu sfoară şi întrebă la plasă ce să facă cu ele. De acolo i se răspunse pe un ton iritat că poate să le folosească Ia closet. Notarul nu dormi o săptămână de frică ; până la urmă le dădu foc în ogradă, în prezenţa consiliului comunal şi cu proces verbal.
Abia după o săptămână Ardeleanu se întoarse. Vecinii, care-l socoteau om serios, pe cuvântul căruia te poţi bizui, se adunară la el acasă, curioşi să afle ce se vorbeşte şi ce se petrece la oraş, în ţară şi-n lume.
A doua zi tot satul află că mecanicul e comunist de mult, că înainte vreme îl căutase poliţia şi el s-a oploşit la moara lui Papp. Le vorbise oamenilor toată noaptea, spunându-le o mulţime de lucruri despre Rusia Sovietică, din care reieşea că acolo e raiul-pe pământ. Cei care fuseseră pe frontul de Răsărit dădeau din cap cu respect : nu trebuia să te iei în contra cu noua stăpânire. Erau foarte nedumeriţi de ce nu este pus Ardeleanu mai mare peste sat, comisar, că „acolo" comisarii erau şefi peste tot : la colhoz, la primării cărora li se zicea „soviet", în armată. Poate de aceea îi puşcau nemţii cum puneau mâna pe ei. Să se teamă oare Ardeleanu că se întorc nemţii înapoi ? Nu le venea să creadă : nu era un cacă-frică ; îl cunoşteau.
La crâşmă, plutonierul Gociman îi şopti părintelui Scarlat :
— El, soare ! Cum de nu ţi l-am mirosit eu înainte, că scoteam piele de pe el. I-am spus lu' dom' notar : nu-mi miroase, a bine, zău ! Da' dumnealui nu, că e om de treabă...
Işi săltă carabina în spate şi se duse la Ardeleanu. Numai zâmbete, îl întrebă dacă are autorizaţie să facă politică şi când acesta-i întinse o hârtie se holbă multă vreme la ea. Nu înţelegea nimic, dar văzu o ştampilă cu secera şi ciocanul.
— Da' de la stat ai autorizaţie ?
— Partidul comunist e partid legal, domnule plutonier.
— Hm, da... şi ce vrei să faci ?
— Propagandă, domnule plutonier. Gociman nu mai avu putere să scoată un cuvânt. Vinele frunţii i se umflară. Ardeleanu îl privea cu seninătate şi plutonierul desluşi bătaia de joc din privirile lui.

— Am să trec eu pe-aici, să văd ce fel de, de... propagandă o mai fi asta.
— Poftește.
Când Andrei veni pe la el, Ardeleanu tocmai scria ceva. Andrei îl privi cu reproş :
— *De* ce nu mi-ai spus nimic ?
— lai' începi ! Şezi, la o ţigară... zâmbi Ardeleanu. Uite, am adus câteva ziare.
Andrei le citi cui'ios,' dar nu găsi nimic deosebit. *Tribuna Română* îşi schimbase titlul şi devenind ,,democratică" tuna şi fulgera împotriva „teutonilor", vechii

noştri duşmani. în tonul articolelor se simţea zelul subitei transformări dar şi bîjbîie-lile redactorului care se silea să păstreze o linie modernă întrucât ,,niciodată nu se poate şti".
Andrei ridică din umeri :
— Schimbarea la faţă, întoarcerea pelerinei... veche boală naţională...
— Naţională ? sprâncenele lui Ardeleanu se ridicară a mii-are...
— Mă rog... a unei părţi din naţiune...
— A-şa da. Aşa sunt de acord. A burgheziei. Dacă vrei altceva, poftim... -şi îi întinse două foi trase la *gestatiner.* Cu litere groase, difuze, era tipărit titlul : *Patriotul,* şi deasupra, o secei'ă şi ciocanul.
— Asta e al nostru ! spuse cu mândrie Ardeleanu. Tovarăşii fac pe dracu-n patru ca să poată apare. Nu-i hârtie, nu-s litere... Nu-l lăsă pe Andrei să citească ; îl luă de mână şi-i spuse grav : No, şi acum avem de lucru.
Ce anume ?
— Multe. Unii urăsc cuvântul „comunist" ca pe dracu ! încă nu le umblă gura, că nu ştiu ce se petrece în ţară. Trebuie să arătăm oamenilor deosebirea fundamentală între Armata Roşie şi armata nazistă.
— In afara faptului că una a învins şi cealaltă a pierdut, nu ştiu ce înţelegi prin *deosebire fundamentală...*
Mecanicul ridică brusc capul, aproape duşmănos ; Andrei rîse şi-i puse mâna pe braţ...
— Nu sări la mine. Pur şi sirriplu *nu ştiu...* Nu mi-a spus nimeni, n-am avut de unde să citesc, să gândesc, să *accept...* Cam asta e...
Ardeleanu oftă necăjit, îşi trecu mâna prin păr, cu un gest
aproape comic :

— Ai şi tu dreptate... în condiţiile în care am activat... Deosebirea constă în... *ds ce* Armata Roşie a învins **şi** va învinge şi **de** *ce* fasciştii au pierdut. Acuma, în câteva cuvinte, **ej.** umuî, păcatele meie, nu-ţi pot spune. Dar... sunt sigur că tu vei fi cu noi...
îi povesti câte se întâmplaseră în oraş. Muncitorii înarmaţi eliireraseră. din înch.isori **pe** comunişli, fasciştii curwDscuţi **.se ascuH**au, se făceau pregătiri pentru primh'ea Armatei Roşii.
— Iar armata noastră, până la unul, ăsta e lucrul cei mai important, ***până*** Za ***uimi,*** luptă împotriva fasciştilor. Asta înseamnă că molima nu a p«rins... Asta înseamnă că ne-au fost duşmani şi i-am considerat ca ***atare,*** tot timpul, chiar când eram-siliţi să luptăm alături de ei...
Tuşa Emilia era în culmea bucuriei. Dacă George era pri-'zonier, se va întoarce. Pkcă la oraş, nădăjduind că va putea afla ceva. Seara, notai-ul Meliuţă veni la ei, îngrijorat. Primise veste că la graniţă sunt raai'i mişcări de trupe şi graniţa era doar la doisprezece kilometri.
Andrei oftă răstieJndu-se în pat. şi în clipa aceea, foarte departe, se auzi un pâiîit slab, apoi câteva detunături răzleţe, îl smuci **pe** Dan de umăr :
— Auzi ?
— Ce s-aud ? se zborşi vărul lui, înfuriat. Eşti **nebun.** Hai să dormim.
Dezarmat de indiferenţa lui, Andrei închise ochii şi adormi într-adevăr.
Gând mamă-sa-i trase învelitoarea de pe el, Ai**"idrei** văzu că afară **era** ziuă, un soare strălucitor pătrundea parin fereastră odată cu **un** zgomot **difuz,** stăruitor : glasuri **de** oameni strivind, pocnet de **bice, muget** de vaci, tălăngi cai**'e sunau** dogit, ţipete, scârtâituii de căruţe şi departe duruitul neîntrerupt ul mitralierelor. Din când în când, un grohăit sec, gros, ca un muget - gâtuit.

— Vin nemţii şi ungui-il ! strigă mamă-sa şi în clipa aceea Andrei se trezi de-a binelea. Ana era palidă, mâinile îi tremurau şi privea in toate păiţile năucită. Vorbi cu sufletul la gură :
— Satu-i plin de colonjşti. Fug oamenii, îşi lasă casele. Azi-dimineaţă la trei au atacat graniţa... Arde colonia de la Ciu-meghiu... AnJdrei, ce ne facem ?
Andrei începu, să se îmbrace în pripă. Abia nimeri nasturii cămăşii. Dan se seulaae şi el ***şi,*** morocănos, bîjbîia cu picioa-rele goale după papuci. Ana îşi frângea mâinile :

— Sculaţi-vă odată ! Trebuie să facem ceva şi noi ! Deschise geamul şi gălăgia asurzitoare a uliţei năvăli în
dormitor. Şoseaua, răscolită, era învăluită într-fin nor imens de praf şi pe toate uliţele care veneau dinspre apus se scurgea un şuvoi de care,. încărcate cu lăzi, perne, paturi, scaune, icoane, dulapuri, baloturi mari. Printre caii care sforăiau, biciuiţi până la sânge, mergeau domol boi mari, ardeleneşti, cu coarne lungi, oi ; cîini lătrând înfuriaţi trăgeau de lanţul care-i lega de loitre, copii cocoţaţi în vârful calabalîcurilor ţipau îngroziţi.
— Ce ne facem. Andrei ? îşi frângea mâinile Ana. Barem de-ar fi Emilia acasă ! începu să plângă, mototolindu-şi şorţul : Spune ceva, pentru dumnezeu !
— Nu ştiu nimic'! Ce vrei să spun ! strigă Andrei, înfuriat. Stai să vedem ce-i.
Ieşi în goană, cu o sandală descheiată. In bucătărie, buni-că-sa şedea la masă şi sorbea în răstimpuri dintr-o cană cu lapte în care înmuiase bucăţi -mari de pâine. Andrei se îndreptă spre ea ca şi cum ar fi aşteptat un sfat.
— Veniră vremuri grele, puiul bunicii, şopti ea. Iaca, ne ajunse şi pe noi războiul.
— Ce facem, bunică ? Ea ridică din umeri :
— Cum o da dumnezeu...
— Tulvai, Doamne, da' cum vorbeşti aşa, nană Ană ! se auzi atunci de lângă cuptor vocea groasă a lui Laboş, care se lăsase sfârşit pe un scăunel. Iaca, vine prăpădul lumii cel dinr tr-o dată... Toader o zis că...
— Şi după el te iei tu, măi Ioane ? surâse batjocoritor bătrână, ţuguindu-şi buzele. De bună seamă că el s-o scăpat în nădragi...
— Aşa-i, încuviinţă Laboş. Nu ne dă pace. Zice că să mergem, da' să mergem şi noi, că-s sălbatici şi taie pruncii în burta mamelor, iar pe el, ca popă, au să-l sprânzure de frăgarul cel mare din ocol. Catiţa se ţine de el şi jghiără că ea nu rămâne s-o batjocorească reghimentele. Ce şi mă fac ? Ce şi mă fac, tulvai. Doamne ? Apoi, însufleţindu-se, se ridică în picioare, înalt, gros şi roşu la faţă, asudat de spaimă şi încurcătură. Tot satul se duce : şi a Picului şi-o încărcat amu căruţa, şi Lădoi, şi Hristea, şi Bituşiţa, Grozuţa, dacă-l mai ţii minte, nană Ană, pe Creiţar... Toţi s-or dus în stavă să-şi adune caii şi mulţi înhamă...
Pe neaşteptate Laboş răcni, ridicându-şi braţele scurte şi umflate spre tavanul afumat :
— Ce şi mă fac, ce şi mă fac ?... Cum să-mi las eu avutul meu ? Că ştiu eu ce-i războiul... Am fost în Italia, în '14... Tot, tot, tot au să-mi ardă şi să-mi pustiiască...
— Tu ai fost om slab de când te ştiu, Laboş, spuse bătrână, turnându-şi încă o cană de lapte.
Andrei ieşi afară. Curtea şcolii, pustie şi măturată, strălucea în bătaia necruţătoare a unui soare fierbinte, moleşitor, de toamnă. O străbătu în goană şi, deschizând poarta, ieşi în uliţă. Până departe, în capătul satului, nu se vedea decât convoiul care gonea «spre pod. Căruţele erau atât de încărcate, încât era o adevărată minune că nu se răsturnau, în galopul a-cesta. De peste drum, din casa lui Albu, izbucni pe poarta deschisă o căruţă grea, înaltă ca o căpiţă de

paie. Caii negri, focoşi, îşi făcură loc printre ceilalţi, iar Albu, un om slab ca o scândură şi verde la faţă de frică, începu să urle :
— Haideţi, măi, tu-i evanghelia mă-si. Haideţi ! Şi întorcându-se spre nevastă-sa care bocea cu pumnii la ochi,, plesni cu biciul deasupra capului ei : să taci, că-ţi rup ţurloaiele !... Haideţi, măi, că vin duşmanii...
Andrei se apropie de un om care mergea alături de carul său şi-l trase de mânecă :
— Ce s-a întâmplat, bade ?
— Cum ce, domnişor ? se întoarse spre el omul. Vin duşmanii. Hăis ! Cea ! îşi îndemnă el boii.
Andrei, scos din fire, păşi lângă el, hăituindu-l cu întrebări :
— Bine... dar cum ? Dar ce-i ?
— Cum ce ? Eu îs din colonie, vorbi omul grăbit şi totodată doritor să povestească. Tot auzeam noi că trec patrule peste graniţă. Azi dimineaţă ne-am trezit că pică o bombă drept în mijlocul uliţei, pe casa lui Tuplaş. Praf a făcut-o. Lui i-o tăiat amândouă picioarele, iar muierea o murit. Apoi or început puşcăturile. Să vezi cum fluierau plumbii, ca greierii... Toată colonia o luat-o la goană. Ne-am adunat bruma de avut şi me-rem...
— Unde ? întrebă Andrei.
— Incătrău om vedea cu ochii. Că acum ruşii nu-s departe, aşa că ne-om întoarce acasă pe urmele lor. Zice că nemţii iau la oastea lor pe toţi bărbaţii de la paisprezece ani în sus...
— De unde ştii ?

— Hai, Petre, mină, Petre, nu sta de vorbă, Petre ! strigă O femeie din vârful carului. Lasă-i pe dumnealor să facă ce-or şti...
— Hăăăăis, ceea !
Praful era înecăcios şi Andrei tuşea cliinuitor. Aerul devenise încins, de nesuportat. Srnuclndu-se, convoiul se opri. O căruţă prea încărcată se răsturnase în şanţ, împrăştiindu-şi toată încărcătura. Se auziră urletele unei femei- şi sudăhnile grozave ale celor opriţi în loc. Cealaltă jumătate a convoiului câştigă teren.
— Vorbeşte, omule ! îl rugă Andrei, trăgându-l mereu de braţ. '
— Cum de unde ştiu ? Păi aşa or făcut dincolo... Pe toţi î-or dus pe front... Eu aşa vă spun, nu staţi. Că grănicerii, săracii, dacă mai pot ţine până la prânz... N-au plumbi şi ăia vin cu tancurile. Azi-dimineaţă am văzut răniţii, vai de mama lor, neşte bătrâni şi-s sfârtecaţi toţi... Haideeee ! urlă el văzând că mulţimea se pune iarăşi în mişcare.
Andrei râmase în drum, dezorientat. Se gândea : ,,Acuma numai asta ar trebui, să mă ducă pe front, în armata germană".
Porni în neştire spre marginea satului. Când trecu prin iaţa curţii lui Laboş, auzi zbieretele nestăpânite ale lui Scarlat :
— Hai, Caterâno ! Hai, puiule ! Lasă-le di'acului ! Nu-i nevoie de boarfe ! Haide odată !
Andrei deschise poarta şi intră. Scaţîat, în miiformă — îşi smulse epoleţii — se chinuia să înhame caii la căruţă, dar cum armăsarullui Laboş muşca şi zvârlea din copite, nu îndrăznea să se apropie de el. Când îl zări pe Andrei, se repezi la el şi, rotindu-.şi braţele, vocifera :
— Yoi ce faceţi ? Voi nu plecaţi ? Haideţi şi voi, vin barbarii, hunii, vandalii ! Eu nu stau... sunt ofiţer, au să mâ masacreze ! Caterino, înhamă căluţul ăsta, nu sta, dragă...

Nevastă-sa, într-un capot mare, soios, care se desfăcea în faţă lăsând să i se vadă picioarele butucănoase, făcea naveta între casă şi căruţă, purtând în braţe borcane cu castraveţi, sticle de bulion, combinezoane murdare, o şubă a lui Laboş, pe care le arunca talmeş-balmeş în căruţă. Armăsarul, lăsat, slobod, sforăi, încordându-şi nările ti-andafii ii,
— înhamă-l ! gesticula Scarlat. Uitase să-şi încheie pan-taionii, şi-i cădeau mereu în vine.
— Andrei, haide, pentru dumnezeu, să nu .rămâneţi... Vă facem şi vouă loc în căruţă. Numai pe voi vă hiăm. Pentru

bagaje nu-i loc ! Apoi aducându-şi aminte de ceva se întoarse şi, nevăzând-o pe Caterina, urlă : Dragăăă ! Dragăăă ! Fugi în pod şi ia câteva exemplare din volumele mele. Hunii o să le dea foc ! Auuuzi ?
Andrei tropăia de enervare. îl rugă pe ScEfrlat :
— Ştiu că ai un binoclu. Dă-mi-l, te rog.
— Ce vrei să faci ?"
— Să mă sui în turnul bisericii, poate se vede cevn.
— Eşti nebun ? O să zărească sticlirea lentilelor şi o să creadă că e observator de artilerie. în două minute te reperează şi praf ! Eu am experien...
— Dă-mi, donrmule, binoclul ! se răsti Andrei, scos din fire. Speriat, Scarlat fugi în casă şi i-l aduse.
— Ţi-l dau ţie. Cadou. Mie nu-mi trebuie ustensile de astea militare. Andrei, hai, hotărîţi-vă odată, ce facem ? Yeniţi cu noi ? Tata mai are o căruţă, dar, desigur, are s-o încarce până peste cap... Dar pe voi vă luăm...
Andrei nu-l mai ascultă şi ieşi în goană. în jurul lui un nor de praf înghiţise totul. Pomi spre biserică şi pe drum se întâlni cu Lădoi. Acesta, cu cămaşa descheiată până la buric, alerga în neştire, în capul gol. Când îl văzu pe Andrei, îi strigă din goană :
— Nu staţi, plecaţi şi dumneavoastră ! Noi sântem amu gata !
Andrei goni ptnă la biserică, străbătu ograda cu iarbă mare, grasă,, din faţa bisericii şi împinglnd uşa cu umărul intră înăuntru. Aici era răcoare şi plutea un miros stătut de tămâie şi fum de luminări. în obscuritatea aceasta, figurile grosolan vopsite ale sfinţilor păreau că se smulg din ceaţa tomnatică de deasupra unei bălţi. Andrei urcă fugind treptele scârtâitoare ale'scării care ducea în pod, printre prapori vechi, de cinci.zeci de ani, mâncaţi de molii, aruncaţi acolo. In pod, câţiva lilieci dormeau spânzuraţi de grinzi. Stăruia un iz de stătut, de închis şi de mort. Se caţără cu greutate deasupra unei lăzi mari. pe jumătate putredă, şi împinse oblonul, apoi îşi .strecui'ă afai'ă mijlocul. De aici, de la înălţime, forfota satului părea ameţitoare. De sub geana cenuşie a pădtirii, un şir care se târa ca un şarpe de-a lungul drumului uscat, alb, învăluit în pânzele prafului. Andrei potrivi lentilele binoclului şi privi spre apus. La început nu zări nimic, decât linia verde a orizontului tăiată ici şi colo de trunchiurile pipernicite ale copacilor, sticlirea metalică a Crişului, păienjenşul de fier al podului de cate ferată, tumul roşu din Zerind. Deodată, în ocular apăru
o pată albă, ca o capsulă de bumbac ce-ar fi plesnit pe neaşteptate, apoi o trîmbă neagră de pământ se ridică şi se culcă. Bubuitul răsună scurt, plin. Andrei desluşi fufoarele subţiri ale împuşcăturilor şi, la un moment dat, i se păru că vede mo-gîldeţe ca nişte furnici negre-verzui, care alergau, cădeau, se ridicau, se culcau, lăsând din când în când un punct roşcat şi o dîră subţire de fum. Cerul era orbitor de senin şi părea de necrezut că acolo, departe, se moare. Andrei se retrase, umplân-du-se de praf şi pinze de păianjen, şi se aşează pe ladă, cuprin-zându-şi capul în mâini. Ce trebuia să facă acum ? Să plece ? Dar unde — şi mai ales cu ce,? Cel puţin dacă ar fi fost tatăl său aici.

Oamenii din sat îl iubeau (totdeauna la Paşti, cântase în biserică „Apostolul"). Desigur, el ar fi găsit îndată o modalitate sau în orice caz ar fi luat o hotărâre. Chiar lui, dacă ar fi fost singur, puţin i-ar fi păsat.
Coborâ din turn şi ieşi din biserică. Cu toate că încerca să se împotrivească din răsputeri, spaima acestei mulţimi care gonea în neştire îl învăluia din ce în ce. Porni alergând spre casă, dar nu făcu zece paşi, că un ţipăt sfîşietor răsună dintr-o căruţă :
— Avioaneleeeeee !
Andrei se aruncă lângă un gard, cu faţa în palme. Auzi, distinct, nechezatul cailor, scârtâitul căruţelor, apoi zgomotul unor căderi. îşi ridică faţa : căruţele, împinse de la spate, se rostogoleau una după alta în şanţ ; o clipă văzu o femeie plutind în aer, cu fustele învâltorate, apoi ea plescăi în apa verzuie, mocirloasă şi murdară şi începu să ţipe.
Un avion cenuşiu, cu marginile aripilor vopsite galben, trecu foarte jos, tulburând crengile duzilor, şi pieri dincolo de dolmă. Andrei se sculă şi începu iar să alerge spre casă. Când ajunse la şcoală, văzu poarta dată în lături şi două căruţe trase în curte. Turculeţ, în cămaşă, gonea în casă şi înapoi, urmat de Liviuţa şi de mama lui Andrei. încărcau haine, aparatul de radio, pâini, şunci şi slănină. Când îl văzu. Ana se repezi spre el :
— Unde umbli. Andrei ? Unde umbli ? Apoi, rîzând nervos, printre lacrimi : Domnul Turculeţ e aşa de bun că ne ia şi pe noi... A venit de la gară cu două căruţe, nu putem rămâne, scumpule, nu putem... Am auzit că nemţii iau pe toată lumea... Iar dacă vin ungurii şi mai rău...
— Aşa este, rìse stupid domnul Turculeţ, venind spre Andrei cu mina întinsă. Da, domnule Andrei, uite ce clipe am

Bijuns să trăim. E o nenorocire. Dar în curând trupele sovie-ice vor fi aici...
Liviuţa, foarte elegant îmbrăcată, într-o fustă cadrilată, scoţiană, veni lângă el şi-i miorlăi la ureche :
— Plecăm împreună, Andrei, vai ce bine e ! Andrei ridică din umeri.
— Unde-i Dan ? o întrebă el pe mamă-sa.
— In pod... Ştii, ascunde grâul în ascunzătoarea aceea din dosul hornului. Andrei, bunica nu vrea să vie. Vorbeşte cu ea, te rog.
Şi fugi iarăşi, să mai aducă ceva.
Andrei urcă în pod. Dan, gol până la brâu, leoarcă de sudoarea care-i curgea în dîre negre pe piept, căra saci de grâu pe care, dispreţuitor, îi azvârlea în ascunzătoare.
— Asta-i o idee de-a tuşichii, scuipă el, furios. Că dacă o să ardă casa, parcă scapă ceva.
Andrei îl ajută şi într-o jumătate de ceas tupilaseră toţi sacii. In pod era o căldură înăbuşitoare, uscată, de nesuportat. Se aşezară amândoi pe o grindă şi-şi aprinseră câte o ţigară.
— Bunica e grozavă, spuse Dan. Nu vrea să plece. Zice că ea nu fuge din faţa duşmanilor. N-o să-i lase să ne prăpădească agoniseala... Ce zici ?
— Cine ştie ? O fi având dreptate...
— Vrei să rămâi şi tu ?
— Poate că...
— Du-te dracului, nu vorbi prostii. Eu mă duc să mă îmbrac. Peste vreo oră o ştergem. îmi iau ceva cărţi pentru drum. Am plecat.
Andrei îl invidie pentru sângele lui rece. Se ridică şi el, apoi aducându-şi aminte de ceva, se apropie de ascunzătoarea de după horn şi, culcându-se pe burtă se

strecură cu greu înăuntru, lovindu-se cu capul de o grindă. Işi făcu loc printre saci şi ajunse până la streaşină. Bijbîi cu mina. prin întuneric şi dădu de pachetul pe care-l căuta. Ieşi afară de-a-ndă-ratelea şi, ajungând la lumină, îl desfăcu şi scoase un revolver şi două încărcătoare. Le adusese unchiu-său Palii de pe front. Revolverul era uns şi Andrei îl şterse cu batista, îl încarcă şi, punându-i piedică, îl strecură în buzunarul de la spate al pantalonilor.
In curte totul era gata. Domnul Turculeţ se şi instalase pe capra uneia dintre căruţe, alături de cumnatu-său, un ţăran tânăr, îmbrăcat ca de sărbătoare. Bătrână Ana sta în pragul bucătăriei, cu mâna streaşină la ochi, şi fiică-sa o implora să

vie cu ei. Dar bătrână părea să n-o audă. îşi înălţase umerii şi faţa ei, brăzdată de riduri, exprima atâta bărbăţie şi hotărâre, că Andrei fu mişcat. "
— Duceţi-vă voi... Cum să las eu casa ? Ce-a să zică Emilia când o veni ? Dacă mă omoară nu-i păcat, că nici aşa nu mai am mult... Duceţi-vă, şi dumnezeu să ne ajute să ne întâlnim iarăşi.
întinse mâna uscată, ciolănoasă, şi-l mângâie pe Andrei pe obraz.
— Să ai grijă de toţi. Eşti bărbat acuma.
— Bunică...
— Nu-ţi fă griji. Am pus lângă uşă săcurea cea mare. Numai să se bată cineva, că-i crap capul ca la cîini. Duceţi-vă.
— Onorată doamnă —,spuse Turculeţ galant — cred că ar trebui să ne grăbim. Nu ştiu cât vor mai rezista grănicerii. Mi se pare că detunăturile ss aud mai aproape.
Ana se aruncă în braţele mamei sale. Ea o strânse cu o mare solemnitate la pieptu-i scobit, apoi îi îmbrăţişa pe nepoţi fă'când deasupra lor semnul crucii.
— Dumnezeu cu voi, scumpii, scumpii mei, dumnezeu cu
voi.
Apoi, brusc, se încruntă :
— Pleoaţi odată ! Ce mai staţi ?
— Hai, Andrei ! îl chemă Liviuţa.
Dan se urcase lângă ea şi se întinsese comod pe o rână. Andrei strigă :
— Mergeţi înainte, că vă ajung eu. Trebuie să mă îmbrac, nu vedeţi că-s în zdrenţe ?
— Andrei '— se supără mamă-sa — faci ca tata ? Gră-beşte-te. Ţi-am pus hainele în dormitor.
— Noi o luăm pe drumul dinspre Şupi'euş, zise Turculeţ. Işi mută biciul în stinga şi-şi făcu o.cruce mare.
Andrei intră în casă Pe un scaun, mamă-sa îi pusese hainele cele mai bune : un veston de lână cadrilat, pantaloni ci?nuşii, pantofi grei, cu talpă dublă şi o cămaşă albă de mătase. Andrei băgă de seamă că Ana uitase pe masă un lanţ de aur, subţire, ceasul lui de mână, cerceii Em.iliei şi o broşa de argint. „Biata mamă — îşi spuse, vTrându"-le în buzunar — mereu aceeaşi : *minima in maximis et maxima in minimis...*
Trecu prin toate camerele răvăşite, cu saltelele aruncate pe jos, cu pernele împrăştiate în toate părţile, o mai sărută o dată pe bătrână şi plecă. Pantofii noi n strângeau, şi cum talpa g;-oasă nu se îndoia, păşea greoi, strîmbându-se. Coloniştii se

scurseseră toţi şi acum convoiul era format numai din oameni din Lunca.
Câţiva îl strigară pe mune şi Andrei le răspunse fluturâi-н du-şi mâna. împuşcăturile răsunau foarte distinct acum. Coti pe uliţa care ducea spre Supreuş şi văzu cele două căruţe ale lui Turculeţ şi pe mamă-sa, cu faţa în palme. Liviuţa îi făcu semn, dar el nu o luă în seamă.

— Andrei, îl -strigă cine'a şi întorcându-se îl văzu pe Ardeleanu. Alergă spre eli i se agăţă de mâneca hainei :
— Ce facem ? Ce facem ? Mecanicul ridică din umeri.
— Plecăm... Ai noştri nu-s departe.
— Hai cu noi, zise repede **Andinei.**
— Nu pot acuma, trebuie să ascund Diesel-ul. Nu le lăsăm nimic ! Du-te înainte, am să te ajung eu. Spre Şupreuş o luaţi, nu ? "
— Da.
Satul era curins de spaimă : porţi date în lături şi în toate părţile o forfotă de neînchipuit. Cîini, pisici, capre săreau printre picioarele oamenilor : pe uşile larg deschise se aruncau nerne, pături, oale mari de pământ cu marmeladă de prune. Spre marginea satului. Tulea, dulgherul, scotea şi ferestrele din perete şi le încărca în căruţă : alţii puseseră şi scîj:u3urile din gard, doage de butoaie, găleata de la fântână, găini legate una de alta, gîşte care gîgâiau asurzitor.
Peste un ceas satul rămase în urmă, ascuns între pilcurile verzi ale prunilor, iar împuşcăturile de la graniţă abia se mai auzeau. Andrei căuta să nu piardă din ochi căruţa unde erau ai lui. Nelinişstea aceea puternică, stăruitoare, din primele ceasuri ale zilei se risipise, lăsând în loc o hotărâre aspră : „Nu trebuie să ne prindă. Toate astea nu pot ţine mult."
Auzi un uruit puternic, văzu cum o cănaţă se despî'inde din convoi şi o ia drept peste cimp : îl recunoscu pe popa Scarlat, cu păi'ul în vânt, cu gura căscată, biciuind din răsputeri spatele lucios al armăsarului. Caterina, alături de el, abia se putea ţine pe capră şi se agăţa de braţul lui, dar Scarlat, zbierând, dădea cu biciul fără milă.
— Mai repede, mai repede ! îi strigă lui Andrei, făcându-i semn cu mâna cealaltă.
Grăbind pasul. Andrei ajunse căruţa lui Turculeţ şi se urcă din mers.
— Nu ţi-e foame ? îl întrebă mamă-sa.

Spre prânz, Ardeleanu îi ajunse. Mergea cu paşi apăsaţi, pe marginea drumului, purtând o bocceluţă în spate. Bucuros, Andrei sări din căruţă şi veni lângă el : ,
— Cât crezi că mai fugim aşa ?
— Câteva zile, o săptămână...
Ardeleanu îşi lăsă capul în piept. Pe fruntea încruntată i se prelingeau boabe de sudoare. Izbea cu piciorul pământul, din mers, ca şi cum ar fi vrut să se descarce. Era cald. In faţă, cât vedeai cu ochii, se zăreau doar coarnele boilor, spinările negre de sudoare ale cailor,, căruţe înalte, femei ghemuite in vârful lor şî un nor de praf roşcat, înţepător şi cald, care se învălura deasupra convoiului.
Satul în care intrară pe la două era cuprins de forfotă. Porţi vraişte, căruţe gonind, o mulţime de oameni aduninu-se în jurul vreunuia care striga mai tare decât ceilalţi, iar peste tot — praful stârnit, care nu mai putea să se aşeze. Căruţa lui Turculeţ se opri lângă clădirea poştei şi el intră înăuntru. Nu izbuti să capete nici o informaţie, dar cumpără de la factorul poştal, care locuia prin apropiere, o vadră de lapte. In timpul acesta Ana număra bagajele, încurcându-se mereu. Dan se culcase la umbra unui dud şi citea, iar Liviuţa, tristă, se aşezase lângă el, pe iarba prăfuită şi-şi încercuise genunchii cu braţele.
Se aşezară pe iarbă să mănânce, dar, cu toate că era mort de foame, lui Andrei pâinea şi slănina i se opreau în gât. Fumase fără încetare şi cerul gurii îi era uscat ca o iască. Energia convoiului se sleise, dar spaima pe care o trezi în

Şupreuş îi dădu un nou imbold. Curând, căruţele se puseră în mişcare, urnite din. loc de ţipetele lui Grozuţa, cantorul din Lunca.
— Vai, pruncii mei, muierea mea ! Haideeeţi, oamenilooor, că am auzit că ungurii or ajvms la Adea !
Turculeţ îl lăsă pe cumnatul său să mâne căruţa în care se urcaseră femeile şi Dan şi o luă înainte prin sat, sperând să afle ceva. Andrei se luă după el, cu toate că mamă-sa, tremurând, îl rugase să rămână cu ea. In faţa bisericii, Gociman, şeful de post din Lunca, mort de beat, cu tunica pătată de unsoare şi descheiată până jos, gesticula cu carabina :
— Păi bine, bine, ne lăsăm noi, hai ? Apoi eu nu mă duc de aici un pas ! Am să le arăt eu cum stă chestia, vascrisu mamii lor...
— Şi ce vreţi să faceţi, dom' şef ? întrebară vreo doi flăcăi, care se aţineau pe lângă el.

— Eu ? Ascultă aici, bă, şi învaţă... Vezi opstacolu antitanc ?
— Văd, zise un flăcău întorcându-se spre o împletitură de nuiele şi pari ridicată în mijlocul drumului şi care n-avea docât o deschizătură foarte îngustă, exact atât cât trebuie să se poată strecura o căruţă.
— Ei ! Mă sui în podul bisericii şi, cum vin, îi puşc, făcu Gociman, trântindu-şi de pământ chipiul ponosit.
Goana nebună de dimineaţă se mai potolise ; acum căruţele mergeau domol, ca pentru un drum lung. Treceau printre lanuri de porumb aproape copt şi susurul uşor metalic al frunzelor avea ceva nespus de trist, ca un plâns înăbuşit, iar pomii întunecaţi de pe marginea drumului păreau nişte mogîldeţe. Departe, spre apus, se auzea bubuitul tunului, ca vibrarea unei tobe imense înfundate în. adâncul pământului. Cineva strigă :
— Arde Adea ! întrebările se întretăiară :
— Unde ?
— Unde, măi ?
— Uitaţi-vă... Acolo !
— Arde Adea...
— Pruncii mei, muierea mea ! se auzi glasul deznădăjduit al cantorului. Haideeeeţi, dă-i-nainteee !
Spre răsărit, în întinsul întuneric al serii, sclipea gălbui o flacără joasă. Părea că, foarte aproape, cineva ar fi aprins un chibrit. Prin binoclu Andrei văzu flăcările mari, în mijlocul cărora se conturau, negri, pereţii caselor, turla bisericii linsă de o văpaie sângerie. Cu ochii nu se vedea decât o pată intensă (de lumină, care se lăţea mereu, întunecându-se, devenind aproape violetă din pricina fumului.
. Caii trăgeau greu, opintindu-se, şi se auzeau răsuflările lor icnite. Cumnatul lui Turculeţ spuse :
— Trebuie să ne oprim undeva. Omorîm caii.
Deasupra se boltea, indiferent, cerul uşor pălit de apro-pierea toamnei. Şi vântul care se strecura uşor printre porum-[buri era altfel, prevestind parcă ploi, noroaie şi cenuşiul acela rmorocănos al lunilor ce vor urma. înfiorat, Andrei rămase Lmultă vreme privind văpaia mişcătoare a satului care ardea : [acum, acolo era un bloc compact de flăcări şi în jurul lui cerul

căpătase o stranie culoare portocaliu-verzuie. Pe marginea drumului se vedeau pete albe ale căruţelor oprite şi se auzea mestecatul domol al animalelor intrate în pcilrumb. Nici un foc nu se aprindea încă şi oamenii vorbeau în

şoapte, neîndrăznind să tulbure apăsătoarea tăcere a nopţii aşa că, adus de vânt, se auzea parcă pocnetul caselor care ardeau acolo, departe. Ghemuită la pieptul larg, pufos, al doamnei Turculeţ, Liviuţa plângea şi Ana îi şopti lui Andrei :
— Fii şi tu mai drăguţ cu ea.
Andrei sări jos din căruţă, gata să se lovească de un om care mormăi o înjurătură, dar recunoscându-l îi strânse mâinile :
— Dumneavoastră eraţi, domnişor ? Eu sânt, Cloambeş... Săru'-mâna, doamnă... Şi noi sântem pe aci, pe aproape... Vai de bieţii supreuşeni, rìse el stins. Tot porumbul li se prăpădeşte acum.
Se auzeau din toate părţile trosniturile tuleielor tari, mestecate de fălcile animalelor şi împreună cu şoaptele şi văie-tăturile unei femei, undeva aproape, şi zăngănitul lanţului pe care vreun bou îl scutura în coarne, scârtâitul unei osii sau gîlgâitul unei sticle, erau singurele zgomote ale mulţimii care se oprise.
— Unde mergi. Andrei ? întrebă, strident, Liviuţa. ! El nu-i răspunse.
Silindu-se să nu calce trupurile culcate în şant, porni îndărăt. Auzea :
— Doamne, ce ne aşteaptă de acum înainte ?
— Şi dacă ne prind ?
— Taci, nu cobi...
— Tulvai, tulvai, că am uitat să iau porcul din coteţ... Vai de mine şi de mine...
— Dacă eşti ludă, muiere ! .
Andrei îl găsi pe Ardeleanu pe marginea şanţului, cu fruntea în palme. Tăcut, se aşează lângă el. Picioarele îl dureau.
— Fugim 'tu-i fuga mă-si. De-am avea barem ceva arme, spuse ciudos Ardeleanu. Scuipă mucul de ţigară care-i ardea buzele.
Frânt de oboseală. Andrei închise ochii, dar îndată tresări. Departe bubuise tunul. „Dacă toată mulţimea asta care fuge ar fi înarmată... Bărbaţi, femei..." Işi imagină inversul scenelor pe care le trăia de azi-dimineaţă, toată această forţă nu

risipită în panică — ci înarmată — comuriicând printr-o teribilă mânie, hotărâtă să nu cedeze, cu orice preţ...
— Undeva trebuie să fie o linie de rezistenţă ! zise Ardeleanu. Barem până acolo să ne vedem ajunşi.
După un timp. Andrei spuse :
— O să mergem până acolo... Poate ne folosesc la ceva şi pe noi...
Ardeleanu se ridică.
— Hai la căruţa voastră. Să rămânem împreunaT' Turculeţ aşternuse pe jos pături şi plapume şi-i sfătuia pe
toţi să se culce, deoarece a doua zi îi aşteaptă drum lung. Liviuţa plângea.
Bărbaţii se culcară în căruţă. Dan bombănea mereu, înfuriat că nu-şi găsea locul. Apoi tăcu şi el. Andrei se acoperi cum putu cu un cearşaf. Auzea parcă cum îi curge sângele prin vine, zvîcnind îngroşat. Oftă.
Nu ştia cât timp dormise, când un zgomot asurzitor, metalic, o hârâitură insuportabilă îl trezi. Crezu că sare din pat, se izbi cu şoldul de colţul unei lăzi şi în clipa următoare, din întunericul împrejmuitor, năvăli ceva care urla. Căruţa se răsturnă în şanţ. Andrei îşi lovi fruntea de un bulgăre de ţarină, simţi o durere ascuţită între ochi, apoi cineva îl smuci de umăr şi auzi glasul lui Ardeleanu care-i ţipă la ureche :

— Nemţii !
Se ridică greoi. Ardeleanu îl înhaţă de mână şi-l trase după el. Intrară orbiş în porumbişte : tuleiele, destinzându-se, îi plesneau dureros peste faţă, peste piept. în urma lor pârâiră câteva împuşcături şi un trasor trecu fluierând, lăsând o dîră subţire, verzuie.
Andrei se împiedică, i se păru că glezna-i plesneşte şi făcând un salt iepuresc goni mai departe. Alături de el, auzea trosnetul porumburilor rupte de Ardeleanu şi gîfâitul acestuia. Apoi toate zgomotele se stinseră şi nu mai rămase decât zvîcnitul asurzitor de dureros al tâmplelor, al sângelui. Coborâră o rîpă, trecură printr-un pârâu îngust, se căţărară pe un mal pietros, străbătură o mirişte în al cărei pământ afinat li se înfundau picioarele, intrară într-un hăţiş spinos, care se agăţa de hainele lor ca nişte gheare. Andrei gemu :
— Nu mai pot... şi se lăsă să cadă moale, sprijinindu-se cu mâna, încleştându-şi degetele în pământul rece. în jurul lor tăcere, numai departe răbufneau în răstimpuri tunurile.

C A P I T O L U L XIV

Vîslan fu trezit din somn de zdroncăniturile uşii în care cineva bătea cu piciorul.
— Stai că vin ! strigă el furios şi îşi căută halatul, dar bubuiturile continuau, zăpăcindu-l. — Vin, n-auzi ? ţipă cu glas subţire, şi atunci îşi dădu seama că nu mai bate nimeni, ci că geamurile şi pereţii fac acest zgomot. Pierzându-şi un papuc sări la uşă, o deschise şi-l văzu pe Şendrea, cu faţa descompusă, gîfâind sub povara a două geamantane mari, legate cu sfoară flocoasă.
— Ne atacă nemţii şi ungurii ! zbieră secretarul. Fuge lumea... N-auzi ? Trag tunurile din Cetate. Fugi ! Fugi ! Fugi până mai e vreme ! Mai pleacă ultimele trenuri spre Lugoj. Noroc !
Işi înhaţă bagajele şi se rostogoli pe scări împleticindu-se, în vreme ce Vîslan, rezemat de balustradă, îndobitocit, îi făcea un semn gentil cu degetele. Abia după ce fu trântită uşa de la intrare îşi dădu seama de sensul cuvintelor lui Şendrea şi coborâ repede scările, lipăind papucul care-i rămăsese în picior. Strada forfotea : automobilele cu geamantane şi lăzi legate cu frânghii de caroserie goneau nebuneşte spre gară, oamenii îmbarcaţi ca pentru iarnă împingeau cărucioare cu copii, roabe, tăligi, în care-şi încărcaseră tot avutul.
Vîslan se rezemă de peretele casei. Cineva, trecând pe lângă el, îl izbi, gata să-l dea jos. Venindu-şi în fire, începu să întrebe pe fiecare trecător :
— Pentru Dumnezeu, dar unde mergeţi ! Dar ce s-a întâmplat ? N-auziţi ?
Nu-i răspunse nimeni şi atunci se repezi în casă, se îmbrăcă la repezeală, şi începu să controbăiască după ceva bani. Işi aduse însă aminte că ieri făcuse un chef monstru şi nu mai avea nici de ţigări. Sfârşit, cu mintea năclăită, se lăsă jos, pe covor. Simţi cum părul i se ridică în creştetul capului şi-şi dădu seama că dacă mai stă o clipă aşa, singur, fără să ştie ce se petrece, are să înnebunească. Adună la repezeală hârtiile mai importante, clişeele scoase la recepţia de la prefectură şi le vârâ în buzunarul interior al jachetei, smulse pledul de pe pat, încuie uşa şi o luă la goană pe scări. „Trebuie să fac rost de bani de undeva. Trebuie !" Izbindu-se de oamenii care goneau în direcţia opusă, fugi spre centrul oraşului. îşi pierdu pălăria, dar nu băgă de seamă. „Cât de prost am fost — se gândi. —

cât de tâmpit. Acum, dacă vin nemţii, sunt curăţat. sunt mort". Schimbase titlul ziarului, intitulându-l *Tribuna democratică ;* în faţa ocupanţilor asta însemna, desigur, trădare, şi-l aştepta plutonul de execuţie. Nu ţinuse cont de sfatul baronului Papp : „Aşteaptă frate, să vezi cum evoluează lucrurile, nu te pripi, că trăim momente cruţiale".
Panica oraşului îl înnebuni de-a binelea. Peste tot nu se vedeau decât oameni alergând în neştire, prăvălii cu obloanele trase, soldaţi cu armele în cumpănire gonind spre periferia de la apus. Când încercă să traverseze strada, fu cât pe ce să-l calce un ofiţer călare, care galopa culcat pe coama calului, cu sabia fluturând în urma lui, ca o coadă metalică. Cu toate că fugea şi inima-i bătea de să-i sară din piept, Vîslan auzea pretutindeni frânturi de dialoguri (toată lumea striga, nestăpî-nită) :
— Trenul care duce spre Pâncota pleacă la 12 fără un sfert !
—''Nu ! Mai bine spre Timişoara ! Acolo-i garnizoană puternică şi din Iugoslavia n-au să vină, că-i ţine Tito !
— Domnule, te implor, domnule, vinde-mi un loc în camionul dumitale...
— Eu nu plec !
— Vinde-mi camionul !
— O luăm pe jos, spre Ineu !
— Vin japonezii ! Un milion de japonezi !
— Unde-s ruşii ? Unde-s ruşii ?
— Au intrat ieri în Bucureşti...
— Atunci nu ajung decât în şase-şapte zile cel mult...
— Dar ai noştri de ce nu rezistă ?
— Generalul Grinţeş e un trădător ! A dat ordin să se retragă regimentele de la graniţă !
— Fugiiiţi ! Vin Stukasurileeee !
— Sirena ! De ce nu sună sirena ?
— Auulceeu ! Paraşutişti nemţi au căzut în Gai ': Deznădăjduit, înotând în mijlocul mulţimii, Vîslan caută
să-şi facă loc cu coatele. Pledul verde, cadrilat, i se desfăcuse şi-l târa după el, pe asfalt. Cineva calcă deasupra, Vîslan trase din răsputeri şi auzi cum cade un trup greu, apoi o înjurătură de mamă. Aruncă pledul şi, dându-se la o parte, încercă să-şi recapete răsuflarea. Varga ! Da, el era singura salvare. Trebuie să-i dea ceva bani. Doar n-o să-l lase să moară de foame pe drumuri ! în schimb, e dispus să-i vândă clişeul în care avocatul apărea la recepţie, cu braţul ridicat în salutul fascist. Cu nemţii
nu te poţi juca. îi înjurase aşa de cumplit în aceste douăzeci de zile ! Viperele teutonice, jefuitorii ţării, hienele care ne-au târât împotriva Sovietelor ! Ţinuse şi un discurs la J'alatul Cultural, unde cu ajutorul unei statistici confecţionate ad-hoc de-mionstrase cum ne-a fost secătuită avuţia petrolieră.
Trebui să aştepte aproape un sfert de ceas până să poată traversa bulevardul. La fiecare cinci minute, câte un camion militar sau un escadron de cavalerie trecea, aruncând în lături mulţime. în sfârşit ajunse în faţa casei lui Varga, tocmi când se deschidea poarta şi un turism cenuşiu ţâşni ca o săgeată. Vîslan abia avu timp să vadă faţa descompusă a lui Varga şi maşina se pierdu în şuvoiul de pe bulevard. Alergă după ea, zbierând din răsputeri, în timp ce lacrimile-i curgeau şiroaie pe obraji :
— Domnnule Vaaargaa !... Domnule Vaaargaa !
Un soldat care fugea se izbi de el de erau gata să cadă amândoi.
— Boule ! strigă soldatul şi Vîslan înghiţi, supus, insulta. Se retrase şi, rezemându-se de perete, închise ochii. Adunându-şi puterile, se repezi la un telefon public, dar ea o coadă imensă şi doi domni se băteau cu bastoanele. O femeie elegantă, cu un ochi învineţit, încerca să-i despartă.

Vîslan porni iarăşi. Din cap până-n picioare era muiat într-o sudoare fierbinte, lipicioasă. Nu ştiu cât timp îi trebuie ca să ajungă la locuinţa lui Robber, dar aici află că Jeannot plecase cu o jumătate de ceas înainte. Vîslan îşi cuprinse capul în palme şi începu să plângă cu sughiţuri, ca un copil.
Omul care-l informase, făcându-i-se milă de el, îi puse mâna pe umăr, încercând să-l liniştească. Credea că e vreo rudă de-a lui Robber.
— Nu vă fie frică, au scăpat. înţelegeţi, trebuiau să plece. Dacă-i prind nemţii, mai ales acum... Nu aveţi nici o grijă, au scăpat.
— Dumnezeu să-i bată ! urlă Vîslan şi încercă să fugă iar. Unde ? Nu ştia. Simţea că nu mai poate. Cotind pe o străduţă, ajunse chiar în faţa unui tun, a cărui ţeava se ridica ameninţătoare.
— Fugi, vită ! se răsti un plutonier, speriat. Nu-i voie pe aici !
Pământul se cutremură şi Vîslan căzu într-un genunchi. Surzise. Vedea gurile celorlalţi căscându-se, simţea cum sub tălpi pământul trepidează, dar nu auzea nimic. în liniştea aceasta îi veni în minte Suslănescu şi porni mai departe. Urechile i se

destupară, pe neaşteptate, cu un pocnet, şi hărmălaia oi-aşului năvăli în el. Acasă, la Velceanu, n-o găsi decât pe doamna Mimi, cu faţa udă de lacrimi, rauşcând o batistă albă, de mătase, dantelată. Când îl văzu, ea il cuprinse in braţe şi smiorcăi :
— Domnule Vîslan, ce ne facem ? Ce ne facem ? Aurel e la Timişoara şi Sandi nu ştiu unde e... nu mai vine... A plecat de la şapte să facă rost de un mijloc de transport. Nu mă lăsa domnule Vîslan, se agăţă Mimi de el, zgiriindu-i cu nghiile purpurii mâneca vestonului.
Siîrşit, Vîslan se trânti într-un fotoliu.
— Doamnă, vă rog să-mi daţi un pahar de ţuică, fiindcă altfel mor...
— îndată, îndată, fugi Mimi bucuroasă. Din bucătărie auzi clincănitul unui pahar şi întrebarea ei neliniştită :
— De ce nu vine Sandi, o fi păţit ceva ?
Dar cind veni cu paharul, nu-l mai găsi pe Vîslan. Acesta fugise la părintele Potra, care locuia prin apropiere.
Varga n«-şi mai lua degetul de pe butonul claxonului. Toţi autom.obiliştii făceau la fel, aşa că un behăit insuportabil plutea peste convoiul care gonea spre gară. Nu mai avea decât un singur gând : să iasă cât mai repede din oraş, să ajungă pe şoseaua asfaltată şi să-i dea drumul din răsputeri. La plecare îi trăsnise o palmă mătuşii Matilda, care se agăţa de el, urlând :
— la-mă şi pe mine, nu mă lăsa, pentru Dumnezeu ! Au . să mă violeze !
— N-o să-ţi strice ! o împinse Varga cu pantoful. Apoi, scos din fire, o scutură de umeri aşa de tare, că ea icni şi rămase cu gura căscată :
— Să rămâi aici, scoaba dracului ! N-o să-ţi facă nimic ! Cineva trebuie să stea acasă ! Să nu deschizi, auzi ?
Şi în timp ce sărea în automobil auzise hohotul ei prelung, deznădăjduit :
— Salva-a-a-t-oo-uuoor !
Trecând pe lângă fabrică şi silit să încetinească din pricina birj ii dinaintea lui. Varga văzu o mulţime de muncitori, unii înarmaţi. întoarse spre stînga şi opri automobilul, apoi, sărind jos, încuie portiera şi intră în curtea fabricii. Auzi vocea puternică, plină, a unui om pe care nu-l cunoştea :
— Vă amintiţi cât am luptat ca fabrica să nu fie demontată ! E a noastră şi n-aveau dreptul s-o ducă ! Acum, tova

răşi, tot pentru că e a noastră, trebuie s-o demontăm. N-o s-o lăsăm fasciştilor ! Partidul comunist cheamă pe toţi patrioţii...
Varga nu mai ascultă. Partidul comunist ! Le spusese el tuturor că ăştia vor însemna o forţă, dar nimeni nu voise să-l asculte. Baronul Papp parcă se tâmpise. Imediat după 23 August, boala îi trecuse ca prin farmec şi se schimbase cu desăvârşire. Dădea ordine milităreşti şi nu admitea nici un fel de replică. Pordea, Guiaşiu şi Motzeanu îl urmau ca nişte oi docile ; de fapt, erau aşa de inspăimântaţi şi de derutaţi, că ar fi făcut orice le-ar fi poruncit un om cu o cât de mică autoritate. Pentru prima dată atunci Varga îşi dăduse seama că baronul habar n-are de politică. în orbirea lui stupidă nu voia să ţină cont nici de comunişti, nici de social-democraţi, pe care-i numea „estremişti inconştii". In locuinţa lui făcuseră un foarte elegant club al tineretului naţional-ţărănist şi Varga vedea în fiecare zi o mulţime de tineri bine îmbrăcaţi, unii dintre ei colegi de-ai lui Lucian, care se învârteau pe acolo. Din asta înţelese că baronul nu xnai avea nici un fel de încredere în generaţia veche şi voia să-şi pregătească o gardă nouă. Surprinse chiar o mică alocuţiune a lui Papp ; acesta vorbea tinerilor despre democraţie, despre marile primejdii prin care trecuse, el, om bătrân, ca să pregătească alături **de** cadrele conducătoare ale partidului cruciala zi **de** 23 August. în toţi aceşti ani ,,de teror"... învăţase, la vârsta lui ! limba engleză. Prin asta lăsa să se subânţeleagă că va juca un rol important în tratativele cu aliaţii. Scârbit, Varga evitase să mai treacă pe la Papp. îşi dădea seama că atmosfera asta încrezătoare, plină de veselie, discursurile despre pace şi libertate publicate în fiecare zi în fiţuica lui Vîslan nu erau decât o mascaradă. Ruşii nu sosiseră încă şi din zi în zi se aştepta la un atac al nemţilor şi ungurilor. Aşa că ceea ce se întâmplase în dimineaţa acestei zile de 13 septembrie nu-l uimise prea tare.
Acum voia să vadă ce face Dărnescu. In zilele acestea începuse să-l preţuiască şi să-şi dea seama că sub aparenta lui grosolănie se ascunde un om foarte abil, un fin politician. Fără să se anunţe intră în birou şi-l găsi pe director citind, foarte calm, un roman poliţist.
Dărnescu îl informă, nepăsător, că lui nici prin gând nu-i trece să fugă, că ar fi din partea lui o crimă şi, desigur, Societatea l-ar trage la răspundere.
— Care Societate ? întrebă Varga nedumerit.
— Nu ştiai ? Dărnescu începu să rfdă gros, ştergândU-şi ochelarii cu o bucată **de** piele de căprioară. Până în ultima clipă

americanii au fost interesaţi în acţiunile noastre. I-am camuflat pe cât ne-a stat în putinţă. N-ai remarcat nimic ? Dar bombardamentul a fost un fleac, o jucărie. Au distrus gara şi au „avariat" fabrica. Şi pe urmă, ce vrei, noi am rezistat cum ne-au ajutat puterile. Nu ţi-a plăcut cum i-am dus pe nemţi ? Am tărăgănat, i-am încurcat, în vreme ce voi vă agitaţi prosteşte şi vă riscaţi şi pielea pe deasupra. Aveam eu informaţiile mele, mult mai precise, te rog să mă crezi, decât ale guvernului.
— Şi acum de ce nu pleci ?
— Nu fi prost. Când o să se retragă, nemţii o să vrea să arunce fabrica în aer. Trebuie să fie cineva "care să-i împiedice.
— Şi o să fii dumneata acela ? întrebă Varga, dar fără ironie. Se aştepta la orice şi era sigur că după ce lucrurile se vor limpezi,'au să iasă la iveală tot felul de eroi necunoscuţi. Ce-ai face în locul meu ? continuă el, aşteptând, nelinişţit şi încordat răspunsul lui Dărnescu.
— Aş pleca imediat ! spuse acesta rece, sever, privind în altă parte. Dumneata eşti dintre aceia... să nu te jignească spusele mele, faci parte din categoria

oamenilor de faţadă, cei ce servesc anumite interese, de care în fond habar n-au despre care ştiu atâta cât li se îngăduie să ştie...
— înţeleg. E clar, făcu Varga, încercând să ascundă supărarea care-l năpădise. Dărnescu avea perfectă dreptate.
— Ştii, categoria aceea sacrificată la un moment dat. Oratorii, demagogii, în sensul bun, antic, al cuvântului. Şi Demos-tene a fost un demagog.
— Da... da... desigur...
— Aşa că cel mai bun lucru e s-o ştergi. Ai maşină ?
— Am. E afară.
— Ei, — se ridică Dărnescu — îţi urez succes. Să ne vedem cu bine. Sărutări de mâini doamnei.
Şi înainte ca Varga să fie ieşit, Dărnescu reluă romanul poliţist de unde-l lăsase.
La uşă. Varga se opri :
— Ascultă, dumneata ştii ce se petrece în curte ?
— Cum să nu. Gărzile ,,patriotice" se agită.
— -Şi asta nu te contrariază ?
— Dimpotrivă.
Ajuns lângă automobil. Varga se sperie de mulţimea care invadase strada. îi fu foarte greu până izbuti să-şi găsească un loc între celelalte maşini, şi enervat de ritmul care îi era impus, claxona mereu, inutil, iar enervarea-i creştea.
Când trecu peste podul de deasupra liniilor ferate văzu gara neagră de oameni, care se băteau încercând să se urce într-un tren de marfă. Podul vechi se lăsa sub greutartea automobilelor şi, ajuns cu bine dincolo, Varga răsuflă uşurat. Dar nici pe şosea nu izbuti să gonească în voie, deoarece şi aici era aceeaşi îngrămădeală ca în oraş. „Dacă merge aşa — se gândi — nu ajung la Moneasa nici în zece zile".
— Domnu" Sabiiiiiiiin !
— Unde-i domnu' Sabiiin ?
— Pe-acolo, l-am văzut...
— Doooom' Sabiiiin, ce facem cu coletele ? Octavian intră în magazie, ud de sudoare. Se răsti :
— Puneţi-le în ordine... Peste o jumătate de ceas primim garnitura specială !
Câţiva oameni care se agitau în faţă magaziei auziră cuvintele acestea şi se repeziră spre el :
— Domnule, pentru dumnezeu, un locşor... Vă rog...
— Plătesc oricât...
Octavian îi privea necăjit. încercă să-i îmbărbăteze :
— Nici o grijă, o să fie trenuri. Dar poate nici nu plecăm. Se aude că ai noştri-s foarte aproape... la Cluj...
Aruncă o privire în magazie. Oamenii rânduiau coletele. Asta era bine. De dimineaţă, de când Orban trimisese după el, îl îneca ciuda, văzând dezordinea asta. Orice s-ar fi întâmplat, nu trebuia să-şi piardă capul. într-un sfert de ceas ascunse în pivniţă toate lucrurile mai de valoare din casă, apoi alergă la gară. Aici, Orban nu se dezlipea de lângă telefon, chema tot felul de autorităţi, cerându-le sfaturi, ordine scrise, dacă se putea. Bineînţeles, nu obţinea nici un fel de legătură.
— Ce ne facem, domnule Sabin ? îşi frângea el mâinile. Octavian îi răspunse marţial :
— în primul rând daţi ordin să se defecteze toate aparatele dc telegraf, să se pună în imposibilitate de funcţionare centrala telefonică... Asta-i...
— Şi cu valorile ?
— O să facem rost de-o garnitură specială...
— Şi cine o să-şi ia răspunderea ? Avem sume mari... Cine ?
Octavian se răsti :

— Eu, domnule, eu

— Iţi mulţumesc... Orban îi strânse mâinile : îmi iei o piatră... Uite aici... poftim... îi întinse un revolver militar încărcat. Pe urmă, întrebă neîncrezător : îţi iei răspunderea asta într-adevăr ?
— Da. Mă găsiţi la magazie.
îl apucă furia văzând cum se bătea lumea să se caţere în vagoane. „Doamne, ce bine e că Ana şi băiatul nu-i aici... O să se descurce ei cumva... Andrei îmi seamănă, n-are să-şi piardă firea"... Deodată îi veni o idee şi o luă la fugă peste linii, spre depou. Mecanicii revizuiau locomotivele. Pe zidul înalt, cenuşiu, cineva scrisese cu litere de un metru : JOS FASCIŞTII COTROPITORI ! I se umflă pieptul şi ochii i se umeziră de mândrie : ,,Ei, noi, cheferiştii ; asta e o forţă, domnule !"
Din hala mare se auzea o voce puternică :
— Nici o locomotivă să nu rămână fasciştilor, măi fraţilor. E clar ?
Intră, clipind din ochi, ca să se obişnuiască cu penumbra. A, ăsta-i baci Jurca !... Se apropie de el şi-l apucă de mână.
— Servus, Mihai... Bătrânul se opri o clipă, mirat.
— Servus, Octavian. Ce-i ?
— Măi, uite ce m-am gândit eu... Trebuie demontate liniile spre apus. Pricepi ? Fă tu o echipă, la repezeală... Stricaţi şi semafoarele... (Cu baci Jurca se cunoştea de mulţi ani, din vremea curbelor de sacrificiu, când făcuseră o grevă de douăzeci şi patru de ore, împreună cu tot C.F.R-ul. Se întâlneau uneori la un pahar de vin bun, într-o circiumă de lângă gară.) Voi ce aveţi de gând să faceţi ?
— Păi, de, o să rezistăm în gară până demontăm fabrica. Ne-om bate.
— Cu ce ?
— Avem ceva armament.
Octavian tuşi grav, să-şi ascundă emoţia :
— Da... aşa... Apoi, uite aici... Scoase din buzunar revolverul şi i-l întinse : Poate aveţi nevoie...
— Şi tu, Octavian ?
— Plec cu valorile. sunt valori de stat. îndată am să fac rost de o garnitură... O locomotivă şi un vagon... Oftă chinuit : Mă doare sufletul, Mihai-baci... Uită-te acolo ce dă barbatoci în toată firea se bat ca vitele să se suie în tren. Ar trebui luaţi şi puşi să se lupte... Tot noi, bătrânii, măi, sântem o valoare !

Mihai Jurca îşi muşca mustaţa.
— Eh, ce să-i faci, *deocamdată.* Fiecare-şi păzeşte pielea lui, cu asta gata !
Statură aşa alături, tăcuţi. Pe peron era o viermuiala de trupuri, se înălţau strigăte, ţipete, bufnituri.
— Peste un ceas îţi trimit o locomotivă, spuse apăsat Jurca. îşi strânseră mâinile.
— No, să ne vedem sănătoşi în Clujul nostru ! zise Octavian cu vocea tremurând. Să aveţi grijă de voi, băieţi...
Făcându-şi loc cu coatele străbătu peronul, urcă în clădirea gării. Voia să vadă cum merge demontarea reţelei telefonice.
Dădu sfaturi în stînga şi în dreapta, adăugind de fiecare dată :
— Să ştiţi unde puneţi piesele, că avem nevoie de ele... Că venim înapoi !

.Prefectul încerca zadarnic să capete legătura cu generalul Grinţeş, comandantul garnizoanei. Il căutase în toate părţile, dar peste tot i se spunea că tocmai acum plecase, iar veştile pe cate le primea cu această ocazie era contradictorii : ba că atacul n-avea decât un caracter strict local, o încercare de a tatona forţele ; ba că detaşamentele de tancuri Tiger şi Ferdi-nand îşi făcuseră apariţia şi ce puteau face împotriva lor, cu puştile? Belega trântea'telefonul,, pe care adjutantul, calm şi pomădat îl punea cu un gest de reproş în furcă.
In clipa când aflase de atac, prefectul îşi pusese familia într-o maşină militară, le dăduse un sergent înarmat ca să-i păzească şi-i expediase la Ineu, cu o scrisoare către maiorul Maxineanu, în care-l ruga să aibă grijă de familia lui. îndată după aceea venise primarul. Ţipând şi bătând cu pumnul în masă pretinse să i se pună la dispoziţie un vagon cu care să se refugieze spre interiorul Ardealului. Belega ridicase din umerii masivi şi Chidioşan devenise stacojiu de mânie. Când încercă să mai spună ceva, generalul îl dădu afară. Ordonase să se închidă porţile grele ale prefecturii, ca să oprească mulţimea de funcţionari care voiau să intre, să ceară mijloace de transport. Pe urmă, în ceasurile următoare, Belega îşi dădu aeama că totul era haos, că apărarea nu există şi că zvonurile care circulaseră despre atitudinea filogermană a generalului Grinţeş nu erau lipsite de temei. Ceea ce-l scotea din fire era faptul că nu putea da de el nicăieri. Trimisese până acum patru
curieri călare, dar ofiţerii se întorseseră plini de praf, uzi de sudoare, informându-l că liniile de apărare nu pot ţine, că în cele trei săptămâni care trecuseră de la 23 August nu se făcuse nimic, deşi era de prevăzut un atac conjugat germano-maghiar. Legătura cu Bucureştiul era iarăşi întreruptă şi nimeni nu ştia ce se petrece acolo.
La prânz, Belega se hotărâ să lase dracului prefectura şi să ia comanda garnizoanei. Era tocmai după scurtul bombardament german, când aflase că nemţii aruncaseră mănunchiuri de grenade şi sticle de benzină. Asta însemna că n-au bombe şi că în general atacul nu era pregătit. Colonelul Papastate fusese grav rănit, un glonţ de mitralieră îi perforase pântecele, iar locţiitorul lui, maiorul Fundescu, dăduse ordin ca toate tunurile A.A. să fie imediat îmbarcate şi duse spre front, unde voia să le folosească împotriva tancurilor.
— Să se adune toată arhiva şi să fie încărcată în camioane ! dădu Belega ordin adjutantului, şi acesta, cu toate că se mira, răspunse regulamentar :
— Am înţeles, să trăiţi !
Bineînţeles, nici prin gând nu-i trecea să se ocupe de treaba asta, ci porunci unui sublocotenent de jandarmi să aducă imediat un camion, spunându-i că e ordinul prefectului. în curte, B(lcga îşi trase mănuşile şi se pregătea să se urce în maşina dc campanie, când un ofiţer se apropie de el, însoţit de im om înalt, robust, cu părul cenuşiu şi faţa energică.
— Domnule general... — începu acesta cu o voce groasă, dar generalul nu-l lăsă să termine :
— N-am timp, domnule ! Plec pe front !
— Tocmai de aceea am venit, spuse. omul. Vin din partea partidului comunist.
Generalul îl privi sever.
— Şi ce doriţi ?
— Să iau legătura cu dumneavoastră. Gărzile patriotice au 124 de puşti, 11 pistoale automate şi o mitralieră. V-am ruga să no daţi un ofiţer, ca să ne explice mânuirea armelor automate.
— Daa, făcu Belega, ca să câştige timp, apoi, ajustându-şi chipiul, U privi pe celălalt în ochi, solemn : veţi preda tot acest armament, domnule, unui pluton de soldaţi, pe care o să vi-l dau chiar acum să vă însoţească. Cum vă numiţi ?

Sprâncenele omului jucară scurt şi fruntea i se acoperi de broboane de sudoare. Işi frământă, degetele, înainte de-a vorbi cu un glas surd :

— Domnule general, noi vom asigura apărarea fabricii până în clipa când o echipă de şoc va demonta şinele interioare. Fasciştii nu trebuie să folosească instalaţiile.
— Veţi preda armele, spuse generalul, care simţea că începe să se enerveze.
Mai mult ghici decât auzi răspunsul celuilalt : .
— Nu !
— Cum nu ? exclamă Belega fără prea multă convingere dealtfel. Cum nu ? Ce-aveţi de gând să faceţi ? Doar înţelegi şi dumneata că mâine cel mult nemţii sunt aici.
— Noi vom rezista până când vom demonta unele instalaţii, apoi ne vom retrage şi vom lupta ca partizani. Nu predăm armele. Din contră, dumneavoastă aţi putea să ne daţi muniţii. Cu asta stăm mai prost.
Belega simţi că se pripise. în definitiv, dacă vor să moară, treaba lor. Totul se revolta însă în el, la gândul că există în. oraşul, a cărui responsabilitate o avea, grupuri *civile,* înarmate.
— Şi cine-mi garantează mie că... hm, nu veţi folosi armele în alte scopuri ?
Ochii cenuşii ai omului fulgerară şi generalul avu impresia absurdă va face un gest necugetat şi va fi obligat să-l împuşte, încercă să atenueze printr-un zâmbet, care putea să însemne : „înţelege-mă, eu răspund de toate astea... Trebuie să iau toate măsurile, toate preacauţiile".
— Şi anume la ce le-am putea folosi ? întrebă rece celălalt.
Se auzi limpede un răpăit de mitralieră, de undeva, din apropiere. Instinctiv civilul curbă şira spinării, dar, privindu-l pe generalul care nu se clintise, spuse, mai prietenos de data asta :
— Domnule general, avem nevoie de muniţii. Avem. Belega stătu o clipă de gânduri, apoi rupse o foaie din block-
notesul cu coperţi de piele kaki şi scrise repede : Maior Bota, veţi reda tot surplusul de muniţie, care nu poate ajunge pe front, aducătorului prezentei, domnului...
— Jurca Gheorghe, spuse celălalt, care citise peste umăr. „Aşadar, acesta era omul pe care-l căuta poliţia de peste
trei ani." ...Gheorghe Jurca, dar numai surplusul.
— Poftim.
— Vă mulţumesc, domnule general şi, după o clipă de ezitare, Jurca îi întinse mâna.

Fără să-şi scoată mănuşa generalul i-o strânse. Se urca în maşină ; poarta se deschise, mulţimea din faţa ei, care aştepta, ce ? se dădu la o parte, călcându-se în picioare.
Jurca rămase în curtea pustie, gândindu-se că acest ofiţer superior într-o armată de clasă care acum, după o scurtă ezitare, făcuse un gest pentru care, conform normelor în vigoare, putea fi tras la răspundere, i-ar putea deveni mâine un adversar serios şi se întrebă ce ar trebui făcut ca aşa ceva să nu se întâmple. Dar nu depindea de el. înainte de-a fi numit prefect, generalul Belega luptase la Odessa, avea Mihai Viteazul... şi ca el erau atîţia care, supunându-se ordinelor, conduseseră mari unităţi în Ucraina, în Crimeea, în Caucaz şi acum, de aproape trei săptămâni, poporul român îşi punea, trebuia să-şi pună, soarta militară în mâinile lor. Dialectica... substratul ei tragic... Maiorul Bota i-ar fi dat

muniţie şi fără acest ordin, dar era mai bine ca totul să decurgă în regulă şi, cine ştie, această filă ruptă dintr-un carneţel i-ar putea prinde bine în viitor generalului Belega, prefectul antonescian, dacă...
Generalul Belega nu ajunse departe. în înghesuiala de pe bulevard maşina nu putea merge decât foarte încet, ca în urma unui dric. Zadarnic se agită cu revolverul în mână. Cei din faţa lui se dădeau la o parte, dar era degeaba. Cât vedeai cu ochii, bulevardul era plin de refugiaţi.
— Capul coloanei e la Pâncota — îi spuse cineva — mai repede decât aşa nu putem... Ce ? Credeţi că noi n-am fugi mai repede ?
— Eu nu fug ! răcni generalul. Eu merg pe front, auziţi ? Când, în sfârşit, resemnat, se hotărât să urmeze drumul mai
departe, se auzi strigat :
— Domnule general ! Domnule general !
Adjutantul lui, fără chipiu, galopa ca un nebun printre rondurile de flori care împărţeau bulevardul în două. Opri brusc, lângă ei, trăgând cu putere de hăţuri şi calul se ridică în două picioare, sforăind. Fără să descalece, adjutantul îl informă :
— Generalul Grinţeş a fost ucis de un Messerchmidt... Mulţimea care-l înconjura înţelese altfel :
— Trădare ! Generalul comandant s-a predat !
— Fugiiiiţi !
— Nemţii !
— Tancurile au intrat în Gai !
— Alarmăăă ! Vin avioanele !
Tălăzuind în stînga şi în dreapta,, convoiul se sparse. O femeie grasă, strivită lângă zid, dădu din mâini, sufocată, apoi fu călcată în picioare. O birjă se răsturnă, ciocnindu-se de un pom şi calul scuturând din cap, începu să pască liniştit trandafiri.
Cu pistolul în mână, Belega porunci şof eruluir:
— Hei, înainte, măi, nu sta ! Nu vezi că s-a făcut drum ? Aripa maşinii lovi un cărucior de copil, plin de scânduri,
calcă o gîscă şi se avântă înainte. Adjutantul îşi împintenă calul şi, făcându-şi palmele pîlnie, mai strigă :
— Teroriştii nemţi au dat foc depozitului de benzină de la aeroport.
Belega împungând pe şofer cu ţeava revolverului între umeri zise cu o voce puternică :
— întoarce...
— Cum să întorc, domnule general ? se întoarse spre el sergentul. Cum ?
— întoarce, când zic ! tună Belega şi trase un foc de revolver în sus. Treci peste ei ! La statul-major !
Se lăsă pe spate, în timp ce maşina kaki se năpustea cu motorul în plin în convoiul care se scurgea mereu. Se auziră zbierete, o roată trecând peste ceva moale, apoi şoferul coti pe o stradă lăturalnică şi porni cu toată viteza. Belega îşi aprin.se o ţigară. Se simţea liniştit, aproape mulţumit că lucrurile luaseră această întorsătură : nu mai era prefect, era iarăşi ofiţer.
— Dragilor mei — spuse baronul Papp, clătinându-şi graţios capul în formă de pară — eu sunt prea bătrân ca să plec. Nice prin gând nu-mi trece. Voi aţi auzit ce-o păţît Moţanu ? S-o dus la gară, de dimineaţă, cu toate bagagiile, l-or jeluit ca în codru, s-o apucat să se bată cu nu ştiu cine şi o căpătat o teglă în cap. Acuma-i la spital, iară doamna o rămas cine ştie pe unde. Voi faceţi cum credeţi.
— Domnule baron — şopti Guiaşiu, făcând gesturi largi de implorare — dacă ştiţi ceva, dacă, mă rog, aveţi ceva informaţii... nu ne lăsaţi aşa. Spuneţi-ne, ce trebuie să facem ?

— Domnule baron... îşi mlădie glasul Pordea. Uitase să-şi pieptene chelia şi şuviţele lungi, negre şi uleioase atârnau într-o parte, dezvelindu-i craniul trandafiriu şi năclăit de pomadă.
— Eu nu mă duc nicăria. sunt om bătrân. Voi, cum ştiţi...
— Domnule baron — se hazarda Guiaşiu — am făcut rost de un autocamion, încap o mulţime de lucruri.
— Nu mă duc ! sunt prea în vârsta pentru aseminea aventure.
Pordea şi Guiaşiu căutară privirile lui Nicuşor Spinanţiu. Acesta era îmbrăcat într-un costum de vânător, cu jambiere, şi-şi trăsese pe ochi o şapcă în pătrăţele. El părea cel mai grăbit, apoi le făcu un semn să-l lase în plata Domnului că nu mai era vreme. La fiecare sfert de ceas câte un Messerschmidt zbura deasupra acoperişurilor, producând o panică gi-o-zavă pe drumul din ce în ce mai aglomerat. îşi luară rămas bun de la Papp, care-i privi într-un fel ciudat. (Asta-i nelinişti pe toţi. De ce nu fuge baronul ?) După plecarea lor, Papp îşi chemă servitorul şi-i spuse :
— Mergi pe strada Horia, la numărul 26, şi spui domnului rabin Silbermann că poate veni la mine să se ascundă. N-o să-l găsească nimeni, aşa să-i spui. Dute. Spune-i să vie în aşa fel ca nimenea să nu-l vadă şi nimeni să nu ştie unde a veni. Ai grijă de tine.
Rămas singur, Papp se aşează pe scaunul lui cu spătar înalt şi închizând ochii îşi trosni unul câte unul degetele prelungi şi albe. Prin geamul închis nu pătrundea decât un zumzet stins. Deodată soneria de la intrare începu să ţîrâie şi, înainte ca Papp să-i poată spune servitoarei că nu e acasă, aceasta se duse să deschidă. Vîslan, de nerecunoscut, se rezemă de perete ca să nu cadă. Cămaşa îmboţită, udă, îi ieşea din pantaloni, ghetele-i erau scîlciate şi albe de praf, părul rar i se lipea de fruntea spuzită de pete roşii, buzele-i tremurau spasmodic.
— Da' ce-i cu tine ? întrebă cu voce înaltă Papp. Eşti în stare de ebrietate ?
Clănţănind din dinţi, Vîslan se apropie de el, clătinându-se. Privirea îi era aşa de pierdută, de goală, că Papp se sperie.
— Ce doreşti ?
Vîslan se rezemă cu amândouă mâinile de birou. ,
— Trebuie să plec... să plec... bîlbîi el. Nu mai pot sta... au să mă omoare... ei sunt fără milă...
— Pleacă atunci, îşi ridică sprâncenele, foarte distant şi mirat, baronul.
— N-am un leu... l-am băut pe toţi alaltăieri. N-am un leu, cum să plec ? Lumea a înnebunit... Nu ştiţi ce-i pe stradă... Prăpăd. Generalul Grinţeş .a trădat, a fugit cu un avion, azi, pe la unsprezece ! Nu există nici o linie de apărare. In şase zile, dacă merge aşa, nemţii şi ungurii-s la Bucureşti... N-am un leu... cum să pornesc în lumea largă ?

— Şi ce vrei ?
— Să mă luaţi cu dumneavoastră !
— N-am nici un loc liber. Plec cu prefectul, îndată. I-a fost milă de bătrâneţea mea neputincioasă. *
Vîslan nu mai avea putere să plângă. Se şterse cu mâna mufdată pe faţă, înnegrindu-şi-o.
— Atunci daţi-mi împrumut ceva bani... oricât. Numai să nu rămân...
— Bani ? Hm, se scarpină în creştet baronul. Ii făcea plăcere să-l vadă pe celălalt chinuindu-se aşa în faţa lui. Altfel n-avea nimic cu Vîslan. „On niemand. Atâta. On niemand."

— Domnule baron, vă conjur, pe ce aveţi mai sfânt... Am motive foarte serioase să plec.
— Şezi pe fotei şi-mi spune care-s aceste motive, zise suav baronul.
. — Am l îşi adună puterile Vîslan în acest zbieret. Am, dacă spun, am !
— De, eşti discret. îmi place. N-am nice un ban în casă. Vîslarl îşi muşcă buzele până la sânge, ca să nu izbucnească
în înjurături. Privirea sa era aşa de pierdută, de animalică, încât poate că baronului i se făcu milă de el.
— N-am bani în casă — spuse — dar... dacă vii peste patru-cinci ceasuri, poate o să-ţi pot da. Is la bancă... Pricepi ?
Vîslan nu zise nimic. Se ridică în picioare cu pumnii încleştaţi şi, ca un somnambul, se îndreptă spre uşă. De acolo se întoarse şi spuse rar, extrem de limpede, apăsând pe fiecare cuvânt :
— Apoi, nu-i nimic ! Aveţi să plătiţi asta însutit. Vă am în mână pe toţi ! Pe toţi, auziţi ? Toată conducerea partidului ţărănist, şi am să vă aranjez, am să vă distrug, am să vă zdrobesc ! O să vedeţi voi cine-i Vîslan !
— Măăi, strigă Papp în urma lui, dar ziaristul fugise. Vită, comentă liniştit bătrânul. On niemand. Il arde numai curiozitatea : „Ce voia să spună ciovârgăul ăsta" ?
Numai ca printr-o minune Suslănescu. şi Mimi nu fuseseră striviţi de valul de oameni care se îndrepta spre periferie. Suslănescu păşea ca într-un coşmar, ridicându-şi picioarele foarte sus, într-un mers ca şi când ar fi păşit peste cadavre. Spunea mereu în stînga şi-n dreapta : ,,Pardon, vă rog faceţi loc", apoi o întrebă pe Mimi : „Nu eşti oiîositâ, dragă ?"
Ea mergea înainte, cu dinţii încleştaţi, păzindu-se să nu fie strivită (o mşină o atinsese uşor în şold, rupându-i rochia : i se vedeau chiloţii roz şi jartiera, dar nu-i păsa).
Toată dimineaţa Suslănescu umblase disperat după un mijloc de transport. Un moş, care avea o tăligă, îi ceruse o sumă exorbitantă ca să-l ducă la gară. Atunci apăi-ură primele avioane germane, mitraliind strada. Moşul fugi într-un gang, iar Suslănescu fură tăliga şi alergă disperat până acasă, îngrămădiră la repezeală toate boarfele familiei Velceanu : costume, aparatul de radio, cărţi, apoi intrară în convoi. Suslănescu îşi dădea seama că nu peste mult n-o să mai poată împinge şi atunci va fi aruncat ca de-o catapultă de tăliga care se va răsturna.
La marginea oraşului se întâlniră cu părintele Crăioc. Acesta purta în spate un balot uriaş, legat într-o plapumă de mătase. Ca să poată merge mai bine îşi suflecase poala sutanei şi i se vedeau izmenele lungi, cu dungi albastre. Asudând şi înjurând verde se apropie de ei şi, fără să ceară voie, aruncă balotul drept în mijlocul tăligii.
— Bine că vă găsii. Că nu mai poci. Ne-am bucurat prea devreme. Băgă de seamă că Suslănescu e sleit şi-l linişti. Numai să-mi trag răsuflarea oleacă. Pe urmă împing eu...
Părintelui nu-i trecuse nici măcar o clipă prin minte să rămână aici. Cu toate că era singur, văduv, şi unicul lui copil, Mihail Dante, murise pe front. Crăioc ţinea la viaţă. Văzând că toată lumea fuge, se hotărâse să nu rămână nici el. Acuma nu mai putea de bucuros, că n-o să meargă singur.
— La gară nu se poate, puică ; e o jale să vezi ce-i acolo. Am auzit că un aeroplan o ţîpat bombe şi i-o făcut chisăliţă pe toţi. Om merge încătrău om vedea cu zările ochilor, per pedes *apostolorum,* ca sfinţii părinţi. Nici ei n-or avut automobile, iar domnul nu i-au părăsit. Fă loc ! Fă loc ! striga el mereu — nu vezi că-s om bătrân şi preot ?
Suslănescu împinse tăliga, trecând peste liniile tramvaiului care ducea în podgorie ; se împletici şi dacă nu**-l** ţinea Mimi ar fi căzut. Era atât de slăbit, că-i

venea să plângă de ciudă. Braţale-i vibrau dureros şi abia acum îşi dădu seama cât îi era de cald. „Când o să se isprăvească toate astea ? Doamne, Doamne". Ar fi vrut să se roage, dar nu putea. Trebuia să împingă tăliga cu boarfele familiei Velceanu. Tramvaiul, plin până la refuz de o mulţime care zbiera : „Loc ! Loc ! Daţi-vă de pe linie că vă călcăm", trecu legănându-se şi zdroncănind cu un zgomot de fierărie prost încheiată. Suslănescu nu se
putu da la o parte şi tăliga, lovită, se rupse, iar geamantanele se împrăştiară pe jos. Oamenii care veneau din urmă trecură peste ele. Mimi se aruncă în mijlocul lor, dar în clipa aceea convoiul se opri, se întoarse şi cu un zbieret groaznic, mulţimea încercă să se reverse înapoi. Chiar pe locul unde se afla Suslănescu se produse ciocnirea între cei care voiau să fugă şi şirul nesfârşit pe care-l vărsa oraşul. Un singur gând fulgeră prin mintea obosită de moarte a lui Suslănescu : „Să nu cad, să nu cad, să nu cad..." Sări în sus, ca un înotător, îşi simţi pieptul, coastele strivite, ochii-i ieşiră din orbite, însângeraţi.
— Tancurileee ! Tancurileee !
De partea-cealaltă a încrucişării între calea ferată şi linia tramvaiului se iviră două tancuri mari, cenuşii, cu o cruce neagră pe blindaj. Turela celui din faţă se roti încet, apoi ţeava scuipă o flacără lungă. în urletul mulţimii care se strivea, se călca în picioare şi se zvârcolea, bubuitura nu se auzi. Lovit în plin, tramvaiul se răsturnă, trosnind, şi se turti ca o armonică, mare, galbenă, strivind zeci de oameni în jur. Tancul făcu un viraj scurt şi continuă să tragă din toate armele de bord. într-o clipă şoseaua se acoperi de morţi. Un automobil mic, verzui, se răsturnă în şanţ, cu cauciucurile plesnite ; un domn elegant ieşi pe portiera deschisă, dar o rafală îl cuprinse în snopul ei şi-l reteză în două. Tancurile înaintară, strivind totul sub şenile, trăgând mereu de-a lungul şoselei. Suslănescu n-o mai văzu pe Mimi. Grupul de oameni în care se afla el se repezi ca un berbec în gardul unei case, îl dărîmă, şi Suslănescu se trezi alergând în neştire printr-o grădină de zarzavaturi, călcând în picioare lujerele castraveţilor. Se împletici şi căzu, simţind o izbitură scurtă, tăioasă în piept. „Gata, îşi spuie. Gata". Faţa i se lipi de pământul gras, cu iz de băUgar. Suslănescu stătu aşa o clipă, apoi, cu un efort, sări în picioare, dar privirile-i alunecară pe pieptul cămăşii unde se lăţea o pată mare, roşie. Puterile-l lăsară şi căzu iar, lin, ca o mogîldeaţă în nisip. „Sânt lovit", se gândi lucid. Aştepta să moară. Auzea foarte clar uruitul tancului care-şi făcea drum, scormonind cu şenilele asfaltul şoselei, trosniturile trăsurilor peste care trecea şi pârâitul asurzitor, neîntrerupt al mitralierelor. Sprijinindu-se cu greu într-un cot, se înălţă pe-o rână. Atunci văzu că pata roşie era presărată *cu* seminţe mici şi, rîzând ca un dement, înţelese că strivise în cădere o pătlăgică. Porni în goană mai departe. Deasupra capului îi fluierau gloanţele, şi el se aruncă, cu capul înainte, sub un gard de spini,

unde creşteau slobode bălării şi urzici. în spatele lui cineva psalmodia :
— Cuvine-se cu adevărat să te fericim pre tine născătoare de dumnezeu, cea pururea fericită...
Se întoarse. Era Crăioc, cu sutana zdrenţuită, cu o zgârie-tură adâncă în mijlocul obrazului.
— Părinte, strigă Suslănescu, să fugim, haide !

Porniră amândoi, fără să ştie unde se duc, străbătură o curte largă, foarte curată, săriră un gard jos şi se pomeniră într-o străduţă dosnică, unde câţiva oameni erau întinşi pe sub garduri, sub pomi. Unul dintre ei se ridică şi Suslănescu îl recunoscu : era domnul Varga în zdrenţe, cu nasul tumefiat şi vânăt. Făcea gesturi scurte cu mina stingă, din care săreau picături de sânge ca dintr-o stropitoare mică, însufleţită. Suslănescu îi căzu în braţe şi se sărutară, la întâmplare, pe gură.
— Lăsaţi ţucăturile ! gemu Crăioc la capătul puterilor. Haideţi, măi, că or intrat inimicii în oraş. Ne-am bucurat prea devreme.
— Maşina mea... — spunea cu o voce slabă, indiferentă, Varga — o lovitură în pneu... pac... am fost aruncat afară. Uite, parbrizul mi-a jupuit toată mina, acuma nimic... trebuie, nu-i aşa... deoarece... he, he, he, rìse el căpreşte şi, făcându-se palid, o luă la goană. Suslănescu şi Crăioc se ţinură după el ; îl prinseră în braţe, în momentul când Varga leşina.
In **faţa fabricii, bulevardul** se **golise,** şi aşa, pustiu, părea sinistru. Un camion se opri, scrâşnind din frâne, şi Jurca sări de pe lăzile de muniţie pe care venise cocoţat. Doi soldaţi şi un sublocotenent începură să le descarce, ajutaţi de câţiva muncitori **veniţi** în goană, **cu** puştile în mâini. Jurca, ştergându-şi **su**doarea de pe faţă, întrebă :
— Tata unde**-i ?**
— Acolo, făcu semn Horvâth, cocârjat sub greutatea unei lăzi pătrate, cu marginile îmbrăcate în şipci de fier. Cum ai izbutit ?
— Aşa ! clătină din cap Jurca. Uite **aici... Peste** două mii de bucăţi.
— Asta-i lada cu benzi de mitralieră, spuse sublocotenentul, foarte tânăr şi îmbujorat. **îmi** permiteţi **să** plec **să** văd cum aţi aranjat poziţiile.
— Voi descărcaţi maşina, zise Jurca. Demontarea ? „ A început. Ce facem cu piesele demontate ?

— Asta e sarcina lui Holtzmann, răspunse Jurca şi porni cu paşi mari. Străbătu curtea pustie de unde şinele fuseseră ridicate şi se îndreptă spre aripa distrusă a fabricii.. Când coti spi-e dii-ecţie, se lovi piept în piept cu bătrânul Horvâth, care ducea un steag mare, românesc.
— Ce faci, baci Horvâth ? întrebă Jurca, nedumerit.
— Cum ce ? N-ai auzit ? în oraş burghezia ungurească se pregăteşte să scoată steagurile. Mă sui să-l pun pe ăsta pe fabrică. în acesta cazul este un atitudine de clasă.
Jurca clipi des din ochi şi, fără un cuvânt, îl strânse în braţe pe bătrânul firav, chel, cu o mustaţă mare,' lungă şi blondă, care atârna pleoştită.
— Da' ce — mormăia bătrânul Horvâth... — poziţie de cZasu. în cazul acesta...
Zidul dinspre sud al fabricii fusese lovit pe alocuri de bombe şi aşa, zimţat, părea un meterez. De-a lungul lui se înşiraseră muncitorii din garda patriotică : câţiva dintre ei aveau în cap căşti de pompier. în centru construiseră din cărămidă un fel de cazemată unde instalaseră mitraliera ZB ; un tânăr, pe care Jurca nu-l cunoştea, se culcase pe burtă şi ştergea ţeava eu o cârpă. Se auzea aproape vesel glasul lui baci Jurca : -
— No, mă rog, dragi pretini, săpaţi, săpaţi, nu staţi la poveşti, că nu peste mult are să fie călduţ aici. Groapa s-o potriviţi destul de adâncă, dar nu prea, că altfel nu-ţi vine la îndemână să tragi. Săpaţi mai adânc în colţul stâng, acolo unde vă rezemaţi cotul.
Muncitorii loveau pământul tare al curţii, cu cazmale, alţii cărau cărămizi şi le aşezau în faţa măştilor, ca un fel de parapete.

— Dumneavoastră aţi fost militar ? îl întrebă sublocotenentul pe bătrân, cu nedumerire în care, fără voia lui, intra şi respect.
De dimineaţă văzuse în toate părţile numai haos, ofiţeri supexioii prea ocupaţi să facă faţă unei situaţii care, după cât judeca el, sublocotenent abia ieşit din şcoala militară, trebuia prevăzută ; la orice întrebare primise răspunsuri anapoda, ordine care se băteau cap în cap. Stătea de la prânz cu plutonul în faţa prefecturii, aşteptând să fie trimis în prima linie, dar îşi dăduse curând seama că nimieni nu ştia unde era linia întâi şi până unde înaintaseră semţii şi ungurii ; apoi jumătate din pluton îi fusese luat de un căpitan de geniu, care alergase să mineze podul de peste Mui-eş. Atunci venise drept la el omul

acesta îndesat, cu părul cenuşiu, care-i comunicase ordinul generalului Belega de-a se pune imediat la dispoziţia gărzilor patriotice care vor apăra cartierul gării. Sublocotenentul umblase după el, goniseră amândoi până la depozitul din cetate, de unde, după multe tărăgăneli, primiseră un camion cu muniţii (asta la intervenţia unui maior care părea să-l cunoască foarte bine pe Jurca) şi acum, venind aici, găsise în sfârşit ordine, disciplină. îi plăcea mai ales bătrânul care se plimba liniştit, cu mâinile la spate şi cu un pistol mare Mauser în toc de lemn, atâmându-i pe şold. ,,Asta trebuie să fi fost plutonier major" îşi spuse el ; de aceea îl întrebase dacă fusese militar de profesie.
— O vreme, tovarăşe, răspunse bătrânul. O oarece vreme, mai de mult.
Cuvântul ,,tovarăşe" îl lăsă uimit pe ofiţer. Oarecum zăpăcit, începu să se învârtă printre ei, îndreptând groapa unuia, vcrificând dacă mitraliera are destul câmp liber de tragere în faţă.
De departe, veneau în răstimpuri rafale de mitralieră.
— Au ajuns la podgorii, spuse ofiţerul, desfăcându-şi tocul revolverului. Asta înseamnă că peste vreun ceas, sau chiar mai repede, sunt aici.
Uh freamăt trecu de-a lungul şirului'de oameni. Câţiva se repeziră in gropi şi înhăţară puştile.
— Ho, măi, nu vă grăbiţi ! Mai e vreme de o ţigară, de-o poveste..; îi potoli bătrânul Jurca.
— Cum să nu ne grăbim, baci Mihai, se întoarse spre el fochistul, cu care fusese eliberat în 24 august... Că de când aştept eu să le pot băga un plumb în foaie.
Gheorghe Jurca se apropie de taică-său şi-i puse mâna pe umăr.
— Unde-i Holtzmann ? întrebă el.
— S-a dus cu primul transport de piese demontate... Aţi găsit un loc bun ?
— Da... Bun...
Gheorghe privi în jur, trase o ladă, se aşeză şi scoţând din buzunar un pachet învelit în foaie de ziar îl desfăcu şi începu să mănânce grăbit pâine uscată şi slănină. Oprit în faţa lui, bătrânul îl privea dintr-o parte, cu capul uşor lăsat pe umăr.
— Nu vrei, tată ? îl întrebă Gheorghe cu gura plină.
— Nu... nu... mănâncă liniştit, Gheorghiţă...
în jurul lor oamenii se mişcau tăcuţi. De departe răzbătea zvonul mulţimii din gară.
— Szilâgyi n-a venit încă ? întrebă Gheorghe.
— Nu... Dar fii liniştit. Trenul e păzit bine.
— Ştiu... ştiu... Vorbesc şi eu, aşa... ,
îndată ce se auzise de atacul fasciştilor, Jurca organizase o echipă care să asigure evacuarea familiilor de muncitori din cartierul gării. Un tren format dincolo de depou urma să-i ducă până la Lugoj. Gheorghe recapitula repede : „La textile au fost stricate flaierele, ringurile, uzina electrică e gata aă-şi înceteze funcţionarea, peste două ore toate tramvaiele se vor opri, împrăştiate în oraş... E bine".

— Auzi tu, Gheorghe... Bătrânul se aşează alături de el, pe marginea lăzii : Eu socot că voi nu v-aţi gândit bine... De ce nu mă lăsaţi pe mine în oraş ? Mă pricep, ce dracu ! De patru ani... ce de patru ? Din treizeci şi...
— Mă bucur că-mi spui lucruri noi, rìse Gheorghe. Ai primit sarcma dumitale, du-o la îndepUnire. Rezistaţi aici până se poate. Pe urmă scoţi băieţii din oraş şi-i duci la Ineu... Se ridică şi se apropie de bătrân : Cred că ţi-e limpede ce înseamnă „până se poate" ?
— Da... da... limpede, se posomori bătrânuL Că de-aş fi eu general...
— Mai ai vreme să ajungi...
— Ascultă, şi dacă nu putem ajunge la Ineu, cum te anunţ ?
— Păi ştii unde pot fi găsit.
— Ştiu... ştiu... Nu vezi că... vreau doară să mai vorbim oleacă ?
— Văd, tată... înţeleg... Fii liniştit... ; — Să aveţi grijă de voi.
Peste vreo jumătate de ceas sosi Holtzmann, în cămaşă, cp faţa roşie şi transpirată. Işi ştergea mereu ochelarii. îi raportă lui Jurca, ţinându-şi în glumă mâna milităreşte la tâmplâ, câ piesele demontate au fost puse la loc bun unde, dacă nu trădează cineva, nici dracul nu le va găsi în scurtul timp cât va dura ocupaţia.
— Cine să trădeze, doamne fereşte, se burzului baci Jurca, tu băiete ai stat prea mult ascuns... Barem în zilele astea avut-ai vreme să te duci la femei ?
Holtzmann roşi tot, violent, apoi sângele-i fugi din obraz.
— sunt glume cu care nu pot fi de acord ! spuse el sec,
– In acest caz, n-am ce-ţi face, fătul meu...
Oraşul părea să se fi potolit. Erau cam ceasurile cinci după masă ; soarele, învăluit într-o pânză subţire de praf, sticlea fier

binte, ca de plumb. Nu bătea nici o adiere de vânt; dinspre cetate veneau în răstimpuri bubuituri rare de tun. Se auzi o trosnitură uriaşă, urmată îndată de alte două, şi pământul se zgudui ca sub un galop greu.
— Au aruncat podul în aer, spuse sublocotenentul. Asta înseamnă că...
— La posturi ! răsună glasul gros, puternic, al bătrânului Jurca. Dă încoace cucherul acela, făcu 61 un semn spre binoclul care spânzura de gâtul ofiţerului. Plimbă lentilele deasupra tăpşanului din faţă, deasupra gării de triaj, unde un tren de marfă cu vagoane roşii era părăsit, apoi mai sus, spre viile cufundate într-un fel de pîclă vânătă, dar nu văzu nimic.
Gheorghe Jurca alergă spre locul unde fabrica fusese bombardată. Aici, printre fierăriile răsucite, ca o dantelă, se postaseră câţiva muncitori şi vreo opt dintre tinerii pe care-i scoseseră din trenul german şi care rămaseră în oraş.
— Totul e în regulă, tovarăşe Jurca, zise un flăcău blond, scuturându-şi chica netunsă.
Jurca închise ochii. Işi aminti câteva cuvinte dintr-o proclamaţie a lui Stalin. Erau tipice pentru geniul marelui conducător, care purtase pe umerii lui tot greul primilor doi ani cumpliţi şi care, singur, transformase înfrângerile în victoria de acum : „şi va fi sărbătoare şi pe uhţa noastră".
Se gândi că acum, în vremurile ce vor urma, s-ar putea să-l vadă pe Stalin în carne şi oase. Poate va fi trimis la Moscova, să înveţe şi acolo... sau poate StaUn va veni în vizită, într-o Românie nouă.
Ar fi vrut să se apropie de fiecare muncitor, culcat acolo d(-a lungul zidului lepros, cu degetele încleştate pe patul lucios a] iumei, să-l cunoască pe fiecare, să fie totul acum, aşa cum va fi peste câţiva ani. Detunături răzleţe de armă se auziră tot mai aproape, parcă pe strada alăturată. Ii veni să surâdă amintindu-

şi articolele stupide pe care le citise în Tribuna democratică. Se vorbea acolo de rolul ţărăniştilor, de intelectualitatea oraşului care se opune cu atâta măreţ eroism uneltirilor vrăjmaşe, şi erau înjuraţi comuniştii, foarte fin, e drept, dar oricine putea înţelege. „Ne-am eliberat, cu greu, cu sacrificii, de o dictatură, nu ne trebuie alta !" ,,Ei, nu-i nimic, nu vă trebuie, o veţi avea ! Dictatura proletară, dictatura celor mulţi asupra celor puţini, pentru prima oară în istorie. Forma supremă a libertăţii, majoritatea la putere..."

Va trebui timp, acum important e că pe fabrică fîlfâie steagul românesc ; proletarii se simt datori să-l apere. Holtzmann îi spusese că printre cei din Gărzile Patriotico se găseau şi câţiva muncitori foşti legionari.
— Lasă-i să tragă în fascişti... răspunse după o tăcere, Jurca. E foarte bine că vor să tragă în fascişti... să se cureţe de păcate...
— sunt păcate de care nu-i poate curaţi nimeni, niciodată ! vocea lui Holtzmann era rece, la fel ca privirea. Dar dacă tu îţi iei răspunderea... îşi scoase ceasul din buzunar. Era timpul să plece, dar îi venea greu. Se îndreptă spre zid. Taică-său, fu-mând din pipă, povestea :
— Da, fraţilor, asta-i din ecşperienţă războiului civil contra lui Denikin, un fel de Antonescu ţarist. îi laşi să se apropie... Ei vin, siguri pe sine, că pe cine au în faţă ? Nişte ăia, nemilitari, care o iau la fugă imediat, nu-i aşa ? asta-i în mintea lor... Şi atunci, foc în salvă strâns şi le-ai tăiat avântul, ca unui bărbat dacă-i tragi un picior în...
Câţiva râseră ; bătrânul se încruntă :
— Nu ride, că-ţi demonstrez imediat. Se retrag, i-ai zăpăcit, i-ai pus pe gânduri, mă-nţelegi ?... P-orm', sigur, începe greul... asta ca s-o ştiţi ; dar las' că-n momentu ăla... Ridicându-şi privirile îl văzu pe fecioru-său, care se oprise lângă el. Se sculă greoi, împingind la o parte tocul de lemn al revolverului care i se bălăbănea pe şold şi tuşi. Pipa aprinsă îi fumega în mână. Şi spuse cuvintele pe care le spun totdeauna părinţii copiilor lor ; chiar când aceştia au părul alb : Să ai grijă de tine, dragul tatei... îşi culcă încet capul albit pe umărul musculos al lui Gheorghe şi-l bătu pe spate de câteva ori. Apoi strânse
' mina lui Holtzmann.
— Noroc, tovarăşi ! îşi ridică pumnul Jurca.
— Noroc ! se auziră voci din toate părţile.
Gheorghe mai privi o dată totul, apoi se întoarse şi plecă urmat de Holtzmann. împuşcăturile pocneau sec, ca nişte nuci sparte cu călcîiul.
Mort de foame, Vâlsan mergea rezemându-se de ziduri. Sudoarea sărată care-i îmbibase sprâncenele i se scurgea acum în ochi, orbindu-l. Nu mai era nimic desfăcut. Totul se sfârşise. Va fi prins. Va fi împuşcat. Era convins acum că nemţii vor câştiga războiul.

Oraşul pustiu, străzile goale pe care se mai vedea, în răstimpuri, gonind câte un fugar întârziat sau grupe de soldaţi, fără căşti, cu vestoanele descheiate, trăgând tunuri micij antitanc, îl îngrozeau mai mult decât hărmălaia nebună de dimineaţă. Şi-i era grozav de foame. Intră într-o curte, a cărei poartă de fier era larg deschisă. Păşind pe aleea îngustă, presărată cu zgură roşie, se gândi că va intra şi va mânca ceva. Casa părea părăsită, aşadar se putea foarte bine ascunde aici. Constatarea asta simplă străluci în faţa ochilor lui îndureraţi ca o constelaţie. După ce străbătu un pîlc de pomi piperniciţi, urcă treptele casei şi văzu o tablă de tinichea neagră, pe care, cu litere aurii, coclite, scria : Dr. Al.

Georgescu, medic ginecolog. Uşa înaltă, cu un fel de marchiză în miniatură, era deschisă. Răcoarea plăcută a antreului, unde mirosea, liniştitor, a medicamente, îl cuprinse ca un duş binefăcător. îmbrăţişa dintr-o singură privire scaunele albe, măsuţa rotundă pe care erau uitate o carte deschisă şi un ciorap de lână pe jumătate tricotat. Antreul era rotund şi avea vreo opt uşi. Vîslan deschise una, la întâmplare, convins că duce în cămară şi se pomeni într-un fel de salon, unde ardea lurrdna, deoarece storurile fuseseră trase. N-avu timp să se dea înapoi ; o femeie bătrână, în haine negre, aduna cu mâinile zgârcite, ca nişte gheare, teancuri de bani.
— Ce vrei ? şopti ea, pironindu-şi asupra lui ochii rotunzi, ca de găină.
— M-a trimis domnul doctor Georgescu — spuse el automat — să vă... iau...
— Iiiiii, ţipă femeia, încleştându-şi mâinile în părul roşu, vopsit. Iiii !
Vîslan se apropie de ea. Femeia urlă încă o dată, ca sugrumată.
— M-a trimis doctorul Georgescu, scrâşni Vîslan.-
— Ajutooooor ! Ajutooooo !
Abajurul de pe masă se clătină şi lumina gălbuie, dulce, se bălăbăni de-a latul tăbliei groase de mahon, luminând banii de hârtie.
— Pleacă ! N-auzi ? Pleacă îţi spun ! Ce vrei !
— M-a trimis domnul... mormăi Vîslan, şi pe neaşteptate înhaţă toţi banii, în timp ce cu mâna cealaltă smuci faţa de masă. Lampa, scoasă din priză, se stinse şi, în întunericul ce se lăsă, răsună urletul prelung al femeii. Vîslan ieşi în goană. Dar dacă mai era cineva în casă ? Numai când ieşi din curte

şi se opri, pipăind banii în buzunar, îşi dădu seama, **că** tot ceea ce se întâmplase nu fusese **un** vis, că avea bani, că scăpase. „Dar la ce-mi trebuie mie bani ?" se întrebă **şi,** aşezându-se pe bordura trotuarului, începu să râdă gural, cu capul pe spate. Bubuiturile care răzbăteau până la el îl făcură s-o ia la goană. Ajuns **în** capătul străzii văzu un tanc mare, care venea spre el, legănându-se. Se întoarse şi o lua la stînga prin mijlocul stradelei pustii. Nu mai simţea nici foame, nici oboseală, nimic. „Nemţii **au** intrat în oraş. Nu trebuie să mă prindă". Casele erau părăsite, cu obloanele trase. „Nu, **nu** se poate **să** mă prindă. **în** tot oraşul n-am rămas decât eu, eu singur, **şi** dacă mai zăbovesc, au să mă prindă". De la un timp pricepu că nu ştie încotro fuge, că au să-l prindă. Spre gară" ! Da, desigur, spre gară ! Totdeauna şeful gării şi personalul pleacă în ultima clipă, ca ofiţerii unui vas ce se scufundă. îl vor lua şi pe el, pentru că are bani.
Izbindu-se de pomi, alergă pe uliţe, până când ieşi pe bulevard. Dinspre gară trecu un pîlc de călăreţi. Caii fugeau nebuni, cu burta aproape lipită de pământ, ca nişte lăcuste imense **şi** negre. Un ofiţer răcnea ceva, cu sabia ridicată, şi Vîslan auzi vîjîitul aerului tăiat de lama albăstrie. N-ar fi crezut niciodată că e aşa de puternic, că va rezista la ostenelile supraomeneşti ale acestei zile. „Am scăpat !" se gândi el când văzu clădirea gării. Se năpusti printre ruine şi ieşi pe peron. Căzu de câteva ori, o dată împiedicându-se de un mort. O mulţime de bagaje şi geamantane de tot felul erau 'părăsite acolo ; fără să-şi încetinească fuga, Vîslan se aplecă din mers şi culese unul, foarte elegant, deasupra căruia era legată cu o curea de pantaloni o manta de piele. Dinspre ~nga se auzi, distinct, o rafală de mitralieră şi prundişul dintre şine ţiui : un glonţ se izbi de o traversă şi piuind prelung îşi schimbă direcţia. Vîslan nu văzu nici un tren şi, deznădăjduit, începu să strige :
— Heeeei ! Nu-i nimeni pe aici ?

Dinspre stînga lui, acolo de unde se înălţa zidul roşcat, jupuit de schije, al depoului, răsunau împuşcături dese. Ridicându-şi ochii spre vii, Vîslan zări soldaţi alergând, trântindu-se printre araci. O izbitură seacă **în** geamantan îl făcu să se arunce pe burtă. Văzu în apropiere uşa neagră, căscată, a unui vagon de marfă şi se repezi într-acolo. Când se caţără pe scări, în jurul lui o mulţime de pietre împroşcară, duruind, tăbliile vagonului. Nu se mai putea gândi la nimic. Obser'-a, ca şi cum ar fi fost vorba de altceva, că e cald, că se înserează, că...

— stai ! auzi un ordin scurt, atunci cîiid se rostogoli ca un sac cu cartofi de cealaltă parte a vagonului. Azvârlind geamantanul începu să zbiere, gesticulând disperat şi dezvelindu-şi pieptul :
— Nu trageţi ! Nu ! sunt român ! Nu trageţi ! Nu tra-geeeeţi !
Ochiul negru al unui revolver se întinse spre el. Fără glas, cu limba îngroşată, Vîslan izbuti să mai îngaime :
— Român... român... îndrăzni să-şi ridice ochii şi, gata să se prăbuşească, leşinat, văzu uniforma feldgrau, petliţele negre, cu cap de mort şi obrazul smead al unui ofiţer german. Ridică mâinUe, încet. Genunchii îl lăsară ; ofiţerul ridică pistolul, dar nu trase, ci izbucni într-un hohot de râs :
— Camaradul Vîslan ! Nu mă recunoşti, camarade ? Vîslan îşi holbă ochii, crezând că înnebunise. în faţa lui
se afla Horia Baniciu, fostul comandant al mişcării legionare din judeţ, dispărut în 1941.
Dinspre fabrică veni o rafală de mitralieră. Un soldat german, care era culcat pe burtă şi-şi încărca arma, strigă :
— *Achtung !*
— Trăiască legiunea şi căpitanul, spuse Vîslan, şi începu să pângă.
Jurca se uita a zefcea oară **la ceas,** când sublocotenentul care nu slăbea viile din ochi strigă, cu un glas foarte subţire :
— Inamicul !
Atunci păru că oamenii întinşi de-a lungul zidului încetară să respire. O voce schimbată întrebă în şoaptă :
— Unde-s ? Unde-s ?
— Acolo, răspunse sublocotenentul, întinzând mâna. Vedeţi, luaţi ca reper pomul singuratic de pe creasta dealului. Se văd oameni mişcându-se.
închizătorul unei arme clănţăni.
— Stai, mă ! strigă Mihai Jurca.Ai uitat ce-am spus ?
— Nu, cum să uit, spuse Schwartz, lingându-şi buzele uscate.
— Toată lumea ascultă la mine ! ordonă bătrânul. Nu **se** trage decât la porunca mea. Până atunci, smirnă...
— Da, da, încuviinţă sublocotenentul, care abia mai putea respira din pricina agitaţiei. îşi desfăcu centironul, îşi descheie gulerul cămăşii şi împingându-şi casca pe ceafă se duse

la poziţia mitralierei, îl dădu la o parte pe Frenţiu, care-şi petrecuse o bandă de mitralieră în jurul umerilor şi verifică mecanismul de darea focului.
— Nu vă pripiţi, nu trageţi în vânt, vorbea'monoton Jurca. Lăsaţi-i să se apropie bine, să creadă că nu-i nimeni aici. Auzit ?
— Da, îi răspunse cineva.
Bătrânul îşi scoase revolverul şi-l jucă în palmă, apoi se culcă şi el în groapă şi îşi potrivi sfoara ochelarilor în jurul urechilor.

— Mi-a cam slăbit lumina ochilor, zise cu voce uscată. Lipit de pământul tare, bătătorit al curţii, pândea zvonul
detunăturilor. Răsucindu-se pe o coastă scoase o bucată de hârtie pe care Holtzmann îi desenase o hartă a oraşului. Apoi se ridică şi fugi de-a lungul zidurilor, până în atelier. Szilâgyi, Murgu şi inginerul Şoldan scoteau piese din fiecare maşină, _ îngrâmădindu-le într-o ladă mare.
— Grăbiţi-vă, zise bătrânul. Acuşi îs pe noi.
Şoldan îşi şterse sudoarea de pe frunte cu mâneca halatului.
— Intr-un ceas am terminat, spuse ostenit. Un ceas.
— Ţinem atâta, declară cu hotărâre bătrânul, deşi nu era sigur. Daţi-i drumul ! Maşina-i în curte ?
— Da.
— Puteţi încărca totul deodată ?
— Nu. Trebuie două transporturi.
Peste un minut era iarăşi la locul lui. Se zăreau soldaţii germani coborând răzleţi printre aracii de vie. Din pricina soarelui care afinţea nu-i desluşea prea bine, şi-i fu ciudă că nu găsise un alt loc unde să se aşeze. Aşa-i dacă n-ai experienţă. Sublocotenentul veni lângă el şi-i spuse :
— Nu ne-am postat prea bine cu mitraliera. Sântem drept în faţa lor. Razanta e mică.
— Şi ce vrei să faci ? îl întrebă Mihai Jurca.
— Să mă duc, dacă permiteţi, pe acoperişul gării.
— Cum ai să te urci ?
— O să văd eu.
— Du-te. Stai... Nici nu ştiu cum te cheamă...
— Sublocotenent Ionescu Adrian, se prezentă ofiţerul cu mâna la cozorocul nou-nuţ.
— Măi mitraliorilor, duceţi-vă cu tovarăşul ofiţer unde**-a** zice dumnealui.

Nemţii, văzând că nimeni nu trage, coborau în grupuri compacte. Erau chiar la mijlocul deluşorului şi acum li se desluşea fiecare mişcare. Jurca Lşi dădu seama că voiau să ajungă jos, acolo unde i-ar fl adăpostit un şir de salcâmi.
— Heeei ! strigă. Puneţi înălţătorul la **500...** Ochiţi-i bine ! Gata ? Foc !
Salva pocni strâns, foarte strâns, şi Jurca fu mândru. „Uite, măi, au priceput teoria î" Privi prin spărtura zidului. Surprinşi, nemţii se culcaseră îndată, dar cum erau în clinul dealului, ofereau o ţintă mai bună.
— Foc ! strigă bătrânul. Foc !
Umărul lui Schwartz care era lângă el tresărea izbit de reculul armei. Schwartz îşi înăbuşea cu greu o icnitură de greaţă.
— Mă, nu te lăsa ! îl îndemnă bătrânul, apoi îi păru rău. Oare el nu făcuse tot aşa la primul atac ? Ba mai rău, se scăpase în pantaloni, dar asta fusese acum treizeci de ani... Ia te uită, tot cam prin septembrie, în Galiţia...
Nemţii începură să tragă. Gloanţele, bîzîind, muşcau din parapet şi ţăndări de cărămidă zburau în toate părţile.
De sus, de pe coama dealului, soldaţii se prăvăleau mereu.
— Trageţi cum vă vine la socoteală, spuse bătrânul, punând la ochi revolverul automat. Da' trageţi bine !
Auzind duduitul maşinii se întoarse şi o văzu ieşind pe poartă şi gonind spre oraş.
De la pilcul de salcâmi unde ajunseseră primii nemţi până la vagoanele de pe linie erau vreo sută de metri. în clipa când se repeziră înainte, de pe acoperişul gării începu să tragă mitraliera. Jurca văzu cum se rostogolesc, ca nişte g'neme, vreo zece păpuşi mari, cu mânecile vestoanelor suflecate, apoi cum ceilalţi se retrag, trăgând din mers.

De la flancul stâng, acolo unde zidul făcea un cot, răpăiau tot mai des împuşcăturile. Acum totul răsuna ca o tobă bătxită repede, cu degetele. „Numai să nu aducă tunuri, că atunci ne-au dat gata". Se ridică şi fugi spre flancul stâng. Pe linie era o locomotivă şi în dosul ei se postase o mitralieră germană care trăgea fără oprire, încât nu se mai putea scoate capul de după gard.
Printr-o gaură mică, atât cât să pui un ochi, Jurca observă că, sub protecţia tirului, se apropie în salturi vreo treizeci de

soldaţi. Ajunşi lângă linia ferată se culcară şi începură să tragă. Un mecanic de la depou zise :
— Măi, eu azvârlu o granată. *
— Poţi până acolo ?
— Pot.
Smulse focosul şi cumpănind grenada se ridică şi o aruncă. In clipa următoare se frânse în două şi căzu grămadă. Se auzi detunătiira grenadei, apoi zbieretele răniţilor. Jurca se târâ lângă el şi-i ridică fruntea. Murise. Tăcuse şi mitraliera de pe acoperişul gării. „Ce fac cei din atelier ? S-au reîntors, ori..." Nu-şi termină gândul. Un vîjîit puternic despică aerul serii, apoi un obuz de brand căzu în mijlocul curţii. Jurca se trânti pe o rână. Un băiat tânăr, blond, care era lângă el, se răsuci, ţipă şi sări în picioare. Braţul îi atârna.
— Jos ! Jos ! îl înhaţă Jurca de gleznă.
Printre roţile trenului de marfă din faţă văzu cizmele scurte ale nemţilor şi partea de jos a brandului. Nenorocirea era că nu putea scoate capul să tragă. Tânărul şe zvârcolea lângă el, muşcându-şi buzele. Jurca înjură cumplit, apoi culese de pe jos pistolul automat, vârâ ţeava prin spărtura îngustă a gardului şi o lărgi. Ochi atent, fără să-i pese de schijele care zburau în jurul lui, apoi trase trei rafale scurte, una după alta. Se opri aşteptând. Scoase pistolul şi se uită. Doi soldaţi se întinseseră la pământ ; îi vedea foarte bine, pe sub roţile vagonului, în clipa aceea, din spatele locomotivei se auziră strigăte şi, cu pistolul automat rezemat de burtă, câţiva nemţi se năpustiră înainte. Atunci, de la geamul direcţiei, ţăcăni iarăşi mitraliera._
— Foarte bine ! Bravo ! se bucură Jurca, frecându-şi mâinile. Uite, domnule, soldatu-i soldat ! N-a rămas pe acoperişul gării, după ce s-a descoperit.
Trăgea mereu, schimbând încărcătoarele repede, cu mâini dibace. Nu-şi dădea seama cât timp trecuse ; se înserase şi-i era foarte cald, când ll văzu pe Şoldan, care venea în picioare, descoperit.
— Culcă-te ! Ciilcă-te, omule ! zbieră Jurca, dar inginerul nu-l asculta. îi strigă cu mâinile la gură :
— Gata, maistre ! Am terminat.
Un glonţ se înfipse lângă el şi inginerul făcu o săritură aşa de caraghioasă, că în jurul lui Jurca toţi începură să râdă.

De dincolo, nemţii nu mai trăgeau. „Aduc branduri, se gândi bătrânul. Plecăm".
— începând de la dreapta, ieşiţi pe bulevard. Pornim spre periferie. Ridică ochii spre acoperişul direcţiei. Steagul fîKîia încă.
Peste zece minute, în lungul şanţului nu mai rămăseseră decât trei oameni, care nu mai mişcau. Bătrânul îl luă în spate pe tânărul rănit de lângă el.
în faţa fabricii, camionul cu care aduseseră muniţiile duduia, alături de maşina lui Dărnescu, pe care se căţăraseră **o** mulţime de oameni. Baci Jurca sări pe scară şi îl văzu pe sublocotenentul Ionescu, cu fruntea udă de sânge, bandajată

cu o mânecă de cămaşă, ghemuit lângă mitraliera pe care **o** fixase în partea dinapoi a camionului.
„Numai să nu se răstoarne hodoroaba asta".
— Gata ! S-au suit toţi ! Dă-i drumul !
în clipa când maşinile porniră, prin găurile din zidurile dărîmate ale gării ieşiră în salturi nemţii. Un ofiţer înalt, cu mânecile suflecate, îşi propti patul pistolului automat,pe burtă şi trase câteva rafale în urma lor. Un tânăr, care se aşezase pe.o margine, bătu aerul cu braţele, strigă ceva şi, răsucindu-se, se prăbuşi pe asfalt.
— Stai ! răcni Jurca, bătând cu tocul pistolului în cabina şoferului, dar acesta - apăsase pe accelerator şi camionul — legănându-se — pornise ca **o** săgeată. în clipa următoare coti după colţul străzii. Nemişcat, bătrânul Jurca privea cu ochii larg deschişi, în urmă. Vântul îi tiuia pe la urechi.
Când ieşiră pe bariera de răsărit văzură o flacără mare înălţându-se ca un stâlp de foc pe fondul întunecat al cerului şi, curând, tot oraş-ul fu cufundat, ca într-o baie în această văpaie galbenă, tremurătoare. Pălălăi de fum se învârtoşau, zvârcoUndu-se.
Ghemuiţi, striviţi unii de alţii nu-şi vorbeau. Cu capetele întoarse, priveau flacăra care mistuia oraşul.
— Azi tocmai voiam să mă duc la pescuit, spuse cineva.
O dată cu ultimele resturi ale ariergărzii — soldaţii prăpădiţi de oboseală, zdrenţuiţi, negri de fum, târându-şi cu greu armele, ofiţeri în capul gol, călărind pe deşelate — şi ale civililor, care goneau împungând cu deznădejde tăligi sau cărucioare, muncitorii fabricii se îndreptau spre răsărit.

CAPITOLUL XV

Andrei nu-şi dădea seama cât fugiseră aşa, în neştire, împiedicindu-se şi căzând în întuneric ca nişte popice secerate de o bîtă. După ce se aşezară într-un iiăţiş care părea cufundat într-un fund întunecos de oală, înconjuraţi din toate părţile de foşnete plângăreţe, frigul îi năpădi pe amândoi, îngheţându-le cămăşile ude. Târziu, Ardeleanu şopti :
— Mă duc să rup tulei de porumb, să ne facem culcuş. Andrei îl auzi depărtându-se. întunericul îl copleşea. „De
ce-am fugit ? De ce i-am lăsat acolo ?"
— Andrei ! Vino încoace. Am aflat **o** căpiţă de fân. Hai, drept înainte !
Se ciocniră unul de altul. Mecanicul sufla greu.
— De ce... începu Andrei, apoi nu mai zise nimic. Se lăsă în genunchi şi începu să-şi sape un culcuş în fân. Se strecurară amândoi înăuntru. Andrei se ghemui cu genunchii la gură, tremurând de frig. încet, încet, **o** moleşeală îl învălui, închise ochii şi revăzu şoseaua, praful, căruţele, soarele acela care părea acum aşa de depărtat. Ardeleanu întinse mâna cău-tând-o pe a lui.
— încearcă să dormi bine. Avem mult de mers.
— Până unde ? şopti Andrei.
— Apoi... undeva trebuie să se organizeze o linie de rezistenţă serioasă. Nu ştiu dacă pricepi, dar acum soldaţii vor să se bată...
— înţeleg...
— Şi pe urmă, Armata Roşie e aproape. Mergem în întâmpinarea ei, cum s-ar spune... Vezi, poporul simte încotro trebuie să se îndrepte.
Cu mintea toropită de osteneală, Andrei se gândi : „Timp de atîţia ani s-a vorbit în fel şi chip despre ruşi şi iată — oamenii îşi lasă casele, avutul, decât să rămână sub ocupaţia nemţilor. Iată **o** certitudine".

Când se trezi, era dimineaţă strălucitoare. Ardelanu făcuse un foc şi cocea ştiuleţi de porumb. Abia acum Andrei îşi dădu seama cât îi era de foame. Se întinse de-i pârâiră oasele.
— Hai că om pleca, spuse Ardeleanu. Ştii, m-am gândit. Tancurile de azi-noapte nu erau decât o patrulă. Mergem înainte. De bună seamă, la Ineu ne întâlnim şi cu doamna...
Lui Andrei pantofii nu-i mai intrau în picioarele umflate ; şi-i legă de gât cu şireturile şi porniră la drum. „Da, aşa e.
Trebuie să fi scăpat. Ne vom întâlni", îşi spuse, căutând să se liniştească.
Mecanicul mergea grăbit, puţin încovoiat de spate. Cu dinţii încleştaţi, încordându-şi puterile. Andrei căuta să ţină pasul, dar cum era neobişnuit să umble desculţ, curând picioarele i se umflară ; un bulgăre ascuţit îi scrijela talpa, dar el nu spuse nimic. Privea mereu, aproape mecanic, cerul senin, pe care strălucea un soare aprins, văratic. Urnblară multă vreme prin porumbul înalt, de peste un stat de om, străbătură o m.irişte nearată unde Andrei căzu cât era de lung, deoarece un spin îi intrase în degetul mare. Târziu, după ce se depărtase mult de locul unde căzuse, băgă de seamă că-şi pierduse pantofii, dar nu mai avu puterea să se întoarcă şi să-i caute. Pe la prânz, fără să se oprească, Ardeleanu îi întinse din mers un ştiulete de "porumb, rece. Băură apă dintr-un pârâu murdar, pe care pluteau fire lungi, verzui şi miloase de iarba broaştei. Acum totul era să ajungă pe drumul de ţară. Spera că se va întâlni cu ai lui, că se va putea întinde în căruţa lui Turculeţ şi va dormi, zdrobit, moleşit de soare şi de legănatul molcom al căruţei. Peste câteva ceasuri auziră în depărtare scârtâitul carelor, pocnete îndepărtate de bici.
— Am ajuns ! zise Ardeleanu, întorcându-şi spre el faţa asudată.
începură să alerge. Când ieşiră din porumbişte, în **faţa** ochilor le apăru un sat şi şoseaua plină de căruţe învăluite în nori de praf. Chiar la marginea satului, pe malul unei bălţi secate, pline de păpuriş, se opriseră o mulţime de care. Ardeau câteva focuri, oamenii-şi pregăteau de mâncare. Zadarnic trecură printre ei, căutând **o** faţă cunoscută : la întrebările lor li se răspunse că luncanii plecaseră pe alt drum, spre Ineu. Căruţe şi oameni peste tot. Leşinaţi de foame, intrară în curtea ' unei case mai arătoase, unde dădură peste un pluton de soldaţi, negri de praf, cu hainele sfîşiate, care se aşezaseră la umbra unor pruni şi mâncau, hămesiţi, fructele încă necoapte.
Aflară că în casă un căpitan grav rănit trăgea să moară. Andrei se lăsă pe iarba călcată în picioare de lângă gard şi închise ochii. Fiecare muşchi îl durea. Auzea, ca venind de la **o** mare depărtare, vorbele soldaţilor :
— Nu te poţi prinde cu ei, sunt mulţi... şi apoi au şi tancuri...
— Numai să ne vedem ajunşi la Ineu.
— Am auzit că omoară pe prizonieri...
— Omoară pe dracu ! In fiecare război se zice că duşmanul omoară prizonierii.

, Apoi hârâi glasul aspru al unui gradat : — Echiparea !
Andrei ascultă fără să deschidă ochii zăngănitul gamelelor, al puştilor şi paşii care tropăiră in curte. Un glas de femeie ţipa nestăpânit :
— Şi ce facem cu ofiţerul ? Uite, acum muri, săracul. Ce facem cu el ?
Andrei aţipi şi i se păru că dormise foarte multă vreme când Ardeleanu îl scutură de umăr :
— Scoală, trebuie să plecăm ! A pornit lumea ! . Andrei deschise un ochi.
— N-am putut face rost de mâncare, zise Ardeleanu sleit. Nimeni nu vrea să vândă. Haide, Andrei, se aud tunurile.

Marşul începu din nou. Acum, cu ochii închişi. Andrei păşea ca într-un coşmar. De câteva ori Ardeleanu îl trase deoparte, ca să nu fie strivit de vreo căruţă care gonea. Picioarele însângerate i se înfundau în praful moale, călduţ, şi asta-i făcea bine. în faţa bisericii se opriră. Popa vindea prescuri uscate şi soldaţii se buluceau în jurul lui, înjurând şi scobin-du-şi inutil buzunar Ae. Popa, un om slab, -învăluit într-o sutană cenuşie, păroasă, se certa cu ei :
— Taică nu pot pe degeaba, că iaca îi parohia săracă şi trebuie să plec şi eu la drum.
— Bine, domnule — izbucni un plutonier reangajat, stânjenit de ţeava mitralierei care-i strivea umărul — dumneata eşti un...
— Taică, alege-ţi vorbele, că amu mă duc în casă şi vă las pustiei !
Cumpărară şi ei câteva prescuri şi porniră mai departe.
Satul era străbătut prin mijloc de un afluent al Crişului şi pe marginea podului se produsese o hărmălaie grozavă : fiecare se grăbea să treacă primul, pocnind din bici şi aruncând sudălmi în stînga şi în dreapta ; alte căruţe care veniseră din urmă, căutând s-o ia prin vadul scăzut, se înfundaseră până la osii în nămol ; un ţăran, roşu la faţă, gras, cu o mustaţă neagră, ţepoasă, nu-şi mai putea scoate căruţa încărcată şi rămăsese împotmolit în noroi, în vreme ce caii, sforăind şi încordându-şi gâturile, bîjbîiau cu picioarele în mîzga cleioasă.
— Să trecem prin apă, spuse Andrei.
Se afundară şi ei, până la genunchi, dar ajunseră dincolo tocmai în clipa când o balustradă a podului pârâi. Se auzi un ţipăt ascuţit şi o brişcă galbenă se rostogoli de pe pod, sfărîmin-du-se. Clămpănind prin apă. Andrei şi Ardeleanu se duseră

acolo. Unul din cai murise îndată, strivit, iar celălalt se smucea să rupă hamurile şi să se scoale. O clipă. Andrei îi văzu ochii mari, negri şi parcă rugători, apoi ridică un copil leşinat, al cărui picior spânzura de la genunchi, inert. Stăpânul briştii, un om mai în vârsta, î.Tibrăcat în haine orăşeneşti, căzuse pe burtă, la câţiva paşi mai încolo, şi după câteva sforţări se ridică. Văzându-şi copilul, urlă : „Titi ! îngerul meu !" şi plescăind prin apă se năpusti la el, i-l smulse lui Andrei din braţe şi alergă spre malul celălalt.
— Un doctor ! Un doctor ! striga el, cu lacrimile curgându-i şiroaie pe obrazul care devenise o mască de noroi ud.
Pleoscăind prin apă, un ţăran veni lângă sfărîmăturile briştii şi pipăi piciorul calului, apoi se ridică şi-i spuse lui Andrei :
— îs rupte amândouă... Trebuie omorât, să nu se mai chinuie. Se întoarse şi strigă spre un fecioraş care-i făcea semne să se grăbească : Petre, adu săcurea !...
în clipa aceea, podul trosni asurzitor şi se lăsă într-o parte. Căruţele se întoarseră din drum şi porniră prin vad, sau chiar prin apa mai adâncă. Multe rămaseră împotmolite acolo şi Andrei auzi gemetele şi sudălmile oamenilor care se sileau din răsputeri să le clintească.
— De ce n-am rămas la căsuţele noastre ! plângea o femeie, în vreme ce bărbatul scotea încărcătura din apă, bles-temând.
Uzi până la brâu. Andrei şi Ardeleanu se urcară de cealaltă parte a drumului. Un freamăt trecu prin mulţime şi auziră iarăşi strigăte :
— Haideţi, mă, că acuma o spus la poştă că ungurii-s aproape !
— Dii, boală...
Din vorbele oamenilor aflară că nu departe e o linie ferată secundară, care duce spre Ineu, şi hotărâră amândoi să aştepte acolo un tren. Andrei se temea

că n-o să mai poată merge şi la un moment dat îl rugă pe Ardeleanu să plece singur mai departe. Mecanicul îşi întoarse spre el faţa subţiată, pe care crescuse o barbă deasă, neagră :
— Nu vorbi prostii ! Nu mai avem mult. Trebuie să vină vreun tren.
Abia spre seară însă ajunseră pe marginea unui terasa-ment pe care mişunau oamenii care-şi descărcaseră avutul de pe căruţele altora şi aşteptau.
— Cum vrei să te sui ? întrebă Andrei trântindu-se pe taluzul uscat, ars, unde creşteau buruieni ţepoase şi bălării.

— o să ne suim amândoi !
Ardeleanu se duse să caute apă. Rămas singur, Andrei îşi lăsă privirea să alunece de-a lungul pustei învăluite de o înserare paşnică, domoală. Departe, în transparenţa cenuşie a cerului, licărea ochiul de argint al luceafărului serii. Pierdut în mijlocul acestei întinderi fără contur. Andrei se lipi strâns de pământul care mai păstra ceva din fierbinţeala zilei, şi-şi încleşta degetele în pietriş. Ochii închişi îi ardeau. Şi iarăşi revăzu, ca într-un caleidoscop dezmăţat, şoseaua vuind, podul cate se prăbuşea în apă, retrăi spaima obscură, goana nebună din noaptea trecută... *Mânia,* îşi spuse ; altă certitudine. Ascultă, înfrigurat zvonurile câmpiei albastre, strigătele mulţimii care se ghicea de-a lungul terasamentului, şi-i fu ciudă că e pierdut în această imensitate întunecată. ,,Am optsprezece ani, se gândi. Nu mai sunt copil... Şi dacă ajungem la vreo linie de rezistenţă... atunci..."
Departe se auzi un vuiet stins.
— Trenul ! strigă cineva, şi într-o clipă, ca la un semn, o mulţime de lămpaşe se aprinseră.
— Stingeţi-le ! O să vie avioanele!
— Unde-s avioanele ?
— Taci, nu urla !
— Vine trenul ! Pregătiţi-vă !
Andrei sări în picioare şi trase cu urechea, dar nu se auzea decât vîjîitul prelung al firelor de telegraf şi ţîrâitul greierilor. Ardeleanu veni în goană şi-i întinse o ploscă.
— Am cumpărat-o de la un soldat. Are şă ne prindă bine. Fii gata. Să nu te grăbeşti. Fugi de-a lungul trenului un timp, apoi sări.
— Nici o grijă.
Departe, pufăi locomotiva. în jurul lor era o mare de strigăte :
— Cum să ne suim ?
— Să oprească !
— Parcă o vrea !
— Să strigăm să stea...'
— Nu fi idioată !
Andrei bătea din picioare, nervos. Din întuneric răsăriră, aproape, ochii de jar ai locomotivei. Urletul mulţimii se înteţi, cineva ţipa prelung :
— Staaaţi, că l-o călcat trenul ! Opriţi !
Când primul vagon de marfă trecu, Ardeleanu sări ca o pîsi;ă, se agăţă de el, strigându-l întruna pe Andrei. Acesta

felergă de-a lungul trenului, se izbi de cineva care fugea lângă el, apoi, luîndu-şi inima în dinţi, făcu o săritură şi degetele lui se încleştară de marginea vagonului. O mână aspră îl înhaţă de umăr şi-l trase sus.
— Trebuie să fiţi nebuni, de vă urcaţi aşa.
— Mulţumesc, gîfâi Andrei. «

— Du-te dracului !
Vagonul era ticsit. Oamenii, trântiţi de-a valma, dormeau sau vorbeau încet, rupţi de oboseală. Cu greu. Andrei îşi făcu loc. Voia să treacă mai în faţă, acolo unde era Ardeleanu. Desigur, acesta se nelinişteşte din pricina lui.
— Eşti nebun, tinere, se sperie cineva, când el se lăsă pe tampon. Stai, mă !
Andrei pătrunse în celălalt vagon, dar de aici nu mai putu înainta. Nu-i nimic, bine că s-au suit amândoi. O să se întâlnească mâine, desigur. îşi făcu loc cu coatele şi genunchii şi izbuti să se aşeze pe scândurile murdare care miroseau a oaie şi a funingine. Capul îi vîjîia, şi n-avea decât un singur gând : Să doarmă, dar nu putea. O voce plângăreaţă vorbea în neştire :
— Da, aşa e... Sântem pierduţi... Ofensiva rusească a fost oprită... Vom plăti amarnic... Ne aşteaptă **o** a doua pace de la Buftea, mai ruşinoasă, mai oneroasă... Politica asta cameleonă ne-a ruinat. Uitaţi-vă, ţara e distrusă, aşezămintele risipite... Pvefugiul.... şi nici **o** finahtate.
— De unde ştii dumneata toate astea ? întrebă Andrei şi, cu **o** sforţare, se ridică în picioare, înghesuind pe vecinul lui, care-i făcu loc. De unde ştii ?
— E adevărat... Sântem pierduţi... pierduţi...
— Ţine-ţi gura — se răsti Andrei — că te arunc jos din tren.
Câteva glasuri se ridicară, ameninţătoare :
Aşa e, are dreptate... Ce-ţi umblă gura, mă ? ;— Să-l aruncăm jos din tren"! O fi vreun spion I
— Vă rog... vă rog... Dar înţelegeţi...
„De unde cunosc eu glasul ăsta ?" se întrebă Andrei. Murmurul se potoli curând, înghiţit de zgomotul trenului, dar imediat izbucni o ceartă în celălalt vagon. Cineva începu să 'cînte cu o voce subţire, spartă, batjocoritoare :
Antonescu şi Mihai
Ne dau pită cu mălai...
— Nu ţi-i ruşine, dobitocule ? -— Dobitoc e tac-tu !
— Iţi baţi joc de 'majestatea sa ? Te împuşc ca pe un cîine !
— Ia te uită ! ,
— Aruncă-l afară !
— Staţi, oameni buni !
— Boule ! Mă calci pe picior !
— Tăceţi dracului !
Se auziră câteva icnituri surde, apoi vocea aceea sfidătoare răsună iar :
Antonescu şi Mihai...
— Taci !
— Au ! M-a lovit cu puşca-n mână !
— E soldat !
— Ue-aia fugim aşa. Asta-i armată ?
— Taci, domnule, că te cârpesc ! Nu insulta...
In vagonul lui Andrei se auzi iar glasul acela plângăreţ.
— Haos... ruină şi n-avem puterea să credem în nici un miracol...
Andrei se lăsă să alunece pe podeaua murdară şi udă. Alături de el, sufocată de o mulţime de geamantane şi baloturi, o femei încerca să-şi cgoiască copilul :
— Taci, dragă, taci cu mama...
La lumina chibritului cu care-şi aprinse ţigara. Andrei văzu faţa tânără a femeii. Ea îi şopti :
— Bine i-aţi spus domnului acela. De ieri tot întruna o ţine : că toate-s degeaba, că vom pieri, ne vor prinde nemţii şi ne vor omorâ pe toţi.
Dar Andrei adormise cu ţigara aprinsă în colţul gurii. Femeia i-o luă binişor şi i-o aruncă.
în noaptea aceea trenul se opri de câteva ori : o dată într-o gară unde o mulţime dezlănţuită îl luase cu asalt, năpădind vagoanele, călcând totul în

picioare ; câţiva oameni se urcară pe locomotivă să omoare mecanicul, care voia să pornească trenul ; de două ori se opri în plin câmp, fiindcă deasupra bubuiau avioanele. Când se lumină de ziuă. Andrei se trezi buimăcit, îngheţat de frig. Femeia îi aruncase peste piept o haină veche. Andrei, privind în jur, văzu feţe pălite de oboseală, ochi încercănaţi, trupuri înghesuite, bagaje aruncate claie peste grămadă. Dintr-un colţ al vagonului era întors spre el un obraz galben, cu pielea acoperită de păr, întinsă pe oasele ascuţite. Când privirile li se întâlniră. Andrei făcu ochii mari : era Suslănescu în zdrenţe, cu o pată mare roşie, spălăcită, pe pieptul cămăşii rupte şi părul înfoiat ca o clădăraie, alb de
praf, presărat cu bucăţele de paie, de iarbă şi de pământ. Cu **o** strîmbătură de durere, Suslăne&cu se ridică în picioare, îşi făcu loc, stîngaci, peste trupurile încovrigate ale oamenilor care mai dormeau, veni lângă el şi i se prăbuşi pe umăr.
— Andrei ! dragul meu prieten ! Andrei !...
— Cliiar eu, domnule profesor.
— Lasă-l pe „domnule...", sântem prieteni buni, doar. Andrei... Ne tutuim... Ai uitat ? O, sunt aşa de fericit că ne-am întâlnit ! Vom merge împreună...
— De unde vii ?
— Din oraş. E o jale, o adevărată catastrofă. Gîfâind, Suslănescu voia să-i spună totul dintr-o dată şi nu izbutea să îngaime decât frânturi incoerente : la Pâncota tancurile au dat peste noi. Noi tocm.ai fugeam. Au tras în plin, au călcat sub şenile sute de oameni, de femei, de copii. Nu ştiu cum am scăpat. __
Trăsăturile i se încreţiră, faţa i se acoperi de riduri, bărbia începu să-i tremure şi Susîăneseu izbucni în plâns. Lacrimi mari, ca nişte mărgele, i se rostogoleau pe faţă, brăzdând-i-o :
— De ce ? De ce plătim noi, nevinovaţii? Copii, femei... E groaznic ! înfricoşător ds inuman... Am pierdut**-o** şi pe Mimi. Cred că... a murit. O ! ţipă ***ei,*** sugrumat.
Trenul se opri brusc, frânat dintr**-o** dată şi lumea începu să se reverse din vagoane, alergând pe câmp, să se culce prin porumburi, printre semănături. Jos, la orizont, se ivise silueta *cu* aripi lăsfrânte a unui avion Stukas, care zbura drept spre ej. Femeia 'de lângă" Andrei îşi înhaţă copilul şi sări stângace, ţinându-se cu **o** singură mână de bordura vagonului. înainte ca Andrei s-o fi putut ajuta, ea se rostogoli pe pietrele colţuroase, încercând să apere cu trupul ei copilul care zbiera. Apoi se ghemui în şanţ, vârând copilul sub piept. Andrei sări din vagon, atunci când avionul luă înălţime. Nu mai era timp să fugă peste câmp, să se ascundă în ierburi. Julindu-şi genunchii până la sânge, se strecură sub vagon, tupilându-se lângă roata masivă de oţel. Mai auzi larma câmpului, apoi vuietul crescând al sirenei şi pârâitul mitralierelor. O grindină de pietre se abătu asupra trenului, ciocănind lemnul vagoanelor ; roţile :zăngăniră plin, se auzi o ţâşnitură prelungă, şuierătoare, hău-litul unui om, avionul se depărta, reveni foarte jos, trenul se cutremură şi **o** explozie răbufni în faţă. Mult timp după ce avionifl plecase, făcându-se nevăzut în albastrul senin al dimineţii, nimeni afară de Andrei nu se ridică. El ieşi de sub vagon, rupându-şi pantalonii de la genunchi până jos, şi privi.
Cămăşile oamenilor puneau pete alburii pe verdele câmpului. Cazanul locomotivei era ciuruit şi dire subţiri de aburi ţâşneau din găuri, ca din răni. Neavând bombe, pilotvrt aruncase un mănunchi de grenade chiar pe cabina mecanicului, nimicind-o.. Apoi-Andrei se întoarse spre femeia din şanţ. Nu mai mişca; De sub umărul ud de sânge se vedea capul zdrobit al copilului,, creier, oase şi bucle subţiri amestecate. Andrei se dădu un pas înapoi, se împletici şi rămase nemişcat multă vreme.

Din toate părţile oamenii veneau în goană, strigând. Formară un cerc în jurul fierăriei care fumega şi Andrei trebui să dea din coate ca să poată ieşi din mijlocul lor. îl ?ări pe Ardeleanu, care striga răguşit :
— Andreeei ! Unde eşti. Andrei J
— Aici ! flutură el din mână. Aici !
Ardeleanu goni dintr-o răsuflare până la el şi-l strânse în braţe. Buzele, muşcate până la sânge, îi tremurau.
— Măi, măi, am crezut că n-ai putut să te sui... Tocmai voiam să mă dau jos. Şi acum... iară... of, mama lui de bandit.. Aşa au făcut în toate părţile. Trăgeau asupra refugiaţilor.' Eh, când o ajunge războiul la ei acasă !
în jurul locomotivei distruse se adunaseră călătorii. Mecanicul se învârtea buimăcit în jurul ei, lovea cu piciorul în roţi, scuipa necăjit. Ardeleanu îl strânse de braţ pe Andrei şi începu să privească iscoditor în toate părţile.
— Nici nu ştii cine-i în tren, spuse el. Mitru Moţ, măi !
— Nu vorbi ! strigă Andrei. Unde-i ?
începură să alerge în lungul trenului, până îl găsiră, Mitru arunca de sus bagaje şi geamantane, dar când îi văzu sări jos şi începu să-i scuture mâna lui Andrei. Era îmbrăcat în ţinută de campanie cu pieptul încins cu tot felul de curele galbene, cu cască în cap şi raniţă. în sfârşit, îşi regăsi graiul :
— Andrei ! Vărule ! Uite unde ne fu dat să ne întâlnim ! Tulvai, doamne ! Apoi grijuliu : Da' mătuşa, şi nana Ană, şi vărul Dan nu-s pe aici ? Văzându-l pe Andrei cum se posomo-răşte, se sperie şi se întoarse spre Ardeleanu.
— Au rămas în sat. O să-ţi povestim noi. Vorba e, ce facem acuma ?
— Apoi, mai întâi ne aşezăm şi ne umplem burţile, hotărâ . Mitru. Am neşte conserve, numai bune or fi. Nu ştiu ce facem
de apă. Eu, în bidon, am vin, că dacă eşti rănit, până vin brancardierii, o gură de vin, face sângele la loc.
Andrei era atât de mulţumit că se întâlnise cu el, că nu ştia ce să facă. Tropăia în jurul lui, strîmbându-se mereu din ţiricină că pietrele ascuţite ale terasamentului îi răneau tălpile, 'îl bătea pe umăr, apoi îi sări de gât : -— Mă Mitre, niaica ei de viaţă !
Uitase de Suslănescu, şi când acesta ajunse lângă ei, tremurând după ce-l căutase printre răniţi şi morţi, convins că e rănit sau mort. Andrei clipi din ochi, mirat aproape :
— Dumnealui este un profesor de-al meu, de la liceu. Ke-am întâlnit în tren.
Mitru îl cercetă cu milă („Vai de mama lui în ce hal îi"), apoi îl pofti şi pe el să mănânce.
— Mersi, mersi, bîlbîi Suslăne&cu, lihnit, şi înghiţi de câteva ori în sec, ruşinat.
Se depărtară de trenul în jurul căruia oamenii foiau, plân-geau, învârtindu-se încoace-încolo, şi se aşezară la marginea "unei porumbişti, pe o bucată de pământ acoperit cu iarbă măruntă, uşor pălită şi galbenă. în timp ce spărgea cu baioneta cutia de tinichea, Mitru vorbea întruna :
— Da' eu prin câte trecui, Cristoase, dumnezeul nostru! După ce m-au luat la cătănie, m-au dus la Deva. Acolo am făcut un fel de manevră. Era vorba să plecăm spre Iaşi, când ₃ venit 23 August, ziua păcii. Atunci ne-am dus la hotar... Se
'încruntă şi ridicind vârful unsuros al baionetei îl şterse, în-dîrjit, cu o coajă de pâine. Căpitanul nost, dom' căpitan Barbu,
o căzut la primul contraatac. Muniţie, tunuri n-am avut. N«-am bătut până-seara, numai dracu ştie cum... Un sublocotenent, care rămăsese să comande regimentul, ne-a scos de vr-eo trei ori la atac, cu baioneta. Da' ce poţi face ? Am păfugat infanteria ungurească, pe urmă or venit nemţii cu tancurile.
Suslănescu mânca hămesit, fără să-i pese că sucul conservei ***i*** se Curge pe bărbie şi de acolo în jos, pe gât. Se înecă de ţ câteva ori şi sughiţă. Rupea

bucăţi mari din pâinea neagră, în ; formă de cărămidă, care prinsese mucegai pe la colţuri.
— 'Mâncaţi, mâncaţi, îi îndemna Mitru. Mai am vreo cinci cutii. Le-am luat de la neşte camarazi morţi.
— Şi ce facem acuma ? întrebă Ardeleanu, arătând cu ' capul spre vagoanele rămase pe linie.
— Eu mă tot duc, până ajung la vreo unitate, spuse Mitru. ¡ Asta-i datoria mea.
Susîăneseu îl privi cu admiraţie năucă.
— Pe unde putem fi ? se interesă Andrei. Şi încotro o luăm ?
— Păi uite, spre dealuri. Acolo-i Ineul. Acolo-i musai să găsiţi un tren, ca să mergeţi mai departe.
Mitru adună resturile de. mâncare, îşi săltă raniţa pe spate, puse puşca deasupra ca pe o cobiliţă şi strią :
— Drepţi ! cu dumnezeu...
— Până mâine la amiază ajungem, dacă-i dăm drumul serios, zise Ardeleanu.
Un timp. Andrei merse fără sâ scoată un cuvânt. Trecură peste câteva mirişti. Tălpile goale, umflate, îl chinuiau ; capătul retezat al unui fir de grâu îi făcu o rană şi el strigă de durere. Mitru se întoarse, înţelese ce se întâmplase şi, des-chizându-şi raniţa, scoase o cămaşă murdară, pătată de sânge ; o rupse în două şi-l chemă pe Andrei :
— Hai, vărule, să-ţi fac neşte opinci de cârpă.
I le legă cu sfoară şi, dându-se un pas înapoi, îl privi. —r Când s-6r rupe, facem altele. Mai am cămăşi.
— Tot de la morţi ? întrebă Andrei.
— Tot. Lor nici aşa nu le mai face trebuinţă.
Acum, că mergea mai uşor. Andrei privea mereu în zare crestele zimţate ale dealurilor, dar ele nu se apropiau, păreau poate mai depărtate decât de pe taluzul de cale ferată. Suslănescu şonticăia în urma lui şi Andrei se întoarse şi-l aşteptă :
—.Şi prietenii-? Lucian, ceilalţi, ce-i cu ei ?
— Nu ştiu, răspunse Suslănescu. Familia Varga a plecat la Moneasa. Domnul Varga era să fie ucis în automobil la Pâncota. Ne-am pierdut la urcarea în tren... Şi de el, şi de părintele Crăioc... Nu' ştiu. Andrei, ce-o să fie... Până când va merge aşa ? Totul e o porcărie ! De ce *iam* făcut noi armistiţiul ? De ce ? Urmările vor fi incalculabile... O altă pace de la Buftea...
— Aseară am vrut să te arunc afară din tren pentru cuvintele astea .' spuse rar Andrei.
Suslănescu păli.
— Tu erai ? îşi lăsă capul în piept şi nu mai zise nimic. Pe la vreo patru se opriră, zdrobiţi de oboseală. Mâncară
şi-şi făcură ţigări din mustăţi de porumb, răsucite în hârtie de ziar. Cu ochii închişi, bătut în faţă de soarele fierbinte. Andrei îşi aminti că tot din porumb au fost primele ţigări pe care le fumase în viaţa lui, de mult, pe malul Teuzului. După aceea, ca să nu-i simtă acasă mâncau câte trei, patru cepe fiecare şi se spălau pe dinţi cu nisip.
Cu toate că era obosit, se sculă îndată ce Mitru dădu semnalul plecării. Coborâră printr-o vâlcea adâncă, dar foarte do
moală, pe fundul căreia şerpuia un fir de apă negricioasă. In faţa lor se întindea câmpul tăiat în felii de drumeagurile înguste şi albe de colb uscat. După ce trecură pârâiaşul, Mitru se opri şi le propuse s-o ia pe un duleu care pornea drept spre răsărit. îl urmară tăcuţi. Nerăbdător, Andrei se silea s-o ia înainte, dar nu putea ţine pasul cu Mitru. Drumeagul se lărgi, iar pe marginea lui se ivi un gard viu, verde şi încîlcit.

— Ne apropiem de sat, spuse Ardeleanu. Care-o fi ? Habar n-am pe unde sântem.
— Om vedea noi, răspunse Mitru, fără să se întoarcă.
Drumeagul se înfunda prin livezi de pruni şi ei îşi umplură buzunarele cu poame. Soarele începea să se aplece spre apus, într-o irizare sângerie ; nu se vedea încă nici o aşezare. ",Să nu ne fi rătăcit", Andrei îşi târa cu greutate picioarele ; muşchii îi ardeau, încinşi. In tăcerea în care umblau se auzea numai gîfâitul greu al lui Suslănescu. Lac de sudoare, mergea maşinal, *cu* dinţii încleştaţi. Soarele îi pârUse ceafa şi el îşi ţinea capul într-un mod ciudat, ferindu-şi gâtul de atingerea gulerului scorţos al cămăşii. Când se întunecă, Mitru se întoarse spre ei şi le spuse cu o voce răguşită din pricina oboselii şi a prafului :
— Dracu ştie pe unde-am luat-o ! înnoptăm aici.
La stînga lor era o vie unde se hotărâră să intre. Săriră gardul de spini. Andrei îşi rupse vestonul până la mijlocul spatelui. Căutară o colibă inutil. în sfârşit, se lăsară pe iarbă, sub un nuc înalt, cu frunziş bogat. Frunzele începuseră să pălească şi să cadă ; stăruia puternic un miros amar, înţepător. Mitru veni peste puţin timp cu un braţ de crengi, aţâţă un foc şi curând crengile trosniră vesel, ii" fumul era şi el amar şi aromat. Erau cu toţii aşa de rupţi de oboseală, că abia mâncară, în silă. Andrei, cu coatele pe genunchi şi obrazul slăbit strâns în palme, privirea ţintă jocul gălbui, pîlpâitor, al flăcărilor, care alungau pale fugare pe fruntea lui.
— Mitre — vorbi Ardeleanu — îţi aduci aminte de serile pe care le-am petrecut împreună, la mihe-n colibă ?
— Da, cum de nu ? rìse Mitru. Multe nu pricepem noi plugarii. De aceea or făcut domnii ce-or vrut cu noi... N-am uitat, cum să uit ? Şi-apoi şi la armată şi pe unde-am mai umblat am văzut destule. Acuma numai atâta aşteptăm, să se gate războiul.
— Şi cum crezi că are să fie după război ? întrebă Andrei. Mitru, care-şi curăţa baioneta cu un şomoiog de iarbă, îl privi mirat.
— După război ? întrebă el, tărăgănat. Are să fie altfel ! Tăcu, plecându-şi capul, apoi zise surd : vezi, vere Andrei, ne-au luat de la casele noastre, ne-au dus pe front. Ne-or învăţat cu mânuirea armei. Rìse înfundat, amerrtnţător : iaca şi eu. De atâta vreme tot ţin puşca şi m-am învăţat cu ea... Palma asta bătătorită s-o învăţat. îs alte bătături decât cele de la coarnele plugului.
Avea o înfăţişare ciudată, cu casca dată pe ceafă, ca o oală dogită. Cu o mişcare bruscă înfipse baioneta în pământ, până la mâner. Când o trase afară, lama luci scurt, argintiu, îi privi pe toţi, roată, ca şi cum ar fi vrut să vadă dacă au înţeles pilda lui.
— Adică dumneavoastră vreţţ să faceţi revoluţie ? întrebă încet Suslănescu.
— Noi vrem să fie dreptate ! spuse Mitru sec.
— Daaa ? făcu Suslănescu, privindu-l fix. Şi contaţi pe ruşi ?
— Ce zice ? se întoarse Mitru spre Andrei.
— Vă bizuiţi pe ruşi, ca să se facă dreptate ?
— Ba, ne bizuim pe multele noastre amaruri, domnule ! spuse moale Mitru. Se aude că are să fie altfel după război... Dacă ne-aţi scos din rosturile noastre, apoi acuma şi noi sântem alţii ! Nu mai poţi poronci cătanei care a văzut moartea cu ochii. Nu se mai poate... Uite, eu de pildă, vărul Andrei ştie, am fost om de pace şi omenie...
— Ei, nu chiar, rìse Andrei. ,
— Adică — urmă Mitru foarte serios, cu fruntea încreţită — am fost eu zvăpăiat pe vremea fecioriei, dar după ce m-am aşezat, n-am atins pe nimeni, nici c-on pai. M-au luat de la ca.sa mea şi m-au minat în război. Cum ajung acasă, mă duc la Cloambeş şi-l împuşc şi pe el şi pe umflatul de fecioru-său, loşca. sta fac,

spuse el liniştit, ca unul care a rumegat acest gând foarte multă vreme şi acum vorbeşte despre el fără patimă, ca despre ceva ce intră în rânduielile lumii.
— Dar nu vă gândiţi că şi pe dumneavoastră poate să vă ucidă cineva ? Vreun duşman, cineva pe care, involuntar, l-aţi fi năpăstuit...
— De ce să mă ucidă ? N-am năpăstuit pe nimeni : pe mine m-au năpăstuit toţi.
Suslănescu tăcu, stânjenit. îşi întinse mâinile murdare şi le încălzi la flacăra ce începea să scadă. Beţele uscate de nuc pocneau.

Fiecare se întinse pe spate, privind cerul. Pământul era răcoros. Mitru mai aruncă un braţ de crengi pe foc şi flacăra sări iar, luminând pe dedesubt frunzişul nucului. Cu mâinile împreunate sub ceafă. Andrei încercă să adoarm.ă. „O să se schimbe lumea." Era credinţa lui Ardeleanu, mai bine zis expresia credinţei lui. „Cum o să se schimbe, nu ştiu... Poate nu ştiu nici ei, dar aşteaptă acest lucru liniştiţi ca pe un anotimp. Poate că după atâtea suferinţe va avea loc şi raţiunea în lume... Libertatea... Dar acelaşi lucru l-au gândit oamenii şi după războiul celălalt. După fiecare război. Dar în setea de viaţă au uitat totul." Mai auzi trosnetul crengilor, pîlpâirea flăcării, foşnetul phn al frunzelor ce se uscau. Căldura jarului se scurgea în el, de la picioare, ca un fior.
' Nu ştia de cât timp dormea, când o mână temătoare îl scutură prudent de umăr. Sări în capul oaselor, crezând că e dimineaţă şi că a sosit vremea plecării, dar Suslănescu îi puse mâna pe gură. Treaz de-a binelea. Andrei îi văzu silueta strîmbă, cu un umăr mai ridicat, profilată pe fondul galben, jucăuş al focului.
— Ce s-a întâmplat ? întrebă el în şoaptă.
— Andrei — spuse, plin de suferinţă, Suslănescu — trebuie să-ţi vorbesc.
Era în vocea lui o aşteptare aşa de umilită, de supusă şi de imploratoare, că Andrei nu se supără. Se târâ lângă foc şi scoase din buzunar o bucată de ziar, să-şi răsucească o ţigară.
— Nu, nu e nevoie, şopti repede Suslănescu. Mai am patru ţigări, le-am păstrat pentru noi. Poftim
Aşa cum stăteau unul în faţa altuia, jumătate obrazului lui Andrei era luminată din plin. „Cât s-a schimbat de când nu l-am văzut" se gândi Suslănescu îndurerat şi poate şi cu oarecare ezitare, pentru că ceea ce voia el să-i spună se potrivea vechiului Andrei, nu acestei feţe ciudat de aspre, cu o cută adâncă la colţul gurii, cu ochii înfundaţi în orbite şi fruntea brăzdată între sprâncene... ,,S-a făcut bărbat." îi părea rău că-l trezise. Andrei îl fixa nerăbdător şi Suslănescu sinţi că acum nu mai poate da înapoi.
— Andrei — spuse el — ce are să fie ?
Andrei nu răspunse. Suslănescu se juca cu ţigara pe care **o** lărîmiţa între degete.
— Aş vrea să mă înţelegi... l-am auzit pe aceşti doi oameni... Nici numele lor nu le cunosc. Pentru ei, tot ceea ce va fi e foarte limpede, e ceva ce trebuie sa vie. Nu ştiu dacă ai remarcat încrederea cosmică a acestui soldat. O să se în
toarcă acasă, o să omoare. O să-şi facă dreptate. Dreptatea *lui !* Dar care este. Andrei, dreptatea celui pe care vrea să-l omoare ? Care este dreptatea noastră, a celoi ce gândim ? Iarăşi alta. Iartă-mă că te-am trezit, dar aveam atâta nevoie să vorbesc cuiva ! Atâtea lucruri asupra cărora am tăcut, mă sufocă !
Işi trecu febril mâinile prin păr. Andrei nu-l îndemna cu nimic să continue. „Tace aproape cu răutate", se gândi Suslănescu.
— Mă tem de viitor, şopti.
— De ce ? întrebă Andrei privindu-l fix.

— Nu ştiu... Nu ştiu cum va fi viitorul, dar prevăd atâtea lucruri noi, teribile, pentru care nu ne-a pregătit nimeni... Epoca ne-a surprins în pielea goală. Idealurile tinereţii mele se prăbuşesc cu un zgomot de tunet.
— Care au fost aceste idealuri ?
Tonul ironic al întrebării îl făcu pe Suslănescu să tresară. Zâmbi cu tristeţe :
— Ştiu ce vrei să spui. Şi ai dreptate. N-am avut idealuri gălăgioase. Unii numesc asta laşitate, alţii înţelepciune...
— Şi cum numeşte asta... conştiinţa dumitale ?
— Conştiinţa ! ridică din umeri Suslănescu. Ce caută conştiinţa aici ?
Tăcu, aşteptând. Dar Andreinu-i răspunse.
— Da, — continuă Suslănescu — sunt şi alte drame decât cele generate de existenţa noastră cotidiană. Lucruri obscure care ne tulbură...
— Şi ce te tulbură, anume ? întrebă Andrei, pe acelaşi ton egal.
— înţeleg, zâmbi trist Suslănescu. Şi se pare că m-ai prins cu o contradicţie. Voi, adolescenţii, sânteţi aşa de exigenţi... Inuman -de exigenţi... Dacă vrei, drama mea e că nu pot răspunde conştiinţei de care vorbeai.
— *Eeatus iile qui procul negotiis...* * scanda stins Andrei. Suslănescu îl privi cu ochii holbaţi. Ce voia să spună ?
— Intr-o zi o să vă tragem la răspundere. Pe toţi. Pe dascălii noştri mult respectaţi... Ce m-ai învăţat ? Ce ? Ştiam că atunci când Napoleon s-a predat pe vasul Bellerophon purta uniforma verde a *chasseurilor* de gardă. Că Talkyrand era *pied-hot. O* droaie de nimicuri... Dar nu ştiam de ce trăim *alături* de viaţă, într-un fel de şanţ..., simţeam asta, dar nu

Note:
*** Fericit acela care, departe de afaceri... (lat.).**

ştiam şi nu înţelegeam nimic. Toate lucrurile m.i se băteau în cap, mi se bat şi acum... Mi-era scârbă de tot *ce* se petrecea în şcoală... în viaţă...
— Şi mie, pentru dumnezeu ! Şi mie !
— Atunci de ce ai tăcut ? Şi dumneata, şi ceilalţi „gânditori" pentru care trebuie să existe o dreptate specială ? După ce calapod aţi vrut să ne formaţi ?
Suslănescu tăcea. „Ce să-i răspund ? E cu totul neaşteptat ce-mi spune..."
— Andrei, noi am fost şi., sper că sântem aceiaşi buni prieteni.
— Nu ştiu. Nu mai ştiu. Ne chinuiau poate aceleaşi întrebări, dar ne temeam să ni le spunem. Sau poate... ruşinea. Sau prudenţa negustorului care-şi ocroteşte taraba ? Ridică din umeri. Toate astea-s fără rost. Acum numai faptele... Iartă-mi discursul... Dumneata l-ai vrut. Intinzându-se lângă foc, spuse ca pentru sine : Uneori îmi vine să râd de ,,căutările" mele... Nu înţelegeam nimic. Lucrurile păreau că stau cu picioarele în sus. Noapte bună... Mâine avem mult de mers.
Suslănescu nu dormi toată noaptea. Umblă prin vie, culese un ciorchine acru ca oţetul, care-i strepezi gura, adună vreascurile şi aţâţă mereu focul. Pe la patru, când frigul se făcu pătrunzător, îşi scoase haina şi-l acoperi pe Andrei, apoi, numai în cămaşă, rămase întins lângă foc, întorcându-se de pa o parte pe alta. De câteva ori vru să-l trezească pe Andrei, să-l scuture şi să-i strige : „E inuman ceea ce mi-ai spus ! Dă-ţi seama ! E numai intransigenţa adolescenţei, vârsta însetată şi cu neputinţă de împăcat ! Pentru Dumnezeu, Andrei, nu te lăsa dus de impulsivitatea celor optsprezece sau nouăsprezece ani câţi ai ! Să nu ne acuzăm reciproc, să nu căutăm vinovaţi, să strângem rândurile noastre în faţa groaznicului veac care vine... Eu nu sunt vinovat ! Ce putem face ? Toate astea-s prostii, prostii de adolescent care-şi închipuie că... Sigur, să schimbi lumea ! Prostii... Să fim traşi la răspundere !... Prostii..;"
Ca să scape de aceste întrebări, încercă să şi-o închipuie pe Mimi. „Unde poate fi ? Desigur, cu vreun ofiţer care o duce în mxaşină şi seara, după ce a inspectat cazarea trupei, vine în patul ei. Un pat ţărănesc, plin de perne, care

înăbuşă oftaturile şi scârtâitul... De ce n-am tras oare până la capăt concluziile incapacităţii mele de-a trăi prezentul, sau de-a trăi pur şi simplu... Am preferat să par un prost, un neajutorat, un slăbănog. Asta trebuie să se sfârşească ! Am să mă

schimb după chipul şi asemănarea lumii... *Am să fiu lichea, dacă trebuie, o să ajung, o sâ mă caţăr."* Se întrebă, speriat, din ce fund al sufletului ies la iveală asemenea «gânduri, care acum o săptămână l-ar fi îngrozit ? Poate de la strămoşi, de la boierii puternici, vitali, care cu spada în mână îşi cuceriseră dreptul de-a stăpâni. „Pohta ce pohtesc... Aşa am dzis, aşa să se facă şi toţi să tacă !" „La dracu cu «delicateţea, cu cinstea ! M-au lovit toţi, din toate părţile."" îi era frig. Se sculă, merse lângă Andrei şi-i luă vestonul de pe piept. O flacără străluci viu înainte de-a se stinge şi la lumina ei văzu trăsăturile destinse de somn ale lui Andrei. Zâmbea. Il privi multă vreme, ca şi cum ar fi vrut să descifreze ceva pe faţa lui. Nu, trebuia să recunoască, nu-l înţelege... „De unde să ştii cine are dreptate ?! Fiecare în felul lui, desigur, gândi Suslănescu. *Nos repentirs sont lâches..." .*
Plecară de dimineaţă, după ce se spălară într-o băltoacă de pe marginea drumului. CLnd Andrei îşi scoase cămaşa, găsi la o cusătură un păduche. Rîzând, îl arătă celorlalţi :
— Cred că-i de la mine, spuse, roşindu-se, Mitru... înţelegi... atâtea zile pe front !
— Nu-i nimic, numai pe morţi nu sunt păduchi, spuse Ardeleanu. înseamnă că trăim...
Suslănescu se ţinea la o parte, evitând privirile lui Andrei. Pe furiş, căuta însă pe faţa lui un răspuns la cele ce discutasră azi-noapte, dar Andrei, odihnit, se agita nerăbdător.
— Haideţi, haideţi, îi îndemna. O să ne spălăm când om ajunge acasă.
După numai un ceas de mers intrară într-uh sat, Buteni, ai cărui locuitori se pregăteau şi ei de plecare. De la un ofiţer care-şi căuta plutonul rătăcit în timpul nopţii, aflară că inamicul înainta vertiginos, după ce zdrobise slabele linii de apărare de la graniţă. în seara zilei de 13 septembrie oraşul fusese ocupat.. De acolo o coloană motorizată se îndrepta spre Timişoara, în timp ce alta venea, cu motoarele la maximum, spre Ineu. Apărarea fusese stânjenită de nesfârşitele convoaie de refugiaţi ce împânzeau drumurile şi pe care avioanele germane le mitraliau fără întrerupere, aruncând asupra lor mănunchiuri de grenade şi miné, mai distrugătoare în

Note:
' 1 Căinţele ni-s laşe (fr.).
înghesuială decât bombele. Tot oîiţerul le mai spuse că pe Mureşul de sus se duc lupte grele, că trupele române şi sovietice erau, după unele informaţii, în apropiere de Lugoj aşa că toată retragerea aceasta nu va mai dura mult. Trecând pe uliţa satului care şerpuia printre vii, văzură cum în mijlocul unei curţi spaţioase, podită cu cărămidă galbenă, se încinsese o bătaie. Stăpânul striga că vreo patru familii de refugiaţi, cărora le dăduse adăpost peste noapte, i-au furat o vadră mare plină cu pere uscate şi cerea să i se plătească. Oamenii îi ascultară un timp înjurăturile şi ameninţările, dar când văzură că nu mai pot scăpa de el, deoarece gazda poruncise slugii să încuie poarta, tăbărâră pe el cu bicele, snopindu-l în bătaie. O mulţime de oameni se adunase pe la gard, privind şi strigând :
— Aşa, bată**-l** dumnezeu, să-l bată, că .niciodată nu-i sătul !

Nevasta, o femeie înaltă, frumoasă şi grasă, ridică mâinile spre cer, şi strigă după ajutor :
—- Hei, măi buteneni, veniţi măi că-l omoară vandrocii pe Ilarie ! Lua-v-ar dracu să vă îa că n-aţi putut ste la căşile voastre ! Aţi venit ca lăcustele să sărăciţi oamenii ! Săriţi, buteneni !
Nimeni nu se mişca de la gard, parc-ar fi fost la panoramă. In curte, un sătean înalt, cu un suman rupt şi cârpit cu zeci de petice de toate culorile, îl croia pe Ilarie cu codo-râştea biciului pe unde apuca.
— Eu îs hoţ, măi, crucea mă-ti azi şi mâine ? Am lăcomit la perele tale ?
în sfârşit, Ilarie, mic, îndesat şi vânjos se repezi la uşa Unei lemnării de unde veni, urlând, cu săcurea ridicată. Oamenii care-l bătuseră fugiră care-ncotro, numai ţăranul înalt îl aşteptă şi când celălalt .ajunse lângă el îi prinse mâna în care ţinea săcurea. Se rostogoliră amândoi pe pietriş.
— îl omoară pe tătuca ! striga un copilaş zdrenţuros, cu jmucii atârnându-i până la bărbie. în pumnul mic şi osos
strângea cu putere câteva pere uscate. Atunci Oamenii săriră să-i despartă.
— Să-mi plă-hă-teascâ ! răcnea Ilarie smucindu-se şi I Stropind în toate părţile sângele care-i curgea gârlă din nas. : Palid ca varul, ţăranul care**-l** bătuse se repezi la el :
— Stai că-ţi plătesc, maica ta... Stai numai ! După ce zvârcoala din curte se mai potoli, cei patru plecară. Până la Ineu mai aveau, după spusele oamenilor, vreo

cincisprezece kilometri, aşa că socoteau că pe la prânz o să fie acolo.
Andrei ar fi vrut să cumpere lapte proaspăt, dar nimeni nu-i vându.
— Pe aici oamenii-s ca şerpii, zise Mitru, scârbit. Le merge bine, bată-i Dumnezeu, au vii şi în fiecare toamnă vând mii şi mii de hecto... „înţeleg aluzia, surâse, Suslănescu, Ia *propriété c'est le vol"...*
După ce ieşiră din sat, săriră gardul unei vii şi-şi umplură buzunarele cu pere mari, zemoase. Paznicul, când văzu un soldat cu armă, îi ameninţă cu pumnul, de departe, dar nu îndrăzni să se apropie. Suslănescu nu voise să intre în vie şi-l refuză pe Andrei când acesta-i întinse o pergamută galbenă ca ceara şi moale ; dar văzându-l cum muşca lacom, începu să saliveze, să înghită în sec şi la urmă, nemaiputându-se stăpâni, îl rugă stìngaci :
— E bună ? Dă-mi te rog şi mie una. Mi-e foarte sete... Era o zi minunată, de început de toamnă. Pe o dolmă
strălucea în lumkia soarelui un pîlc de plopi ca nişte săgeţi de aramă ; câţiva fazani trecură drumul. Pământul încălzit mirosea puternic ; bătea un vânt care adunase pe cer valuri albe de nori, turtindu-le spre miazăzi.
Pe la prânz, Mitru le spuse că ar fi bine să se urce până la creasta viilor, să vadă dacă nu cumva se zăreşte de acolo IneuL Sus, se opriră uzi de sudoare să răsufle. Departe lucea şoseaua pe care curgea un fluviu de căruţe, îndreptându-se spre un orăşel ale cărui case albe se iveau din când în când printre norii opaci de praf cărămiziu.
— Am ajuns, aşadar, zise Mitru, scoţându-şi casca. Luîndu-se după **el,** coborâră printr-o livadă de pomi. Tot
timpul drumului, Suslănescu căutase să întâlnească privirea lui Andrei, dar acesta se uita cu încăpăţânare numai în jos. „Eriigme, îşi spuse Suslănescu. Nu sântem decât semnele convenţionale ale unor forţe bete. Nimic altceva. Patru oameni, reuniţi printr-un hazard, o încrucişare de drumuri, nici o comunicare, ca între muţi..."
— Andrei ! strigă el, aproape fără voia lui.
Când Andrei se întoarse, mirat, îi făcu semn să vină lângă el. îşi încetini pasul, să nu-l audă ceilalţi, şi vorbi repede, ca să-şi dea curaj :

— Andrei, te văd îngrijorat... Aş vrea să ştii că... poţi conta pe mine. N-are rost să-ţi fie teamă de nimic. („Ce

prostii spun ?" se întrebă.) De aici vom lua trenul, vom merge mai departe. Am destui bani la mine... şi...
— Ce te face să crezi că eu aş vrea să merg mai departe ? întrebă Andrei.
Abia atunci Suslănescu se uită la el atent : în privirile lui Andrei mocnea ceva ciudat, o flăcăruie ameninţătoare.
— Nu înţeleg, făcu, descumpănit.
— Am să rămân aici, zise Andrei, rar.
— Pentru dumnezeu !... Dar de ce ? Işi aduse aminte de felul insistent în care Andrei întreba cam unde poate fi vreo linie de rezistenţă şi atunci înţelese : Te-ai gândit bine la asta ? şopti el.
— Da.
„Ce-aş putea să-i spun ? Şi în fond, de ce mă leg de el ?... Işi aminti de lucrarea lui Andrei, de tot ce se întâmplase şi roşi, ca şi cum Andrei i-ar fi putut citi gândurile. Da, sunt groaznic de vinovat faţă de el. De aceea..."
— Doamne, Andrei, şi ce importanţă crezi că o să aibă... „aportul" tău ?
Andrei se întoarse spre el, smucit, încât Suslănescu se temu că are să-l lovească.
— Nu pricepi că la asta mă gândesc cel mai puţin ? Că trebuie s-o fac... şi asta e tot !
„Idealist" ! îşi spuse Suslănescu, dar îl întrebă numai :
— De ce ?
Andrei schiţă un zâmbet fugar. Suslănescu îl privea cu **o** dureroasă curiozitate. Ar fi dorit ca Andrei să nu-i poată răspunde.
— Ai putea să-mi spui ce înseamnă pentru dumneata..: patria ?
Suslănescu tresări şi se opri în loc, stupefiat. Cum Andrei nu-l aşteptă, făcu repede câţiva paşi şi i se alătură. Şi el îşi pusese odată aceeaşi întrebare, în ziua când Vîslan îi vorbise despre comisia germană şi-l rugase să scrie un articol patetic. Ce mult era de atunci ! Şi acum aceeaşi întrebare... Dar în ce împrejurări...
— Nu — şopti el — n-aş putea să-ţi spun.
— Ciudat, rânji Andrei. La cursuri ne vorbeai cu atâta emoţie...
— O ! — murmură Suslănescu — la cursuri... Apoi dându-şi seama de impresia monstruoasă pe care o făceau aceste cuvinte încercă să-şi adune gândurile : Patria, spuse el... Ii

dădură lacrimile aproape, de enervare şi ciudă. Ce rost are aici această noţiune generală ?
Andrei oftă şi se întoarse spre Suslănescu :
— Vezi, n-are nici un rost să-ţi mai explic. Totdeauna m-am simţit un străin... nu ştiu de ce... Nu mi-aş ierta niciodată dacă n-aş face acum ceea ce cred că trebuie să fac.
— Şi ce vrei să faci ? întrebă Suslănescu.
— Vreau *să nu mai jug. "*
Curând ieşiră la şosea şi fură învăluiţi în praful şi gălăgia ei. Cu cât se apropiau de intrarea orăşelului, învălmăşeala se mărea. Căruţele treceau anevoie prin obstacolul antitanc, acer laşi ca în fiecare sat : stâlpi groşi de lemn bătuţi în

pământ şi un gard de nuiele în zig-zag, cu ajutorul căruia comandanţii regiunii militare îşi închipuiseră că vor opri carele de asalt. Spre stînga se înălţa panta unei coline, pe care clădirea şcolii de ofiţeri albea în soare. în jurul zidurilor strălucitoare forfoteau soldaţii, se săpau adăposturi şi tranşee.
— Acum să tragem undeva, să ne spălăm şi să ne întremăm oleacă, apoi eu m-oi duce la o unitate, spuse Mitru, care mergea înainte, strecurându-se ca o şopârlă prin mulţime.
O luară pe o uliţă ma'i îngustă, mărginită de salcâmi cu frunzişul bogat. Case erau frumoase, mari, cu cerdacuri de lemn vopsit cafeniu, roşu sau albastru, iar pereţii împodobiţi cu plăci de faianţă colorată. Deasupra porţilor grele, din stejar afumat, se vedeau iniţialele stăpânilor şi anul :idicării casei.
— Asta-i uliţa găzdoilor, de bună seamă, zise Mitru. Porţile erau încuiate şi cete de refugiaţi umblau de colo
până colo, fierbând.
— Nu vor să ne deschidă, bată-i dumnezeu..;.
O dată cu un grup de căruţe se opriră în "faţa unei clădiri ciudate, cu ziduri groase şi un fel de turn sprijinit de contraforturi de cărămidă. Pe fronton se arcuia o tablă de tinichea cenuşie, pe care scria : ,,Veniţi la mme toţi cei osteniţi şi însărcinaţi şi eu vă voi hodigni pre voi".
După ce bătură degeaba, un timp, câţiva ţărani se apucară să spai*gă poarta cu topoarele. Atunci se auzi scârtâitul zăvorului şi un om între două vârste, roşcat, chel, cu ochii saşii foarte apropiaţi de rădăcina nasului, se ivi în poartă şi începu să urle :
— Mereţi în treabă-vă ! Ce vreţi ? Aci-i templu ! Nu-i voie... Mereţi ! Cine v-o chemat ?

Un cor de sudălmi îi răspunse :
— Ia te uită ! Umblăm de şase zile...
— Templu !
— Dă-te la o parte !
— Mâăăi — strigă omul, nu-i voie ! Apoi se dădu la **o** parte şi făcu loc unui moşneag zdrenţăros. Acesta-şi ridică braţul ; mâneca largă a cămăşii fugi în jos, dezgolindu-i-l ca pe un vrej noduros, presărat cu fire albe. In jur se făcu
~ tăcere. Moşneagul căscă gaura neagră a gurii şi mugi ca **o** trompetă :
— Fugiţi, oamenilor, zic vouă adevărul, fugiţi, că iată ceasul al nouălea are să bată cu vifor şi cu lapoviţă de sânge, cum grăiesc cărţile... Ce nimeni nu ştie care ieste ceasul şi când bate, fără de numai bătrânii... Şi astă-noapte mi s-au ivit în somn moş înalt şi din ochi îi curgea sânge şi din mâini şi din picioare, şi erau îmbrăcat în aur şi stropit de sânge... şi ziceau... fugiţi... Iară eu am vorbit în limbi cu el, despre multe...
— Asta-i Izrail Trifuţ, din Gurba, şopti cineva. Sfântu'... Din urmă, mulţimea năpădi uliţa.
Atunci un ţăran dădu bici cailor şi se năpusti asupra porţii. Moşneagul sări în lături şi în clipa următoare curtea templului se umplu de lumea care striga şi se îmbrâncea. Apoi fu deschisă curtea casei alăturate şi toţi se repeziră la fântână. De pe fârnaţ, moşul blestema şi scuipa ca o miţă.
— Ii sfânt, îl lămuri cineva pe Andrei, care-l privea curios pe moşneag. A fost în America. De acolo a venit sfânt. Vindecă boli. Ii tare bogat, aşa zic unii, dar el trăieşte numai din ce-i duc oamenii şi ei îi duc de toate, că are mare putere asupra laptelui din vaci. Are har de vorbeşte în limbi, aşa să ştiţi...
Târziu, le veni şi lor rândul să se spele la jgheab, printre vaci şi cai care se adăpau hulpavi. Ardeleanu intră în casă să cumpere ceva de mâncare, dar

nimeni nu-i. deschise uşa. De la geam, moşul fulgera veninos şi ameninţa cu pumnul.
După ce mâncară din conservele lui Mitru, îşi căutară un loc să se odihnească. Ograda mare a templului era plină de lume şi zgomot. Se adăpostiră în fund de tot, lângă un gard viu, stufos. Soarele după-amiezii de toamnă era moleşitor. Andrei îi simţi pe piept mângierea uşoară ca a unei fiinţe vii. închise ochii, toropit de căldura aceasta difuză, bună. Mirosea a ierburi uscate, a frunze arse... îşi simţi ochii plini de lacrimi.
îi fusese totdeauna ruşine ca de o slăbiciune de emoţia aceasta bruscă ce-l încerca uneori, dar acum o acceptă ca pe un lucru nou, sau poate redescoperit. în clipa aceasta, la zeci de kilometri depărtare, pe o şosea prăfuită de soarele toropitor al toamnei acesteia întârziate, poate şi Sonia...
„Nu i-am spus nimic, n-am ştiut să-i spun nimic... Aşteptam ca pe un fel de minune prostească să ne înţelegem fără cuvinte... poate din comoditate, poate din teamă... Până acum, cu toate nobilele noastre frământări, n-am izbutit să fim decât nefolositori, într-un mod perfect."
Spre seară, Ardeleanu veni cu ştiri rele. Oraşul căzuse. Nemţii şi ungurii se apropiau. Azi-dimineaţă erau la Gurba. Şcoala de ofiţeri se pregătea de rezistenţă, oamenii erau scoşi la săpatul tranşeelor şi bunkerelor.
— Acum — îi spuse el lui Andrei — eu nu mă mai duc mai departe.
— Nici eu, răspunse Andrei. Ardeleanu îl privi lung şi nu zise nimic.
— Andrei — spuse slab Suslănescu, care-i ascultase — nu fă prostii. Se întoarse spre Ardeleanu : De ce vrei să-l ţii aici ? Nu vezi că e un copil ? îţi iei această răspundere faţă de părinţii lui ?
Ardeleanu tuşi încurcat.
— Rămân, asta e tot.
— Atunci — zise Ardeleanu — haide să ne odihnim. Am găsit un pod cu fân în curtea vecină. Poftiţi şi dumneavoastră, dom' profesor.
îl sculară pe Mitru, săriră gardul şi se urcară pe o scară şubredă într-un pod înalt. Mitru adormi îndată, ca trăsnit. Andrei se întinse alături.
Când se trezi, în jurul lui era întuneric. Din pricina miresmei tari a finului, îl durea capul. Gura-i era coclită şi limba îngroşată, vîscoasă. Se întinse. Fânul foşni prelung. îl trezise ceva, dar nu ştia ce. Auzi afară strigăte, bocănituri şi un glas tăios, tineresc :
— Hai, hai, bade, fără vorbă, e ordin, nu mai discuta...
— Bine, domnu' elev, dar eu sânt...
— Nimic ! Dă-i drumul ! Ordin !
— Da' asta ce mai poate fi ? întrebă Suslănescu. Il treziră şi pe Mitru.
Când coborâră scara subţire văzură în curtea luminată un elev al şcolii militare cu un carnet în mână, zorind oamenii îngrămădiţi în jurul lui.

Zărindri-i, elevul se opri o clipă mirat, apoi se îndreptă spre Andrei :
— Refugiaţi ?
— Da.
Elevul îi lumină faţa cu lanterna şi îi spuse pe un ton mai blând :
— O să trebuiască să ieşiţi la lucru. Inamicul e aproape.
— Bine, răspunse Andrei. Unde ?
— O să mergeţi cu mine, zise elevul care-şi dădea importanţă. Mai avem de scos oamenii din vreo trei, patru case, apoi ne îndreptăm spre locul unde se vor face amplasamentele. Hai, bade, nu te târgui, se întoarse el spre omul saşiu, care voise să împiedice năvălirea refugiaţilor în curtea templului. N-avem vreme, şi de luat tot te iau. Adu lopeţi şi arşauă... Un, doi !

Atunci Mitru, care în timpul acesta îşi araîijase ţinuta, păşi în faţa elevului, duse mâna la viziera căştii şi spuse milităreşte :
— Să trăiţi, domnule elev ! sunt soldatul Moţ Dumitru din regimentul 14 Vânători de Munte-Deva. M-am pierdut de unitate în timpul retragerii.
— Aşa ? Bine. Vii cu noi. O să intri în efectiv. Armă ai ? ; — Da, să trăiţi !
— In regulă. Să-i dăm drumul.
După ce colindară vreo patru case, unde întâmpinară aceeaşi rezistenţă sau scuze (,,Sânt bolnav, domn' elev, iaca, am gălbinare, de-abia mă mişc, mi s-o umflat maiul cât o bute..."), porniră spre marginea satului, încrucişându-se în drum cu alte şiruri de săteni care purtau pe umeri sape, lopeţi, târnăcoape.
Elevul îi spuse lui Andrei :
— Vom rezista până vin unităţile noastre şi trupele ruseşti. Azi-dimineaţă am primit A.T-uri, cărora trebuie să le săpăm amplasamente încă în noaptea asta. Mai sunt şi nişte tranşee neisprăvite. Cred că mâine în zori începe... De când ne-au atacat am tot aşteptat să fim trimişi în prima linie... E altceva acum. In definitiv ne-au cotropit şi trebuie să-i oprim, chestie de ambiţie. In afară de nişte rezultate tactice, nu pot obţine nimic... spuse el, cu vădită plăcere de strateg.
îi mai povesti că pretutindeni şcolile de ofiţeri au rezistat foarte bine, mai ales la Păuliş, unde ungurii n-au putut trece şi luptele continuă. Chiar ieri a venit de acolo un subloco-
tenent să ia ordine şi spune că se petrec lucruri grozave ; un convoi german a fost nimicit pe şoseaua dinspre Timişoara, au fost capturate arme şi muniţii, au aruncat îr aer un tren, într-un cuvânt flăcăii se poartă foarte bine.
— Şi noi o să facem faţă. Comandantul şcolii, locotenent colonelul Maxineanu, Biţă, cum îi spunem noi, e un om fenomenal, extraordinar. Când s-o apuca el să înjure, se opresc apele în loc... O figură grozavă ! Adevărat ofiţer. Nu i-n putut suferi pe nemţi niciodată ; orişicât, la Mărăşeşti era sublocotenent... Povestesc soldaţii care au fost cu el în Rusia că la Sevastopol ar fi împuşcat un ofiţer german, iar în timpul retragerii, când un camion nemţesc a refuzat să-i ia câţiva răniţi, a dat ordin să se deschidă focul asupra lui... Nu-i poate face nimeni pe plac, dar cu asemenea om te simţi în siguranţă. A fost grozav rănit la faţă, pare un monstru, dar de la un timp nici nu te mai uiţi la asta.
— Ascultă ! — făcu Andrei, lipindu-se de el şi vorbindu-i la ureche — n-aş putea căpăta o armă ? înţelegi... Aş dori să...
— O să vedem, răspunse prudent elevul. O să vedem... Ieşiră din sat şi mergeau tăcuţi pe marginea unui iaz în
care se oglindeau, tremurând mişcătoare, stelele cerului senin. Din desişul negru de sălcii, ca dintr-o perdea de întuneric, orăcăiau dezlănţuit broaşte. Intorcându-se, Andrei auzi paşii oamenilor care frământau pământul moale. Ici şi colo licărea câte-o ţigară sau răsuna zăngănitul sapei lovite de altă sapă.
— Pe aici, pe aici, zise elevul, luînd-o înainte.
Urcară de-a buşilea panta dealului, apoi coborâră printre nişte pomi, izbindu-se de trunchiuri, încîlcindu-şi picioarele în buruieni, poticnindu-se la fiecare pas. In faţa lor se auziră voci şi elevul strigă :
— Detaşament... stai ! Se făcu nevăzut în întuneric, numai glasul i se auzi, oficial :
— Să trăiţi domnule locotenent colonel, am sosit cu detaşamentul !
— Bine ! hârâi un glas aspru. Bine ! Tu ai fost pe uliţa sfinţilor, nu ? I-ai luat pe sus, nu ? Bine ! Ar trebui, templul mamei lor, să se înghesuie ! Să vie şi să ceară arme, soarele cui i-a fabricat ! Bun ! începeţi ! Căpitan Popescu, indici locul unde se va săpa amplasamentul fiecărui A.T. Re-gle-men-tar ! S-a-n-ţeles ? Elev Scorţan ! Unde eşti, Scorţosule ? Aici erai ? Vii cu mine la observator ! Ia zece oameni ! Marş S

— Andrei ! se auzi un glas din spate.
— Aici îs. Ce-i ?

Mitru veni lângă el, se opri o clipă, apoi il strânse în braţe, lipindu-şi faţa bărboasă, înţepătoare, de obrazul lui.
— Eu mă *duc,* spuse. Mă duc... N9, dară, atunci noroc bun, să ne vedem cu bine, sănătoşi... Dacă meri acasă, să-i spui toate cele de cuviinţă Floriţii şi să n-aibă nici o grijă. Noroc, vărule dragă... Uite... ia asta, că v-or prinde bine... îi viri în mână trei cutii de conserve, îl mai sărută o dată, apoi se întoarse şi pieri în întuneric.
Cu o strìngere de inimă, Andrei se întoarse spre Ardeleanu. Acesta, rezemat de hârleţ, privea şi el în urma lui Mitru.
— Material bun : revoltat... Când s-o întoarce în sat o să iacem din el un revoluţionar.
— Care-i diferenţa ?
— începepeţi lucrul ! strigă cineva. Lasă vorba ! Pământul moale, afinat, se săpa lesne, dar îndată dădură
de un strat pietros şi trebuiră să ia cazmalele. Andrei simţi curând că umerii încep să-l doară ; săpă mai departe, cu un fel de îndîrjire. Din când în când venea câte un ofiţer, aprindea o lanternă, lumina săpătura şi le ordona s-o rotunjească, să aibă grijă să fie exact de o jumătate de metru adâncime, şapte diametru, să aibă în stinga şi în dreapta câte o nişă.
Oamenii lucrau în tăcere. Se auzeau numai icniturile lor şi izbiturile seci ale sapelor în pământ. încet, încet se încălziră.
— Aici o să-şi rupă colţii, rìse cineva.
— Mă, nu**-l** suptpreţui pe neamţ...
— Ho, ho ! O să-şi arunce şi bulendrele de pe ei, ca să fugă mai iute... Am mai văzut eu aşa ceva...
Din vreme-n vreme Ardeleanu întreba :
— Andrei, mai poţi ? Hodineşte-te, că sap eu.
Andrei scutură din cap. Da, aşa era bine, să faci ceva, orice, dar să faci ceva. Lovea pământul aproape cu veselie.
Pe la unu noaptea, o bucătărie de campanie le împărţi o supă grasă, fierbinte. Lui Andrei i se păru că niciodată nu mâncase ceva mai bun, dar pe urmă i se făcu rău.
Cerul devenise cenuşiu-lăptos când ultimele tranşee fură gata. Oamenii porniră spre sat. Andrei şi Ardeleanu se re-zemară de trunchiul unui pom, alături de câţiva soldaţi, şi închiseră ochii. Aici îi găsi Suslănescu, care-i căutase în toate părţile. Luă mâinile lui Andrei şi-l imploră, pentru ultima oară, să vie cu el. Un domn locotenent, care mergea cu un camion spre spatele frontului, după muniţii, binevoise să-l ia în maşină pe el şi pe „fratele său".
— Am spus că eşti fratele meu, Andrei, zise Suslănescu.
Fără să se ridice de jos, Andrei îi întinse mâna bătătorită, în palma căreia apăruseră băşici mari, ce-l usturau cumplit :
— Drum bun şi... noroc. *
Atunci Suslănescu se aplecă spre Andrei, îl ridică de mână şi-l duse câţiva paşi mai încolo.
— Andrei, şopti. Te înţeleg. Adică nu, nu te înţeleg. Dar... n-am putere de convingere acum. Trebuie să-ţi spun însă ceva... Te rog să mă asculţi. Lucrarea aceea, ştii... lucrarea ta... *Eu* am dus-o directorului... *Eu.* îndată ce-ai citit-o. Mi-a fost frică... Ştiu, e un gest murdar... îţi spun asta ca să mă urăşti pe mine... Suslănescu... Ai de ce... Pe mine poţi să mă urăşti, ţi-am dat un motiv, dar nu extinde ura ta, n-o generaliza artificial. Altfel... la trezire vei suferi... Eşti tânăr, impresionabil. Ai căzut sub influenţa acestui Ardeleanu care e comunist, nu ?

Andrei tăcea, obosit.
— Ştiu, înţeleg. Cred însă în tine. Andrei, mă dispreţuieşti, nu ?
— Nu puteai face altceva, spuse Andrei.
O clipă, Suslănescu crezu că asta e o scuză, ajoi înţelese.
— Nu-ţi cer să mă ierţi... Dumnezeu cu tine. Andrei. Plecă repede, cu umerii zgribuliţi.
Mai târziu un soldat, văzându-i pe Andrei şi Ardeleanu ghemuiţi lângă pom, îi chemă la el.
— îi plin de lăzi cu amoniţie. Puteţi dormi pe ele. Na-vă şi o pătură de la cai, să nu vă ia dracu de frig. Numai nu duhăniţi, că ne trezim în slava cerului.
Andrei adormi trăsnit pe lada de scânduri negeluite care adăpostea obuzele. ,

C A P I T O L U L XVI

Bătălia începu pe la zece dimineaţa. Coloanele nemţeşti şi ungureşti înaintau în formaţie de marş pe şosea. La început se auzi, foarte stins, venind de departe, duduitul camioanelor şi motocicletelor umplând valea cu bîzîitul lor mnoton, obsedant. în poziţia de artilerie domnea 6 Jinişte încordată, ca suspendarea unei respiraţii imense. Spre dimineaţă fusese foarte frig ; frunzele pomilor, iarba erau

umede şi reci. O pasăre trilui zglobiu într-un pîlc de aluni, apoi ţîrâi telefonul şi se auzi vocea încleştată de emoţie a operatorului :
— De la supraveghere... stînga O—15... înălţător 54... unghi de teren O—2—2... o lovitură... foc...
De după boschet, unde stăteau în genunchi, pătrunşi de umezeală, cu inimile bătându-le înfundat. Andrei şi Ardeleanu urmăreau mişcările agitate ale servanţilor ; un elev sări la tun, controla înălţătorul, apoi ridicind mâna urlă din răsputeri :
— Fooooc !
Ţeava se smuci înapoi, bubuitură plesni asurzitoare şi un vuiet metalic se năpusti asupra pomiştii, clătinând frunzele. Năucit, Andrei crezu că i s-au spart timpanele. Din stînga şi din dreapta porniră aproape în acelaşi timp două lovituri. Ecoul hăuli prelung în vale. Departe răbufftiră câteva izbituri surde. Servanţii strigară „ura". Din nişe se auzi vocea telegrafistului :
— înălţător 55, patru focuri, vijelie, foc...
Ardeleanu "strigă ceva, dar Andrei nu-l auzi. Bubuiturile se succedau neîntrerupt ; un nor acru de pulbere se răspândi, greţos. Tunul sălta, înfigându-şi sapele în pământ ; tuburile goale, de alamă, arse, zbucneau din ţeava, răsunând când se loveau de fălcelele de fontă.
Zăpăcit, Andrei nu mai putu sta locului. Se ridică şi făcu câţiva paşi, clătinându-se ca beat. Elevul care conducea tragerea îl văzu, se sperie şi fu dintr-o săritură lângă el, apucându-l de piept :
— Ge cauţi aici ? răcni, voind să-şi scoată pistolul din toc. Ce cauţi ?
— sunt refugiat ! zbieră Andrei ca să se facă auzit. Am săpat aici azi-noapte... Şi repede, ca să nu-i dea timp celuilalt să intervină : Aş vrea să ajut... Nu se poate ?
Elevul, încurcat, se scarpină pe frunte, apoi îi spuse răstit :
— Ia găleata aia şi udă poziţia. Să nu fie praf... Să nu ne descoperim !
Andrei înhaţă găleata, vărsă jumătate pe picioare, gră-bindu-se, şi începu să stropească. Lingă tun nu se putea sta : zgomotul era aşa de puternic, de parcă se spărgeau table colosale de sticlă. înfierbântaţi, servanţii îşi scoaseră vestoanele ; un soldat tânăr purta obuzele în braţe, grijuliu, ca şi cum ar fi fost

nişte purcei. Toată lumea striga, dar nu se putea auzi nimic. In zgomotul asurzitor, soldaţii păreau nişte manechine mute.

— staaai ! striga telefonistul. Avioanele ! Adăpostiţi ! Andrei rămase cu găleata în mână, asurzit de liniştea ce
urmă. Elevul sări în poziţie şi începu să azîrle tuburile goale, lovindu-le cu piciorul. Un sergent negricios trase o plasă peste tun, apoi săriră în gropile săpate în apropiere. Elevul comandant îl trase pe Andrei de mână :
— Hai, domnule !
Acum se auzea limpede răpăitul mitralierelor, împuşcăturile în lanţ neîntrerupt. Aerul tremură, tulburat de zumzetul motoarelor. Andrei sări într-o groapă îngustă, adâncă şi se ghemui lângă peretele de pământ. Ceva fluieră scurt,, o clipă scurtă de linişte, apoi pământul se cutremură, lovit, schijele străbătură frunzişul şi o ploaie de bulgări, de pietre şi de pământ tocat se abătu asupra pomilor. Andrei închise ochii şi-şi încleşta pumnii. ,,Numai să nu ne descopere", se auzi glasul gâtuit al elevului. îşi scosese capela : părul ud de sudoare i se lipea de fruntea palidă. Erau patru în groapă. Sergentul negricios asculta încordat, dar liniştit, apoi după ce a doua bombă explodă, mai departe, rìse, dezvelind un şir de dinţi foarte albi, mărunţi.
— îndată trece. Nu .ştie unde sântem. Câte de astea n-am văzut eu... Care ai o ţigară să-mi dai după ce trece avioanele ?
— Eu, dom' sergent — bîigui flăcăul înalt care purta obuzele — eu... şi două vă dau.
Fluierătura se auzi iar, ca trecerea unei lame printr-o pânză uriaşă. Andrei se lipi mai strâns de pământ.
— Drace, şopti elevul.
Bomba căzu foarte aproape, rupse un alun tânăr, aruncân-du-l în aer ; pământul grohăi şi se revărsă peste ei. Andrei înghiţi praf şi începu să tuşească, înecându-se şi lăcrimând.
— Asta a fost spre poziţia a doua, comentă sergentul. Da' tu, civilule, ce cauţi aici ?
într-un târziu, Andrei îşi ridică privirile, tocmai când avionul trecea deasupra lor, foarte jos : văzu burta cenuşie a aparatului, aripile vrâstate cu galben, crucea neagră, mărginită cu alb şi sclipirile roşiatice ale tunurilor de bord, care trăgeau la întâmplare în luminiş. Din spate venea *un* nor negru de fum înecător. Andrei n-ar fi putut să spună cât timp dură bombardamentul. De fiecare dată când avionul se năpustea în picaj, şe ghemuia, ca şi cum ar fi vrut să se înşurubeze în pământ, cu senzaţia că n-are nimic deasupra capului, apoi, după ce ecoul exploziilor se stingea, îşi dădea seama că-şi ţinuse răsu-
larea şi pe punctul să se sufoce. în scurtele răstimpuri de [linişte, se auzeau zvonurile bătăliei care se desfăşura acolo în 5 vale, pârâituri scurte, împuşcături, şi un hârâit egal, tulburător.
— Astea e tancurile, spuse sergentul. Are şi tancuri, c... ' m-aşi pe ele... care va să zică...
Umbra avionului trecu iar peste ei şi în clipa următoare soldatul tânăr sări din tranşee, ţipând. Sergentul abia avu timp să-l înhaţe de picioare şi explozia tună, echipajele ţiuiră, sfîşiind coroana pomilor. Soldatul căzu moale în şanţ : o tăietură adâncă i se căscase în gâtlej. Sângele ţâşnea în valuri groase, purpurii, îi înroşi cămaşa, udă mâinile sergentului şi curse de-a lungul peretelui de humă, care-l supse ca un burete lacom.

Andrei icni de câteva ori muşcându-şi buzele verzui. Tăcerea aceasta era mai greu de suportat, decât gălăgia de mai înainte ; timpul părea să se fi dizolvat într-un gol mort. Atunci Se auziră motoarele tancurilor şi pufnetul scurt, îndesat, al unui anticar, care trăgea lovitură după lovitură.
— Ce faceţi aici ? zbieră cineva de afară.
Ridicându-şi ochii văzură pe marginea gropii două cizme uriaşe. Săriră afară din şanţ. Un ofiţer, în cămaşă, cu casca prea largă umbrindu-i fruntea, nelăsând să se vadă decât cicatricea oribilă a bărbiei zdrobite, şi refăcute cu greu, gesticula cu un pistol automat :
— V-aţi băgat în groapă ca în aia a mumelor voastre. Vin tancurile peste voi, măgarilor !
Soldaţii se repeziră la tun, în timp ce ofiţerul răcnea înecându-se de furie :
— Scoateţi-l din poziţie ! Afară ! Foc direct ! Elev Mu-reşan !
— Ordonaţi !
— Le distrugi, ai înţeles ? Eu intru cu rezerva. Primeşti ordine de la căpitan Popescu. Executarea !
Telefonistul învârtea disperat de manivela aparatului, strigând în pîlnie :
— Crişule... Crişule... mă auzi ?... Aici Mureşul... Crişule... Crişule... mă auzi ?
Apoi, cu faţa descompusă, se întoarse spre ofiţer : N-am legătura !
— Vrei să ţi-o fac eu ? ţipă acesta, şi fugi cu paşi mari aplecat de mijloc.
Sergentul îşi scoase vestonul groé, păros, de dimie, şi zise ı
— Mă duc să văd ce-i cu firul... Scoateţi tunul.

Toţi se repeziră la roţile mari, grele, şi începură să împingă. Andrei puse mâna pe ţeava şi şi-o retrase cu un ţipăt scurt. Frigea. De trei ori roţile alunecară înapoi «şi ei se opintiră cu ochii ieşiţi din orbite.
— Dom' elev, dom' elev ! Tunul trei a fost distrus ! Ce ne facem ? A murit dom' elev Crişan şi ochitorul. Muniţia a scăpat !
— Hei, tu ! Măi, tu ! îl zgudui elevul comandant pe Andrei. Şi tu — se întoarse spre Ardeleanu, a cărui faţă era acoperită de un strat subţire de noroi, — mergeţi cu Burghelea şi aduceţi muniţia. Acolo-i, în spate.
Telefonistul repeta în pîlnie : j
— Crişule... Crişule... Crişule...
Zgâriindu-şi obrazul, mîhiile. Andrei se repezi orbiş printre pilcurile de pomi. Fumul se agăţa în falduri de crengile rupte, plutea, înecăcios şi negru ca un nor, deasupra pădu-, ricii. în toate părţile pământul era răscolit ; trunchiurile rupte, cojite ale pomilor păreau nişte ciolane curăţate de ciori. Andrei alerga, spunându-şi : „numai să aducem muniţia la timp..." şi făcu semn lui Ardeleanu să se grăbească. Acesta îşi strîmbă obrazul într-un fel de surâs. Andrei se împiedică. La picioarele lui era întins un elev tânăr, cu părul blond, zburUt în jurul tâmplelor. Căzuse pe o rână. Mâna zgârcită strângea un binoclu spart ; ochii deschişi, albaştri şi tulburi, păreau miraţi. Mai departe, dintr-o groapă pe jumătate astupată, răsărea un picior rupt de la genunchi, cu stofa pantalonului arsă, neagră. Tunul nu fusese lovit în plin, dar schijele îi zdrobiseră aparatele de ochire şi scutul era ciuruit ca o sită. Ţeava se înfundase în pământ. Culcat pe fălcele, un soldat gras părea să caute ceva cu mâinile întinse şi degetele răşchirate. Un caporal, cu sângele curgându-i şiroaie subţiri pe faţă, voi să-i împuşte. Gîfâind, Andrei îi spuse că fuseseră trimişi după muniţie...
— Muniţia ? Aici...
. Fără să-i aştepte, se înfundă într-un boschet. îl urmară.
Andrei sări în groapa puţin adâncă, deasupra lăzilor de lemn, şi înhaţă una. Era foarte grea şi fu cât pe ce s-o scape.
— Stai că-ţi ajut ! strigă Ardeleanu, dar Andrei, cu o sforţare, şi-o puse pe umăr. Muchiile colţurate îi zdreliră pielea şi i se păru că aude cum îi scârtâie clavicula.

Clătinându-se, gata să cadă mereu înainte sau înapoi, fără să-şi găsească echilibrul, începu să alerge, gândindu-se : ,,Dacă o scap, am zburat în aer". Picioarele-i deveniseră dintr-o dată
slabe şi i se împleticeau. Când ajunse în poziţie, sudoarea sărată îl orbise. Puse lada jos şi goni înapoi. Tâmplele-i zvîc-neâu, gata să plesnească. Cu un vîjîit prelung, ceva trecu deasupra lui, apoi auzi bubuitul tunului care începuse să tragă direct asupra tancului. Andrei mai cără trei lăzi şi, epuizat, se lăsă să cadă pe iarbă. îşi lipi faţa udă de pământul rece. într-un târziu, îşi ridică privirile. în faţa lor, pe porţiunea de câmpie care se vedea, tancul, trăgând mereu, înainta într-un nor alburiu-albastru. Cu ochii holbaţi. Andrei îl privi ţintă, încercă să se scoale şi s-o ia la fugă, înnebunit, oriunde, numai să scape de această matahală care venea spre ei. în jurul tancului explodară câteva lovituri. Tancul se opri, îşi roti turela, căutându-şi adversarul.
— Lipeşte-te de pământ ! urlă un soldat, azvârlindu-şi lada de pe umăr şi adăpostindu-se după ea.
în clipa aceea, chiar de lângă tanc se ivi o mogîldeaţă sprintenă, ridică mâna, aruncă ceva şi un fum cenuşiu învălui totul. Apoi ţâşni o flacără roşcat-verzuie. Elevul sări la tun, ochi îndeţung şi, când fumul se risipi, lovitura porni precisă. Tancul începu să se învârtească în loc, şi o şenilă ruptă se desfăşură ca o limbă neagră.
— Asta a fost Maxineanu ! strigă sergentul negricios, care, aşezat lângă tun, îşi lega moletierele. Trageţi, nu staţi — ţipă el — că acuma ies servanţii...
Dar elevul privi cu binoclul tancul care ardea şi îşi flutură capela, nebun de bucuriei
împinse tunul înapoi în amplasament. Telefonul de la observator nu mai răspundea. Peste un timp trecu pe lângă ei un pluton de elevi, cu armele în cumpănire. Un sublocotenent rezervist, cam bătrâior, încerca să alerge în frunte, dar era mereu depăşit. De la el aflară că alte patru tancuiri nemţeşti forţează şoseaua spre Ineu, iar husarii unguri încearcă **o** manevră de învăjuire.
Descumpănit, elevul comandant începu să se agite. Curând sosi un curier de la Maxineanu. Li se ordona să se retragă imediat şi să ia poziţie la marginea satului.
Incărcară muniţia pe chesoane, apoi fură aduşi caii care sforăiau neliniştiţi.
— Suie-te, civilule ! îl împinse sergentul .pe Andrei. Suie-te !
Biciuiţi până la sânge, caii goniră prin luminiş, trecură pe lângă poziţia distrusă, de unde luară doi răniţi, străbătură imaşul şi intrară pe uliţa satului pustiu. Privind în urmă, An-

drei văzu că toată păduricea era înecată **în fum, iar sus, pe** colină, ardea cu vâlvătăi clădirea şcolii militare. Din tranşeele săpate acolo peste noapte răsăreau, deşî **norişorii albi ai** împuşcăturilor.
— Fir-ar ei a dracului... se încruntă Ardeleanu. Toată **faţa îi** era neagră de funingine şi-şi muşcă buzele... Da **îi uşor** să te baţi cu câteva sute de soldaţi când ai tancuri.
— Te cred şi eu, râse sergentul. Mîe-mi spui ?
Se opriră în piaţă şi desperechează **tunul,** aşezându-l astfel ca să supravegheze şoseaua.
Cerul, până atunci senin ca sticla, **se** acoperise **de o** pîclă subţire de nori, din dosul cărora soarele strălucea **rece,** stins.

Andrei se culcă într-un şanţ. Capul **îi** ardea, respiraţia **şu**ierătoare şi fierbinte îi frigea buzele uscate, plesnite. Ardeleanu îi întinse o ţigară aprinsă, dar **el nu simţi gustul** fumului pe care-l sugea nesăţios.
Pe şosea se iviră primele eşaloane care **se** retrăgeau în ordine : soldaţii erau acoperiţi de praf, de funingine, de noroi. Multora, uniformele rupte le atârnau **în** zdrenţe. Andrei văzu şi jcâţiva răniţi ; un băieţandru **cam** de vârsta **lui, cu** obrazul livid şi murdar, era purtat în spate de **un** plutonier gras, asudat. Din umărul rănitului se scurgea **un şiroi de** sânge negricios. Soldaţii treceau în pas alergător, pe sub salcâmi. Apoi se **ivi** al doilea tun. Servanţii călăreau **pe** deşelate,. biciuind caii cu capetele frâielor. Trecură duruind **pe** şosea împrăştiind pietrele în toate părţile. **Elevul** le făcu **semn, dar** ei nu se opriră îşi urmară galopul **spre** marginea satului.
— înhămaţi ! strigă sergentul. Plecăm !
în clipa aceea un călăreţ se opri lângă **ei.** Alunecă **din şa şi** se rezemă de crupa calului. Trăsăturile tăioase **îi erau** scuturate de un tremur pe care încerca zadarnic să **şi-l stă**pânească.
— Plecaţi, spuse el. Ordin de la **colonel.** El **a** rămas **cu** ariergarda... A dat ordin să ridicaţi toţi răniţii.
îşi trecu mâna peste buze, scuipă **şi** începu să plângă **cu** sughiţuri :
— Asta este, crucea şi... De trei **ori** a **ieşit** Maxineanu la contraatac, în picioare. Mai are vreo sută de **elevi,** pe care i-a ţinut acolo... Uite ordinul.
întinse o foaie de hârtie, pe care **elevul o luă în mâna** lui tremurătoare. Citi :

ORDON : *culegeţi răniţii, retrageţi-vă în ordine spre Gu-rahonţ, unde se face joncţiunea cu Armata Roşie. Locţiitorul meu : căp. Popescu.*
Aproape de marginea satului, se auzi bubuitul înfundat al grenadelor.
— Moisă, ia căruţa de muniţii şi du-te după răniţi ! ordonă elevul sergentului. Ne întâlnim pe şosea, spre Gurahonţ ! Pleacă !
— Cine mai vine cu mine ?
— Eu ! strigă Andrei... Noi doi !
j — Măi civilule, tu eşti dat naibii, măi. Haidem.
Intr-o cUpa scoaseră toate lăzile din căruţa lungă, verde ; sergentul sări pe capră şi-şi puse puşca între genunchi ; în clipa aceea un obuz explodă în mijlocul şoselei. Geamurile unei case plesniră, făcându-se ţăndări. Caii de la tun se cabrară.
Andrei şi Ardeleanu se agăţară de căruţa care porni spre marginea satului, acolo unde duruia încă, neîntrerupt, mitraliera.
Şoseaua se umpluse de soldaţii care se retrăgeau.
Sergentul plescăia din buze, furios, înjurând sălbatic caii. Cum n-avea bici, se sculă de pe capră şi lovi cu călcîiul bocancului trăpaşul din stînga, apoi sucindu-se spre cei doi le spuse, ciudos :
— Am fugit de la Stalingrad, civililor, am tot fugit, dar acuma eh, parastasu' !... Atunci ne părea bine, că veneam spre casă.... Dar acum !, e altceva şi eu sunt foarte inervat !
Un alt obuz ridică în faţa lor un perete de pământ, schijele se auziră fluierând şi caii, înnebuniţi, o iuară la goană, coborând pe şosea, prin şanţ, peste imaş. Andrei abia avu vreme să se agate de marginea căruţei, ca să nu fie azvârlit afară. Din păduricea unde fuseseră ei de dimineaţă ieşeau pe rând grupele de soldaţi şi alergau încovoiaţi spre primele case ale satului. Sergentul opri căruţa lângă un arţar scorburos, sări jos şi-i spuse lui Andrei :
— Tu vii cu mine, iar tu, al'laltu', păzeşti caii.

. Porniră grăbiţi. Andrei se apleca instinctiv, ori de câte ori auzea piuitul gloanţelor, dar sergentul îl linişti :
— N-are rost, civilule, astea-e gloanţe rătăcite. Pe ăla de te loveşte nu-l auzi. Ca norocu'.
Nu isprăvi. Rezemat de trunchiul retezat al unui pom, un soldat încerca să-şi lege cu dinţii bandajul care-i aluneca mereu de pe cot.
— Du-te într-acolo ! îi arătă sergentul locul unde era căruţa... Ceilalţi răniţi unde-s ?

— Is o mulţime, gemu soldatul. Acolo, îşi întoarse el capul spre deal. Au venit nişte brancardieri... au... uu... mi-i rupt de la cot...
— Alţii nu sunt pe aici ? '
— Ba da... Vreo zece, printre pomi...
Il întâlniră într-un luminiş Scormonit de obuze. Cu mâini tremurătoare, Andrei îi sprijini, ameţit de mirosul dulceag al sângelui care curgea. Un om de vreo patruzeci de ani era culcat pe spate şi-şi ţinea cu amândouă mâinile intestinele, de sub care mustea un sânge negru, cu clăbuci. îl luară binişor, unul de cap, altul de picioare şi porniră spre căruţă, urmaţi de convoiul celorlalţi. Sergentul îi vorbea rănitului în şoaptă, cu o ciudată duioşie :
— Nici o grijă, taică, scapi. Cinstea mea că scapi. La Gurahonţ e medici. Te taie, scoate gloanţele, le aruncă-n găleată, şi gata... Ai să-ţi mai încaleci muierea, nu te teme.
Rănitul, lucid, clipea din ochii mari, aburiţi de apropierea morţii şi încerca să spună ceva. Când ajunseră lângă căruţă, un ofiţer trecu călare şi le strigă :
— A căzut Maxineanu !
Sergentul se făcu palid, apoi strigă în urma călăreţului :
— Unde, dom' sub'lent ? Unde, dom' sub'lent ?
— Acolo, făcu acesta un gest în urmă.
Sergentul o luă la fugă înapoi, peste imaş, în zig-zag.
Andrei se luă după el, dar îi fu peste putinţă să-l ajungă până în clipa când intrară din nou în luininiş. Doi elevi, opintindu-se, duce un trup lung, greu. Capul ofiţerului atârna, ca de lemn, într-o parte, pe jumătate acoperit de cască. Cămaşa îi era roşie de sânge şi degetele mâinii drepte zdrobite i se târau pe jos.
— Dom' colonel ! strigă sergentul. Dom' colonel...
— Gata, făcu unul dintre elevi, lăsându-l jos şi începând să se şteargă pe frunte. Asta-i...
Plângând în hohote, sergentul se aplecă asupra trupului întins, îi căută inima, apoi îşi ridică spre Andrei faţa plină de lacrimi :
— A murit... Ce ştiţi voi ! El mi-a dat gradele de sergent... Niciodată nu mi-a spus, ca alţii, cioară, ţigane, baragladină...
Sări în picioare, şi cu o putere care nu i se putea bănui în trupul firav îl puse pe umeri şi porni în goană spre căruţă, urmat cu greu de Andrei şi de cei doi elevi.
în urma lor, împuşcăturile se răriseră. Privind spre clădirea şcolii, acoperită de perdele galbene de flăcări, Andrei văzu

tcum un şir de soldaţi iese din tranşee şi se repede spre vale.
'Auzi iar zornăitul de fierărie al tancurilor. Grăbi pasul. Ajunşi lângă căruţă, ajutară răniţii să se urce. Omul cu pântecele zdrenţuit îşi ţinea strâns acoperită rana şi încerca mereu să vorbească. întinseră cadavrul lui Maxineanu de-a lungul căruţei şi, plângând, sergentul se urcă 'pe capră. Unul dintre elevi îşi smulse automatul de pe umăr şi strigă :

— Ungurii, măi ! Dă-i drumul !
Apoi făcu un gest teatral cu braţele deschise şi, aruncând pistolul, căzu cu faţa în jos. Fără să ştie ce face, Andrei ridică arm.a din praf, degetul i se zgârci pe trăgaci, şi gloanţele sparseră ţiglele acoperişului din faţă.
Departe, pe şosea, se vedeau galopând călăreţi, care creşteau din ce în ce. La marginea satului ardeau câteva case. Intr-o curte, un ţăran scotea deznădăjduit apă din fântână şi alerga cu găleata să stingă flacăra care coşcovea pereţii casei. Un călăreţ îl lovi cu sabia în umăr ; omul căzu în-patru labe. Călăreţul — vestiţii husari ! se gândi Andrei şi cu un gest m.aşinal întinse automatul într-acolo şi apăsă pe trăgaci. Arma îi săltă în mâini ca o vietate, călăreţul se apleca în .şa, şi coti după colţ, iar omul din uliţă fugi în curte. Clic, clic, făcea percutorul lovind în gol... Cineva îl smuci, dezechilibrân-du-l : ,,Ce faci, băiete, te apucă ieroismul ? Hai, că e pe noi..." Săriră în căruţă şi sergentul lovi caii cu un par.
— Mai încet, boule ! îi ţipă sergentului un elev, dar îşi muşcă limba şi scuipă furios un firicel de sânge.
Sergentul coti pe o uliţă goală, desfundată, îndemnând mereu caii pe ţigăneşte. Când ajunseră la capătul ei, văzură c3 podeţul care trecea peste baltă fusese aruncat In aer. înnebuniţi, caii se răsuciră în loc, se încurcară în hamuri ; Ardeleanu sări jos, îi apucă de bot şi-i întoarse. împuşcăturile se auzeau acum foarte aproape, la marginea satului. „Ne-au prins", se gândi Andrei şi aruncând în căruţă automatul descărcat îşi pipăi în buzunar prăselele revolverului. Dar şoseaua era goală. Numai departe, spre cealaltă margine a satului, se vedeau siluetele mărunte, verzii ca nişte lăcuste ale soldaţilor. Podeaua căruţei se acoperise cu sânge ; câţiva răniţi leşinaseră, ceilalţi, cu dinţii strînsi, albi-verzui la faţă, şopteau mereu :
— Hai, hai, dă-i drumul, dă-i drumul...
Casca alunecase de pe obrazul colonelului, descoperindu-i ochii negri, cu pupila uriaşă şi rictusul sălbatic al gurii. Andrei îşi scoase vestonul şi-l acoperi. O clipă voi să sară din căruţă ; avea senzaţia că pe jos ar alerga mai repede.
Când trecură pe lângă primărie, poarta mare, albă se deschise repede, şi câţiva oameni le ieşiră înainte. Andrei îl văzu pe moşneagul cel sfânt ţinând în mână o tavă cu pâine şi sare şi un popă scheletic care bîlbîia de groază. *
Buimăcit, sergentul opri căruţa, trăgând cu putere de frâie. O clipă se priviră în ochi, apoi sfântul bîigui :
— Am crezut că... au intrat duşmanii şi...
Sergentul îşi luă puşca de pe genunchi şi-o puse la ochi. Delegaţia se făcu nevăzută pe poarta primăriei, numai popa se împiedică în prag şi căzu cât era de lung, scăpând pâinea şi sarea. împuşcătura pocni sec şi glonţul se înfipse în lemnul proaspăt jiluit.
Un elev se chinuia să-şi smulgă grenada de la brâu, dar sergentul, dezmeticindu-se, porni căruţa.
— Trădători !... Porci !... răcni Ardeleanu. Numai să vin înapoi, că eu vă spânzur, cu mâinile astea !
După ce ieşiră din orăşel, nu-şi încetiniră fuga. în urma lor, vâlvătăi de fum se înălţau, zvârcolindu-se. Cerul era spălăcit, cenuşiu şi un vânt subţire, tăios, făcea să cânte sârmele de telegraf. Tăceau cu toţii. Andrei îşi ştergea mereu faţa cu un gest mecanic.
Ocolind şoseaua, luînd-o pe dulee şi drumeaguri lăturalnice sau drept peste câmpuri, prin mirişti, de-a lungul văii secate a unei bălţi, prin ierburile înalte de la liziera unei păduri, căruţa merse zdroncănind toată după-amiaza şi toată noaptea. Spre dimineaţă cerul cenuşiu se sparse şi o ploaie măruntă, ţîrâitoare, înmuie drumurile ; atunci sergentul scoase iar căruţa la drum. Pe capră. Andrei

adormise puţin încovoiat, rezemându-şi capul de umărul osos al sergentului, zdrobit de oboseală şi deznădejde. Când căruţa sa opri, se trezi brusc.
— Trebuie să-l dăm jos, îi spuse sergentul, făcând un semn cu capul spre omul cu pântecele zdrenţuit. .
De nesomn, trăsăturile i se subţiaseră şi se întunecaseră parcă, numai albul ochilor lucea viu, sticlos. îl treziră şi pe Ardeleanu (cei doi elevi se dăduseră jos, după cum îi informă sergentul) şi împreună coborâră din căruţă soldatul care murea. Nu-şi pierduse cunoştinţa, sau poate tocmai se trezise, deoarece repeta, cu încăpăţânare : ,,Jos... pe pământ..." îl întinseră cu băgare de seamă pe marginea şanţului şi el se zgârci tot, aducându-şi convulsiv mâinile pe pântecele sfîşiat, care răspândea un miros greu, insuportabil. Voia să spună ceva, dar nu mai avea putere şi, strângând din dhiţi, căuta să-şi ridice capul. Andrei îi trecu binişor mâna sub ceafă şi-l ajută.
Soldatul privi lacom cerul sur, uniform, pomii împrăştiaţi pe pustă, dealurile care răsăreau departe, ca dintr-o aburealâ vineţie, apoi luînd mâinile de pe burtă îşi încleşta degetele în pământul şanţului, scormonind neputincios. Deodată se întinse. Sergentul îngenunche lângă el, îi desfăcu vestonul păros, prea mic, ieşit de soare şi transpiraţie şi-l căută de acte. N-avea nimic, afară de o plăcuţă coclită pe care scria 11.947
Se întoarseră tăcuţi la căruţă. Ceilalţi răniţi moţăiau, scuturaţi de friguri. Numai unul dintre ei, cu mâna învăluită în pansamentul prin care răzbătuse sângele, pătându-l, îi privea rugător şi speriat.
— Nu ţi-e sete ? îl întrebă sergentul, şi-i întinse bidonul. Rupse o nuia dintr-un pom care creştea prin apropiere şi îndemnă caii :
— Haideţi, haideţi, harameilor, să ajungem- odată. Andrei aţipi iarăşi şi se trezi de două ori : o dată când
sergentul îi dădu să mănânce nişte prune pe jumătate coapte, iar a doua oară, când se auzi zgomotul unui avion. Sergentul trase la marginea şoselei, într-o porumbişte, şi îi făcu semn să coboare. Andrei se culcă pe burtă, între nişte lujeri uscaţi de dovleac, dar auzi ţipătul de bucurie al sergentului :
— E rus ! E rus, măi ! E rus, civilule !
Andrei şi Ardeleanu săriră în picioare, dar .avionul se pierdea spre Ineu. Sergentul începu să joace halaripu, bătându-se cu palmele pe tureacul pantalonilor.
— Sturmovik ! căscă el gura mare, sticlindu-şi dinţii. Il cunosc, de câte ori i-am mâncat papara ! Sus, în căruţă ! gata retragerea !
Rănitul cu mâna bandajată încuviinţă şi'el :
— Nu era nemţesc... avea o stea roşie pe aripi... parcă şi sunetul era altfel...
Sergentul urni căruţa, biciuind cu nuiaua spinările cailor, ale căror picioare tremurau. Andrei nu putea vorbi din pricina zguduiturilor, de aceea privea mereu în lungul şoselei : la fiecare cot spera să vadă apărând tancurile ruseşti.
Spre amiază ajunseră la Gurahonţ. Peste tot câmpia era acoperită de căruţe, de coviltire şi de oameni : ici-colo se ridicau fumuri firave, albăstrii. Părea o imensă şatră, poposită acolo, printre salcâmii prăfuiţi, de-a lungul şanţurilor, pe uliţa cea mare a satului, în ogrăzile localnicilor, sub pomii care se desfrunzeau încet ; până în zarea întunecată de zidul unei păduri nu se vedeau decât refugiaţi.
— Trebuie să fie şi luncanii pe aici, spuse Ardeleanu, şi, punând mâna pe umărul sergentului, îl rugă să oprească.
— Bine, civililor, zise acesta, zâmbind **tKst.** Lasă, lasă, nu-mi m.ulţumi. Mi-a plăcut cum v-aţi purtat. Drurii bun...
Abia după ce căruţa porni. Andrei îşi dădu seama că uitase să-i întrebe cum îi cheamă.

înainte de a intra în sat îl mai văzură cum mâna, încet acum, ca să nu le facă rău răniţilor.
Ei doi săriră şanţul şi se îndreptară spre cel mai apropiat om : un moş care frigea un ştiulete de porumb, încălzindu-şi totodată mâinile pergamentoase.
— Nu ştii, matale, luncanii nu-s pe aici, cumva ?
— Ba. Aici îs. Mergeţi dumilorvoastre tot înainte... Cam pe acolo unde se văd pomii ceia s-au aşezat... Toţi ne-am aşezat aici, mai departe nu merem. Da' ruşii nu-s departe, poate chiar astăzi sosesc...
Oamenii îşi scoaseră boarfele din căruţe, întinseră pe jos pernele şi dunele de puf, o sobiţă fumega lângă o căruţă cu. coviltir de stuf pe jumătate uscat, mai încolo câţiva oameni măcinau porumb între două pietre mari, rotunde ; o femeie cu mânecile suflecate frământă pâine într-o albie de spălat rufe ; în jurul unui ceaun, în care clipocea mămăliga, se adunase o familie întreagă : bărbatul ţinea în mână o oală de pământ cu mujdei în care întingeau toţi, pe rând, în ordinea vârstei, şi un bătrânei firav se agita, temându-se că n-are să-i rămână şi lui ; într-o băltoacă proaspătă se zbenguia un porc murdar şi costeliv ; pe un pat de paie mucede o vacă bălţată îşi lingea viţelul proaspăt fătat ; un ţăran afumat îşi croia feciorul cu codorâştea biciului, muştruluindu-l : ,,De astea îţi arde acum, mucosule ?" ; iar în toate părţile, ghemuiţi în poziţiile cele mai ciudate, dormeau claie peste grămadă oameni, femei, copii : o întreagă mulţime dezrădăcinată foia sub bolta posacă a cerului plumburiu.
Primul cunoscut cu care dădu ochii Andrei fu cantorul Grozuţa, acela care strigase mereu, pe drumul Şupreuşului : ,,Pruncii mei... Muierea mea !"
Grozuţa rămase uluit, fără grai, ridică doar o mână spre cer, reculegându-se, şi scoase un strigăt înalt :
— Tulvai, doamne, Andrei, în ce stare vă aflaţi !
Andrei se sili să zâmbească, dar bărbia începu să-i tremure. Strânse tare mâna cantorului, care, întorcându-se, începu să cheme oamenii :

— Măi muiere, Ioane, Lentă, Creiţar, Lădoi, veniţi, măi, să vedeţi cine-o venit... Tulvai, Aiidrei, îţi fi flămânzi. Măi, cum o plâns doamna în noaptea aceea când aţi luat-o la fugă, vai şi amar, credeam că iese sufletul din ea...
— Unde-i mama ? strigă Andrei, făcându-se alb ca hârtia.
— O luat-o pe alt drum cu Turculeţ, şeful gării. Nu ştim nimic de ea... Apoi băgând de seamă paloarea lui Andrei, încercă să-l înveselească :. N-avea nici o grijă. Poate s-or întors la Lunca. Dac-ar fi dat Dumnezeu să rămânem şi noi, că iaca, mi s-o prăpădit iosagu. Nici nu ştiu ce-oi da pruncilor şi muierii să m.ănânce...
Andrei şi Ardeleanu fură înconjuraţi de o mulţime de feţe cunoscute. Fiecare luncan voia să le strînga mina şi să se mire de halul în care erau. Abia a'tunci Andrei îşi privi hainele. Vestonul, rupt în spate până aproape de guler, îi atârna ; jos, pantalonii erau numai franjuri, picioarele — goale, murdare, învelite în cârpele cămăşii pe care i-o dăduse Mitru Moţ să-şi facă obiele. Fu luat pe sus şi se trezi aşezat cu o cană fierbinte de lapte în mână, lângă un foc care mirosea a scoarţă de salcâm.
— Mâncă, Andrei, mâncă. Dacă te-ar vedea doamna Ana în ce hal eşti...
— Cum a slăbit, se miră o femeie, al cărei nume Andrei nu şi-l amintea.
Se aplecă asupra cănii şi sorbi o înghiţitură de lapte cald. Ochii-i înotau în lacrimi şi umerii îi tremurau. Deodată văzu o arătare ciudată, sărind ca o barză peste oamenii culcaţi pe pământ : popa Scarlat, în haine ţărăneşti, cu o căciulă uriaşă trântită pe frunte à la Mihai Viteazul, cu obrazul pe jumătate săpunit, se repezi la el, îl sărută şi începii să ţipe :
— Uite, uite... Ai venit şi tu ? Iar după această constatare începu să-i explice de ce se rade : ştie el prea bine că ruşii au ce au cu popii, de aceea îşi taie

mustăţile... De unde să ştie ruşii că el e democrat, ateu şi anarhist ? Ecaterina e sănătoasă, a mai slăbit ceva, numai cu socrul are de furcă : plânge întruna şi se dă de pământ că şi-a lăsat casa, la sfatul lui. Lăboşoaia scuipă singe ; bult nu mai are ; a răcit azi-noapte când a plouat. După ce-i înşiră toate astea, se sculă şi plecă grăbit, gesticulând cu briciul.
— Slab domn îi şi dumnealui, zise Cloambeş Lădoi, care se aşezase aproape de Andrei. Slăbise mult, dar era îmbrăcat curat şi îşi lustruise cizmele de box cu tureacul îngust. Apoi

i se plânse lui Andrei că era foarte neliniştit din pricina lui losca, pe care-l trimisese la Bucureşti. Nu ştia nimic de el.
— Acum vă culcaţi... V-am făcut loc în căruţa mea, spuse Cula, un acar care locuia lângă şcoală, după c aşteptase răbdător ca Andrei şi Ardeleanu să isprăvească de mâncat. Ruşii-s aproape, cum trec ei, o luărn şi noi spre casă pe urmele lor. Nu vă mai lăsăm să plecaţi. Mergem toţi împreună. De mâncat om găsi noi...
Andrei îi mulţumi. Se sculă şi le spuse că vrea să dea o raită prin împrejurimi, apoi vine să se odihnească.
întrebă în stînga şi în dreapta, căutând să afle ştiri despre ai lui ; dar ultimul om care se întâlnise cu ei, Buşcu Mihăluţii, îi văzuse la Gurba, de unde căruţei au scăpat cu greu, fiindcă husarii au încercuit satul, unde bănuiau că se află trupele retrase de la graniţă.
Frânt de oboseală, Arjdrei se întoarse la căruţa lui Cula. Acesta-i aşternuse o dună albă şi îi pusese trei perne la că-pătâi. Aşternutul moale avea un miros răcoros, amărui, de ierburi uscate. îşi lipi de pânza aspră obrazul bătut de vânt. Auzea, ca printr-o ceaţă care deformează glasurile, cum vorbeau oamenii jos, lângă căruţă. Continuau o discuţie începută pesemne înainte de venirea lui.
— Mă mir de tine. Culă — zicea înţepat Lădoi — că vii cu astfel de vorbe. Dacă te-ar auzi taică-tău, bietul Clondor...
— Lasă-l tu pe tata să se hodinească în groapă. Da-i aşa - cum spun !
— Şi-ţi pare bine, ha ?
— Nici rău nu-mi pare. Să vie comunizmu' să fim toţi pe-o formă !
— Nană Mărie, auzi cum vorbeşte ? se întoarse Lădoi spre mama lui Cula, o femeie foarte bătrână, uscată şi galbenă, înfofolită într-un şal gros de lână neagră.
— D-apoi, măi Cloambeş, vorba ceea... Să vezi şi tu cumu-i când te rogi de alţii.
— Nu te temi de Dumnezeu ! se indignă Lădoi.
— Da' tu te-ai temut să-l trimiţi pe front pe bietul Mitru Moţ al Mitrului ?
Cine 1-0 trimis ?
— Tu !
— Nu vorbi luzii, muiere bătrână !
— Nici o luzie nu-i aici, spuse Cula, acarul. Cunoaşte tot satul ce-ai făcut cu el, tu şi cu Sofron. Şi dacă are să vie

Miti"u, apoi nu ştiu ce-a fi cu voi, ca s-o jurat înaintea bisericii că vă taie pe toţi, la rând.
— Om mai vedea noi, rìse silit Lădoi. Iară cu ruşii aşa să ştii. Bine că vin acuma, că iaca ne merge greu, fugari pe drumuri, aşa că eu sunt foarte mulţămit...
— No, apoi om vedea cum îi fi de mulţămit mai încolo.
— Eu atâta'-ţi spun. Culă, bagă-ţi tu minţile-n cap, şi nu umbla cu vorbe slabe, se vede că ţi-o băgat bolşevismul în cap Ardeleanu, că tare ai umblat pe la ei prin casă...

— Bine că n-am umblat ca tine, bot în bot cu Blodor, gardistul cel legionar...
— N-am umblat eu cu el ! strigă supărat Lădoi. Ce mama lui să fi făcut, că mi-i nepot ? Să-l scot cu clinii din ocol ? Eu am fost dimocrat, ştie lumea. Cu ţărăniştii, mă !
— Da, asta aşa-i, încuviinţă cineva. Clondoriţa gârâi cu vocea ei tremurătoare :

— Mai lasăţi-le astea, că avea-îţi vreme acasă. Culă, caută după iaga ceea cu palincă. M-o biruit frigu... Nu vă mai certaţi. Ţine-ţi şi tu *guraiŢ* Lădoi, nu-l zădărî, că puţi de bun ce eşti...
De departe se auzi un chiot prelung :
— Ruuuuuuşiiiii ! Oamenilooooor, vin ruuuşiiii !
Andrei se ridică în capul oaselor : toată câmpia se pusese în mişcare, mulţimea alerga claie peste grămadă, rostogolin-du-se spre şosea. îl zgîltâi pe Ardeleanu care sforăia, cu capul înfundat în perne :
— Scoală, măi, scoală-te... Ruşii...
— Ce ? Unde ? strigă mecanicul, şi sări din căruţă. Porniră şi ei, pierzându-se în mulţimea celorlalţi, dar când
ajunseră la şanţul care mărginea şoseaua, trebuiră să-şi facă loc cu coatele şi cu pumnii, pentru că un zid gros de trupuri le împiedica vederea. Din urma lor veneau Strigând şi gesticulând mereu alţii... Când Andrei ajunse în primul rând, dând la o parte o femeie care plângea cu cârpa la gură, apăru o motocicletă albă de praf. Pe ataşul în care stătea un mitralior tânăr, cu un moţ de păr blond răsucit, răsărind de sub boneta mică, se vedea o stea de email roşie. Un ofiţer cu eploleţi laţi, aurii conducea încet, privind spre mulţimea de pe margine şi făcând semn cu mâna. In clipa următoare zidul se sparse şi cu un strgăt asurzitor lumea începu să se înghesuiască în jurul motocicletei, oprind-o. Andrei se silea să ajungă lângă ei. In faţa lui, Clondoriţa cea bătvână lovea voiniceşte cu pumnii uscaţi în spatele

oamenilor care nu voiau să se dea înlături, strigând din toată puterea pieptului ei slab :
— V-au adus rugăciunile noastre... Faceţi-fni loc să-i văd şi eu, cum sunt la faţă.
Pe şosea se ivi botul pătrat al unei maşini mici, descoperite, plină cu soldaţi prăfuiţi, -obosiţi şi foarte tineri, acoperiţi cu crengi de pomi. într-o clipă cercul se închise şi în juriîl lor ; mulţimea îi scoase afară din maşină pe sus, ridicân-du-i pe umeri. Din toate părţile li se întiiideau căni cu apă, cu lapte, bucăţi de slănină, pâine, ciorchini de struguri, ori numai mâini aspre, bătătorite, care voiau să-i atingă. Un timp se auzi doar un vuiet confuz de glasuri, ca un murmur, apoi cineva strigă din răsputeri :
— Trăiască tovarăşii noştri ruşi ! Era Cloambeş.
— Să trăiască !
— Trăiască !
— Să trăiţi !
Nu mai voiau să-l pună jos pe soldatul pe care-l ridicaseră, şi el râdea, ştergându-se cu mâna de sudoare şi făcând semne cu pistolul automat.
în sfârşit, Andrei ajunse lângă motocicletă şi, ca toţi ceilalţi, puse mâna pe ataşul prăfuit şi fierbinte. Cu un gest spontan întinse mâna ofiţerului, care, rîzând, se ruga de oameni să libereze drumul. Acesta i-o strânse scurt şi urmă să facă semne, încercând să le explice oamenilor că trebuie să pornească mai departe. Cineva-i vârâ în mână câteva pere mari, mustoase, şi el, încurcat, le întinse celui din ataş, apoi apăsă pe accelerator, făcând o mişcare hotărâtă. Mulţimea se dădu la o parte. Motocicleta şi automobilul plin de soldaţi porniră încet. Ardeleanu fui alături de maşină, scuturând mâinile fiecăruia ; punându-şi palmele la gură, strigă :

— Să trăiască StaUn !... Tovarăşul Stăhn !
Alţii se îndreptau grăbiţi spre locul unde poposiseră.
— Gata-i războiul... Gata...
— Hai să prindem caii şi să pornim spre căşile noastre...
— La căruţe !
— Acasă !
— Războiul s-o gătat !
— Da' alţii nu mai vin ?
— Taci, prostule ! Asta-i vangarda ! Patrula, da ! Peste vreun ceas să vezi, mulţimea pământului !
— Măriee, du-te şi adună pruncii, că plecăm acasă !
— Acasă !
Andrei stătea pe marginea şanţului. Praful stârnit de sutele de oameni care se agitau pe şosea îl învăluia ca o baie călduţă, uscată. „Războiul s-a terminat... Războiul s-à terminat într-adevăr ? Ar fi vrut să pornească spre casă. Războiul s-a terminat. Restul este fără însemnătate.
Ardeleanu, care-l strigase din toate părţile, alergă spre el cu faţa radiind de bucurie.
— Pe unde erai. Andrei ? Ei, ai văzut ?, l-ai văzut ? îl strânse în braţe. Ascultă aici. Andrei. Oraşul "a fost eliberat ieri ; aşa vorbesc oamenii. Ar fi venit o ştire la poştă. Uite ce zic eu : nu mai mergem cu căruţele, cine ştie cât o să dureze drumul. Cu trenul e mult mai bine. O luăm spre Mădrigeşti, ăsta-i un sat la vreo şase kilometri, de acolo tăiem dealurile spre Vârfuri, unde e o gară. în trei-patru zile, cel mult, sântem
. acasă... Ce zici ?
— Cum vrei tu... cum vrei tu, rìse Andrei, încercând să i se smulgă din braţe.
— Măi, acuma să vezi tu când or începe tunurile şi tancurile sovietice să ţi-i snopească ! Până la Berlin nu se mai opresc, ascultă ce-ţi spun eu.
Câm.pul fusese cuprins de neastâmpăr. Oamenii alergau după caii 'pe care-i duseseră la păscut, îi despiedecau şi, în-călecând,.goneau spre căruţe ; un băiat de vreo zece ani se chinuia să adune un cârd de gîşte, alţii strângeau de pe jos boarfele şi le aruncau la întâmplare în căruţe, zorindu-se.
Când îi spuseră lui Cula, acarul, că vor să plece la "Vârfuri, de unde vor lua trenul, acesta se opuse, dar ei nu voiră să-l asculte. Ardeleanu îi explică :
— Nici voi n-o să puteţi merge aşa cum credeţi. Gândiţi-vă, grosul trupelor sovietice abia trebuie să înceapă să treacă. Pe urhiă se vor întâlni cu nemţii, îi vor bate măr, asta înseamnă totuşi câteva zile. Mai bine aţi veni cu noi, spre Mădrigeşti, şi să aşteptaţi acolo.
— Nu, strigă mama lui Cula, Clondoriţa. Noi nu mergem nicăieri, fără decât acasă ! Tu, Culă, lasă-i pe dumnealor să facă cum ar Tea. Dă-le o pită mare, neşte cârnaţi,.să aibă de drum. Şi scoate iaga cu palincă, să cinstim !
Sticla călători din mână în mână. Andrei, slăbit, se ameţi dintr-o dată şi ochii începură să-i sticlească, zglobii. îşi luară rămas bun, se sărutară, apoi porniră spre Gurahonţ.
Porţile tuturor caselor erau deschise, lumea a.ştepta pe uliţe să vadă când vor veni ruşii. Din toate părţile, refugiaţii se adunau, fericiţi că pot porni spre case. Intrară în clădirea şcolii.
Voiau să vadă o hartă a judeţului, să-şi plănuiască un drum mai potrivit. Clasele erau pline de lume, peste podelele unse cu catran fuseseră împrăştiate paie, în băncile înguste se instalaseră paturi. Cu greu Andrei găsi harta şi, scoţând o bucată de hârtie, desenă drumul spre Vârfuri.
Ieşiră din clădirea şcolii, când un om mărunţel, cu ochelarii groşi, aburiţi, se opri în faţa lor. In prima clipă Andrei nu-l recunoscu, deoarece fruntea îi era acoperită de o şapcă uriaşă, cafenie, cadrilată.

— Andrei ! făcîi notarul Meliuţă, trântindu-şi şapca de pământ, popular. Parcă ai fi Old Shatterhand, sau mai bine Sam Hawkins... Cum ai ajuns aici ? Ce bine-mi pare că te-am întâlnit ! Hai să te vadă Cornelia. Ii fi flămând... De onorata doamnă Sabin nu ştiu nimic. Haide, omule, noi sântem aici, în ogradă. Ne-am făcut un Wiam într-o şură de paie.
Fără să le lase timp să protesteze, Meliuţă îi târâ după el. Privirile îi străluceau de bucurie că poate povesti.
— Ce de lucruri fantastice s-au petrecut în vremea asta, spuse el. Nu ştiu dacă aţi aflat... Ieri ai noştri au eliberat oraşul. A fost o nenorocire acolo ! Nemţii au adunat pe toţi evreii, i-au dus în Cetate şi i-au împuşcat. Au jefuit oraşul, ceva teribil ! Noroc că n-au timp să-i dea foc înainte de a se retrage ! Păcat că n-am fost acolo ! Zice că ultimul neamţ s-a suit în turnul bisericii catolice şi de acolo a tras mereu cu mitraliera, până când i s-au isprăvit muniţiile. Atunci a strigat „Heil Hitler" şi s-a aruncat de sus. Zob s-a făcut... La Timişoara garnizoana română a rezistat până ce au Venit sovieticii. Noi plecăm spre casă chiar azi, numai să treacă tancurile, că în spatele lor nu mi-i frică de nimic... Te uiţi la şapca mea ? Părintele Scarlat m-a sfătuit s-o pun pentru orice eventualitate. A ! Prin câte am trecut ! închipuie-ţi situaţia mea... Fetiţa rămasă la oraş... ştii, se logodeşte. Credeam că o să înnebunim... Şi într-o zi, dormeam în căruţă. Aud vocea ei de aur : „Tăticule !" Era Neli... Fugise din oraşul asediat... Doamne ! De ce nu spui nimic ! Cum arătaţi ! Ce mai faci, domnule Ardeleanu ? Bine v-am găsit, bine v-am găsit ! Veniţi, am nişte vin, facem un chef şi o luăm spre casă. Am ajuns...
Pe o pătură întinsă în faţa unei jirezi de paie în care Meliuţă scobise un fel de colibă, nevastă-sa aşternea masa. Era o femeie frumoasă, ca o spaniolă. Tot satul nu vorbea decât de aventurile ei scandaloase. La început nu-l recunoscu pe Andrei, apoi strigă :
— Neli dragă, vino repede ! Vai, cum arăţi. Andrei !
— Ca un Trapper ! făcu Meliuţă.
La uşa colibei apăru Neli, în patru labe. Era înfofolită într-un şal mare de lână ; îşi ascunse părul sub broboadă. Lui Andrei i se păru foarte frumoasă ; avea ochii mari, negri, lu-cioşi, un ten arămiu şi mişcări suple, ca de felină. Când fuseseră copii se jucaseră împreună pe malul Teuzului. Pe urmă, după cc Andrei crescuse, îşi dăduse seama, într-o zi, că Neli era frumoasă.
Ea îi întinse mâna. Avea degete subţiri, umede. Se aşezaseră turceşte în faţa unui castron mare cu supă de cartofi. Neli îşi strânse rochia în jurul coapselor. Notarul Meliuţă începuse o discuţie cu Ardeleanu, dar Andr ei nu-i ci-îi colita.
— Ştii că Sonia a fămas în oraş, spuse Neli, fără să-l privească.
— Da ? îngână el, prosteşte. Bău repede un pahar de vin, ca să nu-i bage de seamă tulburarea.
— In cinstea victoriei ! striga Meliuţă. Se ameţise şi căuta . mereu degetele soţiei pe pătura moale.
Atunci de pe şosea se auzi un uruit pătrunzător şi strigătele mulţimii. Toţi se sculară în picioare şi ieşiră în stradă.
Scormonind praful cu şenilele, îşi făcură apariţia primele tancuri sovietice, ca nişte broaşte, masive, cu tunuri lungi, vărgate cu alb. Pe fiecare tanc scria cu litere albe : „Za Rodinu Za Stalina".
Treceau zguduind pământul, unul după altul, şi soldaţii adunaţi ciorchine pe turelă zâmbeau, fluturându-şi bonetele. Uruitul lor asurzitor înghiţise toate celelalte zgomote, răscolea aerul, făcând să tremure pomii, gardurile, geamurile. Pe turela unui tanc un soldat mai în vârsta cînta din acordeon, bătând în blindaj cu călcîiul ţintuit. După fiecare cuplet se oprea şi striga din răsputeri cu vocea de bas :
— Na Berlin ! Na Berlin !

Deodată, tancul se opri brusc şi acordeonistul alunecă de pe turela care se deschise.
— *Idite ! Idite* striga cântăreţul, strângându-şi grăbit acordeonul. *Nemeţkie saraaliotî... Paşii ! Paşii !*
Meliuţă păli, o luă pe soţia sa de mână şi fugi spre Wigwam. Neli rămase lângă Andrei, agăţându~se de braţul lui. Pe cerul cenuşiu se iviră trei avioane, zburând sus ; cel din cap se lăsă pe o aripă, căzu ca o piatră şi din nou răsună vaietul sfî--şietor al sirenei. înainte de a fugi văzu cum, de pe turelele
tancurilor, mitralierele grele, antiaeriene, deschid focul, iar soldaţii se răspândesc şi trag asupra avionului în picaj.
Bomba răbufni undeva la capătul şoselei. Strângând puternic degetele lui Neli, Andrei alergă de-a lunglil ogrăzii, trecu printr-un gard viu, străbătu o curte care foia de lume. în stînga lui văzu un şanţ acoperit cu bălării şi se culcă acolo, fără s-o lase de mână pe fată. Se lipi de ea, acoperind-o cu braţele. „Nu te teme, îi şopti cu vocea uscată. Nu-ţi fie frică... Trece... Trece şi asta..." Ea îşi ascunse capul la pieptul lui, tremurând. Primite de focul intens de pe şosea, avioanele ocoliră, făcând un cerc larg şi aruncară bombele la întâmplare, pe câmp. Andrei îşi ridică faţa şi văzu cum un cal, care galopa înnebunit în curtea vecină, face o săritură uriaşă, bate aerul cu picioarele dinainte, scoţând un nechezat prelung. O schijl îi retezase botul dintr-o lovitură. Sângele-ţâşni ca dintr-o fântână. Calul se năpusti asupra coridorului unde erau îngrămxădiţi o mulţime de pepeni. Un soldat trase un foc de armă, nu-l nimeri, şi fugi prin curte după el. Calul se prăbuşi într-o băltoacă de sânge, dând sălbatic din picioare. Lipind ţeava puştii de ochiul lui, soldatul îl omorî, apoi fugi înapoi la adăpost. Avioanele se întoarseră iar, împroşcând o grindină de gloanţe asupra câmpului unde erau căruţele. Ţiglele acoperişurilor răpăiau, spărgându-se. Neli se agăţă cu unghiile de ceafa lui Andrei.
— Sst... taci, o mângâia el pe braţul gol, cu pielea înfiorată... Taci... trece...
Un avion se abătu deasupra şoselei : focurile mitralierelor grele bubuiră ca o ploaie imensă. Celelalte două luară înălţime, dar în clipa aceea, venind dinspre dealuri, apărură trei avioane strălucind ca argintul. Zburau jos, unduind cu terenul şi stelele roşii, cu margini albe, păreau vopsite proaspăt. Deodată, împreună, se ridicară „în luminare" şi cerul fu brăzdat de dîrele armelor de foc. Bombardierele germane, nişte Dornier-uri cu carlinga de sticlă se grupară, apărându-se prin focuri încrucişate. Unul întârzie puţin să intre în grup şi prima viespe de argint
ajunse în dreptul ampenajului, pe care se vedea crucea neagră : trase o rafală şi alunecă pe sub burta bombardierului.
— L-a luat ! strigă cineva, văzând dira neagră de fum. Avionul se lăsă greoi pe o aripă. Un ghemotoc alb se dezlipi de el şi ceva mărunt căzu vertiginos.
— A sărit cu umbrela !
— Paraşută-i **Zice,** tăntălăule !... No, pe el !... Cu furcile ! Unde-i, că nu-l mai văd ?... Iacă-tă-l !
Şi oamenii cu furci şi pari porniră în fugă. Andrei se luă «Jupă ei : văzuse cum, în fimp ce toţi urmăreau avionul german care lăsa un nor gros, unsuros, de fum, unul din vânători trecuse foarte aproape de formaţie şi păru că se dezintegrează, sub focul încrucişat... Paraşuta sovieticului se deschisese şi când ajunse la pământ se trezi înconjurat de o mulţime care voia să-l sfîşie. Era un pilot tânăr, blond, râdea nervos, încercând să-şi desfacă cu degete însângerate bluzonul de piele, să-şi arate însemnele, dar nu izbutea şi un ţăran îl lovi cu parul în umăr, făcându-l să cadă în genunchi.
— Ruski ! Ruski ! zicea el, cu buze tremurânde, dar nimeni nu-l asculta.

— Bumbardaţi muierile şi copiii, fire-aţi voi ai dreacului... zbiera unul, slăbănog, cu faţa tăvălită în noroi, dar în clipa când văzu epoleţii şi uniforma, se repezi la pUot, îl luă în braţe, îl sărută pe gură şi începu să zbiere pe ruseşte :
— On ruski, on ruski,... şi să-i explice că fusese în Ucraina, în celălalt război, după care apărură sticlele de palincă: Pilotul german, a cărui paraşută nu se deschisese fu găsit ceva mai târziu, zdrobit, cu membrele dizlocate : era blond, tânăr şi în bluzonul de piele nu se mai ştia cărei armate aparţinuse.
Atunci abia Andrei îşi aduse aminte de Ardeleanu şi, urmărit de fata care îl ruga plângând să n-o lase acolo, singură, trecu în goană printr-o curte unde, sub un pîlc de pomi, văzu o femeie zvârcolindu-se, apoi ieşi în stradă. Pereţii caselor erau ciuruiţi, pistruiaţi de găurile gloanţelor. în jurul tancurilor şoseaua era semănată cu mii de tuburi de alamă.
Tancul din faţă fusese avariat de o bombă, care explodase în apropiere. Avioanele nu putuseră trece deasupra şoselei, din pricifia pânzei de foc. Ieşind din sat. Andrei rămase încremenit. Tot câmpul era acoperit cu morţi, semănat cu gropi de bombe, ca ni.şte supuraţii.
în şanţ, un bou zăcea ciuruit de gloanţe : pielea albă îi era acopei-itâ de răni. Boul nu murise încă şi ochii întunecaţi ii pîlpâiau mai dureros decât un strigăt. Un ofiţer în salopetă neagră, un tanchist, se apropie şi-l împuşcă. Mai încolo era întins un bărbat înalt, cu piciorul zdrobit de sus, de la coapsă şi capul întors într-o parte ; alături de el, doi copii cu spatele măcinat ca o tocătură. Căruţe desfăcute în bucăţi, un pom cu crengile rupte atârnând, oameni alergând în toate părţile, strigân-du-se. Carele se amestecaseră, vitele fugiseră până departe spre pădure, răniţii urlau încercând să-şi oprească sângele cu palmele...
— Să mergem de aici, scânci Neli. Să mergem, pentru dumnezeu, Andrei !...
Dar el stătea nemişcat, împietrit ; numai degetele i se frământau nervos. Porni peste câmp **în** căutarea lui Ardeleanu. Luncanii nu erau de găsit nicăieri.
Tancurile porniseră iar, gonind cu toată viteza. ApOi urmară camioane, pline de soldaţi, trăgând tunurile lungi, grele. Pe deasupra zbura, **în** formaţiune strânsă, o escadrilă de vânătoare.
Ceasuri întregi Andrei îl căută pe Ardeleanu, dar fără să-l găsească. Câţiva oameni pe care-i întrebă, descriindu-li-l (un om slab, în negru, cu o pălărie nouă pe cap), clătinau din cap, buimaci, neînţelegând. Numai unul îi spuse : „Parcă l-am văzut", dar nu izbutea să-şi amintească unde.
Lupta aeriană continuase, dincolo de dealuri, deoarece acum un alt grup de ţărani aduceau doi piloţi germani, pe care-i dez-brăcaseră de hainele de piele şi-i loveau cu pumnii, cu parii, cu coada furcilor. Şi aceştia erau foarte tineri, aruncau priviri speriate, unuia îi curgea din tâmplă o şuviţă de sânge foarte roşu. Pilotul sovietic se zmulse din mijlocul oamenilor cu care bea, îşi scoase din mers pistoletul din toc.
— Aşa, mama lor, puşcă-i ! Puşcă-i, că dau cu boambe **în** civili !
Dar spre uimirea lor rusul, după ce-şi făcu loc cu pumnii, se aşează în faţaţ celor doi nemţi şi strigă furios, cu ochii injectaţi ;
— *Nazat Sukii sin* şi se strîmbă într-un fel de zâmbet spre cei doi prizonieri, care îşi îndreptară umerii şi pocniră din călcîie.
O tăcere nefirească se lăsă asupra celor ce-i înconjurau. îi priviră un timp pe cei trei aviatori blonzi, apoi se priviră unii pe alţii şi se împrăştiară tăcuţi.
Andrei rămase multă vreme privindu-i cum fumau lacomi, fără să-şi vorbească. Fata îl trase de mânecă :
— Andrei... să mergem... nu ştiu ce-i cu mama... Andrei, să vii cu noi. sunt aşa de singură ! îl rugă Neh, dar el n-o auzea de parcă ar fi fost surd.

Merseră împreună până la casa unde era Meliuţă şi-l găsiră plângând de nelinişte. Andrei le strânse mâna (toate gesturile acestea părea că le face prin vis), şi plecă, în timp ce Neli ţipa **în** urma lui :
— Unde te duci ? Rămâi ! Tată, spune-i să rămână !

Pe şosea coloanele sovietice treceau mereu : tancuri grele, camioane pline cu soldaţi, tancuri anticar, nişte platforme aşezate de-a curmezişul pe camioane, căruţe lungi, înalte, încărcate cu muniţie, maşini rhici, verzi, cu bot pătrat ; tractoare cu şenile trăgând mortiere uriaşe, de mare calibru, ambulanţe de cruce roşie, bucătării care fumegau, apoi iar tancuri, încărcate cu soldaţi.
Toate gândurile lui Andrei se îndreptau către Ardeleanu : „Unde poate fi ?" îşi spuse că, desigur, a scăpat (nu se putea aUfel) şi o fi pornit-o spre Vârfuri, nădăjduind că se va întâlni cu el pe drum. Se aşează pe marginea şoselei, îşi potrivi cârpele din jurul picioarelor şi porni înainte, spre răsărit. Era sigur că are să-l întâlnească pe mecanic.
Drumul lui Andrei dură aproape o săptămână. Timpul se stricase ; un vânt rece, tăios, spulbera praful drumului, în-tinzându-l de-a lungul pustei care se ofilea, străbătea cu un plâns subţire sârmele de telegraf, smulgea pânzele pomilor... Peste tot iarba îngălbenise ; nopţile erau friguroase, iar dimineaţa ploua mărunt, monoton. Atunci o culoare de cenuşă arsă pogora, ca o curgere difuză de aburi ; numai ici şi colo, semănând cu o flacără întunecată, luceau opac coroanele pomilor ruginiţi stropiţi parcă cu pete de sânge uscat.
Mergea fără încetare. Nu mai nădăjduia să-l găsească pe Ardedeanu şi-i părea rău că nu rămăsese la Gurahonţ, dar acum era prea târziu să se mai întoarcă. Nu mai avea putere.
Nimeni nu-l văzuse pe mecanic. în satele prin care trecea, căruţele cu refugiaţi plecau înapoi, spre casă, luînd-o pe marginea şoselei, care rămânea liberă. Pe cealaltă margine, într-un şuvoi neînti'erupt, înaintau trupele sovietice în coloane fără sfârşit. O singură dată un avion german apăru deasupra şoselei pe care o mitralie. Andrei sări într-o baltă vîscoasă verde, din apropiere. Era spre seară, şi sute de ţânţari îl înţepară, iar când ieşi era acoperit peste tot cu o crustă' de nămol gras, lipicios ca cleiul.
în noaptea aceea, ud leoarcă, cu dinţii clănţănind. Andrei dormi în curtea unei biserici, strecurat într-o claie de fân umed, muced. Se trezi curând : un vuiet prelung, tăios şi sfîşietor hohotea deasupra nopţii. înspăimântat, Andrei o luă la fugă, dar un soldat sovietic îl opri, rîzând de el :
— *Katiuşa* — îi explică mândru. O lumină orbitoare, ca de magneziu, smulgea din întuneric casele, pomii, gardurile, dându-le proporţii fantomatice, apoi, brusc, liniştea se lăsă asurzitoare ; numai ecoul hăuli multă vreme deasupra dealurilor, ca un

geamăt al pământului. Spre seară, Andrei poposi într-un patul singuratic, plin cu dovleci uscaţi, printre care mişunau şobolani, îngheţat de frig se încovrigă sub acoperiş. Probîbil războiul era asta : singurătatea înglieţată a fiecăruia, pielea zgribulită şi murdară, unghiile crescute în carne, ochii arzând de febră, frică, — poate după un timp o absurdă solidaritate, ca a celor trei piloţi care se mitraliaseră cu câteva minute înainte şi apoi îşi fu-m.au lacomi ţigările. în nici un caz „suprema încercare a vitalităţii unui neam", nici suflul de eroism sau de ură nestinsă împotriva duşmanului, vorbe. I se părea că e un veteren, cu oasele îngheţate de zăcutul în tranşee, mistuit de un dor ţărănesc „de c"asă". Nu putu adormi, dar nu putea pleca : afară era o noapte neagră şi udă şi departe se

auzea bubuitul surd şi înfundat al tunurilor şi undeva pe aproape împuşcături rare, răzleţe.
Umblă toată ziua, pe o ploaie măruntă, rece, fără sfârşit. Ajunse într-un sat părăsit ; multe case erau arse şi-şi vărsaseră măruntaiele în uliţă : scaune vechi sfărîmate, cârpe, bucăţi de lemn, fierărie ruginită, cioburi'şi hârtii, peste măsură de multe hârtii. Găsi într-un grajd o pătură pe jumătate putredă, aspră, care mirosea a sudoare sleită de cal şi în altă parte nişte papuci de piele scorojită, cu talpă de lemn. Clădirea primăriei, era străjuită de o firmă ungurească şi înţelese că se rătăcise mult, spre nord. Pe aici, peste aceste dealuri, trasă la întâmplare, trecuse graniţa după Dictatul de la Viena. îşi căptuşi cămaşa cu hârtiile de pe jos, chitanţe, procese verbale, certificate de naştere şi de deces şi porni mai departe, dar acum chiar că nu mai ştia încotro.
Se întunecă repede, ca şi cum s-ar fi apropiat o furtună ; spre apus cerul era vânăt-negru şi vântul şfichiuia dintr-acolo, împingind ziduri de nori. Mlădiţele subţiri se aplecau, iarba se zbuciuma, parcă ar fi fost un păr fluturat de vânt, pădurea foşnea ameninţător şi tainic.
Noaptea se lăsă şi Andrei, mort de oboseală, se gândi dacă n-ar fi mai bine să răniînă aici, să-şi caute un adăpost undeva, să încerce să facă foc. îşi aduse aminte de poveştile pe care le auzise pe drum, despre grupuri de nemţi şi unguri care se ascund prin păduri şi omoară orice civil să-i ia hainele şi actele, îşi scoase revolverul din buzunar şi-l despiedică. Ţinându-l în mână, se simţea parcă mai liniştit. Nu-şi dădea seama de cât timp umbla ceasul i se stricase de mult, îl spărsese în timp ce căra lăzile de muniţii — aşa că habar n-avea ce oră poate să fie. Aştepta din clipă în chpă ca norii să se rupă şi ploaia să se re-
verse asupra lui. îi era frig. La un moment dat piciorul i se agăţă într-o buruiană uscată şi el scoase un ţipăt de spaimă, smucindu-se cu putere. Alunecă şi că:-;u. Degetele i se înfun-dai"â în pământul nfbale, acoperit de uh covor ud de frunze. Cind se ridică, văzu o luminiţă sclipind undeva îij vale şi fu gata să cedeze primului îndemn, să se repeadă, rostogolindu-se într-acolo. Se scutură şi-şi trecu. degetele pe fruntea care ardea. Acum îi era cald. îşi luă pătura de pe umeri şi vântul îi răcori plăcut trupul "încins. Bîjbiind, începu să coboare, rezemându-se din vreme în vreme într-o mână. în sfârşit ajunse pe drumul de ţară. Luminile se apropiau. La intrarea satului desluşi o tablă de lemn, dar nu putu să citească nimic altceva decât un „V". îşi închise ochii. Nu mâncase nimic în ziua aceea şi totuşi îi venea să verse. ,,Nu vreau să fiu bolnav !" spuse cu voce tare şi se miră cât de străin îi sună glasul. Când intră în sat un cîine latră, dar văzând că trecătorul nu se sperie, nu-l ameninţă şi nici nu-l loveşte, îl lăsă în pace. Andrei merse drept spre prima casă, la geamurile căreia ardea lumina. Când ajunse aproape, văzu că era din piatră foarte masivă. ,,Aici trebuie să găsesc de bună-seamă un pat, îşi spuse. Trebuie să dorm într-un pat". Poarta era deschisă şi, în curte, nimeni. Urcă treptele de piatră, străbătu un coridor lung pardosit cu ciment, apoi, ajungând la o uşă, se opri să-şi tragă răsuflarea înainte de a bate. îşi netezi părui care crescuse peste măsură. Nu voia să-i sperie pe locuitori şi îşi dădea seama că înfăţişarea lui nu poate inspira nici încredere. Ştia ungureşte, învăţase de mic, pe stradă, cu copiii. Apăsă pe clanţa de fier masiv. Uşa se deschise scârtâind şi Andrei intră într-un antreu, unde itiirosea puternic a haine ude şi a cîine. "Văzu o dîră de lumină portocalie strecurându-se pe sub pragul unei uşi şi îndreptându-se într-acolo se izbi cu şoldul într-o masă. Un obiect de fier căzu greoi, uşa se deschise îndată şi în cadrul ei se decupa, neagră, silueta unui om care întinse spre Andrei revolverul.
— Ce vrei ? Cine eşti ? Glasul părea speriat. „Ieşi mai la lumină !"
Când îl văzu în ce;hal arată începu să râdă.
— Cum. ai intrat ?

— Pe poartă...
Omul se întoarse ; Andrei văzu că are părul lung, de-un blond atât de spălăcit încât părea alb. Purta o uniformă militară, fără grade şi spuse cuiva care bătea la o maşină mare, veche : „Iar a adormit Luncan. Trebuia împuşcat. „La dracu, spuse cel care bătea la maşină şi el în uniformă de soldat, dumneata nu

mai să împuşti ştii ? Trebuie trimis acasă..." Pe nişte paturi care se vedea că fuseseră adunate acolo, dormeau alţi militari în uniforme noi, de soldaţi, din stofă groasă. *
— Eşti român ? Ochii omului erau gri Reschişi şi păreau uneori **allDi,** ca părul.
— Da...
— Acte ai ?
— Da... şi Andrei se scotoci în buzunarul de la spate al pantalonilor murdai-i şi rupţi. îi întinse carnetul de elev, dar celălalt nu**-l** luă.
— Hai, lasă ! Du-te dracului, vrei să ne umpli de păduchi ? Pleacă, hai, valea !
— Mi-e foame, spuse Andrei, fără voia lui şi nu-i fu ruşine. Dacă s-ar putea, adăugă el, v-aş fi recunoscător.
Alungându-şi o şuviţă de păr cânepiu care-i cădea în ochi celălalt virâ arma sub curea **şi**-l privi curios : „Ce zici că eşti ?"
— Refugiat...
— De undo ?
— Lunca. Un sat de la graniţă... când au atacat ungurii în 4 septembrie...
— Ce nu spui, domnule ? Omul schimbă o privire cu cel care bătea mereu la maşina veche, Remington, cu un deget. ,,Bine. Aşteaptă niţel în antreu".
Dar când Andrei se întoarse, vocea dactilografului plesni dintr-odată :
*— Alj meg ! Fordulj visza ! **
Andrei se întoarse imediatOmul îşi scoase din nou revolverul. „Aşa ? Refugiat, da ? Elev, da ? Spion ungur, asta eşti... Mâinile sus !" Se apropie şi începu să-l pipăie atent, meticulos, de sus până jos.
— S-ar putea să vă umpleţi de păduchi, nu se putu stăpâni Andrei şi în clipa următoare omul îi găsi revolverul, ochii i se măriră şi-i trase o palmă care-l aruncă cu şoldul în colţul ascuţit al mesei. „îl duc afară şi-i achit", spuse el dactilografului. ,,Şi pe urmă te achită domnul Sarea pe dumneata. Ţine**-l** aici, până vine şeful"...
— Auzi ? Pe mine e foarte greu să mă achite cineva... Dar, întrucât nu sunt eu şeful...
Andrei nu-şi putea da seama cine erau aceşti oameni; îl intrigau mai ales uniformele noi, mirosind încă a magazie.

Note:
*** Stai! Intoarce-te**
Hotărâ să braveze ! „Domnilor, aş putea avea onoarea de-a şti cu cine am de-a face ?"'
Omul cu ochii alb-cenuşii, îl privi lung. Nu-i răspunse.
— Nu sunt spion, domnule, spuse Andrei cu un ton plictisit. Era atât de obosit şi mai ales atât de flămând, că nu-i mai păsa de nimic. îl cuprinse o vagă ameţeală : imagini fără rost îi apărură în faţa ochilor deschişi : câmpul găurit de bombe, petele de sânge în colbul care le înghiţea, căruţele zdrobite, femeia aceea cu chilota violeţi, groşişi burta mare, ciuruită de gloanţe... Ardeleanul, care poate murise... Sigur murise. Când se trezi din leşin, dactilograful era-aplecat asupra lui, cu un aer de părere de rău. Celălalt se culcase şi privea în tavan.

— Până vine dom.nul comandant... trebuie să te închid. Eu nu pot hotărî. Hai şi vezi să nu, că... îi întinse o bucată de pâine albă şi o felie de slănină crestată şi Andrei trebui să facă un mare efort să nu înceapă să rupă din ele, ca un cîine.
— Treci înainte, zise omul care avea o faţă spânatecă, şi şolduri mari de femeie, subliniate de pantalonul militar, bufant. Mâinile la spate. Şi în timp ce străbăteau un coridor lung, pe lângă ai cărui pereţi coşcoviţi se înşirau borcane mari cu murături, îl înhaţă de umăr, îi întoarse faţa spre el, vârându-i în ochi o lanternă :
— *Honand tuc -te magyarul ?*
— *Tanultam gyerekkoromhan, az utcân...*
— Aiurea ! Eşti spion, puiule... că nu vă potoliţi, fire-aţi voi ai dracului, dar o să vă potoliţi... Hai, treci înăuntru ! şi-l împinse într-o odăiţă întunecoasă, fără nici o mobilă, apoi încuie uşa pe dinafară. Andrei merse pipăind până la perete ; se lăsă de-a lungul lui şi începu să mănânce hulpav, dar după primele înghiţituri i se făcu rău. ,,Nu aşa, nu aşa, îşi spuse... încet, bucăţi mici..." Dar nu putu nici aşa : greaţa îi scutura tot trupul. Pe neaşteptate adormi. Curând, sau peste ceasuri, nu-şi putea da seama, lumina ascuţită a lanternei îl trezi. „Uite că n-a mâncat, zicea că-i mort de foame, mort pe dracu, spion asta este !" răsună vocea subţire a spânatecului.
— *Legyel oszinte, filjam, jobh lesz szâmodra"* îi şopti, înainte de-a se aşeza la maşina de scris.
în odaia mare unde ardeau multe lămpi cu gaz, deşi era dimineaţă ; paturile erau frumos orânduite, cu păturile aşezate
Note:
' De unde ştii tu ungureşte ? (mag.).
' Am învăţat de copil, pe străzi... (mag.).
* Fii sincer, fiule, o să fie mai bine pentru tine... (mag.).
milităreşte, fără nici o cută, omul cu ochi alburii sorbea lacom şi urât ciorbă, dintr-o fructieră de cristal ; din pricina părului nu i se vedea faţa. în capul mesei şedea un bărbat de vreo patruzeci de ani, mărunt, cu o haină de piele foarte veche plină de crăpături, pe epoleţii căreia purta grad de căpitan. Avea o faţă subţire, fină, atât de bătută de vânt încât ridurile multe păreau nişte cicatrici subţiri, albe. Părul roşcovan îi era tunis scurt, nemţeşte, numai în faţă, o şuviţă cârlionţată, albă, îi cădea pe fruntea înaltă. *
— Şezi, îi făcu semn spre celălalt capăt al mesei mari, grele, lungi. Ţinea în mîhă carnetul iui de elev.
— Cum ai ajuns până aici ?
— M-am rătăcit. Am fugit din satul Lunca în ziua de...
— Bine, bine, spuse omul care părea că nu are răbdare să-l asculte. Numeşte-mi câţiva din profesorii de la liceu...
— Domnul director Viniciu Lucaci, domnul Drăgan de franceză, părintele Crăioc, dom.nul Suslănescu...
— De ăsta n-am auzit... Cu cine sânteţi coleg ?
— Lucian Varga, Belega Murai, Văgălău Teodor...
— Ala de are moară ?
— Ala.
— Prost eşti, mă Murgule, prost eşti, spuse roşcovanul care purta grad dé căpitan celui care, sătul acum, se juca în fructieră cu lingura cazonă. O clipă ochii avură o sticlire rece, de baionetă, apoi îi deveniră fără expresie... apoi iar spre Andrei : „Pe tatăl dumitale cum îl cheamă ?"
— Octavian Sabin, lucrează la chefere...
In clipa următoare, omul sări de pe scaun, veni lângă el, îl strânse în braţe. ,,Să nu vă umpleţi de păduchi, domnule căpitan", spuse Murgu.

— He, he, să mai spună cineva că viaţa nu e mai tare ca-n romane ! Tavi, pe care am vrut să-l fac vânător, da el nu, că i-e milă de bietele vieţuitoare ! Şi zi, nU mă cunoşti ?
— îmi pare rău, nu.
Omul se încurcă, dezamăgit. Se aşează din nou la masă şi începu să se j'oace cu o pălărie veche de vânătoare, cu multe insigne.
— Poţi pleca, eşti liber... Daţi-i ceva merinde, vreo manta... Dar Andrei nu se ridică de pe scaun.
— Aş putea totuşi afla cine sânteţi dumneavoastră ? ,
— „Regimentul voluntarilor Ardeleni, luliu Maniu", compania întâia, batalionul ,,Braşov", spuse roşcovanul emoţionat.
Andrei îi privi o clipă, apoi fără să stea pe gânduri întrebă :
— Există o limită de vârsta pentru...
Roşcovanul sé" ridică în picioare, se întoarse spre dactilograf : „Fă un formular de înscriere a voluntarului Sabin Andrei !... Murgule !".
Acesta şterse lingura, o vârâ în cizmă :
— Ordonaţi ! ~
— Du-te cu camaradul nostru Sabin la îngrijitoarea popii...
— îngrijitoare pe dracu... Curva lui... se uită popa cu nişte ochi la noi, nu cumva s-o... rìse dactilograful, dar căpitanul nu-i dădu atenţie.
— îi ordoni să facă apă caldă, să scoată săpun de unde-9 şti... Vedeţi să-i daţi uniformă... armă...
— Revolverul meu e la dumnealui, făcu Andrei un gest maşinal spre Murgu. Dar nu gândea nimic, totul i se părea (Jeodată foarte firesc, o încheiere logică, posibilitatea de-a faca ceva, în sfârşit.
— Nu mă cheamă Murgu — spuse soldatul cu păr cânepiu. „Are ochi ca de orb" se gândi Andrei, dar nu-l întrebă care era numele lui adevărat. Simţea că n-ar fi fost bine ; omul părea foarte primejdios. Probabil asta o simţea şi menajera preotului catolic şi părintele însuşi, deoarece foarte repede. Andrei se trezi într-un butoi mare, plin cu apă fierbinte. Preotul îşi suflecă mânecile şi îl freca pe spate în tăcere, numai după un timp îndrăzni : „îmi cer scuze că nu ştiu decât ungureşte..."
— Nu-i nimic, mormăi Andrei, înţeleg câte ceva...
— Da ? se bucură preotul. Şi... domnii aceştia înţeleg... dar nu vor să vorbească.
— Poate au motivele lor, spuse rece Andrei.
— Aşa este. Desigur au. Vă rog să mă scuzaţi. Menajera, o femee frumoasă, de vreo patruzeci de ani, intră
cu braţele pline de echipament militar.
— Tessék *parancsólni* spuse şi făcu o scurtă reverenţă. „Zdrenţele... vă rog să mă iertaţi... hainele dumneavoastră vechi am să le ard".
Andrei îşi dădu seama că nu ştie să-şi lege moletierele.
— îmi permiteţi să vă ajut ? şi preotul îngenunchie la picioarele lui şi i le înfăşură strâns, repede, priceput.
Când se întoarse în odaia mare, unde lămpile ardeau mereu, făcând să pară şi mai cenuşie ziua de afară, vreo zece soldaţi erau

Note:
Poftiţi (mag.)

aşezaţi la masă. Conserve militare desfăcute, slănină fiartă, ceapă, pâini mari albe cât o roată. Andrei începu să râdă : „Chiar că-mi era o foame..."

— Ieşi afară ! plezni vocea căpitanului". Baţi la uşă, te prezinţi : sunt voluntarul... Sabin Andrei ! Vă rog să-mi permiteţi să ocup loc la masă !" Andrei simţi cum, de mânie, se înroşeşte, dar făcu aşa cum i se ordonase.
— Vino, stai aici, spuse căpitanul, cu un ton schimbat părintesc. Şi chiar nu-ţi aduci aminte de mine ?
Andrei ţâşni în picioare : „Vă rog să-mi permiteţi să raportez că nu-mi aduc." Câţiva râseră înfundat. Căpitanul clătină din cap, trist. „Da, da, spuse. Sfântă băşcăUe. Şezi. Mănâncă... Şi... şi să nu mai faci glume de astea".
— Vă rog să mă scuzaţi, spuse Andrei. Ii părea sincer rău.
— Numele meu este Sarea. Martin Sarea. Fără voia lui. Andrei se ridică iarăşi în picioare. „Nu, nu e nevoie. încă n-ai semnat angajamentul." Dactilograful întinse peste masă o hârtie.
— N-am cu ce semna, spuse Andrei şi zâmbi, timid. Il nelinişitea ceva, dar nu-şi dădea seama ce anume. Cineva îi întinse un creion chimic.
— înainte de-a semna, poate ar fi bine să ştii cine sântem şi ce urmărim. Faţa roşie ca de indian a lui Sarea se animă, împinse la o parte farfuria, ca şi cum clipa era prea gravă. „Armata noastră luptă ! A rezistat, eroic. Făcu o pauză imperceptibilă, urmă uscat : ... până la venirea ruşilor. Nu s-a trecut peste noi, nu ! şi ochii i se umplură pe neaşteptate de lacrimi". Dar în spatele unităţilor noastre... după ce le-au primit cu sare... aceiaşi care în '40 aruncau cu pietre şi scuipau... mă refer la unguri, au început să ridice capul. sunt înarmaţi, organizaţi în bande... ce poate face un notar, un jandarm, un dascăl român ?... Noi... nu numai că le luăm armele... asta ar mai putea aştepta, dar vrem să-i dezarmăm moral, înţelegi ?
— Prin ce mijloace ? întrebă Andrei.
Sarea se încurcă. Trase înapoi farfuria în faţă şi muşcă dintr-o bucată de slănină cu dinţii mici, deşi, foarte albi.
— Unii... s-au înscris în... cum dracu îi şi zice ?
— Apărarea patriotică, îl ajută cineva.
— Da. Adică la comunişti. Ca în 1919. Când Bela Kuhn a făcut pe dracu în patru să păstreze Ardealul. Sub steag roşu. Cu binecuvântarea grofilor. Dumneata ca student român...
— Numai elev...
— ..elev, octavan, cred că le ştii toate astea. Cred că ţi le-a povestit Tavi... Acum, vor acelaşi lucru. Numai că... de data asta sper că am învăţat şi noiceva. Să mai dăm dracului ,blândeţea" naţională. Blândeţe, rahat ! Prostie, tâmpenie, ble- ' geală ! gata cu ele. Asta e scopujr nostru. Să limpezim problema Ardealului, o dată pentru totdeauna. Am fost expUcit V
Senzaţia de nesiguranţă a lui Andrei i se putea citi pe faţă, sau cel puţin aşa credea. ,,Da... da, spuse el. întrucâtva."
— Dom'le căpitan, spuse unul, care avea o mustaţă subţire, foarte îngrijorată. Dă-l în plata lui, nu vezi că e un copil
şi se c... pe el de frică ?
— Când eram de vârsta lui, spuse încet, parcă gânditor Sarea şi în timp ce vorbea îşi desfăcea cămaşa cu degete febrile, m-au pus la zid... Işi dezvelise pieptul şi pântecul plat, muşchiu-los şi arătă urma a trei cicatrice, albe, rotunde. Peste douăzeci de ani... şi în tăcerea care se lăsase se auzi desluşit scrâşnetul dinţilor mărunţi, m-au expulzat. Cu mâinile legate la spate. Cu un steag tricolor prins de umeri cu pioneze... Vrei ca peste douăzeci de a«i să păţeşti la fel ?
— Nu, spuse Andrei. Nu. Nu ezit nici o clipă, dar...
— Dar... se auzi din uşă vocea lui Murgu, dar ai vrea să rămâi cu curul în două luntri. Cunoaştem.
Andrei semnă angajamentul, atât de furios, încât rupse hârtia.

— Aşa, spuse Murgu. Domnule căpitan... ne-a sosit un curier... Se dădu la o parte şi făcu loc unui flăcăiaş de vreo treisprezece ani, murdar de noroi din cap până-n picioare, rupt, cu nojiţele de la o opincă atârnând. „Zi, hai mă, zi" îl pocni Murgu uşor, ca o mângâiere, după ceafă.
Băiatul spuse câteva cuvinte fără înţeles, apoi începu să plângă şi voi să fugă afară.
— Ce-i comedia asta, Murgule ? se enervă Sarea şi din nou Andrei văzu în ochii celuUalt lucirea aceea albă, rece, îndată dispărută.
* — In general, eu nu vorbesc comedii, domnule căpitan. Băiatul e frânt de oboseală. A făcut treizeci de kilometri, toată noaptea... In satul de unde vine, Varseg... au fost lupte grele până ieri...
— Vânătorii de munte, spuse băiatul, cu un fel de mândrie. t Detaşamentul Agostin, domnule. Pe neaşteptate începu să plângă.
— Dă-i să bea ceva, spuse Sarea şi întinse dactilografului o cheie, cu care acesta deschise o ladă mare, ferecată ; scoase **o** sticlă, umplu un pahar pe jumătate, puse sticla înapoi, încuie,

îi dădu cheia căpitanului Sarea. Băiatul bău dintr-o înghiţitură, se scutură uşor, nu tuşi.
— Obişnuiţi de mici cu palinca, ai dracului, spuse cineva, dar privirea lui Sarea îi îngheţă râsui pe buze. ,puiie copile".
— Şi... au omorât soldaţi -de-ai noştri... cu sapele... cu topoarele...
Băiatul începu din nou să plângă, ceva mai potolit.
— Cine ?
— Cum cine ? Ungurii. Şi la un domn suptlocotenent rănit... nu murise incă... i-au tăiat degetul, că nu i-au putut scoate inelul.
— Adunarea ! în zece minute detaşamentul să fie pregătit ! Sarea se ridică brusc, apoi piciorul drept fugi de sub el şi
ar fi căzut dacă Andrei nu l-ar fi sprijinit.
— O rană... nevindecată, morm.ăi. Nu-i nimic.
— Să înham ia căruţă ? întrebă cineva.
— Şi ajungem poimiine ? Ia droşca popii...
— Am înţeles.
— Şi calul. Adu-mi chitanţa s-o semnez... Să nu zică iar... ca în 1919, că i-am spoliat, că i-am calicit... Şchiopătând se duse într-un colţ de tmde se întoarse cu o carabină cu lunetă şi ţeava foarte lungă. O mmgâie cu duioşie, ca pe o vioară.
— He, he, câţi are ,,dânsa" pe conştiinţă...
— Oameni ? nu se putu opri să-l întrebe Andrei.
— Nu. Urşi. Cerbi. Mistreţi. Meşterul Brennecke din Leipzig. Făcută special pentru mine. Uite ! Pe ţeava armei scria cu litere aurii : SARCA MARTIN. Opt ori şaizeci, Magnum-Bombe, spuse căpitanul cu acelaşi ton degajat care-i dădea lui Andrei o senzaţie de nelămurită nelinişte.
Afară detaşamentul se adunase. Aveau cai, dar numai foarte puţini erau cu şeile pe ei ; cei mai mulţi cu pături şi plăpumi legate cu sfoară şi zăbale şi scăriţe improvizate.
— Ştii să călăreşti ? întrebă Sarea.
— Nu prea. -
— Bine, vii cu mine, cu droşca popii.
Preotul însuşi aduse dfoşca neagră, lucioasă, cu o cruce de argint la spate. Calul era tânăr, sănătos, bine hrănit.
— *Tessék parancsólni, kapitányur... **
— *Talán jó lesz ha jón maga is velunk* 2, spuse Sarca repede, ca şi cum ideea i-ar fi venit în clipa aceea.

Note:
' Poftiţi domnule căpitan (mag.)
Poate ar ii bine să vii şi dumneata cu noi (mag.)
— A *kapitány ur azt gondolja hogy vaiami szügség leisz* ***Iréam ? ****
— *Bisztosan, plébanos ur, bisztosan...* şi rìse cu o veselie orţată.
Preotul fugi în casă, se întoarse îndată cu un cojocel. Menajera, pe trepte, îşi frământă mâinile dar nu spunea nimic. La un semn al lui Sarea preotul se sui pe capră, luă hăţurile, plescăi uşor din buze, neauzit : *„Gyerunk Pista !"*
Străbătură în tăcere satul pustiu. Ploaia încetase ; din când în când norii subţiri se spulberau, lăsând să apară frânturi de cer palid.
— Da' nu întrebi unde mergem, părinte ? întrebă pe neaşteptate Sarea şi preotul răspunse, pe româneşte : „Am aşteptat să-mi spuneţi"...
Sarea începu să râdă în hohote : *„Hat nem mondta hogy nem tud romanul ?* întrebă ; preotul trase de hăţuri şi răm.ase cu umerii gârboviţi, aşteptând un glonte în spate. Sarea îl împunse cu ţeavaarmei între omoplaţi. „Dă-i drumul. *Varsze-gre megyünk. De most gyorsan* ' Cunoşti drumul ?
Fără să sîntoarcă preotul dădu din cap.
Intrară pe un drum în pădure şi Andrei văzu cum faţa crispată a lui Sarea se destinse, căpătă o frumuseţe ciudată, de vietate sălbatică.
— Mult mi-a fost dragă pădurea... şi multe bucurii am avut de la ea... Vorbea în şoaptă, parcă nu voia să tulbure tăcerea foşnitoare din jur. ,,Pentru pădure am trăit. Pentru vietăţile ei. Am cules bobite dulci din ciorchinele bucuriilor ce mi-a dăruit..."
Andrei îl privea cu coada ochilor. Cuvintele erau căutate, dar răzbătea din ele o sincitate disperată ; în dosul lor gîfâia plânsul.
— Am făcut studii, dar le-am lăsat baltă... Pentru pădure. Nu-mi pare rău. în această catedrală sufletul meu s-a înălţat, s-a purificat. Studii... Ha, ha, *„Solvitur acris hiems... trahuntque machinae carinas"...* La ce ? Când pădurea ni le spune cu glasul ei tainic...
— Dumneavoastră sânteţi poet, domnule Sarea.
Sarea îl privi bănuitor ; Andrei se sili să nu râdă, deşi un hohot nebun de râs ar fi putut împrăştia sentimentul obscur

Note:
' Domnul căpitan crede că ar putea fi nevoie de mine ? (mag.). Desigur, domnule părinte, desigur, (mag.). Dar n-ai spus că nu ştii româneşte ? (mag.).
* Mergem la Versag. Dar repede ! (mag.).

de spaimă care se insinua în el. Nimerise într-o lume străină şi acum nu mai avea cum da înapoi.
— Da, de ce să mint ? Am scris şi versuri... Urmă sec, impersonal : „Mi-au plăcut totdeauna armele... ceee ce se ascunde în ele"... ,,Da, se gândi Andrei, complexul oamenilor mici de statură... Arme, uniforme, putere..." Am deschis un atelier de armurărie... veneau la mine, he, he, cine nu venea... Până şi din străinătate, din Germania, din Ungaria mi se trimiteau arme, să le perfecţionez... Am câştigat bine... Am arendat un teren de vânătoare pustiu, devastat de bandele lui Béla Kun în 1919... Fiecare bănuţ l-am învestit acolo... Timp de zece ani nu mi-am îngăduit bucuria unui foc de armă... Am angajat paznici, pe foştii braconieri... îi plăteam bine, aveau dajdie din pielea răpitoarelor... Ce ştii dumneata... Să te chem odată la un boncănit de cerbi, când viaţa pulsează, când se împlineşte sfântul mister al procreerii...

— Şi tocmai în timpul acestui sfânt mister... cum puteţi ucide ? Sarea îl privi nervos : ,,Chiar n-ai auzit de mine ? Mă mir... Fiica mea. Diana, e de aceeaşi vârsta cu dumneata, n-o cunoşti ?" -
— Nu, îmi pare rău...
— La unsprezece ani a împuşcat primul căprior... O, zâni-şoara lui tăticu... Şi pe urmă, în '40, când au venit ei... m-au gonit. Contele Urbanczy, pe care l-am invitat la vânătoare de atâtea ori... cu care am petrecut nopţi de neuitat sub cerul adânc... m-a gonit, da, m-a-gonit. Şi râdea...
Un călăreţ se apropie, salută cu mâna la cuşmă.
— Ce-i, domnule Aron ?
— Drum.ul e liber, domnulecăpitan...
— Sâ se asigure şi flancurile.
— Am înţeles.
— Pe paznicii mei i-au bătut, i-au gonit şi s-au pus pe masacrul bieţilor cerbi, bieţilor urşi, bietelor căprioare. Iar mie mi-au prins steagul românesc, cu pioneze, de umeri...
— Mi-aţi mai spus, domnule căpitan.
— Şi ? Te plictiseşte să mai auzi odată ?... M-au azvârlit într-un vagon de vite. Diana mă ţinea de mână şi spunea... fii atent : nici o lacrimă n-a vărsat ! ,,Lasă tati, că venim noi înapoi şi le plătim până la ultimul pengo" aşa spunea fetiţa.
— Nu ştiu dacă e soluţia cea mai bună, spuse Andrei după un timp, simţind precis că face o mare greşeală vorbind aşa.
— Mi se pare că n-am înţeles bine.
Acum nu mai putea da înapoi.
— Lanţul răzbunărilor şi contra-răzbunărilor se va întinde la nesfârşit.
— Te înşeli. Va avea ***un sfârşit.***
— Gând ?
r— Când se vor întoarce înapoi, în stepele Asiei, de unde au venit.
— Domnule Sarea... vă respect suferinţele... dar nu ştiu dacă în secolul XX aşa ceva e posibil.
— Oricum, se poate încerca Ì
— A mai încercat unul...
— Cine ?
— Hitler...
— A, da, da... Ascultă, tu eşti într-adevăr băiatul lui Tavi ? Care când cînta Deşteaptă-te Române, plâng şi pietrele ?
— Nu văd legătura...
— Te îndoieşti de dreptul nostru de-a le plăti cu aceeaşi monedă... Asta-i legătura. Dacă eşti român trebuie s-o vezi.
— Prea multe s-au pretins românilor ca să dovedească că sunt români. După toate câte s-au petrecut în acest război trebuie altceva... _
— Eşti religios ? Credincios ? ;— Nu. Dimpotrivă.
— Atunci... comunist ?
— Nu. Habar n-am despi'e èi.
— Duşmanii de moarte ai neamului românesc. Ai neamului. Nu ai statului, cnm spuneau dobitocii care i-au băgat în puşcării, în loc să-i pună la zid. Ai neamului.
„Trebuie să tac, îşi spunea Andrei. Trebuie să tac. Şi să dispar cu prima ocazie. E nebun". Dar ştia că nu va putea tăcea. întâlnise prea mulţi nebuni.
— Aţi putea să-mi spuneţi ce înţelegeţi prii neam ?
— Dacă tu nu ştii, e degeaba să-ţi spun eu... Dar n-are importanţă acum. Eşti cu noi, asta are importanţă. Vei învăţa. Te vom învăţa. Se lăsă pe spătarul capitonat cu piele al droştii **şi** începu să cânte încet, cu ochii închişi :
Mânce-te focu' pădure,

***Ardă-te foc şi săcur**'e,*
C-am intrat la tânăreaţă
***Şi-acuma-s la** bătrâneaţă...* Preotul se întoarse surîzând şi-l acompanie, fără cuvinte. „Un frumos cântec"...

— Da, spuse Sarea, vrea să se pună bine. Se teme. Asta nu i-am învăţat timp de douăzeci de ani. Să se-teamă.
Se cufundă apoi în tăcere somnolentă. 'Somnul raţiunii naşte monştri", îşi aduse aminte Andrei de o inscripţie pe o gravură de Goya. Alături de Breugel şi de Hogarth erau preferaţii lui : delirul acela de-a scormoni urâtul, până în ultimele lui limite, dincolo de care... Dincolo de care trebuie să se ivească raţiunea.
Pădurea în jur era sur-gălbuie, pădure moartă de toamnă, plină de ceţuri care se furişau printre copaci. Murgu, omul cu ochii alburii, veni lângă droşcă. Era pe un cal frumos, mic, negru, cu o şea veche, militară.
— la-n mai dă-te jos camarade, că mi-am rupt pulpele.
— Nu ştiu să călăresc.
— Dă-te jos, spuse omul foarte încet şi Andrei coborâ din mers, se împiedică şi căzu în patru labe. Mâinile i se înfundară într-un pământ clinos, care mirosea a hoit. Calul se sperie, o luă la goană, dar îndată Murgu îl întoarse, sări din şea, îi dădu frânele lui Andrei şi se urcă lângă Sarea.
îi trebui multă vreme până izbuti să încalece. Calul se răsucea tot timpul, nu-l lăsa să se salte în şea, îl târa de colo colo, piciorul drept îi rămăsese agăţat în scăriţă.
Când în sfârşit se văzu călare, îşi dădu seama că era singur. Nimic mai simplu decât să se intoarcă şi să se ducă. Dar nu se putea. Cel puţin odată, acum, era obligat să meargă până la capăt şi îşi dădu seama cât de goale erau cuvintele despre „acţiune", despre obligaţie, care-l chinuia, de-a ieşr, cu orice preţ, din închisoarea cuvintelor.
Spre uimirea lui calul era neaşteptat de cuminte şi după ce prinse puţin ritmul trapului uşor, îi ajunse pe ceilalţi. Murgu îl privi lung : „Te rog să mă ierţi", spuse şi se dădu jos din droşcă.
— De ce ?.
— Eram sigur că ai să ştergi putina.
— Pot să aflu de ce eraţi chiar aşa de sigur ?
— Intelectual borât, spuse celălalt, cu un fel de tandreţe. „Treci în trăsură". .
— Mă simt foarte bine călare.
— Obişnuieşte-te să te supui ordinelor.
— Nu văd că aţi purta însemnul vreunui grad. Zâmbetul lui Murgu avea ceva livid, ambiguu, dar neprimejdios acum.

— Ştii ce înseamnă „lepădarea de sine" şi „tăierea voii" ?
— Da. sunt termeni călugăreşti. Renunţarea la sine însuşi.
Murgu păru plăcut surprins.
— Când vor deveni şi termeni politici va începe învierea României.
— Fii atent cu acest Murgu, îi şopti Sarea, după un timp, fără să-şi deschidă ochii.
— De ce l-aţi primit în unitate dacă...
— întrebi prea multe, domnule Sabin şi nu-mi intră în cap că nu ne cunoşti nici pe mine, nici pe fiica mea Diana.
Era spre seară când ajunseră în Varseg, un sat de colină, cu casele împrăştiate printre tufişuri de alun, adunându-se spre capătul de răsărit, mai luminos, în jurul unei pieţe largi, pătrate, pe o latură a căreia se înaltă o foarte veche

biserică reformată şi nişte magazine cu geamurile sparte, dar cu steaguri româneşti (culorile erau dispuse în lung), atârnând ude. Ajutat de Andrei, Sarga se dădu jos din droşcă, aruncându-i peste umăr preotului : „Vezi de cal, adapă-l, buşonează-l şi stai pe aici, prin jur"... *„Igen uram",* răspunse preotul catolic, „dar acesta sat reformatus".
Flăcăiaşul care dormise tot timpul pe cal, în spatele unuia, era acum vioi, nerăbdător.
— Veniţi... veniţi să vă duc, să vedeţi, să vă arăt... Unu-i chiar în faţa casei noastre, da mai sus, în partea românească...
Abia după câteva hiinute Sarea păru că-şi aduce aminte de ceva şi oprindu-se brsc strigă :
— Atenţiune ! In-co-lo-na-rea !... şi lui Andrei : ,,Tu stai lângă mine. Mă mai sprijini. Discret. Mă doare a 'dracului piciorul. Mi se pare că schija vrea să iasă".
Dar pe străduţa îngustă nu se putea înainta în formaţie, aşa că se înşirară imul după altul, cu automatele pregătite. „Aici, aici, spuse flăcăiandrul şi arătă în şanţul plin de apă un cadavru în manta românească. Din casă apăru o femeie îmbătrânită înainte de vreme, plângând şi-l luă pe fecioraş în ~ braţe : „Puiu' mamii, ce te bagi tu ?"
Doi voluntari intrară în şanţul plin de apă cafenie coclită, întoarseră cadavrul. Avea nasul tăiat şi ochii scoşi şi tăieturi adinei pe gât şi pe pieptul dezgolit. Nimeni nu spunea nimic.
— Ofiţerul îi mai încolo, spuse băiatul şi mama sa începu să bocească :
— Dragu' mamii, dragu' mamii, cât te-am rugat io să nu te bagi tu !

— Să mergem şi acolo, spuse Sarea cu o voce uscată. Andrei nu-şi putea dezlipi ochii de la forma aceea verzuie, cu rănile negre-violete. Privea cu o încremenită fascinaţie şi o clipă voi să se aplece, să pună mâna pe această formă care nu mai făcea parte din nici un regn. Cineva-l apăsă pe umăr.
— Priveşte, obişnuieşte-te... Era Murgu care îl pândise tot timpul.
Sublocotenentul zăcea într-un tufiş, cu faţa în jos şi , mâna stingă atârnată de o creangă. Inelarul lipsea, tăiat din rădăcină.
— Da, spuse Sarea încet, da. Se rezema cu bărbia în ţeava lungă a carabinei de vânătoare, cu brunaj albăstrui. „întoarce-ţi-l".
Sublocotenentul avea buzele vinete, crispate într-o strîmbătură. Pe faţă îi îngheţaseră lacrimi ; se vedea că ceruse îndurare ; era rănit, nu se putuse apăra şi expresia aceasta de umilinţă îngheţată pe faţa lui îl răscoli pe Andrei cu o furie de care nu încercase niciodată.
— Ce stăm aici ca nişte... ! strigă el şi vocea i se sparse, caraghios, ca la adolescenţi.
— Taci din gură, spuse sec Sarea. Se întoarse spre copilandrul care-i privea cu ochi strălucitori.
— Alţi martiri mai sunt ?
— Da domnule. încă doi... Unu-i într-o fântână... pe celălalt, l-au tăiat cu sapele şi l-au ţîpat într-o buda.
— Ştii cine a făcut asta ?
— Nu ştie ! ţipă mama lui, luîndu-l în braţe, ca pe un copil mic. Nu ştie !
— Numa' pe unu-l cunosc, unu' Orban...
— Da, spuse Sarcă încet. Unu' Orban... Să se tragă clopotele şi să fie scoasă toată lumea în piaţă. Toţi, femei, copii... Toţi.
— Am înţeles, spuse un voluntar tânăr, cu ochelari, foarte alb la faţă.
Sarea rămase multă vreme în faţa ofiţerului mort. „Adunaţi-l cumva, spuse, fără să se adreseze cuiva anume", adunaţi-l ; puneţi-i mâinile pe piept. Preot român aveţi în sat ?"
— Nu domnule, spuse femeia. L-au gonit peste graniţă în '40.

— Şi de atunci, cine vă botează, cine vă îngroapă ?
Ea tăcu cu bărbia în piept. „N-auzi ce te întreb, tâmpito ?" se răsti Sarea.

— Când cum, răspunse ea... Hai, acasă Todoraş, liai acasă.
— Bărbatu-tău unde-i ?
— Pe front. L-o luat la honvezi. Ne-o scris din Rusia, da' mai demult.
Andrei încerca să-şi stăpânească furia aceea necunoscută, devastatoare care-i sugruma respiraţia. „Dacă mă las pradă ei, sunt pierdut... Deşi... deşi... Deşi poate ar trebui. Deşi asta este soluţia în dementa generală".
— Nu putem, domnule căpitan, spuse unul dintre cei ce încercau să dea sublocotenentului mort o înfăţişare cât de cât decentă. „E ţapăn. Şi pute".
— Da, pute, şopti Sarea. Puţim. *„Budos olahok"*
în clipa aceea răsunară dangătele clopotului tras într-o dungă şi imediat câteva rafale scurte de pistol automat.
Când ajunseră în piaţă sătenii erau adunaţi grămadă, lipiţi de peretele bisericii. Murgu instalase o mitralieră în şiregla unei căruţe şi-i ţinea sub ameninţarea ei.
— Românii la dreapta, ungurii la stînga ! strigă cu o voce răsunătoare Sarea şi oamenii se buluciră, separându-se, cu o grabă nefirească.
Opt voluntari apărură purtând trupurile sublocotenentului şi soldatului, în foi de cort.
Sarea se întoarse spre flăcăiandrul care pe semne fugise de acasă şi se aţinea iarăşi în jurul lui.
— Ştii unde îs ceilalţi doi?
— Ştiu. în fântână lui Joési... şi buda lui Ardeleanu... Murgu sări din *căruţ*se duse la grupul ţăranilor români,
mai puţin numeroşi şi întrebă uscat : „Care-i Ardeleanu ?"
— Eu, să trăiţi ! şi un om care nu părea bătrân, cu toată mustaţa albă, ieşi din grup şi luă poziţia de drepţi, dar în clipa următoare două palme îl făcură să se clatine pe picioare. Apoi Murgu îl lovi cu genunchiul în josul pântecului şi omul se încovoie şi căzu la pământ, zvârcolindu-se uşor.
— Fi-ţi-ar neamul al dracului, spunea Murgu în timp ce-l lovea cu bocancii pe unde apuca. Omul nu zicea nimic, îşi apăra numai obrazul cu amândouă mâinile. Laşi în latrină ? trupul unui ostaş român... asasinat de hunii ăştia ?
— Destul, Murgule !
Miu-gu se întoarse fulgerător, în timp ce mâna-i căuta în buzunar după revolver. Dar întâlnind zâmbetul lui Sarea, se potoli.
Note:
* Valahi puturoşi **(mag.)**
— Tu ! şi tu ! întinse mâna Sarea, la întâmplare, spre grupul de ţărani unguri. Vă duceţi şi aduceţi trupurile soldaţilor noştri. Spălaţi ! '
Doi oameni porniră aproape în fugă.
— Deci ştiu unde sânt. Ar trebui împuşcaţi, spuse Murgu.
— Avem timp.
Andrei tresări şi-l privi pe Sarea, dar acesta se aplecase şi-şi masa piciorul rănit. Se auziră paşi apăsaţi, milităreşti. Un om înalt, chel, cu o mustaţă cânepie atârnând, se oprise în faţa lor, drept ca un brad, cu mâinile lipite de cusătura pantalonilor.
— Domnilor ofiţeri, spuse într-o românească destul de bună, eu ştiu cine făcut acest disnoşag. Pot duc la dumelor-voastre până la ei. Ascunde în munte, în peştera Cumpănei.

Din grămada de ţărani unguri se auzi o voce ascuţită de femeie :
— *Arulo !*
Degetele lui Murgu apăsară, ca în joacă trăgaciul mitralierei şi o salvă, care răsună asurzitor în piaţa pătrată, muşcă peretele bisericii deasupra oamenilor, care se trântiră la pământ, unii într-alţii, încât o clipă Andrei avu senzaţia că Murgu trăsese în plin.
— Şi de ce faci dumneata asta ? îl întrebă Sarea, ungureşte.
— Pentru că mi-este ruşine de asemenea fapte, *alazatossan jelentem !*
— Ruşine pe dracu, spuse dactilograful, care avea acum atârnat de gât un automat german negru-albăstrui. „Ne atrage în cursă".,
— Mai mult ca sigur. Ai pe cineva aici ? întrebă Sarea arătând grămada de oameni ghemuiţi care n-aveau curajul să se ridice.
— Da, raportez cu supunere. Fiica mea, Ildiko.
— *Gyere ide, Ildiko* [2], spuse Sarea, strîmbându-se mereu de durere.
O fată de vreo zece ani ieşi de sub fustele' femeilor, veni lângă tatăl ei şi îl luă de mână.
— Foarte bine, pornim. Dumneata domnule Luncan rămâi aici, cu Avram şi cu Danciu... şi dumnealor... făcu el un semn spre ţăranii care începeau să se scoale de pe jos, unul câte

Note:
* Trădătorule (mag.)
[2] Vino aici, Ildiko. (mag.)

unul, privind speriaţi dacă nu-i împuşcă cineva, — vor sta aici, aici ! Până venim rioi. Iar dacă nu mai venim, *akkor vegre itt maradtok ! **
— Şi noi ? întrebă românul pe care-l bătuse Murgu, noi putem merge acasă ?
— Nu, răspunse Murgu şi omul căruia-i curgea un fir de sânge pe bărbie, spuse repede : „Am înţeles".
înaintau foarte greu, nu atât din pricina drumului, dificil şi el, plin de gropi, pietre şi povârnişuri ascunse de covorul de frunze, dar Sarea abia se târa. Işi muşca buzele, odată trebuiră să se oprească, să-i golească cizma plină de sânge şi să-i lege alt bandaj.
Cum zici că te cheamă ? întrebă el pe ţăranul care urca liniştit, cu un pas egal, cu fruntea uscată, deşi avea o căciulă flocăiată.
— Orban, domnule, Orban Istvan.
— Sânteţi mulţi Orbani în sat ?
— Destui, spuse omul după o pauză.
— Şi... nu te temi că după ce plecăm noi... ai tăi o să te jugănească ?
— Nu. Nu mă tem.
— De ce ?
. — *Hat talan ez az orultseg utan, lesz egy kiss rend is. "-*
— Şi cine o să stabilească ordinea asta, Orban ? Ruşii ? Omul nu răspunse. înghiţi de câteva ori în sec, dar nu
răspunse.
Andrei, care ţinea de mână pe fetiţa ţăranului, o simţea tremurând. Sub basmaua mare, de lână neagră, obrazul ei pistruiat părea un pumn de copil. Se aplecă spre ea, încercând să zâmbească.
— Ne *felj kisslany.*
Ea ridică spre el doi ochi rotunzi, verzi ca leuşteanul.

— *Nagyon felek, meltosagos uram.* Dar minuta ei se încleşta în palma lui. Degetele fetiţei erau foarte calde.
De pe povârhişul din stînga se auzi o alunecare de pământ şi frunziş. Intr-o clipă toţi se aruncară pe burtă, cu automatele

Note:
' Atunci rămâneţi aici pe veci ! (mag.) . Apoi, poate după nebunia asta, o să fie şi puţină ordine... (mag.) Nu te teme f etiţo, (mag.)
* Mă tem foarte tare, înălţimea voastră, (mag.)

pregătite, numai Orban, Andrei şi fata, luaţi prin surprindere rămaseră în picioare.
— Am prins unul care păzea, spuse un voluntar fără mâna stingă. O pierduse la Nalcic. Fusese vânător de munte. Târa după el, legat cu cureaua mitralieră de gât, un om mărunt, bărbos, într-o haină de piele la fel de veche ca a lui Sarea, îl aruncă la picioarele acestuia şi îşi răsuci o ţigară cu 'singura mână. Omul avea ochii bulbucaţi şi tremura uşor.
Sarea se lăsă pe vine în faţa lui.
— Spune unde sânteţi ascunşi... Omul tăcea. „I-ai luat actele domnului sergent ?" întrebă Sarea.
— Bineînţeles, apoi cum ? Poftim... i le întinse. „E notarul din Varseg".
— Puteţi să mă omorîţi, de la mine nu veţi afla nimic, spuse notarul cu un ton atât de dramatic, încât Andrei rìse fără voia lui.
— Ba ai să spui, zise Murgu şi scoase din cizmă un pumnal scurt, de paraşutist german cu mâner de piele ; se aplecă încet de tot, asupra notarului, care închise ochii.
— Nu-i nevoie domhilor, spuse Orban. sunt în peştera Cumpănei.
— De unde ştii ?
— Le-am dus de mâncare.
— *BMos kommunista,* spuse încet notarul. Voi să-l scuipe, dar cum era culcat pe spate, scuipatul îi căzu lui pe gât.
— Taie-i gâtul, spuse Sarea.
Andrei simţi degetele fetiţei sgârcindu-se în palma lui ; apoi ea îşi întoarse obrazul.
— Nu, zise el, fără voia lui.
— Murgu, care încercase tăişul pumnalului pe unghia degetului mare, spuse, fără să-l privească.
— Foarte bine, atunci păzeşte-l tu.
— Bine... dar... se bîlbîi Andrei.
Murgu îl ridică pe notar ca pe un săculeţ, îi îndoi mâinile la spate şi le legă repede, priceput, cu o bucată de frânghie. Il împinse spre Andrei atât de brutal încât cei doi se ciocniră cap în cap. „Răspunzi de el, tinere bavarez. Dar ştii ? Răspunzi."
— Bine.
— Nu bine, sîsîi Sarea. Am înţeles, să trăiţi !
— Am înţeles, să trăiţi.
— Acum... se nu cădem în gura peşterului, unde au mitraliera, trebuie facem ocol mare. Drumul greu.

— Kommunista. Ganelj, spuse notarul, apoi lui Andrei : N-am nevoie de mila voastră."

" — Nici nu veţi avea parte de ea, răspunse Andrei, stăpî-nindu-se. Veţi fi judecat şi probabil executat.
— Atunci de ce nu mă omorîţi acum ? A, spuse şi încercă să râdă... vreţi să apăreţi civilizaţi, *a civilizaît hocskoros olahok.* Andrei înţelese că omul voia să moară acum, că se temea că dacă-l vor închide, îl vor judeca, va trece timp şi va apărea speranţa că ar putea scăpa şi odată cu ea frica. Frica.
In timpul urcuşului notarul căzu de câteva ori, înfundându-şi obrazul în frunzişul putred. Dându-şi seama că nu poate urca din pricina mâinilor legate la spate. Andrei îl propti cu palma, apoi îl luă de braţ. Când ajunseră sus, în culme, după aproape o oră de căţărare, notarul se zmuci deodată şi se azvârli înapoi, pe povârniş, cu capul înainte ; în cădere trupul lui bufnea surd, lovindu-se de pomi.
— 'tu-ţi dumnezeii mătii, spuse lui Andrei sergentul ciung, care-l capturase.
— De ce-l înjuri ? se miră Murgu. Acuma... te duci jos, pLn' la el şi-l ajuţi să urce. Numai că noi nu te aşteptăm. Noi trebuie să punem mâna pe cei ce-au omorât nişte soldaţi români răniţi. La trupurile cărora te-ai uitat dealtfel.
— Numai la doi, zise Sarea. Pe cel din fântână şi din clozet nu-i aduseseră încă atjinci când am plecat.
' — Ce mai stai ? Du-te şi adu-l sus... Sau... dacă între timp te-ai mai maturizat, achită-l.
— Da, spuse Andrei, înghiţind cu greu, am să-l achit.
Şi se lăsă să alunece pe povârniş în jos, ca pe o sanie de frunze moarte.
— Meltosagos ur, ne hagyon egyedul ! ţipă fetiţa şi porni după el, pe dîra pe care o lăsa Andrei în alunecare. Fusta de dimie i se ridică, dezvelindu-i picioarele subţiri şi albe.
In fundul văii era aproape întuneric. Andrei se ridică, se scutură de frunze şi de pământ. Notarul nu era nicăieri. Din nou se gândi să se facă şi el nevăzut, s-o ia înapoi ; n'avea ce căuta în această istorie care nu semăna cu nimic din ceea ce citise el despre război. Fetiţa îl chemă în şoaptă : *„Itt van, Meg halt" .* Notarul era ghemuit lângă un pom. In cădere frânghiile care-i legau mâinile la spate se rupsesară. Nu mişca,

Note:
J Înălţate domn nu mă lăsaţi singură I E aici. A murit, (mag.)
Gâtul îi era răsucit, nefiresc. In cădere şi**-l** rupsese. Ii pipăi vena jugulară, deşi nu era nevoie. Faţa încremenită, buzele crispate deasupra dinţilor negri de tutun, ojhii sticloşi, foarte bulbucaţi, sângerii..
— Is te ? se răsti el la fetiţa care**-l** privea de sub broboada groasă, neagră. *„Miert jdttel utânam ?"* Ildiko şopti : „Mert *nagyon felek". „Hat nincs ott az apâd ?"* „O, *szegeny nem szâmmit. Ugy is megolik azutân" K* Fără să ştie de ce face acest gest, întinse mâna şi o mângâie pe obrazul mic, alb, plin de pistrui. Ea se lipi de palma lui murdară. *„Hany eves vagy ?" „Tizenket"* răspunse ea ruşinată, nu se ştie de ce. *„No, ha tizenket eves vagy, akkor miszunk visza".* Ea porni înainte, sprintenă. Opincuţele erau mai potrivite căţăratului pe povârni-şul frunzos şi ud decât bocancii lui noi, care-i făcuseră băşici la călcîie. Detaşamentul nu plecase. Mâncau conserve de carne de porc cu fasole, fiecare rezemat de trunchiul negru al unui arbore. Sarea zăcea întins, cu ochii închişi.
— Era mort. Şi-a frânt grumazul, spuse Andrei şi-şi înghiţi saliva.
— Ai controlat ? întrebă Sarea, fără să-şi deschidă ochii.
— Da.
— Ştii cum se controlează dacă un inamic e mort ? întrebă sergentul ciung.
— Nu ştiu.
— Tăindu-i gâtul.

— Ca măsură de siguranţă, spuse Murgu. Işi şterse pumnalul unsuros de poalele mantalei. „Poftim" i-l întinse lui Andrei. In război, dacă nu vrei să crapi ca un prost, lucrurile trebuiesc duse până la capăt. Poate se prefăcea.
— Nu se prefăcea ! strigă Andrei şi Sarea tresări furios.
— Poate te prefaci tu, zise Murgu. Ţinea mereu pumnalul întins cu minerul de piele lucioasă, înainte. ,,Hai, te aşteptăm. Trebuie să-i lăsăm să adoarmă".
— Da, zise sergentul ciung. în zorii zUei, atunci e bine... toată lumea ştie, în război, că în zorii zilei e cu primejdie... dar atunci te răzbeşte somnul. Nu poţi face nimic. Trebuie să adormi.
Note:
* „De ce ai venit după mine ?.....Pentru că mă temeam foarte tare".
„Da nu-i acolo tatăl tău ?" „O, el săracu nu contează. Şi aşa îl
omoară după aia", (mag.) „Câti ani ai ?" „Doisprezece". — „No, dacă ai doisprezece ani,
atunci să ne căţărăm înapoi", (mag.)
— Dă-i drumul ! spuse încet Murgu.
Andrei luă pumnalul şi coborâ în fundul văii.. Umblă mult, în beznă, până găsi cadavrul notarului.
Cel care stătea cu mitraliera de pază la intrarea peşterii nu fusese desigur pe front, deoarece fumase toată noaptea, din pipă. N-avea tutun, o îndesa cu frunze uscate şi din când în când, la schimbarea vântului, venea spre detaşamentul care încercuise peştera, un iz amărui, plăcut. Apoi, când se apropiară zorile, pipa se stinse. Sergentul ciung îl lovi uşor cu cotul pe Andrei, care era culcat lângă el, zgribulit de frig, pătruns până la oas de umezeala nopţii în munte. ,)3e ţi-am spus ? părea să însemne gestul lui. In zori moare instinctql de conservare". Era ciudat cum toată noaptea asta nesfârşită "îi trecuseră prin minte tot felul de lucruri care n-aveau nici o legătură cu clipele pe care le trăia ; ştia că ele şi ceea ce va urma. îi vor schimba viaţa pentru totdeauna, dar nu-şi dădea seama în ce fel. Se simţea atât de nesigur, de înfricoşat încât, ca un copil, se gândi la mama lui, lângă care ar fi vrut să fie acum, cufundat până la gât în căldura acelei iubiri puţin orgolioase, puţin umile...
Prin gesturi, de la unul la altul, îşi comunicară, unul altuia, să fie gata de acţiune. Andrei avea numai revolverul. Nu ştia dacă vârâse glonte pe ţeava şi n-o ţ)utea face acum. Zgomotul metalic s-ar fi auzit în tăcerea deplină dinaintea zorilor. Apoi cineva tuşi şi omul de la mitralieră, zăpăcit, sări în picioare. Se auzi o singură împuşcătură, foarte puternică, hău-lind prelung, metalic, omul se făcu nevăzut, parcă retezat, apoi Murgu care se căţărase pe o stâncă în surplombă deasupra intrării aruncă două grenade şi trăgând rafale scurte detaşamentul de voluntari năvăli înăuntru. Totul se petrecu în câteva clipe, deşi Andrei avea senzaţia că durase ceasuri. Ghemuiţi pe aşternuturi de frunze şi de cetină, dormiseră câţiva oameni în mantale militare ungureşti, puse pe deasupra hainelor de ţărani şi acum îi priveau cu ochi năuci, ulduroşi. Mirosea foarte tare a palincă de brad, erau beţi, sau mahmuri, iar cel ce stătea de pază fusese lovit de un glonte norocos drept între ochi.
In clipele următoEire se văzu că nu era vorba de noroc, deoarece unul dintre ei, mătăhălos, cu faţa mâncată până sub ochi de o barbă verzuie, o zbughi printre voluntarii care făceau cerc în jurul lor — sergentul ciung aprinsese focul în vatra improvizată — se izbi de Andrei şi o luă la fugă spre pădure.

Ţinând pistolul greu cu amândouă mâinile, Andrei trase după el. Gloanţele pişcau pământul şi frunzele mult în urmă şi, în clipa când auzi clinchetul percutorului în gol şi iugărul mai avea câţiva paşi ca să scape în desiş, îl văzu pe Sarea zâmbind, ridicind carabina la ochi, cu o mişcare lină, parcă şi-ar fi

potrivit o vioară sub bărbie şi acelaşi vuiet prelung, altfel decât pocnetul scurt al armelor militare, hăuli peste copaci. Cu un urlet spart, omul se rostogoli ca un iepure, ţinându-şi genunchiul cu amândouă mâinile.
— Da, zise Sarea, ejectând tubul gol cu o mişcare scurtă a închizătorului şi vârând imediat alt cartuş pe ţeava. Am pus glonţul unde am vrut. în genunchiul drept. Din fugă. Tot e bună şi vânătoarea la ceva.
îl aduseră, târându-l de subţiori. Rotula era sfărîmată, bucăţi subţiri şi ascuţite de os, ieşeau prin piele ca ţepii unui aricj.
— *Mantei, kupferspitz* — mai zise Sarea, fără să se adreseze nimănui, apoi se întoarse spre şirul de prizonieri care stăteau cu mâinile puse pe creştet.
— Ce facem ? întrebă cineva, probabil dactilograful.
— Cum ce facem ? îi ducem jos, spuse Sarea, şi Andrei fu fericit. în timpul drumului, de câteva ori se gândise că dacă ar pune mâna pe cei ce batjocoriseră trupurile soldaţilor români răniţi, i-ar fi putut împuşca fără nici o ezitare ; ba mai mult, dorea să facă asta, dar acum văzându-i în lumina săltăreaţă a focului, cu feţele barbease, ochii roşii şi mâinile puse pe cap ca şi cum i-ar fi ţinut să nu se rostogolească de pe umeri, îşi aduse aminte de nişte versuri ale lui Goga : „Vai, toată ura mea mă lasă, căci sărăcia ta mă doare". Era exact ceea ce simţea acum şi se urâ pentru asta. Şi în acelaşi timp îi părea bine că nu-i executau sumar aici şi să-i lase apoi în pădure, pradă fiarelor şi corbilor.
între timp Murgia cerceta actele celor care aveau, dar erau numai doi, unul cu un carnet de „levente" şi celălalt cu patru paşapoarte : german, italian, spaniol şi croat. Omul era înalt şi cu toată murdăria obrazului neras se vedea că nu era ţăran. Zdrenţele nu stăteau bine pe el.
— Desigur ştii şi româneşte, spuse Sarea şi celălalt dădu din cap. .
— Desigur. Vocea 'era metalică şi cu un foarte vag accent nelămurit. Lui Andrei i se păru că observă un scurt schimb de ᵢₘ-iviri între el şi Murgu, dar apoi acesta îl lovi cu pumnul în ceafă, făcându-l să cadă în patru labe.

Ce te-a apucat ? Sarea vorbea moale, obosit, fără să privească la cei doisprezece prizonieri care obosiseră să-şi ţină mâinile pe cap, dar nu îndrăzneau să le coboare şi se lăsau, greoi, de pe un picior pe altul.
— Uite-aşa, bîţul. Doisprezece apostoli...
— Erau treisprezece, uiţi de notarul ăla ?
— De aia n-au avut noroc...
Dincolo de cuvintele acestea fee simţea o tensiune pe care Andrei n-o putea explica. Totul se terminase, acţiunea reuşise şi lui unul îi fusese de ajuns. Voia să plece acasă. Voia să uite. Erau lucruri pentru care oameni ca el nu erau potriviţi, trebuia să înţeleagă asta şi o înţelega foarte bine şi definitiv, acum, privindu-l pe tânărul împuşcat de Sarea ; între două leşinuri îşi ţinea cu amândouă mâinile piciorul cu genunchiul sfărîmat şi se legăna dintr-o parte într-alta, întipărindu-şi trupul în patul de frunze veştede.
— Pe care din voi îl cheamă Orban ? întrebă atunci Sarea, ungureşte.
— Pe el, spuse unul din prizonieri, tot tânăr, tot mătăhălos, cu o frunte foarte îngustă, dar atât de bombată încât părea că are un cârnat alb învelit în jurul capului. Arătă spre rănitul care se opri din legănat şi spuse printre dinţi, cu un geamăt.
— Şi pe el. Tot Orban.
— Sânteţi fraţi ?
— Nu.
— Şi pe dumneata tot Orban, parcă., se întoarse Sarea spre omul înalt şi chel care-i adusese. Acesta dădu din cap. Fetiţa se lipise de el şi dormea de-a-n picioarelea. Ţăranul dădu numai din cap.

— Rude ?
— Mai toţi rude în Varseg. Apropiaţi, depărtaţi, rude...
— De aia sunt degeneraţi. Consagvinitatea, spuse tânărul ochelari.
— Nu mai plecăm odată ? întrebă altul care-şi încălzea lîinile la focul din vatra improvizată. .
— Care din voi a tăiat degetul sublocotenentului rănit... id încă mai trăia ? întrebă Sarea, fără aă ridice tonul, tot ungureşte.
Se auzi răsuflarea încărcată a prizonierilor, apoi toţi, ca un semn îşi lăsară mâinile de pe cap. Sergentul ciung trecu la fiecare şi le aşeZă la loc, cu grijă. „Nu, nu, băieţilor, nu"...
— El ! spuse deodată unul mai în vârsta, arătând spre it. Acesta începu să urle : „Nu-i adevărat ! Minte !"

— Dacă-l căutaţi în buzunar, găsiţi la el inelul. Celălalt Orban îşi destinse braţul stâng şi-l lovi peste gură cu atâta putere încât prizonierul căzu pe spate ; ***sf*** sculă cu greu scuipând sânge.
Rănitul încercă să vâre mâna în buzunar, să scoată ceva de acolo, să-l arunce cât mai departe, dar durerea din genunchi îl făcu să urle şi în clipa cealaltă sergentul îi scoase din buzunar inelul şi îl întinse lui Sarea. Acesta căută în buzunarul de la piept al scurtei de piele, scoase nişte ochelari rotunzi cu ramă de sârmă şi citi gânditor : ***„Anna,*** *5.* ***VIII. 1939."***
— Pansaţi-l, spuse, pansaţi-l bine. Aveţi grijă de el. O grijă specială. Improvizaţi imediat o targa... Il duceţi tu, tu şi tu... arătă patru voluntari.
— De ce ? se răsti unul, să şi-l ducă ei !
— Trei zile de arest pentru discutarea ordinului în front ! spuse Sarea. „Vedeţi, implrovizaţi targa dintr-o foaie de cort. Şi cu grijă. Păşiţi în cadenţă."
Celorlalţi, ca să nu le mai lege mâinile şi să nu poată merge repede din pricina asta, le luară curelele de la pantaloni, le tăiară pantalonii la brâu, în faţă şi în spate, aşa că trebuiau să-i ţină cu amândouă mâinile să nu cadă. Şi cîi pantalonii pe vine nu se putea fugi. De altfel erau mereu sub atenţia celorlalţi, care înaintau pieziş prin pădurea înceţoşată cu armele aţintite asupra lor şi cu toate acestea, la un moment dat cineva strigă : ,,Dom'le căpitan ! Dom'le căpitan ! Ala cu paşapoarte multe a fugit !"
— Cum se poate ? se întoarse Sarea pe care-l ducea Andrei şi cu încă un voluntar deoarece nu mai putea merge de durere.
— I-a dat drumul dumnealui ! spuse tânărul cu ochelari. L-am văzut cum i-a tăiat legăturile şi i-a făcut vânt. Arătă spre Murgu care mergea cu automatul atârnat de umăr, mâinile adânc vârâte în buzunare şi gulerul mantalei ridicat.
— Domnule Murgu ! E adevărat ?
— Da, spuse acesta privindu-şi vârful bocancilor.
— Cum ai îndrăznit ? Cum ai îndfăzhit ? te execut imediat !
Atunci se întâmplă ceva neaşteptat. Murgu îşi ridică fruntea pe care curgeau de sub capelă şuviţele ţepene ale părului său cânepiu. Ochii i se făcură albi şi spuse uşor, fără să mişte buzele : „la mai dă-te-n p... mătii". în faţa acestei priviri Sarea se făcu alb ca varul. Andrei simţi cum braţul care se rezema

Ide umărul lui devine foarte greu, ca **un lemn.** Ceilalţi priveau liraţi, neînţelegând. - — Hai, zise Murgu şi din nou vocea lui căpătă încetineala **Lceea** de **parcă** ar fi vorbit în somn. Hai să mergem, că ne **Kpucă** noaptea...
Sătenii fuseseră ţinuţi tot timpul acolo, sub ameninţarea litralierei ; îşi făcuseră nevoile unii în faţa altora şi, când detaşamentul se apropie, se auzeau vaietele femeilor, ca la mort. arca îi împinse deoparte pe cei ce-l ajutaseră pe drum şi cu in efort care-i umplu faţa de sudoare, păşi în fruntea voluntari**lor** încolonaţi, călcând apăsat. Prizonierii, ţinându-şi mereu jantalonii spintecaţi,

apărură şi câteva femei voiră să se repeadă pre ei, dar mitraliera muşcă din nou zidul vechi al bisericii şi le sili să rămână în ţarcul acela invizibil, stabilit de volunta-care stătea cu mâinile pe trăgaci. Preotul dormea în droşcă ; i-avusese curajul să se întoarcă acasă, fără ordin. Sarea porunci se aducă de undeva, de oriunde, o masă lUngă, scaune şi un fotohu pentru el. Se mişca şi vorbea cu atâta siguranţă, încât andrei nu îndrăzni să-l întrebe ce avea de gând. Trupurile ofiţerului şi ale celor trei soldaţi zăceau în mijlocul pieţii, acoperite cu foi de cort. Sarea stătu multă vreme în faţa lor, li pălăria de voluntar în mână, apoi când masa, scaunele şi un atoliu cu spătar înalt, sculptat, fură aduse din casa unui rofşor care fugise cu armatele ungureşti în retragere, se iplecă şi dezveli feţele mutilate. Mirosul dulceag de cadavru răspândi ; Andrei avu un icnet de greaţă. Sarea se aplecă şi-l sărută pe fiecare pe frunte. Apoi dădu ordin ca sătenu se aşeze pe rând şi să treacă prin faţa morţilor. ,,Cine-şi itoarce privirea va fi împuşcat pe loc !" spuse el. Acum irocea-i vibra metalică. Părea să fi uitat de durerea din piciorul rănit. Trecând prin faţa ofiţerului şi soldaţilor morţi, bărbaţii se descopereau, femeile îşi astupau gura cu colţul broboadei, copiii ţipau şi se zvârcoleau. Popa catolic se trezise **şi** stătea lângă droşcă, muşcându-şi buzele. Apoi fură împinşi ioc, lângă zidul bisericii.
— în calitate de v-omandant al detaşamentului de voluntari, i prezida completul de judecată, spuse Sarea şi se aşează fotoliu. Andrei veni lângă el, repede. „Domnule căpitan, puse, nu avem dreptul să"... Sarea nici nu-l privi. „Rog pe domnul Murgu, pe domnii Luncan, Şimandan şi... da... părinte ! strigă el, vino şi dumneata.

— Calitatea mea de preot îmi interzice să... spuse preotul după o lungă tăcere.
— Da, da, aveţi dreptate, e mai bine. O să-i spovediţi... dar scurt-scurt înainte de execuţie... *
Andrei stătea în faţa lui, cu ochii mari.
— Nu se poate ! începu să strige, roşu la faţă. I se făcuse cald, îşi scoase capela şi părul lung, netuns îi căzu în ochi. „Domnule Sarea, nu se poate ! Cu ce ne deosebim de ei ? Trebuie trimişi în faţa unui tribunal, civil sau militar, dar nu noi, nu noi !" .
Văzu cu coada ochiului *cum* Murgu îl privea cu o curiozitate binevoitoare. Spuse de câteva ori : „Dacă procedăm ca ei, devenim ca ei ! Nu vom mai avea niciodată dreptul să... Dacă procedăm ca ei".
— Alte argumente mai ai ? întrebă Sarea. Andrei tăcu. Atunci spune-mi, domnule Sabin Andrei, băiat al prietenului meu, românul Octavian Sabin, dacă ai fi procuror militar, ce pedeapsă ai cere ?
— Pedeapsa cu moartea.
Sarea se întoarse, surîzând, spre cei aşezaţi la masă.
— Sânteţi de acord cu concluzia ,,domnului procuror" ?
— Da, răspunseră ei. Era limpede că se distrau şi**-l** admirau pe comandantul lor. Sarea se ridică.
— Pentru deţinerea de armament militar, acţiuni teroriste de partizani în spatele frontului şi uciderea bestială a ostaşilor şi ofiţerului român, vă condamn la moarte. Sentinţa va fi executată imediat.
— Cum procedăm ? întrebă cineva.
— Prin împuşcare.... Se opri ; păru că-şi aduce aminte : Iar cei doi Orban, vinovaţi de mutilarea sublocotenentului Mitran... decid să fie executaţi cu securea, prin decapitare.

— Nu ! Nu ! strigă rănitul care zăcea pe jos şi-şi ţinea genunchiul cu amândouă mâinile. Nu ! N-am fost eu !
— Părinte, du-te şi spune-le câteva cuvinte, dar scurte... In timpul acesta sentinţa va fi semnată de fiecare ***iin*** membrii detaşamentului.
— Eu nu semnez, spuse Andrei cu o voce albă.
— Atunci treci alături de ei ! Şi Sarea îl privi batjocoritor pe sub sprâncenele roşcate, zburlite.
Poate din pricina acestei priviri. Andrei nu ezită o clipă. Ridică din umeri şi cu paşi siguri se duse şi se aşează alături de prizonieri. Il auzi ca din depărtare pe preotul care spunea

ceva în limba latină : *„circum dederunt me doloris mortis... quia pulvis es et in pulvem reverteris* apoi se opri, deoarece condamnaţii începură să strige : *„Nem kell nekiink katolikus pap* ! 2 se întoarse spre masa lungă din mijlocul pieţii şi ridică din umeri. „Nu mă vor pe mine..." Andrei privea piaţa mare, pătrată ; un vânt iscat din senin spulbera nisipul fin... ce căuta nisipul în piaţă ? feţele oamenilor îngrămădiţi la zidul bisericii, pete albe, cu găuri negre în mijloc. Ar fi vrut să ridice ochii la cer, dar gestul i se păru romantic, de prost gust. Ceva îi spunea că asistă din afară la un speCtol prost şi că lui nu i se poate întâmpla nimic şi într-adevăr, îrr&np ce câţiva voluntari întorceau căruţa şi ţeava mitralierei se îndrepta spre ei, clătinându-se, mai văzu curn doi voluntari scoteau dintr-o curte un butuc mare, rotund şi-l rostogoleau, iar altul venea cu o secure cu lama lată, ca un baltag, pe urmă se trezi apucat de piept şi scuturat brusc încât îi clănţăniră dinţii. Sarea voi să-i dea o palmă, dar se răzgândi.
— Nu pentru tine, nimuricule ! Nu pentru tine ! pentru săracul Tavi... Pleacă de aici ! Nu mai faci parte din Voluntarii Ardeleni ! Marş.
Andrei făcu doar câţiva paşi mai la o parte, apoi în clipa când ţeava mitralierei se îndreptă spre prizonieri şi îşi dădu instinctiv seama că e în linia de foc, fugi cât putu mai repede până-n celălalt capăt al pieţei, în timp ce lătratul armei nu putea să acopere zbieretele femeilor.
Când se întoarse gîfâind, cei nouă zăceau unii peste alţii, ca o grămadă de zdrenţe, iar doi îl târau spre butuc pe Orban cel rănit. Celălalt, cu fruntea îngustă şi bombată, stătea cu capul în piept.
Murgu luă securea, îşi trecu degetele peste tăişul ei, se strîmbă nemulţumit.
— Lăsaţi-mă pe mine, domnul Murgu, îi luă securea din mână unul mărunt, îndesat. sunt de meserie...
— Bine, Goguţă, dacă vrei tu...
Cu o putere nemaipomenită, rănitul se smulse din mâinile celor care-l ţineau şi începu să tropăie într-un picior. îl prinseră şi-l îngenuchiafă pe butuc. Andrei închise ochii, dar numai o clipă.. Trebuia să vadă. Trebuia, deşi ştia că din această clipă

Note:
' Mă înconjoară durerile morţii... deoarece eşti din ţărâna şi în ţărână te vei întoarce... (lat.)
2 Nu ne trebuie nouă popă catolic, (mag.)
toată viaţa lui va fi altfel. O clipă îi trecu prin minte că, aşa cum stăteau grămadă, încercând să-l ţină pe Orban, securea putea să-l lovească pe oricare dintre ei. Tăişul luci prin aer, se auzi o izbitură înfundată, cei care **-l** ţineau pe Orban săriră la o parte, stropiţi de sânge de sus până jos ; unul începu să

verse. Trupul cu capul nedespărţit de trup se rostogoli şi începu să dea din picioare, zvârcolindu-se, sărind un metru de la pământ.
Goguţă scoase repele baioneta, îngenunche pe pieptul lui şi-i desprinse capul cu o mişcare repede. Femeile urlau ascuţit asurzitor ; se îngrămădiseră una într-alta, ascunzându-şi feţele : câţiva bărbaţi în genunchi, se rugau, preotul leşinase şi căzând îşi lovise tâmpla de roata droştii ; părea şi el mort.
— Stai puţin mă, aşa nu merge, spuse Goguţă, nu taie. Şi scoţând o gresie se aşează pe butucul phn de sânge, murdărindu-şi pantalonii, şi începu să ascută securea. Celălalt Orban aşteptă nepăsător sau nesimţit ; numai cind şase voluntari îl împinseră spre butuc, îl scăpă udul, înnegrind cracul drept al pantalonului de şiac murdar.
O singură lovitură. Trupul se zbătu însă multă vreme ; toţi săriră la o parte ca să nu-i mai stropească cu sânge.
Pe urmă de undeva fură aduse patru căruţe cu cai frumoşi. Loitrele erau acoperite cu cearşafuri albe. încet, cu grijă, voluntarii aşezară trupurile ofiţerului şi soldaţilor, fiecare într-o căruţă şi porniră... Cântau ceva, un marş. Andrei îl ştia, dar cuvintele i se păreau că vin acum dintr-o altă limbă...
...la biruinţă-aşa cum le-ai mai dus
N-am înfruntat noi năvăliri destule
Din miază-noapte, răsărit şi-apus. La arme !
O femeie bătrână ţinea în mâini capul lui Orban, cel rănit la picior, şi-l săruta pe buzele vinete, muşcate. Apoi, cu mişcări de-o repeziciune anormală, ridicară pe cei executaţi şi dispărură pe ulicioarele care urcau pe coline. Sarea cobora din nou. Andrei nu ştia de câtă vreme stă în piaţa pustie, aşezat pe unul din scaunele de la masa cea lungă, când simţi o prezenţă străină şi ridicind ochii îl văzu pe Orban, acel Orban care-i condusese la peştera partizanilor.
— Veniţi la mine, domnişorule. Oamenii început să bea, trecut frica, acum poate să omoare. Acum viaţa omului nu face nici cât un c...
— Am văzut, spuse Andrei cu o voce subţire, copilărească ' şi pe urma nu mai ştiu ce se întâmplă cu el.

o singură imagine îl urmări în timpul delirului : ochii alburii ai celui care-şi zicea Murgu : erau peste tot, în toate colţurile odăiţei unde zăcea, pe pernă, în obrazul lui Orban când îi aducea de mâncare şi-i vorbea în şoaptă, pe faţa unui om înalt, în negru, care-i spuse în ungureşte...
— O să treacă. Aveţi *delirium nervosum...* şi pe urmă il auzi cum îi şopteşte lui Orban : „Nu scapă. N-are cum să scape." „Atunci am să-l vindec eu", răspunse Orban, care avea' ochii albi ca un cuţit lustruit. Şi după ce omul în negru, probabil un doctor de ţară, plecă, aduse în odăiţa cu tavanul scund şi grinzi mari, vechi, crăpate, toate lămpile din casă, încât lui Andrei începură să-i lăcrimeze ochii de atâta lumină. îl sili să se scoale din pat, să-şi pună peste cămăşoiul de noapte, de cânepă aspră, mantaua militară, aduse un blid cu ouă, slănină pipărată, ceapă şi puse pe masă o sticlă cu un lichid alburiu.
— Palincă de brad. *Fenydviz.*
Era foarte tare şi Andrei trecu din coşmar în beţie, dar în mod ciudat înţelegea fiecare cuvânt al lui Orban, care, ca să fie înţeles, ceru voie să vorbească ungureşte. ,,'De vreme ce ştiţi", înţelegea cuvintele, dar urmărea foarte greu sensul lor. Orban îi povesti viaţa lui. Făcuse războiul, căzuse prizonier în Rusia, apoi venise în Ungaria, intrase *Voros Hadsereg...* „Mulţi nu erau comunişti, luptau aşa pentru că asta ştiau să facă, asta îi învăţaseră să facă, ani la rând... Dar cei mai mulţi se băteau pentru pământ, să nu mai fie grofi, să nu se omoare oamenii între ei pentru că unu-i rus şi celălalt ungur, sau român, sau turc..."

Orban vorbea cu plăcere, se vedea că citise câte ceva şi palinca tare, cu iz de mugur de brad, nu-l ameţea, dimpotrivă. Ildiko, fetiţa lui, se învârtea mereu în jurul lor, îi ducea lui Andrei bucăţele de mâncare în gură ; pistruii îi luceau pe obrazul foarte alb. *„Tessek enni, meltosagos Ur."* * spunea mereu cu clipiri de râs în ochii verzi.
— ...şi într-o seară, era prin ianuarie 1919, ne aflam la Be-iuş şi am primit ordin să arestăm pe doi români, avocaţi... care erau din Partidul lui Maniu... poate ştiţi, au votat la Alba lulia că Ardealul... de acum înainte...
— Ştiu, spuse Andrei.
— l-am luat de acasă şi i-am dus într-un sat din apropiere, pe urmă a venit un locotenent, Tarocaz, era baron, avea

Note:
Poftiţi şi mâncaţi înălţime (mag.)
stea roşie pe chipiu, a dat oamenilor să bea şi i-au omorât pe cei doi avocaţi, cu lopeţile Linemanh, cu baionetele, le-au scos ochii... A doua zi am dezertat... râse strîmb. „Degeaba". Când ai fost odată catana roşie, asta rămâi. Românii m-au purtat prin închisori, nu mult, de ce să mint, o lună-două pe an... nişte tovarăşi au intrat în legătură cu mine, mare lucru n-am făcut, adăposteam pe unul, pe altul, duceam scrisori, chemam pe unul şi pe altul la întruniri în pădure unde se duceau discuţii, se prelucrau materiale... Câştigam când bine când rău, eu de meserie îs cioplitor... Când au venit ai noştri în '40 m-am bucurat. Să nu vă supăraţi, m-am bucurat.
— Nu mă supăr,, spuse Andrei, de ce m-aş supăra ?
— Dar a fost mai rău. Aţi auzit de DEF ?
— Nu.
— Siguranţa lui Horthy... Mult mai a dracului decât cea română. Aia mai închidea ochii, dacă aveai cu ce să-i ungi... Ăştia nu. Mă aveau pe listă. Mă aveau din 1919. M-au ridicat, m-au bătut de m-au năucit. Ştiau să bată. Nu te luau repede, să nu mai simţi, să nu-ţi mai pese. Te băteau ca la carte... M-au ţinut câteva luni... Nevastă-mea, între timp a murit. Ea, să nu vă supăraţi, era românca.
— De ce să mă supăr ?
— Pe urmă... în '43 a căzut o organizaţie mare la Cluj... Tovarăşii au vorbit. Toţi au vorbit. Unii mai devreme, alţii mai târziu. Cine intră pe mâna lor, spune tot. M-au spus şi pe mine... Şi iar m-au luat... După ce mi-au rupt oasele mi-au dat drumul. Nimic de capul meu. Politic vreau să spun, nu vă supăraţi.
— De ce spui mereu, nu vă supăraţi ?
— Obicei de slugă, spuse Orban ; luă cuţitul şi-l înfipse în tăblia groasă a mesei... Gata. Asta-i. Mai mult nu ştiu. A venit războiul, au venit ai noştri, au făcut ce-aţi văzut, au venit ai voştri, aucut ce-am văzut, nu vă supăraţi... Dacă asta-i soarta Ardealului nostru, mă iau şi mă duc în America, uite-aşa, om bătrân.
— Nu trebuie să fie asta soarta Ardealului...
— Parcă de noi depinde, scuipă Orban, strîmbându-se. No, acuma vă culcaţi că mâine vă duceţi acasă. Am găsit pe cineva care merge spre apus, spre graniţă. Un bătrân, cam slab la minte... Vă ia cu el.
— Cum să-ţi mulţumesc, domnule Orban ?

— *Sehogy* * Şi continuă româneşte : „Să mai spun ceva. Ala... la care tăiat capul, ăla cu piciorul puşcat. Frate meu mai mic. El a tăiat degetul ofiţer. Nu l-

au primit la „levente" deoarece eu, frate său, *voros katona voltam, az az kommunista .* Şi dacă nu era „levente" fetele nu se uitau la el. *Azert tulzot...* Poate şi pentru că era cam tâmpit. Greu de cap. Şi ai noştri aveau propagandă foarte, bună. Foarte bună. Sucea mintea şi la alţii, mai deştepţi. Că oricum, *az Erdelj...* Ardealul...
doua zi, deşi Andrei se simţea foarte slab, fu sculat din pat, mai mult cu forţa, îl ajutară să se îmbrace în uniforma militară. Dintr-o sobă în care nu se făcuse foc, Orban scoase revolverul lui Andrei, învelit în ziar. „Nu mai ai nici un cartuş. Le-ai tras pe toate după săracu frate-meu, acolo la peşteră, mai bine-l nimereai". Ii întinse un pumn de cartuşe. „la-le. Calibrul nouă".
— Nu-mi trebuie, spuse Andrei, ia**-l** dumneata.
— Am eu armă, ce crezi ? Mie n-o să-mi taie nimeni capul, aşa, ca la un pui de găină ! Drum bun, să ai grijă de dumnealui, a fost bolnav, mai e şi acuma, spuse el unui bătrânei zdrenţuros, care stătea în curtea mică, în pantă, lângă o căruţă legată cu sfori şi cu sârme, în care zăcea un viţel. Orban pvise o straiţă cu de-ale gurii. Era încurcat, vorbea puţin, răstit, poate-i părea rău că se destăiriuise cu o noapte înainte, dar Andrei uitase aproape totul. Ildiko plângea şi-şi freca nasul roşu de mâneca aspră a mantalei lui.
— Lasă, spuse Orban, că mai târziu vine a *meltosagos ur* şi te ia de nevastă.
— Am să vin. Sigur am să vin, Ildiko. Ea îl privi supărată.
— *Maga asthiszihogy en hUlje vagyok ? Dehogy vagyok en hiilje !* ' şi fără să-i dea mâna fugi în casă.
— Muieri, spuse Orban şi-l ajută să se urce în căruţa şubredă.
— Să te ferească dumnezeu de ele, mormăi moşul. Eu, dacă nu erau muierile, azi eram cineva.

Note:
* Nicicum (mag.)
₂ Am fost soldat roşu, adică comunist (mag.)
3 De aceea a exagerat (mag.)
* Dumneata crezi că eu sunt proastă ? Deloc nu sunt *€b* proastă (mag.)

Căruţa porni.
— Că slăbănog eşti, îl căina bătrânelul care mâna, după ce-l cercetase atent... Mie-mi zice Vasile a Petrii. Simii, nu ştiu dacă ai auzit de mine. Am fost şi la Bucureşti... Când ne-or năpădit cătanele lui Horthy am fugit... ne-am refugiat, cum zic domnii... Până aici am tot vinit în satul aista cu unguri. Am auzit că ai voştri or tăiat pe câţiva. Bine le-or făcut. Eu mi-am lăsat aici viţelul, tăuraşul. îi beteag de picioare... Amu am venit să-l iau, că mare nădejde pun în el, are să iasă taur de prăsilă, te gândeşti ? Când a fi mare, îl vând şi împătur banii... N-ai văzut dumneata atîţia bani de când eşti... îmi fac căsuţă şi o viuţă, nu mare, atâta cât să am ce bea între două culesuri, nici puţin, nici mult, numai să văd două căciuli în loc de una.
— Ascultă — şopti Andrei — n-aş putea eu să mă culc de-a lungul căruţei ? Âm fost tare bolnav...
— Cum să nu ! făcu mărinimos moş Vasile. Biju ! Dă-te-n-colo, împinse el trupul viţelului, apoi trase nişte paie şi-i făcu repede un fel de culcuş lui Andrei, rezemându-i capul de scândură ilişului.
— Te-am pus aşa, să mă auzi cum vorbesc. Eu îs om bătrân, n-am cui spune o vorbă. Am avut o fată, am măritat-o şi acuma nu vrea să audă de mine. Când mă duc la ei, îmi aruncă ceva de mâncare, da' nu mă lasă să vorbesc. Şi eu îs om tare înţălept. Atâtea ştiu că mă mir şi eu de unde le scot. Da' îi bai, am

rămas singur şi mă prostesc... .cuma, dacă a fi iar, politică, mă scriu la dimocraţi, doar m-or pune primar...
Şi. asta era realitatea. Andrei, întins în fundul căruţei, lângă viţelul care sufla greu, asculta, ca de la o mare depărtare, poveştile fără de sfârşit ale moşului. Acesta vorbea mereu, despre câte în lună şi în stele : despre una, Floriţa Toaii, femeia cea mai frumoasă din lume, pentru care, pe vremuri s-au omorât domnii cu săbiile şi a văzut-o şi el când era prunc iară ea bătrână şi zbîrcită : despre războiul din Italia unde fusese şi el şi vorbise româneşte cu italienii, care pricepeau tot, fiind români de felul lor ; despre ginerele-său care e un porc de cîine, câştigă bine, dar lui nu-i dă nimic, iar pe muiere — fată-sa — o bate din când în când, la necaz ; îi înşiră neamurile lui, care pe unde sunt şi ce ranguri au (ba portari la Craiova, ba servitori la o şcoală din Bacău, unu-i cheferist la Teiuş, pe altul l-a trăsnit dumnezeu din senin în Vinerea patimilor), apoi îşi aduse aminte de un dascăl care l-a năpăstuit pe el, acuma-s vreo cincisprezece

ani cu nişte pământ ce i-l lucrase în parte. Păcat că dascălul a murit, fiindcă el l-ar aduce, acum, în faţa judecăţilor.
Seara, bătrânul trăgea la câte-o casă jeluindu-se cu mare glas :
— Oameni buni, găsiţi-mi un locşor mie şi feciorului meu. îi domn cu şcoli şi trage să moară... O avut friguri. Atîţia bani am cheltuit cu el pe la şcoli, şi iaca acum nu ştiu dacă scapă cu zile !
Andrei dormea în paturi calde, era hrănit cu mâncare bună, iar bătrânul povestea gazdelor, până noaptea târziu, prin câte peripeţii trecuse şi după ce toţi dormeau ducea căruţa la adăpost şi pleca să fure fân sau paie de undeva. A treia zi, viţelul muri. Ajutat de Andrei, care se mai întremase, moş Vasile îl dădu jos din căruţă, se aşeză lângă el şi-l privi îndelung- cu amărăciune, smiorcăind pe nări. Pe urmă se apucă să-l jupoaie. Când porniră la drum, îşi recăpătase încrederea !
— Aşa a vrut Domnul... Ce să-i faci ? I-o fost scris lui Biju să moară în rezbel. Acuma din pielea asta, care o vezi şi dumneata, mi-oi face eu o bundă de care n-o avut nici primarul în viaţa lui. Lungă şi creaţă... La urma urmei s-ar fi putut să nu iasă taur bun că avea boaşele slabe, de când l-o fătat mumă-sa. Şarga, pe care mi-au omorât-o cu aeroplanele la Gurahonţ... Se întâmplă să ţii aşa vite şi la sfârşit să nu iasă nimic din ele.
După care începu să-i istorisească o încîlcită întâmplare cu nişte lupi turbaţi.
La Ineu se despărţiră,, după ce moş V**.a6ile** îl duse cu sila într-o circiumă, unde în schimbul pielii de viţel căpătară un chil de vin.
— Te-am îndrăgit ca pe băiatu-meu, îi spuse moşneagul, afumat, strângându-i mâna şi înclinându-se adânc. Te-aş duce la mine să te odihneşti, dar eu n-am casă, eu mi-s singur pe lume ca pasărea de-i zice cuc.
Andrei găsi o căruţă care se ducea spre Supreuş. De la căruţaş află că în mulţimea de trupe sovietice omul văzuse cu ochii lui unităţi de voluntari români, alcătuite din foşti prizonieri. Au dat chiar b serbare în Ineu şi a vorbit un învăţător din împrejurimi.
— Trebuie să-l cunoşti dumneata... Teodorescu din Lunca. — Dar e unchiul meu ! strigă Andrei. Unchiul meu...

— No, îmi pare bine, domnişor... Erau îmbrăcaţi ruseşte, dar aveau steaguri româneşti... Se aude că s-or luptat fain la Oradea... ,
îi mai spuse că în Lunca au ars câteva case, dar că nu ştie care anume.

— Oamenii au venit din pribegie şi s-au apucat de treburile lor. Podul cel mare de peste Criş l-au aruncat în aer cu dinamită. Au lucrat sătenii zile în şir ca să-l pună la loc... Acuma zi şi noapte treq ruşii şi ai noştri fără de sfârşit. Atâta mulţime de soldaţi n-a văzut nimeni, de când îi lumea... Altfel toate-s bune, mimai că om cam răbda de foame. S-au prăpădit bucatele şi duşmanii au dus tot, ca lăcustele. Nu-i bai, numai pace să fie, că le punem noi pe toate aşa cum au fost.
De la Supreuş, Andrei porni pe jos spre casă. Drumul era desfundat, săpat până-n temelii de şenilele tancurilor, de roţile camioanelor. Pe ogoare, porumbul rămas necules foşnea în bătaia aspră a vântului. Neguri sure pluteau pe sus, iar în pomii goi ciorile cârâiau asurzitor, ridicându-se ca într-o izbucnire de bulgări de cărbune când Andrei trecea prin apropiere.
Istovit, mergea mereu, cu ochii aţintiţi înainte. Trecu pe lângă câteva hodăi arse, ocoli pădurea întunecată şi pusta cunoscută se ivi în faţa ochilor.
Departe se vedea satul, micşorat de pîcla tomnatică, străjuit de turnul bisericii deasupra căruia, ca un nor zgomotos, pluteau ciorile.
Andrei începu să fugă. Se urcă pe dolmă. Teuzul, crescut, curgea milos şi brun printre stufărişuri uscate. în jur totul era pustiu. Nici un car, nici un om, nici o vietate, nu se vedea nicăieri. Numai ciori se ridicau din toate părţile, croncănind mî-nioase.
Cu inima bătând. Andrei intră în sat şi porni pe uliţa care ducea spre şcoală. Mai repede... mai repede... mai repede... Peste câteva minute va fi acasă. în mijlocul curţii, înnegrea urma unui foc ; gardurile coteţelor, uşa grajdului, şopronul, fuseseră arse, pe coridorul şcolii se uscaseră urme de paşi ţintuiţi. Iată locuinţa. Nu mai avea uşă. Intră în bucătărie şi rămase înlemnit : cuptorul mare, alb, fusese dărîmat. Cărămizi şi paie murdare zăceau împrăştiate în toate părţile. Ceasul vechi al bunicăi atârna strîmb de perete, cu lanţurile încîlcite, găurit de gloanţe. In dormitor, paturile, dulapurile sfărîmate în bucăţi, covoarele tăiate în fîşii. Pe pereţi tot felul de desene obscene,
de inscripţii şi semnături. în jurul pereţilor soldaţii îşi făcuseră nevoile. Geamurile erau sparte, perdeaua pătată de sânge.
— Mamă ! strigă Andrei. Mamă ! Ecoul răsună spart.
Ieşi în curte. Atunci văzu cum pe coşul bucătăriei de vară se strecoară un fir subţire de fum. Se năpusti acolo şi intră împiedicându-se de pragul înalt. Ghemuită lângă o sobiţă, buni-că-sa prăjea o bucată de slănină. Untura căzând pe cărbunii aprinşi sfârâia, împrăştiind un miros înţepător.
— Bunică !
Ea se ridică încet, se apropie de el, pipăindu-i faţa cu mâinile zbîrcite şi cu o tărie neştea'rsă îl îmbrăţişa. Avea ochii fără lacrimi, roşii, stinşi.
— Puiul meu... Puiul meu... şopti, apoi, strângându-l din răsputeri la pieptul firav, apăsându-şi mâinile pe umerii lui, îi spuse : Maică-ta au răposat...

CAPITOLUL XVII

Greoaie ca piatra, cioara se aşează pe o ramură. De pe crengile negre, căzu o ploaie măruntă de boabe strălucitoare, clipocind în noroi. Mormintele erau despuiate de iarbă, ca şi cum ploaia le-ar fi spălat, căutând să străbată prin movilele lor adânc, până la sicriele de leran care dospeau în umezeala zumzăitoare a pământului. Peste tot mustea apa, cărăruile aproape şterse, sub trunchiurile subţiri, zgrunţuroase ale salcâmilor goi ; până departe, acolo unde pusta se îneca într-o înnegurare tulbure, luceau stins ochiari de apă, încreţite de vânt, ca o piele umedă. înf'orată...

învelit în mantaua militară, lungă şi largă. Andrei rămase multă vreme lângă mormântul mamei sale. O cruce cioplită îngrijit cu securea, pe care o mână neîndemânatică scrisese cu catran :

Note:
ANA SABIN. născ. мoţ. 189—1944 Hodin. în pace.

Ploaia înmuind pământul strîmbase crucea, culcând-o. Cu grijă, ferindu-se să nu calce pe mormânt, Andrei o îndreptă, o înfipse adânc, apăsând din toate puterile, apoi *işi* vârâ în buzunar mâinile jilave. Hârtia pe care i-o adusese ieri un cheferist foşni. îi scrisese tatăl său : ,,Andrei, vino, tata e singur şi foarte nefericit".
Trecuseră aproape trei stăptămâni de când se întorsese acasă. Dormise ca un butuc, zile întregi, sculându-se doar să mănânce, absent. Mătuşă-sa se învârtea în jurul lui, vorbindu-i în şoaptă ca unui grav bolnav, îl implora să se hi'ănească şi pe neaşteptate izbucnea în hohote de plâns, îşi ştergea repede ochii şi-l ruga s-o ierte. Nu voia să-l lase singur o clipă, apoi îşi spunea că băiatul are nevoie să plângă şi pleca de acasă, prin sat, de unde se întorcea noaptea târziu, oarecum înviorată, dar îndată ce intra în casă îşi reamintea totul şi cădea în deznădejde. Se tiezea noaptea şi venea lângă patul lui Andrei, plângea şi, mângâindu-i mâinile slabe, vorbea fără întrerupere.
— Să n-ai nici o grijă, scumpul tuşicăi, să n-ai nici o grijă... Noi o să ne îngrijim de tine, o să-ţi dăm totul... Tu eşti acuma... copilul meu, aşa cum ai fost totdeauna... Tu eşti inteligent şi frumos, o să ajungi foarte departe... Peste doi ani o să mergeţi cu Dan la facultate, la Bucureşti. Am să vă caut o locuinţă ca la prinţi, o să vă îmbrac cu tot ce s-o găsi mai bun. Ştii că unchiul George a scăpat. Se va întoarce în curând. O să muncim amândoi pentru voi...
Andrei privea tavanul întunecat şi-şi trecea uşor degetele peste braţul rotund, moale, dar nu putea spune nici un cuvânt.
Zile întregi stătea întins, acoperit până la bărbie, simţind cu palmele ţesătura cearşafului. Dan venea să-l vadă, se oprea încurcat în mijlocul camerei, tuşea, îşi dregea glasul, surâdea' stingher şi, în sfârşit, îl întreba :
— Măi, nu vrei să-ţi dau o ţigară, sau o carte de aventuri ? Părerea mea este că ţi-ar face foarte bine.
Dar Andrei nu-i răspundea. Nu se gândea absolut la ni--mic : asculta tăcerea încordată din el.
într-o zi uşa se deschise încet, scârtâind. Auzi cum un scaun era târşit pe podelele goale, apoi vocea bătrânei răsună uscată : — Deschide-ţi ochii, fătul meu, şi te uită la mine. Uimit, Andrei o privi. Bunica se aşezase pe stinghia scaunului, îşi încrucişase mâinile subţiri în poală, ţinându-şi trunchiul foarte drept. Aşa de măruntă era, că părea o pitică, topită în sine.

— Vreau să-ţi spun cum a murit maică-ta. Şezi, şezi, hodineşte-te, nu te scula. De la Gurba, i-or prins ungurii şi i-or întors înapoi. Toată ziua plângea, că ce-i cu tine, nici noaptea nu avea somn. Ne-am alipuit pe la vecini, că aici or stat

cătanele ungureşti cinci zile. Se temea că ti-i prăpădi. O slăbit, nu mai mânca. în ziua când ne-am mutat înapoi acasă o picat în curte şi o murit. O tot durut-o inima, ca pe moşu-tău, Mihai. Dumnezeu să-i odihnească pe amândoi întru sânul său, în loc cu verdeaţă de unde au fugit grija şi suspinarea. Aşa au, murit mama ta, Andrei.
Tăcu şi-şi aplecă încet capul, rezemându-şi bărbia în piept.
— Neamul nost' Tulea i-o făcut copârşeu de brad. I-am pus pe piept un chip de al tău de când erai mic, ca să-i fie somnuluşor. La o săptămână i-am făcut parastasul cel de cuviinţă. Acuma, fătul meu, ai i'ămas singur ; trebuie să te îngrijeşti şi de taică-tău, că. Doamne, slabă minte are. N-o fost în stare să se alipuiască barem cu o căsuţă a lui ca orişicare om... Are inimă tare bună. Când a fost aici, la o săptămână după îngropăciune, am crezut că iese sufletul din el, aşa plângea. Nu ştiu ce-a fi cu el amu, că nu-i maică-ta să se uite în urma lui... Acuma iacă ce m-am gândit eu... Mie mi-or rămas câteva iugăre după Palii. Când oi muri, ţi le las numai ţie, să fii şi tu om.
— Nu-mi trebuie mie ! şopti Andrei, dar ea urmă ca şi cum nu l-ar fi auzit :
— Nu vorbi ca pruncii. Trebuie să ai oarece pământ, să nu se uite nimeni la tine ca la ciovârgăi. îmi pare bine că am apucat să-i spun şi Anuţii gândul meu.
încet, liniştit. Andrei începu să plângă, suspinând copilăreşte.
— Eu am îngropat pe mulţi, murmliră bătrână. Pe mama, pe tăicuţa, pe Mihai, şase prunci, pe soră-mea, pe Todor, pe Palii, pe maică-ta... Dumnezeu are să ne ierte păcatele, că am fost oameni săraci. Dormi şi vină-ţi în fire, iară colo — mâine, poimâine — ti-i duce acasă... Ţi-om pune de toate, clisă, cârnaţi, şoancă, fărină, să nu răbdaţi de foame, că la oraş foametea-i mare...
Când se sculă pentru prima oară, "într-o dimineaţă, şi ieşi în curtea desfundată. Andrei avu impresia că-i lipseşte ceva. Da, trebuia să răspundă la o întrebare care-l plictisise de când crescuse : „Cum ai dormit. Andrei ?"

Atunci înţelese că mamă-sa murise. Bucătăria era pustie; rece, într-o groaznică neorânduială : vase murdare, ceşti sparte, linguri coclite aruncate în toate părţile. ,
Se ghemui pe patul tare din colţul de lângă cuptorul stins. Trebuia să plece.
La despărţire, mătuşă-sa îl încarcă cu tot felul de bunătăţi, un sac întreg, şi îi strecură în buzunarul mantalei câteva mii de lei. De la oraş urma să scrie când încep şcolile, ca să plece şi Dan. Bunică-sa îl trase la o parte, îi dădu cu solemnitate toţi banii ei, numărându-i-i în palmă, apoi spuse :
— Să treci prin cimitir. Mormântu-i lângă al moşului tău Mihai. Să te rogi pentru ea, că puţină au fost viaţa ei în bucurii. Numai pe tine te-a avut.
Dan îl petrecu până la marginea satului. Ţinea cu stângăcie un pachet învelit în hârtie de ziar. Tăceau. In faţa bisericii. Andrei îi spuse încet : "
— Acum du-te. Dan.
Il îmbrăţişa şi văzu că ochii mari, căprui, ai vărului său înoată în lacrimi.
— Uite... îi spuse Dan, întinzându-i pachetul. Aici e... stofa cea albastră... eu am haine destule...
I-o vârâ sub braţ şi, întorcându-se repede, plecă stropind noroiul în toate părţile. .
Andrei găsi cu uşurinţă mormântul. Puse jos sacul şi pachetul şi rămase nemişcat, cu~ braţele atârnând, legănându-se uşor.
„...Puţină au fost viaţa ei în bucurii", auzi, ca într-un străfund, glasul femeii foarte bătrâne, care era bunică-sa.

Şi amintirile începură să se smulgă chemându-se una pe alta... Pe la şase ani fusese bolnav şi părinţii plecaseră **la** un bal **al** chefereului. Tatăl său, pudrat, parfumat, se agita, temându-se că o să întârzie, zorind-o mereu pe maică-:sa, care nu se putea dezlipi de lângă pat. („Toţi copiii au asemenea amintiri... mici dureri, mici umilinţe, când simt că nu ei sunt centrul pământului.") Nu putuse dormi, avea febră. Pe **la** unsprezece, mamă-sa se întorsese grăbită.
— Unde-i tata ? întrebă Andrei.
— El a mai rămas 'puţin, ştii tu cum e tăticul... Ii place să se distreze. Are să-ţi aducă prăjituri şi şocolată... Nu vrei să încerci să dormi ?
— Nu vreau... De ce nu m-aţi dus **la** bal ?

Să-ţi citească mama poezii ?
— Da...
Şi glasul ei se îneca de emoţie :
Peste *vârfuri trece lună,*
Codru-şi bate frunza lin, . ,
Dintre ramuri de arin Melancolic cornul sună...
— Ce înseamnă „melancolic" ?
— Ceva trist, foarte trist. Andrei... Nu vrei să dormi ?
— Nu. Citeşte acolo cum îi bate pe turci. Mie aceea-mi place.
Dimineaţă, tatăl său sosise grăbit, presărat peste tot cu confeti, se oprise lângă pat şi, lăcrimând de grijă, îl întrebase :
— Cum te simţi tu, puiul tatei ? Nu-i aşa că eşti mai bine ? Şi pusese pe noptieră patru kilograme de mandarine, pe care le cumpărase împrumutând bani din stînga şi din dreapta.
Curând mamă-sa a renunţat să mai meargă la vreo petrecere. Andrei aflase, târziu, mica lor tragedie în privinţa asta : Octavian, îndată ce intra în sala luminată, se simţea în largul lui : prietenii năvăleau spre el, strigând şi făcându-i semne, într-o clipă era instalat la o masă, unde se adunau repede lăutarii, cunoscându-i gusturile. Când prima.şul începea *„Steluţa", „Călugărul din vechiul schit"* sau *„Pe marginea groa-pei mele".* Sabin se uita repede împrejur să nu-l vadă soţia, apoi îi strecura în buzunar toţi banii şi, uşurat, îşi înălţa vocea lui frumoasă şi plină. Cînta şi golea pahare, într-o dulce euforie, până când, după câteva ceasuri. Ana venea plictisită şi îngrijorată din pricina copilului lăsat acasă, şi-l ruga să plece. El se posomora, îşi topea iritarea într-un surâs şi-i spunea încet :
— Mămică, numai câteva minute... un sfertuleţ de ceas... lanci dragă, zi tu aceea, ştii care... *„în rariştea de lângă vii".* Se apleca la urechea soţiei, şoptindu-i înduioşat : îţi aminteşti mamă, cum ţi-o cântăm...
Acuum uuun aaan eee luuungă vreeeemeee.
Şi ea îl lăsa în pace. Cu toate că era gras, Octavian dansa neobosit. Când auzea *„Valurile Dunării",* îl treceau fiorii... în vremea aceea făcea curte unei funcţionare foarte drăguţe, căsătorită cu un prieten vechi al familiei, Andru, un om urât, **Lirsuz** şi nefericit. Nici Andru, nici Ana nu ştiau dansa. Stă**teau** la o masă, într-un colţ, cu câte o prăjitură în faţă şi-i priveau pe cei doi care se învârteau, îmbătaţi, transportaţi.

Pe urmă, mama lui Andrei nu s-a mai dus nicăieri. Stătea mereu cu Andrei, îi povestea, îi citea din Eminescu şi din Pe-tofi, făceau planuri de viitor. Sabin

venea în zorif fluierând de răsuna strada pustie. în aproierea porţii se oprea şi începea să meargă în vârful picioarelor.
Pe la paisprezece ani Andrei a priceput, cu amărăciune, că părinţii săi nu se înţeleg, nu se potrivesc, dar se prefac, în-chizându-se fiecare în sine, pentru că îl avea pe el.
Andrei creştea şi se schimba. Citise foarte mult, ştia multe, nu mai găsea ce să-i spună mamei sale : în viaţa lui apăruseră dintr-o dată atâtea lucruri noi, prinja prietenie, prima dragoste, îndoielile despre dumnezeu... I se părea că mamă-sa nu poate să-l înţeleagă. Simţea că o răneşte prin distanţa asta, dar n-avea ce face, aşa credea, cel puţin. Devenise rece, tăcut, grosolan uneori când mamă-sa, uitând că el nu mai e copil, îl mângâia şi îi vorbea duios, ca pe vremuri. O dată, pe când mergea cu Sonia de braţ, se întâlniseră şi, în ziua aceea, mamă-sa a fost foarte tristă. Andrei fu supărat... „De ce nu înţelege că acum sunt mare, sunt *altul...*" Şi rămaseră atâtea şi atâtea lucruri nespuse...
„Viaţa ei a fost foarte puţină în bucurii"... Acum nu se mai putea îndrepta nimic şi simţea în mod obscur că şi această neînsemnată dramă a existenţei unor oameni mărunţi era determinată de o mare nedreptate ascunsă, a vieţii întregi.
Andrei plecă încet, trăgându-şi cu greu picioarele din pământul moale. Şoseaua udă se întindea în faţa lui. Satul rămăsese departe, mic, întunecat. Numai pe cerul uniform se deschidea, chiar în mijloc, un luminiş prin care se munceau să răzbată raze gălbui, vlăguite.
Călătoria care altădată ţinea cel mult două ore, dură acum două zile întregi. în fiecare gară sau staţie trenul, încărcat până la refuz de o mulţime care mugea căţărată pe tampoane pe scări, pe acoperişuri, era tras pe linia moartă. în compartimente, catifeaua sau pielea de pe banchete fusese tăiată, geamurile sparte şi înlocuite cu şipci bătute de-a curmezişul. Călătorii dormeau cu zilele, peste saci, geamantane, îşi făceau nevoile pe unde apucau, iar îndată ce trenul se oprea, năvăleau prin sate căutând să cumpere orice : slănină râncedă, ouă stricate, făină mucegăită, cepe încolţite sau prune uscate. Ma-

joritatea bărbaţilor erau beţi ; toţi aveau sticle cu ţuică sau cu spirt de cereale, tare ca focul şi greţos. Izbucneau certuri, bătăi şi din când în când focuri de revolver, sau urlete de femeie. Noaptea, pe acoperişurile vagoanelor, **se** încingeau chefuri de dans ; lumea simţea nevoia să petreacă. Câte o femeie dezmăţată guiţa, trecând de la unul la altul... Pe marginea liniilor se aprindeau focuri cu pomişori smulşi din rădăcină, cu paie furate de prin ogrăzi, sau cu scânduri din vagoane. Flăcările pîlpâiau, lingând pereţii trenului, dar nimeni nu se sinchisea. Un tânăr îmbrăcat într-o uniformă militară cînta dintr-un acordeon splendid Höhner, cu şase registre. Era eroul trenului. Lumea venea la el cu mâncare, cu băutură, aşa că militarul era în permanenţă beat mort, dar cînta tot mai. frumos cântece foarte triste.
Andrei se urcase într-un vagon de marfă, neacoperit, plin cu grâu, pe care trenurile îl cărau de colo până colo. Se înfundă până la gât în grăunţe şi nu rabdă de frig. Pe linia principală treceau mereu trenuri pline cu soldaţi, cu tancuri, tunuri, camioane, maşini, bărci lungi şi grele, pontoane, mi-I trăllere antiaeriene, ambulanţe, bucătării, staţii de radio, cai, Jcăruţe. A doua zi, pe marginea terasamentului începună să tapară urmele războiului. Scheletele de tancuri carbonizate erau [semănate pe câmpia răscolită, tunuri distruse îşi ridicau spre icer ţevile ruginite şi pline de apă, mormane de muniţie, de lobuze, grenade şi lăzi cu cartuşe erau împrăştiate în toate păr-**Iţile,** la fel cu arme rupte, carcase arse de avioane, căşti găurite, chesoane fără roţi. Ici şi colo, scheletul unui cal, pe care ciorile-l fcurăţau cu încăpăţânare. Haite de cîini flămânzi, cu părul zburlit *îşi* coastele împungându-le pielea, dădeau târcoale, amuşinând Imirosul cadarvrelor îngropate la două-trei palme adâncime abia...

Săpau repede cu ghearele, apoi înhăţau câte un picior (încălţat cu cizmă şi smulgeau, sălbăticiţi de foame. Departe, pe tmarginile câmpiei cafenii sfîşiate de parcă o greblă uriaşă ar fi scormonit-o nebuneşte, se iveau sate arse, pomi cu crengile 'rupte, turle pe jumătate dărîmate.. .Şi în fiecare gară, mulţimi **de** oameni foiau, se aruncau asupra trenului, se încăierau, mus**teau,** zgâriau, ca să-şi facă loc. Doi oameni beţi care se băteau se [. rostogoliră de pe acoperiş. Unul fu tras sub roţi, celălalt rămase , privind idioţit grămada de carne sângerândă, dar trenul nu se ; opri.
La Şimand li se spuse că garnitura nu merge mai de**oparte.** Un cor de zbierete se înălţa, câţiva indivizi săriră de

pe vagoane şi se repeziră să-l ia la bătaie pe şef, îl urmăriră, agitând ciomege, până la birou, de unde acesta apăru cu o puşcă de vânătoare, pe care o îndreptă asupra lor. Andrei ieşi din grâu, amorţit, îşi puse sacii pe umăr şi porni pe şoseaua asfaltată, în mijlocul unui convoi care se formase. Avea un singur gând : să ajungă odată acasă.
în jurul lui oamenii vorbeau, îşi povesteau păţaniile, îşi comunicau satele de unde se pot aproviziona, dar *mai* ales, povesteau aşa, că Andrei, mergând printre ei, află o mulţime de lucruri : cum apăruseră dinspre Lipova tancurile sovietice, acolo unde nu le aştepta nimeni şi cum începuse goana haotică a trupelor germane, ungureşti şi a civililor nemţi dm oraş. Spre Curtici coloanele au fost întâmpinate de grupuri de'partizani coipunişti care au deschis focul asupra lor. Fritsch, farmacistul, despre care se presupunea că a fost agent al Gesta-po-ului, fugea într-o maşină lungă, ofiţerească, împreună cu fata sa, Erika, pe care o îmbrăcase în uniformă de SS-ist. Maşina fu ciuruită de gloanţele unei puşti mitrahere, fata ucisă. Urlând, Fritsh o dezbrăcase, dar Erika era moartă. Pornise spre oraş, ţinând încleştat în braţe trupul ei greu, alb... Andrei o cunoştea pe fată de la patinaj, unde venea mereu însoţită de un ofiţer tânăr, german... Era distantă şi orgolioasă şi patina într-o rochiţă scurtă de catifea, care-i dezvelea picioarele lungi, frumoase, îmbrăcate în ciorapi de mătase roşii.
Se mai vorbea de partizanii sârbi care veneau în oraş şi trăgeau chefuri monstre, de dezastrul unei divizii de husari la Behu, unde fuseseră bombardaţi de avioanele Stukas, capturate atunci când românii ocupaseră aeroportul, de jafurile şi crimele din cartierele mărginaşe, unde nu era lumină, de bande care asasinau şi dezbrăcau pe toată lumea, violau femeile. Poliţia şi detaşamentele sovietice umblau după ei de o săptămână, fuseseră chiar câteva încăierări cu morţi şi răniţi.
Pe la prânz, convoiul se aşează pe marginea şoselei, în noroi, şi lumea începu să mănânce şi să bea.
— Bine că-i pace !
— Doamne ajută !
— Hai, noroc şi la mulţi ani !
— Amin... .
— Spune, da' de legionari ai auzit ? Zice că ar fi fost o divizie care au venit cu nemţii şi au rămas aci prin păduri... S-ar fi îmbrăcat în haine ruseşti, şi-i vai şi amar...
— Bea din pălincuţa asta...
Andrei mâncă repede. Voia să plece. O femeie într-un palton albastru cu blăniţă de astrahan şi o capelă militară, soioasă, înfundată până peste urechi, veni clătinându-se, se aşează nestânjenită lângă el, şi-l pişcă de bărbie :
— Sântem amărât, puişor ? Aşa de dulce şi amărât ?
Andrei îşi ridică faţa spre ea şi-i zâmbi ciudat. Intimidată, ea se uită la el, apoi plecă, silindu-se să se ţină dreaptă.

După vreo două ceasuri de mers, pe când se însera, apăru oraşul. Din coşurile fabricii, din gară, pluteau, leneşe, valuri negre de fum, lăbărţându-se şi deasupra întregului oraş părea că apare o aureolă mohorâtă, sură. Mahalalele erau pustiite, casele fără garduri, cu acoperişurile ciuruite de schije, cu geamurile hîindu-se ca nişte orbite din care ochii s-au scurs, cu zidurile şpriţuite de găurile roze pe care le lăsaseră gloanţele. De-a curmezişul şoselei era răsturnată o tancehtă, iar alături de ea, ca scheletul unei cămile, caroseria galbenă a unui turism plin de apă. Străzile erau pustii.
— Oamenii s-au mutat în centru, pe la rude şi cunoscuţi, îi. spuse lui Andrei un om care asuda cărând un sac uriaş cu cartofi. Pe aici nu se poate locui. S-au aciuat tot felul de inşi, care mai de care...
Andrei porni spre casă, străbătând partea bombardată a oraşului. Călca pe cioburi pisate mărunt, pe cărămizi îmbucă-tăţite şi paşii lui se auzeau neobişnuit de puternic, ca şi cum el ar fi fost singura fiinţă vie într-un univers mort. Dintr-o îngrămăditurâ de moloz văzu ridicându-se un firicel de fum, apoi, în vitrina mare a fostului magazin de fierărie şi arme „Bulzan şi fiii", zări instalată o familie. Işi făcuseră patul într-o cadă de tinichea şi tocmai trăgea ruloul pe pumătate ars şi răsucit. Când trecu prin parc, auzi paşi în urma lui şi o voce aspră, poruncindu-i :
— Hei, ăla, ia stai !
Işi scoase repede revolverul din buzunar şi se întoarse. Un bărbat mătăhălos, într-o uniformă zdrenţuită, cu o barbă roşcată năpădindu-i pomeţii obrajilor până sus, spre ochi. se opri speriat, îşi atinse cozorocul şepcii unsuroase şi mormăi :
— Chibrit... ţigara...
— N-am ! spuse Andrei răstit.
Plecă mai departe. Auzi păşii individului lipăind pe o alee, apoi o fluierătură. începu să alerge. Numai când ieşi din parc se opri să-şi tragă răsuflarea, lac de sudoare.

străzile goale, întunecate ; nici o licărire de lumină nu sclipea la geamuri, toate porţile erau încuiate.
Ajunse pe strada lor. Şi aici pereţii f«sesera găuriţi de gloanţe, pomii scoşi din rădăcini de şenilele tancurilor, felinarele strîmbate. Auzi pe cineva închizând repede poarta, se repezi şi începu să bată cu pumnii. Strigă : „Deschideţi !... Eu sânt... Andrei... Sabin..."
— Domnu' Andrei ! ţipă dinăuntru nevasta lui lurcovici. Stai... stai., .că-ţi deschid.
Când îl văzu, rămase înmărmurită, apoi începu să plângă :
— Vai, domnu' Andrei... săraca doamnă... Bine că aţi venit. Ce lucruri se petrec pe aici... Toată lumea-i nebună... Şi Ludovic s-a scris la comunişti.. .I-am spus : ,,Stai, omule". El, nimic !
— Tata...
— O, vai şi amar. Nu ştiu ce are să fie cu bietul domnu' Sabin. Toată ziua bea, şi bea, fără încetare... Singur. Bea şi cînta. Toată curtea plânge de jalea lui. L-am trimis pe bărbat să stea de vorbă cu el ca nu cumva... Doamne fereşte... Trebuie să vă crească pe dumneavoastră. Şi v-a căutat într-o zi cineva, o domnişoară şi un domn.
Uşa coridorului era descuiată. Toate gemuleţele colorate fuseseră sparte. In bucătărie, lumină. Andrei se repezi ca o furtună, deschise larg uşa şi strigă :
— Tată... Tatăă... Am venit !
De la masa acoperită cu sticle, damigene, cepe şi bucăţele de slănină, un obraz buhăit, cu ochii mici înfundaţi adânc în orbite, cu părul rar, hpit de creştetul trandafiriu, se ridică spre el.

— Tată !
Sabin dădu să se scoale, dar răsturnă o sticlă şi vinul se scurse de-a lungul mesei, apoi curse jos, licăind.
Un hohot de plâns, fără lacrimi, îl zgudui pe Sabin. Işi întinse amândouă mâinile spre Andrei şi acesta se ghemui la pieptul lui.
Târziu se desprinse uşor din braţele tatălui său, care-l căutară bîjbiind. Murdar, neras, cu ţepii roşiatici ai bărbii cres-cându-i deşi, până la gât. Sabin părea o umbră a ceea ce fusese odinioară. In bucătărie era frig şi mirosea, insuportabil, a vin şi a stătut.

— N-am fost lângă ea... să-i spun... gemu Octavian, apoi căzu moale pe scaun. îşi turnă un pahar plin ochi şi-l bău, udându-se pe pieptul cămăşii.
— Tată, să facem foc...
Sabin dădu din mână, indiferent. Şi îl întrebă cu limba încleioşată :'
— Ţi-i foame, cumva ? '
— Da, foarte foame, minţi Andrei.
— N-ai nici o grijă... îţi face tata şi foc şi de mâncare... uite acuma... numai să se scoale tata... că-i beat... Să nu te temi, puiul meu, are să se îngrijească tata de tine, toate are să ţi le facă tata, n-ai să duci lipsă de nimic...
încercă de două ori să se ridice, dar căzu înapoi, pe pătuţul cel mic. Atunci, încruntându-se, îşi adună toate puterile şi se sculă, păşind prin bucătărie fără să se clatine. Aţâţă focul.
Andrei se aşezase pe un colţ de scaun, fără să-şi scoată mantaua. îşi rezemă fruntea în palme. Auzea sfârâitul unturii în tigaie şi poticnelile tatălui său. Nu era obosit, dar ar fi vrut să doarmă, să doarmă la nesfârşit. Mâncară tăcuţi. Lui Sabin grăsimea i se scurgea pe bărbie, dar nu se ostenea s-o şteargă. Scoase din bufet un pahar mare, îl puse în faţa lui Andrei, i-l umplu şi-i spuse :
— Bea cu tata... Acuma eşti mare...
Vinul greu, dulceag şi unsuros îl ameţi pe Andrei. Durerea ascuţită care-i tăia respiraţia i se risipi cu mii de ace în tot trupul, o dată cu o căldură moleşitoare.
— Cum ai îmbătrânit. Andrei, spuse Sabin, încreţindu-şi pleoapele, ca să-l vadă mai bine. Ai slăbit... Are să-ţi facă tata rost de mâncare bună, să te îngraşi. Şi întinzându-se peste masă, voi să-i mângâie mâna, dar se încleşta de ea. Degetele tatălui său erau fierbinţi şi foarte moi, catifelate. Andrei turnă iar în pahare. Era bine aşa, să bea, să nu trebuiască să spună nimic.
Pereţii, spoiţi cu verde-deschis, începură să danseze ; becul chior clipea în răstimpuri. Sângele bătea rar în artere, egal, ca un ceasornic...
— Să bem, făcu Andrei. Tatăl său îl privi cu reproş :
— Să nu te înveţi cu băutură. Nu-i bine... Şi adormi, pe neaşteptate.

Andrei, adunându-şi puterile, îl întinse pe patul mic, de lemn, şi-l acoperi cu mantaua lui, şi cu o scurtă veche, îmblănită, roasă de molii. '
Intră în dormitor : de săptămâni întregi nu fusese aerisit, dar acum nici el n-avea putere s-o facă. Deschise dulapul. Cămăşile, hainele, rochiile mamei sale erau aşezate în ordine, presărate cu bucheţele uscate de levănţică, un parfum discret şi trist, care însoţise fiecare mişcare a Anei. Işi înfundă obrazul între rochiile vechi, de zeci de ori modificate, îşi trecu degetele peste ţesăturile moi, roase pe alocuri. I se părea că tot trupul lui e un clopot gol, în care sângele, dezlănţuit, se zbate cu un vuiet prelung.

CAPITOLUL, XVIII

An fiecare zi, trenurile, care veneau anapoda, vărsau

Imulţimi de oameni în gara distrusă, pe peroanele răvăşite, acoperite cu tot felul de murdării. Ultimii refugiaţi se întorceau, fără bagajele cu care plecaseră, zdrenţuroşi şi murdari, precupeţi transportind tot felul de alimente veneau să facă afaceri. In piaţa asfaltată din faţa gării, printre rămăşiţe de maşini şi tancuri ruginite, se începeau târguri, se vorbea de vagoane de zahăr rămase undeva pe linii, de cisterne încărcate cu spirt sau de vite rătăcite, culese de pe câmpuri şi lăsate la vreo moşie părăsită, sub paza unor oameni înarmaţi. Se făceau tot felul de schimburi : biciclete militare contra unui kilogram jumătate de cartofi, un geamantan de lame de ras suedeze pe o damigeana de ţuică, cinci găini contra unui pistol automat fără încărcător, un coş de ouă pentru o manta de piele găurită de gloanţe. De cele mai multe ori, comerţul se termina cu împuşcături trase în plin, pentru întărirea cererii sau ofertei. Mulţimea se împrăştia urlând, ca să se adune îndată în jurul mortului sau rănitului : mâini grăbite îl cercetau de acte şi cu acest prilej îi luau ceasul, banii sau revolverul. Din când în când treceau claxonând camioane pe care era scris cu var : TOTUL PENTRU FRONT, TOTUL PENTRU VICTORIE. Lumea le privea mirată : aici războiul se terminase doar...

Acum se purta undeva spre Debreţin sau Szegedin. Noaptea, două sau trei avioane germane veneau şi aruncau bombele la întâmplare, să producă panică. Artileria antiaeriană deschidea focul, cerul întreg era o mare de văpăi, scrijelită de dîrele roşii ale trasoarelor sau de lamele drepte ale reflectoarelor. Câteva avioane fură doborâte, unul căzu **în** Mureş, lângă pod, celelalte — dracu ştie pe unde, pe câmp.

Peste podul distrus care ducea în Cetate treceau **în** fiecare zi câţiva curajoşi. Mulţimea se aduna pe mal să-i vadă, ca pe Stroschneider acrobatul. în Cetate erau mii de biciclete, de arme, de muniţii, furaje şi uniforme militare ungureşti, părăsite în grabă când Katiuşele începuseră să tragă. Cu revolverele, mai ales, se făcea un comerţ foarte bun : toată lumea voia să fie înarmată. Noaptea, de peste tot, pocneau împuşcături... Câţiva copii, jucându-se pe câmp, fuseseră rupţi **în** bucăţi de explozia unui obuz ; un învăţător dintr-un cartier mărginaş voise să pescuiască cu grenade în Mureş şi — neştiind smulge focosul — sărise în aer ; unui domn elegant i se aprinsese o rachetă în buzunar şi el fugise înnebunit pe stradă, cu hainele arzând, zbierând să i se aducă o găleată cu apă.

Şi toată lumea bea, ca şi cum o sete colosală ar fi devorat-o : seara, trupurile de beţivi erau culcate peste tot : lângă rigolele trotuarelor, în noroi, pe treptele bisericilor, în maşinile avariate, în lăzile de gunoi sau în mijlocul trotuarelor. Cârciu-marii făceau afaceri strălucite. Se bea orice : spirt denaturat, odicolon, tot felul de ţuici, vinuri şi coniacuri, pritocite cu ce cădea la mână. Zvonurile cele mai fantastice circulau şi li se dădea crezare ; se vorbea despre un măcelar care prindea copii, îi omora şi făcea din ei salamuri şi cârnaţi, de vulpi mari cât tigrul care ar fi apărut la marginea oraşului, de organizaţii secrete adunându-se prin adăposturile părăsite ; foştii nazişti se salutau simbolic cu cifrele : 88 (adică a opta literă din alfabet : HH = Heil Hitler), se auzea de nişte înfiorătoare arme noi, germane, printre care o oglindă colosală capabilă să adune toată căldura soarelui şi să pir jeleasră oraşe, la orice distanţă, de „razele morţii", de o bombă fenomenală, de ţărani răsculaţi care ar fi omorât

un moşier, după unii ungur, după alţii român, şi ar fi împărţit moşia („Ca în '19, domnul meu, ca în '19 cu hoardele lui Béla Kun..." Mint 18-ban, mikor be jótek a românok" i...) ; se zvoni că Rommel n-a murit, ci a fost

Note:
' Ca în '18, când au venit romătii... (mag.)
numit comandantul suprem al frontului de răsărit şi varsă benzină pe Dunăre ca să aprindă toţi afluenţii ; cineva văzuse un vampir care crestase cu briciul sânul unei femei şi-i sugea sângele ; vampirul purta pelerină violetă şi cizme cu pinteni. Pe urmă lumea se linişti aflând că un ofiţer de cavalerie, căruia monstrul îi furase logodnica, îl împuşcase.
Şi oraşul petrecea... Cele mai deşănţate cântece fără perdea făceau furori.
într-o zi, un avion american avariat deasupra Vienei ateriza pe aeroport. Piloţii, băieţi înalţi, cu pistoale de cow-boy bătându-le coapsele, trecură prin oraş, urmaţi de un convoi de elevi şi copii, muţi de admiraţie, holbându-se la un negru atletic, care fuma, demn, un trabuc. Seara se auzi că americanii s-ar fi încăierat cu ruşii, împuşcându-se reciproc (au fost şi martori), dar spre marea decepţie a unora, a doua zi piloţii americani se fotografiară în mijlocul pieţii de braţ cu aviatorii sovietici.
Ameţit de mirosul fetid al compartimentului în care călătorise, Suslănescu coborâ în gară chiar în clipa când o procesiune cu prapori, crucifixe şi baldachine străbătea piaţa, îndreptându-se spre Maria-Radna. Rămase pe marginea trotuarului scărpinându-se furios — îl mâncau păduchii — şi privind şirul lung care înainta cântând tărăgănat. La marginea convoiului şontăcăiau ologi, legănându-se între cârje. Femei cu cârpele trase pe ochi strigau plângăreţ : ,,Maarie-Maarie", un preot tânăr, frumos, mergea cu pas vioi, parcă ar fi defilat... Se auzea un târşîit monoton întrerupt de vaietele babelor sau de bocănitul tălpilor de lemn. Şirul de oameni nu se mai isprăvea şi Suslănescu trecu prin mijlocul lui. apoi se îndreptă spre casă, privind cu ochi uimiţi oraşul atii de schimbat. O vitrină îi trimise imaginea lui grotescă. în IJC de haină purta un sac, căruia-i făcuse găuri pentru cap şi mâneci. Pantalonii, ferfeniţă, atârnau peste carîmburile unor jambiere de piele. Era încălţat în tenişi rupţi, soioşi, din care-i ieşeau degetele. Mergea repede, pe Ungă ziduri, mort de spaimă că s-ar putea întâlni cu cineva, dar se oprea mereu, căutând să-şi umple ochii cu priveliştea caselor, a oamenilor, a trotuarelor. Curiozitatea cu care privise primele detaşamente de soldaţi sovietici acum trei săptămâni nu**-l** părăsise : ori de câte ori îi vedea se dădea la o parte, se hpea de zid, dar îi urmărea după aceea. Ar fi vrut

să înţeleagă ce vorbesc, ce pot gândi nişte soldaţi victorioşi. Şi faptul că nu pricepea nimic, îl făcea să şi-i închipuie mesagerii unei lumi necunoscute.
Era aşa de slab, că abia mai umbla. Călătorise în zeci de trenuri, fusese mitraliat, azvârlit dintr-un vagon, dormise pe marginea drumurilor : ca şi ceilalţi furase, împins de foame. Singurul lui vis, acum, era o cameră curată, foarte încărcată cu tot felul de nimicuri, o baie fierbinte şi apoi trupul cald al Măriei, o zvârcolire în care să se piardă, să se ascundă, să se uite... De când pornise spre casă se gândea la ea ca la femeia lui, care trebuia să-l aştepte, înfiorată de dorinţă.
Mohorala şi murdăria străzilor îl făcură să fugă aproape. Când recunoscu gardul, grădiniţa, treptele, uşa cu perdeluţe £dbastre, un val de lacrimi îl podidi, orbindu-l. Se repezi ca un nebun, lovindu-şi umărul de poartă, se caţără pe trepte, apăsă cu toată greutatea trupului uşa antreului, prăbuşindu-se înăuntru. Mirosul familiar, nespus de scump, îl năuci. în clipa aceea uşa biroului

lui Velceanu se deschise şi un ofiţer sovietic apăru în prag. Suslănescu încremeni, se făcu livid. Ofiţerul, amenințător, făcu un pas spre el. Suslănescu voi să-i explice pe franţuzeşte :
— J'y demeure, monsieur, je suiş l'un des locataires... Je reviens... du reffuge... Permettez... professeur Souslanesco...
'— Gospoja ! strigă ofiţerul şi, întorcându-se, intră în birou.
Mimi se ivi în uşa bucătăriei, îmbrăcată într-un taior foarte elegant. Suslănescu se repezi spre ea. Mimi ţipă, apoi, recunoscându-l începu să râdă :
— Ia te uită, domnul Suslănescu ! Aurel, Aurel, vino repede să vezi cine ne-a sosit !
Velceanu îşi scoase capul palid, învăluit într-un turban de ' mătase multicoloră, îl privi şi-i spuse calm :
— Ai venit ? Mă iartă că nu-ţi dau mâna, dar... trebuie să fii plin de păduchi... Şi înţelegi, epidemiile... O s-o rugăm pe Fira să-ţi facă imediat o baie. Tu pleci, dragă ? se întoarse el spre Mimi, care-şi trăgea mănuşile.
— Da, sunt invitată... Schimbă-te repede — surâse ea lui Suslănescu —. culcă-te, dormi, fă ce vrei. Mâncaţi cu Aurel *ce* veţi găsi ; azi am fost frivolă, nu gospodină...
Note:
' Locuiesc aci, domnule, sunt unul dintre locatari... Vin... din refugiu... Permiteţi... profesor Suslănescu... (fr.)
Suslănescu privea ţintă uşa biroului.
— A ! — rìse Mimi — e iVlìhail Alexandrovici, locotenent de aviaţie. E in *cvartir* la noi, cum se spune azi. Un băiat admirabil, delicat şi rezervat... Pa, pa, amândurora, am întârziat.
Plecă. Velceanu se retrase, lăsându-l singur, apoi peste un timp veni Fira, o moţogană zbîrcită. Se bătu cu palma peste gură :
— Tulai, domn profesor, gândeşti că sânteţi Laie ţîganu', vai de mine... V-am încălzit apă ; să vă firdeliţi... Tulai, începu să râdă, ca un bohoţ, aşa sânteţi. Ţipaţi ronghiurile astea, să le dau foc în ogradă. La baie mereţi dar' singur.
Când îşi scufundă în cada de porţelan trupul negru, Suslănescu crezu că are să moară de plăcere. O dorise atât de mult pe Mimi, pe Marie a lui, încât abia se putea stăpâni. Şi ea... Oare totul va fi cum a fost ? Oare războiul, haosul, animalitatea dezlănţuită n-au însemnat o baie purificatoare ? Ori poate ceilalţi nu înţeleg ? Da, asta era, aşa se explica totul Mimi pleacă în vizită, acum cind s-a întors el, amantul ei, ca şi cum nu s-ar fi văzut decât de ieri sau azi-dimineaţă... Plecarea ei, taiorul, ciorapii, mănuşile, lingeria fină i se părură simbolice, anacronismul disperat dar inconştient al eternului feminin. „Peste câţiva ani, femei ca Mimi vor fi numai amintiri sau poate nici atât... Ne vom îmbrăca în blănuri, vom devora carne crudă şi ne vom acupla în boschete, primăvara şi toamna..." Imaginea aceasta îl îndurera, dar îi făcea şi o plăcere ciudată, în acelaşi timp. Pe când se ştergea, se gândi la ofiţerul încartiruit la ei şi inima începu să-i bată, de teamă. Cine ştie ce poate fi... vreun comisar... sau de la GPU... şi în
acest caz.....Dar pentru dumnezeu se gândi —, eu am o
mulţime de cărţi periculoase, de studii istorice, am o bibliotecă întreagă despre Napoleon, duşmanul ruşilor !" Se îmbrăcă repede, fără să mai guste plăcerea hainelor curate, moi, fine. „Cultura va fi cel mai mare duşman al timpurilor care vin", îşi spunea, încercând să-şi domolească printr-un efort al voinţei durerea ascuţită pe care o simţea în piept. Intră în camera lui şi, aşezându-se pe parchet, începu să scoată cărţile de prin lăzi. Dumnezeule, ce de cărţi subversive, albume germane de istorie şi arhitectură, picturi religioase italiene din Renaştere... Cum spunea Marx ? „Religia e opiu pentru popor" : sau poetul acela — nu-şi mai amintea numele : „Ne vom sui la cer să împuşcăm pe

dumnezeu"... Rafael, Leonardo da Vinci... Dürer, neamţ ! Arno Brecker cu Siegfried-ii şi Brunhüdele lui, nazist !... Când le adunase toate astea ? In fond nu era vinovat, un istoric trebuie să ştie totul... Ei, şi istoria, ce farsă atroce ; nici măcar : comică.
Adună cărţile, umplându-se de praf şi fugi în bucătărie, după ce pândi uşa biroului. Deschise uşiţa sobei de tuci şi începu să le îndese. Flăcările roşii, vii, cuprinseră foile. De pe o pagină lucioasă, răsucită de căldură, imaginea lui Napoleon îl privi distantă. înghiţind în sec, Suslănescu vira cărţile în foc, una după alta. Dogoarea îi încinse obrazul ras proaspăt, care-l ustura... In foc ! In foc cultura ! In foc arta ! în foc...
— Tulai, domnişor, doar n-aţi luzît ! ţipă din uşă Fira. Se repezi la plită şi scoase o tavă în care fumegau resturile unui pui carbonizat. Ce-a zice donrmu' că ramaserăm fără mâncare ?
Suslănescu o privi cu ochii înroşiţi de fum :
— Să ardă ! strigă. Să ardă totul !
Când din toate cărţile nu mai rămăsese decât un morman de cenuşă, Suslănescu **o** răscoli cu vătraiul, apoi se duse să se culce. Uşile deschise ale dulapurilor, cu rafturile văduvite de cărţi păreau că rânjesc, înduioşător şi scârbos, ca un bătrân căruia i s-au scos toţi dinţii şi a uitat că nu mai are voie să râdă. Dormi, fără vise, până a doua zi dimineaţă, când, înfrigurat de dorinţă, intră în dormitorul lui Mimi. Din uşă se dădu însă înapoi, deoarece Velceanu era în pat şi citea. Mimi îşi ascunse leneşă piciorul dezgolit sub plapumă şi-l îndemnă :
— Haide, haide, domnule Suslănescu, apropie-te ! Avem atâtea să ne spunem ! Să ştii că n-am crezut nici o clipă că ai murit acolo, sub tramvai, rìse ea. Eu am trecut printr-o groază de peripeţii, după aceea. M-am întors acasă şi am stat tot timpul aici. A fost groaznic, făcu, fără nici **o** umbră de gravitate. Te uiţi la Aurel ? (Velceanu era legat la cap.) A avut un mic accident. S-a aprins o lampă cu petrol. Era să-i ardă toată faţa... Şi dumneata ?
— *J'ai vécu, madame* reedita el răspunsul abatelui de Siéyès. ,,0, dacă ai fi singură, să mă strecor lângă tine. Marie, Marie, să-ţi sărut trupul sfânt şi cald... să uit... Am atâta nevoie să uit... Sufletul meu este o paragină pustiită de vânturi, inima mea o rană în care n-a mai rămas loc decât pentru tine, pentru un pic de duioşie a sângelui... şi ţi-o cerşesc. Marie, cu tot ce a mai rămas omenesc în mine..."
— Eu cei- atât de puţin, şopti, fără voia lui şi se sperie.
— Pardon ? zise Mimi.
— Nimic, nimic. Voiam să spun că în curând vor începe Am trăit,

Note:
Doamna mea (fr.).
cursurile... la liceu, exact, la liceu, şi va fi ca înainte...
— S-o crezi dumneata, spuse rece Velceanu, nedezlipin-du-şi ochii de pe carte. înseamnă că istoriai pe care-o ştii nu face, iartă-mă, două parale. Se aude de epuraţii radicale, în toate domeniile vieţii. Noi, care ne-am făcut datoria conform legilor ţării vom fi traşi la răspundere pentru crimele celor mari, care aveau *jus deliherandi* Eu am spus, dacă-ţi aminteşti, încă în noaptea lui 23 August, că n-avem a ne bucura de, hm... „abiUtatea" noastră în întoarcerea pelerinei...
Suslănescu speriat se ridică : Mă iertaţi, trebuie să mă duc, vreau să văd ce mai e prin oraş, să mă întâlnesc cu colegii...
Plecă. Era atât de trist, de frustrat, încât gândul de-a trece pe la părintele Potra îi păru salvator. El era destul de fanatic să poată găsi cuvmte de încurajare, chiar dacă erau de-o stupiditate enormă şi placidă.

îi deschise chiar Potra, care rămase o secundă uimit de schimbările de pe faţa lui Suslănescu, apoi îl strânse în braţe tăcut, cu o figură gravă, funebră.
— Pofteşte înăuntru, dragule, pofteşte...
înduioşat, Suslănescu îi spuse, în timp ce urca scările :
— Ce bine a fost atunci când ne ascundeam la dumneata, îţi aminteşti ? Aşteptam ceva şi...
— Bine, dar acest ceva a sosit ! spuse Potra, destupând o sticlă de vin. Acum, datoria noastră, a dascălilor, e să ne luăm în serios misiunea, nu numai să propovăduim, dar să practicăm virtutea... („Virtutea e o nerozie", se gândi, eminescian, Suslănescu, în timp ce dădea din cap, să nu-l întrerupă.) Generaţii noi se vor ridica. Ele trebuie să fie foarte curate sufleteşte. Noi înşine trebuie să fim curaţi.
— Ce mai e nou prin oraş ?
— Mai nimic. Lumea se reculege, nu ştie ce să creadă. Alaltăieri a sosit familia Varga. Am fost pe la ei. sunt încă zăpăciţi, derutaţi. Au avut pierderi grele, sărmanii...
— Las' că le-a mai rămas ! pufni Suslănescu.
— Da, desigur..., nu-i vorba de asta...
Tăcură. Ceva străin era între ei, şi simţeau amândoi acest lucru. Suslănescu îi propuse să facă **o** vizită directorului şi Potra primi. Pe drum nu-şi vorbiră. Acasă la Lucaci era mare adunare : Drăgan, Burtea, Blaga, Nicuşor Spinanţiu, care-şi lăsase o barbă neagră, ascuţită, perora în mijlocul salonului, plimbându-se.
Note:
' Dreptul de a hotărâ (lat.).
Intrarea celor doi trecu aproape neobservată. Directori î le strînse mina, îl întrebă pe Suslănescu ce mai face şi-l anunţă că prietenul său, Corian, plecase voluntar pe fron!.
— Vă spun ca un fapt pozitiv, se agita Spinanţiu, că ni se interzice să luăm Ardealul în stăpânire ! Pretextul : că noi nu sântem democraţi în mod suficient ! Că nu prezentăm suficiente garanţii de democraţie, *noi* — care am luptat îm.-potriva naziştilor ! JVoi care am fost prigoniţi de Gestapo !... E un abuz !
— Cest le droit du plus fort, vous savez" îşi ridică degetul Drăgan. *Du-plus-fort !* punctă el, ca la lecţie.
— Nici nu-i sigur, spuse Blaga, tuşinându-şi mustaţa castanie.
— Ba da, este *i* „Aliaţii" au izgonit autorităţile româneşti, din teritoriile eliberate cu sânge românesc ! Domnul baron Papp a plecat azi-dimineaţă la Bucureşti să capete o confirmare. în caz că e adevărat, nouă, intelectualităţii de la graniţa de vest, ne revine sarcina să oprmem protestul nostru vehement, astfel ca să se audă până unde trebuie !
„Iar proteste ? Iar «acţiuni ? Iar lupte ? Iar frământări ? Iar mistica vorbelor ? în loc să ne bucurăm că trăim..." se gândea stupefiat Suslănescu. îi părea rău că venise şi se uita aiu-tit la colegii lui, la oamenii pe care-i cunoştea şi nu-i m.â recunoştea.
— Mă mir, de vreme ce acuma şi noi luptăm împotiivi Germaniei, spuse Potra cu ochii aprinşi. în caz că e adevărat, atunci trebuie să nu ne lăsăm, până la ultima picătură de sânge. („Dar ăştia-s nişte inconştienţi !" îi veni să strige lui Suslănescu,)
— în orice caz, domnilor, vă rog, cea mai absolută discreţie până la întoarcerea domnului baron. Avem un guvern democrat, generalul Sănătescu se bucură oficial de încrederea „aliaţilor", în Capitală sunt destui corespondenţi străini, opinia publică mondială...
N-avem nevoie de străini ca să ne rezolvăm problemele noastre vitale ! zise înfierbântat Potra. Prin noi înşine !

— Pentru asta v-ar pupa domnul general Mândru, rîse Spinanţiu. Cum mă găsiţi, domnilor, cu barbă ? Am jurat să n-o tai până nu mă duc la Cluj şi pun dinamită sub statuia lui Matei Corvin.

Note:
1 E dreptul celui mai tare, ştiţi (fr.).

— De **ce s-o** dărîmăm ? **Doar a fost român ! interveni** Blaga.
Suslănescu se ridică.
— Da, domnilor, vorbea Spinanţiu, simţindu-se în centrul atenţiei generale. Ungurii nu s-au potolit şi faptul acesta, dacă e adevărat, e de natură să le dea nas. Ieri chiar am văzut un grup de unguroaice în costum naţional, pe stradă. Un grup de tineri le-a pus la punct, magistral. Mi-a părut râu că poziţia mea mă împiedica să mă amestec... Pe de altă parte, dumneavoastră nu citiţi ziarul comunist „Patriotul". Sub tonul foarte politicos şi ,,patriotic" un anume Radu Stâncă, alias Robber, ne ameninţă cu spume la gură. îndrăzneşte să critice guvernul, voalat, dar precis totuşi. Cum, domnilor, **nu mai sunt** lagăre ?
— Mă tem să nu se reînfiinţeze, pentru noi, de data asta, clătină din cap directorul. Mai bine spune-mi de unde aş putea cumpăra nişte cartofi că n-am ce da copiilor la internat. Ori făină, ori altceva !
într-o clipă discuţia se încinse asupra acestui subiect. Suslănescu profită de ocazie şi plecă, după ce mai înainte întrebase pe Burtea ce ştie despre începerea cursurilor sau despre plata salariilor.
— Nimic... La liceu e spital militar, o harababură întreagă. Lefurile ? Dumnezeu ştie... Ce ? Doreşti atât de mult să te apuci de lucru ? Apropo, să nu uit. S-a întors Răducanu... E mai-e comunist... Mare... O să avem de furcă, zău.
De când intraseră trupele sovietice şi române în oraş, Vîs**lan** stătuse ascuns, împreună cu Horia Baniciu, într-o vie părăsită. Noaptea, trecindu-şi pistolul automat şi grenadele, făceau de pază, cu schimbul, tresărind la cel mai mic zgomot, dar chiar dacă i-ar fi surprins cineva, n-ar fi avut curajul să deschidă focul. A treia zi, după ce ajunseseră aici, veni **un** plutonier dezertor, Borţan, care-i năuci cu un potop de veşti trăsnitoare. Noroc că plutonierul avea un sac mare plin **de** conserve de carne pe **care le** mâncară fără **piine,** deran-jîndu-şi stomacurile. Baniciu dormea **toată** ziua, într**-un** pat fără saltele, învelindu-se cu mantalele pe care le lua de la ei. Spunea că e bolnav şi le interzisese să facă cel mai mic zgomot. Vîslan ar fi vrut să stea de vorbă cu el ; simţea că tăcând **mereu şi** rumegându**-şi teroarea** are **să înnebunească**

foarte curând. Când începea să-şi spună : „Dacă aş fi plecat de dimineaţă, sau dacă nu m-aş fi dus la gară", îi venea să urle ca şacalii. De câteva ori se gândi să-l omoare pe Baniciu în somn. îi ura de moarte faţa lată, albă, părul cânepiu, lung ca la fete şi privirea rece a ochilor care semănau cu nişte solzi. Apoi îşi spuse că, desigur, Baniciu aşteaptă ceva. Şi la rebeliunea din '41 tot aşa a fost : când l-au arestat soldaţii, l-au dus la prefectură, unde l-a luat în primire ataşatul militar von Eck, l-a suit într-un avion, îmbrăcându-l în uniforma de pdot german şi l-a expediat la Berlin, de unde a venit cu un pluton de legionari SS-işti. Asta era tot ceea ce ştia despre el. Mai mult nu putuse afla. Nici despre o serie de foşti camarazi care dispăruseră, nîci despre planurile lor, despre

speranţele lor, sau, mă rog, ceva care să justifice calmul lui Baniciu. Până la urmă încercă să-şi explice, spunându-şi că fostul *Sturmhandfilhrer* SS Banicz era complet cretin, un caz patologic, un sadic, un înapoiat mintal.
După ce nemţii ocupaseră oraşul, la 14 septembrie, Baniciu îl silise să scoată un ziar, cu titlul verde : „GARDA CĂPITANULUI". Era mai mult un manifest decât un ziar. Avea şi lozinci antisemite şi anticomuniste. Vîslan îl scria singur, la sediul comandaturii germane, chinuindu-se şi asudând, dar nimeni nu-i comenta nici frazele şchioape, nici inadvertenţele gramaticale, nici incoerenţa. La orele şase, Baniciu venea să-l ia, îl citea repede, presărându-l cu câţiva : „Moarte jidanilor ! Victoria finală e aproape", şi-l dădea unui legionar, Holban, care-l ducea la tiparniţa militară germană. Baniciu nu-i spunea nici *un* cuvânt, nu-l ameninţa, nu striga la el, nu-i amintea de „trădarea" lui din '41, când scrisese o epistolă de pocăinţă guvernului Antonescu ; de fapt i-o scrisese Robber, de atunci durau relaţiile lor. Părea să-i fi uitat şi numele ; îl privea doar ca pe o maşină care fabrică ziarul. Cum îl vindeau, cui îl vindeau, Vîslan habar n-avea. Ar fi vrut să bea, să chefuiască, şi — într-o zi — nemaiputând răbda, îi spuse asta lui Baniciu. Acesta-l privi mirat, apoi zise :
— Azi vii cu mine, ferşteţ ? (îşi presăra cuvintele cu expresii nemţeşti pronunţate pocit, deşi vorbea perfect germana, din copilărie, bucovinean).
— Unde ?
Baniciu se uita la el ca la un fenomen.
— Maşina-i afară. Şnelăr, şnelăr.
Vîslan păşi după el pe coridoarele fostului liceu catolic de fete, „Notre Dame de Sion", prefăcut în comandatură. La

uşile albe ale claselor stăteau crăcănaţi şi nemişcaţi soldaţi foarte tineri, în bluze de camuflaj, cu cizmele pline de grenade. Vîslan se sui într-un Mercedes Benz deschis şi-şi trase repede pălăria pe ochi. Se temea că Baniciu are să-i spună, batjocoritor : „Ce-i, camarade, te temi să nu te recunoască ci-' neva ?", dar celălalt tăcea, răsturnat pe pernele de piele ale maşinii, şi-şi bătea carîmbii cizmelor cu mănuşile gri. Vîslan nu ieşise deloc în oraş, aşa că, de la un timp, începu să privească pe furiş plin de curiozitate. Casele păreau pustii, părăsite, la unele balcoane atârnau steaguri nemţeşti şi ungureşti. Nu se vedea nici un trecător. Maşina, urmată de un camion plin cu soldaţi, gonea grăbită, ieşind din oraş, pe pustă. Era frig, stătea să plouă. Ciorile cârâiau în toţi pomii.
— Pot să-mi permit să întreb unde mergem... camarade ? îndrăzni după un timp Vîslan.
— Nu, răspunse sec Baniciu. Şi camarad eşti tu cu p..; mătii, nu cu mine. „Mă împuşcă, se gândi Vîslan. Mă duc afară din oraş, să mă împuşte". Dar întorcându-se şi văzând camionul plin cu soldaţi, îşi spuse că pentru aşa ceva nu e nevoie de atîţia militari şi se linişti. După vreo oră Baniciu se întoarse spre el şi spuse :
— Mergem la Zerind, să-l execut pe Baron. L-am scăpat în ianuarie '41, nu-l scap acuma. Am informaţii că e acolo.
In clipa aceea Vîslan se convinse definitiv că Baniciu era nebun. Să urmăreşti cu asemenea perseverenţă un plan de acum patru ani, lichidarea tuturor adversarilor politici, noaptea Sfântului Bartolomeu (ce sfânt o fi fost şi ăsta, nu ştia) pe scară naţională era ori nebunie... ori ceva sublim, dar care scăpa înţelegerii lui.
Ajunseră spre seară. Conacul, o clădire masivă, roşie, străjuită de un donjon îndesat, cu simulacre de creneluri, părea tupilat printre castanii bătrâni. Poarta mare, de fier forjat era încuiată şi Baniciu trebui să tragă două focuri de pistol în lacătul masiv, cât un clopot. La zgomotul detunăturilor apăru administratorul

moşiei lui Papp, Pinţea, trezit din somn parcă, cu hainele de dimie pe căldura asta de toamnă fierbinte, phne de paie.
— Unde-i domnul baron ? întrebă Baniciu politicos, anun-ţâ-l pe Sturmbanfiihrerul SS,Banicz, un vechi prieten...
— Excelenţa Sa a binevoit să plece acum câteva zile, şe înclină Pinţea şi ridicind mâna, spuse : Heil Hitler !

— Nu-i nevoie de exces de zel, dobitocule ! spuse Baniciu cu acelaşi ton calm, nefiresc şi administratorul înghiţi în sec ; mărul lui A dam fugi caraghios, în jos şi în sus, pe gâtul neras.
Scormoniră tot conacul, dar Pinţea nu minţise. Baniciu, fără să pară că ar fi dezamăgit, porunci administratorului, mereu pe acelaşi ton placid, să le facă de mâncare, să le aducă de băut. Mai târziu veniră încă două maşini, pline cu ofiţeri germani, tineri, majoritatea beţi, o beţie tristă, căznită. Mâncară mult, de toate, amestecat, pui fripţi la iuţeală, brânză, ouă, şuncă afumată, băură în neştire, pe urmă începură să se joace de-a prinselea. Unul fusese legat la ochi şi alerga după ceilalţi. I se puse o piedică, el căzu, se lovi cu tâmpla de colţul mesei şi-şi sparse capul. Altul îi luă locul. Pe la unu noaptea, toată pardoseala era acoperită de vărsături şi de trupuri întinse. Un ofiţer tânăr, blond, foarte frumos, se dezbrăcase în pielea goală, îşi atârnase la gât crucea de Cavaler al crucii de fier şi se scălămbăia într-un dans al buricului. Baniciu întinsese pe un colţ de masă o hartă a oraşului şi Fritsch, farmacistul, îi nota locuinţele evreuor.
— Va să zică, Antonescu, cîinele roşu, i-a făcut scăpaţi... mârâi pe neaşteptate Baniciu, care nu băuse nimic. Normal... era omul lor... şi tu... i-ai cerut iertare „camarade" Vîslan, iertare...
— sunt un ticălos, surâse Vîslan care golise, singur, o sticlă de păUncă dumnezeiască. Merit moartea, numai moartea legionară...
— N-o meriţi, n-o meriţi, spuse trist Baniciu, şi se aplecă din nou asupra hărţii : *„Also, Doktor Wiesel, ja. Şagunastrasss, zwei...* în centrul oraşului ! Cu firmă ! *Und* sie ? *Wass haben sie geschtüzen* ? Fritsch clătină din cap *„Schicksal",* spuse el şi lui Vîslan : „Destin"...
A doua zi, Vîslan tipări în rezimaat un discurs al lui Horia Sima, în care se spunea că Ardealul cedat ungurilor trebuie să le rămână lor de drept în urma trădării „naţionale române". Peste o săptămână, nişte unităţi româneşti răzleţite în timpul retragerii, ocupară aeroportul şi puseră mâna pe câteva Stukas-uri în care se urcară aviatori români, care fuseseră ascunşi în oraş.
Trupele ungureşti defilară prin centrul oraşului, se efectua o mare slujbă la catedrala catolică, un colonel ţinu un discurs care fu însă întrerupt de apariţia Stukasurilor capturate, de pe fuselajul cărora nu fusese timp şi nici cu ce să se înlocuiască crucile negre. Vuind lugubru, bombardară piaţa şi

Cetatea. A doua *zi,* dimineaţă, se auziră tunurile sovietice şi retragerea începu, într-o debandadă înspăimântătoare. Vîslan se ţinea de câte un ofiţer german, încerca să *se* facă înţeles, dar nimeni n-avea vreme de el. Spre seară, Baniciu îl luă într-o maşină încărcată cu tot felul de lucruri : casete cu bijuterii, sfeşnice de argint, tacimuri, bibelouri, covoare şi porniră într-un şir lung de automobile. Spre Curtici, pe neaşteptate, de pe marginea şoselei, din pomi, din casele părăsite, începură să tragă mitraliere, să explodeze grenade. Cum şi pe unde a fugit, Vîslan nu-şi putea reaminti. Se agăţase de Baniciu care-şi dezbrăcă uniforma din mers, aruncând grăbit casca, vestonul... Călcau peste cadavre întinse în mijlocul drumului, printre maşini care ardeau, peste cuţite, furculiţe,

rame grele, aurite, sticle cu lichioruri, într-un iad de împuşcături, de fluierături şi de ţipete.
— Nu-s ruşii ! gesticula un legionar. îs partizani ! Partizani ! Tăcu brusc şi căzu în şanţ, zvârcolindu-se.
Trecând prin curţi, uliţe întunecate, livezi, umblaseră toată noaptea. Tunurile sovietice bubuiau mereu, tot cerul era aprins spre răsărit, iar dinspre oraş se înălţau valuri de flăcări. Spre dimineaţă ajunseră în nişte vii nesfârşite... Baniciu spuse laconic :
— Aici intrăm.
Sălaşul era părăsit, fără geamuri, fără uşi, numai un singur pat de lemn era răsturnat într-un colţ. Baniciu se culcă îndată, apoi trăgând aerul pe nări zise :
— Mă, vezi că e un hoit pe aici, pe undeva. Pute al dra- cului. Du-te de vezi.
In dosul casei, pe o grămadă de gunoi, zăcea un soldat ungur cu capul crăpat. Vîslan scoase un par din gard şi, astupân-du-şi nasul, acoperi cadavrul cu gunoi, apoi inti'ă şi se culcă jos. Sudoarea-i îngheţase pe spinare.
De atunci trecuseră trei săptămâni.
Aproape turbat de plictiseală, Vîslan încerca să mîzgălească pe zid harta Europei, în nenumărate variante : una semăna cu o balenă, alta cu fosta lui pălărie calabreză, dar în toate distanţa între România şi Elveţia sau Spania era foarte mare.
Intr-o zi de ploaie monotonă, Baniciu de sub mantalele sub care dospise, îşi aruncă pe spate părul lung şi spuse :
— Acum pleacă...
— Unde să plec ?
— Acasă... şi vezi-ţi de treabă. — Şi dumneata ?
— Te interesează ? O să ne mai întâlnim.
— Să dea dumnezeu, răspunse fără chef Vîslan.
— Ceva bani ai ?
— Am, am, făcu repede Vîslan. Nu voia să-i fie obligat cu nimic.
— Ia dă-mi ceva... Danache... Na, ţine revolverul ăsta... Şterge-o !
— îmi permiteţi şi mie să... spuse Borţan, plutonierul dezertor care-i slugărise tot timpul.
— Da, da... Du-te. Te las la vatră.
— Să trăiţi !
Şi înainte de-a se despărţi de Vîslan, plutonierul, nu se ştie de ce, plânse şi-i dădu adresa lui, „la cazul unei nevoi necesare".
Pe drumul spre oraş fu strigat de câteva ori, cineva trase două focuri în urma lui, dar el nu se opri. „în fond, — îşi spuse, — vin din refugiu, asta-i ! Tot ce s-a petrecut pare un vis. Cine ce ştie ? Poate nici n-a fost adevărat, ci am visat numcii... O să-mi găsesc un post undeva. Ceva modest, umil..."
Pipăi cu degetele mui-dare căptuşeala hainei ude, unde avea clişeele. ,,Asta fac de o mie de ori greutatea lor în aur curat, se gândi. Şi Varga şi Motzeanu au să fie fericiţi să-mi găsească un serviciu sau să-mi dea bani să deschid o revistă literară săptămânală." Ideea aceasta i se păru atât de măreaţă, încât se temu să nu fie irealizabilă. Nu ştia nimic despre ce se petrece în oraş, dar bănuia că totul intrase în normal : politică, partide, frecuşuri, deci ocazii de-a trăi. Nenorocirea era că n-avea nici un ban şi nu voia să-şi întrebuinţeze atu-urile cele mari pentru ciupeli. Ajuns acasă, urcă în grabă treptele şi deschise uşa. Apartamentul rămăsese în dezordinea în care-l lăsase în dimineaţa fugii. Scotoci repede într-un bufet mic, de nuc lăcuit, şi scoase o sticlă de lichior, din care bău jumătate, simţind cum redevine om. Se spălă şi se îmbrăcă. Tocmai atunci sună telefonul. Vîslan se sperie, apoi îşi dădu searrui că reintrase în civilizaţie. Ridică receptorul, simţind o adevărată voluptate să poată răspunde :
— Aici Ion Vîslan.

— Bine că te găsii, frate Vîslan, răsună vocea hârâitoare, bătrânească, a baronului Papp. De când tot cobîrlesc tot oraşul după dumneata !... Nimenea nu ştie vinde eşti, ce faci, iară eu te caut.
— Domnule baron, se bîlbîi Vîslan. r- Nu ţi-i frică să vii până la mine ?

— Frică ? De ce ? S-a întâmplat ceva ?
— Da de unde, numai uliţele-s periculoase la acest ceas.îî
— Aaa !
— Nu-i bai. Mân otomobila acuma chiara. Trebuie să con" vorbim împreună.
"Vîslan se tolăni într-un fotoliu, apoi bău restul sticlei. „Tâmpitule, îşi spuse, se aranjează lucrurile." Desigur, baronul vrea să repare greşeala din septem.brie. Auzi claxonând maşina, îşi luă paltonul şi coborî, remarcând elegantul automobil albastru, nou. „Ia te uită ! A început aşadar să funcţioneze democraţia" — se gândi, răspunzând distrat la salutul şoferului.
In două minute ajunseră la locuinţa lui Papp. Feciorul îi deschise, îi luă pălăria, mănuşile şi paltonul, apoi îl conduse printr-im şir de camere întunecate. în fiecare sobă ardea focul. In caljinetul lui de lucru, Papp, îmbujorat la faţă, venj la el şi-i strânse amândouă mâinile — semn de deosebită preţuire. Un necunoscut cu ochelari cu ramă de aur şi o cravată dumnezeiască, ca o pictură impresionistă, stătea tolănit lângă foc, fumând o ţigară cu miros de miere şi de smochine.
— Dumnealui este James F. Warte, reporter de la „Chris-tian Science Monitor"
— America, îl prezentă Papp. Un confrate... Şezi, iubite frate Vîslan. O ţuică, un whisky cu sodă ?
— Un whisky, spuse sfios Vîslan. Un whisky.
Sorbi religios, dar nu se putu opri să nu constate că ţuica bătrână e totuşi mai bună. Sau poate... nu, desigur, nu era el obişnuit. Americanul îl cercetă curios, apoi, mulţumit pesemne, veni la el, îl bătu pe umăr şi-i spuse într-o românească foarte bună :
— sunt încântat că vă cunosc...
— Dumnealui — explică Papp — a stat multă vreme la noi, în Balcani. Se uită la ceasul de aur, tuşi şi începu de-a dreptul : Scumpe al meu pretene, te-am căutat cu atâta azi-duitate, deoarece avem nevoie de luminile dumetale. Ceasurile- târzii, eu mi-s om bătrân, aşa că om amâna pe altădată să convorbim despre toate prin câte am trecut, de pildă pe duminecă, când sper că-mi vei face onoarea de-a fi mosafirul meu la masă. Vine şi prea sfinţia sa Vasile... Nutresc nădejdea că vei fi al nostru...
— Domnule baron... făcu Vîslan, copleşit.
— Uită despre ce este vorba, începu Papp. Partidul nostru îşi reia acuma activitatea sa. Ne aşteaptă lupte grele. Dară nu vom da îndărăpt...
— Nu, nici gând, spuse Vîslan simplu.
— Avem intenţia să scoatem o foaie de adevărată democraţie, de adevărată cultură, de adevărată romanitate.
Vîslan îl privi pe străin : părea absent, adormit.
— Ne-am gândit la un om cu ecşperienţie, cu praxă... Fiscarăşii noştri îs buni de gură, dară nu-s parolişti, în vreme ce dumetale îţi compete să duci această muncă. Nu-ţi vor lipsi fondurile, nu vei fi ca... hm, pe vremuri. Noi îţi vom da mână liberă. Te ştiu intelighent şi descurcăreţ. Asta-mi place mie. (Vîslan roşi.) Va trebui să combatem pe duşmanii naţiei... Cu toate mijloacele, pricepi ?
— Da !

— Asta va fi o foaie serioasă. Ţi-om aduna şi ţi-i aduna o echipa de tânări culţi, cu diplome, un aparat de împărţire, mă rog, ca în Ocţident... Acuma eu mă duc să mă culc, iară domniile voastre îţi pune la cale partea tehnică. Am poruncit lacheului să-ţi aştearnă aici şi să-ţi pună de cină.
Le strânse mâinile şi plecă.
Warte scoase bloc-notesul, se apropie de masă ; dar Vîslan nu-i urmări explicaţiile : un jidănaş care face spionaj de mâna treia... Alteeva-l preocupa : sub agitaţia bonomă a bătrânului simţise ceva foarte trist, resemnat, ca o apă lâncedă şi ascunsă. Dar poate era numai efectul whisky-ului, cu care nu era obişnuit.
O sete de viaţă de bucurie şi de dragoste îl cuprinse pe Lucian Varga. Trăise războiul de la depărtare, închipuindu-şi groză-via lui doar din cele auzite, până în ziua când tatăl său apăruse la Moneasa într-un hal fără hal, rupt, drenţuros şi bolnav. Toată casa intrase în fierbere, îl îngrijise, se învârtise în jurul lui. învelit într-un halat de mătase, nu povestise niciodată mizeriile prin care trecuse, făcea doar un gest preoţesc, ca şi cum aventurile sale i-ar fi conferit o superioară înţelepciune, în zilele acelea Lucian îşi dăduse seama că tatăl său nu e nimic mai mult decât un cabotin şi descoperirea asta îl făcu să se poarte frumos cu el, protector şi delicat, şi-l apropie în acelaşi timp de mama sa, în care descoperi comori nebănuite şi stoicism şi abnegaţie. înfrigurarea zilelor acelora îi apropiase pe toţi unul de altul, sudând unitatea lor familială. Chiar Larisse nu mai era privită ca o intrusă şi doamna Varga începu s-o trateze mai blând, ca pe-o rudă săracă. Lucian îşi spuse că

mama-sa intră într-o nouă fază a vieţii ei şi fu mândru de resemnarea şi simplitatea cu care înţelegea să renunţe la prerogativele ei de femeie. In atitudinea ei faţă de soţ era foarte multă maternitate, în schimb cu Lucian vorbea ca şi* cu un prieten. Câteva discuţii fură tulburătoare. Intr-o seară, mama-sa. îi reproşa stângăcia lui faţă de femei :
— Da, scumpule, nu trebuie să semeni cu mine. Pe mine, chestiunile sexuale m-au lăsat întotdeauna foarte rece. Am acceptat... atenţiile tatălui tău, fiindcă trebuia să devin mamă, atât. Dar pe tine, ca bărbat, această răceală nu trebuie să te influenţeze în rău. Teddie e mult mai dotat în privinţa asta, mai simpluţ... O să fie fericit... Fă-i curte Larissei, e drăguţă, curată, mă mir, am auzit că franţuzoaicele sunt cam certate cu săpunul...
— Au în schimb parfumuri, spuse Lucian, care roşise.
— Da... spuse mama sa absentă. Chanel...
Sfatul mamei sale însă îl urmări, şi dealtfel, franţuzoaica îl tulburase întotdeauna. Era tocmai pe punctul de-a se îndrăgosti de ea, de a o idealiza, tot atât pe cât o urâse înainte, când sosise la ei familia Belega, într-un camion mare, militar, plin cu tot felul de lucruri. Generalul redeveni prefect, după ce comandase, competent se spunea, rezistenţa până la sosirea unităţilor sovietice şi române, le ţinu conferinţă despre mersul războiului, făcând tot felul de pronosticuri. Desena cu un chibrit ars hărţi pe faţa de masă, învăluia flancuri, manevra divizii de blindate. Reîntâlnirea cu activitatea militară îi spulberase întrucâtva temerile, îi redase încrederea în sine. Varga încerca să întoarcă discuţia pe făgaş politic. începuse să se refacă, să se îngraşe, şi viitorul îl interesa din ce în ce mai mult. Dar generalul era preocupat numai de latura militară a chestiunilor. Vorbea de un anume „plan Churchill" de invadare a Balcanilor, pentru stăvihrea influenţei ruseşti, întinerise, era svelt ca un locotenent.

Din prima seară. Lucian se îndrăgosti de Gipsy Belega. Fata asta avea o frumuseţe exotică, americănească, era lipsită de preocupări şi inocent şi inconştient senzuală. Ameţit de paharul de vin pe care-l băuse, îşi mută scaunul lângă al ei şi începu o discuţie despre viitor, îmbătat de parfumul ei cald, ca de ţigancă. In zilele următoare umblă tot timpul împreună cu Gipsy, se căţărară pe dealuri, se extaziară de frumuseţea obosită a soarelui — „ca un profil ostenit de meridională". Ea îşi descheie bluza până jos, şi Lucian, tulburat, îi văzu sânul mic, zvîcnind. Căuta să rămână mereu în urma ei, să-i poată admira pulpele subţiri, aurii şi netede. I se părea că toată
natura, cu risipa ei de arămiu şi soare, participă la febra care-l cuprinsese. Se aşezau pe culmi golaşe, privind tălăzuirea brazilor. Ea îşi strângea genunchii cu braţul şi prin rochia albastră i se mula tot trupul, zvelt şi nervos. Odată, Gipsy îi spuse, cu ochii aprinşi :
— Ştii că prietenul tău Andrei e un erou ? A auzit tata că la Ineu împingea tunuri, sau aşa ceva. L-a zărit numai în treacăt, dintr-un automobil. Zicea că era murdar şi zdrenţos...
— Il iubeşti ? întrebă prosteşte Lucian.
— Nu, îi răspunse ea. îmi place, nu m-am gândit la asta.
— Există două genuri de oameni, spuse Lucian. Aceia care-şi consumă aventurile exterior şi lumea-i numeşte eroi, deoarece e impresionată de gesturile lor vizibile, şi alţii — puţini — care trăiesc subiectiv... Dar furtunile acestea nu se văd şi nu se spun.
— Recită-mi o poezie, îl rugă Gipsy. Toate fetele spun că tu eşti aşa de cult...
Lucian roşi şi-i răspunse la fel ca odată părintelui Potra :
— Nu sunt cult, Gipsy...
— Dar cum eşti ?
— Habar n-am... Aş vrea şi eu să ştiu.
Pe urmă începuseră ploile, şi într-o zi apărură căruţele cu refugiaţi, năpădind staţiunea. Generalul Belega se tot pregătea să plece spre oraş, dar în ultima clipă amâna. Toţi erau fericiţi, prezenţa lor era o protecţie sigură ; numai Lucian înţelese că generalul se temea şi asta-l făcea să-l privească cu alţi ochi, mai înţelegători... De la geamurile vilei priveau cu toţii scurgerea neîntreruptă a tancurilor, camioanelor şi soldaţilor. Apoi, într-o seară, fură încartiruiţi la ei un maior şi câţiva ofiţeri. Ii serviră cu tot ce aveau mai bun, iar Belega discută situaţia frontului. După ce se culcară, Belega spuse că niciodată n-ar fi crezut că ruşii să-şi poată organiza, în timpul unor înfrângeri catastrofale, o asemenea armată, atât de profesionistă. Şi în dosul acestor afirmaţii, spuse cu un ton de obiectivitate. Lucian ghici aceeaşi frică obscură, care-l încerca şi pe el. A doua zi începură mari pregătiri pentru plecare, Belega oferindu-se să găsească o maşină. In ziua când toată casa răsuna de zgomotul lăzilor târâte, de sudălmile soldaţilor şi de ordinele precise ale generalului, din nou îmbrăcat în uniformă. Lucian o sărută pe Gipsy. Ea se lipi de el, înlănţuindu-l, strângându-i trupul la pieptul ei. Lucian naurmura :

— Ai putea să mă iubeşti, Gipsy ?..: Pe urmă aşezându-se alături, pe canapea, îi vorbi despre alte meleaguri, *across the river, heyond the trees"* despre fugi şi uitări. Se simţea fericit, mândru, bărbat, tocmai din pricina acestei împăcări calme. Ii confecţiona la loc o sumedenie de poveşti mici, romantice, pe care altădată le-ar fi numit „pentru ţoape", şi în timp ce-i strângea degetele subţiri, nerăbdătoare, fierbinţi, îşi spu-se că a obţinut mai mult decât dacă ar fi avut-o ; într-adevăr, fată îl privea uimită, ca şi cum ar fi descoperit în cuvintele lui limanuri noi, peisaje necunoscute şi nebănuite. In timpul călătoriei spre casă,

ea se lipi de el, oferindu-i linia uşor rotunjită a coapselor sau mirosul tulburător al părului creţ şi-i şopti cald, la ureche :
— Lucy, mi-eşti drag...
In primele zile după ce se întoarseră acasă, o mulţime de cunoscuţi veniră să-i vadă, să le povestească cele petrecute în lipsa lor. Teddie începuse să frecventeze clubul Y.M.C.A., proaspăt înfiinţat. Acolo se ascultau plăci noi, se dansa, se bea pe ascuns, se juca ping-pong şi se puteau întâlni fete drăguţe. Lucian aştepta o veste de la Gipsy şi tresărea la fiecare sunet al telefonului, dar era ori Motzeanu, ori baronul Papp, ori Spinanţiu... Interogându-l cu discreţie pe Teddie, află că Gipsy era o asiduă vizitatoare a clubului Y.M.C.A., unde se purta ca o dezmăţată, se încurcase cu un inginer care se lăuda că a „lucrat" pentru Intelligence Service, băiat minimat, plin de bani. Atunci Lucian îşi aduse aminte de Andrei şi se duse să vadă dacă nu venise. Casa era încuiată. Nimeni nu ştia nimic de el. S-ar fi putut foarte bine ca Andrei să fi murit : simţea realitatea atât de îmbîcsită de neverosimil, de ceva teatral şi forţat, încât gândurfle cele mai paradoxale păi-eau cuminţi şi blânde în raport cu ea, aşa că, într-adevăr, era posibil ca Andrei să fie îngropat undeva pe un câmp devastat de toamnă. în oraşul acesta înnebunit, nădejdea părea o pasăre bearcă... Unii oameni, cei mai mulţi, fugeau de golul din ei, îmbătându-se şi cântând. Gipsy uitase fiorul altfel pe care-l încercase poate în apropierea lui şi el era un prost, ca totdeauna, dar constatarea asta în loc să-l mîhnească îl umplu de o stranie mulţumire. Ca să păstreze această stare de iraţional liniştitor (căci ea se risipea spre seară, făcând loc unor spaime oarbe) se îmbată o dată, cu ţuică din cămară, dar trezirea fu prea crudă, dezgustătoare, aşa că renunţă la asemenea evadări ieftine.

Note:
* Peste râu, dincolo de copaci (engl.).
Regăsindu-şi caietul cu versuri, atât de dispreţuit de părin-ftele Potra, rămase uimit de neliniştea ce se zbătea **în** ele. Era *ca şi cum cineva i-ar fi pus în faţă o oglindă. Scrise :
PRIETENIE llpoleticului Andrei
Din senin ne-au îngheţat toate gândurile Poate sântem alţii, poate-am plecat, Oraşul acesta, plictisit, s-a spânzurat, Cărţile şi-au ştirbit rândurile, Râsul ni se sparge alături. Dospind ***în*** *mirare, ca sub pături.*
Mâna a putrezit ca un lemn, Bătând nebuneşte în toate uşile ; Au năpădit-o, viclene, căpuşile. Alungă-le. Eu nu ma, îndemn.
In *patru labe lumea-i mai aproape. Şi semenii-ţi se războiesc sub pleoape. De mai putem gândi uneori cum se cade, Ne-apucă o sjîntă ruşine. Şi ca doi popi plutind printre ruine, Prohodim dărîmatele baricade.*
In schimb tatăl său stătu încuiat în birou câteva zile, făcân-[du-şi tot felul de planuri, încercând să pună de acord zvonu-îrile, informaţiile şi concluziile sale, pentru ca atunci când îşi **va** face intrareaîn arena oraşului, să poată adopta îndată **o Iţinută** consecventă.
Unii din prietenii familiei (profesori, doctori, ingineri) erau **Ifoarte** optimişti. Nu se gândeau absolut la nimic, se adunau în **plecare** seară la partide foarte vesele de *rummy* sau mai nou *fbridge,* beau şi plănuiau vesele excursii în Europa. Alţii vedeau **totul** în negru ; preziceau **o** răsturnare violentă şi bruscă a rapor-lui de forţe („Doar şi nemţii atunci au început să **degrin-***Işoleze* **când** erau mai puternici", argumentau ei) şi **se** ţineau retraşi, făcând provizii de alimente, de haine călduroase şi exa-**Igerând** peripeţiile refugiului. Varga nu accepta nici una din aceste sugestii. Citind ziarele din Bucureşti înţelese că acolo fierbe ceva **şi în curând** se vor produce mari răsturnări. Pen-

tru **el** iaptul că paitidul comunist din acest oraş **se** bătuse cu nemţii — ceea ce presupunea o oi-ganizare militară prealabilă — era mai mult decât elocvent : într-un cevânt, îşi afirmaseră dreptul la ***existenţa*** politică (dar oare numai la atât ?), — cu arma în mână, în timp ce ei, conducătorii partidelor cu tradiţie, fugiseră care încotro...
De acum încolo comuniştii vor pretinde drepturi, iar în caz de refuz, şi le vor impune cu forţa, răsturnând violent tot ce ştiau ei în materie de tactică şi strategie politică. Era foarte curios să afle care este atitudinea baronului Papp, dar amâna mereu vizita, dintr-o neînţeleasă abulie. La apelurile repetate ale bătrânului politician răspunse o dată, de două ori, de trei ori că e indispus, că se teme să nu fie tifos exantematic. O făcuse aproape instinctiv, fără să stea pe gânduri, dar trebui să tragă concluzia acestei atitudini ; simţea că nu mai e nimic de sperat în această direcţie. Energia m.oştenită de la mamă-sa, care-l însufleţise până acum, îl părăsise dintr-o dată ; chiar povara casei, grijile coşniţei i se păreau prea grele în perspectivă. Deocamdată, mulţumită lui dumnezeu, n-aveau a se plânge de nimic. In sfârşit, primi o scrisoare de la fratele său Crişan (trimisă printr-un individ foarte misterios, părind deghizat) în care acesta-i spunea că va veni acasă, deoarece, ca fostă notabilitate în guvernământul Transnistriei, se aştepta să fie arestat din clipă în clipă şi deferit tribunalului ca criminal de război. îl ruga să facă tot posibilul, să ia legătura cu un medic bun, ca să-l interneze într-un sanatoriu de boli nervoase. Individul care-i adusese acest mesaj tulburător ceru foarte degajat să i se dea de mâncare şi spuse că era locotenentul Dumitreanu fost ajutor de comandant de lagăr la Golta, şi-i atrase respectuos atenţia lui Varga asupra post-script-umului :
„Fii bun şi Jă-i imediat o situaţie It. Dumitreanu. Băiatul e într-o situaţie delicată. Dacă ai rezolvat problemele *orezăriei* ***noastre de*** *la* ***Cefa, trîmite-l acolo."***
— Acest post-scriptum se bucură de asentimentul dumneavoastră ? întrebă, nu fără oarecare ironie, locotenentul.
— Evident, evident, se grăbi să răspundă Varga. Numai că... vezi dumneata... chestiunea orezăriei n-am rezolvat-o încă. înţelegi... a fost în teritoriul cedat, am făcut eu o combinaţie cu *un* ţăran ungur, Kardos...
— Cel mai bvm lucru ar fi să-mi daţi o procură, spuse Dumitreanu. Am urmat un an de drept la Bucureşti, sper că n-am uitat chestiile astea... Iar dacă da, apoi am oarecare

experienţă de altă natură, şi se bătu pe buzunarul de la spate al pantalonilor.
In noaptea aceea. Varga nu închise ochii. Nu se mişca, să n-o trezească pe soţia sa, dar ofta din vreme în vreme reţinut. La un moment dat ea îi spuse, mângâindu-l pe frunte, în întuneric, cu mâna ei uscată :
— Salvator... de ce nu vrei să împărţim grijile noastre ?
— Dar... *mammy...* nici o grijă, bîigui el.

— Vezi, tu, Salvator, am impresia că va trebui să luptăm pentru copiii noştri, pentru viitorul lor. Tu eşti un om excelent, plin de iniţiativă ; nu te recunosc în apatia asta. Acum când relaţiile noastre... nu-i aşa... când viaţa le-a făcut să păşească pe un făgaş nou, eu înţeleg să-ţi dau toată libertatea, dar în acelaşi timp îţi pretind să accepţi să ducem crucea împreună.
Varga nu se mai putu stăpâni şi, punându-şi capul pe pieptul ei, cu sânii căzuţi, începu să plângă, sufocându-se şi înecându-se cu lacrimile.
— Sst... taci... Salvator... linişteşte-te... Il dădu uşor la o parte şi-i aduse din baie un pahar cu apă, apoi aprinzând ve-ioza, îşi luă un capot şi se aşeză rigidă pe marginea patului.
— Trebuie să iei legătura cu domnul Papp, să începi să activezi. La anul vreau să-i trimitem pe băieţi la Paris, la Sorbona.
— Da... da...
— îmi promiţi. iepuraş ?... (Vechea alintare, de ani de zile uitată. îi revenise pe buze, făcându-l pe Varga să tresară, parcă l-ar fi atins o şopârlă.)
– îţi promit. îţi promit... hai să dormim. Ti părea rău că o lăsase sâ-i vadă slâhiciuna Niciodată nu avusese încredere în ea : era ceva absurd riemotivat, un sentiment meschin şi inuman, dar ru i se putea împotrivi.
Cu roate că luă o tabiet? de somnifer, nu putu să adoarmă. Crişan, cr-iminal de război ' .cfsl Dumitreanu în casă !
A doua zi îi veni să turbe când văzu obrăznicia cu care ofiţerul se lega de larisse Ii arunca ochiade irezistibile, îi presa piciorul pe sub ma-să. îi căuta degetele După dejun îl trfisp deoparte pe Varga şi, luîndu-l familiar de braţ, îl întrebă :
— Cine-i puiculiţa ? Sper că nu-i o sfântă. Are nişte bu-lane barosane, ceva baban. Cum se spune la dumneavoastră în Ardeal ? Da, da, ftmbi, grozav !

— Am să-ţi fac rost de acte chiar azi, îi reteză Varga elanurile. Şi îmbrăcându-se în negru, cu .pălărie Homburg, galoşi şi umbrelă, deoarece ploua, se duse să-i facă pàma vizita baronului Papp de Zerind. Când trecu prin piaţa mare, văzu trupe sovietice şi române adunate acolo, în faţa unei tribune, apoi muncitori, da, muncitori înarmaţi până în dinţi ! Maistrul Jurca Mihai, Horvâth şi alte figuri cunoscute... Muhcitorii purtau o tablă mare pe care scria :
TRĂIASCĂ A XXVII--' ANIVERSARE A MARII REVOLUŢII DIN OCTOMBRIE !
Impresionat, Varga ocoli piaţa. Desigur, în costumul acesta foarte elegant ar fi atras asupra lui atenţia mulţimii. Baronul îl primi cu braţele deschise, îl sărută pe fnmte, declarându-i că-l aşteptase, că avea nevoie de luminile lui, pentru salvgardarea adevăratei democraţii, adevăratei libertăţi şi romanităţi. In salonul cel mare erau adunaţi o duzină de necunoscuţi. în capul mesei, Vîslan scria ceva într-un registru. Un tânăr îi prezenta facturi, spunându-i respectuos „domnule director".
— Ne pregătim de luptă... Asta-i arteleria... Ziarul ! îşi ridică degetul Papp. Cred că eşti la curent.
— Nu ştiu nimic, îşi luă fruntea în palme Varga. sunt distrus.
— Dar ce s-a întâmplat ? îi bolnav oarecine, onorata doamnă, drăguţii copilaşi ? Să-i aduci pe la mine pe iubiţii tineri, să le călăuzim primii paşi.
Varga îi povesti drama fratelui său Crişan şi despre locotenentul Dumitreanu. Rămase uluit când Papp începu să râdă cu poftă, de-i dădură lacrimile.
— Da' tu pe ce lume trăieşti, scumpul meu ? Da' crezi că sântem pe vremea dictaturii ! Ce-i psihologhia asta ? Frate Salvator, scrie fratelui Crişan să vie, mi-i dor să-l văd. Judeţul are trebuinţă de el. Să vie, nu în casa de bolunzi, *raein Gott,* o să-l alejem deputat au senator... Iar pe *leitenantul* acela mână-l la mine. Am nevoie de-un secretar, om cu mâna iute... He, he... frate Varga, când îi auzi directivele lui Gyula, ai să te cruceşti. Omul acesta are politica *in kleinem*

Finger cum crezi ? No, apoi aşa nu mai mere. Vino mâine la adimarea conziliului executiv, scutură-te, dragule, ne aşteaptă zile mari !
Varga îl sorbea din priviri ; era ceva simbolic în acest bătrân : părea alegoria vie a forţei, înţelepciunii şi experienţei partidului naţional-ţărănist.

Note:
* în vârful degetului mic (germ.).
Şi oraşul petrecea...
în centru se deschisese o tavernă, unde se intra printr-un gang murdar. Interiorul fusese amenajat în formă de corabie : în mijloc un catarg, cu velele strânse, de la care porneau frânghii cu steguleţe şi lampioane. Geamurile erau rotimde, colaci de salvare fuseseră agăţaţi pe pereţi. In fund, pe „puntea de comandă", erau separeurile. Patronul, îmbrăcat în uniformă de amiral, iar chelnerii în tricouri albe cu dungi albastre şi pantaloni largi, circulau în toate părţile. Orchestra excelentă cânta ultimele noutăţi americane : *In the Moon, Chattanoga Choo Choo, Symphonie, Boogie-Woogie* şi im dans nou care înnebunise lumea : *Conga.* Pe la miezul nopţii se producea un mulatru, fost boxer, Ray Sugar Johnson, dumnezeu ştie cum pripăşit în acest oraş. Bătea două beţe de teck şi cînta gutural şi trist. Urma o dansatoare goală care se frământă în raza albastră a unui reflector, într-o tăcere religioasă, ca să erupă la urmă în zbierete, în zgomote de pahare sparte, îndată ce lumina se reaprindea. Aici se puteau vedea tot felul de oameni, majoritatea îmbrăcaţi în scurte de piele, cu cizme burger şi cămăşi cadrilate. Aveau portofelele burduşite de bani. Pe deasupra meselor se aruncau oferte, se formau trenuri cu sare pentru Ungaria, se schimbau semne misterioase, masonice ; din când în când se auzeau răcnetele vreunei femei bete, pe care partenerul o stropea cu sifonul pe ceafă.
— Iei legătura cu Cincă, el are să te ducă la „loc".
— Nu, nu prin Salonta ! Pe la Ciumeghiu e mai sigur... şoseaua bună...
— Camion Ford ? Suportă...
— Am aranjat cu şeful gării : 200 000 şi s-a făcut. Căpătăm şi soldaţi pentru pază.
— Da, dacă ai dolari, bine, în regulă... Hai să te pup. Să nu mă tragi pe sfoară...
— Dinţi de aur spui, câţi ?
— O ladă. Marfă garantată, de la oltenii baraţi...
— Domnule, să fiu al dracului, era o bibliotecă întreagă. Ceva fain ! Am umplut tot furgonul şi am alimentat locomotiva cu cărţi... Măi, să vezi ce poze, tot oameni cu cămăşi de noapte, cu ramuri pe cap... Ceva franţuz, Corneliu... Hârtie bună, dar era cam veche... Şi ruşii după noi... Pir... pir cu balalaica lor... Noroc de cărţi, că dădeau o pară !...
— Dragă... Trăiască !...

Un grup de fete apăreau pe „punte", în ii naţionale, dar în chiloţi de baie şi cântau, în hohotele de râs ale asistenţei : *Ecaiennooo vedeeaa-te-aaaş moartăăăă... ** în centru, oraşul petrecea... -
în cartierul gării, al fabricilor, toate zidurile erau acoperite cu inscripţii :
JOS GERMANIA HITLERISTĂ ! TRÀIASCA ARMATA ROŞIE ELIBERATOARE !
JOS FASCISMUL ! TRÀIASCA PARTIDUL COMUNIST ROMÂN *t* **TOTUL PENTRU FRONT, TOTUL PENTRU VICTORIE !**

C A P I T O L U L XIX

Trebuia s-o recunoască : realitatea avea o încăpăţânare rece, dincolo de „bine" şi de ,,rău" : crezuse sau sperase (era în acele zile în fiecare om un fel de

confuzie inconştientă sau încăpăţânat voită între credinţă, şi speranţă) că după toate încercările prin care trecuseră, oamenii se vor schimba ; că — cel puţin pentru un timp — va urma o înţelegere nouă a vieţii care să măture prejudecăţile şi mai ales egoismul, singurătatea resemnată a unora şi singurătatea agresivă a altora : imagine literară şi „cavalerească" a vieţii.
Realitatea era însă una singură, totală : mizeria. Ei, acasă, abia aveau ce mânca ; tatăl său lipsea to:lă ziua, până seara târziu, când se întorcea cu câţiva cartofi, un pumn de făină de porumb într-o pungă de ziar. Mâncau în tăcere mămăligă plină de boţuri. Andrei ştia de unde făcea tatăl său rost de toate astea : vindea pe ascuns în gară, precupeţilor, lucrurile rămase de la mamă-sa. într-o seară, simţind că trebuie să răspundă tăcerii lui Andrei, pe care o simţea ca pe un reproş, mut, Octavian îi spuse, privind în altă parte :
— Puiul tatii, nu ne putem lăsa muritori de foame.
— Ce trebuie să fac ?
— Uite... Sabin îşi trosnea degetele, ruşinat. Mulţi pleacă în Ungaria, cu sare*: acolo e o lipsă grozavă... se întorc cu

becuri, cu tot felul de obiecte electrice, pe care le vând cu bucata... Aş încerca şi eu. Unchiul Gavril îmi dă un mic capital... Vino şi tu cu tata. Ne-ar fi mai uşor, împreună, acimi eşti mare, îţi trebuiesc atâtea lucruri, haine, pantofi, cărţi. Ştii — se în-fierbântă el — mulţi s-au făcut oameni dintr-o singură călătorie...
Andrei nu răspunse ; bătrânul crezu că era de acord... Vecinul lor, lurcovici, venea des pe la ei ; aducea de fiecare dată un braţ mare de lemne sau scânduri, culese de prin casele bombardate, făceau un foc colosal în sobiţa din bucătărie, fumau mahorcă, simţindu-şi amândoi trupul blând şi desfăcut şi toate celelalte departe.
lurcovici era furios şi dezlănţuit :
— Acuma ar trebui să lichidăm pe toţi burjuii. De pildă să-i scoatem din case şi să ne mutăm noi în locul lor. Cine nu vrea... un glonţ în ceafă ! Pastile mă-si de viaţă ! Tot ei să fie mari şi tari şi sătui ? Nu-i dreptate ! Şi cum îl plesneşti pe unul, te ia partidul la rost, că disciplină, că conştiinţă revoluţionară... Ştii, eu încă din revoluţia ungurească din '19 am fost roşu... P-ormă, no, ce să-i faci ? Familie, copii... m-am dat la fund, că omul trebuie să trăiască. Una singură viaţă are şi gaură-n... Iţi spun însă, nu-i bine, ascullă-mă pe mine, om păţit Acuma-i momentul să belim burghezia, repede-repede, până nu ştie pe ce lume se află...
Conştient sau nu, lurcovici pricinui ieşirea lui Andrei din abulia în care se complăcea, ca într-o boală uşoară care te sustrage un timp neplăcerilor vieţii cotidiene : lurcovici îi spuse — şi lui Andrei i se păru că există ceva vag sfidător în tonul lui — că în jurul Partidului Naţional Ţărănist se strângeau, pe faţă, toţi foştii legionari, ieşiţi de pe unde se ascunseseră Pe Andrei îl enervă şi faptul că vorbind despre Maniu, lurcovici spunea automat „banditul Maniu" : avea senzaţia că fostul ostaş al lui Béla Kun îl duşmăneşte pe bătrânul politician mai mult pentru ce făcuse în 1918, decât pentru ce făcea acum... l-o spuse, pe ocolite şi lurcovici nu se supără. Veni a doua zi cu un exemplar din ziarul ,,Dreptatea", subliniat cu roşu. Negru pe alb : în 31 august apărea un „Apel al

comandantului mişcării legionare" : *„Am înţeles ăe multă vreme realităţile politice. De ani de zile am reluat firul legăturilor noastre cu domnul luliu Maniu. Acest mare bărbat de stat* .yi *mare om de caracter ne-a ajutat prin sfaturile sale în străduinţele noastre de-a găsi in noile împrejurări calea cea mai potrivită... Simţim suflul vremurilor noi. Recunoaştem schimbările ce se produc şi ne*

dăm seama câ în faţa lor nu putem rămâne indiferenţi. Deci,, la chemarea regelui şi a guvernului său răspundem : la datorie ! 26 August 1944". Pentru Comandamentul foste mişcări legionare : HORAŢIU COMANICIU.
Lăsă ziarul să-i cadă pe genunchi. încercase să nu se gândească la cele petrecute la Varseg şi. într-un fel izbutise din clipa când găsise o explicaţie care i se părea raţională : un grup de oameni, sub conducerea unui exaltat, obsedat de ideea răzbunării, se adunase, îşi com.andase o ştampilă şi pornise să facă dreptate, pe cont propriu... Tot tim.pul cât fusese cu ei nu auzise nici o discuţie politică : era vorba doar de răzbunare. Atât. Acum era obligat să ss îndoiască. Era obligat să caute o altă explicaţie.
îl privi pe lurcovici. Acesta-şi făcea de lucru cu o ţigară care nu se lipea. în ceea ce-l privea, pentru Andrei lucrurile erau clare : cei care acceptaseră răpirea Ardealului şi după 23 August o confirmaseră la posturi de radio nemţeşti, nu aveau ce căuta în viaţa politică a ţării. I-o spuse lui lurcovici.
— No, citeşte mai departe, să vezi ce zice Gyula al vostru...
— Ce înţelegi prin ,,al vostru" ? Cine sântem, „noi" ?
— Nu, tu ; in general... Reacţiunea... Nu exprim bine româneşte...
Despre Maniu se vorbise mult în casa lor : Octavian participase la Alba lulia în Decembrie 1918 şi spunea că fără geniul lui politic n-ar fi fost nici un fel de adunare : ar fi spulberat-o ,.gărzile de oţel" ungureşti bine înaxmate, încadrate cu ofiţeri de carieră. Pentru atitudinea sa în Parlamentul din Budapesta, luliu Maniu fusese trimis pe front şi după destrămarea armatei austro-ungare, instalându-se la Viena, în cabinetul ministrului de război adună toate regimentele rom.âneşti constituind o adevărată armată... „Erau, povestea Octavian, în uniforme străine, dară pe braţ le strălucea banderola naţională, trei colori cunosc pe lume." şi ochii lui mici străluceau şi ei de lacrimi. „Eh, dacă în '40 ne-ar fi chemat pe toţi la arme, cei de-un sânge şi de-o lege, nu trăiam ruşinea să dăm Ardealul fără luptă... Dar pe semne îi bătrân, nu mai are suflul de altă dată... Vezi dragul ₜtatii, omul trebuie să ştie când să se retragă... Şi din politică şi de la femei"...
— Octavian ! striga indignată mama. în faţa unui copil ? Cum poţi fi atât de negândit ?
— De ce nu citeşti şi ce răspunde Gyula al... al „lor" ?...
— Mai taci din gură, domnule lurcovici ! şi celălalt spuse, încet, oarecum umil, „Vă rog să nu vă supăraţi"... Suslănescu
declamase odată o replică a lui Napoleon : ***La politique, c'est, la destinée moderne*** şi Lucian o comentase cu inteligenţă : ,,în definitiv politica e o arie a activităţii umane, ca oricare alta. Deci sursă bună, pentru literatură. Dacă Balzac a făcut din nişte sordide afaceri băneşti cadrul unui univers, a clădit pe speculaţii de bursă şi de camătă, o lume... de ce politica n-ar putea fi acest cadru, în secolul nostru ?"... „Pentru că noi, românii, n-avem talent politic", răspunsese Andrei şi Suslănescu se supără : „Iar voluptatea paradoxului gratuit, Andrei ? Dar Carp, dar Maiorescu, dar Take Ionescu, dar Brătienii ?" „Şi luliu Maniu ?" întrebase Lucian, care avea pe biroul lui o fotografie a politicianului, din 1908, când era deputat la Budapesta. Un tânăr frumos, elegant, cu o mustaţă fină, dar cu o privire absentă, misterioasă, obosită. „Maniu ? Dacă ar fi avut norocul sâ moară prin 1925 ar fi rămas cel mai mare

om politic al României, pentru veacuri. Dar oamenii politici nu ştiu să moară la timp." „Uneori pot fi ajutaţi, ca Duca în gară la Sinaia", spuse Lucian. „Morala n-are nimic comun cu politica, aşa cum destinul n-are nimic comun cu morala." ,,Şi mai spuneţi că eu sunt cinic !" se prefăcuse supărat Andrei. „Nu, dragul meu. Tu eşti un sentimental căruia îi e ruşine de sentimentalismul său, cum i-ar fi ruşine ***vnui*** bărbat să iasă pe stradă îmbrăcat în fuste."
Dacă grozăvia de la Varseg făcea parte într-adevăr dintr-un calcul politic, atunci cine era omul, nu conducătorul partidului, ci omul care chiar dacă nu iniţiase aşa ceva, patrona totuşi o crimă... Işi aminti de soldatul cu ochii scoşi de ofiţerul cu degetul tăiat ca să i se scoată mai repede inelul. ***„Anna*** 5 ***VIII 1939".*** La crimă nu se răspunde cu crima. Să fi fost credincios, fără să ştie ? Când cineva te loveşte, tu întoarce şi celălalt obraz... Da, dar mai era şi legea Talionului... — De ce nu citiţi mai departe, domnule Andrei ? ***„Au trecut,*** răspundea, în acelaşi număr al „Dreptăţii" din 31 August 1944, omul care nu ştiuse când să se retragă, ***mai bine de doi arii de când membrii autorizaţi ai conducerii miţcării legionare mi-au adus la cunoştinţă că sunt hotărîţi să-şi revizuiască fazele politicii interne şi externe ale grupării lor. Mi-au recu-loscut că s-au înşelat adânc în ce priveşte colaborarea Ţării Ro-lâneşti cu Germania, care evident urmăreşte scopurile sale.*** ' ' ?sie ***declaraţii ale fruntaşilor conducerii dv. erau, dealtfel, în , lină consonanţă cu declaraţia categorică pe care mi-a făcut-o liemeietorul acţiunii dv. Corneliu Codreanu, cu ocazia penul-imei întâlniri ce-am avut-o cu el. Proclamaţia dv. atât de fru***

moaşă dezvăluieşte sentimentele dv. patriotice şi înţelegerea deplină pentru ideile democratice biruitoare şi pentru concepţia de dreptate socială care este religia păminteagcă a vremurilor care trăim... sunt sigur că drumul pe care l-aţi început astăzi vă va da multe mulţumiri sufleteşti şi va contribui la evoluţia veşnic ascendentă a nearrvalui românesc"...
— S-a ramolit, spuse Andrei, evitând să-l privească pe lurcovici.
— Nu contrazic, dar atunci de ce legionarii atacă în fiece noapte sediul partidului nostru ? Şi tot ei cu gura mare ? în oraş e un ziarist american ca să constate abuzurile noastre...
— Eşti foarte bine informat, lurcovici baci, spuse Andrei şi vecinul tuşi măgulit. „De unde ai ziarul ăsta ?"
— Tovarăşii interesează de tine...
— Care tovarăşi ?
— Ai noştri. Avem nevoie de oameni inteligenţi, antifasciste... Dumneata ai manifestat în plină dictatura... Asta bun carte de vizită.
— Crezi că pentru asta am făcut-o ?
— Nu ştim... (în acest plural se simţea o doză de mândrie, de siguranţă care nu-i plăcu lui Andrei). Rămâne să vedem ce faceţi de aici în colo. De care parte angajaţi. Cu oamenii muncii sau cu bandiţii.
Andrei începu să râdă : „De ce adversarii politici trebuie să fie şi bandiţi ?"
— Pentru că asta sânt. Bandiţi. Uite, la noi la fabrică... Dărnescu, cunoşti pe el ? „Am auzit vorbindu-se. Nu sunt în relaţii cu marele capital"...
— Da, da, sigur... Dărnescu a angajat un... cum îi zice ? „Szamado"...
— Sămădău. Lică Sămădăul, spuse Andrei zâmbind.
— îmi pare rău dacă glumeşti. Asta, sămădăul, se laudă că o să ne taie pe toţi ungurii, cu securea. Că a mai făcut aşa ceva. Ce-i ? Nu vă este bine ? Să dau un pahar cu apă ?
— Ştii cum îl cheamă ?
— Cum drac nu ? Sarea. Sarea... şi nu mai ştiu cum.
— Unul mic, agitat, cu părul roşu ?

— Cunoşti pe el ?
— Iurcovici-baci, te rog să mă ierţi... trebuie să plec. Acuma.
Vecinul îl privi bănuitor, ostil, luă ziarul de pe masă, îl împătură cu grijă şi-l puse în buzunar.

— Ar fi păcat să... spuse, dar nu continuă. Plecă lăsând ţigara aprinsă pe marginea mesei.
Andrei ieşi în oraş, pentru prima oară de când se întorsese. Informaţia pe care i-o dăduse Iurcovici, răscolise totul în el. Dacă era adevărat, dacă acelaşi Sarea — şeful bandei aceleia... îl va căuta şi dacă, într-adevăr e acelaşi...
Ritmul oraşului îl năuci. Oamenii umblau grăbiţi ; cei mai mulţi, îmbrăcaţi ciudat, ca pentru expediţii îndepărtate, cărau saci, boccele, lădiţe de campanie. în colţul străzii, în jurul unei căruţe ţărăneşti, lumea se înghesuia, strivindu-se. Zeci de mâini, mototolind bani de hârtie, se întindeau spre vlăjganul de pe capră, care râdea şi ridica din umeri...
— Bani nu-mi trebă ! Hăinet... ceva lucruri, da...
- Pe strada principală, acoperită de hârtii, cutii goale de conserve, zdrenţe şi sticle sparte, un vânzător de ziare fugea grăbit, urmărit de o ceată de domni. Se opri lângă biserica catolică, urcă cu agilitate treptele şi de sus începu să zbiere cu un glas piţigăiat :
— Primu' număr din *Ardealu' democrat !* Românii goniţi din Ardealul de Nord ! Declaraţiile Iu' domnu' Papp... Luaţi *Ardealu' democrat ! !*
Mâini înmănuşate, grăbite, îi smulgeau foile cu cerneala încă umedă, apoi în jurul cumpărătorului se formară cercuri. Oamenii se înghesuiau, privind peste umărul fericiţilor posesori ai ziarului. Se ridicau glasuri indignate :
— Ştiam că e adevărat, domnule. Mi-a spus Moglescu, cumnatu-meu de la P.T.T. !
— Dar asta-i abuz !
— Ce se întâmplă ? întrebă Andrei pe un omuleţ care pufnea indignat.
— Cum ce ? Iaca, domnii aliaţi sovietici interzic autorităţilor române să-şi ia posturile în primire. Asta se întâmplă ! După ce în actul de armistiţiu au semnat că Ardealul de Nord revine României...
— Ce te miri, domnule ? intră în vorbă altul, mai în îrstă. I-ai văzut dumneata vreodată în istorie, să-şi *reste* semnătura ?
Omuleţul fîlfâia ziarul ca pe un steag : „Autorităţile roane nu pot, sau nu vor... auziţi aluzia perfidă ? Nu vor ! să împiedice actele teroriste de răzbunare ale elementelor fasciste !" lacătă-ne şi fascişti, dacă vrem să ne întoarcem pe pământurile noastre...
Andrei citi ziarul, în picioare, împins în stînga şi în dreapta de trecătorii grăbiţi, îl mototoli, îl vârâ în buzunarul mantalei şi fugi într-un suflet până la Lucian acasă, „cum trebuie să ne strângem toţi, alături. Toţi... Nu putem, n-avem dreptul să căutăm soluţii de unul singur... A fost destul !"
Sună lung, dar nimeni nu-i răspunse : ,,Să nu se fi întors încă ?" se întrebă dezamăgit. în sfârşit auzi o voce de la etaj :
— Cine-i acolo ?
— Pentru numele lui dumnezeu ! Andrei ! Andrei ! Stai, o să-ţi deschid ! strigă Teddie. îl auzi alergând prin curte, apoi se pomeni cu el în braţe,
— Măi, Măi,,. Tu eşti ? Lucian are să leşine ! Oi, mama ta ! Ţinându-l strâns de braţ, Teddie tropăia de bucurie. Numai tu lipseai. S-a adunat toată banda... Măi, ce-o să mai petrecem ! Şi la anul, ţuşti la Paris ! în ce hal eşti ; Dumnezeule, parcă eşti...

Când Andrei intră în salon, toţi băieţii şi fetele se opriră din dans, se repeziră la el, îl înconjurară. O clipă, el simţi golul acela cunoscut, care-l invada brusc, crezând că şi Sonia era acolo.
— ft's *the long way to Tiperrary, it's the long way to go ! ** cìnta Micky Belega, ţopăind în jurul lui Andrei. Mă, te-am văzut undeva în retragere... mi se pare... Erai cu soldaţii...
— Ei, să vezi ce urmează ! strigă Văgălău. Să vezi ce-i belim pe domnii profesori în şcoala democrată. Uite aici... Se apro- pie de el şi, desfăcându-şi vestonul, ii arătă un revolver prins de curea. Să îndrăznească monsieur Drăgan să-mi mai dea doi cu minus.
— Lucian ? întrebă Andrei.
— Hai, du-te, du-te, ştiu, ai mâncărimi filozofice, rìse Teddie... Da' pe urmă vii jos. Trebuie să te învăţ o droaie de dansuri... Conga, Wigooomba... Hai, hai, îl împinse de spate. Lucian e sus...
Emoţionat, Andrei urcă treptele, regăsind atmosfera atât de familiară, covoarele moi, mirosul de ceară de parchet şi de tutun fin. Se opri în faţa uşii lui Lucian să-şi recapete răsuflarea. Bătu uşor.
— Cine-i ? se auzi un glas plictisit. Mai bătu o dată. Uşa se deschise.
In prima clipă nu putură spune o vorbă, apoi Lucian îl cuprinse în braţe. îl sărută pe amândoi obrajii şi îşi lipi faţa

Note:
' Lung e drumul către Tiperrary, este mult de mers (engl.).

de umărul lui. Pe urmă se smulse brusc din îmbrăţişare şi merse la geam. îşi scoase ochelarii şi-i şterse maşinalcu batista. Andrei se dezbrăcă şi se lăsă să cadă într-un fotoliu. Spătarul înalt răspândea un miros stins de lucru bun. „Acum o să mă întrebe ce-am făcut în timpul acesta şi eu o să caut cuvinte potrivite..." Atunci simţi nevoia să se ridice, să meargă alături de Lucian la fereastră şi aşa, privind acoperişurile cenuşii, peste care alunecau norii, să-i spună tot ce s-a petrecut cu el. ÎDealtfel, cui altcuiva putea să-i spună tot ?
— Andrei ! — şopti Lucian, aproape ostenit — am aşteptat atâta să vii ! De atâtea ori m-am gândit că singurul lucru curat în anii aceştia a fost prietenia noastră... Mă tem că e tot ce ne-a mai rămas...
îşi ridică spre el obrazul slab, osos şi palid. In ochii căprui, obosiţi, pîlpâia o neliniştită aşteptare. încercă să râdă :
— Hai să ne aşezăm. Vrei să-ţi aduc ceva ? Vin, prăjituri ? Iartă-mă, spun tâmpenii... dar nu ştiu ce să fac...
îl luă de mână cu gestul lui obişnuit, timid şi protector în acelaşi timp, şi-l sili.blând să stea pe divanul larg, în colţul în în care se aşeza Andrei totdeauna.
— Când te-ai întors ? îl întrebă sfios. Andrei ghici reproşul ascuns : „De ce n-ai venit până acum la mine ?"
— Acum câteva zile. Dar... Ştii...
— Ştiu, Andrei. Te-am căutat şi mi s-a spus... în clipa aceea se auzi de la uşă o voce aţâţată :
— Lucian ! Lucian ! Eşti aici, dragă ?
— Lucian se ridică iritat.
— Da ! Ce e ?

Salvator Varga intră lovindu-se de o măsuţă. Era elegant şi părea în prada unei agitaţii puţin obişnuite. Când dădu cu ochii de Andrei, luă o înfăţişare care exprima cea mai adâncă mirare:
— Dumneata ? A ! Trăsăturile i se posomoriră, îşi curbă umerii şi, luîndu-i amândouă mâinile, şopti cu gravitate : Con-doleanţele mele, dragă... Ce nenorocire !... Se pare că asupra noastră s-au năpustit toate loviturile sorţii. Fie ca sincera noastră compasiune să aducă o cât de mică alinare suferinţei dumitale.
Păstră o secundă de reculegere, apoi întorcându-se spre Lucian izbucni :
— Autorităţile româneşti sunt iarăşi izgonite din Ardealul de Nord ! „Dânşii" au găsit şi pretext. Un pretext tot atât de

stupid şi de revoltător, ca toată situaţia asta absurdă, stupidă şi revoltătoare...
— Da... da... da., murmură Lucian neryos. Dar tatăl său nu**-l** luă în seamă.
Se întoarse spre Andrei :
— Inchipuie-ţi, dragă ! Nu sântem lăsaţi să luăm în stăpânire Ardealul... Acum, când sântem iarăşi alături de aliaţii noştri fireşti ! E o presiune abilă, ca să ni se impună un guvern comunist !
— Da, desigur, spuse Lucian, atîţat. In ultima vreme politica începuse să-l intereseze, dar nu pentru latura ei emoţională, stârnitoare de patimi — cum se întâmpla cu majoritatea cunoscuţilor lor — ci ca un joc de şah cu figuri umane, în care, eventual puteai găsi un prilej de meditaţie asupra condiţiei istorice, aşezată sub specia seriilor.
— Şi acum ţineţi-vă respiraţia să auziţi o chestie de carnaval ! Noi românii, partidul naţional-ţărănist, am fi masacrat... da ! da ! nu vă cruciţi, am fi masacrat, cu securea, dragu mei ! nişte ţărani unguri. Asta îndrăznesc să afirme despre Gărzile luliu Maniu, singurele formaţii civile, de voluntari, care au luptat împotriva naziştilor !
Tăcu, se aşeză într-un fotoliu mişcat de propriile sale cuvinte ; Lucian bătea nervos darabana cu degetele pe genunchi ; în schimb Andrei — după ce simţi acel gol ciudat, acum cunoscu ceva asemănător spaimei, da' nu era asta ci senzaţia precisă că se întâmplă — lucru pe care-l spera şi de care se temea — ceva definitor. Spuse încet, dar extrem de limpede :
— E adevărat.
In prima clipă domnul Varga nu înţelese ; apoi, o clipă obişnuinţa de a fi politicos, mila lui sinceră faţă de acest copil orfan, luptară cu o furie subită, care-i umflă vinele tâmplelor : se stăpâni totuşi ; abia acum privindu-l atent văzu mantaua militară, hainele cârpite, faţa suptă şi ochii verzi, tăioşi şi ficşi ; „e într-o gravă depresiune nervoasă", se gândi şi ridicându-se, veni lângă el şi-i puse cu instinctivă precauţie mâna pe umăr :
— Copile dragă... cum poţi da crezare acestor infamii ? Pentru dumnezeu, reculege-te...
— Nu e nici o infamie. întâmplător... am fost de faţă... acolo.
— Nu-i adevărat ! Cum poţi să spui una ca asta ?
Se înroşi, îşi îndreptă umerii, zvîcnit : „Cum poţi îndrăzni să spui una ca asta, domnule Sabin ?"

'— Am fost de faţă ! Lucrurile sunt mai complicate, dar...
— Nu este adevărat ! Minţi ! începu să răcnească Varga... îţi interzic... îţi interzic formal, în casa mea... să... Dumneata... Dar cum poţi azvârli la gunoi, în aceste clipe cruciale, simţul demnităţii şi mândriei naţionale !
— Domnule Varga.. (Doamne, dumnezeule, iar cuvinte, iar formule, iar...) după toate prin câte am trecut pentru mine simţul demnităţii naţionale înseamnă

adevărul, oricum ar fi el... murdar, groaznic, insuportabil... Iar eu am fost de faţă, înţelegi ? — şi pentru prima oară ridică vocea şi ea răsună subţire, nefiresc, copilărească, — *am fost de faţă !*
— Nu e adevărat ! Nu e adevărat ! ! strigă Varga... Andrei, nu te gândeşti la ce-ar fi spus sărmana dumitale mamă ?
Andrei se ridică încet :
— Am văzut aceste lucruri ! Am văzut oameni decapitaţi cu securea ! In acelaşi timp trebuie să spun că aceşti oameni...
Lucian sări în picioare :
— Tată ! Andrei, să... staţi să...
— Cum ? şopti Varga, adică... dacă înţeleg bine...
— Am să fac tot posibilul să se afle adevărul. Acela pe care l-am văzut eu. Şeful bandei e în oraş, am auzit ; îl cheamă Sarea, e un om mărunt, roşcovan, într-o haină de vânătoare. Sarea, spuse el, ca şi cum s-ar fi găsit în faţa unei instanţe.
— Cine ? Martin ? Ieşi afară ! Marş afară ! răcni subit Varga şi se repezi spre el ; Andrei se întoarse brusc şi celălalt înţelese din privirea lui că dacă l-ar fi lovit, era în stare să-l omoare ; cu o subită acuitate a privirii observă buzunarul stâng al hainei umflat de ceva greu şi într-adevăr Andrei avea revolverul la el. Dar Andrei nu-l mai privea, îşi îmbrăcă mantaua, se întoarse spre Lucian a cărui faţă era imobilă, apoi spre Varga care gîfâia şi ieşi.
— Un bandit, mai auzi, înainte de-a închide uşa... Vrea să parvină acuma... Crede că i-a „sosit momentul"... !
Andrei porni pe străduţa care ducea spre malul Mureşului, urcă digul şi se opri, trăgând în piept aerul uşor înţepător din pricina frigului.
Peste noapte brumase şi ierburile se închirciseră ; jos, lingă apă, pământul era alburiu, iar Mureşul gălbui avea în curgerea lui o tristă solemnitate ; numai la picioarele podului distrus, acolo unde se ridicau fiare încolăcite, răsărind din apă ca nişte colţi negri, vrăjmaşi, valurile fierbeau, plesneau în bul

boane albe, ca nişte băşici ; curenţi subterani căscau pîlnii adinei, până aproape de fund, limbi lungi de apă plescăiau lingând stâlpii de beton, încolăcindu-se în jurul lor, întorcându-se din drum, dar râul care venea din urmă le fua, înlocuindu-le cu frământarea altor ape. Dincolo, în Cetate, pomii erau întunecaţi, şi goi, numai turnul bisericii strălucea în razele anemice ale unui soare rotund, azvârlit pe cerul rece, gheţos. Aproape de pod, un.pescar înfofolit în palton, cu căciula trasă peste urechi, arunca undiţa făcând parcă gesturi largi, de **binecUVân-**tare deasupra apelor.
Târziu, Andrei se întoarse şi în clipa aceea dădu cu ochii de Schwartz ; acesta, îmbrăcat într-o scurtă vătuită, alba.stră, se rezema într-o cârjă şi privea în jur.
La început nu-l recunoscu pe Andrei, şi-i făcu un semn larg, ca de pe peronul unei gări.
— Andrei ! Măi Andrei !
— Eu ! răspunse Andrei, urcând repede treptele.
Ii strânse mâna şi se depărta puţin, să-l privească. Schwartz era tras la faţă, palid ; la fiecare mişcare făcea o grimasă de durere.
— îmi pare bine că te-am întâlnit, spuse Andrei. In fond pe tine trebuia să te întâlnesc. Să te caut.
— Nu m-ai fi găsit. Nu mai locuiesc acasă.
Porniră alături, "tuimentul răsuna sub cir jele lui Schwartz.
— Ce-ai păţit, lani ?
— Am fost rănit, răspunse acesta evaziv. Şi tu ?
— Multe de povestit... Nu pot dintr-o dată.

— Corect. Nici mie nu-mi place să... Toată lumea îşi laudă păţaniile, ca şi cum asta **i**-ar înălţa în propriii lor ochi. E drept, i-a scos un pic din călduţa banalitate în care se bălăceau...
— Acelaşi, rìse Andrei. Cu ce te ocupi acum ?
— Lucrez la Uniunea Tineretului Comunist, spuse Schwartz. Şi tu ?
— Stau...
. Schwartz îl privi pieziş, scrutător :
— Nimeni nu „stă" azi. N-avem acest drept. Ori poate...
— Ce ?
— ...,eşti şi tu ca ceilalţi ? „Regele **şi** patria, Anglia şi A-merica" ?
— Nu înţeleg...
Schwartz se opri şi-l cercetă :
— Cum nu înţelegi ? Unde-ai fost în timpul acesta ?

— Am venit abia de două zile. Acum ies prima dată din casă.
După o tăcere, Andrei spuse privindu-l drept în ochi i
— Tu ai auzit ce s-a întâmplat la Varseg ?
— Cum să nu ! Gărzile Maniu... Azi, ziarul ţărăniştilor a publicat un articol grosolan, plin de injurii. Ar vrea să li se dea Ardealul în stăpânire, să masacreze mai departe, sub steagul „democraţiei"...
— Eu aîn *fost acolo,* spuse Andrei, încet.
Schwartz îl privi atent. Faţa lui Andrei, subţiată, neagră de vânt, cu două cute adinei în jurul gurii, o faţă rea, îmbătrânită ; îşi încleşta degetele în jurul braţului lui.
— Ai fost acolo ? Ai văzut ?
— Da.
Schwartz îşi muşcă buzele. Când se întoarse spre Andrei, vocea îi tremura uşor.
— Ascultă, Andrei... poţi să scrii un articol despre asta ? Mai bine zis : vrei ?
— Da, răspunse Andrei simplu.
— Vino... atunci. Repede.
Coborâră de pe mal, tăcând amândoi. O luară pe bulevard ; Andrei îşi potrivea cu greu pasul, după mersul şonticăit al celuilalt. Se opriră în faţa unei clădiri moderne, ai cărei pereţi erau ciuruiţi de gloanţe. La parter, casa n-avea nici un geam şi pe trotuar erau împrăştiate grămezi de lemn.
— E fosta clădire a lui *Deutsche Buchhandlung,* zise Schwartz, luînd-o înainte.
Spuse câteva cuvinte omului înarmat, de la poartă, care le făcu semn să intre. Străbătură un coridor lung, pardosit cu ciment spart pe alocuri de explozii.
— Nemţii au încercat să reziste aici...
Câţiva oameni îl salutară pe Schwartz. Erau îmbrăcaţi sărăcăcios şi păreau grăbiţi.
Intrară într-o odaie mare,, foarte luminoasă, dar fără geamuri. Pe jos erau câţiva butuci de lemn. O măsuţă sfărîmată fusese aruncată într-un colţ. La un birou şchiop stătea un om înalt, încă tânăr. Purta o scurtă de piele şi un jerseu negru închis la gât. în faţa lui, doi soldaţi. Unul dintre ei, cu obrazul învineţit, arunca priviri speriate celuillat, care-l îndemna aţâţat.
Tânărul de la birou făcu un semn spre Schwartz.
— Spune, Marine, ce dracu, de ce te temi ?
— Măi, mai bine să...
— Ascultă aici... îi bate de-i usucă. „Dom" colonel Breban de la 14 Cavalerie...
— Să nu scrieţi că eu v-am spus, *se£oì* soldatul bătut. l — Nici o grijă. Nici o grijă...
Tânărul se ridică, le întinse mâna, apoi se întoarse spre Schwartz. Acesta făcu prezentările :

— Tovarăşul Robber, redactor... Andrei Sabin, un coleg de liceu...
— Libertate ! salută Robber, măsurându-l din cap până în picioare. Stringi forţe ? zâmbi el către Schwartz. Foarte bine, foarte bine. Ocupă loc pe marginea biroului. Scaune n-avem. Reacţiunea nu vrea să ne lase să stăm cumsecade. Noi în schimb, nu peste multă vreme — vremea e foarte relativă în perspectiva revoluţionară — îi vom pune pe ei la locul cuvenit.
— Prietenul meu — spuse Schwartz rar — a asistat la masacrele făcute de Gărzile Maniu, la Varseg.
Robber holbă ochii, îşi plesni palmele şi ridică mâinile spre tavan :
— Co-lo-sal ! Cum de te-ai întâlnit cu el, tocmai azi ! Fantastic ! Chiar azi-dimineaţă tovarăşul Jurca mi-a trasat sarcina să combat articolul banditului Vîslan. Am scris ceva, evident, dar un martor ocular e altceva. Trăirea directă dă singurul fior de autenticitate... Ştiau şi ăia ceva.
--Ţi-am vorbit de el, continuă Schwartz, fără să-i pese
că Andrei se simţea stingherit. Ştii, despre teza aceea... A fost eliminat din toate şcolile din ţară.
— A, da, da ! îmi aduc aminte... Păi, tovarăşe, tu eşti un element de viitor. Terenul pentru încolţirea ideilor revoluţionare e pregătit. Ai avut ceva legături cu mişcarea în ilegalitate ?
— Nu, spuse Andrei. Omul îl intimida.
— Nu-i nimic, nu-i nimic, făcu Robber. Aşadar, o să ne scrii un articol. Povesteşti ce-ai văzut, atâta tot. Concluziile o să le tragem noi... Politizarea adică...
— Atunci... zise Andrei, unde-aş putea să...
— Neastâmpăr tineresc ! Fermentul revoluţiei ! Uite, tovarăşe, aici ai hârtie, toc. Eu o şterg să anunţ pe tovarăşul Jurca. Scrie, tovarăşe, nu-i cruţa. Dur.
Ieşi repede, gesticulând.
— E un om foarte interesant, spuse Schwartz, ca şi cum ar fi simţit că lui Andrei nu-i plăcuse. Când o să-l cunoşti mai bine, ai să-ţi schimbi părerea. Are o cultură extrem de serioasă, lucru cam rar printre noi. Condiţiile... Ne-a făcut o mulţime de'
feervicii în ilegalitate. Cât au fost fasciştii aici, m-a ascuns la el. Fusesem rănit la gară... Cunoaşte foarte bine marxismul, e teoretician.
— Lăsaţi-mă acum să scriu, lani...
Rămas singur, Andrei îşi dezbrăcă mantaua, o aruncă pe jos şi se duse la geamul spart, prin care venea din stradă un curent de aer rece. Se aueeau paşi târşiţi, vocea unui vânzător de ziare :
— Articolul de fond a lu' domnu' Papp ! Ardealu' e a românilor ! *Ardealu' democrat* număru' unuu ! Un pol foaia !
„Ardealul"... O anumită culoare a cerului, dîrzenia aceea, care răzbătea, chiar atunci când oamenii voiau, pentru că trebuia, să fie umili sau supuşi... îi reveniră în minte argumentele şcolii latiniste împotriva tezelor grosolane şi stupide ale lui Roessler, poveştile bunicii despre alegerile de deputaţi pentru Parlamentul din Pesta, când jandarmii cu pană de cocoş loveau în dreapta şi-n stînga, terorizau oamenii, ca să nu voteze deputaţii români ; ţipătul acela-limită al lui Goga : „Şi să-ţi aduni apele toate, să ne mutăm în altă ţară !", care-i umplea totdeauna ochii de lacrimi şi alte versuri, pe care i le spusese mamă-sa, ale lui Petofi : *„Egy gondolat bant engemet : ! Agyhan, pârnak kdzthalni meg !*
* cuvintele amare ale lui Avram lancu, adresate „Fraţilor maghiari" în 1849, când „era prea târziu : Fraţilor ! credeţi-ne nouă, că noi prealuminat vedem şi prea hotărât credem că în aceste două patrii surori maghiarul de azi şi de mâine nu poate vorbi fără români, nici românii fără maghiari... Pe scurt voim iarăşi a vă spune şi exclamăm : de aveţi în cer un Dumnezeu şi pe pământ o patrie, luaţi alte mijloace a trata cu noi, convirigeţi-vă pe deplin că între voi şi

noi armele nu pot niciodată hotărî, însă nu întârziaţi, ca să nu se îndeplinească cuvintele scripturii : va intra mirele şi voi nu veţi avea untdelemn în candelele voastre". Şi îşi aminti tot ce-a fost tulbure şi neclar şi inutil între cele două popoare ; replica plină de orgoliu orb a lui Kossuth la scrisoarea lui Iancu : *„jestetlen nagy szavak"* vorbe mari, simpliste ; demagogia iresponsabilă a lui Vasvari, pe care frumosul tânăr, ,,Demostenele maghiar" a plătit-o cu viaţa la Fântânele, sub coastele moţilor : *„Ne silim a convinge cu vorbe şi proclamaţii. Dar asupra celor care nu se convertesc şi continuă răscoala pronunţăm sentinţa : acest neam a fost exterminat !"* (e faj kiirtatot) ; şi asasinarea cumplită a tinerilor avocaţi Bolcaş şi Ciordaş, întorşi de la Alba lulia, unde votaseră

Note:

* Mă chinuie un gând : Pe-o pernă pot să mor zăcând (mag.).

Unirea cu Ţara... erau lucruri ştiute, povestite adeseori şi văr-' sau în sânge un şuvoi amar de fiere. Soldatul, cu ochii scoşi, ofiţerul cu degetul tăiat. Dar răspunsul nu «era securea aceea ridicată la Varseg, zgomotul sec al vertebrelor despicate. în mod sigur nu acesta era răspunsul : însemna că suferinţele — şi ale unora şi ale altora — ar fi fost inutile.

înmuie tocul în cerneală şi deodată îşi aminti : pe geamul clasei a VII-a B se strecura atunci un soare fierbinte şi fremătător de primăvară... Dar colţurile clasei erau reci, miroseau a motorină şi a mucegai. Scrisese fără să se oprească : „Războiul sfânt, catalizator de energii" şi vedea în faţa ochilor obrazul tras al unchiului Palii, care-i spusese într-o seară, când se aşezaseră amândoi pe băncuţa din grădină, privind curgerea domoală, prin praful de aur, a vitelor care se întorceau de la păşune :

— Ce căutăm noi în Rusia ? Mor bieţii români în stepa calmucă, crucile putrezesc, nici urmă nu rămâne din ei... în zia-re-i fotografiază veseli, călare pe cămile... pe ăi de la intendenţă, bunânţeles, iar ceilalţi... Şi am pierdut. Andrei, şi-o să plătim tot noi, cei care am avut... norocul ? să scăpăm...

Iar unchiul său căzuse la Nalcik ,,lovit în inimă de un proiectil A.C." cum spunea înştiinţarea pe care o primiseră la câteva luni... Ce legătură aveau toate astea cu ceea ce trebuia el să scrie acum, despre măcelărirea unor oameni, în numele răzbunării, în afara legii ? Ce legătură cu viaţa lui şi cu ce se va întâmpla cu viaţa lui, de acum înainte ? Aveau. Ştia.

,,Războiul sfânt"... ostaşii români răniţi, sfârtecaţi cu sapele, cei decapitaţi la Varseg, feţele însângerate ale minciunii îndobi-tocitoare.

Pe geamul spart veneau în valuri zgomotele străzii. începu să scrie :

„Legea lui Lynch n-are ce căuta pe pământul Ardealului"... îi era greu să-şi reamintească, dar trebuia. Povesti totul ca într-un proces verbal, luptând împotriva adjectivelor... „Ucigân-du-i pe cei doi tineri ţărani unguri vinovaţi de crimă. Sarea s-a transformat în asasin şi-a însuşit crima pe care şi-a arogat dreptul s-o răzbune, a înjosit pe cei pe care voia să-i răzbune... Şi a înjosit — ceea ce e lucrul cel mai grav, de neiertat ! — imaginea noastră în faţa lumii, imaginea soldatului român care luptă împotriva adevăratului său duşman".

Nu-şi dădu seama cât timp trecuse, în clipa când isprăvi. Privi coaiele acoperite cu scrisul lui mare, cu litere neregulate, lucrurile căpătaseră deodată greutatea cuvântului scris, nu mai'

erau ale lui. Abia acum se întrebă ce-o să zică cunoscuţii despre articolul acesta. Lucian ? Ridică din umeri. Nu-l interesa.

Când intră Robber, îi întinse hârtiile fără să le mai citească.

Robber luă foile, le cântări în palmă. Işi aprinse o ţigară.

— Aşa deci, ai ars corăbiile... Te-ai hotărât să intri în rândurile noastre ?

— Nu ştiu...

— Cum nu ştii ? Dar articolul acesta e o luare deschisă de poziţie. Ai să vezi cum va tuna burghezia istorico-isterică !
Andrei îl privi deschis :
— Trebuia s-o fac, nu ?
— Evident, evident... Ia spune-mi : ceva marxism cunoşti ? Te orientezi ?
— Nu, răspunse Andrei. Aş vrea...
— O să-ţi dau să citeşti ,,L' ABC du communisme". O carte foarte bună, de-un didacticism elevat a unui autor care... în sfârşit. Bietul Nikolai Ivanovici, copilul răsfăţat... Părea că-i face plăcere neînţelegerea ce se citea pe faţa lui Andrei, *„Si tu meurs, au nom de quoi mourras-tu ?* — c'est *alors qu'apparaît soudain avec une netteté saisissante un gouffre absolument noir"...*
— Nu înţeleg ! spuse Andrei, iritat.
— Mai bine, mult mai bine. E chiar foarte bine... Am să-ţi dau şi „biblia", manifestul bătrânilor dascăli... însuşirea dialecticii e foarte importantă... Necesară. Pentru noi, intelectualii, e o armă care suplineşte lipsa noastră organică de apetenţă pentru latura fizică a acţiunii... îmi eşti foarte simpatic... Ivan — aşa-i spun lui Schwartz — mi-a povestit de bravada ta de la liceu... Sigur, puştism, revoltă mic-burgheză, dar nenumărate căi duc spre revoluţie. Acuma uite ce-i : secretarul Jurca vrea să te vadă. E în biroul alăturat. Vezi, nu-i nevoie să „teoretizezi". Răspunzi simplu. Asta se preţuieşte la noi, acuma. înainte de-a pleca, vino să-ţi dau cărţile...
Andrei ieşi pe coridorul plin de oameni şi bătu la uşa vecină.
— Intră ! îi răspunse o voce groasă.
Odaia era mare, sau poate părea aşa, fiindcă în afară de o masă şi două scaune n-avea nici un fel de mobilă. Un om îndesat, cu umeri largi, stătea la fereastră, bătând darabana într-un ciob de geam. Auzind scârtâitul uşii, se întoarse. Era încă tânăr, cu toate că părul aspru începuse să-i încărunţească. Părea obosit de aceea zâmbetul lui fu puţin forţat. îi strânse mâna puternic şi îi făcu semn să se aşeze.
— Mi-a povestit Schwartz despre dumneata. Stai jos. Andrei se aşează, adunându-şi pulpanele mantalei.
— Fumezi ? îi întinse Jurca tabachera de lemn.
Puse la îndemână o cutie de chibrituri, apoi lăsându-se greoi pe spătarul scaunului îl cercetă nestânjenit.
— Da, spuse, de la un timp. Uite ce-i... tovarăşe... Nu ştiu dacă dumneata îţi dai seama de importanţa articolului dumitale...
— Am scris ce-am văzut... Faptele.
— Maniştii au început o campanie foarte serioasă. Unul din răspunsurile noastre e acest articol. Important pentru că este al unui martor... cum îi zice ?... ocular. Răspunzi de fiecare cuvânt ?
— Da.
— Mi-a spus Schwartz că ai fost eliminat din liceu. De ce ?
— Pentru o... pentru o copilărie, spuse încet. Am scris într-o lucrare... prostii... că e cu neputinţă să mal trăieşti într-o lume ca asta...
— Intr-o societate ca asta.
— Totuna.
— Nu-i totuna. Da, bine. Alţii au făcut mult mai puţin şi acum... parcă ar fi luat cu asalt Palatul de Iarnă... Acum ai de gând să urmezi mai departe la liceu ?
— Habar n-am... Dacă o să mă primească, poate.
— Vor trebui să te primească. In ce clasă ai fost ?
— In a VII-a. Ştiţi... Andrei se opri.
— Spune, tovarăşe.
— Am auzit că şeful detaşamentului acela... Unul Sarea...
— Cum ? făcu Jurca, încruntându-se...

— Sarea Martin. Ar fi în oraş... E ceva administrator la fabrica lui Dărnescu.
In aceeaşi clipă Jurca se ridică în picioare şi puse mâna pe telefon.
— Treci deseară pe aici... Mai vorbim atuncea. Iţi mulţumim, tovarăşe. Cu ce se ocupă tatăl dumitale ?
— E funcţionar la C.F.R.
— N-o să ai neplăceri pentru... ?
— Nu ştiu, spuse Andrei. Dar n-are importanţă. Robber îl aştepta cu câteva broşuri.
— Poftеşte, tovarăşe. Ce-am găsit pe la noi... O să-ţi mai dau altele de-ale mele. Ce limbi cunoşti ?
— Franceză, germană, latină.
— Haraşo. Când vii pe la noi ?

Mâine. La revedere. — Libertate !
Andrei se grăbi spre casă, ţinând strâns cărţile subsuoară. Drumul i se păru cam lung. Era şi asta o senzaţie veche, nerăbdarea ce-l cuprindea ori de câte ori avea o carte nouă, care credea el, îi va răspunde total tuturor întrebărilor. Se întindea pe sofa, mamă-sa îi punea înainte o farfurie cu prăjituri mărunte şi vorbea încet în bucătărie. ,,Andrei citeşte".
In casă era frig şi mirosea a stătut. Se dezbrăcă repede şi se strecură sub plapuma murdară. Privi lung cărţulia cu marginile roase : MARX-ENGELS „Manifestul Partidului Comunist". Era ridicol, dar îşi dădu seama că nu ştia nimic, nici despre unul, nici despre altul. Culese de pe o noptieră un ,,Larousse" zdrenţuit, din 1911, citi : MARX (Karl) *socialiste allemand, au teur d'un ouvrage remarquable sur le Capital et fondateur de l'Internationale (118—83)* i
Deschise broşura cu senzaţia că aici trebuie să se găsească răspunsurile acelea pe care le căuta : „O stafie umblă prin Europa — stafia comunismului". Părea foai'te poetic.
Citi până la capăt, cu atenţia mânioasă pe care o punea în materiile pe care nu le înţelegea de prima dată, fizica, matematica, chimia... Citise lacom, cu creionul în mână. Il aruncă însă repede, dându-şi seama* că ar fi trebuit să sublinieze totul şi îşi dădu seamă că şi pentru a înţelege, nu numai pentru a crede e necesară iniţierea. Poate de data asta fără „lepădarea de sine" şi „tăierea voii" ci, voia să fie sigur de asta, ,,găsirea de sine" şi „împlinirea voii".
Se simţea descumpănit de tonul ştiinţific, luminat din când în când de scânteia unei ironii reci, necruţătoare. Prea multe referinţe la date, fapte, oameni şi evenimente de care nu auzise, nu ştia nimic, în locul frazelor revelatoare şi explozive — era doar un *Manifest !* menirea lui era să atragă adepţi — ; străbătuse apoi, din nou, grăbit paginile, căutând acel ceva unic şi definitiv, fraza-cheie pe care s-o poată aplica şi destinului său, aflat în derivă. Da, exista la sfârşit : *„Proletarii n-au de pierdut în această revoluţie decât lanţurile. Ei au o lume de câştigat."* Dar el nu era proletar. El era... cum spunea *Manifestul ?,* „socialist mic-burghez", dintre aceia care vegetau alături de burghezia în ascensiune şi probabil de aceea erau măcinaţi de o insatisfacţie adunată de generaţii... *„Sismondi e şeful aces-*
Note:
1 MARX (Karl) socialist german, autor al unei lucrări remarcabile asupra Capitalului şi întemeietor al Internaţionalei (1818—83 (fr.).

tei literaturi nu numai pentru Franţa, dar şi pentru Anglia." Bine. Va căuta să-şi pitocure literatura acestui Sismondi, dacă Platón nu-i fusese de niciun folos..." Da, *dar* după ce *„acest socialism analiza cu multă perspicacitate contradicţiile existente în relaţiile de producţie moderne... demonstra fără putinţă de tăgadă efectele distrugătoare ale maşinismului şi ale diviziunii muncii, concentrarea*

capitalurilor şi a proprietăţii funciare, supraproducţie... — lucruri de care Andrei habar n-avea, în schimb ştia că Henri IV al Franţei spusese *„Raliez-vous a mon panache blanc"* şi putea analiza cu oarecare fineţe versuri clasice : *„Mae-cenas atavis edite regibus. O et praesidium et dulce decus meum,* căci şi Horatius era un lingău mic-burghez — da, socialismul mic-burghez analiza cu aceeaşi perspicacitate *„crizele, pieirea inevitabilă a micilor burghezi, şi ţărani, mizeria proletariatului... strigătoarele disproporţii în repartiţia avuţiei... descompunerea vechilor moravuri, a vechilor relaţii familiale, a vechilor naţionalităţi"...* prin scoaterea ochilor soldaţilor răniţi şi pedepsirea vinovaţilor cu securea, pe butuc... şi, după ce socialismul mic burghez analiza toate astea, *„în dezvoltarea lui ulterioară... s-a împotmolit într-o neputinţă laşă".* Neputinţă laşă. Există oare o neputinţă curajoasă ?
— Dragul tatii, de câte ori te-am rugat să nu-ţi strici ochii? De ce citeşti pe întuneric? A.. înţeleg. Vrei să faci economie. Nu te gândi la aşa ceva, puiul meu. Cât timp trăieşte tata n-o să duci lipsă de nimic.
— Ştiu, tată, ştiu... spuse Andrei. Era fraza pe care tatăl său o spunea tot mai des, pe măsură ce aveau tot mai puţin de mâncare şi după mişcările lui prea agile, după zâmbetul rămas la colţul gurii, îşi dădu seama că Octavian băuse, nu mult, atâta cât să poată amâna totul pe altă dată. Puse în mijlocul mesei cu un aer de triumf un coş mare de papură, din care începu să scoată slănină, cârnaţi, zahăr, ceai, conserve şi să le înşire triumfător. ,,Am fost pe la unchiul Gavril. E foarte supărat. Ştii doar cât şi-a dorit un băiat. Te consideră pe tine băiatul lui. Da. Te rog, te rog frumos, nu fi... orgolios, ca sărmana mama..." începu să plângă încet şi cu lacrimile curgând pe obrazul neras aşternu masa şi pe neaşteptate îi spusa lui Andrei : „Tu de ce stai tot timpul în casă, parcă te-ai ascunde de lume ? Eşti băiat mare, acum, bărbat. Tata înţelege. Şi tata pe vremea lui, ha ha." Făcu un gest scurt, care i se păru atât de elocvent încât se ruşina. ,,Uite, a fost pe la mine la gară... am şi uitat să-ţi spun, o domnişoară foarte distinsă. Foarte distinsă, te rog să

mă crezi, întrucât mă pricep. A întrebat de tine. Şi se vedea că... Da, se vedea"...
— Ţi-a spus cum **o** cheamă ? întrebă Andrei şi-i fu ciudă pentru nodul din gâtlej.
— Parcă... Bătrânul clătină din capul lui mare, cu părul rar, netuns de multă vreme, atârnând în şuviţe cărunte pe ceafă. „Iartă-l pe tata, n-a reţinut. Eram foarte ocupat. E un haos cu transporturile, ce nu poţi să-ţi imaginezi. Fiecare tren militar vrea să treacă el primul. Toţi te ameninţă că te împuşcă, domnul şef de gară, îl ştii"... Şi ca şi când şi-ar fi cerut iertare : „Era foarte distinsă. Aşa să ştii."
— Bine, spuse Andrei şi se ridică de la masă.
— Dragă... nu vezi că se înserează ? Şi ştii doar ce se întâmplă pe străzi...
— N-am ceas, aşa că nu pot tenta pe nimeni, rîse Andrei fără veselie. în schimb am asta... Şi vârâ revolverul în buzunarul mantalei.
— Fii atent, te rog, fii atent... şi... deocamdată ia-l pe-al tatii... Scoase din buzunarul vestei ceasul lui mare, de cheferist, de care era foarte mândru, pentru că în douăzeci şi cinci de ani de când îl avea nici nu întârziase, nici hu grăbise...
— Tată !
— Ia-l, ia-l... să ştii când să te întorci. Te rog nu sta prea mult, că-mi fac griji. Ia-l. Astea nu-i tentează, numai cele de mână.
O dată cu înserarea forfota oraşului se potolea pe neaşteptate, parcă toată lumea se ascundea în pivniţe, deşi avioanele germane veneau acum foarte rar şi numai unul sau două, aruncând bombele la întâm.plare. Casele păreau părăsite şi din ziduri transpira frica. Andrei ajunse repede în cartierul unde

locuia Sonia. în copacii desfrunziţi îşi dăduseră sălaş mii de ciori ; stăteau greoaie pe ramuri ca nişte poame negre ; **o** clipă fu tentat să tragă un foc de revolver, împuşcăturile erau atât de obişnuite, încât nimeni nu s-ar fi încumetat să deschidă măcar geamul. Portiţa gardului de fier era încuiată şi deasupra cineva, vreun vecin binevoitor, întinsese sârmă ghimpată. Andrei trecu agăţându-şi poalele mantalei. Nimeni nu măturase frunzele de pe jos, covor umed şi putred. Casa era cu obloanele trase, părând, ca toate celelalte din jur, de foarte multă vreme părăsită. Sună ; nu răspunse nimeni. Bătu în uşă, în fiecare oblon şi la urmă începu să strige, atât de tare, încât alături cineva deschise un geam şi-l închise la loc.
— Sonia ! sunt eu, Andrei ! Andrei ! Andrei !

Ecoul numelui său se risipi printre arborii negri, stârnind câteva ciori, apoi uşa se deschise şi în cadrul ei apăru Sonia. Purta o broboadă groasă pe umeri şi o basma neagră îi ascundea obrazul în care ochii mari, încercănaţi păreau că ard de febră şi într-adevăr când, fără să-şi spună o vorbă îşi lipiră feţele una de alta, el o simţi arzând. Ea îşi ascunse capul la pieptul lui. Tremura uşor.
— Sonia, ce e cu tine ? 'Eşti bolnavă ?
Ea nu-i răspunse. I se agăţase de umerii mantalei soldăţeşti şi se strângea în el, cu un fel de deznădejde.
— Sonia, am venit, eşti bolnavă ? Ce-i cu basmaua asta de babă ? Ea o azvârli şi părul lung i se revărsă lucind albăstriu.
— Aşa umblăm acum toate. Să părem babe.
— De ce ?
— Tu pe ce lume trăieşti ?
— Nu ştiu, habar n-am, spuse el şi-i căută buzele.
Erau uscate, cu un uşor giist sărat. Nu ştia să sărute, îşi ţinea gura strânsă şi**-l** îndepărtă îndată ; era albă, respira greu şi în privirea ei era ceva ciudat, un fel de rugăminte de neînţeles. Andrei o dorea atât de tare încât în clipa când în uşă răsunară bocănituri aspre, se întoarse instinctiv, cu revolverul în mână, cu faţa crispată de furie. Sonia rìse, un râs spart, gîfâit.
— E un vecin... Vine să mă ia să mergem după mama.
— Unde ?
— La spital. La liceul vostru. Acuma e spital acolo. Şi mama... o ştii... nimic n-o poate îndepărta de ceea ce ea consideră datoria ei...
Bubuiturile în uşă continuau, asurzitoare. Ea deschise repede, lăsând să intre un om gros, scund, cu mâinile ca două lopeţi.
— Domnul Burdea, vecinul nostru, spuse ea repede, roşind.
— Am onoarea, domnule, spuse Andrei.
Celălalt îl privi bănuitor. „Vă mulţumesc, mă duc eu s-o conduc acasă pe doamna Bucşan"...
— Ce vorbeşti, dom'le, nu vezi că eşti im...
Andrei îi arătă revolverul şi vecinul se prezentă : „Burdea, măcelar". Deveni chiar respectuos. ,,A, desigur, în cazul acesta, foarte bine. Foarte bine. Eu n-am nevoie de de-al de alea. Am mâinile." Şi le ridică parcă erau două obiecte de mare valoare. „Sărut mina, domnişoară".
— Mergem ?
Ea îl luă de braţ şi Andrei îi simţi trupul subţire, fremătând uşor, lipindu-se de el, cercetându-l. Nu-şi vorbiră, era mult
mai bine aşa, mersul acesta în noaptea care devora încet oraşul pustiu, atât de alături unul de celălalt parcă ar fi făcut dragoste, dar cu o duioşie de soţi, după o îndelungată convieţuire. Cind se ivi clădirea Liceului, ca jsn fel de cetate cufundată în întuneric, ea se întoarse, îl strânse în braţe şi-i căută buzele, cu stângăcie şi grabă, ca şi cum s-ar fi temut să-l piardă. „Vreau să... fiu a ta",

spuse repede, ascunzându-şi din nou obrazul în mantaua aspră, ţepoasă. ,,Am auzit... s-a auzit că... ai murit şi atunci, mi-a părut rău... M-au durut toate neînţelegerile dintre noi... şi că mi-a fost frică, sau ruşine să...
— Eram copii, Sonia.
— Şi acum ce sântem ?
— Nu ştiu. Doar poate alături de tine... poate împreimă... vom afla...
Un reflector mătură cerul, apoi — nu se ştie de ce, poate cel care-l mânuia era băut sau voia să se distreze, fascicolul de lumină orbitoare coborî, trecu pe deasupra acoperişurilor cenuşii, deasupra frontonului clădirii baroce unde se înălţa statuia unei Minerve : semăna cu o gospodină care stă la coadă, sub ploaie ; dedesubt săpată în marmoră, sclipi inscripţia imperativă *Repetitio mater studiorum est,* pe urmă fascicolul de argint se ridică din nou spre cer şi se auzi venind din clădire un urlet lung de durere, neomenesc. Urcară treptele argi, proaspăt spălate cu săpun şi intrară în holul care ăna cu un atrium de operetă. Plutea peste tot un miros ascuţit de formol, de medicamente. Ceasul cel mare din hol se oprise, ciuruit de gloanţe ; cineva voise să împuşte timpul, sau poate numai întâmplarea... „Aşteaptă-mă aici". Vocea Soniei era şoptită, complice. „Vin îndată" şi dispăru, ca şi cum ar fi simţit nevoia lui de-a fi singur, aici, măcar câteva minute, ca atunci, foarte de mult, când aştepta să fie eliminat şi era doar un copil care nu voia să se lase pradă spaimei şi deznădejdii." Printre busturile pentru lecţiile de desen erau azvârlite mormane de pansamente însângerate, o targa cu o pătură nouă întinsă perfect aştepta vreun rănit, sau pur şi simplu fusese uitată acolo. Andrei se aşeză pe marginea ei. Păsările şi animalele împăiate din „Museu" fuseseră şi ele scoase de acolo şi azvârlite claie peste grămadă, maimuţe scămoşate, papagali în culori încremenite, borcane cu şerpi, broaşte şi sopirle din care cineva băuse spirtul, scheletul dezmembrat al unui *caniş caniş* şi sute, mii de cataloage şcolare. De undeva o vece de. bărbat striga iarăşi, sfîşietor şi se auziră uşi trântite.

Nu-şi dădu seama când Sonia apăru lângă el şi se aşeză alături pe targa uitată acolo, în colţul acela întunecat. „Mama mai are de lucru. Au sosit răniţi mulţi", dar spunând asta glasul îi tremura, întretăiat de răsuflarea grăbită, fierbinte şi el înţelese ; o sărută pe buze lung, stîngaci, el de data asta şi simţi cu o uimire nu ştia de ce dureroasă presiunea rotundă a genunchilor ei rotunzi pe genunchii lui ascuţiţi şi în timp ce ea îşi descheia cu degete neîndemânatice paltonul cam scurt, de elevă, şi bluza, auzi cum un nasture sare şi scoate un pocnet pe pavajul de marmură ; îngenunche în faţa ei, îi sărută coapsele în ciorapi groşi de bumbac, apoi pielea fină şi rece de deasupra şi ea îl trase cu o putere nebănuită spre gura ei stângace şi lacomă şi-i şopti : ,,Mi-e foarte frică şi ruşine, dar vreau", şi se iubiră scurt, stîngaci, făcându-şi rău unul altuia în timp ce de undeva se auzea strigătul rănitului care-şi chema mama.
Adormise foarte târziu. în lipsa lui, Octavian, probabil să-şi ogoiască neliniştea, băuse şi sforăia icnit, ca un om ce se îneacă ; pielea lui Andrei păstra mirosul trupului ei neted şi o clipă îndurerat, când îşi stăpânise ţipătul de uimire ; acum, în întuneric, în timp ce un avion bîzîia în cerul fără stele şi câteva tunuri trăgeau după el, parcă în joacă, izurile bucătăriei i se părură de nesuportat. „Trebuie mâine să fac curat" şi cu acest gând se trezi. Cineva-l scutura de umăr. Era lurcovici, cu faţa strălucind ; fîlfâia un ziar şi-i spuse cu o voce plină de un respect, aproape servil, care-l scoase din fire pe Andrei. Era gata să-l repeadă când celălalt îi întinse ziarul : „Felicitez, domnu Andrei, félicitez mult. Asta închide gura reacţiunii, pentru totdeauna". Era articolul lui, cu alt titlu : ATROCITĂŢILE „DEMOCRAŢILOR ISTORICI"... îl citi fără să înţeleagă şi trebui să se uite de câteva ori la semnătură, ANDREI SABIN. Nu era nimic din ce scrisese el. Fraze scurte, simple, simpliste, agitatoare, pline de invective. Şi nu era

nimic despre sublocotenentul cu degetul tăiat, cât timp trăia încă, nici despre soldatul cu ochii scoşi şi despre celălalt, tăiat cu toporul şi aruncat în latrină. Era numai descrierea, ştearsă şi aceea, a decapitării celor doi Orban şi concluzia că asemenea autorităţi nu reprezintă poporul român, n-au ce. căuta în Ardealul de Nord şi era foarte bine că fuseseră gonite de acolo. Citi o dată, de două ori, de mai multe ori, până când cuvintele îşi pierdură sensul. lurcovici spunea mereu : „Minu-'

at, felicitez", până când, spre uimirea înspăimântată. Andrei înjură şi-i spuse să se ducă dracului. Omul plecă, cerându-şi ertare dacă-l supărase cu ceva, deoarece el nu-şi dădea seama ce putuse să-l supere, voise doar să-i facă o bucurie **şi** să-i ransmită felicitările unor tovarăşi, care... „Ieşi afară !" răcni idrei, ,apoi văzând cum ochii omului se umplu de lacrimi, "se scuză morocănos : „Iartă-mă, dumneata nu poţi înţelege. Nici eu de altfel".
Alergă ca un bezmetic până la sediul partidului comunist, lovindu-se de oameni pe stradă şi când ajunse aici bătu multă vi-eme în uşa grea, de fier până când dinăuntru cineva deschise **o** ferestruică şi-l întrebă : „Ce doreşti, tovarăşe ?" „Cu tovarăşul Schwartz de la redacţia ziarului *Patriotul",* „Cine eşti ?" „Andrei Sabin". „Aşteaptă până mă duc să-l caut."
Rămase afară, în faţa porţii blindate, care înlocuise vechea uşă cu grilajuri a librăriei germane, spartă în fiecare noapte cu pietre, cu bucăţi de ţevi, cu cărămizi. Avea impresia că toată lumea care trecea grăbită, mărind pasul, se uită pe furiş la el şi i se păru o veşnicie până când ferestruica se deschise din nou şi omul de dinăuntru îi spuse : ,,Nu-i aici." „Când vine ?" „Nu putem şti..."
— Ai putea să mă laşi înăuntru ! se răsti Andrei şi-i vârâ în ochi ziarul mototolit în pumn. Uite, eu sunt ăla care am
tşcris asta, şi nu văd de ce să stau aici, ca un popândău. Dacă chwartz nu-i aici, vreau să vorbesc cu tovarăşul Robber."...
— Nu activează la noi...
— Lucrează la ziar !
— Nu cunosc. Totuşi se hotărâ în sfârşit : „...Bine, dacă ai scris acest articol, intră."
Poarta scârtâi prelung, ,,probabil se aude în lunguljntregiî trăzi" se gândi Andrei, înăuntru era foarte frig şi cel care îtea de pază, cu o carabină pe umăr, îi arătă o bancă unde se aşeze. „Frumoase lucruri fac bandiţii manişti. Mai rău legionarii." spuse şi în clipa aceea Andrei îl văzu pe 5chwartz care trecea grăbit cu un teanc de hârtii în mână.
iri de pe fotoliul cu pielea tăiată, se smulse din mâna paznicului care îl **înhaţă** de mâneca mantalei, strigă : „Stai ! Stai !" apoi manevră închizătorul armei, dar Schwartz îi făcu **un** semn.
— Nu ţi-am spus să**-i** spui **că sunt** ocupat deocamdată ?
— Mi-a spus **că** nu eşti aici, ceea ce-i cu totul altceva l **Istrigă** Andrei atât de tare, încât vreo doi trei care treceau, favând aere foarte preocupate, chiar îngrijorate, întoarseră
ml. „Ce**-i** asta ?" **şi-i** întinse ziarul mototolit.
— Te rog să nu ridici tonul, spuse Schwartz încet, în şoaptă, dar foarte rece, tăios.
— Ce-i porcăria asta ? răcni atunci Andrei.
— Te sfătuiesc, domnule Sabin, să-ţi masori cuvintele... Aici nu eşti în cercurile dumitale, unde îţi poţi permite să faci pe matadorul...
— Lasă, tovarăşu Jani, că ţi**-l** dau eu afară, spuse omul cu arma şi urcă spre ei câteva trepte, ţinând puşca întinsă şi degetul pe trăgaci.

O uşă de pe coridorul lung, cu pereţii ciuruiţi şi geamurile sparte, se deschise şi apăru un bărbat tânăr, cu ochelari, părul roşcat tuns scurt şi un veston militar sovietic fără epoleţi şi cu nasturi de os.
— Ce-i aici ? întrebă cu o voce uscată. în dosul lentilelor ochii negri păreau de cărbune ; pielea îi era foarte întinsă pe faţa palidă cu pometii mult ieşiţi şi trandafirii.
— Dumnealui e Andrei Sabin, spuse Schwartz, şi face scandal.
Tânărul se apropie vioi, îi întinse mâna şi Andrei i-o strânse fără voia lui. Era uscată, fierbinte, foarte fermă.
— Mulţumiri. Felicitări. E un articol just. Un articol util.
— Cine şi-a permis să-l scrie şi să-l semneze cu numele meu ?
— Eu, răspunse tânărul. Jani, du-te la treburile dumitale...
— Bine, tovarăşe Holtzmann.
— Cu ce drept ? strigă iarăşi Andrei şi omul de jos spuse cu o voce groasă : „Tovarăşe Holtzmann, să-l dau afară pe acest provocator ?".
— Nu, zise Holtzmann. Eşti foarte ocupat, tovarăşe Andrei ?
— Foarte, răspunse Andrei. Tai frunză la cîini. Holtzmann îl intimida şi din pricina asta era agresiv.
— Dacă nu eşti foarte ocupat, spuse Holtzmann ca şi cum n-ar fi auzit ce spusese Andrei, te-aş ruga să vii cu mine...
Şi fără să aştepte încuviinţarea şi fără să se întoarcă porni de-alungul coridorului. Andrei, după un.timp, îl urmă. Ajunseră în faţa unui grilaj şi acesta nou, foarte grosolan, dar solid. Holtzmann scoase din buzunarul pantalonului negru,, larg şi cam frănjuit, o legătură de chei, încercă mai multe, cu răbdare până găsi pe cea potrivită, îi făcu loc lui Andrei să treacă, apoi, meticulos, încuie la loc. „Pe aici, te rog," spuse, deschizând o uşă mare, de mahon. Un alt coridor, acoperit cu un covor

gros vişiniu, uşi înalte, de stejar, cu intarsii. Deasupra lor se vedea urma vulturului cu zvastica în gheare. Holtzmann deschise o uşă, se dădu iarăşi la o parte. Era un birou spaţios, cu mobilă de piele. Pe perete un pătrat mare, deschis, arăta că acolo fusese un tablou. Prinzându-i privirea Holtzmann zâmbi şi surâsul acesta îl făcu să pară un copil înţelept şi trist : „Era tabloul lui Hitler."
— Şi cum de n-a apărut unul al lui Stalin ? întrebă Andrei, sfidător.
— O, a apărut., dar... Se duse la perete **şi** întoarse un tablou în care se vedea **1.** V. Stalin, călare pe un cal alb ridicat în două picioare. în spate munţi, acoperiţi de mulţimi nenumărate în costmue naţionale ale diferitelor popoare, care, cu mâinile înălţate spre un cer în mijlocul căruia strălucea un soare glorios, păreau că aclamă sau mai de grabă se roagă.
— Profesorul dumneavoastră de desen... domnul Ciru-lescu... în mod voluntar... Şi nu ca să răscumpere ceva păcate ; nu are ; ci dintr-un elan sincer. Numai că elanul şi sinceritatea nu înlocuiesc talentul. Te rog ocupă loc. E cam frig, nu-ţi scoate mantaua.
Se aşează şi el în fotoliul din faţa lui Andrei : îi despărţea doar o măsuţă rotundă, de acaju.
— De ce pe cal ? întrebă Holtzmann cu un glas uşor cântător exagerându-şi mirarea. „Pe cal stau tovarăşii Kliment
fremovici Voroşilov şi Semion Mîhailovici Budionâi. Tovarăşul Stalin stă la biroul său, până în zori"...
într-adevăr era foarte frig şi Andrei se ghemui în manta.

— Nu cred că e momentul să discutăm acum despre picară, spuse. în orice caz eu nu pentru asta am venit.
— De ce ai venit, tovarăşe Andrei ? **îl** întrebă Holtzmann şi pe faţa lui se putea citi o nedumerire sinceră.
— Pentru această porcărie ! spuse Andrei, printre dinţii trânşi şi trânti ziarul, acum mototol, pe măsuţa de acaju.
Celălalt nu păru să se supere. Tăcu un timp. „Dacă vrei Bă fumezi, nu mă deranjează." „N-am ţigări !" „Să vedem iacă nu găsim,, ceva în această încăpere... Domnii delà Deutsche îuchandlung fumau, cred... în fond era o sucursală a Gestapo**ului"...** Căută prin toate sertarele şi găsi o cutie cu ţigări **de** foi. „Mulţumesc, nu", spuse Andrei. Simţi că ar fi ridicol ₚufăind din havană. Celălalt îl privea mereu amabil.
— Atunci, dacă nu te superi, am să aprind eu una... Trase un fum şi începu să tuşească.

— Ei, să trecem peste preambuluri, să vedem care-i problema. Să ştii, tovarăşe Andrei, deşi în general stau prost cu timpul, acum am. Cât doreşti dumneata.
— Eu nu doresc decât să mi se explice, cine a îndrăznit să scrie altceva decât am scris eu şi să semneze cu numele meu !
— Eu, spuse Holtzmann şi zâmbi prieteneşte. Presupun... adică nu, Schwartz mi-a spus că nu ai avut încă ocazia să studiezi în profunzime lucrările clasicilor noştri. Atunci discuţia noastră ar fi fost mai uşoară.
— Nu e nevoie nici de Marx nici de Engels, ca să mi se explice de ce a fost eliminată partea care arăta că soldaţi români au fost asasinaţi bestial.
— Pentru că... într-un anume fel, ar fi putut influenţa pe oamenii cu orizont mai restrâns... şi din nefericire sunt foarte mulţi dintre aceştia, majoritatea, că răzbunarea a fost justificată. Dumneata crezi că a fost justificată ?
— Nu ! Nu ! De aceea am scris articolul.
— Iar eu ţi-am explicat... la *un* prim nivel de raţionament... de ce n-a fost nevoie să amintim şi de atrocităţile făcute de acei doi nenorociţi îndobitociţi de propaganda hor-tistă şi, probabil, de alcool.
— Şi atunci reiese că noi, românii sântem nişte fiare...
— Nu. Nu „noi" românii. Ci bandiţii manişti.
— Bine, dar omisiunea aceea e imorală...
Holtzmann îşi scoase ochelarii, îi şterse (Andrei înţelegea că sunt gesturi calculate) şi spuse privindu-l cu ochii negri, mereu foarte lucioşi :
— Moral e.ste ceea ce serveşte clasei muncitoare.
— Şi mi-aţi putea explica cu ce serveşte clasei muncitoare, faptul că arătăm că noi, românii...
— Nu ,,noi, românii". Bandele maniste. Da, îţi pot explica. Contenciosul istoric între români şi unguri în Transilvania e un ghem tragic, peste măsură de complicat.
Imaginaţi-vă că ştiu.
— Nu-mi imaginez, sunt convins că ştii, tovarăşe Andrei. Dar dacă se va încerca rezolvarea acestui contencios în mod
- sângeros, ca la Ip, la Trăznea, ca în satul unde ai asistat la ce ai asistat, s-ar putea ca problema Ardealului să fie rezolvată altfel decât vor românii şi, cine ştie, altfel decât vor şi maghiarii.
— Nu mi-e prea clar ce spuneţi.
— Mai clar nu pot să vorbesc. îmi pare rău. Vei înţelege, sunt convins, mai târziu, dacă...
— Dacă ?
— Dacă... temperamentul dumitale cam... **în fine,** fugos... Idacă o anumită aplecare spre anarhie, dacă... condiţia de clasă, foscilăria mic burghezului...

— Dumneavoastră sânteţi proletar ?
— Nu. Provin dintr-o familie de mari burghezi... dacă, **fine,** neşansa, nu te va arunca în cealaltă tabără. Aceea care
condamnată de istorie şi va fi zdrobită.
— Adevărul... începu Andrei, dar celălalt îl opri **cu un zâmbet** politicos.
— Adevărul există în funcţie de poziţia de clasă. E **o** altă domă pe care mă văd nevoit să ţi-o servesc ca atare. Ea
cere mult, foarte mult timp şi vei trece prin mari frământări **jînă** vei înţelege asta. îşi reaprinse havana, trase *un* fum, **Iţuşi** — se vedea că nu e fumător." **în** acest moment numai **un Iguvern** democratic, în care poziţiile cheie să fie în mâna parti-**Idului** nostru, singurul care are un program clar ! poate garanta **Irealipirea** Ardealului de Nord. Pentru că dacă ceea ce a început la Varseg... răzbunarea oarbă, stupidă, legea lui Lynch, se va întinde... şi amândoi ştim că sunt multe de ,,răzbunat", dacă (reactualizăm legea Talionului... nici o mare putere civilizată nu ine va putea recunoaşte drepturile. Nici cele istorice, **nici** cele etnice. Nici un fel de drept ! Crimele, foarte multele **crime care au** dezonorat acest secol vor trebui judecate."
— Bine, dar asta scriam şi eu !
— Crimele celor doi secui au fost „judecate" de cineva ţ care n-avea dreptul să judece !... Cât despre existenţa unor
; grupuri paramilitare ale partidului naţional-ţărănesc... - — Dar „Apărarea Patriotică" ?
— A.P. apără clasa muncitoare. Iar Gărzile Maniu privile-**ţgiile** burgheziei. Nu e acelaşi lucru. Revoluţia nu e **o** şedinţă Ide scrimă, nici o partidă de tenis, după care învingătorul şi în-: vinsul se felicită călduros. Te rog să mă ierţi că mă exprim atât
de simplist, dar...
— Vi se pare **că e** singurul mod pe **care sunt în** stare **să**-l înţeleg.
— întrucât singur recunoşti că educaţia dumitale marxistă, revoluţionară... **are** carenţe... Eşti în faza în care... vezi **idei...** Camil Petrescu a avut **o** intuiţie bună, deşi limitată gnoseologic... Intelectualul român trebuie să se prindă în „jocul ielelor" **altfel** i se pare că-şi trădează vocaţia justiţiară. In cazul dumitale, concret, lucrurile sunt **mai** simple şi **mai** complicate... Cu adevăraţii **vinovaţi** maghiari se răfuieşte acum armata română. Cu burghezia română trebuie să ne răfuim noi. Altfel se va răfui ea cu noi şi una din victime vei fi, în mod sigur şi dumneata,
— Vreţi să spuneţi că mi-am tăiat punţile.
— Da. Dacă ai fi dat articolul la Tribuna Română te asigur că nu s-ar fi pomenit nimic de decapitări şi nici de dreptul, de obligaţia armatei sovietice care a plătit un înfiorător tribut de sânge, care ştie cum arată atrocităţile fasciste, de-a nu permite instalarea unor autorităţi care ar face o metodă, din asemenea răzbunări sumare... Ceea ce a făcut nenorocitul acela de Sarea... *c'est plus qu'un crime. Cest une faute."* Văzând mirarea lui Andrei : „Tatăl meu a fost un mare capitalist, dar şi un om de cultură. Am crescut printre cărţi. M-a pasionat istoria".
— Pot să vă întreb care a fost calea care v-a adus spre comunişti ?
— Da, desigur. Cultura, spuse Holtzmarm simplu... Ei, te-am convins ?
— Nu.
— îmi pare rău. Sper, pentru dumneata, că o să te convingă viaţa. Pentru că altfel o să te zdrobească. într-o revoluţie, asupra Hamleţilor se trage şi dintr-o parte şi din cealaltă. Şi, de altfel, chiar artistic vorbind, Hamlet e un personaj literar depăşit.
— Şi care e personajul care vi se pare mai adecvat epocii ?

Holtzmann răspunse imediat : „Acela care îmbină luciditatea, cultura şi capacitatea de-a acţiona. Referindu-ne la in-; telectuali, bineînţeles, la noi, cei oscilanţi prin definiţie."
îl privi un timp pe Andrei, apoi dădu să se ridice, dar oprindu-se la jumătatea gestului ; era clar că dacă ar mai fi fost nevoie era dispus să continue discuţia. Andrei se ridică şi el repede.
— Mă simt ca şi cum aş fi trădat pe acel sublocotenent, pa acei soldaţi... pentru nişte lucruri foarte abstracte.
— Nu sunt abstracte de loc. Şi ai făcut un serviciu mult mai mare decât crezi, nu numai partidului, ci... în fine, un serviciu mult mai mare. Pentru că ţările mici... România printre ele... or vor deveni ţări democratice, ori vor pieri.
— Acei partizani unguri... ' — Nu partizani. Bandiţi.
— Acei bandiţi ar fi fost executaţi, oricum.
— Desigur.
îl privi deodată foarte de aproape şi lui Andrei i se păru că desluşeşte o uşoară ironie, sau era numai o duioşie repede
înfrânată ? în ochii lui aprinşi, de tuberculos : „In definitiv de ce nu l-ai oprit pe acel... Sarea mi se pare, nu ? să facă... *cette faute, plus grave qu'un crime ?* Erai doar acolo."
— M-ar fi omorât şi pe mine, spuse Andrei fără să se gândească prea mult.
— Aşa-i, răspunse Holtzmann ! Te-ar fi omorât. Fără doar şi poate...
— De altfel, îi mai spuse în timp ce-l conducea pe coridorul acoperit de mochetă vişinie, în locul dumitale aş fi foarte atent. Cât sé poate de atent, de aici încolo...
— M-am gândit la asta, rìse Andrei şi scoase pe jumătate revolverul, din buzunarul mantalei. Mai târziu, pe celălalt coridor, cu pereţii ciuruiţi şi geamurile sparte, Holtzmann spuse unui bărbat mai în vârsta, în scurtă veche de piele :
— Tovarăşe Bindea... îl sancţionezi pe tovarăşul de la intrare... cu vot de blam cu avertisment. A lăsat să intre în sediu pe cineva ,,din afară" înarmat. Şi să nu-l mai puneţi la pază.
— Bine, tovarăşe Holtzman, spuse celălalt. Am înţeles. Spre uimirea lui Andrei, la despărţire, Holtzmann îi luă
mâna în amândouă palmele lui, foarte calde. „Aş vrea, spuse şi ochii-i clipiră des ca .şi cum ar fi voit să învingă o emoţie ne la locul ei, aş vrea să pot sta de vorbă cu fiecare om, să am timp pentru fiecare om... Asta m-ar ajuta să-mi lămuresc foarte multe, în primul rând mie însumi. La revedere. sunt convins că e la revedere !"
Când Andrei se depărta, îl întrebă din capul scărilor : „Iartă-mă, tovarăşe Andrei, ce limbi cunoşti ?"
— Franceza, germana...
Da, foarte bine. Iţi place Goethe ?
— Da. Mult.
— Mie nu. Pompos, filistin, pretenţios. Ştii asta din Höl-derhn ? *„Ich verstand der Stille des Aethers, die menschliche Wörter verstand ich nicht K* E cel mai tragic strigăt al intelectualului... şi cel mai frecvent.
La parterul clădirii unde locuia baronul Papp, într-o odaie foarte spaţioasă, fostă pe vremuri reşedinţa unei întreprinderi de construcţii italiene, se instalase clubul P.N.Ţ. Baronul îl

Note:
* înţelegeam liniştea eterului, cuvintele umane nu le înţelegeam, igerm.).

mobilase elegant şi modern ; lămpi care ieşeau din calicii zidite în perete, mese de fumat, fotolii adinei de marochin vişiniu, un dulap pentru cărţi — deocamdată gol ; barosul aştepta să se realizeze făgăduiala lui James F. Warte, care-i promisese o mulţime de broşuri, reviste ilustrate şi prospecte. Pereţii fuseseră tapisaţi cU o mătase grea, în tonuri de tabac ; pe jos aş-ternuseră un frumos covor persian. Baronul mai achiziţionase de la Bucureşti un picup modern, care schimba automat discurile de muzică de jazz.: singurul inconvenient era că tinerii nu îndrăzneau să danseze aici. Se adunau însă în fiecare zi şi, înfundându-se în fotolii, ascultau cu religiozitate, bătând tactul cu picioarele şi plescăind din limbă, în ritm. După amiază, până seara, era un fel de permanenţă a partidului : o idee scumpă baronului Papp care aştepta mereu delegaţii sau, în lipsa lor, oameni devotaţi. Il obseda primejdia stagnării : o simţea ca pe-o apă care creşte insidios. Partidul nu avea idei. Partidul se cantonase în defensivă, înainte de-a fi fost atacat (maximaliştii respectau coaliţia, dar câtă vreme ?) şi fiecare părea să-şi spună : au venit vremurile de altădată, am scăpat, a fost un intermezzo neplăcut, acum totul e să regăsim ritmul de dinainte, acea siguranţă că nu ni se mai poate întâmpla nimic grav, nimic ireparabil.

Unul din musafirii bine primiţi era meşterul Filoftei. Acesta adusese câţiva muncitori, foşti legionari, care, speriaţi, căutau, aici, adăpost, sprijin la nevoie, protecţie. Prima dată Papp îi primi aici, în club, purtându-se foarte amabil, cu ei, a doua şi a treia oară îi duse sus, în cabinetul său. I se părea cel mai potrivit loc pentru conciliabulele în care nu voia să amestece pe nici unul dintre colaborălorii săi apropiaţi, afară de Vîslan. Acesta devenise un fel de factotum, spre marea nemulţumire a avocaţilor. Motzeanu nu se sfii să atragă atenţia baroniilui, dar acesta-i răspunse :

— Frate Motzeanu, nice eu nu dau on filer pe el. On mîzgălitor de hârtii acolo... Acuma însă ne face multă trebuinţă. E bine — îşi ridicase la înălţimea tâmplei degetul îngroşat de artritism — să scrie el ticurile din foaie.

Motzeanu înţelesese imediat şi-l admirase o dată în plus : nu voia să arunce în foc cadrele de valoare, era clar. Motzeanu fusese greu lovit în timpul războiului. In gară, voind să fugă, cineva-l trăsnise cu o cărămidă în cap, lăsându-l leşinat printre picioarele mulţimii cuprinsă de panică. Cu greu soţia sa l-a putut scoate de acolo şi duce la spital. .In casă, rămasă pustie, se instalase un ofiţer german, pesemne descre

ierat, deoarece găurise totul : mobile, pereţi, cu focuri de revolver, iar la plecare nu numai că încărcase lucruri de valoare dar spărsese şi rupsese tot ceea ce nu putea duce. Aşa că Motzeanu aştepta, cu multă nerăbdare, normalizarea timpurilor şi sosirea binecuvântată a unei sinecuri oarecare, spre a „se rnai pune pe picioare". Era, cum spunea baronul, „un om cinstit în felul lui, da' tare prost".

Spre deosebire de Varga, care tăcea mereu, enigmatic, Motzeanu **i** se părea că trebuie să fie combativ şi energic : partidul nu putea exista fără adversari — ,,liberalii îşi trăiseră traiul şi-şi mâncaseră mălaiul". Bine că apăruseră comuniştii, duşmanii „religiei, ai proprietăţii şi ai naţiei" cum spunea, cu orice ocazie, stereotip. De fapt comunism.ul i se păruse totdeauna un fel de legendă, bună de înspăimântat mamele cu fete de măritat (care urmau să fie violate zilnic de hoardele proletare), sau ca excelent ingredient în vreun articol. Câţiva fanatici, acolo... Şi acum... Sub pretextul aprinderii ţigării sau al legării şireturilor, privea îndelung clădirea sediului P.C.R., ferestrele — sparte în fiecare noapte, nu ştia de cine — păreau că ascund în dosul lor secrete cumplite iar oamenii care intrau şi ieşeau, mulţi, foarte mulţi, îi făceau impresia unor anarhişti, desigur înarmaţi, clocind tot felul de planuri negre, în oraş se povesteau multe despre G"arda patriotică, aceea care ţinuse piept nemţilor în

gară. Nimic nu-l putu supăra mai mult **pe** Motzeanu decât afirmaţia medicului primar. Borza : „Au luptat cu vitejie, şi la urma urmei au fost singurii care au ştiut ce trebuie făcut în acele clipe când noi fugeam care-ncotro". Motzeanu, vânăt la faţă, se sculase **şi** strigase pierzându**-şi** şirul vorbelor, din pricina mâniei :
— Da ! Admiră-i ! Admiră**-i,** domnule doctor !... Ei o să te întrebe... când vor veni să te scoată din casă, cu arme şi bombe, să-ţi ia tot... dacă i-ai admirat ! O, sacră inconştienţă a intelectualului român !
Borza se răstise la el. Motzeanu îi ripostase, iar la urmă dr. Remus Pordea, âsumându-şi rolul de mediator, intervenise în stilul său alambicat, al cărui rezultat era că agasa **pe** toată lumea ;
— Evident, considerând aspectul' pur formal al acestei ma-nifestaţiuni, în care vă rog să fiţi de acord cu mine şi să găsim împreună modalitatea de-a o caracteriza drept ostentativă, agravată de un factor de intenţionalitate politică, atunci nu ne vom putea opri să nu mărturisim că este un act, totuşi, impresionant, din moment ce dogmatica marxistă afirmă că proletarii

n-au voie siă aibă patrie... patria, familia, şcoala, biserica şi celelalte instituţiuni fiind burgheze, în timp ce anarhia nu recunoaşte nimic... ,
— Faceţi apologia anarhiei, atunci ! uriaşe Motzeanu, gata să arunce o scrumieră în creştetul roz al lui Pordea. Faceţi, domnilor, apologia bestialităţii. Aş dori să vă văd aşteptând în anticameră ca tovarăşii proletari să-şi satisfacă instinctele cu doamna Pordea şi cu doamna Borza, pentru a putea reintra în drepturile de soţ.
— Domnule Motzeanu ! ţipaseră cele două doamne, ultragiate.
Pe Metzeanu îl scoteau din fire toate manifestaţiile comuniştilor ; „Scânteia", cu tonul ei răspicat, îl făcea să spumege, cuvântul ,,democraţie" i se părea acum dezgustător, victoriile Armatei Roşii îl dureau de parcă ar fi fost neamţ. Făcea apologia soldatului german :
— Da, domnilor, am fost nedrepţi. Acel soldat tânăr, blond, care a adunat pe tălpile cizmelor praful întregii Europe, merita **o** soartă mai bună. Dacă n-ar fi fost nebunul de Hitler, vedea-l-aş în cuşcă, Wehrmachtul ar fi ştiut câştiga războiul... Dar nu-i nimic ! Vom trăi şi vom vedea lucruri mari... Dealtfel, Statele Unite ale Americii nu se poate să nu fie şocate de avantajele teritoriale ale ruşilor pe front. Veţi vedea. Eu nu spun nimic.
Când citea în presă termenul ,,fascist", se repezea în bucătărie, şi, vâra ziarul în ochii soţiei :
— Poftim ! Fascist ! Cum nu le face cineva pe plac — fascist. Dar ştiu ei ce înseamnă cuvântul ,.fascist" ?
Şi îşi luă el sarcina să explice acest lucru opiniei publice din oraş, într-un articol din primul număr al „Ardealului Democrat".
„...Fascist — scria Motzeanu (după ce, cu prudenţă, arătase că nu e bine să se facă abuz de acest cuvânt în polemica politică) — vine de la *fascia :* adică un mănunchi de nuiele, legate de-a curmezişul cu altă nuia şi în care lictorii romani înfigeau **o** secure, simbol al puterii lor judiciare. De aici vine şi cuvântul nostru, modern, *fascicol.* Iar fascismul a fost o anumită orientare politică italiană, din secolul al XX-lea, care-şi alese ca simbol mai sus-descrisul instrument judiciar." Articolul se încheia cu o poantă de spirit : ,,Ar fi ridicol ca persanilor, care au un leu pe steag, să li se spună «leişti.

Mai multă cultură, domnilor noi democraţi, mai puţină patimă care orbeşte. *Sine ira et studio",*
Dr. Emil P. D. Motzeanu
Scriind acest articol, Motzeanu era convins că pune ba-
zele unei viitoare ascensiuni politice ; teoria sa era că, mai curând sau mai târziu, o mare mişcare anticomunistă — o Axă
democrată — va izbucni în lumea întreagă. Ca să-i poată com-şbate, cumpără în secret câteva broşuri comuniste, ale lui Marx / şi Engels, ca să le studieze. Dar spre marea lui mirare, nu înţe-
iese absolut nimic : era vorba acolo de chimie, de fizică, de economie, de istorie, de nişte chestii filozofice aşa de încurcate, că**-l** apucă durerea de cap. Seara îi spusese soţiei :
— Dragă, aşa şi eu aş putea scrie. Albu-i negru, negru-i ralb, cine nu pricepe e fascist.,
Cu toată această persiflare, nelinişstea lui Motzeanu crescu, mai ales după apariţia articolului. Toţi cunoscuţii îl felicitară călduros, iar câţiva îl întrebară dacă n-a fost prea tare, prea Ì limpede ; toată lumea putea înţelege uşor împotriva cui se [îndreaptă ironia lui tăioasă. Motzeanu ridica din umeri, dar : ajunse să se convingă că a fost trecut pe lista neagră a comuniştilor. De aceea scoase din fundul .dulapului pistolul său militar, Steyer, îl curaţi şi începu să-l poarte în buzunar, cu toate că-i deforma haina, îl împiedica să şadă cumsecade şi-i ; actualiza mereu teama ; când voia să scoată batista sau chibri- turile îşi aducea aminte că poartă asupra lui o armă de foc, ; ca să se apere de atacurile haitelor de nihilişti.
In ziua când apăru în ziarul „Patriotul" articolul lui AnJdrei Sabin : ,,Masacrele de la Varseg", Motzeanu îl citi, ţipând la fiecare rând :
— Acest individ imund trebuie să fie ungur sau jidan ! Iar la sfârşit, răcni : E şi ungur şi jidan ! şi-şi notă numele
lui într-o agendă.
La sediu era mare fierbere, toată lumea comenta atât articolul acesta, cât şi cel redacţional. Motzeanu află, spre totala lui consternare, că Andrei Sabin era român ! Elev ! Fiu de funcţionar român !
— Uite cum se nasc trădătorii ! spumegă el. Călăii noştri I viitori ! Asta are să-şi spânzure tata şi mama, ca Sile Constantinescu ! Trebuie să fie eliminat imediat din toate şcolile din ţară...

— A fost, răspunse gânditor baronul. A fost... Uite, pe băiatul ăsta l-am scăpat din vedere. E prieten bun cu Lucilius Varga. ,
— Aha ! jubilă Motzeanu. Acuma îmi explic de unde anumite ieşiri, cel puţin stranii, ale lui Salvator ! îmi explic...
Papp se plimbă tacticos prin birou, merse la masă, luă paharul cu citronadă şi vârâ în el o lingură de sare, apoi îl bău încet, strîmbându-se.
Toată lumea tăcu, cutremurată. Baronul se autopedepsea. Era un obicei mai vechi al lui, ca, ori de câte ori făcea o greşeală, s-o marcheze public printr-un astfel de gest scevolian, obicei păstrat încă din anii petrecuţi ca elev la Theresianum, în Viena--Prin '34, un ziarist liberal aflase prin indiscreţie de această metodă şi „Viitorul" publicase o caricatură grosolană, în-'care Papp era înfăţişat mâncând... în urma unui discurs la Cameră. La cafenea, caricaturistul fusese bătut măr, cu bastoanele, de doi membri tineri ai partidului.
— Ce facem, domnule baron ? întrebă Vîslan, speriat. Campania pe care o prevedea îi depăşea puterile. Sugeră totuşi : „eu cred că un vast articol, în mai

multe serii, în care cu exemple istorice"... Se gândea că va apela la Suslănescu, pe care-l întâlnise ieri, fără bani, într-o neagră melancolie.
— Da, şi asta, încuviinţă Papp. Şi asta... Dară... tinerul acesta va trebui să scrie la noi un articol de dezminţire, pre-cepeţi ? Să arete că n-a scris el, sau că a fost răpit de acasă, ţinut flămând şi însetat...
— Fantastic ! strigă Pordea, entuziasmat.
— De asta am să mă oCup eu. Toţi înclinară din cap. Dumeta, frate Vîslan, începi articolul. Dezminţi. Energic. Spui că te îndoieşti r milostivenia cunoscută a poporului român, toleranţa sa creştinească... etţetera... Te întrebi : cine are interes să inzulte pe români cu astfel de... monstrualităţi ? Şi, prudentissimus et discretissimus, anunţi că pregătim o noată de senzaţie...
— Am înţeles, se apleacă Vîslan. (începuse să se teamă de baron. Pentru prima dată în viaţa lui se temea de cineva şi nu-l putea înţelege : ieri, intrând în biroul lui, fusese cât pe ce să cadă jos de mirare : la masă şedea, foarte comod, Horia Baniciu, discutând cu baronul. Păru să nu-l recunoască pe Vîslan. Avea aceia$i ochi cenuşiu-alburii, numai părul cânepiu îi era pomădat şi pieptănat cu cărare. Varga veni lângă el, indignat, fîlfâind ziarul. Strigă de la intrare :

Când mă gândesc că pe acest monstru l-am primit în sa mea, în preajma copilaşilor mei, îmi vine să înnebu-esc...
Se lăsă să cadă într-un fotoliu, transpirat şi dezolat.
— Domnule baron, generaţia aceasta nouă e înfricoşă-are... închipuiţi-vă, fiul meu. Lucian, s-a exprimat azi, la asă : ,,Andrei are dreptate. Dacă a văzut aşa ceva, era obligat
nu tacă". L-am pălmuit, pentru prima oară în viaţa mea...
— Generaţiile iune sunt hăibate, consimţi baronul. N-au landere, n-au disţernământ. Va trebui să întronăm o educa-
[une spartiană. în realitate era neliniştit, dar nu-şi mărturisea .cest lucru nici sieşi. Baniciu — care în ianuarie 40 îl căutase i-l omoare, declarând că el, Papp, e mai ticălos decât zece enorociţi de muncitori, cărora jidanii le dădeau speranţe eşarte, se prezentase la el cu o scrisoare a Şefului : urma să-i ea adăpost, posibilitatea să-şi adune oamenii, pentru momentul iocnirii inevitabile. Baronul nu fusese niciodată de acord cu actul electoral din 37 cu legionarii"* erau nişte exaltaţi iar pe irmă, după ce ajunseseră la putere, toţi derbedeii, lumpenii, belnerii şi slujnicele, îmbrăcaseră cămaşa verde, cu diagonală jşi pistol. Iar acum, după scrisorile din „Dreptatea" şi după ectivele mai puţin publice, urmau să-i primească în partid cei mai puţin compromişi, iar pe ceilalţi să-i ascundă. Desigur în faţa mulţimilor de muncitori cărora li se făgăduia marea cu sarea nu puteau ieşi în stradă el, om bătrân, câţiva lavocaţi şi ţărani mai chiaburi : trebuiau oameni care să ştie lovi *der Sturmahteilung Mart !* Poate nu era nevoie atâta timp ît Ministerul de Interne e în mâna partidului, dar cât timf) va rămâne ? însuşi Penescu, ministrul, om foarte inteligent, era sceptic, i-o spusese, plângându-se discret de neînţelegerea de lare se izbea din partea lui Gyula. Acest Bănici cum îi zicea, în afectatul său limbaj arhaic, era-indubitabil un *insanus,* se edea din privirea aceea de ' orb sau de vandal. Deocamdată ţinea la el, la conac, aşteptând momentul când să-i procure liste acte false şi, oricare ar fi decizia de sus, să-i facă vânt peste graniţă. Când îi spuse aceste planuri Baniciu dădu din cap. „Nu. Am mai fost. Destul. Aici".
După ce apăru articolul acelui elev care-l impresionase câtva timp înainte atât de favorabil (,,Cinic, stofă bună de _olitician modern") Baniciu, îmbrăcat ţărăneşte, venise şi-i povestise ce se întâmplase la Varseg. Tânărul cinic se orientase foarte bine, sau îl orientaseră cei de la partidul comunist : era unul Holtzmann, băiatul unui foarte bun prieten al baronului.

mare industriaş din Cluj, care nu voise să se refugieze în partea liberă a Ardealului, cu toate rugăminţile lui Papp : „Nu, scumpe Romulus — bătrânul Holtzmann vorbea o germană cu accent dulce, vienez, trebuie să rămân aici, să-mi păzesc interesele... şi pe cele alor mei... am relaţii excelente la Budapesta"...
Marele industriaş fusese deportat, cu întreaga familie, iar băiatul său era comunist, umblase după el siguranţa tot timpul războiului, iar acum era omul Anei Pauker şi „etzesgeber"-ul comunist al judeţului. Numai el îi putuse sugera junelui Sabin să nu pomenească nimic de crimele pentru care dobitocul ăla de Sarea decapitase pe cei doi secui : aşa, articolul era eficient. Sau poate chiar tânărul acela, care dovedise încă din primăvară un dar de premoniţiune, să fi avut el însuşi ideea... „Şi de ce, avându-l în mână nu l-aţi împuşcat dracului ?" îl întrebă pe Baniciu. ,,Nu m-a lăsat Sarea." „Un prost, un egzaltat... Cum zicea Talleyrand ? *„C'est plus qu'un crime, c'est une faute"...*
— Nu-i târziu nici acum, spuse Baniciu.
— Să nice nu te gândeşti ! Să nice nu te gândeşti ! se supără baronul. Tinerul acesta trebuieşte să vie în rândurile noastre. Ii sărăcuţ, vrea şi el să facă o carieră, ce ? Nu-i de înţeles ? Nu-i oferim noi şanse, îi oferă alţii...
Baniciu ridică din umeri şi plecă la conac.
— Să-şi batjocorească el neamul său sfânt — vorbi Motzeanu —, să îndrăznească să profaneze memoria strămoşilor noştri ! Vai, vai, ne pândeşte anarhia !... Copiii noştri au să ne ducă la eşafod, au să se spele în sângele nostru,
— Mai taci o leacă, fă bine ! Să-i spui lui Lucilius — se întoarse baronul spre Varga — să-l cheme la voi pe acest tiner.
— Cum ?
— Cum am zîs. Iară eu am să vorbesc cu părintele său. Să-mi dai adresa lor.
— N-o... n-o... ştiu, bîlbîi Varga. Am să vi-o telefonez. Se uită stupefiat la ceilalţi, dar nu întâlni decât o admiraţie
mută, sub care-şi ascundeau totala nedumerire.
A doua zi apăru articolul de fond, intitulat : „înfricoşatul vifor al vremilor răzbunătoare", scris de Suslănescu. Articolul lui Andrei îl înfuriase peste măsură. Dintr-o dată, în locul sentimentului complex cu care-l privise pe acest băiat, rămase în el numai o ură activă. In urma acestui gest. Andrei ieşise din rândul oamenilor cinstiţi, azvârUse cu obişnuita lui

inconştienţă singura pavăză care l-ar fi putut salva în aceste remuri oribile, conştiinţa pătimaşă a naţionalităţii lui. „Să facă asta, acum, dnd, sub masca *democraţiei, toţi străinii de neam încearcă să-şi impună dominaţia !" Velceanu îi povestea în fiecare zi de epurări, de măsurile ce se vor lua împotriva românilor, şi Suslănescu simţea că un cerc se stringe în jurul lui, silindu-l să iasă în arenă, să acţioneze.
Nu fusese legionar. Colegii lui care aderaseră la mişcare îl înspăimântau prin brutalitate sau prin vitalitatea lor animalică, pur fizică ; rămăsese însă antisemit. Din copilărie i se explicase că răscoalele din 1907, în care a fost ucis bunicul lui, fuseseră provocate de arendaşii evrei ; în locul lor plătiseră cu viaţa boierii de sânge, rămaşi să apere ocinile străbune. Aşa că scrise cu patimă articolul, răsturnând în focul inspiraţiei sfaturile pline de diplomaţie ale lui Vîslan : înşirase barbaria milenară a ungurilor, moartea lui Gelu şi Menumorut, a lui Horia, Cloşca şi Crişan, tragedia lui Avram; Iancu, procesul Memorandului, crimele contelui Urmânczy la Beliu, în 1919, masacrele de la Ip şi Tiăsnea. Cine va îndrăzni "să ridice un singur cuvânt împotriva acesfUi neam îndelung martirizat, care şi-a pierdut răbdarea sa mioritică ?" Nu, acum orice toleranţă ar fi criminală ! Trebuia să se arate lumii întregi că blândeţea românului are

margini. „Nici o milă faţă de aceşti -(monştri umani (cum zice episcopul Otto de Freissing) care devorează carnea crudă (cum scrie într-o cronică inedită, ce se păstrează în arhiva din Assissi)". Şi încheie : „Nici un compromis ! România se află *inter victoria mortesque !"*
Ii citi articolul lui Vîslan, înecându-se de emoţie, şi izbucni în plâns la final. Vîslan era beat şi într-o dispoziţie patriotică, îl dădu la tipografie, iar a doua zi primi felicitări din partea baronului. Articolul îl semnase el, de comun acord cu Suslănescu.
— Voarbe goale ! zise Papp, strângându-i amândouă mâinile, ca şi cum l-ar fi felicitat... „Poesii ! ? Ce-i pasă lui badea Todor din Pocioveliţte de pişpecul din Freissing şi de Sfântu' Francisc din Assissi ? Şi auzi... nu-l mai hăznăli pe nimuricul acela de Suslănescu... Nu roşi, iubite al meu pretin, aseminea elucubraţiuni n-ar fi putut ieşi de supt peana dumetale... Dă-i oarece bani dacă n-are, să nu se scrie şi ăsta la comunişti ori la soţial-democraţi, dacă nu s-o fi şi scris de mult şi foloseşte-l

Note:
' Intre victorie şi moarte (lat.).

să-ţi aranjeze acordurile gramaticale şi să-ţi pună virgulele... No, lasă, lasă, nu te ruşina. Dumeta eşti la nivelul cetitorilor, nu dascălul acela, cu gura ca o... cunnus equae; Mai eşti supărat ?
— N-am fost o clipă. Excelenţă. Cum mi-aş putea .permite ?
— Deocamdată, ce-i drept nu... Mai încolo, dacă lucrurile or evolua negative nu m-oi mira... Bine ! — şi deodată vocea lui deveni ascuţită, tinerească, militară : Acţie împotriva comuniştilor. Atac la perzdane. („Asta mă duce la puşcărie" se gândi Vîslan. în mod sigur.") Pentru numărul de mâine, vom sughera că insul acesta, Iurca Gheorghe, carele între noi îţi spun este un cineva, ar fi fostă leghionariu pe vremuri !
— Domnule baron, asta ne târăşte,într-un proces de calomnie şi...
— iVu te teme. Cunosc eu pe on avocat beţiv carele au fost şi carele pentru o oarece sumă şede şi la închisoare, că şi acolo oameni şed doară... Iaca eu, la Vâc, la Szeghedin n-am dus-o chiară aşa de rău... La bună vedere.
Totuşi articolul făcu mare vâlvă în cercurile care-l puteau înţelege adică printre intelectualii oraşului. Era purtat ostentativ, în buzunarele paltoanelor elegante, împăturit astfel încât să se vadă titlul tipărit gros : împreună cu cocardele tricolore, mari cât crizantemele, deveni un fel de emblemă.
în după-amiaza aceleiaşi zile, Motzeanu stătea în club, aşteptându-l pe Pordea, când afară, în stradă, se auziră zgomote, voci, apoi un strigăt :
— Jos fasciştii !
— Jos fas-ciş-tii ! Jos fas-*iş-th !
Uşa se deschise cu zgomot şi un om înalt, slab, cu faţa negricioasă şi părul ieşindu-i în şuviţe lungi de sub şapcă, se ivi în prag. în urma lui se vedeau alţii, în salopete, murdari de ulei, încruntaţi. Din mulţime se auzi un glas răguşit, duşmănos :
— Uite-l pe fascist !
— Ce doriţi ? întrebă Motzeanu, simţind că genunchii încep să-i tremure.
Se ridică, sprijinindu-se cu mâinile de masă. Mustăţile groase îi tremurau, agitate de un fior.
— Aici la voi se tipăreşte fiţuica asta ? întrebă muncitorul negricios, vârându-i sub nas ziarul mototolit în pumn. Aici se fac agitaţii şovine ? Ha ?
— Dă-i în cap, ce mai vorbeşti cu el ?

— Tu ştii, bestie reacţionară, că eu, Horvâth Istvan, când au intrat hortiştii în oraş am tras cu arma în ei şi erau unguri, jnă ' dacă ne luăm după neam şi acuma agitaţi să ne omoare pe toţi ? Pe toţi ? Asta vreţi ? Pe toţi ?
Ceva gîlgâi în pieptul lui Motzeanu o durere îl săgeta în inimă. Se afla în faţa anarhiştilor, a oamenilor_cu bombe ! îşi strecură încet mina în buzunar, prinse bine plăselele de lemn crestat ale revolverului şi cu degetul mare îndepărtă piedica.
— Afară ! răcni cu o voce dogită... Afară !
— Ia te uită !
— Poronceşte ! De, e domn, ce vrei... Hai să-i lingem Ipile, să zicem în cor : săruuu mânaa...
Pumnul negru al lui Horvâth se ridică, ţinând mereu ziarul spre obrazul lui Motzeanu :
— Şi acuma agitaţi, ha ! Să ne omoare pe toţi, ha ? Năucit de frică, Motzeanu nu vedea decât feţele acestea
trase, ochii strălucind ameninţători de sub cozoroacele boţite ale şepcilor şi pumnul osos înălţat în faţa ochilor lui.
— Afară ! urlă şi smulse pistolul din buzunar, ridicându**-l,** să-l vadă toţi.
— Vrea să tragă ! '
— Jos cu fascismul !
— Huooo...
— Afară... vagabonzilor ! zbieră Motzeanu. Afa... In clipa aceea, pumnul greu al lui Horvâth îl lovi între
ochi. Motzeanu se clătină şi trase. Candelabrul, atins, plesni, o ploaie de cioburi de cristal căzură clincănind : fumul acru al pulberii se răspândi prin club.
— Trage ! Trage în muncitori, mama lui !
— Pe eeeel!
— Dă-i !
Cineva înhaţă un fotoliu greu şi-l aruncă cu toată puterea în dulapul cu cărţi. Motzeanu mai apucă să tragă o dată. Glonţul se înfipse în perete, atingând în treacăt tâmpla unui mun citor. O ranşă scurtă de fier zbură, azvârlită cu toată puterea. Lovit în mână Motzeanu scăpă pistolul şi îngenunche. Cineva înhaţă de pe masă un imens tom juridic şi-l lovi cu el în cap. întins pe podele, Motzeanu bîjbîia, cu stînga după revolver, urlând cât îl ţinea gura :
—; Ajutoooor ! Ajutorr !
In jurul lui, oamenii, înfuriaţi, smulgeau tapetul de pe pereţi, sfîşiindu-l, loveau cu scaunele în tăblia mesei, Motzeanu apucă în sfârşit pistolul şi, proptindu-se îiftr-un cot, trase la întâmplare. Se auzi un ţipăt, apoi pumni, picioare se abătură asupra avocatului. Al doilea fotoliu îl izbi cu putere în creştet. Motzeanu se întirise, degetele i se zgârciră, o ceaţă roşie îi acoperi ochii. Dădu de câteva ori din picioare, slab... De sub fotoliul sfărîmat, care-i acoperea capul, se' lăţea o baltă de sânge, suptă îndată de covorul gros.
— Spargeţi ! striga un om mărunt, roşcat, învârtindu-se şi rotindu-şi braţele scurte. Spargeţi tot !
Cioburile căzeau afară, pe asfalt. în faţa sediului se adunase lume, răsunau strigăte. O motocicletă cu ataş se opri în faţa clubului, scârtâind din frâne şi Gheorghe Jurca, în cămaşă, se năpusti înăuntru, făcându-şi loc cu coatele.
— Ce faceţi ? .strigă el din prag. Era alb ca varul la faţă. Oamenii se opriră dintr-o dată. Câţiva se clătinau pe picioare. Dând cu ochii de omuleţul i-oşcat. Jurca se repezi la el şi-l înhaţă de piept, scuturându-l :
— Ce cauţi aici, Ferke ?
— Jos fasciştii ! scârşni acesta, şi încercă să-i scape din mâini. _
Jurca se stăpânea cu greu. Cineva mormăi ameninţător, în spatele lui. Pe un perete, o mână neîndemânatică scrisese cu litere stângace de tipar *J6n*

Szăllasy ! Abia atunci Jurca îl văzu pe Horvâth, rezem.at de un colţ al mesei. îşi muşcase buzele până la sânge şi clipea des, buimăcit. Jurca îşi descleştă degetele de pe pieptul lui Ferke şi veni spre el.
— Horvâth ! strigă. Tu... aici ?
Se lovi de trupul întins al lui Motzeanu, se aplecă, ridică fotoliul, apoi se sculă în picioare, cu greutate.
— Horvâth !
— Fascistul a tras, spuse cineva. Noi voiam să-l batem numai...
— Tovarăşe Horvâth ! Ce cauţi aici ? Ce-ai de împărţit cu provocatorul Ferke ?
Ferke se dădu înapoi, până la uşă, şi de acolo strigă batjocoritor :
'— Apoi dacă sântem unguri ne-om lăsa omorîţi, ce ?
— Jos fasciştii !

Note:
* Vine Szâllasy ! (magh.)

— El a tras... uite pistolul... Pe Juhâsz-Gyuri l-a lovit în picior.
Jurca îl privea mereu pe Horvâth. Spuse rar, apăsat :
— Pentru asta ai să răspunzi cu calitatea de membru de partid.
Din stradă se auzeau zbierete, tropăituri.
— Să meargă cineva să anunţe autorităţile, spuse încet, obosit, JUrca. Restul, rămâneţi aici...
— Ia uite, ţipă Ferke... Dumnezeii mă-ti... te dai cu maniştii, hai ?
In uşa spartă apăru un om înalt, blond. îmbrăcat într-o manta de piele, urmat de câţiva vlăjgani. Dând cu ochii de Jurca se năpusti asupra lui. Horvâth înhaţă repede un scaun şi sări, apărându-l pe Jurca. Intr-o clipă bătaia se încinse.
— Să meargă cineva la fabrică ! Să vie muncitorii ! Jurca se apără numai. Individul cu haină de piele căuta
să-l lovească cu un box între ochi. De vreo două ori îl atinse în umăr şi Jurca simţi cum braţul îi amorţeşte. Işi dăduse seama că vor să-l despartă de ceilalţi. Omul cu haină de piele încercă să-i pună o piedică şi în clipa aceea Jurca îl înhaţă de mână. I-o răsuci până când boxul scăpă dintre degetele celuilalt. De afară se auziră bocănituri de bocanci.
— Vine armataaaa !
— Reegele şi patria !
— Jos comuniştii !
Jurca îl împinse cât colo pe individul blond şi păşi în faţa ofiţerului care privea uluit.
— Te arestez, şopti acesta, aproape temător.
— în regulă. Te urmez.
Doi soldaţi se postară în spatele lui, scuturând descumpăniţi armele.
— Faceţi loc ! Faceţi loc ! striga ofiţerul, încercând să-şi taie drum prin mulţimea care se îngrămădise compactă în faţa clubului.'
De pe o străduţă alăturată se auzeau paşi apropiindu-se în fugă şi un strigăt care creştea : „Jos fas-ciş-tii !' Ofiţerul, derutat, nu ştia 6e să facă.
— Să mergem, spuse Jurca. E bine să mergem cât mai repede. Aţi aranjat un cordon să păzească clădirea ?
— Da, să trăiţi ! răspunse ofiţerftl, fără voia lui.
Andrei descuie poarta, străbătu curtea tăcută şi neagră. Pe sub uşa bucătăriei mijea puţină lumină. Intră repede,

atârnându-şi mantaua într-un piron. Tatăl său stătea la masă ; curăţa cartofi şi-şi clătina capul mare. Era neras. Pe sobiţa de petrol fierbea o craţiţă cu apă, săltând capacul.

— Am sosit şi eu, tată...
— Andrei, tata vrea să-ţi vorbească, făcu solemn bătrânul. Te rog ia-ţi un scaun şi aşează-te în faţa tatei.
— Dar ce s-a întâmplat ? încercă să glumească Andrei, ca să câştige timp.
Lucrului de care se temuse cel mai mult trebuia să-i facă acum faţă şi ştia că niciunul din argumentele lui, cu atât mai puţin ale lui Holtzmann, nu mai aveau nici o putere. îşi auzea bătăile inimii.
— Andrei, — începu Sabin — noi sântem şi am fost totdeauna buni români. Nu ne-am bătut cu pumnul în piept, cei ce se bat nu sânt, dar noi am fost. N-am putut crede că tu... băiatul meu... Nu pot nici acum. Nu pot.
— Deci... ai citit... Şi în clipa aceea, în faţa privirii obosite a tatălui său, care-i cerea parcă îndurare, ar fi dat oricât să nu fi fost atunci acolo, să nu fi scris acel articol şi-l urâ pe Holtzmann pentru că nu-l lăsase aşa cum îl scrisese el...
— Tata nu vrea să te influenţeze cu nimic, tata nu vrea decât binele tău, fericirea ta. Pentru mine viaţa... cum să zic, nu mai înseamnă nimic... aştept clipa când cel atotputernic va socoti că e timpul să plec... Dar vreau ca tu să fii fericit. Ştiu, tu vezi lucrurile mult mai departe, mai adânc decât tata, care n-a avut timp să citească, să-şi lărgească orizontul.
Tăcu, încreţindu-şi fruntea.
— Spune direct, tată. Nu mai ocoli. Şi nu mai vorbi despre dumneata la persoana treia.
— De ce ai scris articolul' acela ? Cum ai putut, tu român, fecior de român !
— Tocmai pentru că sunt român l-am scris.
— A fost astăzi pe la noi însuşi domnia-sa domnul baron Romulus Papp de Zerind, preşedintele naţional-ţărănist din oraş. A venit cu maşina. Noroc că am fost acasă... Voia să stea de vorbă cu tine. Andrei. Te preţuieşte foarte, foarte mult...
— N-am nevoie, azvârli Andrei.
Obrajii tatălui său tremurară, se acoperiră de o reţea de vinişoare roşii.
— Cum vorbeşti ! strigă. Ştii tu cine este domnul baron Papp de Zerind ? Cât a suferit pentru cauza naţională ?
— A suferit până a dat pe de lături, zâmbi Andrei dar imediat îi păru rău.
Tatăl său se sculă în picioare şi făcu un pas spre el.
— Cum vorbeşti tu despre un *msCre* român...' Care a stat în lanţuri la Vacz ? !
* — Tată, n-are nici un rost... Eu mi-am ales drumul (suna fals şi nu-şi alesese nici un drum. Mai de grabă drumul îl alesese pe el).
— Ce drum ? ţipă Sabin. Ce drum ? Tu ştii că azi comuniştii au omorât pe domnul avocat Emil Motzeanu ? Pe doctorul Emil Motzeanu ? Au venit la clubul ţărănist şi l-au împuşcat cu mitralierele !
— El a tras primul cu pistolul, ca un prost. Şi n-a fost nici **o** mitralieră.
Venise şi el odată cu o mulţime de oameni, la Clubul P.N.Ţ. văzuse cum îl încărcară pe Motzeanu într-o maşină sanitară, pe urmă trecuse pe la sediul de partid : Holtzmann era foarte ocupat, nu-l putuse primi. Horvâth, muncitorul care se spunea că-l omorâse pe avocat, stătea pe coridor, frământ-tându-şi şapca în mână. Cineva-i aruncă, în treacăt : „Ne-ai făcut un rău fără.margini. Pista... Cum ai putut tu, tocmai tu..."
— Nu ştiu, spunea omul muşcându-şi buzele. Crezi că mă exclude ?
— S-ar putea. Eu aş vota pentru.
— Domnul baron Papp de Zerind mi-a spus : băiatul dumneavoastră, domnule Sabin, este un element de mare valoare, un element românesc, pe care noi l-am urmărit cu atenţie, în care am pus mari nădejdi... Aşa a vorbit domnul baron.
— îl bag în mă-sa !
Octavian rămase uluit, nevenindu-i să-şi creadă urechilor.

— Ceea ce am scris acolo sunt lucruri pe care le-am văzut cu ochii mei ! strigă Andrei. Dumneata înţelegi ce înseamnă să tai capul oamenilor în faţa mamelor, a taţilor ?
— Nu-i adevărat ! strigă Sabin. Românaşii nu fac aşa ceva.
— Am văzut eu, cu ochii mei. Şi n-o să tac ! îngelegi ? N-o să tac chiar dacă nu Papp, ramolitul ăla, ci însuşi bunul Dumnezeu mi-ar porunci să tac ! Nu pot.
— Ai să taci ! urlă Sabin şi se repezi greoi spre el. Ai să taci, că dacă nu...
— Dacă nu ? îl întrebă calm Andrei ; apoi încercă să-i pună mâna pe umăr, ffSr bătrânul se feri, cu o strîmbătură.
Trebuia să-i spună totul. „Te rog să mă asculţi, să nu mă 'întrerupt. Nu-ţi cer să mă înţelegi. îţi cer să mă asculţi până la
capăt." Şi, căutându-şi ca niciodată cuvintele îi povesti pe lar{ tot ce se întâmplase : ofiţerul schilodit, soldaţii tăiaţi cu sapele, aruncaţi în latrină, pe urmă judecata sumară, execuţia, decapitarea celor doi.
— Cunosc, spuse neaşteptat de lintştit bătrânul Sabin. Mi-a spus domnul baron. Şi dânsul ştie cum s-au petcpcut lucrurile în realitate.
— Cum ştie ? De unde ştie ? ţipă Andrei, năucit.
— Mi-a spus... sunt chiar cuvintele domniei sale : ,,Po noi nu ne interesează că dobitocul ăla de Sarea..." Deodată rìse, fără rost : ,,Tata îl cunoaşte... un sărit de pe şine... altfel om de treabă... A fost arestat..."
Andrei se gândi că datorită faptului că cei doi se cunoşteau mai este în viaţă, dar asta nu i-o putu spune tatălui său, deşi simţea că ar fi trebuit, că i-ar fi făcut plăcere, ar fi,fost în zona în 'care înţelegerea lui funcţiona : cum să omori unicul băiat al unui clinoscut ?
— Te rog, spuse Andrei, silindu-se să fie calm, să înţeleagă — spune-mi exact ce-a zis baronul. ...că nu interesează, din punct de vedere al intereselor noastre, româneşti... sunt cuvintele domniei sale... dacă bietul Sarea a fost iusţificat în ce a făcut, sau nu. Că pentru interesele româneşti e rău ori cum. Că la Conferinţa de Pace putem pierde Ardealul, dacă ungurii... şi tu, puiul meu, nu ştii ce legături au ei in lumea mare... dacă ungurii vor arăta că venim înapoi în Ardeal cu securea în mână, să ne răzbunăm, ca sălbaticii.
— Şi atunci, ce vrea ?
— Singurul lucru care serveşte intereselor româneşti este ca tu să scrii că nu-i adevărat, că n-ai fost acolo, că te-au silit să scrii, sau că... în fine... tata nu poate să te înveţe, ştii tu mai bine, ai atâta talent ! In interesul nostru naţional, al românilor !
— Şi de unde ştie domnul „Baron" care este interesul nostru, al româfiilor ?
— Oricum, dragă, mai bine ca tine, ori ca mine... Şi deodată se repezi, clătinându-se, îl luă în braţe, îşi culcă fruntea pe umărul lui. ,,Mi-a promis că... o să aibă grijă de tine, dc viitorul tău... o să te ţină la studii, la Paris, la London... Tata... vreau să spun... eu n-am de unde. Nici dacă-mi vând sufletul n-am de unde... Şi-ar fi păcat, ca şi tu, să duci o viaţă ca... Nu, nu ! am fost fericit, nu mă plâng, dar aş vrea ca tu... Te rog. Tata te roagă...
— Nu, spuse Andrei după o lungă tăcere.

— Atunci pleacă din casa mea. Pentru totdeauna, şopti Octavian.
Simţind cu toţi porii că e un gest laş şi ordinar, şi dis-preţuindu-se pentru uşurarea care-l cuprinsese, Andrei îşi îmbrăcă repede mantaua, grea. din pricina revolverului din buzunar şi porni spre uşă. Nu se putu stăpâni. Se întoarse. Bătrânul stătea pe scăunelul lui, cu fruntea ridicată, cu bărbia împinsă înainte ; gura cu dinţi puţini i se făcuse pungă şi .sprâncenele ţepoase îi coborâră peste ochi, dar când vorbi glasul lui era răguşit şi foarte blând.
— Andrei, eu nu mat am copil. Dar tu... tu să ştii că oricând ai tată. Atâta timp cât voi trăi. Te du cu bine...

Pe strada întunecată îşi dădu seama că-i e cumplit de foame. Nu mâncase nimic de dimineaţă. Mai avea o mie de lei din banii mătuşii Emilia şi se hotărâ să meargă la cel mai bun restaurant. Se gândea că era straniu că raţionamentul politic al bătrânului Papp şi al revoluţionarului Holtzmann erau identice, în formă, evident. Faptele nu mai contau, nici pentru unul nici pentru celălalt, doar semnificaţia care li se putea da, felul în care serveau intereselor unuia sau altuia. Da, Napoleon spusese : *„La politique c'est la destinée moderne,* dar tot el, alt-cândva : *„La politique c'est de la merde en bouteille."* Scuipă înciudat. „La dracu cu paradoxurile suslănesciene." Important era să mănânce bine, să bea o sticlă de vin... Unde va dormi ? Nu ştia şi nici nu-i păsa. Oare Suzana o mai fi în ,,salonul" lui Willy ?
La restaurant însă portarul nu-l lăsă să intre.
— Ne pare rău, este local de ţinută şi ţinuta dumneavoastră...
în clipa aceea un grup zgomotos ieşea şi se izbi piept în piept cu Teddie Varga. Acesta purta un pardesiu excentric, pepit, o pălărie plată ca o farfurie şi o cravată înflorată şi înfo-iată. în primul moment nu-l recunoscu, apoi se întoarse şi strigă :
— *Hallo, boys ! Come on.'.. come on...* Veniţi să-l vedeţi Andrii Sabinoff, vânzătorul.. Nu ţi-e ruşine, scuipă el la
iicioarele lui Andrei, în clipa când alături de el apărură Văgă-iu, Micky Belega, Gigi Moldoveanu, Horia Spinanţiu, toţi foarte eleganţi. — Măăă, vocifera subţire Teddie. Ia uitaţi-vă [la trădător ! Te-ai dat, mă, cu bolşevicii, le scrii articole ?... tBarem te plătesc bine, că te văd şi slab ca o capră ?

- Fă-mi loc ?
— Ia te uită, ţi-o fi ruşine de fostele tale relaţii „bur gheze"... tovarăşe ! Da' să înjuri pe romSni nu ţi-a căzut obrazul ? Bine că te-am întâlnit, să te scuip în obraz... Ştii că prietenii tăi au asasinat pe domnul Motzeanu ? Răspunde, tovarăşe ! Hai, tovarăşe...
— Treci la o parte — scrâşni Andrei — că...
— Că ce ? Mă omori şi pe mine ? îmi dai cu ranga ? întinse mâna şi, smucind ziarele de sub braţul lui Andrei, le aruncă în aer. In clipa următoare. Andrei îl pocni cu sete, în bărbie. Teddie căzu pe spate, în braţele lui Văgălău. Sângele îi ţâşni din gură, scurgindu-i-se pe cravata galbenă, cu flori de lotus.
— Ce dai, mă ? înainta Văgălău, suflecându-şi mânecile par-desiului. Ce dai ?
Andrei nu mai aşteptă. Luîndu-şi vânt îl lovi cu putere în faţă, dar Văgălău făcu o eschivă rapidă, lipindu-se de zid. Pumnul îl atinse uşor, lângă ureche. Gigi Moldoveanu se ghemui şi-i cuprinse amândouă picioarele de la genunchi ; Micky Belega îl lovi în piept, iar Văgălău, cu buza de jos atârnând, îi dădu un pumn în nas. Andrei nu simţi nimic. Căzu, pa retezat, pe asfalt, agăţându-se de pantalonul îngust al lui Văgălău. Se răsuci, reuşind să scape de Micky Belega şi să plaseze un pumn îndesat în stomacul lui Horia.
— Bateţi-l, fornata Teddie Varga, stropindu-se tot cu sânge. Bateţi-l, mama lui !
Săriră toţi asupra lui, imobilizându-l. Văgălău îl încalecă şi începu să-l lovească metodic în faţă. Capul lui Andrei se zbătea de la dreapta la stînga, ca o bilă dezarticulată.
Când Văgălău se ridică de pe el, Andrei se întinse pe o rână. Ii venea să verse. Işi încleşta mâna pe buzunar, pe revolver.
— Staţi să mă piş pe el, zbieră Teddie, silindu-se să-şi descheie pantalonii cu mănuşa roşie de sânge.

Andrei îşi adună puterile şi se ridică în genunchi, dar Văgălău îl lovi cu piciorul în ochi. In uşa deschisă a restaurantului se îngrămădiseră domni şi doamne ; lumina curgea pe asfalt, ca pe un ring.
Cineva strigă cu o voce răguşită :
— Heeei ! Ce faceţi acolo măă ! Haideţi, fraţilor ! Se auziră tropăituri pe asfalt.
Un tânăr slab ca o scândură, cu părul blond ieşind vâlvoi de sub o bască veche şi găurită, se năpusti agitând o bidinea cu
vopsea. îl lovi cu ea -pe Văgălău peste obraz, vopsindu-i**-l** îp verde, apoi, învârtind-o ca pe un buzdugan, pătă costumele impecabile ale celorlalţi. Un om mai în vârsta, alb ca un morar din pricina varului, îi trăsni o palmă lui Micky Belega, care o rupse primul la fugă, urmat de ceilalţi. Tânărul cu părul zburlit îl ridică pe Andrei, rezemându-l de zid. Ochiul stâng îi era închis, iar din gura şi nasul spart curgea! un şuvoi de sânge.
— Care ai o batistă curată ? întrebă tânărul, ţinându**-l** în braţe.
N-avea nici unul.
— La mine... în buzunar... şopti Andrei.
Tânărul îl şterse atent. Ca printr-o ceaţă. Andrei îi vedea faţa slabă, suptă, plină de riduri, cu cearcăne aproape negre în jurul ochilor.
— Unde locuieşti ?
Andrei încercă să spună ceva, dar nu putu. îi era greaţă. Tot capul îi era gol ca o cutie de tinichea. Scuipa mereu sânge. Trecându-şi degetele amorţite peste ochiul stâng, simţi o umflătură dureroasă, tare ca o prună.
— Unde locuieşti ? îl întrebă zugravul eu părul vâlvoi. Să chem o birjă să te duc acasă, care ai ceva bani ?
— Nu trebuie, spuse Andrei, şi vocea lui străbătu şuie-rând. ciudat, printre **buzele** umflate : era rezemat de zidul unei case şi-i venea să se lase încet pe asfalt, ca la umbra unui stog de fân ; nu simţea nici o durere, numai o mare oboseală şi uimire a trupului ; insistenţele vopsitorului şi mişcările gingaşe şi abuzive ale celorlalţi îl stinghereau, aşa că le făcu un semn că toate sunt în ordine şi porni, fără să se clatine, băţos, aşa cum beţivii orgolioşi îşi ascund echilibrul pierdut, cu sentimentul că mişcarea nu mai aparţine trupului lor.
Nelinişlea apăru mai târziu — nu-şi dădea seama pe unde merge şi nici de cât timp — când realiză că aude monstruos şi deformat fiecare zgomot : o maşină cu tinichelele vibrând făcu să răsune în el, cristalin, zurgălăi iernatici ; Mureşul, curgând lin şi milos, urlă strident ca o vită înjunghiată. în acelaşi timp nu putea lua nici o hotărâre : ştia doar că *nu trebuie* să se ducă acasă, dar nu ştia de ce nu trebuie sau unde ar vrea să meargă ; i se părea ciudat că nimeni nu-l întrebă de ce e plin de sânge, cu cine s-a bătut şi de ce şi unde merge.
Strada era lungă, foarte dreaptă, pustie ; pomii defilau în stînga şi în dreapta ei, ca stâlpii de telegraf din goana trenului ; trăgea un deget copilăresc pe grilaj urile de fier ruginit,

născând puerile melodii liniştitoare ; iar curţile cu vegetaţia arsă de toamnă târzie, plină de cadavrele verii : hârtii unsuroase, globuri de sticlă opac prăfuite, bănci cu vopsea verde scorojită, câte un copil tropăind melancolic printre frunzele putrede, păreau din alt veac, misterioase şi binevoitoare, dar nici o poartă nu se deschidea cu un scârtâit vetust si târziu de tot se aşează, comod şi pentru multă vreme, pe marginea de beton a unui grilaj, ca pe un podm.ol de lut ; ,,eu cred că veşnicia s-a născut la sat" ; în spatele lui un parc părăsit vuia stins. Niciodată nu se simţise atât da departe de el însuşi şi atât de puţin prizonier ; îşi spuse că, în miod cert, aşa ceva trebuie să simtă oamenii

înainte de-a muri : „cât de greu se desparte sufletul de trup" : nu era adevărat ! Foarte uşor.
Aici îl găsi Sonia, dimineaţa : era pe strada unde locuia ea, la câteva case depărtare doar, şi la întrebările ei pe care le auzea distante, reci el răspunse cu un zâmbet interior, deoarece nu era stăpân pe mişcările feţei sale. Pe urmă rezemându-se de umărul ei, deranjat de zgomotul infernal de fier pe fier al bocancilor militari, cu pielea ca tinicheaua ruginită, străbătu ne-sfârşita distanţă, urcă treptele de marmoră crăpată ale intrării şi rămase nemişcat în holul plin de umbră şi de mirosuri depărtate şi ireale, în timp ce mama Soniei şi ea, dezbrăcându-l, îi vorbeau într-o limbă străină, guturală. „Lasă-mă pe mine", spuse doamna Bucşan, şi multă vreme drfpă aceea Andrei se întrebă dacă atunci când mâinile ei mari, aspre, îl spălau în baie fusese şi Sonia acolo, privindu-i muşchii subţiri, care se des-tindeau plictisiţi sub apăsarea degetelor acelea binefăcătoare şi ostile.
Patul cu cearşafuri aspre ; ceaiul de muşeţel, cu-iz de câmp ucis ; lumina înserării dureroase, filtrata printre pleoape tumefiate ; un doctor, mirosind a mucegai şi terebentină, cuvinte şi uimiri de circumstanţă, reţetă, supă slabă ; spuse şi Andrei ceva fără importanţă ; simţi cum adoarme ori cum moare şi era bine oricum, şi aşa şi aşa ; din când în când poate că omul are dreptul să evadeze, fie şi numai în intenţie... Dar nu era adevărat. Rimbaud, copilul genial pe care-l iubea şi**-l** invidia pentru libertatea pe care şi-o plătise cu propria operă, cu propria viaţă, scrisese aceste rânduri : *„Oui, l'heure nouvelle est au moins très-sévère. Car je puis dire que la victoire m'est acquise: les grincements de dents, les sifflements de feu, les soupirs empestés se modèrent. Tous les souvenirs immondes s'effacent. Mes derniers regrets détalent, — des jalousies pour les mendiants, les hri*

gands, les amis de la mort, les arriérés de toutes sortes. — Damnés, si je me vengeais ! Il faut être absolument moderne".
Vedea pagina în faţa ochilor, cu rândurile subliniate cu o furie respectuoasă. Toate acestea trebuiau uitate, uitate pentru totdeauna. Iar el, un adolescent ţîfnos, dintr-o familie de-o sărăcie lustruită, nu mai avea nimic de aşteptat de la cuvinte şi de la imagini de bibliotecă,-e la cerşetori,* briganzi, prieteni ai morţii,, înapoiaţi de toate soiurile... văzuse prea mulţi morţi, văzuse cum se omoară şi el însuşi trăsese cu revolverul după un om care fugea. Nu-l nimerise, dar trăsese. Din toată nebunia asta trebuia să se nască ceva nou, ceva mai aproape de raţiune, ori nu mai merita să trăieşti... Şi nu era de făcut nimic, singur.
. Se trezi noaptea, singur, în mirosul acela familiar de curăţenie j se făcuse foc în cartiera, pentru prima oară anul acela, o *veilleuză* răspândea o lumină stinsă, de sânge diluat ; îl durea tot corpul, obrazul şi în dosul urechii, unde careva îl lovise cu şpiţul ghetei, avea o umflătură în care pulsau săgeţi fierbinţi. Ce era ciudat era faptul că nu simţea nici umilinţă, nici furie împotriva celor care-l bătuseră ; mai mult, nu reuşea să recompună în faţa ochilor ' feţele, gesturile lor, ca şi cum ar fi avut de-a face cu nişte umbre. Stătu multă vreme în picioare, pierdut într-o pijama prea largă, ascultând încordat, încercând să audă, prin pereţi, răsuflarea uşoară a Soniei ; ceea ce-l chinuia mai mult, acum, era faptul că nu se putuse face înţeles de tatăl său şi până în zori îl urmări imaginea bătrânului, singur în bucătăria pustie ; era însă inutil să incerce o împăcare ; bătrânul avea o încăpăţânare întunecată şi rea şi era incapabil să recunoască vreodată că ar fi greşit ; orice discuţie acum, sau în zilele următoare, ar fi înveninat relaţiile lor poate pentru totdeauna.
A doua zi, când mama Soniei veni cu ceaiul,,era îmbrăcat în mantaua lui militară şi stătea ghemuit pe un scaun fragil : ea îl privi cu răceală şi-i spuse că

Sonia fusese acasă la ei, dar nu găsise pe nimeni şi lăsase un bilet ca mama lui să ştie unde e.
— Mama a murit, doamnă, spuse el încet.
Doamna Bucşan veni lângă el, îl mângâie pe umăr, dar nu pra în gestul ei nimic compătimitor şi asta-i făcu bine ; era ca o strìngere de mână între bărbaţi şi încă ceva ce nu putea desluşi, o anumită privire, care-l făcu să se simtă străin şi stingher în această încăpere prea încălzită.

— Bea ceaiul, spuse ea. De ce te amesteci în politică ?
Dar nu era o întrebare, ci o simplă* constatare, care nu cerea nici un fel de explicaţie ; ştia foarte bine că doamna Bucşan dezaprobase prietenia lui cu Sonia (dar fusese oare **o** prietenie ?) ; era şi normal, nu putea gândi altfel, era dreptul ei să-l judece aşa, de aceea când ridică ochii spre ea şi. văzu în privirile ei o expresie de milă, se ridică de pe scaun, simţindu-se slab şi aerian.
— îi daţi voie Soniei să mă însoţească câţiva paşi ?'
— Nu.
— Nu înţeleg, doamnă.
- — Mă mir. Se spune că eşti foarte inteligent., O să-ţi explice ea... Totuşi, spuse înainte de-a ieşi, ar fi bine să bei ceaiul până ou se răceşte. Sonia intră îndată, pe semne aşteptase afară, însoţită de un tânăr blond, grăsuliu, cu **o** faţă frumoasă, banală, dacă n-ar fi fost ochii foarte mari, migdalaţi, pătrunzători.
— Andrei, îţi prezint pe logodnicul meu, Puiu Papp...
— ...de Zerind ? nu se putu opri să arunce Andrei. Totul i se părea ireal, totul era ireal şi costumul foarte bine croit al tânărului cu păr blond bogat, despărţit de o cărare riguroasă şi felul deschis, prietenos, aproape vesel în care-l privea Sonia şi rochia ei cadrilată şi ciorapii de mătase care-i mulau picioarele subţiri, frumoase, lungi.
— ...rudă îndepărtată. Nu sântem în relaţii...
— Puiu a obţinut o bursă în Franţa. Ne vom căsători în câteva zile.
Andrei tăcea mereu cu mâinile pe genunchi, inerte.
— Vom pleca împreună. Puiu ştie ce a fost între noi.
— Tot ? -
— Tot.
— Atunci... nu cred că mai rămân multe lucruri de spus.
— Nu, Andrei. Vocea ei era foarte frumoasă, cu un sunet rar, ca de pahar uşor lovit cu un cuţitaş de argint.
— Pot să te mai întreb ceva ?
— Desigur, spuse tânărul Puiu Papp, în locul ei.
— Când ai hotărât asta ?...
Ea răspunse fără nici o ezitare : „După ce ţi-am citit articolul acela mârşav".
— Sonia, să nu începem, *pou l'amour de Dieu, o* controversă politică, spuse logodnicul stânjenit.
— Rămas bm, Sonia.

Văzu cum oasele ei delicate joacă sub pielea prea palidă.
— Vă conduc, domnule Sabin, spuse Papp şi-i făcu loc .să treacă. Pe aleea acoperită de covorul acela ud şi putred **de** frunze, care căpătaseră o culoare scârboasă, Papp spuse r amabil, prietenos :
— Sper, domnule Sabin, că nu-mi porţi ranchiună.... 'Sonia nu **e** făcută pentru lumea care va veni. Cum nu sunt i **nici** eu... **îi** întinse mina : „Cum nu eşti nici dumneata".

Ar **fi** fost ridicol să nu-i stringa mâna, tot atât de ri-**Idicol** ca şi cum şi-ar fi scos revolverul din buzunar **să**-i **: tragă** un glonte întye cei doi ochi mari, gânditori. v
Şi totuşi, scrâşnind din dinţi de umilinţă, **la** capătul **btrăzii se** întoarse. Tânărul era tot acolo.
Mult timp după aceea, în **anii** foarte grei care urmară şi ***când*** viaţa **lui** fu de atâtea ori împlinită şi schilodită de Istoria ispre care **îl** atrăgea natura **lui** secretă, „daimonul" interior, [Andrei nu uită **nici** o clipă a zilei aceleia şi tmeori în vârful fmunţilor, **ori** la Londra **sau** Buenos Ayres, ori într-o şedinţă [dramatică **sau** plictisitoare ca o liturghie, **era** destul un miros, [intonaţia unei voci, **ori** pur şi simplu un hazard al imaginaţiei .obdsite **sau** surescitate, ca să retrăiască rătăcirea **lui** pe străzi care i se păreau **din alt** veac. Mureşul curgând greoi ca o uriaşă ; reptilă sătulă şi încercarea **lui** de-a analiza **fără nici o** milă, fără laşitate, **fără** bravadă **ceea** ce simţea, indiferenţă, ca în t prima clipă a unei răni ? Vanitate rănită ? Duşmănie faţă de femeia care se cukase cu el cu o zi înainte şi îl părăsea pentru un bărbat de bani **gata,** pentru plecarea la Paris ? înţelegere pentru Sonia, la **fel** ca pentru toţi **cei** ce rupseseră ***lşi*** **vor** rupe cu el, de acum încolo, pentru un articol care în-l semna în fond o alegere ? O iubea într-adevăr, **sau era** doar [dorinţa jignită a sângelui tânăr ? **îi era** limpede — şi-i părea 'bine că **nici** acum, deşi ar fi dorit-o putea să nu se mintă, să [accepte că ştie foarte puţin despre viaţă, despre oameni, **des-Ipre** el însuşi. Desigur pentru proletari era **mai** simplu, **mai fi-Iresc ; atâta** înţelesese **din** Marx : cucerirea puterii **era** în logica [destinului **lor** şi **asta** însemna, în primul rând, condiţii de i viaţă **mai** bune pentru ei şi copiii **lor.** Dar el ? Ştia, **fără** false i modestii **şi** fără orgolii prosteşti, că şi-ar fi făcut un drum în :viaţă în orice condiţii, **aici, sau** în lumea largă, oriunde, **dar** îinai **ştia** că nu venea numai **din** „nihilism" tendinţa **lui** furioasă

de-ă rupe, de-a călca în picioare ceea ce-i era trasat dinainte, chiar dacă pentru foarte mulţi oameni a$& ceva însemna un ideal respectabil şi respectat. Ţipătul acela mic, de durere şi bucurie al Soniei când ceea ce doriseră amândoi, atâta vreme, se împlinise pe o targa, într-un colţ al liceului, în întuneric, printre terfeloage şi pansamente vechi, însângerate şi veselia ei, neprefăcută, nesfidătoare, când îi spusese că nu se vor mai vedea niciodată...
Fără să ştie cum şi fără să-şi dea seama că umblase toată ziua şi din nou seara cobora ca o pulbere cenuşie peste oraşul pustiu, se trezi pe strada noroioasă, în cartierul evreesc, unde locuia Schvartz. Intră în curte, strigă, aşa citm făcea de obicei, dar nimeni nu-i răspunse. Atunci se duse în faţă şi apăsă pe sonerie, ascultând ecoul ţîrâitului prelung, enervant. într-un târziu, uşa se întredeschise şi o voce de femeie întrebă :
— Ce poftiţi ? '
— îl caut pe Schwartz, pe lani.
— lani ? Nu mai locuieşte la noi... A plecat... S-a supărat pe noi, lani... şi eu i-am spus... lanika, dragul mamei, nu te băga tu în treburi de astea. Vecinii spun că s-ar putea să te spânzure întt-o zi, nu te băga, lanika, totdeauna toate se sparg în capul nostru, al ovreilor. Ne-am certat şi a plecat... Vai, vai, domnule, ce are să fie cu noi ? Eu sunt mama lui, doamna Schwartz. Soţul meu a murit, aşa că sunt singură, singurică... n-am putut să mă ocup de lanika... a trebuit să cos, să cârpesc... şi el... A plecat, stă la domnul Robber, pe strada Independenţei nr. 74... N-aş fi crezut ca fiul meu să ajungă comunist, tocmai acum când se aude că şi noi vom avea o ţară a noastră, că vom putea pleca, că greu a fost ; jidan

în sus, jidan în jos... lanika a-suferit atâta, când l-au dat afară de la liceu !... Pe strada Independenţei nr. 74 stă domnul Robber. Dacă mergeţi acolo... Staţi, poftiţi in casă, să vă dau ceva pentru el. Am nişte salată de vinete, pusă pentru iarnă, cu bulion. Poftiţi, aşteptaţi o clipă. La domnu' Robber stă...
Femeia fugi grăbită, lipăind cu papucii pe scările şubrede. Veni îndată, îi îndesă în mâini câteva sticle şi-i strecură o bancnotă.
— Spuneţi-i, vă rog, să vie acasă, că i-am găsit un loc la domnul Sonnenbrun... Am vorbit şi cu rabbi Sielbermann... Rugaţi-l să vină la mama lui... sunt singură, mi-e frică...
— Bine, doamnă, noapte bună ! "

— Spuneţi-i — strigă în urma lui mama lui Schwartz — că am să lucrez, că are să aibă tot ce-i trebuie, numai să vină, că nu-l am decât pe el...
Cu sticlele de salată în braţe, pe jos, aproape de miezul nopţii ajunse la adresa indicată. Sună. După un timp, care i şe păru lung, uşa se deschise şi un craniu chel se ivi :
— -Pe tovarăşul Robber îl caut, spuse Andrei, jenat.
— Robber ? Nu stă aici... E la Petersburg, de mult, de câţiva ani de zile. Joacă acolo în piese de teatru, ehei... Du-te... La Petersburg, acolo-i...
— Cine mă caută ? răsună glasul sonor al lui Robber. E cineva de la partid, papa ?
— Nu ştiu, scânci bătrânul. Are ceva în braţe... sticle...
— Eu sânt, tovarăşe Robber... Andrei«Sabin...
— Dumneata ? Ce s-a întâmiplat ? Papa, lasă-l să intre !
— Il las... Pofteşte, domnule... Pofteşte... Eu sunt bătrân... IAcuma m-a pus Jacquot să tai etichetele de pe cărţi... Ştii cte
cărţi avea ? Multe... Schiller, Goethe, Heine, Klopstock, Os-sian... Multe, multe... Pe toate o să le traduc... Rebeca o să se bucure... Dar acum tai etichetele jos... cu Iarna le tai... Ehei... *Kennst du das Land wo die Zitronen blhn ?...*
— Intră, tovarăşe Sabin, îl îndemnă Robber. Vino o dată ! Andrei păşi pe covorul gros care acoperea coridorul. In
urmă se auzea, obsedant, glasul bătrânului :
— Pe toate le traduc !
Robber îl privi mirat pe Andrei, apoi se dădu la o parte, ca să-i facă loc să intre. Odaia destul de mică era înţesată de cărţi. Schwartz, aşezat pe o canapea, se uită întrebător la Andrei :
— Ce-i cu tine ?
— Ţi-am adus astea de acasă, de la maică-ta, zise Andrei, supărat. Poftim.
Aşează sticlele pe masă, printre dosare şi hârtii, apoi rămase nemişcat.
— Dar ce s-a întâmplat ? De ce m-ai căutat ?
— M-am certat cu bătrânul, înţelegi ? Credeam că la tine o să pot rămâne...
— Asta-i bună ! începu să râdă Schwartz, lăsându-se să cadă pe pernă, zguduit de hohote. Va să zică amândoi... am rupt relaţiile cu clasa... începând cu săracii noştri părinţi. Per-
Note:
Cunoşti tu ţara unde lămâii dau în floare ? (germ.)
fect ! Jacquot, la tine **o** să se instaleze un azil de noapte ! Ai unde să-l culci pe Andrei ?
— Da, desigur, spuse netulburat Robber. Ii fac vin pat pe cărţile astea... uite aici.
Repede, îndemânatic, desfăcu un balon cu cărţi, le aşternu pe jos, în câteva rânduri, scoase un aşternut dintr-un dulap şi-i făcu semn lui Andrei să se dezbrace.

— Ai să dormi pe comorile culturii universale, se strîmbă el, amabil. Ţi-am pus operele complete ale lui Shakespeare. Dacă preferi alt pat, Voltaire, Tolstoi, Balzac — spune.
Apoi, fără să-i mai dea nici o atenţie, se aşează pe marginea patului lui Schwartz şi continuă o discuţie începută :
— Eşti copil încă, Schwartz, de aceea judeci cu inima ; asta-ţi face plăcere. In general în România se judecă puţin, în adevăratul înţeles al cuvântului, puţin şi prost... NU vorbesc de filozofia inexistentă, dar de literatură, de artă. Geniile noastre au descoperit, cu un binecuvântat sentiment pueril, de orgoliu, adevăruri care în Franţa erau banalităţi în secolul al XVI-lea, iar în Orient, pe vremea când noi nu ieşiserăm încă din maimuţă... Nu e desigur vorba de influenţe — de acel circuit subteran, tainic — circuitul sangvin al artei, ci de faptul că noi, românii, n-am descoperit niciodată lumea pe cont propriu... N-avem limpede noţiunea de revoluţie... Iar dacă revoluţia asta ar izbândi, cel puţin la început, ea se va desfăşura sub steagul lui I. V. Stalin şi... I. L. Caragiale !
— Cum îţi permiţi ? Şi paradoxurile au o limită !
— Judecăm subiectiv, cu inima işi cu stomacul ; sloganurile ne încălzesc, cu cât sunt mai simplist exprimate, foamea ne mână... Fă **o** experienţă : exphcă unui grup de oameni dialectica marxistă, principiile ei şi vezi apoi dacă sunt gata să se urce pe baricade... Nu vor fi ; îi va cuceri contrarevoluţia, cu o muzică militară zgomotoasă şi cu un popă, orator talentat... O litografie banală : patria în chip de femeie în costum naţional, cu sânul sfîşiat de un şarpe, îi va mişca până la lacrimi, mult mai tare decât zguduitorul principiu dialectic al morţii şi naşterii, îngemănate în aceeaşi unitate...
— Atunci, după părerea ta... spuse Schwartz, descumpănit.
— Bine, părerea mea nu contează, mai ales acum. sunt totuşi vremuri agitate, duşmanul acţionează făţiş, te atacă, te bate, îl ataci, îl baţi dacă poţi. Dar mai târziu, când, mă rog, burghezia va fi nimicită...
— Atunci ?

— Iţi imaginezi, desigur, că în clipa aceea va fi întronat raiul pe pământ... Te înşeli, micuţul meu. Abia atunci vei asista la mari lupte, obscure, de neînţeles pentru neiniţiaţi. Fericit de cel ce le va şti contempla rece, ca pe nişte furtuni împietrite. '
— Nu te urmăresc. Lenin...
— .Lenin este un geniu incomparabil, dar nici un geniu omenesc — sper că în alte forme nu crezi — nu va fi în stare să prevadă tot viitorul... Nu uita că, vai, revoluţia o fac oamenii şi nu nişte scheme, care au ajuns dincolo de bucurie, sau durere, sau de simplele pofte omeneşti, dincolo de sfântul egoism care, deocamdată, asigură progresul speţei, în general.
— în fond, nu înţeleg ce anume vrei să-mi demonstrezi. -Pornisem de la un lucru-clar.
— Da, zise Robber, întorcându-se abia acum spre Andrei, care-i asculta atent. Tovară.sul Schwartz mi se plângea azi. Spunea că în timpul ilegalităţii, fiecare sarcină ce i se dădea devenea imediat a lui, o integrantă. Şi acum, când partidul a ieşit la lumină, problemele zilnice, mărunte, cum ar fi înfiinţarea unei cantine la INDAGRARA, ori cântarea în cor de marşuri revoluţionare, ori nişte articole simpliste, puerile, la gazetele de perete, i se par, oarecum, străine. M-am exprimat clar ? Da... Iar eu îi spuneam că în loc să-l îngrijoreze, acest simptom ar trebui să-l bucure nespus ; e o manifestare a maturizării politice instinctive. Dacă sarcinile revoluţiei ţi se aprind în cap, ca paiele, rişti să fii devorat de flăcări, să cazi, rişti să te ataşezi unui singur mod de a trăi, ca

artiştii mediocri unei singure opere... Ca şi artiştii, revoluţionarii n-au discernământ, atâta timp cât fenomenele ce se petrec îi implică visceral.
— După câte ştiu eu, un revoluţionar trebuie să unească în el spiritul practic cu pasiunea arzătoare, spuse Schwartz.
Robber urmă, cu o nuanţă de îngăduinţă :
— Evident, sunt formulări care se adresează maselor, nu-i aşa ?
— Tu faci deosebire între iniţiaţi şi mase ? strigă Schwartz.
— Eu ? Vai de mine... O face realitatea însăşi... Aşa că realitatea trebuie sulemenită niţeluş, ca să devină inteligibilă. Dovadă articolul tovarăşului Sabin, altfel foarte bine scris, felicitări... Umanism abstract însă. Nefolositor, dacă nu obiectiv dăunător.

— îmi face impresia că întorci lucrurile cu capul în jos, spuse enervat Schwartz.
— Dacă ai rămas hegelian, e normal să ţi se pară aşa, clătină energic Robber din cap. Studiaţi amândsi dialectica marxistă, singurul sistem a-sentimental, riguros ca o maşină de calculat ce nu greşeşte. O să-mu daţi dreptate. Hai să dormim. E aproape două.
Se dezbrăcă şi stinse lum-ina, apoi se strecură în pat, căscând.
— Spre fericirea noastră, spuse — burghezia e incapabilă organic, prin natura ei de cfasă, să priceapă marxismul. Altfel l-ar întoarce împotriva noastră şi ne-ar fi cam greu.
Mult timp Andrei nu putu să doarmă, din pricina unei iritări, amestecată cu nelinişte ; discuţia celor doi îl pusese într-a stare de inferioritate nu numai pentru că lucrurile acestea erau într-adevăr noi pentru el ; de obicei era dispus să asculte, atunci când nu se găsea în faţa prostiei sau a ignoranţei agresive când se cantona şi el în agresivitate ironică ; desigur, Robber era infatuat şi în clipele acestea era ultimul lucru pe care el. Andrei, era dispus să-l suport... Mai ştia după experienţa cu Manifestul lui Marx şi Engels, că va fi nevoie, pentru el, de o lungă şi poate nu totdeauna comodă perioadă de iniţiere, că era incapabil şi acum mai puţin dispus decât oricând să creadă în ceva, înainte de-a înţelege. Dar adevărul era, îşi dăduse foarte bine seama de asta la Lunca, la ţară, că în pofi'da faptului că trăise acolo ani de zile şi cunoştea pe fiecare om aproape, de la porecle, la micile necazuri, ceea ce era esenţial, drama socială care-i uniformiza pe toţi ridicându-i la rangul de categorii îi scăpase, nici n-o intuise măcar, i se păruse firesc ca Mitru să fie argat, iar pe Cloambeş îl dispreţuise numai pentru că era un dobitoc ca om, nu pentru că averea lui îi îngăduia să facă rău, să poată decide, la scara lui, asupra destinului altora. Cât despre rolul lui posibil în schimibarea acestei condiţii umane, gândul acesta nu-l vizitase niciodată. Disjuncţia lui Robber între „iniţiaţi" şi „mase" (termenul, în ultima vreme era folosit până la saţiu, poate pentru că era nou. şi încărcat de un sens revoluţionar) i se păruse agasantă, scolastică ; dar nu era o speculaţie gratuită, în genul celor în care excelau pe vremuri el. Lucian şi Suslănescu ; nu era nici încercarea firească a unui om cu mai multă experienţă să tempereze ,,entuziasme juvenile" — aşa cum Potra era convins că numai maturizarea poate aduce adevărata' credinţă, ci o gândire pe deasupra realului, deasupra durerii şi căutării sin cere, speculaţii ,,în sine"' asupra unor lucruri care nu existau „în sine"' şi de *cs-e,* era convins, depindeau lucruri mult mai grave, decât destinul lui personal,
A doua zi, Robber se sculă foarte devreme, deschise geamul şi începu să facă o gimnastică ciudată, ca un ritual. Răsufla adânc, de i se umflau vinele, îşi împreuna degetele ca pentru rugăciune, se lăsa să cadă'pe covor, îşi atingea genunchii cu fruntea.

— E o meteahnă a lui. rìse ironic Schwaiiz. Yoga, pentru întărirea capacităţii de concentrare... Ce vi-ei ? Fiecare om mare e niţel într-o ureche.
Mâncară grăbiţi pâine prăjită în ulei, băură un ceai anemic, apoi Schwartz, scărpinindu-şi fruntea, se întoarse spre Andrei :
— Ce faci azi ? Eu am şedinţă de comitet, pe urmă trebuie să mă duc la INDAGRARA, toată ziua-s ocupat.
Stânjenit, Andrei nu-şi ridică ochii din podele.
— Vino cu mine, zise Robber. Am să ' vorbesc cu Jurca despre tine. Poate că... înţelegi, partidul nu-i prea bogat...
— Nu-i vorba de asta ! N-am intenţia să devin rentierul nici unei instituţii.
— Ei şi, mai lasă orgoliul acesta mic burghez, zise Robber încruntat. Situaţia ta e destul de dificilă...
Pe drum, după o tăcere, Robber continuă :
— Destul de dificilă situaţia intelectualului în general *„deca delà pareil à la feuille morte"* '. Gândirea noastră este liberă, în aljstract, dar asta nu te hrăneşte. De multe ori îl invidiez pe papa. Trăieşte în afară de timp. I se spune că e la Iaşi... Ieri îmi spunea că s-a întâlnit cu domnul N. Budu-rău ministrul Justiţiei în 1904. Ei, nu-ţi fă giiji. Dacă eşti dispus să renunţi la personalitatea dumitale, care, când e... prea personală, e numită ,,individualism", toate se rezolvă.
— Nu-s dispus deloc !
— Bine... bine... Mgi vorbim. Cu binecunoscuta capacitate a clericului de a-şi justifica toate abdicările, o să ajungi să glorifici negrul, spunând că-i roz, sau viceversa.
— Niciodată, spuse Andrei, înfundat.
— Studiază dialectica, prietene. Jos sentimentalismul ! Andrei nu-i putu răspunde. Fără îndoială, Robber era mult
mai cultivat decât el ; jongla familiar cu unele noţiuni tulburătoare pentru Andrei prin noutatea lor. Ii spuse acest lucru. Robber rìse măgulit :
Note:
. * De ici colo, asemeni unei frunze moarte, (fr.).
— Există epoci nu ştiu dacă sunt fericite sau nu — în care problemele esenţiale, marile coordonate «— viaţa şi moartea — devin subiecte zilnice ale salahorului şi conducătorului de stat. Sfârşeşti prin a te obişnui. Ba la urmă îţi şi place. E, dacă vrei, *l'attrait du précipice,* de care vorbesc alpinişţii. Uite, am ajuns. Am vorbit cu Jurca despre tine. Să-ţi spun ceva ; nu complica lucrurile, lasă dracului psihologia, filozofia istoriei şi căutările abisale. Lui Jurca spune-i că eşti gata să-ţi dai viaţa pentru victoria cauzei proletariatului. Avem nevoie de tineri, de intelectuali, pe urmă... o să vezi şi tu ce se mai întâmplă.
Deodată Andrei se opri ; ostilitatea din privirea lui era atât de evidentă, încât Robber făcu repede un gest de împăciuire.
— Uite ce e, spuse Andrei, probabil pentru dunmeata toate astea sânt... cum să mă exprim ? ca o problemă de şah, în desfăşurarea căreia te mişti cu siguranţă... şi cu un fel... de cinism, dacă nu te superi. *Pentru mine nu.*
— Ar fi trist la vârsta şi experienţa dumitale, răspunse Robber care nu părea supărat. Peste câţiva ani, dacă mai trăim, vom vorbi... îl luă de braţ :
— Defectul meu, recunosc, poate e şi o greşeală politică, e că... se opri, căutându-şi cuvintele.
— ...îţi pui mintea cu noi, spuse Andrei pe şleau. Iar noi n-avem instrumentele djamitale intelectuale. Asta ai vrut să spui, nu ? .
— Aproximativ. Intr-un fel îmi place să mă aud vorttnd. Şi poate vorbesc numai pentru mine. Şi ca să încheiem totuşi *en beauté* ascultaţi, amândoi, acest aforism cu valoare de axiomă : „Dacă vrei să-ţi câştigi cu adevărat mîhtuirea în cadrul ordinului nostru, trebuie să fii gata, în orice clipă, să crezi..." Atenţie !

Cuvântul care urmează e cheia acestei cugetări salvatoare..., „să crezi SINCER!!! că tfteea ce tu vezi alb este negru, dacă superiorul tău ierarhic imediat, îţi spune că e aşa"... Se înclină modest, ca un actor mare covârşit de aplauze : Ignacio de Loyola... *Exercicios espirituales...*
— Acest individ e un fascist ! spuse Andrei, nestăpânit. Schwartz îl privi gânditor, puţin trist: „Mă tem că mai rău". Intrară în sediu, Schwartz arătă o legitimaţie şi tovarăşul
de pază nu-l mai controla pe Andrei, când Schwartz spuse sec : „E cu mine". Li se spuse că era o şedinţă de birou şi trebuie să mai aştepte.

— Te las singur, Andrei. Am treabă. Nu fi emoţionat tovarăşul Jurca e un om admirabil, un om... foarte om. Oricum vreau şi eu să-ţi spun ceva :
— Ai făcut un pas care te exclude pentru totdeauna din tagma-ţi socială. Poate te exclude din ceva mult mai complex. Meditează asupra acestui lucru.
— Am să-mi dau toată silinţa, spuse Andrei, fără urmă de ironie şi-l privi cum porneşte pe corjdor, cu un umăr înainte...
Se rezemă de perete, aprinse o ţigară. Se gândi că la noapte nu mai are unde merge. La Robber--nu mai voia ; era un tip exact ca Suslănescu, dar pe baricada câştigătorilor : aceeaşi măcinare de cuvinte pentru cuvinte, dar într-o arie în care el, Andrei, era străin, dezarmat, lieiniţiat şi celuilalt îi făcea plăcere să i-o arate.
Intr-un târziu uşa se deschise şi un om înalt, cu ochii roşii ca după plâns ieşi, cu un mers nefiresc, de om golit interior. Era palid, avea obrazul plin de vânătăi învechite ; când dădu cu ochii de Andrei veni lângă el ca şi cum l-ar fi cunoscut de mult şi-i spuse cu o voce albă :
— No, pe mine m-or exclus dia partid acuma... Dacă ar fi tăiat pe ai lor cu săcurea, atunci alta ar fi fost înţelegerea.
Plecă păşind ciudat, ca şi cum ar fi călcat în gol. Mai ieşiră câţiva, remarcă pe un bătrânei pleşuv, care-şi chinuia mustaţa cânepie, pe Holtzmann care-i spunea :
— Vedeţi să nu mai facă vreo prostie. Apoi Holtzmann îl văzu şi se întoarse spre Gheorghe Jurca ; acesta îl văzu şi el pe Andrei şi-i făcu semn să intre : în birou era plin de scaune şi fumul rece de ţigară atârna în falduri.
— Hai, tovarăşe Sabin, spuse şi-l prezentă unui om în vârsta cu părul şi mustaţa albe şi faţa roşie acoperită de o reţea adâncă de riduri. „Tatăl meu", spuse el.
— Serbus, băiete, zise bătrânul şi-i strânse mâna, i-o scutură, puţin cam prea tare.
— Şezi undeva, spuse Jurca. Am auzit că te-a gonit tata de acasă.
— Cam aşa ceva, încercă să râdă Andrei, dar râsul era fals neplăcut.
— Eşti al lui Octavian de la chefere ? întrebă bătrânul. H ştiu, om de treabă, s-a purtat fain atunci când a fost bătaia cu nemţii la gară... Numai că nivelul politic, conştiinţa, e cam caca... Şi acum ce vrei să faci ?
— Nu ştiu.

— Apoi, se întoarse el spre Gheorghe Jurca, îl bag la noi în fabrică. *
— Să mai vedem, spuse Jurca. Acum, lasă-ne puţin, tată...
— Mă duc, mă duc, să-l găsesc pe Horvâth ăl tânăr... Ştii, se întoarse el spre fecioru-său, chestia asta cu excluderea din partid care se cheamă ,,ajutor în muncă" e cam... Te pomeneşti că devine al doilea Mahno... Ştii cine a fost

Mahno Nestor Ivanovici ? Il întrebă pe Andrei. Ştii pe dracu, de unde să ştii. Da' unde locui ai ? N-ai. Vino la mine acasă, pe strada Solfe-ghiului**5,** ţii minte numele, că mai tâmpit nu se poate. Serbus şi cu taică-tău, cu Tavi, stau eu de vorbă. Mai joacă popice ?
— Cred că da, spuse Andrei silit. Avea sentimentul că această familiaritate e formală.
Jurca îl privi multă vreme, apoi strivi ţigara începută şi spuse, pe acelaşi ton ca tatăl său : ,.lîai eşti supărat" ?
— Nu sunt şi n-am fost „supărat", răspunse Andrei rece. Am fost descumpănii, am fost jignit, ăsta era dreptul meu, nu ? Supărat n-aveam nici un drept să fiu.
— Holtzmann te-a lămurit ?
— Nu. Argumentele lui erau... au fost... (nu-i venea în minte decât cuvântul ,,falacioasa" şi evident n-avea ce căuta în discuţia asta). Au fost...
— înţeleg. N-au găsit drum către inima ta. Nici către... minte ?
— Parţial. Dar a înţelege nu înseamnă a fi de acord. Jurca rìse stins. ,,Hai s-o dăm şi pe teorie... Vrei să intri
în partid, aşa mi s-a spus..." Libertatea e înţelegerea necesităţii...
— Şi cine decide, cine stabileşte care e necesitatea ?
— Partidul, spuse simplu Jurca. Organizaţia disciplinată a celor care vor să schimbe relaţiile sociale şi pentru asta sunt gata... — se opri, aprinse o nouă ţigară, pe care o stinse îndată — nu numai să-şi dea viaţa... şi unii legionari şi-au dat viaţa pentru idealul lor... Faptul că unii, mai mulţi sau mai puţini, sunt dispuşi să moară pentru o idee, n-o fac nici justă, nici sfântă,... E vorba de ceva poate mult mai greu : de disciplină.
Văzând expresia lui Andrei rìse iar, râsul acela fără prea mare veselie, mai mult un fel de-a face o pauză, de-a avea timp să se gândească.
— Da, pentru intelectuali e lucrul cel mai dificil de acceptat, ştiu. Dar fără disciplină, de fier, necondiţionată, pierdem bătălia. Şi... cum sună cuvintele Internaţionalei, acum, la noi se dă „bătăha finală". Care pe care. Noi vrem s-o câştigam fără

vărsare de sânge... Fără prea mari sacrificii. Dacă se poate. Asta depinde de disciplina şi unitatea partidului. Din nou râsul acela sec, semănând cu o tuse. „Să ştii că eu, de obicei vorbesc foarte puţin. Mi se şi spune „tăcutul". O fac acum pentru că... pentru că mi-ar părea rău să te pierdem... Şi dacă nu te superi o să las abstracţiunile pe seama tovarăşului Holtzmann... Să te apropii de el, ai ce învăţa de la el... Eu o să-ţi povestesc un moment din activitatea mea politică. Dacă nu înţelegi ceva, mă întrebi. Era în '37... Se opri, şi Andrei văzu cum omul se depărtează, se întoarce cu greu în sine; tăcu şi-l privi multă vreme, dându-şi seama că Jurca nu simte că tăcerea se prelungeşte prea mult.
„Nu simţea. Toate năvăliseră în el, cum nu voia să se întâmple, cum nu i se întâmplase în ultimii ani, din momentul când Hitler atacase Uniunea Sovietică şi pentru el, ca şi pentru mulţi alţii totul se clarificase în sfârşit : câmpul de bătălie devenise deschis, ştiau ce aveau de făcut... Acum însă, mai ales de când îl văzuse reapărând în conducere pe laşka, ştia că trecutul nu era un capitol încheiat, că multe deşi lămurite de partid, puteau fi scoase din nou în altă lumină... laşka nu era omul care să uite. Dar toate acestea n-aveau ce căuta acum în conştiinţa acestui copil care stătea cuminte în faţa lui şi nici în conştiinţa lui, a lui Jurca. Acum tot ce fusese tulbure, neclar sau greşit trebuia uitat. Pentru o vreme, pentru totdeauna. Spera că şi laşka ajunsese la aceeaşi concluzie deşi... deşi cineva care fusese cu el în lagăr îi povestise că nu se schimbase deloc, era acelaşi intrigant şi talentul de-a se vârâ sub pielea tovarăşilor cu munci de răspundere îi rămăsese acelaşi, sau poate se perfecţionase"...

—. Cunoşti deosebirea dintre social-democraţie şi comunism ?
. — Da, spuse Andrei şi o clipă păru că vrea să se scoale de pe scaun, ca la lecţie. Unii cred că socialismul trebuie să fie instaurat pe cale evolutivă, paşnică... comuniştii pe cale revoluţionară.
— Da, moaşa istoriei Cred că nu trebuie să-ţi spun că şi între social-democraţi erau şi sunt foarte mulţi muncitori cinstiţi, devotaţi cauzei eliberării clasei muncitoare. Cu şefii lor este altceva.
— Unii din aceşti şefi, spuse Andrei, au semnat actul Unirii la Alba lulia.
— Şi pe urmă au trădat. Se va ţine cont şi de una şi de alta. Se vor pune în balanţă, spuse Jurca repede, sec, privind

în altă parte... In 1937 social-democraţii din oraşul nostru erau... cum să-ţi spun eu să înţelegi ? mai realişti decât cei de prin alte părţi.-Ne-am înţeles cu ei să mergem împreună în alegeri, depunând listă comună. Putusem *găsi un limbaj comun : pericolul fascismului, zăngănitul armelor contra Uniunii Sovietice... Eu eram... eram prieten cu mulţi dintre ei şi... („nopţile acelea lungi, când simţea că unitatea e pe cale de-a se înfăptui în mod firesc, că barierele forţate pe care le ridicaseră şi unii şi alţii cad, oarecum de la sine, când Murgescu nu-i mai spunea, cu zâmbetul lui trist : Marcule — acesta era numele lui conspirativ — când nu veţi mai primi ordine din altă parte, victoria noastră va fi foarte aproape !", ci se sfătuiau concret, muncitoreşte, cum să procedeze în fiecare cartier, pe cine se pot bizui, cine e în stare să facă faţă avocaţilor, profesorilor şl preoţilor din partidele istor-ice, unii dintre ei oameni cinstiţi, anti-fascişti convinşi şi oricum, mult mai abUi, mai liberi în exprimare, în tmp ce candidaţii Blocului Muncitoresc-Ţărănesc trebuiau să evite orice cuvânt care le-ar fi putut aduce arestarea imediată şi în acelaşi timp să reiasă clar din tot ce spuneau că nu au renunţat la nimic esenţial din programul revoluţionar") — ...coaliţia se închegase nu numai pe planul acţiunii politice ci şi pe cel uman. Vechi - prieteni despărţiţi de ani de injurii, bănuieli, lovituri deasupra şi dedesubtul centurii voiau acum să le uite.
Jurca respiră adânc. Scrumiera din faţa lui se umpluse de ţigări aprinse şi stinse îndată.
. — Şi atunci a venit o directivă superioară că în această carnpanie s-a hotărât ca noi, comuniştii, să susţinem în alegeri Partidul Naţional Ţărănesc. Partidul care, pentru aceleaşi alegeri, pactizase cu Garda de Fier. Că trebuia să rupem imediat orice contact cu social-democraţii. Am anunţat că... eu nu sunt de acord cu această linie. Instructorul ComitetGlui Central care a venit să lămurească acest grav caz de indisciplină era un... era un tovarăş mmunat. La Siguranţă îi smulseseră unghiile, îl arseseră cu ţigări, fără să scoată o vorbă de la el... („Da, aşa era, dar în acela.şi timp Laşka... da, nu scosese un cuvânt în faţa Siguranţei. Asta nu trebuia uitat, chiar dacă... Dar plăcerea nesănătoasă pe care n-o ascundea, dimpotrivă, când putea lovi în cineva, când îi putea încovoia fruntea, când izbutea să facă din autocritica unui tovarăş un fel de biciuire dezgustătoare, de călcare în picioare"...) Era un tovarăş minunat. Andrei. Acum e în conducerea partidului nostru. Mi-a arătat, în cuvinte calme, fără patimă... („Acuma ţi-ai
dat în sfârşit arama pe faţă. Spiritul social-fascist. Te trage spre ei aţa, Marcule") „Conducerea partidului social-democrat . sabotează frontul unic. Ca să câştige un loc-două în parlament vor să meargă cu Tătărăscu. Nu poţi înţelege asta ?" („Nu vrei să înţelegi asta, vom căuta rădăcinile acestei atitudini. ***Şi*** le vom găsi. Le voi găsi.") Eu argumentam cam în felul acesta : „Una este atitudinea bonzilor social-democraţi de dreapta.. ***ţ*** („Există şi social-

fascişti de stînga ? N-am ştiut. îţi mulţumesc pentru informaţie. Mi-ai deschis noi orizonturi..." Da, laşka fusese legător de cărţi, citise mult, poate fără voia lui, se exprima oricum altfel, mai plin de nuanţe"...) dar noi to am înţeles că trebuie să facşm front unic de jos, cu social democraţii, muncitori ca şi noi. Este cu neputinţa pentru oricare dintre noi... („Dacă te consideri incapabil sau nu vrei să duci la îndeplinire hotărârile Partidului Comunist, caută-ţi îdtul mai pe măsura ta.") să facă să fie înţeleasă justeţea ruperii înţelegerii de până acum şi alianţa electorală cu criminalii de la Lupeni, de la Griviţa, pe cei ce merg desdiis cu Zelea Codreanu, să-i ajutăm să ia în mână cârma ţării !"
Andrei nu înţelegea totul dar ceva din atitudinea lui Jurca îl făcea să perceapă o frământare asemena celor pe care le cunoscuse el în ultimul timp.
— Tovarăşul instructor mi-a spus atunci, direct : „Eu nu l am venit aici să port discuţii. Ţi-am transmis instrucţiunile - conducerii. Dacă nu te supui, te demascam în faţa organizaţiei
de partid din judeţ ca agent provocator..." I-am răspuns : „Voi întrerupe legătura cu social-democraţii, în mod disciplinat, dar spune, te rog, tovarăşilor că nu sunt de acord cu linia trasată, care nu ţine cont de condiţiile de aici, din judeţul nostru"... („Poate vreţi să construiţi socialismul într-un singur judeţ, sau şi mai bine pe strada unde locuieşti tu... Fii fără grijă, voi transmite"...)
— Şi?
— Şi... Jurca se ridică, dpschise geamul. Nu-i putea spune ce se întâmplase mai departe. încheie scurt : Şi... după ce am avut o adunare electorală comună cu P.N.Ţ. a venit o nouă instrucţiune de la Centru că... în sfârşit... tovarăşii din judeţul nostru s-au orientat just din punct de vedere politic, că aşa trebuie înţeleasă linia partidului nostru, cum am făcut-o noi, aici...
— N-am prea înţeles... Din ce mi-aţi spus reiese tocmai că ideea de disciplină oarbă, necritică, se exclude... (în reali

tate, imediat după plecarea lui laşka luase legătura cu unul din secretarii lui Papp şi hotărâseră să se convoace o mare adunare populară la Cercul greco-catolic. Secretarul era încântat ; nu putea crede şi nici măcar bănui că organizatorii reali ai adunării erau comuniştii. In prezidiu a luat loc un fost prefect al judeţului, de la naţional-ţărănişti, iar din partea muncitorilor Jurca. Era vizibil că, deşi autorităţile liberale făcuseră toate obstrucţiile posibile, - adunarea e impresionantă, iar participarea tuturor categoriilor sociale prevestea dacă' nu împăcarea, victoria în alegeri. A vorbit Spinanţiu, era tânăr, înfocat dar totodată abil şi cei care primiseră sarcina să-l aplaude l-au aplaudat. La fel pe Pordea, pe Motzeanu. Papp nu venise ; era prea mare, se rezerva pentru ultima adunare... Când a început să vorbească Jurca — Gavrilovici Marcu, muncitor, aşa era anunţat — au fost aplauze politicoase, rezervate. Aşa se hotărâse. A vorbit mult, subliniind direcţia progresistă, ţărănistă, din P.N.Ţ. Aplauzele creşteau ; trăgea cu coada ochiului spre fostul prefect şi-şi dădea seama că acesta înţelege, e drept târziu, că adunarea e dirijată nu de ei, ci de comunişti. Dar n-avea ce face ; trebuia să aplaude şi el, deşi spusese nu o dată că ideile lui Stere trebuiesc arse cu fierul roşu, că sunt anticamera bolşevismului şi Stere un Kerensky care se ignoră. La urmă Jurca se întorsese către prezidiu. Ştia că poate urma lucrul cel mai grav din viaţa lui, excluderea din partid ca provocator, pe urmă arestarea, singurătatea în mijlocul tovarăşilor săi, dar — se gândise nopţi nenumărate **nu** vorbise cu nimeni — asta ar fi fost şi mai grav : fracţionalism ; şi decisese că nu poate face altfel. „N-am uitat, acum când sântem aliaţi în alegeri, ce a făcut conducerea P.N.Ţ. la Lupeni, n-am uitat ce a făcut la Griviţa, n-am uitat atitudinea şi cuvintele minunate ale Domnului Vaida Voievod în Parlamentul din Budapesta, înainte de Unirea cea mare, dar nici teroarea pe care a dezlănţuit-o

acum patru ani împotriva muncitorilor şi ţăranilor, ca ministru de interne ! N-am uitat şi nu uităm că se mândreşte cu titlul de „naş al Gărzii de Fier", cu care mergeţi alături. Garda de. Fier : agentura hitlerismului în România. Şi dacă nu rupeţi legătura cu Legiunea, noi nu vom înceta să vă .demascam în faţa oamenilor noştri şi..." N-a mai putut continua, sala a izbucnit în strigăte : „Jos fascismul !" „Jos Garda de Fier ! Vrem democraţie şi libertate !..." Fostul prefect l-a privit lung, înainte de-a părăsi sala : „Eşti foarte inteligent domnule... Gavrilovici. Sper că o să mai avem ocazia să stăm de vorbă !".

Călcase şi nu călcase instrucţiunile de partid. Sprijinise coaliţia cu P.N.Ţ. dar specificase punctul de vedere comunist, se delimitase de ei. Şi în câteva zile, când conducerea aprobase această atitudine,- laşka îi strânsese mâinile şi cu zâmbetul lui frumos (singurul lucru frumos *pe* faţa lui plină de creţuri timpurii erau dinţii egali, strălucitori) îi spusese : ,,Eşti foarte inteligent, tovarăşe Marcu. Sper că vom mai avea ocazia să stăm de vorbă."... Văzându-i portretul în Scânteia, citindu-i articolele teoretice, Jurca ştia că da, vor avea ocazia să stea de vorbă).
— Iartă-mă, se întoarse el de la geam, spuneai ceva ?
— Da. Vă întrebam : se va recunoaşte vreodată că în acel articol al meu nu trebuia ca noi, românii, să apărem ca nişte. bestii însetate de sânge t
Şi atunci Jurca se hotărî. Il'privi cu ochii lui cenuşii, obosiţi : ,,Da. Probabil că se va recunoaşte. Dar nu mă întreba când." - .
— Un filozof grec spunea : ,,Popoarele ar trebui să aibă două ţepi. Una pentru cei ce-i îndeamnă la uri inutile şi a doua pentru cei ce nu le spun adevărul la timp."
— Cred că nu mai am timp pentru filozofie, tovarăşe Andrei. Ce-ai vrea să faci ?
— Aş vrea să merg pe front. Am auzit că se organizează detaşamente de voluntari utecişti.
— Ar fi o soluţie, spuse Jurca, dar nu cea mal bună. Schwartz, prietenul tău, sânteţi prieteni, nu ? vrea să devină muncitor. Să se purifice la şaibă. Fiţe mic-burgheze, spuse deodată dur. Uite ce-ţi propun. Lucrează la ziar. Cutreieră judeţul. Vei vedea mizerie, înapoiere, prejudecăţi din alt veac, vei cunoaşte oameni... dascăli, ţărani, poate chiar şi popi... care vor ca toate astea să se schimbe... să ajungă şi cei foarte mulţi la un minimum de civilizaţie. Vei trece prin momente grele, pădurile sunt pline de bandiţi, vei vedea că ,,nu poţi deveni tu însuţi" atâta timp cât există prea mulţi analfabeţi. Scrie toate astea.
— Ca să mă trezesc că apare altceva ? *
— Voi avea grijă, în măsura timpului şi priceperii, să nu apară altceva. Să apară ce trebuie, ce foloseşte luptei noastre. Ai unde locui ?
— Nu.

_ Ar trebui să te duci acasă. Bătrânul meu zice că taică-tău e un om foarte de treabă. E sigur că într-o zi va fi în acelaşi partid cu tftie.
— Aş vrea... un timp... , ,
— Bine. Uite-aici o hârtie, te prezinţi în strada Goldiş numărul opt. In casa unui mare angrosist ungur, care a fugit cu trupele hortiste, am organizat un fel de cămin. Ii zice „Azilul de noapte roşu". Avem şi noi humor, uneori. Uite şi bonuri pentru cantină.
— Tovarăşe Jurca... n-am să te dezamăgesc.
— Lasă ! Devotamentul faţă de persoane e un van moft de intelectual. Ştii cine a spus asta ?
— Nu.

— Tovarăşul Stalin. Să nu dezamăgeşti partidul, clasa muncitoare... şi adăugă ceva mai încet : Să nu-ţi dezamăgeşti -ţara ; care dacă vom câştiga bătălia, va fi, în sfârşit, a noastră.
Jurca rămase multă vreme la geam. Il văzu pe Andrei Sabin cum iese din sediu, cum străbate mica piaţetă, cum se opreşte, se întoarce spre geamul unde stătea el şi nu se putu să nu-i facă un semn, ca şi cum băiatul ar fi pornit într-o lungă călătorie.

CAPITOLUL XX

N- u era încă dimineaţă, dar prin geamurile negre se simţea apropierea ei furişă şi leşiatică. _ Tânărul cu care Andrei împărţea „garsoniera"'; se învârti pe grămada de ziare vechi, se strîmbă urât : poate îl supăra vestonul răsucit sub subţiori, ca o frânghie groasă ; adormise îmbrăcat ; mormăia prin somn, mânios şi provocator :
— Plouă, mă ? Ai ? Plouă ?
— Nu plouă, dormi, răspunse Andrei şi se ghemui sub pătura şi scurta de piele, încercând copilăreşte să păstreze puţină căldură. Inutil, ştia. Aprinse becul agăţat fieasupra patului de fier şi lumina lui dură îl făcu să-şi simtă oboseala şi foamea : avea senzaţia că niciodată, de acum înainte, nu va mai dormi şi mânca pe săturate, că mereu va interveni ceva, în

ultima clipă, şi**-l** va împiedica. încercă să-şi dea seama de ce se trezise ; asta-i risipi cu desăvârşire somnul : deasupra, tavanul atât de cunoscut, peisaj familiar peste măsură de înalt, plin de crăpături şi pete de igrasie : una semăna până la absurd cu o hartă a Italiei, mai încolo erau vulpea, călăul, locomotiva... Se sculă, având grijă să nu facă zgomot ; celălalt, cu pleoapele jignite de lumină, sforăia încet. îndesă în soba de tuci un maldăr de ziare vechi, gălbui, sfărîmicioase, mirosind a praf şi a cerneală uscată ; focul grăbit le devoră, umplându-l de iluzia căldurii. Uşa încăperii, înaltă, fostă albă, se deschise încet, scârtâind enervant şi intră cel de gardă. Neagu, ucenic la Căile Ferate ; era în ciorapi de lână rupţi şi purta pe umăr, cu stângăcie şi importanţă, o puşcă Musin-Nagan, cu baioneta lungă, în patru muchii, îndoită de-a lungul ţevii.
— De ce nu dormi ? şopti... E abia patru. Nu plouă.
— Atunci e în regulă. Nu mi-e somn, spuse Andrei şi ieşi pe coridor, se spălă la o chiuvetă ruginită, de unde curgea mereu un fir de apă gălbuie şi îngheţată. îşi tlăti gura, făcu câteva mişcări aproximative de înviorare, apoi se aşează pe scăunelul lui Neagu şi-i ceru să-i dea şi lui un pumn de seminţe de floarea-soarelui. Le primi în palmă, amestecate cu praf şi scame cenuşii, şi începu să le cronţăne stingaci, înţe-pându-şi limba,
— N-ai dormit nici trei ceasuri, ai să dormi pe tine la manifestaţie, spuse Neagu, dar se vedea că e bucuros că nu mai trebuie sâ stea singur. Era slăbuţ, nemâncat, ca ei toţi dealtfel, părea de cel mult cincisprezece ani, deşi avea peste douăzeci, pierdut într-o salopetă neagră şi largă, mult mai mic decât arma dacă ar fi pus şi baioneta.
— Parcă eşti un soldat al lui Napoleon, surâse Andrei ; dar celălalt îl privi bănuitor şi spuse :

— sunt un soldat al partidului.
— Nu vrei să te culci în locul meu ? Stau eu aici. Tot trebuie să-mi scriu articolul.
— N-am eu nimic cu Napoleon, spuse Neagu. Absolut nimic, îl bagân mă-sa.
— De acord, spuse Andrei serios. Pe mă-sa o chema Letiţia. Ca şi cum numele Signorei Buonaparte, concret, sunând româneşte l-ar fi ruşinat pentru înjurătura lui nepotrivită, Neagu se foi şi schimbă vorba :
— Cum a fost ? Cum a ieşit până la urmă ?
— Bine.
— S-a lăsat cu ceva bătaie ?
.— Nu. De ce să se lase ?...
— Cred şi eu, dacă dai oamenilor pământ... Şi burjuiul ?
— Nu era acolo... îi păru rău de laconismul acesta, pc care Neagu, nervos şi mândru, putea să-l interpretele ,,dispreţ ciocoiesc" ; toată ranchiuna socială a băieţilor îndelung şi inconştient adunată se revărsa în formulele simple, pe care le foloseau cu un fel de beţie eliberatoare, ca şi el. Andrei, dealtfel, pe cele mai complicate, mai subtile, ale lui Marx şi Engels. Aşa că începu să-i povestească, aprinzându-se şi el, cele trei zile petrecute la Brusturi. Era unul din acele sate de munte de la nordul judeţului, cu case de lemn frumoase şi mizerabile, noroi până laît, şuvoaie reci izbucnind capricioase din coasta niuntelui, cu revărsări de bolovani şi arbori căraţi cu rădăcină cu tot, un univers care i se păruse cândva poetic, profund naţional, dar al cărui suflet real era departe, în adânc, tulbure şi încremenit, refuzându-se cu îndărătnicie, cu o sălbatică sfială. Câţiva activişti .de partid fuseseră bătuţi şi crestaţi cu cuţitele ; poate nu ştiuseră cum să le vorbească brusturenilor ; prin zona aceea circula banda unui teolog de la Sibiu, Drăgan, şi oamenii păstrau în amintire greşelile şi excesele nu o. dată sângeroase ale Comunei din 1919. Devenise un loc comun ideea că ,,la Brusturi partidul nu pătrunde" ; o dată fusese trimis acolo un grup de muncitori, să repare uneltele oamenilor, dar găsiseră
satul pustiu, casele cu uşile date de pereţi şi rătăciseră câteva ceasuri prin noroaie, strigând oamenii care-i priveau din pădure, printre frunze, ca în colima"torul unei mitraliere. Qheorghe Jurca era un om care nu se putea împăca cu asemenea ,,sfidări", cum le spunea în glumă sau în seribs. Găsi un ceferist din Brusturi, care jumătate de an lucra la gară şi jumătatea cealaltă cioplea ciubere, şi îi dădu sarcina, deloc uşoară, să înfiinţeze în Brusturi o celulă de partid. Ceferistul spusese ,,bine" şi plecă în sat ; peste câteva luni trimise vorbă că a ,,organizat" cinci oameni, că există în Brusturi o bucată de moşie a unui grof Edelstein, în care oamenii ar intra bucuroşi ; de altfel câţiva şi intraseră, în primul rând cei cinci ,,organizaţi", că primarul care se opusese fusese puţin împuns sub coaste şi întreba el ce să facă acum.
— Uite, ăsta e un subiect bun pentru tine, îi spuse Jurca lui Andrei, la care părea că ţine, atât cât putea ţine la un tânăr un om care nu avea timp. ,,Tot îţi plac' ţie ciudăţeniile, de altfel — dar să nu mă spui — mă tem că viaţa cam din aşa ceva se compune..."

In articolele lui, Andrei se ferea acum de orice speculaţie,, de legăturile subtile şi ascunse, de formulările cit mai originale pe care le asocia, cu un nelămurit sentiment de vinovăţie, cu discuţiile nesfârşite dintre el,- Lucian şi Suslănescu şi care, mai târziu, continuaseră între el, Schwartz şi Robber, până când acesta fusese exclus din partid, într-o şedinţă închisa, pentru propagandă şi activitate trotzkista. Epitetul îi fusese aplicat şi lui de un frizer, instructor judeţean, când Andrei spusese într-o şedinţă că ar fi mult mai bine dacă s-ar începe studiul ,,Cursului Scurt de Istorie al P.C. al Uniunii Sovietice" pe care-l găsise la un anticar într-o traducere franţuzea.scă, decât să se înveţe cântarea în cor a

„Marşului Partizanilor" a cărui traducere era, de altfel, agramată : ,,înfruntând furtuni Spargem munţi în pumni Lupta noastră nu s-a sfârşit Pin' la unul o să piară Duşmanii Poporului"... (,,Duşmanii poporului" înlocuise „Nemţii ce ne-au cotropit" care nu mai era actual)... şi ,,Comuniunea prin cântec" nu are nimic comun cu materialismul-dialectic, dimpotrivă, face parte din ,,pedagogia politică legionară".
— Tovarăşi, respingem cu indignare ieşirea trotzkista a acestui... răcnise frizerul care nu-şi prea exercita arta asupra propriei coafuri, deoarece purta o coamă de leu ; dar Holtzmann, care stătea lângă el la prezidiu, sub portretele lui Stalin, Tito, Dimitrov şi Ana Pauker, îi şopti ceva la ureche şi instructorul spuse că „aceste probleme se vor discuta cu altă ocazie şi în altă parte".
— Cine-a fost Trotzki ăsta ? îl întrebă Andrei pe Holtzmann, după ce cântaseră Internaţionala şi ceilalţi, morţi de somn, se duseseră la alte şedinţe.
— Dacă ai citit ,,Cursul .scurt"; cum te lauzi, ar trebui să ştii, răspunsese Holtzmann în doi peri.
— Tocmai că n-am prea înţeles... Din alte cărţi am aflat că Trotzki a organizat şi condus Armata Roşie în timpul războiului civil, iar din „Curs" reiese că a făcut toate astea, fiind plătit de albi, ca să-i învingă.
Holtzmann pălise, ca ori de câte ori se enerva, ceea ce în ultima vreme i se întâmpla destul de des :
— Ştii ce ? Mai lasă dracului ,,alte" cărţi. Una. Mai lasă dracului logica „foi-mală" şi studiază dialectica... Studiază faptele. Fapte. Fapte. Fapte. Azi facem istorie. Eşti martor şi... dacă o să fii în stare să te lepezi de meteahna mic-burgheză de-a scormoni totul, şi făuritor de istorie.

Călători, împreună cu un activist şters, cu trenul vicinal, **apoi** cu un decovil, prin pădurile grele de zadă. Activistul era speriat şi frica lui răzbătea în fiecare gest **şi** în fiecare cuvânt, oricât se silea să ascundă asta. Primiseră sarcina ca, după împărţirea moşiei, mai bine zis după constatarea împărţirii ei (deoarece pilda celor „organizaţi" fusese urmată de tot satul), să asiste, iar activistul să conducă şedinţa de înfiinţare a celulei de partid, „publică, să vadă toată lumea cine sântem şi ce urmărim noi, comuniştii." Fără s-o spună, activistul socotea cu totul nelalocul ei această înfiinţare publică (făcuse chiar o aluzie la faptul că „partidul conduce, nu se dizolvă în mase") şi tot timpul stătu ghemuit, voind să ofere **o** ţintă mai mică glonţului pe care**-l** aştepta din brazii potopiţi **de** zăpadă.
— Uite, îi spuse Andrei, privind lacom în jur (iubea nebuneşte iarna albă şi grea, din alte timpuri, tăcerea împotriva căreia se chinuia degeaba ţipătul vesel al locomotivei), dacă vrem să venim., mă rog, întregi de acolo, oamenii nu trebuie contrazişi...
— Păi, da' parcă-i ştie mama dracului când se supără şi **de ce** ? Mi-a povestit Feri că înainte de-a deschide gura unul **i-a** băgat sub nas o baionetă.
— Nu le-o fi plăcut mutra lui, spuse Andrei, care tropăia zgomotos, spre marea nemulţumire a celuilalt, care ar fi vrut ca şi decovilul să se strecoare ca o vulpe.
— Parcă a mea are de ce să le placă !
Fură primiţi la marginea satului cu pâine şi sare, dar mai ales cu răchie .prefriptă, aşa că atunci când ajunseră la primărie — o clădire de lemn, cu acoperiş putred de şindrilă — erau beţi morţi şi plini de zăpadă de pe urma căzăturilor. Băieţandri de **14—15** ani trăgeau focuri de armă şi rafale **de** automat şi activistul într-un elan războinic goli şi el un încărcător. La primărie, într-o amarnică înghesuială, fum înecăcios, **iz** de tundre ude şi de obiele puse pentru toată iarna, ceferistul, care ţinea locul primarului fugit, îi rugă să binevoiască **să** iscălească actul de împărţire, ceea ce făcură amândoi, cu

senzaţii voivodale de binefăcători. Pe urmă mâncară „sloi de oaie" şi băură păhncă. Şedinţa de „alcătuire a partidului" urma **să** aibă loc la prânz, în curtea bisericii, unde era mai mult loc ; fuseseră aduse şi băncile de la şcoală, atîea câte erau ; ceilalţi puteau să stea şi pe mormintele înalte. Activistul întrebă dacă vor veni **şi** tovarăşele femei, la care primi un răspuns scurt :

— Lasâ-lc aă .şadă acasă !

Curtea bisericii, în pantă, bineînţeles, fusese măturată cu grijă de ,,tovarăşele femei", nişte scânduri puse pe capre alcătuiau masa pe care fusese întins un steag tricolor cu stema regală. „De ce n-aţi pus pânză roşie ?" întrebă activistul şi i se răspunse că „din cauză că n-avem, îi bun şi drapelul, păcat că-i cam mic'-. între timp Andrei descoperi că ceferistul îl cunoaşte bine pe taică-său şi o bună parte din respectul nemaipomenit pe care Octavian ştia să-l impună subalternilor, tocmai pentru că nu făcea pe şeful, bea cu ei şi din când în când se răstea feroce, înjurându-i, se revărsă şi asupra lui. Ceferistul îl rugă chiar „să conducă el lucrările, deoarece tovarăşul i se pare cam niapiţ şi cum oamenii vor veni la şedinţă cu sticle de palincă, spre a se încălzi, n-ar fi bine dacă, cumva, fără voia lui, tovarăşul... v-ar supăra"...

Era ireal şi adevărat : palma de loc măturată oglindă, biserica de lemn de prin secolul al XV-lea, cu turla subţire, ca un zbor agresiv, pomii grei de zăpada care cădea din când în când cu un bufnet răsunător ; ei la masa cea lungă şi oamenii în faţa lor, în tohoarce aburind, gîlgâitul vreunei sticle ; altfel o tăcere încremenită şi seara care se strecura încă de acum, insidioasă, coborând pe coasta muntelui.

Activistul citi cu poticneli un ,,material" în care se spunea totul şi despre mersul războiului şi despre situaţia internă şi externă şi despre politica partidului comunist ; din fericire erau foarte multe cuvinte neînţelese, aşa că oamenii ascultau cu o mare încordare şi din când în când, câte unul, striga „trăiască" sau ,,jos cu el", aşa cum ştiau ei că este în politică. In sfârşit, lăsând hârtiile, spuse că şi în acest sat, ca pretutindeni în ţară, s-au găsit câţiva care s-au ,,dumirit" că zvonurile reacţionarilor sunt nişte ticăloşii şi au hotărât să se angajeze neabătuţi pe drumul lui Marx, Engels, Lenin şi Stalin.

— întocmai, spuse unul dân cei cinci „organizaţi".

— Aşadar, tovarăşilor, vom trece acum la înfiinţarea organizaţiei de partid care a dat pământ ţăranilor săraci din satul Brusturi.

— Toţi sântem săraci, spuse preotul, care purta şi el tundră şi opinci.

Activistul rugă să nu fie întrerupt şi, cu o voce solemnă, spuse:

— Aşa cum se obişnuieşte la noi, vom alege un prezidiu de onoare... (In sinea lui, Andrei râsese de multe ori de această practică, pe care însă toată lumea o considera firească, de-a invoca înainte de fiecare şedinţă — indiferent de ce se discuta — numele principalilor conducători comunişti, ca şi cum prezenţa lor simbolică ar fi conferit oricăror discuţii o gravitate istorică ; dar în acelaşi timp înţelegea că acestea sunt „fiţe mic-burgheze" şi că, probabil, acest ritual era necesar în condiţiile date.)

— In fruntea prezidiului de onoare, propunem pe scumpul şi iubitul conducător al oamenilor muncii şi al claselor muncitoare de pretutindeni, genialul strateg, tovarăşul Iosif Vissa-rionovici Stalin !
Se opri aşteptând aplauzele şi scandările cu care era obişnuit şi rămase descumpănit în faţa tăcerii celorlalţi. Se sperie.
— Da' vine dumnealui aici ? se auzi atunci foarte limpede vocea unui bătrân.
— Cum să vină, doamne iartă-mă, de la Moscova la Brusturi ? întrebă altul aţâţat. De ce să vină ? Să te vadă pe dumneata, bace Ioachime ?
Bătrânul se ridică în picioare, supărat, căutând cu ochii lui albaştri, foarte deschişi, pe cel care-l jignise.
— Dacă nu poa' să vină, atunci de ce să *acupe* locul altuia ? zise bătrânul şi se aşeză bufnit.
Se auziră câteva mormăituri şi activistul, fără voia lui, îi ceru lui Andrei sfatul, din priviri ; Andrei, măgulit, îi şopti :
— Trecem peste asta...
— Atunci., vom alege un prezidiu de lucru... Căută printre hârtiile ferfeniţate ale ,,materialului" o listă pe care, aşa-şi amintea dar nu era sigur, o întocmise la primărie împreună cu ceferistul ; dar înainte de-a o găsi se ridicară din curte, de pe butuci şi de pe mormintele înalte, şase bătrâni, veniră încet, păşind rar şi se aşezară la masă. Işi scoaseră cuşmele. Erau toţi tunşi „cu oala", rotund şi ochii lui Andrei se umplură de lacrimi.
— Deschide şedinţa, spune câteva cuvinte, şopti activistul bătrânului care se aşezase hngă el. Acesta se ridică şi îşi făcu 6 cruce largă :

— în numele tatălui, al fiului şi al sfântului duh, deschid şedinţa de comunişti...
— sunt daţi dracului ţăranii, spuse Neagu serios. Cine crede că ţăranul e prost, acela-i prost el însuşi. După părerea mea a fost frumos.
— Cam frumos, rìse Andrei şi schimbă vorba. Pentru că mai era şi altceva. învăţătorul, întors de pe front fără un picior, îi spusese că bolile, mai ales sifilisul, fac ravagii, că mortalitatea infantilă e de peste 50%, că părinţii nu-şi lasă copiii la şcoală, îi pun să muncească de la 5—6 ani ; îl dusese în câteva case de lemn, de o mare frumuseţe şi o delicateţe a construcţiei dar de-o murdărie înspăimântătoare, cu oi flocăite ţinute în casă, cu duhori grele, copii scheletici, cu ochii mari, bătrânicioşi. Asta nu mai făcea parte din folclor.
încă în seara când se întoarseră, Jurca îl chemase la el, curios cum se desfăşuraseră lucrurile ; Andrei îi povestise totul, colorat şi cu amănunte şi Jurca rìse cu hohote, în timp ce activistul tăcuse tot timpul, dezaprobator, ca şi cum relatarea exactă a întâmplării, cu toată savoarea ei, l-ar fi pus pe el într-o lumină neplăcută. Dar Holtzmann — care după îndepărtarea lui Robber răspundea şi de ziar — citi articolul lui Andrei cu multă gravitate şi pe urmă, privindu-l cu ochii lui obosiţi, spuse încet : „Nu merge".
— De ce ?
— înţelegi şi tu atâta lucru... în primul rând numele tovarăşului Stalin nu poate fi amintit în asemenea împrejurări... pitoreşti. „Bunul-simţ" ţărănesc, cum îi spui tu, poate fi interpretat şi ca o bătaie de joc şi mai mult ca sigur că aşa ar fi interpretat.
— Eu sunt convins, se încăpăţânase Andrei, că tovarăşului Stalin i-ar face plăcere să ştie că oamenii asociază numele său cu logica, cu bunul-simţ, cu ironia împotriva lucrurilor formale, deşi acolo nu era nici o ironie intenţionată.

— în al doilea rând, continuase Holtzmann, n-avem nevoie de descrieri „zoliste" ale mizeriei în sine, *an sich und für sich.* Mizeria asta n-a căzut din cer, nici nu se datorează leneviei ţăranului ori vreunui blestem metafizic, ci este rezultatul exploatării neruşinate, criminale, de către burghezo-moşierimea

reprezentată azi prin P.N.Ţ. şi P.N.L. Clar ? Asta trebuie să reiasă, nu că tu ai talent dc prozator.
Nu se înţelegeau şi Andrei suporta greu raţionamentele lui Holtzmann care totdeauna le contraziceau pe ale sale. Mai avuseseră o discuţie pe marginea unei notiţe a lui Andrei, scrisă în urma sesizării unui soldat, care se plângea că maiorul Angheliu bate soldaţii. Holtzmann nu fusese de acord cu publicarea notei : „Asta caracterizează pe ofiţerii noştri ?"
— Da' cc-i caracterizează ?
— Faptul că luptă împotriva fascismului. Cu câteva excepţii nesemnificative... întreaga noastră armată...
— Să zicem că maiorul Angheliu este o asemenea e?£-cepţie...
— Iar ziarul lui Papp să zică, imediat, că înjosim armata noastră. Vezi, tu, şi ei fac generalizări abuzive.
Andrei cedase ; temperamentul lui era incapabil să reziste multă vreme la repetarea calmă a unor argumente, chiar dacă nu era de acord cu ele ; notiţa despre maiorul Angheliu nu apăruse, iar articolul despre înfiinţarea primei celule de partid la Brusturi urma să fie plin de generalizări edificatoare, nimic din tăcerea aceea apăsătoare, de albul zăpezii grele, din participarea oamenilor. (După şedinţa aceea se mai înscriseseră opt în partid ; nouă propriu-zis, dar al nouălea' era o femeie văduvă şi nu fusese primită...) ..Realitatea e rebarbativă, deci trebuie niţeluş sulemenită"'. îi spuse odată Robber şi, amintindu-şi acest lucru. Andrei se întrebă încurcat dacă nu cumva cinismul inteligent al lui Robber îl influenţase fără voia lui, pentru că personajul îi era autipatic, din pricina suficienţei, (în ultima lor discuţie, înainte ca Robber să dispară din oraş — unii spuneau că fusese arestat, alţii că plecase în Palestina — vorbiseră despre artă, despre „realismul socialist", curentul revoluţionar care m-ma să fertilizeze toate domeniile creaţiei. ,,Cineva, spusese Robber, cu surâsul lui strîmb şi cu fruntea neverosimil încreţită, — cineva care se pricepea, l-a caracterizat perfect : ..Realisnaul-socialist este acea metodă de creaţie, în care să zicem scriitorii înarmaţi cu tocuri rezervoare, sub supravegherea ghepeiştilor înarmaţi cu Mausere, descriu evenimentele istorice recente, care n-au avut loc".

— Cine ? îl întrebase, bănuitor, Schwartz.
— Lev Davîdovici...
— Tovarăşe Robber ! Dacă mai continui cu... te previn că am să te demasc.
— N-ai făcut-o încă ? râse Robber, pişcându-l de obraz... Stai prost cu vigilenţa, amice...
Andrei plecă supărat, cu senzaţia că i se ascundea ceva. ceva ce ceilalţi doi ştiau şi nu-l considerau destul de matur să înţeleagă şi vorbeau aşa cum se vorbeşte despre lucruri grave în prezenţa copiilor. Cine erau ,,ghepeiştii", cine

era acest Lev Davîdovici, ce-avea arta cu toate astea ?). Poate că într-adevăr Holtzmann avea dreptate : în bătălia care se desfăşura acum numai ceea ce servea cauzei avea drept la existenţă. Restul, amănuntele, culoarea, savurosul sau tragicul, mai târziu. Dar, oare, ,,mai târziu" epoca va putea fi reccmstituită din generaţiile mobilizatoare, cerute de clipa dc faţă ? Nu ştia, dar n-avea timp să gândească prea mult şi dealtfel era sătul de întrebări, voia să-şi impună disciplina certitudinii. Scrise aşadar articolul în sensul celor spuse de Holtzmann şi când Jurca, privindu-l cu oarecare reproş, îl întrebă de cc a înşirat o serie de lozinci, ii reproduse argumentele lui Holtzmann, ca şi cum ar fi fost ale lui,

— Se poate, eu nu mă pricep, spuse Jurca. Mic mi-a plăcut cum mi-ai povestit. Sigur, chestia cu tovarăşul Stalin nu mergea, dar ai fi putut tu să găseşti altceva, tot cu haz. Andrei simţea că Jurca ţine la cl ; de multe ori seara târziu il lua la el acasă ; suferea de insomnie şi-i plăcea să povestească „din trecut" la un pahar de vin mult diluat cu sifon. Andrei îl chestiona cu discreţie dar şi cu încăpăţânare asupra unui singur subiect : ce anume îl făcuse să devină comunist. Iar Jurca îi povestea zeci de scene din viaţa lui, începând din copilărie, din care reieşea că nu putea deveni altceva. Nu era nimic in toate acestea din sentimentul de vinovăţie socială obiectivă pe care-l încercase Andrei şi odată, cind încercă să aducă vorba despre asta, Jurca i-o tăiase scurt :

— Fii, mă, serios. De ce eşti tu vinovat ? Un fiu de pârlit de funcţionar, acolo... E important că eşti cu noi, acum, când nu se înghesuie prea mulţi intelectuali... Dar Jurca nu era de acord nici cu dispreţul global şi sfidător al lui Andrei faţă de

„aşa-zisa intelectualitate" ; dimpotrivă, le găsea circumstanţe atenuante : „Vezi, tu, mă, nici pentru noi, muncitori care cum zice Marx n-avem de pierdut decât lanţurile lucrurile astea ale istoriei şi ale vieţii n-au fost totdeauna clare... Dar pentru intelectualul care, aşa e natura lui, e tentat să vadă cele două feţe ale lucrurilor, în acelaşi timp ? Uite, a fost într-o zi la mine unul din profesorii tăi, Suslănescu. Mi-a făcut o impresie bună, e un om cult, serios. Şi el mi-a spus cam aceleaşi prostii : vinovăţie istorică şi mai ştiu eu ce. I-am spus că dacă în România ar fi fost barem o democraţie burgheză serioasă, lucrurile ar fi fost mai limpezi ; dacă noi ne-am fi putut susţine programul politic în mod legal, deschis, atunci sigur, apele s-ar fi ales altfel... Şi oamenii s-ar fi determinat altfel. Dar ce rost are să vorbim «ce-ar fi fost dacă"...

O singură dată mai abordaseră evenimentele dintr-un punct de vedere „teoretic". Andrei primise la redacţie o scrisoare, în care era o tăietură din „Scânteia" 29 Noiemvrie 1944, un discurs al Anei Pauker : „Când spunem legionar, când spunem fascist nu înţelegem aşa cum înţeleg unii domni din actualul guvern şi din trecutul guvern. Nu înţelegem muncitorul, funcţionarul, ţăranul, care în dorinţa lui de o viaţă mai bună şi-a aplecat urechea la înşelători, pe care i-a crezut că-i vor binele. Nu-l înţelegem pe acela care, neluminat încă la minte, s-a lăsat înşelat. Nu. Muncitorul, funcţionarul, ţăranul care căutând binele a mers pe o cale greşită lăsându-se înşelat, acela este fratele nostru al tuturor. Cu el împreună mergem la bătaie, cu el împreună distrugem tot ce este dăunător pentru ţară, cu el împreună distrugem ceea ce-i înşelător şi răufăcător patriei, care i-au stricat lui şi ne strică nouă tuturor"

Sub tăietura din ziar erau câteva semne de întrebare, cu, cerneală roşie, şi Andrei fu sigur că Lucian îi trimisese acest mesaj, ca pe un semn de reproş la adresa articolelor lui în care acuza partidele istorice că se opun epurării. Ii

arătă lui Jurca tăietura, acesta-şi aruncă ochii peste ea şi spuse : „Cunosc. Ce te frămîntă ?"
— In acelaşi timp noi demascam pe cei ce „deschid braţele fasciştilor" şi îi primim în rîndurile noastre.

— Nu pe fascişti, **ci** pe muncitorul, funcţionarul şi ţăranul care a fost înşelat.
— Şi cei ce se înscriu la manişti nu fac parte din aceleaşi categorii sociale ?
— Poate. Dar înscriindu-se „acolo" dovedesc că vor să meargă mai departe pe calea trădării de clasă.
— Şi „la noi" ?
— Aşa cum reiese din cuvintele tovarăşei Ana, noi le dăm şansa să-şi răscumpere vina faţă de clasa lor.
— Dar dacă unii se „strecoară" cu intenţia de-a submina..;
— Ii vom demasca, spuse Jurca scurt...
— încerc să judec obiectiv, spuse Andrei.
— Nu obiectiv. Obiectivist. Nu-i totuna.
— Nu cunosc diferenţa.
— Punând pe acelaşi plan poziţia partidului nostru şi a partidelor istorice în problema celor ce au fost înşelaţi de lozincile demagogice ale comandanţilor legionari, dai dovadă de obiectivism. Numai aşezându-te deschis, făţiş pe poziţia clasei muncitoare, poţi fi obiectiv.
Explicaţia i se părea contradictorie, nu-l mulţumea, dar ajunsese în faza în care se învinovăţea pe sine de această nemulţumire. Se îhvinovăţea de multe. De pildă partea filozofică din capitolul IV al Cursului scurt, despre care se spunea că fusese scrisă de însuşi Stalin, i se părea de un simplism apodictic, de locuri comune : ,,Prin urmare, pentru a nu greşi în politică, trebuie să priveşti înainte, nu înapoi"... fiecare paragraf începea cu un majestuos : „mai departe", ca şi cum se subânţelegea că ceea ce fusese spus mai înainte era expresia inabranlabilă a adevărului absolut ; pe urmă iarăşi : „Prin urmare..." Se simţea atât de vinovat de asemenea gânduri despre omul care, tot mai des, apărea ca geniul revoluţiei, al construcţiei, al nimigirii duşmanilor, al victoriei mihtare, încât deodată îi trecu prin minte „să se spovedească", dar ceva îl opri şi nu voi să se gândească nici o clipă ce era acel ceva.
Andrei **îl întâlnise de câteva** ori **pe Suslănescu,** dar profesorul fugise precipitat de fiecare dată : probabil se temea că Andrei îl va considera oportunist, fripturist, cum se spunea

cu un termen la modă, deşi fripturile lipseau cu desăvârşire şi ,.orgiile comuniste" pe care le descria cu lux de amănunte Vîslan erau nişte mese mizerabile la cantină, ca în vremea primilor creştini.
— Du-te şi mai dormi, omule, îi spuse Neagu, încercând în felul acesta să-şi alunge propriul somn, care năvălea în el ca o apă călduţă.
— Nu pot, spuse Andrei. Am gânduri...
Rămase o clipă privind prin celălalt, în gol. ,,Am gânduri", asta făcea parte din ceea ce lăsase în urmă, la o mare distanţă în timp. Serile de acasă, în bucătăria

caldă, mirosind dulce a prăjitură de vanilie, sau a slănină prăjită, sau acrişor şi dezmorţit a bulion de roşii ; tatăl său sorbind cu religiozitate ultimul pahar de vin al zilei şi povestind a suta oară despre bunicul, om aprig şi rău, care, când voia să fie lăsat în pace de liota de copii, spunea, sec : „Am gânduri" şi fiecare încremenea unde-i afla ameninţătoarele cuvinte până simţea furnicături de amorţeală ; sau — nu-şi dădea prea bine seama de ce se gândea tocmai la asta — (poate pentru că astăzi va fi tot o *paradă,* dar altfel) emoţiile exagerate din copilărie, 10 Mai, steaguri în vânt, doamne în rochii uşoare de mătase şi pălării cât umbrelele, episcopul semănând cu un dumnezeu elegant, ofiţerii călare în uniforme de zei (erau evident de operetă, după gustul baroc al lui Carol al II-lea, cu tot felul de egrete,, brandenburguri, căşti cu penaje şi vulturi, eşarfe, franjuri, dar în copilărie nimic nu i se părea mai frumos, şi voia, evident, să ajungă ofiţer)... fiorul şarjelor de cavalerie, caii cu crupele periate ca o tablă de şah, aţâţaţi cu lovituri de cravaşe să se ridice în două picioare în faţa tribunelor şi să galopeze apoi înnebuniţi de-a lungul cordoanelor de jandarmi în uniformă albastră, în ţipetele aţâţate ale femeilor ; imaginea (de ce n-o putea uita ?) a soldatului acela mărunt, negricios, cu casca franceză bălăngănindu-i-se pe frunte care a leşinat în faţa tribunei şi ofiţerul care l-a plesnit de câteva ori cu latul săbiei ; prefectul de poliţie gras, în frac şi cilindru, cu o stea strălucitoare pe burtă, asudând şi zbierând tot timpul ; alămurile, ţipătul neliniştitor al trompetelor, străbătându-i trupul firav cu o sută de lame subţiri. Ii venea să plângă, nu ştia de ce şi se încleşta de degetele mamei...

In toate acestea era ceva, un sentiment difuz, o linişte pe care o dispreţuia acum, ca pe un lucru idiot a cărui amintire te stinghereşte. Işi poruncea un fel de rigiditate pe care o simţea de multe ori nenaturală, uneori revoltătoare, alteori comică. Exterior, i se potrivea, pentru că era foarte slab, cu ochii înfundaţi în orbite şi cam temi (aşa cum arată ochii verzi obosiţi), cu părul crescut în neorânduială, îmbrăcat într-o scurtă de piele, foarte „revoluţionară", şi un fel de bluză militară, încheiată la gât. Işi spăla singur cele două cămăşi şi încerca un fel de mândrie caraghioasă, admirându-şi degetele julite la încheieturi. Dar într-un fel toate astea făceau parte din „iniţiere", fără nimic religios, dimpotrivă, erau pozele conştiente sau nu ale unei vitalităţi care se simţea liberă, într-un univers încă fără formă, a cărui lege era entuziasmul şi un feî de supralicitare a dăruirii. Făcuse chiar o cerere de-a fi trimis voluntar pe front, împreună cu alţi utecişti, dar Jui'ca îi spusese că „e nevoie de el aici" şi, la argumentele lui pasionante, îl repezise. Omul acesta, care nu putea sau nu voia să înţeleagă că pentru el. Andrei Sabin, singurul lucru important era concordanţa între idee şi acţiune. Robber, care mai era pe atunci redactor şef, îşi bătuse joc de el :

— Mă, tu ai avut noroc că nu eşti cu vreo câţiva ani mai mare. Ajungeai poate la legionari. Fapta ! Actul ! Trăirea ! *Vivere pericolosamente !* Lasă că vin bătăliile de clasă şi atunci să te văd !

Curând după excluderea lui din partid, pentru troţkism, Robber dispăruse din oraş şi cei care-l cunoscuseră evitau orice discuţie despre el.

Andrei îl întrebă pe Holtzmann cine a fost Troţki şi primi un răspuns scurt şi sec :

— Un duşman al revoluţiei. Trădător.

Tot atunci află că şi autorul cărţii L'A.B.C. *du Communisme,* Buharin, fusese un duşman al revoluţiei, trădător şi fusese împuşcat prin '38. Reciti cartea cu alţi ochi, căutând să descopere *el,* acum prevenit, urmele unei gândiri trădătoare, dar în afară de o strălucită inteligenţă didactică, de formulări percutante şi de o fervoare doctrinară, nimic.
— Poate ai fi vrut să-şi etaleze deschis teoriile banditeşti, spuse Schwartz. Eşti naiv, şi în general e bine să nu umbli

pe la eretici. Partidul s-a pronunţat, în cunoştinţă de cauză, tu bagă cartea în foc.
— Nu crezi că asta sună a *„Roma locuta ffst"* ? * se strîmbă Andrei ; dar Schwartz îl privi cu gravitate, ostil şi închise discuţia.
— Nu e voie să am îndoieli ? se enervase Andrei.
— .Ba da. Atâta timp cât le ţii pentru tine.
— Parcă m.axima favorită a lui Marx era *„De omnia âubi-tandum"... -*
— M-ai dat gata ! Poate că Marx s-a îndoit şi de ţelul pentru care lupta... Ai tendinţa să nu vezi pădurea din cauza copacilor.
— Iar tu ai tendinţa să nu vezi copacii din cauza pădurii.
— Prefer a doua atitudine !
— Chestie de tranperament, încercase Andrei :să treacă peste felul definitiv, moştenit de la Robber, în care discuta Schwartz.
— Sau de cunoştinţe politice. Şi dându-şi seama- că U jignise, începuse să râdă. Andrei, ajunsese la concluzia, în ceea ce-l privea, că poate nu era bine să-ţi pui prea multe întrebări ; dar credea că se cunoaşte şi ştia că niciodată nu va fi capabil să accepte ceva fără să înţeleagă. Exista o ciudată asemănare între logica intimă a lui Schwartz şi a părintelui Potra : amândoi căutau să evite, agresiv însă, orice le-ar fi putut tulbura, fie şi pentru o clipă, liniştea interioară pe care o găseau în convingerile lor. Un cadru bine limitat, definit o dată pentru totdeauna : orice abatere, fie şi în domeniul de fum al întrebărilor, însemna pentru unul trădare, iar pentru celălalt blasfemie. Se ferise însă să facă această comparaţie deschis, în faţa lui Schwartz, şi în timp ce străbătea curtea imensă, fără pomi, a „Azilului de noapte" îndreptându-se re sediul U.T.C.-ului, unde era sigur că-l va găsi pe Schwartz la ora aceasta, îşi spuse că în materie de oameni, el. Andrei, era un ignorant pretenţios şi-i păru bine că avea puterea să recunoască asta. Toate „întrebările" lui puteau foarte bine să sufere o amânare de câţiva ani ; dar în acelaşi timp îşi spuse că n-ai- fi cinstit

Note:
' Roma s-a pronunţat (lat.). Să ne îndoim de toate (lat.).

din partea lui să le ascundă, mai ales astăzi, când urma să fie primit în partid.
Un geam de la etaj, dând în curtea interioară, se deschise ; se auzi strigat, ridică ochii, era Schwartz ; nici el nu dormise, desigur, şi Andrei îl simţi apropiat şi frăţesc şi-i făcu un semn *cu* mâna.- Urcă în goană treptele tocite, prezentă

legitimaţia unui tânăr, înarmat şi el cu o puşcă militară, şi străbătu coridoarele largi, pline de afişe şi lozinci. Multe erau noi, cu vopseaua proaspătă şi literele mari, ofensive :
„JOS PREFECTUL FASCIST !"
Schwartz era singur într-un birou mare, cu mese de brad nevopsite, acoperite de maldăre de ziare, de afişe, de hârtii ; deşi dormise aici, pe o saltea de ziare, era proaspăt, se răsese la chiuvetă cu apă rece şi obrazul, de obicei palid, îi strălucea, parcă frecat cu o perie de sârmă. Purta un costum cenuşiu nou, din celofibră, în care se mişca destul de stîngaci, deşi făcea eforturi să pară degajat.
— Ştiu, spuse Andrei repede. N-a plouat, nu plouă, nu va ploua. E o victorie a noastră asupra reacţiunii. Prima din ziua de azi. Eşti frumos, incînta tor, îmi place ţinuta dumitale impecabilă.
— Taci şi mănâncă, spuse Schwartz. Scoase dintr-un sertar sanvişuri cu untură de raţă şi o sticlă de lapte, pe jumătate plină. (EI se întorsese mai de mult acasă, în „sânul familiei mic-burgheze", şi maică-sa nu-i mai făcea nici un reproş, deşi tremura tot timpul, bolnavă, când lipsea de acasă şi uneori lipsea cu zilele.) După primele îmbucături Andrei îşi dădu seama că înfulecă atât de lacom încât îşi pierduse respiraţia şi untura i se scurgea pe bărbie. Se stăpâni şi cu degetele nesigure puse pâinea pe masă, încet, şi voi să-şi aprindă o ţigară. Dar Schwartz era întors cu spatele, privea pe geam, delicat. Andrei înghiţi pâinea unsă, apoi bău tot laptele din sticlă, cu
E'' ochii închişi ; se simţi foarte bine, îl năpădi somnul.
— Ar trebui să te duci şi tu acasă, să te împaci cu bătrânul tău... Ai să faci o tuberculoză, eşti slab-ca un ogar.
— Tata e tot timpul pe drumuri, spuse Andrei. Face afaceri, aud că, s-a îmbogăţit. Nu ştiu ce învârte, speculează, duce sare în Ungaria, aduce becuri... O ţine în chefuri la restau-
I; rantele mari... O să văd eu, într-o zi...

— M-am îndrăgostit, spuse Schwartz cu o voce egală, stă-pânită. M-am îndrăgostit ca un idiot.
Andrei îl privi pieziş. Celălalt era emoţipnat, sincer, voia s-o ascundă dar nu-i reuşeau nici surâsul ironic, nici tonul degajat. Ii străluceau ochii, părea mirat, buimăcit, se reţinea cu greu să nu bată din palme, sau să ţopăie.
— Probabil ar fi stupid să-ţl cer amănunte... Singura ta dorinţă e acum să vorbeşti despre asta în prezenţa cuiva, nu ?
— Du-te dracului ! se înfurie Schwartz. Eşti un... Dădu din mână cu o energie deplasată şi continuă, privindu-l fix : M-am îndrăgostit şi sunt mândru. Azi-noapte am scris un poem.
— Scuteşte-mă. Fii bun, scuteşte-mă. Are şi rime ? Schwartz nu-i dădu nici o atenţie, sau poate nu**-l** auzise.
Urmă privind jarul negru roşiatic al ţigării :
— Am cunoscut-o alaltăieri, într-un cerc de băieţi simpatici, studenţi. Cam confuzi, dar băieţi buni... E frumoasă, are ochii verzi, ca ai tăi... Şi-a bătut tot timpul joc de mine. Cred că i-am plăcut. Am condus-o acasă. A râs tot timpul de mine, iar la despărţire mi-a spus că pentru o sărutare e prea devreme.
Vorbea sec, nervos, ca şi cum, prin tăcerea lui indiferentă sau pur şi simplu absentă. Andrei ar fi urîţit amintirea plimbării în noapte, prin oraşul pustiu, febra şi sfiala, tremurul lui interior.

— Tu, zise el, — dar numai pe jumătate glumind — când eşti Saint-Just, când Toma Necredinciosul. Nici tu nu ştii ce eşti...
Pe coridoare se auziră tropăituri, râsete stinse ; Andrei tresări.
— Frumos ! Ca un cal de luptă înaintea bătăliei, rìse Schwartz... Cum s-a stabilit ? Vii cu noi ?
— Nu. Tovarăşul Jurca mi-a spus să fiu la fabrică, la
şase.
— Te pui bine cu mărimile, Rastignac al revoluţiei ! strigă Schwartz. Nic* unul nici altul nu ştiau că sunt ultimele cuvinte pe care şi le spun.
— Nimic ! strigă baronul Romulus Papp în telefon. Dacă-ţi spun : linişte ! Da... Din când în când, sigur. Fără importanţie. Absolut fără importanţie ! Serbus.

Ridică ochii, îi privi pe Lucian Varga şi pe părintele Potra, peste rama ochelarilor. Le zâmbi acru, supărat. Urmă în receptor :
— Bine, dragule, bine. Vremea ? Frig şi nori. Nu-i de natură a tenta pe nimenea la exuberaţiune. Spune-i toate cele bune, să aibă grijă să nu se bolnăvească pe vremea asta, că nice el nu mai îi tiner...
Puse receptorul în furcă, grijuliu, şi se întoarse, vag, spre părintele Potra.
— He, he, rìse el fără veselie. La Centru sunt debordaţi de grijuri. Dacă n-or fost nice ei în stare să găsească un om... Sănăteşti, Radesti, loneşti, Popeşti, incapaci, mitici... Iar ai noştri îmi pare se roagă tot timpul să fie vi'eme rea, să nu poată ieşi comuniştii în uliţe... Le-am spus că la noi stă să plouă cu lapoviţă, să le fac oarecare plăcere...
In cămin duduia un buştean gros ; era îngrozitor de cald. Perdele trase, tablouri înnegrite de pe pereţi, toate din şcoala maghiară a secolului trecut : interioare de crâşmă negre-roşiatice, cu focarul şugubăţ ar jarului făcând să pîlpâie pete ca de pojar pe feţele buhăit-vesele ale beţivilor ; un lăutar cerşetor cu bulbii ochilor ca nişte cepe grase, încălzindu-şi vioara la foc ; doi copii zburliţi lângă cuptor, cu mutrişoarele fascinate de poveştile unui călător cu cizme noroioase ; păsări împuşcate şi peşti trântiţi pe o masă cu luciri ude ; cărţile groase cu cotoare de aur coclit ; totul sugera că afară e o vreme grea, viscol, lapoviţă, oamenii grăbiţi adăpostind ceva de preţ în mizeria trupului ; iar aici, un liman, o căldură sfântă care te face să 'picoteşti, să asculţi vechi istorii ştiute, să sorbi vin vechi fiert cu cuişoare şi piper.
Dar afară era senin sticlos şi Lucian Varga fugise pe străzi. Işi scosese chipiul de licean lăsând vântul acid să-i usuce frun- v tea şi acum simţea pe spate, sub cămaşă, şuvoaie subţiri de sudoare primăvăratică.
Aseară baronul Papp (care nu mai vorbea cu tatăl său de când acesta trecuse la ,,dezjdenţi" şi scrisese un articol destul de vag şi ponderat în care'se desohdariza de luliu Maniu) trimisese la ei un fecior, cu un bilet pentru „Domnia Sa D-nul Lucian Varga" pe care-l ruga să-i facă onoarea de-a-l ,,visita acasă mâine în cursul dimineţii timpurii". Tatăl său, descum-pănit, nu ştia ce sfat ar fi fost potrivit în legătură cu invitaţia, " deşi încerca să ascundă această incertitudine povestind tot felul de anecdote despre ramolisirea definitivă a ,,bătrânului"

care ducea de rîpă nu numai partidul (asta n-ar fi însemnat nimic, deoarece partidele se fac şi se refac după împrejurări) ci înseşi ideile pentru care el, Salfator Varga, acţiona acum, în împrejurări foarte complicate, care cereau elasticitate şi chiar compromisuri. Lucian îl ascultase atent, înţelegător ; în realitate era indiferent şi numai curios : un nou capitol de adăugat „Jurnalului" în care aduna, cu un fel de furie metodică, tot. felul de mărturii despre lumea în

care trăia : de la tăieturi conştiincioase din ziar, la notaţia amănunţită a tot ce se discuta în casă. Invitaţia baronului îl uluise : „bătrânul" era un formidabil personaj hterar, cu desăvârşire neverosimil ; toate, „zicerile" lui, o dată puse pe hârtie, păreau făcute, iar misterul în care se învăluia cu voluptate senilă, un teatru naiv şi de prost gust. Şi totuşi alergase până la casa lui, o clădire barocă, în stil de cetate, cu tot felul de plăci. de faianţă colorată pe pereţii exteriori. Acum stătea lângă uşă, alături de părintele Potra, înalt, slab, în su-" tana cu pelerinuţă pe umeri şi obrazul triunghiular, din cale-afară de «alb, în care ochii mari, negri, umezi, cu genele întoarse şi lungi, negre albăstrii, păreau să ardă într-un foc mistuitor.
— Ai venit, scumpule domn, spuse baronul Papp întinzând spre el mâna, dar fără intenţia de-a i-o da. Şezi pe fotei, în faţa mea.
Lucian se aşează stìngaci, nehotărât, enervat de faptul că se simţea intimidat. Venise cu intenţia de-a se amuza interior, stimulându-l pe baron cu tot felul de întrebări care să-i declanşeze automatismele, dar îşi dădea seama că era gâtuit de emoţie : baronul era ridicol, o fosilă, dar ceva în atitudinea lui îi spunea lui Lucian că Papp îşi dă seama de asta, de faptul că e singurul martor al unui cataclism neprevăzut în faţa căruia, în afară de tropismele sale, nu mai are nici o armă.
Părintele Potra se pregăti să iasă, când Papp îi spuse rîzând :
— Du-te, reverendissime, du-ire şi ţine-l de vorbă pre gheneralul fără oaste. Ţine-l în casă, îmbată-l, numai să nu iasă pe uliţe, să facă cine ştie ce. Ascultă-l cu răbdare creştinească şi întreabă-l ce-ar face el în situaţiunea actuală, dacă ar avea două divizii pre mână.
După ce preotul ieşi, baronul se aplecă şi scoase din birou o sticlă de licheur şi un pahar de argint, cât un degetar.

— Bea, dragule. E benedictină veritabilă.
Şi în timp ce Lucian Lşi înmuia buzele, bătrânul îşi scoase ochelarii şi, mascându-şi rădăcina nasului, spuse, apăsând pfe fiecare cuvânt :
— Am cetit bucata dumetale literarie. Este esţelentă. I-ar fi făcut onoare chiară lui Jokai Mor...
Lucian se înroşi, simţi cum sângele îi bate repede, fierbinte în tâmple. Nu spuse nimic, ştia că în asemenea ocazii faţa lui pare a unui cretin. Publicase acum o săptămână **o** schiţă, despre un călugăr, fost om de lume; care se retrage la o mânăstire într-o Italie oniric-liniară şi aici, în faţa mării şi a purităţii albe a zidurilor, trăieşte sordid, mortifi-cându-se în murdărie şi autochinuire fără motiv (trăise şi până atunci *„inter vitae scelerisque purus")* sperând că, atunci când va ajunge la ultima limită a josniciei interioare, se va întâmpla minunea. Fraţii însă nu-l înţeleg şi-l acuză că a adus în miij locul acestei comunităţi catolice — care ştie să preţuiască frumuseţea şi să-l găsească pe Dumnezeu aici în explozia frumuseţii — murdăria ortodoxă, delirul slav şi asiatic. Publicase această schiţă, mai mult la insistenţele tatălui său, care-i dăduse şi banii în acest scop, într-o revistă literară de buzunar, pe care o scotea bardul oraşului, Tiberiu Demian, cunoscut agent de Siguranţă, dobitoc pretenţios şi bigot. Trăise astfel pentru prima oară, bucuria cuvântului tipărit, care nu-ţi măi aparţine.

— Mi-ai produs o sinceră bucurie, spuse baronul. De aceea te-am chemat. Se opri, îi umplu din nou păhăruţul de argint, ocoli biroul, veni lângă el şi-i puse pe umăr o mână uscată, uluitor de grea.
— Spune-mi, tinerule scrietoriu... ce este moartea ? Rămase uluit, cu paharul la buze.
— Ce este moartea ? urmă baronul cu o voce joasă, bărbătească. Dumneata trebuie să ştii mai bine. Eşti mai departe de ea, poţi avea îndrăzneala de-a încerca s--o precepi.
— Domnule baron, bîigui Lucian ; dar baronul îi făcu un semn imperativ să tacă. Vocea lui, pe care Lucian o cunoştea, se silise doar de atâtea ori să-i prindă, dincolo de afectare, timbrul omenesc şi deznădăjduit pe care-l intuia, suna acum firesc, din pricina oboselii. Nu-l înţelegea ce spune, nu-**l** urmărea, încerca doar să înţeleagă ce e *nou* în această voce hârâită. Papp vorbea despre trecutul lui, despre poporul ro-

Note:
1 Viaţă nepătată de crime. (lat.)
mân, turmi prea disciplinată de suferinţă şi de capacitatea de a răbda, despre încercările generaţiei lui de-a face dfin această masă amorfă ceva viu, asemănător ungurilor, duşmanii lor seculari şi *in aeternum.* ,,Combăteam în Parlamentul din Pesta neşte oameni mai tari decât noi, pre carii... acum pot să-ţi spun... atunci mai bine mi-aş fi muşcat limba cu dinţii... îi invidiam, dq. Am vrut un singur lucru : să ajungem într-o singură ghenerație să uităm că am stat atâta vreme cu fruntea-n ţărnă... Da, asta ne-ar fi îngăduit să întronăm si în Regat, după unire, o scumpă linişte şi fericire şi mulţămire de sine, ca în vechea şi buna Austrie... cea căreia i-am dat lovitură de moarte".
— Da, domnule baron, spuse Lucian, inutil.
Baronul vorbi mai departe, despre Mihalache, regăţeanul şmecher dar cu iluzii, om din altă rasă morală, „avea prestij, luptase pe front, la Oituz şi Mărăşeşti, luptase cu adevărat, are multe decoraţiuni primite pe bun merit ; dar ce folos, un program utopic, venit de la Stere şi bolşevic, din frică de bolşevici.
Lucian îl asculta, înţelegând din ce în ce mai puţin, pătruns însă de febra cu care-i vorbea bătrânul, tulburat de ciudata disperare intimă pe care o ghicea sub valul de cuvinte molcome.
Baronul tăcu brusc. Scoase un pahar de argint din birou, îl umplu, îl bău dintr-o dată, ca pe o palincă.
— Să nu spui la nimenea ce ţi-am spus, încercă Papp să surâdă... înţelegerea e puţină, mintea slabă, praxa nu există... Părintele dumetale, fratele Salvator, a preceput oarece. Bun înţeles, din frică. Eu nu-l pot aproba, deoarece părintele dumetale, fratele Salvator, e un curcan prost ! (Spuse aceste cuvinte în aşa fel încât ele nu aveau nimic jignitor, dimpotrivă sunau ca o sentinţă de iertare). El ne-a părăsit din slăbiciune lăuntrică şi a făcut un pas pe care trebuia să-l- facă, dară diriguit de noi... He, he, rìse el brusc întinerit, vin vremurile Memorandului...
Pe neaşteptate ochii lui Lucian se umplură de lacrimi.
— Mai bea benedictin, mai bea, îl îndemnă bătrânul. îşi scoase batista din buzunarul de la piept al redingotei, se şterse pe frunte şi pe bărbia grea.
— Ce cald e aici, ce căldură tâmpită şi nenecesarîe ! Şi deodată, fără tranziţie, cu vocea tremurând : „Eu am cetit bucata dumetale literarie. Dumneata m-ai luat pre mine drept model".

o clipă Lucian se temu să nu izbucnească "în râs nervos, râsul acela pe muchia de brici a plânsului cu sughiţuri.

— Şi eu mă mortific. Ai preceput zimbolul unei vieţi. Ai în dumneata o scamă de gheniu, de-aceea te-am chemat, spre a-ţi da sfaturi şi spre a-ţi spune că te iubesc mult.
In clipa aceea uşa se deschise cu zgomot şi făcându-şi loc cu greu intră generalul în rezervă Onoriu Mândru. In-ultima vreme se îngrăşase şi mai mult, era monstruos, avea cel puţin o sută douăzeci de kilograme şi nu mai încerca, inutil, să poarte monoclu ; îl juca doar în palmă, permanent, spunându-şi singur, plictisit : pile ou face, pile ou face.
— Dragă Romulus, spuse el cu vocea necontrolată : se vedea că se îmbătase ; în spatele lui, Potra făcea semne de scuză ; nu-l putuse opri.
Baronul, contrariat, dar fără să arate, îi 4Bpuse lui Lucian arătându-i biblioteca :
— Vezi ce cărţi te-ar putea interesa pentru instruirea dumitale. N-am terminat convorbirea.
— Dragă Romulus, zbieră generalul, am primit informa-i'ţiuni că astăzi se prepară ceva !
— Eh, exageraţiuni, spuse Papp.
— Am dat un telefon.lui Belega şi i-am spus : scoate, mă, divizionul de cavalerie, ţine-l lângă tine ! Iar el mi-a închis telefonul în nas ! Nu voi tolera ! Belega e un păduchios... In şcoala mihtară a luat blenoragie de la o curvă peste care au
i trecut toţi şi numai el s-a pricopsit... Pe listele de înaintare rân grad, Napoleon obişnuia să întrebe : *„A-t-il'de la chance ?"*
— Apoi, de bunăsamă Belega nu-i Bonaparte... spuse --app şi lălăi încet : *Bună Parte nu-i departe Vine sâ ne dea dreptate.* Oare de ce-om fi aşteptat noi, românii, să vină oarecine, să ne dea dreptate ?
Lucian răsfoi o carte groasă, cu miros îmbătător de vechi şi de imposibil : era un manual oficial de tortură din timpul Măriei Terezia, cu planşe, totul făcut nemţeşte, cu precizie : locul anchetatorului unu, locul anchetatorilor doi şi trei. Unde trebuie strâns mai tare bulonul de lemn ca să zdrobească — până la limita leşinului — degetele vinovatului. Pentru că din moment ce era chinuit era şi vinovat, iar proba esenţială, singura care avea vreo valoare, era mărturia lui. Cum trebuie răsucită o mână, ca să producă o durere ascuţită, ce face în cazul leşinului anchetatorul doi. Mişcări puţine, măsurate, necesare.
Baronul, după ce-i vorbise generalului încet, potolit, ocoU biroul şi luîndu-l de braţ începu să-l conduce discret spre uşă.
— Nu te enerva, dragule. Tenziunea dumetale...
— Belega e o balegă ! aatăzi se întâmplă ceva, ştiu eu ! Am fler ! Şi când te gândeşti că eu i-am înmânat sabia... Trebuia să-i fi înmânat un picior în c... Să ai o divizie de cavalerie şi să nu spulberi clozetul ăsta ? !
Trânti uşa cu putere şi când nu i se mai auziră paşii baronul veni lângă Lucian, dar intimitatea dintre ei doi se risipise.
— Uite ce vreau să-ţi spun... Datoria omului de sus este să se plece şi faţă de cei de jos. Aş fi bucuros dacă ai scrie ceva... revoluţionariu... Ce ştii dumneata, cu talentiil care-l ai... De-o pildă un băiat de familie bună, care se însoară cu o fată săracă, oricât se împotrivesc părinţii săi. Poate nu-i destul de fin, dar aşa cev* a plăcut întotdeauna cetitoarelor... Că care nu visează într-o zi... he, he. Să facă o impresie bună... Să te duci cu ea, la tinerul acela, Sabin, la ziarul comunist, l-ai mai văzut ?
— O singură dată, sau de două ori, spuse Lucian sec. (Se întâlniseră şi stătuseră multă vreme de vorbă calmi, depărtaţi, şi într-un fel Lucian fu jignit că Andrei nu încearcă să-l convingă, să „facă propagandă cu el", cum se spunea curent. Dar celălalt îi povestea, cu veselă aciditate, întâmplări comice groteşti din activitatea lui de ziarist comunist, de unde Lucian deduse că e nemulţumit de noua lui opţiune, o experienţă în plus ; de altfel era şi normal :

cum putea Andrei sâ se simtă la largul lui într-o atmosferă plină de simplism doctrinar, într-o *nouă* ierarhie ? într-o altă constrângere ? O reîntâlnjse şi pe Sonia : cu desăvârşire schimbată interior. Teddie spunea că se culcă cu Andrei ; trebuia sâ fie adevărat, deoarece avea ceva înduioşător şi scârbos, de matroană cu înfăţişare de fetiţă puberă...)
Baronul vorbea încet, somnoros :
— Alaltăieri am fost cu maşina la mine, la Zerind... Şi-am întrebat un ţăran : Da' cu cine îi vota dumneata, bade, la alegeri ?"... „Apoi cu dumneavoastră, bace Romi". „De ce, bade ?" „Ştii dumeta de ce, bace Romi, aşa-mi spun, bace Romi, e frumos." „Da' cu comoniştii nu-i vota ?". „Poate că da, bace Romi". „Cum poate că da ?". „Apoi dacă şi Avram Iancu s-a scrie la comonişti, atunci cu ei om vota. Până Avram Iancu îi cu domnu' Maniu, cu el votăm." Pricepi? şopti baronul,

emoţionat. Pentru oamenii aceştia, Avram Iancu e viu, umblă cu fluierul prin păduri, aşteaptă... Dar poate că s-o scrie şi ella comunişti. Şi nu-i voie să-l lăsăm, are minţile tulburi... Toţi eroii istoriei au minţile tulburi, altfel cum ? Ai înţeles pilda mea ?
—, Da, *bace Romi,* spuse Lucian. Se aplecă repede, stìngaci, luă mina bătrânului şi o sărută : nu era un gest de respect, dimpotrivă ; era un omagiu plin de milă, pentru nişte elucubraţii care**-l** mai ţineau în viaţă.
Ce căuta Avram Iancu în toată nebunia asta ?
Baronul Papp scoase un sunet care semăna cu un cloncă-nit şi**-l** împinse, delicat, pe uşă afară.
Pe stradă treceau, mergând leneş, ca şi când s-ar fi plimbat, grupuri de muncitori, cu steaguri şi pancarte. Roşu şi negru. Gerul era sticlos, senin şi, sub lumina lui şlefuita, părea că un chicotit aţâţat străbătea tot oraşul.
Câte-un cal dădea din cap nervos, scuturându-şi urechile : în curtea mare acoperită cu pietriş mărunt, cenuşiu, pe alei mărginite de pietre mici, rotunde, -proaspăt văruite, se auzea un singur răsuflat, amestecat, al oamenilor şi cailor ; câte un sforăit stins, scormonitul unei copite, zăngănitul uşor al săbiilor grele atinse de pinteni sau de scăriţe : totul într-un fel de măcinat mărunt, scârtâitor, festiv şi demodat.
Generalul Belega trecu încet, la pas, prin faţa escadro-nului. Calul lui alb, mare, bine hrănit, lenevit în grajd — cine mai avea timp şi chef de echitaţie ? — avea un mers îngâmfat de amiral inutn. Era o zi neobişnuit de călduroasă, cu -. cer senin, stranie pentru mijlocul lui februarie şi generalului-prcfect îi era cald : îşi pusese peste uniforma kaki, de campanie, dolmanul de cavalerist vechi, albastru, cu brandenburguri şi guler de astrahan negru, tras numai pe o mânecă şi prins de umăr cu un firet auriu, stins ; ţinea subţioară o ba-dină din trestie de Malacca, cu mâner de piele şi cap, de vultur, mic şi rău. Belega privea escadronul printr-un fel de pîclă înduioşată : capetele vioaie, inteligente ale cailor, băieţii cu feţele încruntate, cu cureluşa caschetei bine strânsă sub bărbie, crupele lucioase, periate în pătrăţele de şah, cozUe ele

gant împletite, spadele uşor curbe, grele, câte un cal ridicându-şi rotund piciorul ; ofiţerii tineri, frumoşi, cei mai mulţi cu mustăcioară „oaţă" de cavalerist ; o arnată cochetă, de pace şi de operetă, cu totul deosebită de imaginile care veneau din Ungaria sau din Cehoslovacia : zăpada noroioasă,

oraşele carbonizate în ger, oamenii încotoşmănaţi, cu ochii şi feţele arse de vint, o altă armată, având ceva grav schimbat în structura ei intimă, schimbare neprevăzută încă în regulamente, dar perceptibilă şi neliniştitoare. Trase cu ochiul în urmă : colonelul Breban, înalt, masiv, cu buzele ţuguiate dispreţuitor : un dobitoc „ombrageux" şi vindicativ gata să îndeplinească orice ordin, de oriunde ar fi venit numai să parvină, şi lângă el, stìngaci, maiorul Răducanu, grav rănit în luptele pentru cucerirea Budapestei şi despre care se ştia pozitiv că e comunist, membru de partid. Desigur, l-au trmisi aici, în această unitate de cavalerie pe care, după multe şi complicate manevre, el, Belega, reuşise s-o reţină în oraş, ,,pentru asigurarea ordinei", ca să tragă cu urechea şi să agite soldaţii; Breban îi raportase de câteva ori conţinutul discuţiilor pe care Răducanu le avea cu ostaşii, întrebându-l ce să facă. Ce era să-i fi spus? „Lasă-l în p... mă-si, să se refacă puţin şi pe urmă obţin eu să-l detaşeze în altă parte, la vreun depozit de muniţii,.." Nu ştia ce crede Răducanu despre această trecere în revistă, „nu-mi pasă", îşi spuse, dar îi păsa : era limpede că în zilele următoare va avea loc ciocnirea : ziarele comunist şi social-democrat îl înjurau deschis, fără menajamente : „prefectul fascist", „sabotorul efortului de război" ; sigur toate acestea n-aveau prea mare importanţă, atâta timp cât era nevoie de el, dar oare o să fie nevoie de el multă vreme ? Fusese destul de sigur pe poziţia lui, până acum două-trei zile, când venise un ofiţer francez, maiorul de Larminat, din comisia aliată de control, un tip înalt, scheletic, cu păi-ul tuns perie, gaullist din iunie 1940 ; îl „hebergease" la el, dar discuţiile lor îl neliniştiseră : sigur Franţanu mai era şi poate n-o să mai fie niciodată o mare putere, factorul de echilibru european, dar părerea Franţei conta încă, or de Larminat nu-i ascunsese că „les *grands changements sociaux seront inévitables, L'Europe et la France ayant trop souffert pour renouveler les fautes de 1919 et se figer dans un immobilisme*

historique comme şi de rien n-était" i. Discret, Belega sugerase că. foarte curând, contradicţiile între aliaţi vor trebui să apară. Francezul îl privise ciudat, cu un fel de amabilă plictieeală.

— *C'est justement ce que disent les nazis...* (Nu spunea *„les allemands",* nici *„les boches",* spunea *„les nazis"), parce que cette guerre est politique, vous vous apperceverez, mon général"*

Aici, în soarele neverosimil al dimineţii de februarie, călăreţii aceştia pe care-i scăpase de front (oare reuşise Breban să-i iacă să ştie asta, aşa cum îi ordonase ?) drepţi, graşi, sănătoşi şi privilegiaţi, caii curaţi, nerăbdători, totul era minunat. Şi fals. încercase să urmeze pilda lui Salvator "Varga şi-l invitase la el, la prefectură, pe Jurca, şeful partidului comunist, dar acesta nu dăduse curs invitaţiei şi-i propusese să se întâlnească undeva în oraş. Pe un teren neutru, ca între beligeranţi, ca şi cum o vizită la prefectură ar fi fost ceva compromiţător. Uitase că în septembrie îi eliberase o mare cantitate-de muniţii, sau nu uitase, dar nu mai avea nici o importanţă.

In fine, va fi ce va fi. Unitatea e impecabilă. In fond acesta trebuie să fie destinul naţiei roniâne, îşi spuse, îndemnându-şi calul prin presiuni fine ale pulpelor grase. Să fim frumoşi. Să fim veseli.

O întoarcere : acum e în faţa frontului. Fulgerarea săbiei.

— Bună ziua, băieţi !

— Să trăiţi... 'nulee... eneral !

Corect. Dar numai atât. Sau i se pare ? Părintele căpitan Scarlat îşi îndeamnă calul înainte, un cal bătrân, orb, abia se mcă, singurul pe care sfinţia sa poate să-l încalece. Numai să n-o ia razna iar părintele, om inteligent, instruit, dar cu desăvârşire nebun, profesând principii comuniste şi întoarcerea la " virtuţile fruste ale primilor creştini. Nu, n-o s-o ia razna, azi părintele nu e agitat, stă calm în şaua comodă, pe un cal bătrân şi orb.

Note:
* Marile schimbări sociale sunt inevitabile ; Europa şi Franţa au suferit prea mult ca să-şi reînnoiască greşelile din 1919 şi să încremenească într-un imobilism istoric, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat (fr.).
' Asta-i exact ceea ce spun naziştii... căci acesta e un război politic, va veţi da seama de asta, generale (fr.).

— Majestatea sa... armata., regele şi patria... jertfele sfinte pentru democraţie şi credinţa strămoşească... („Ce prostie feroce, ca şi cum ar putea exista vreo legăt«ră între aceste noţiuni antinomice !")... sângele străbunilor noştri.!, regele... democraţia...
— Ce facem, domnule prefect ? şopteşte Breban şi apoi aşteaptă ceva, impenetrabil, ţuguindu-şi buzele... (Citise undeva că e o poziţie yoga, care relaxează... I-a spus „domnule prefect" tocmai ca să marcheze distanţa între éT, militar de carieră, şi Belega, militarul politician.)
— Fiţi gata, deşi nu cred că tocmai astăzi...
— Şi de ce nu tocmai astăzi ? întreba Breban şi deodată Belega descoperă o sticlire răutăcioasă în ochii mici şi foarte vii. Apoi privind şirul drept al cavalerıştilor are senzaţia că această sclipire răutăcioasă pîlpâie în ochii tuturor şi în clipa următoare totul i se pare o mascaradă fără sens ; desigur ofiţerii
câţi ? — sunt gata să reprime orice tulburare, dar trupă ? Şi maiorul Răducanu are un surâs stins, ironic, în colţul buzelor vineţii. Fost profesor de ştiinţe naturale la liceul din oraş, dumnezeii lor de carierişti ordinari, dar poate prin el aş putea lua legătura cu Jur-ca ăla, să văd ce intenţii are, în definitiv eu sunt un simplu funcţionar superior, ce vrei, mă ? Ce dracu vrei ? N-am spus că..
Aghiotantul lui, înălţându-se pe vârfurile cizmelor, îi şopti precipitat :
— Se adună la gară... la fabrică... la Dărnescu, se pare că... Vocea părintelui Scarlat macină cuvinte ; a lungit prea
mult alocuţiunea, a obosit, acum va începe să spună tâmpenii... Colonelul Breban îşi apropie şi el iapa neagră-nervoasă...
— Trebuie să plec, spuse prefectul. Stare de alarmă. Fii gata în orice clipă, la telefonul meu, să vii la prefectură.
— îmi permiteţi, domnule prefect, aş dori un ordin scris.
— O să-l primeşti imediat ! Să vedem mai întâi despre ce e vorba...-
întoarse calul şi plecă, uitând să salute ; cuvintele părintelui Scarlat rămân suspendate în aer, apoi sunt tăiate brusc de corul soldaţilor :
— Să trăiţi... mnulee general ! (L-au salutat din proprie iniţiativă, înainte ca el să fi spus „să trăiţi, băieţi " ; simbolic,

nu ? Ca un rămas bun ; asta mai lipseşte acum, să văd semne, să cad în susperstiţii...)
După plecarea lui Belega, Breban adună pe toţi ofiţerii în biroul lui. Se auzea, prin geamul deschis, un fel de zumzet ciudat al oraşului, atât de difuz încât părea o părere ; şi aerul încăperii devenise mai dens, ca apa stătută într-un borcan ; din curtea cazarmei veneau până aici vocile soldaţilor, câteva lîsete : se împărţea rachiu. Toţi îl priveau pe Breban, masiv, încremenit la biroul sculptat : numai ochii lui vii şi nesiguri se mişcau de la unul la altul, ca să se oprească, avizi, într-un colţ, sau pe vreun tablou, pe cele două pistoale cu cremene pe ţeava damaschinată a cărora era sculptat cu litere stângace *„Luatu Turciloru, Plevna 1877, căpitanu Dumitrescu".* Breban privi pe geam şi se întoarse spre un locotenent tânăr, care purta monoclu :
— Du-te, măi, şi cheamă-l aci pe părintele Scarlat. Văd că iar a început să fraternizeze cu trupa. Mai mult ca sigur le vorbeşte despre pământ.
— E un subiect care-i interesează pe ostaşi, spuse cu o voce foarte slabă maiorul Răducanu.
— Fără îndoială, spuse' Breban. Dar nu e cazul acum. Şi, dacă nu ştiaţi, chestia asta cu pământul se pune altel în unitatea noastră... sunt în general, marea majoritate, băieţi de oameni avuţi... Nu ştiu dacă a fost o selecţie, sau întâmplarea...
— Fără îndoială întâmplarea, spuse Răducanu, privindu-l cu o stăruinţă exasperantă, la care Breban îi răspunse cu un surâs amabil ; ştia să se stăpânească perfect şi să-şi amâne răfuielile ; în fond nu era prea sigur de ce voia să facă : să dea ascultare ordinului prefectului, sau să închidă ostaşii în cazarmă şi el să se ducă frumos la vânătoare de raţe, undeva prin bălţile Mureşului.
îgomotul surd şi difuz al oraşului se amplifica imperceptibil : era ca o prezenţă din ce în ce mai insistentă şi Breban aştepta să vadă care va fi reacţia lui Răducanu : dacă nici ăsta nu e informat ce se petrece, atunci numai mama dracului mai poate fi.
Si deodată, brusc, se hotărâ : o să scoată unitatea şi o să-i hăcuiască cu săbiile. îi zâmbi lui Răducanu ; în clipa aceen sună telefonul prefectului.

Era o tăcere atât de compactă şi de clară, ca un bloc **de** gheaţă, încât ţipătul sohtar şi disperat al unei locomotive **de**părtate îi făcu pe toţi să tresară şi să se întoarcă într-acolo, ca şi cum ţipătul acesta, al cărui ecou pluti multă vreme peste acoperişuri, ar fi pătruns nepoftit şi obraznic în fiinţa lor intimă ; atunci Jurca, de pe podiumul din scânduri vechi, spuse foarte încet : „Haidem băieţi". **Nu** se auzi din pricina microfonului stricat, dar toţi ştiau ce spusese şi se puseră în mişcare, cu tot trupul, cu un fel de imensă smucitură colectivă. Andrei se pomeni zâmbind : oare Jurca ştie de acel „Gafa *sânteţi, mâ ? No, hai şi-om mere !"* al lui Avram Iancu de pe Câmpia Blajului ? Analogia i se păru tulburătoare şi phnă de sensuri explozive, deşi Jurca n-avea nimic din tinereţea, nervozitatea şi frumuseţea tragică a tribunului ; era un om îndesat, mărunt, cu părul aspru şi cenuşiu care se zburlea ca o creastă şi Andrei era sigur că acum, aşa cum mergea în fruntea coloanei negre şi compacte, dând mereu din mâini, cu *„Plugara"* lipită de buză, îmbrăcat într-un costum, vechi şi prost croit, vorbeşte cu cei de lângă el despre cantina de la INDAGRARA, despre celula de partid din satul Brusturi, întreabă dacă uteciştii n-au pornit- înainte **de** pe strada Gre-ceanu : ,,sânt grăbiţi băieţii şi în amor şi în politică, nu ştiu încă" ;

nimic, în mod sigur, despre semnificaţia istorică a ceea ce făceau ei astăzi, adică despre *revoluţie.* O singură clipă, azi dimineaţă, când îl întâlnise în hala mare şi-i „raportase" că **e** prezent, simţise, în privirea brusc şi părelnic umezită a ochilor cenuşii, emoţia aceea virilă care plutea în aer, care-i făcea pe toţi egali în clipa aceasta descoperind în fiecare resurse neştiute de dragoste, grijă şi bunătate unul faţă de celălalt. „Să fii ochi şi urechi, să vezi şi să auzi tot, să scrii, să ai grijă de tine", îi spusese cu vocea lui răguşită de tutun, joasă, obosită ; şi Andrei nu putea răspunde nimic, invadat, fără voia lui, **de** o mare dorinţă de sacrificiu anonim ; **dăduse** doar din cap şi acum nu gândea, ci ştia că lucrul cel mai important se întâmplase şi că senzaţia acestei fraternităţi care n-are nevoie de cuvinte, **a** acestei omenii în ofensivă trebuia păstrată cu orice preţ în anii care vor urma, până când se va transforma în ceva firesc, necesar ca aerul şi ca apa, adică în conştiinţă şi în necesitate.

Coloana ocupa tot bulevardul **larg** care începea **de la** gară. înainta încet, fără voia ei solemnă, pe asfaltul crăpat, printre ruine hîde scăldate de soarele neverosimil, carcase de tramvaie carbonizate, pomi cu nişte gheare negre, zgârcite, ferestre la care stăteau femei palide şi prost îmbrăcate ; de pe străzile lăturalnice se revrăsau încet şi precis alte coloane, se auzea vocea bătrânului Jurca şi plesnetul pânzelor roşii ale steagurilor, în vânt. De la geamul biroului, Dărnescu privea placid, ascultându-şi zumzetul înfundat al trupului mare şi mult, mulţimea de capete, şepci, căciuli, pălării pleoştite, păr spulberat de vântul acrişor de februarie, şi era o stranie armonie (rise încet când realiză asta) între zgomotul stins al corpului său şi pulsaţia ritmică a zecilor de mii de oameni, acolo jos, în curtea fabricii lui şi pe străzi, în oraşul lui. Ce influenţă va avea asupra producţiei, în viitor, gigantica dezamăgire a acestor zeci de mii, aici, şi milioane în toată ţara, când vor pierde, brutal şi definitiv, iluzia *puterii* lor, când va urma represiunea, tâmpită, haotică, neselectivă şi necesară, ca orice represiune ? Da, probabil va trebui să aducă muncitori din altă parte, ţărani ; o altă clasă muncitoare, supusă şi fericită de binefacerile civilizaţiei; peste alţi douăzeci de ani, noua clasă muncitoare va ieşi din nou în străzi, ca acum, şi va trebui stirpila şi înlocuită cu alta şi aşa mai departe, iar el va fi un bătrân gras. placid şi înţelept, sau poate mort. Erau mulţi, prost îmbrăcaţi, flămânzi şi fanatici; se gândi cu satisfacţie la planul lui de-a-i îmbrăca şi hrăni, de-a ridica un stadion modern, de-a înfiinţa staţiuni de odihnă şi distracţie, de-a le aduce filme şi cărţi, înainte ca ei să înceapă să-şi dea seama că, pentru un scurt timp, desigur, pot obţine şi ei, cu de la sine putere, toate astea. Se scutură uşor, îi făcu plăcere să simtă fiori primăvăratici în sânge şi să poată fi impresionat, în mod detaşat şi obiectiv, de forţa aceea :care umplea toate străzile oraşului; un adversar demn de el şi **era** fericit că această ciocnire îl prinde în plină vigoare, în anii de vârf **ai** maturităţii sale, raţională, fără iluzii, dincolo de prostiile **eare se** numesc bine sau rău şi care scoseseră în stradă o mulţime atât de numeroasă. în acelaşi timp, Andrei, care cu fiecare pas avea sentimentul că descoperă lucruri noi şi era nervos, aţâţat şi fericit'ca un animal tânăr, avu revelaţia *organizării ;* îşi spuse că tot ce se întâmpla de câteva luni (poate de mai multă vreme, dar **el** nu ştia încă) era rezultatul unei voinţe,.

al unui plan riguros şi ar fi vrut să cunoască pe oamenii aceia care coordonau totul, neimpresionaţi de mizerie, de haosul — real sau aparent ? — al vieţii cotidiene, cartf foloseau lupta de clasă în mod lucid, ca pe un bisturiu, care ştiau unde vor să ajungă ; îşi imagina profunda lor solidaritate omenească, superioară, puterea lor de-a renunţa la multe bucurii ale existenţei, de-a îngrădi particularul : ambiţie, temperamente, diferenţieri ; **2alele** şi nopţile în care făceau istoria, aşa cum clădeşti o casă, sau ari pământul. Şi era fericit că se găseşte aici ; dar nu se putea altfel, în altă parte n-avea unde fi.
Escadronul nu mai putea înainta ; strada era barată de o coloană căreia nu-i venise încă timpiri să se reverse pe bulevard ; caii se opriseră cu boturile în spatele oamenilor şi sforăiau uşor, lovind din când în când cu copita în asfaltul dur care scotea un sunet de gheaţă groasă.
— Faceţi loc ! Faceţi loc, ce dracu ! striga locotenentul la-cob, cu sabia în mână, dar atârnând moale de-a lungul piciorului ; **o** clipă se întrebase dacă n-ar fi bine să înţepe uşurel dosul unei femei mătăhăloase, care nici nu se uita înapoi spre ostaşi, ci se ridica mereu pe vârful picioarelor, încercând să vadă ce se petrecea pe bulevard. Se întoarse spre Răducanu : acesta, cu două pete nesănătoase în obrajii palizi, stătea pe cal, ca şi cum ar fi fost pus acolo cu furca, şi râdea : îşi amintise tocmai de un film sovietic văzut prin 36—37 la Paris : o unitate de cazaci trimişi să spulbere o manifestaţie : dar el nu era cazac şi nici nu se ţinea în şa cu acea mândrie degajată a sotnicului subţire, pe care**-l** revedea acum, cu o uimitoare acuitate.
— Faceţi loc ! strigă scos din fire locotenentul lacob, dar nu ridică sabia, o simţea în umăr, ca pe o greutate moartă. Domnule maior, ce facem ? Trebuie să trecem... E ora... şi **se** uită la ceas. Faceţi loc ! mai strigă el cu voce de adolescent.
— Da' unde vă grăbiţi, mamă ? întrebă atunci femeia cu o voce joasă şi serioasă, şi, ca şi cum n-ar fi aşteptat decât semnalul acestei voci, coloana făcu stânga-mprejur, găsindu-se astfel faţă în faţă cu escadronul de cavalerie, calul lui lacob întinse brusc gâtul, voia să culeagă o hârtie de .pe jos, ce i s-o fi părut ? şi locotenentul, tras înainte pe neaşteptate, făcu n plecăciune. Câţiva râseră ; apoi pe neaşteptate întreaga coloană începu să scandeze :

— AR-MA-TA-PO-PO-RU-LUI ! AR-MA-TA-PO-PO-RU-LUI ! AR-MA-TA-PO-PO-RU-LUI !
Caii se speriară, câţiva se ridicară în două picioare, se auzi un zdrăngănit metalic, câteva înjurături înfundate, apoi din nou vocea bărbătoasă a femeii grase :
— Da' unde vă grăbiţi, mamă ? Mergeţi cu noi, că ajungem !.
In clipa aceea răsună, neaşteptat de puternic pentru înfăţişarea lui bolnăvicioasă, glasul maiorului de rezervă Răducanu, în civil profesor de ştiinţe-naturale ;
— Descălecaaa-rea !
Cizmele grele, cu pinteni, bocăniră la unison pe asfalt. Numai locotenentul lacob rămase călare, cu sabia atârnând, până când întâlni privirea întrebătoare a maiorului Răducanu . şi descăleca şi el repede, neregulamentar, gata să se sprijine în sabie ca într-un baston.
— Ţine-caii... la mână !... Rămâneţi aici până la noi ordine, spuse el, dar cu autoritate de civil, de profesor, nu de soldat. ***ŞI*** pe urmă, soldaţilor, cu tonul cu care dădea recreaţia : Ceilalţi, cu mine, la manifestaţie... Hai, băieţi...

într-o clipă soldaţii se topiră în coloană, cu un fel de zburdălnicie înduioşătoare ; se auziră urale, un sergent fu luat în braţe şi aruncat de câteva ori în aer ; femeia dădu semnalul, ca o trompetă :
— Ar-ma-ta-po-po-ru-lui !
Locotenentul lacob, cu tot sângele în obraji, spuse printre dinţii strînsi :
— Domnule maior ! Vă daţi seama ce faceţi ? Vă daţi seam.a ce...
— Treci şi ia comanda ţine-cailor, spuse rîzând Răducanu. Şi bagă şpaga aia în teacă, mai zgârâi pe cineva, sau te tai în ea. Doamne fereşte... Şi cu mâinile în buzunar intră şi el, ultimul, în coloana cenuşiu-neagră, incendiată din loc în loc de pinza pocnind în filfâit a drapelelor.
— Ce mai faceţi, domnule profesor, să trăiţi, spuse un muncitor osos şi pătrat... Eu sunt tatăl lui Mihu, ştiţi, Mihu din a IV-a b.
— Un golan, spuse Răducanu, mai pune bîta pe el, ori s-a schimbat ?

Muncitorul rìse lung. cu plăcere ; simţise emoţia celuilalt, îl luă de braţ, respectuos insă faţă de uniformă :
— Nu pot, dom' profesor, că dacă-i dau utia cu laba asta, îi zboară şi puţina minte pe care-o are.
— Pune atunci pe maică-sa să-l abţiguiască..;
— sunt văduv.
— Ar-ma-ta-po-po-ru-lui !
— Armata- ! poporului !
De la geamul vilei delabrate a lui Velceanu, Suslănescu privi toată scena, cu o teribilă neliniște, aşteptând tot timpul să vadă sclipirea veninos gălbuie a săbiilor şi şarja necruţătoare ; abia mai târziu, când îl recunoscu pe Răducanu, simţi că începe să se sufoce în odaia lui plină de scheletul gol al bibliotecii (cărţile şi le arsese îndată după întoarcerea din refugiu) ; întredeschise geamul şi vuietul stins al oamenilor se izbi întâi de bariera fragilă a trupului său, îl străpunse, trecu mai departe, se lovi de pereţii tapisaţi cu mătase obosită şi se întoarse din spate asurzindu-l. închise repede geamul, se duse în celălalt colţ al camerei, se cufundă în braţele primitoare ale unui fotoliu Louis-Philippe, mic, dar necrezut de primitor, ca un cuib în care-ţi puteai adăposti agorafobia. Rămase' acolo o jumătate de ceas, cu inima bătând, apoi se duse şi deschise din nou fereastra : coloana era tot acolo. Răducanu sugea o bucată de slănină fără pîme. In schimb vuietul venea acum de peste tot, din toate colţurile oraşului, atât de prezent încât se părea că şi pereţii caselor vibrează stins şi încăpăţânat.
De la geamul biroului său imens şi pustiu, generalul-prefect Belega privea piaţa imaisă şi pustie din faţa prefecturii : cordonul subţire de soldaţi, rezervişti nenorociţi, cu mişcări împiedicate, de boşorogi, câţiva jandarmi, apoi apăru, nu 'se ştie de unde, un tun anticar şi servanţii îl aşezară în poziţie ; părea unul din tunurile acelea dezafectate care se pun după război la piedestalul statuilor de suverani biruitori ; manifestaţia nu ajunsese încă până aici, dar Belega o simţea apropiindu-se din toate părţile, ca o lentă inundaţie, bolborosind. Prefectura părea un clopot gol, fără limba care-i dădea identitatea şi fiecare zgomot căpăta amphtudini înfricoşătoare. O uşă

trântită. Chicotitul tâmpit al unei măturătoare. Ţăcănitul sec al unei maşini de scris. Mitraliera. Mitralierele, două, erau pe acoperiş şi una în turnul ca de cetate, *cu* ceasul mare, baroc, oprit încă de la 23 August. Unde dracu sunt cavalerii ? Din nou o uşă trântită. O gîfâială ciudată, ca de mistreţ bolnav. Belega chemase la telefon pe toţi intelectualii oraşului : fusese singura idee care venise, fulgerător, în clipa când primise informaţia că din cartierul fabricilor şi mai apoi din tot oraşul coloanele de comunişti se pun în mişcare atrase de prefectură ca de un magnet. Le spusese să vină, să se baricadeze în prefectură, să opună acestei navale ilegale *(„Jos prefectul fascist !" „Iese el, sau intrăm noi !")* protestul definitiv şi hotărât al întregii suflări democratice. Rahat ! Toţi erau bolnavi, aveau gripe, ulcere, blenoragii, copii bolnavi, mame bolnave, soţii cu menstruaţie, servitoare cu o zi liberă şi nu puteau lăsa casa, plecau în provincie, la băi, la Bucureşti, în p... mamii lor ; aghiotantul calm şi pomădat întredeschise fără zgomot uşa şi spuse baritonal şi temperat :
— Domnul'Romulus Papp de Zerind. L-am găsit. Şi Belega, luînd receptorul cu o speranţă iraţională, îl rugă pe baron să vină la prefectură ; dar nu se miră când auzi râsul hârâit şi deformat de distanţă şi de starea reţelei de telefoane din oraş :
— No, dară... alta n-ai ştiut găsi ? Eşti *praefectus,* fă-ţi datoria... şi pe urmă- cu o voce blânda, ca unui copil : Nu, dragule, mă duc la Zerind, la moşie. Am greşit. Toţi. Toţi, fără escepţie. Noi sântem de vină. Nu ne-am plecat urechea la do-
Lleanţele poporului şi cât v-am ştiut spune... Spune dumneata dragă, nu ţi-am spus eu în nenumărate rânduri, că dacă nu facem noi, oarece, pentru popor, fac comuniştii ?
— Cum aţi proceda în locul meu ?
— Nu pot să ştiu. Nu sunt *praefectus.* Fii în orişicare caz inflegzibil. La bună vedere.
– In c... pe mă-ta ! sUrâse Belega şi încercă-multă vreme, inutil, să capete legătura cu Bucureştiul.
In chpa aceea la capătul tuturor străzilor care dădeau în piaţa imensă şi pustie din faţa prefecturii apărură capetele coloanelor.

— Vreau să vă spun ceva... ceva foarte important, zise soldatul şi se agăţă de mâneca lui Schwartz cu o insistenţă atât de umilă încât acesta simţi nevoia să-l hnieştească şi**-l** bătu protector pe um-i.
— Spune, tovarăşe ostaş.
— Tovarăşe doctor... („asta pentru că port ochelari" zâmbi Schwartz) nu se poate aici, e ceva foarte însemnat, depinde multe de ce vă spUn eu, nu vă luaţi răspunderea să nu mă ascultareţi, uite acolo, e un gang, eu pot să vă spun acolo...
— Hai să mergem, spuse Schwartz condescendent ; îl luă de braţ şi făcu un semn băieţilor care jucau bîza : ,,Hai, mă, lăsaţi prostiile ! Vrem gu-vern ! De-mo-crat ! Jos Prefectul fascist!"
— VREM GU-VERN !
— DE-MO-CRAT !

— Ce vrei să-mi spui ? întrebă când ajunseră în gangul plin de butoaie de păcură şi lăzi sfărîmate ; atunci observă, în treacăt, părul blond cânepiu, mult prea lung pentru un militar, care ieşea lăţos de sub capela unsuroasă de sudoare şi ochii deschişi, aproape albi. Soldatul deschise gura, întinse mâna stingă şi astupă gura lui Schwartz, împingându-l cu ceafa în perete. Cu dreapta îi dădu două lovituri de pumnal (era un pumnal scurt de paraşutist SS, cu mâner de piele neagră) şi-l ţinu lipit de zid până când simţi că pakna larg deschisă cu care-i astupa gura se umple de sânge. Il culcă încet, îi scoase toate actele ; bani n-avea, îi luă ochelarii, apoi îi desfăcu pantalonii şi privi fugitiv membrul circumcis. Il târi cu uşurinţă până în dosul butoaielor, îl ghemui acolo, puse deasupra câteva lăzi putrede, după care Horia Baniciu, fostul comandant al mişcării legionare din judeţ, ieşi din gang şi se amestecă în mulţime. O străbătu ca o- lamă, nu privea pe nimeni, trecea doar prin ei şi ei îi făceau loc, era doar un simplu soldat într-o uniformă răpănoasă şi merse astfel, foarte repede, prin mulţime, până ajunse la marginea pieţii imense şi pustii încă, deoarece coloanele se opriseră şi aşteptau, ce ? nu se ştie ; trecu pe lângă rezerviştii care ţineau puştile lungi Lebel ca şi cum ar fi fost de sticlă, intră în clădirea prefecturii. Nimeni nu-l întrebă ce caută, de-atfel nu era nimeni pe coridoare ; se urcă în **tiH**-n, unde era o puşcă mitralieră *Schwartzlose,* lungă, neagră, zveltă şi lângă

ea un soldat, cu căciulă şi părul prea lung, camaradul Şteflea, tcarc în clipa când îl văzu se aşeză în genunchi şi luă în Vnână ibanda de cartuşe.
Baniciu îşi dezmorţi degetele, multă vreme, ca un pianist, apoi se aşeză comod pe o ladă de muniţii goală şi luă în mână mânerul-pistol crestat, rece, dur. Privi prin colimator, apoi se lăsă pe spate şi închise ochii. Aici în turn era un curent nesuferit.
— sunt ziarist **de** la „Patriotul". Cum te numeşti ?
— Şimandan Petre.
— Unde lucrezi ?
— La Dărnescu.
— De ce eşti aici ?
— Da' unde în... doamne iartă-mă să fiu ? Ne-a mobiUzat fpartidul !
— De ce ?
— Ca să dăm jos pe prefect şi să punem guvern democrat.
— Unde ? Aici, în oraşul nostru ?
— Ascultă, mă, ţie-ţi arde de glumă, ce dracu ? Şi aici [şi peste tot. Că guvern democrat ne trebuie, deoarece e foarte lmuită mizerie.
— Mulţumesc.
— Şi sabotaj. Eu, tovarăşe, am fost în echipa de sabotaj, desigur înainte de 23 August, aşa că mă pricep, dar ei... se-J.pricep şi ei. Il fac altfel **de** cum îl făceam noi. Noi îl făceam de
jos. Ei, **de** sus.
— sunt ziarist de la „Patriotul".
— Ştiu, domnişoru Andrei... Eu mi-s Caba, **de** la chefere, nu mă mai cunoaşteţi ?
— Da... dar te-ai schimbat.
— Mi-am pus dinţi. Am găsit la un ofiţer neamţ mort. Mă cam zdrîglă aici jos, dar acum pot mânca, dacă aş avea ce, că nu se găseşte nimic.
— Ce mai face tata ?
— D-apăi... cum să vă spun ? Ii tare necăjit. S-o scris în partid.

— Cine ? Tata ?

— Da, domnu Sabin.
— In care partid, omule ? ,
— In al nost', în care ? Creştem. Fiecare membru avem sarcină să mai aducem zece. Vorba cântecului : unde-i unul nu-i putere... Numai că dom' Tavi îi tare necăjit că nu veniţi acasă.
— Spune-i că am să vin.
— Păi, spuneţi-i dumneavoastră, că îi şi el pe aici pe undeva.
— sunt ziarist de la „Patriotul". Cum vă numiţi ?
— Mărgău Floare.
— Unde lucraţi ?
— La textile şi am patruzeci şi şase de ani.
— Sânteţi membră de partid ?
— Da. .
— De ce v-aţi înscris în partid ?
— Pentru că dacă vine partidul la putere, toţi membrii o să capete leafă mare. sunt văduvă, am cinci copii .şi trebuie să-i cresc.
— Şi dacă... de la prefectură se va trage, ce faceţi ?
— Păi, ce să fac ? Ce fac şi ceilalţi. Eu sunt femeie văduvă, nu ştiu. Care cum i-a fi soarta.
— Cum se numesc copiii ?
— Mihai, Ion, Petru, Ana, Sofica. Am mai avut doi, dar or murit. Neavând zile...
— Baci Mihai, spune-mi câteva cuvinte.
— De ce, mă. Andrei ?
— Scriu un articol.
— Astăzi clasa muncitoare, devenită conştientă, ia cu asalt clădirea reacţiunii din oraşul nostru, prefectura burghezo-fascistă. Noi toţi până la unul, tânăr şi bătrân, la chemarea partidului comunist, singurul partid de avangardă, leninist, nu vom demobiliza până când nu vom goni reacţiunea de la cârma ţării.
— Şi după aceea ?
— După aceea ne punem pe treabă.
— Baci Mihai, ştii că tata s-a înscris în partid ?
— Ştiu. Eu l-am lămurit. Să faci bine să te duci la el, să-ţi ceri iertare.
— De ce să-mi cer ? M-a dat afară din casă, tocmai pentru că... eu...
— Să-ţi ceri iertare. Aşa se cuvine. Ce vrei să-ţi mai spun ?
— De când eşti membru de partid ?

— Din... stai mă, doar n-am uitat. Din 1924. Să te duci acasă şi să te porţi frumos cu bătrânul, că numai pe tine te are, nu mai fă pe cocoşul, că nu-ţi şade bine.
— Tovarăşe secretar al judeţene! P.C.R. vă rog să-mi spuneţi câteva cuvinte despre importanţa acţiunii de astăzi.
— Ce, mă. Andrei, te-ai prostit ?
— îmi fac meseria.
— Ce să-ţi spun ?... Preluăm puterea. Nu l-ai văzut pe Holtzmann ?
— Nu.

— Dacă-l vezi, spune-i să vină la mine. Acum, hai, şterge-o, că am treabă... Atenţie, mă Horvâth... toată lumea stă pe loc...
Baniciu priveşte la omul scund, îndesat, care se desprinde din capul coloanei, porneşte, se opreşte în mijlocul pieţii imense şi pustii. Jos, un rezervist clănţăne din închizătorul armei ; glonţul i se blochează şi rezervistul înjură scurt, apoi pune puşca jos.
— Tovarăşi ostaşi ! Sânteţi ţărani şi muncitori ca şi noi î Astăzi clasa muncitoare împreună cu ţărănimea muncitoare *trebuie,* auziţi bine ? trebuie să ocupe această prefectură, bastionul reacţiunii din judeţul nostru. Ca să putem da pământ ţăranilor ! Ca să putem da pâine muncitorilor...
Cu un hârşcîit prelung, din spatele omului care vorbeşte, mulţimea se pune în mişcare, se apropie. Servanţii tunului anticar s-au aşezat pe făkelele subiţiri, cu mâinile încrucişate pe piept.
în cap, sau în burtă ? Degetul se îndoaie rotund pe trăgaci ; în clipa aceea Şteflea zmuceşte banda de cartuşe şi mitraliera se răstoarnă ; Baniciu se întoarce, sincer uimit : celălalt e palid, cu ochii ieşiţi din orbite, ca un cap de schelet de pe care n-a căzut încă părul.
— Noi... camarade... cum ieşim de aici ? după aia... noi...
— Pune mitraliera la loc. Scurt. Sec. Fără supărare.
— Acuma, pleacă de aici. Dispari. Pentru totdeauna, dacă ai să poţi.
Şteflea vârâ mâna în buzunar, dar ţeava Parabellumului lui Baniciu e îndreptată asupra lui.
— Pleacă, am spus.
Paşii gonind pe scări. Mitraliera la loc. Tipul cu părul cenuşiu, zbîrlit ca o creastă de cocoş, nu se mai distinge : e undeva acolo, în mulţimea neagră şi fără chip ; ochi, şepci,

guri căscate ; aici sus nu se aiide ce strigă, vântul le ia cuvintele şi le aruncă dracului peste acoperişuri. O rafală scurtă, plin.
Nici pârâitul ei nu se auzi, înecat în urletul înânios al mulţimii : ,
— le-se-el ! sau-in-trăm-noi f
— lE-SE-EL-SAU-IN-TRAM-NOI !!!
Apoi mulţimea tălăzui scurt, ca **o** fiinţă vie şi unică ; strâns între oameni, bătrânul Mihai Jurca simţi plesnitura fierbinte în pântece, dar numai atât, ceva scurt, sec şi fierbinte şi **o** greaţă subită, **o** cunoştea, mai fusese rănit de câteva ori în celălalt război, apoi nimic, se încleşta de umărul cuiva de lângă el şi se lăsă încet, foarte încet în genunchi ; din altă parte se auzeau strigăte de durere ; dar nimeni nu putea da înapoi, veneau alţii din spate, cu o presiune sălbatică neîn-frântă, „Foc ! Foc", se auzi un strigăt ; soldaţii, reverviştii şi jandarmii puseră armele la ochi, un şir lung, rar, de ţevi lungi şi demodate, arme din primul război mondial ; servanţii de la tunul anticar săriră în picioare, cu nişte mişcări nemaipomenit de repezi îndreptară ţeava subţire spre turnul prefecturii şi traseră primul foc ; Baniciu auzi vîjîitul care plesni în perete. Undeva deasupra lui, mult prea sus, câteva schije fluierară pe la urechi ; lăsă mitraliera din mână şi cobori în goană scările şubrede, dezbrăcându-şi din mers tunica soioasă, cu miros rânced de sudoare veche.
Bătrânul Jurca muri în clipele următoare, în timp ce doi tineri îl susţineau de subţiori şi-l întrebau cu un fel de scâncet :
— Unde te-a lovit ? Ce simţi ? Te doare ? Un doctor ! Peste cei câţiva răniţi şi morţi, oamenii din jurul lor se

aplecară, cu mâinile încleştate, ca să le facă o pavăză din umerii, spatele şi mâinile lor ; un maior palid, cu două pete roşii în obraji, răcni tăios :
— Ascultă comanda la mine ! La picior arm ! Drepţi ! Stînga împrejur ! La peretele prefecturii... Fuga-marş ! Drepţi ! Acolo să staţi !
Octavian Sabin îşi făcea loc cu coatele, cu pumnii, cu pieptul, cu pântecele ; părul rar şi alb i se zburlise ; striga cu o voce de taur, neomenească :
- - — Andrei ! Unde eşti Andrei ! Tata-i aici ! Vino lângă tata !... şi întreba în jur, cu ochii ieşiţi din orbite :
— Nu l-aţi văzut pe băiatul meu ? Pe Andrei ? Un băiat frumos... Dumnezeii mamii cui v-o făcut pe toţi că trageţi în popor ! Andrei !

De sus, de pe acoperiş servanţii celor două mitraliere se ridicară în picioare,. decupându-se pe cerul albastru, metalic, şi făcură semne largi cu mâinile, că nu trag, să fie lumea liniştită, ei nu trag ; Jurca nu ştia că tatăl său murise şi câţiva muncitori îi scoteau trupul greu ca piatra şi-l duceau într-o circiumă pustie, unde-l întinseră pe o masă şi rămaseră prostiţi, ascultând cum se scurge sângele şi cum cade pe duşumeaua vopsită cu păcură, apoi sângele se opri şi în circiuma pustie se simţi mirosul rece, îngheţat, de vin şi de ţuică şi de fum de ţigară.
Gheorghe Jurca păşi încet, printre soldaţii care stăteau încremeniţi în poziţie de drepţi cu faţa la peretele zgrunţuros al prefecturii, urcă încet scările ; Andrei Sabin îşi făcu loc cu coatele, cu capul, sparse rândurile de oameni din faţa lui şi urcă şi el treptele. O chpă Octavian îl văzu, pentru că imediat scările largi de marmură roasă se acoperiră de oameni ; îl strigă cât putut el de tare : „Andrei ! Ai grijă de tine !" şi spuse celui mai apropiat om de lângă el : „E băiatul meu, premiantul liceului !" şi se înghesui şi el să intre în prefectură, să pună mâna pe cel care a tras şi să-l sugrume, putea -să-l nimerească pe Andrei...
înăuntru, după ce deschiseră larg uşa imensă din fier forjat, simţiră un frig năpraznic ; un om cu părul cânepiu şi ochii aproape albi, îmbrăcat într-o uniformă răpănoasă de portar, mătura într-un colţ, pe lângă doi ficuşi verzi vârîţi în lădiţe de lemn vopsite verde. Urcară treptele. Jurca păşea foarte încet, cu maxilarele încleştate : Horvâth Pista se înghesuia şi ajunse lângă el r avea în buzunar un revolver greu, Steyer, şi-i trase piedica cu degetul cel mare, fără să-l scoată di buzunar, apoi se postă în aşa fel încât să-l acopere pe Jurca, cu umărul său lat ; Andrei rămase strivit lângă balustrada lustruită de marmură cenuşie ; nu mai putut înainta. Din spate, vreo două-trei voci strigară stingher :
— le-se-el-sau-in-trăm-noi ! leseelsauintrămnoi !
în faţa uşii înalte, deasupra căreia era stema regală, Jurca se opri o clipă, apoi bătu în lemnul vechi, de stejar, şlefuit de ani.
Deschise uşa. Belega stătea la birou, îmbrăcat în civil. îşi scosese uniforma de general şi o îngrămădise în fundul unui dulap, printre hârţoage vechi şi mâncate de molii ; dacă îl omorau, să nu se întâmple când era îmbrăcat în uniformă. Mai târziu, când vor avea armata lor, care, oricum, tot armată română va fi, le-ar fi părut desigur rău, lor sau urmaşilor...

— Dumneavoastră aţi dat ordin să se tragă ? întrebă Jurca încet.
— Nu. -
— Vom verifica. Dacă aţi dat un asemenea ordin, veţi răspunde.
— Trebuia să-l dau, dar nu l-am dat. Probabil o să-mi pară rău, cândva.
— Cine ştie, spuse Jurca şi apoi, la fel de încet, aproape în şoaptă : „Va trebui să părăsiţi prefectura."

— Şi dacă refuz ?
Urmă o pauză lungă. Jurca spuse : „Ar fi păcat să ne dăm în spectacol. Şi noi şi dumneavoastră".
— înţeleg ; şi, fără voia lui, Belega îl privi cu un fel de admiraţie. Nu se aşteptase la această replică. Se ridică sprijinindu-se în tăblia de cristal a biroului, care îi trimise înapoi un obraz străin.
— Să mergem, spuse. Sau... trebuie s-o fac singur ? Jurca se întoarse ; era încordat ca un arc ; acum urma
lucrul cel mai greu, de care depindeau şi mai ales vor depinde foarte multe, mulţi ani de acum înainte.
— Faceţi loc ! spuse, faceţi loc să treacă fostul prefect. Andrei îl văzu pe Belega trecând prin coridorul îngust,
dar foarte precis delimitat, ca şi cum. oamenii ar fi fost reţinuţi de un cordon gros, de netrecut ; Belega mergea cu mâinile a-târnând, simţea că în costumul civil, la două rânduri, corpul său îmbătrânise pe neaşteptate, surpat înăuntru.
— Faceţi loc, se auzea afară, în piaţă, prin mulţime şi Belega trecu prin golul acela îngust, foarte îngust ; văzu o pată de sânge şi o ocoli ; mulţimea aceea de ochi care-l priveau îi dădu o stare de irealitate, ceva asemănător cu ceea ce cunoscuse de câteva ori pe front, când obuzele cădeau tot mai aproape, tot mai aproape, ridicind valuri negre de pământ şi el se gândea la lucruri banale, la un căluţ de lemn, la o moară veche, la o doamnă în vârsta pe care o văzuse călărind la şosea... După ce trecu şi o luă pe o stradă lăturalnică, pustie, şi întunecată, ca şi cum toată viaţa oraşului s-ar fi strâns în piaţa prefecturii, mulţimea se închise la loc asupra ei însăşi ; numai într-un loc era un gol, acolo unde pe asfaltul albicios lucea întunecată o pată de sânge.
în clipa când balconul prefecturii se umplu de oameni şi se auzi vocea puternică, puţin răguşită a lui Jurca, dar nu se înţelegea ce spune, nici nu era nevoie de altfel, fiecare ştia ce spune omul acela cu părul uşor încărunţit, fiecare ar fi

putut spune, cu altfel de cuvinte, aceleaşi lucruri, toată lumea începu să -cinte *Internaţionala* şi Andrei cînta şi el deşi nu ştia cuvintele ; era într-un fel uimit şi nemulţumit de el însuşi că nu simte, într-o trăire fulgerătoare şi dureros de intensă, însemnătatea istorică a momentului, preluarea puterii... Se gâridea', cântând fără cuvinte, la tatăl său, la Sonia pe care o pierduse şi, fără să-şi dea seama, la el însuşi, ca la un om oarecare, încercând să se simtă împăcat cu sine, cu faptul că se află aici, pe balcon şi jos, în piaţă şi peste tot.
în fond, peste tot, acolo unde istoria părea că dă oamenilor o şansă de-a fi oameni.

Sfârşit